

STUDIA IURISPRUDENTIAE DOCTORANDORUM
MISKOLCIENSIMUM

MISKOLCI DOKTORANDUSZOK
JOGTUDOMÁNYI TANULMÁNYAI

27.

MISKOLCI EGYETEM
ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DEÁK FERENC ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

**STUDIA IURISPRUDENTIAE DOCTORANDORUM
MISKOLCIENSIMUM**

MISKOLCI DOKTORANDUSZOK JOGTUDOMÁNYI TANULMÁNYAI
2024. évi 1. szám
Tomus 27

Szerkesztő:
Prof. Dr. Róth Erika

Technikai szerkesztő:
Dr. Sági Edit
Dr. Udvarhelyi Bence

Kiadja:
Bíbor Kiadó Bt.
Felelős kiadó: dr. Borkuti Eszter

A kötet borítóján *Albrecht Dürer: Erasmus portréja* című metszet részlete
szerepel

ISSN 1588-7901

MISKOLC, 2024

Előszó

A Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolája gondozásában megjelenő *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium* 2024. évi első kötete rekordszámú, huszonhárom, többségében angol nyelvű tanulmánnyal jelenik meg. Az, hogy a magyar nyelvű képzésben részt vevő hallgatók is szívesen publikálnak idegen nyelven, lehetővé teszi számukra, hogy eredményesebben bekapcsolódjanak be a nemzetközi tudományos életbe. Köszönhetően a folyóirat online elérhetőségének, írásait külföldi kutatók és érdeklődők is megismerhetik, ami jelentősen hozzájárulhat szakmai kapcsolataik kiépítéséhez, bővítéséhez.

Nem csak a publikált írások száma, de a feldolgozott témák sokszínűsége is figyelemre méltó.

Kétségtelenül vannak újszerű, jó értelemben vett divatos témák, amelyek elsősorban a digitális fejlődéshez kötődnek. Ez a folyamat olyan gyors, hogy a jogalkotó sok esetben csak jelentős késéssel tud reagálni a felmerülő kérdésekre. A hatályos rendelkezések vizsgálata, a hiányos vagy nem megfelelő a szabályozás kritizálása, de lege ferenda javaslatokkal a jogalkotó munkájának segítése érdekes feladatot jelenthet a fiatal kutatók számára. Így a lap jelen számában a közösségi média egyik legkárosabb jelenségét, az internetes zaklatást és az ezzel kapcsolatos szabályozás lehetőségét mutatja be Csik Aurél. A mesterséges intelligencia teret nyer a humán erőforrás menedzsmentben, a munkavállalókkal kapcsolatos döntésekben is. Marcel Mlinarić arra hívja fel a figyelmet, hogy az európai uniós jogalkotásnak is reagálnia kell erre az új jelenségre és biztosítani kell a munkavállalók hatékony védelmét. Révész Gábor ugyancsak a modern technológiai környezet hatásait vizsgálja, amikor bemutatja, hogy egyes médiumok miként befolyásolhatják a szocializációs folyamatokat és a gyermekek pszichológiai fejlődését. Douaa Zaidan arra keresi a választ, hogy hogyan hatott a COVID-19 világjárvány a vállalkozások digitális átalakulására és az e-kereskedelemre az Európai Unión belül.

Örökzöld téma az alapvető jogok érvényesülésének elemzése. Aktham Ra'ed Ahmad Alqattamin rámutat, hogy hogy például az oktatáshoz, az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés lehetőségét az is befolyásolja, hogy valaki a (hatalmi) központokban vagy a periferián él-e. Kísérletet tesz e jelenség okainak feltárására és utal arra, hogy az alapvető jogok gyakorlásában kimutatható egyenlőtlenség más társadalmi problémákra is hatást gyakorolhat. Tóth Kordélia tanulmányában a tisztességes eljárás követelményeinek a végrehajtási eljárásban való érvényesüléséről ír. Kunos Zsuzsanna az életvitelszerű közterületen tartózkodás hazai szabályozását szintén emberi jogi szempontú elemzésnek veti alá.

A nemzetközi jog egyes kérdéseinek vizsgálata ugyancsak a klasszikus kutatási témák körébe sorolható. E körben Lama Allan Abusamra a diplomáciai mentesség komplexitását mutatja be, Thi Kim Cuc Nguyen és Thanh Long Nguyen pedig az éghajlatváltozással kapcsolatos problémák kezelése terén az egységes erőfeszítések, a nemzetközi összefogás szükségességéről ír és az ENSZ Éghajlatváltozási

Keretegyezményének keretében, a részes felek részvételével tartott konferenciák (COP) hatását vizsgálja a klímaváltozás hatásainak enyhítése érdekében tett intézkedésekre.

A bűnügyi tudományok egyes kérdéseivel foglalkozó dolgozatok folyóiratunk szinte minden számában fellelhetők. Most sincs ez másként. Jónás Kitti a fiatalkorú bűnözés okait és megelőzésének lehetőségeit elemzi, Pécsi Zsófia a gyermekbántalmazással szembeni fellépés, az áldozattá válás megelőzése kapcsán a gyermekvédelmi jelzőrendszer szerepének fontosságát hangsúlyozza. Pecsénye Máté azt vizsgálja, hogy a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényben lényegesen megváltozott szereppel felruházott előkészítő ülés mennyiben befolyásolja a büntetőeljárás hatékonyságát.

Pap Péter a külföldi határozatok elismerésének és végrehajtásának 19-20. századi jogtörténeti fejlődését vázolja fel. Az 1960-as évek Csehszlovákiájának igazságszolgáltatásáról írva, a szocialista demokrácia megnyilvánulásának két speciális intézményét mutatja be Petra Zapletalová. Szintén a cseh szabályozás az alapja Ondřej Mach tanulmányának, amelyben a kiskorú törvényes képviselőjével szembeni védelmének szükségességéről ír.

A jelen lapszámban az állati jogok kialakulásával, biztosításával még csak egy tanulmány foglalkozik (szerzője Varga Renáta), de valószínű, hogy a közeljövőben jóval több fiatal kutató érdeklődése fordul ebbe az irányba. Somoskői Soma a napelempark létesítéséhez szükséges külterületi ingatlanokkal kapcsolatos tulajdonszerzési problémákra mutat rá, Szöllősi-Baráth Szabolcs pedig a közbeszerzési szerződés módosításának egy speciális esetét elemzi. Gerőcs-Tóth Andrea a bioélelmiszerek hamisításának egyes kérdéseivel foglalkozik, különösen az agrárjog fókuszából

Olvashatunk nagyon speciális kérdésekkel foglalkozó tanulmányokat is, mint például a Natasa (Doneva) Miroszlaveva írását, amelyben a szerző a két részre osztott Ciprus alkotmányos problémáit mutatja be, Zahra Delshad pedig a nemzetközi szervezetek által megfogalmazott elvárásokból kiindulva az iráni jogszabályok alapján vizsgálja a szellemi tulajdon védelmének egyes kérdéseit.

A Szerkesztők bíznak benne, hogy e széles kínálatban minden kedves olvasónk talál az érdeklődési körébe tartozó olvasnivalót.

Prof. Dr. Róth Erika
a Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola vezetője

TARTALOMJEGYZÉK

AKTHAM RA'ED AHMAD ALQATTAMIN

Disparities in Human Rights: A Comparative Analysis between Centers and Peripheries 7

CSÍK AURÉL

The limits of freedom of expression in the light of the regulations about cyberbullying..... 23

DOUAA ZAIDAN

Digital Transformation and E-commerce in the EU during the COVID- 19 pandemic..... 39

JÓNÁS KITI ANETT

A fiatalok bűnözése okai és megelőzése hazánkban – A megelőző pártfogás..... 59

KESKENY DÁVID

Agresszív kereskedelmi gyakorlatok a fogyasztóvédelemben..... 73

KUNOS ZSUZSANNA

The criminalization of homelessness in Hungary and the European Convention on Human Rights 93

LAMA ALLAN ABUSAMRA

Privileges of missions, diplomatic agents, and their families and their abuses 109

MARCEL MLINARIĆ

Anti-discrimination challenges of artificial intelligence systems usage in deciding on employees' rights 129

NATASA DONEVA MIROSLAVEVA

Resolving Cyprus Issues: The 13 (constitutional) Points and the famous Annan Plan..... 153

ONDŘEJ MACH

Defense of a minor against their legal representative 171

PAP PÉTER

Külföldi ítéletek elismerése és végrehajtása Magyarországon a kezdetektől az első önálló végrehajtási törvényig 179

PECSENYE MÁTÉ	
Az előkészítő ülés és annak büntetőeljárás hatékonyságára gyakorolt hatása	201
PÉCSI ZSÓFIA	
Kiskorú áldozatok – Prevenációs és áldozatvédelmi lehetőségek és perspektívák	221
PETRA ZAPLETALOVÁ	
The Manifestation of Socialist Democracy in the Judiciary in the 1960s in Czechoslovakia	231
RAHELEH SOLTANIBAHREHMAND	
The Impact of the Internet on Artistic Freedom	249
RÉVÉSZ GÁBOR	
The role of media in the psychological development of children	273
SOMA SOMOSKÓI	
Purchase of agricultural land for the sake of solar power plant investment	283
SZÖLLŐSI-BARÁTH SZABOLCS	
A hatályba lépést felfüggesztő feltétel módosítása a közbeszerzési szerződések esetén	301
THI KIM CUC NGUYEN - THANH LONG NGUYEN	
International Cooperation in the Face of Climate change: The Role of COPs in shaping national legal frameworks	313
TÓTH KORDÉLIA	
A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése az önálló bírósági végrehajtásban	333
VARGA RENÁTA	
Az állati „jogok” fejlődése	345
ZAHRA DELSHAD	
Protection and enforcement of intellectual property right in Iranian laws	367
GERŐCS-TÓTH ANDREA	
Bioélelmiszerek hamisítása	383

AKTHAM RA'ED AHMAD ALQATTAMIN*

Disparities in Human Rights: A Comparative Analysis between Centers and Peripheries

Abstract: This comparative analysis explores the profound *disparities* in the realization of human rights between *centers* and *peripheries*, shedding light on the multifaceted factors that contribute to these discrepancies. *Human rights*, as enshrined in international conventions and treaties, are universally recognized as inherent to all individuals regardless of *geographical location*. However, this study underscores the undeniable reality that the enjoyment of these rights varies significantly between regions classified as centers of power and peripheries characterized by marginalization and *socio-economic challenges*. The paper draws upon a review of existing case studies, and statistical data to provide a nuanced understanding of the underlying causes and consequences of human rights disparities. It examines the role of *political, economic, and social* factors in shaping these disparities and highlights the ways in which historical legacies, governance structures, and global power dynamics perpetuate unequal access to human rights. This analysis offers insights into the experiences of individuals living in both centers and peripheries, illustrating how access to basic human rights such as *education, healthcare, and freedom* from discrimination can differ dramatically. Additionally, the study explores the impact of these disparities on broader issues, including migration patterns, conflict dynamics, and global stability.

Keywords: Human Rights, Center, Periphery, Disparities, Geographical location, Socio-economic challenges, right to health, right to education, right of freedom of speech.

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.7-22>

1. Human Rights

Human rights are fundamental principles that uphold the inherent dignity and worth of every individual, regardless of their race, gender, religion, or social status. These rights encompass the freedoms and entitlements that ensure individuals can live a life of respect, justice, and equality.

The origins of human rights can be traced back to historical developments and philosophical underpinnings, and while progress has been made, challenges persist in the pursuit of a world where human rights are universally upheld.

The concept of human rights has ancient roots, with various civilizations and religious traditions emphasizing the value of human life and dignity. The origins of

* Aktham Ra'ed Ahmad Alquattamin, PhD-student, University of Miskolc, Faculty of Law, Ferenc Deák Doctoral School of Law. Supervisor: Prof. Dr. Miklós Szabó professor emeritus

human rights can be traced back to ancient civilizations that laid the groundwork for the principles of justice and fairness. In Mesopotamia, the Code of Hammurabi (1754 BCE) is one of the earliest known legal codes that enshrined certain rights and responsibilities for individuals. Similarly, ancient Egyptian, Greek, and Roman societies introduced concepts of legal equality, protection against arbitrary punishment, and the notion that certain rights were inherent to all humans.

The modern concept of human rights preservation began to take shape during the Enlightenment era of the 17th and 18th centuries. Enlightenment philosophers such as John Locke, Jean-Jacques Rousseau, and Immanuel Kant emphasized the intrinsic worth and equal moral status of every individual. Their ideas laid the intellectual groundwork for the later development of human rights.

The late 18th century saw the American Revolution and the Adoption of the United States Bill of Rights (1791), which enshrined key rights and liberties. Following this, the French Revolution led to the Declaration of the Rights of Man and of the Citizen (1789), emphasizing the universal nature of human rights. These events marked significant milestones in the evolution of human rights preservation.

Religious and philosophical traditions have also played a significant role in shaping the concept of human rights. In many religious texts, such as the Bible, the Quran, and various Hindu scriptures, there are references to the inherent dignity and worth of every individual, emphasizing the importance of compassion, justice, and respect for human life. Additionally, philosophical thinkers like Confucius, Aristotle, and Cicero articulated ideas about natural law and the moral foundations of human dignity.

In a closer past, the modern international community have come up to the conclusion that human rights preservation should be applied more systematically.

The following section will be concerned with the biggest adopter for human rights and their preservation around the globe.

2. Universal Declaration of Human Rights (UDHR)

The modern understanding of human rights emerged as a response to the atrocities witnessed during World War II. The Holocaust and other horrific acts prompted the international community to seek ways to prevent such tragedies in the future. The Universal Declaration of Human Rights (UDHR) adopted by the United Nations General Assembly in 1948 serves as a pivotal milestone. The UDHR outlined a comprehensive set of rights, including civil, political, economic, social, and cultural ones, laying the foundation for international human rights law.

*"All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood."*¹¹

¹ Universal Declaration of Human Rights (UDHR). Article 1

One of the most significant impacts of the UDHR is its role in inspiring and shaping national legislation. Countries around the world have incorporated its principles into their constitutions, laws, and policies. The UDHR has acted as a guide for countries in reforming their legal frameworks to align with international human rights standards. Through this process, the UDHR exerts indirect pressure on states to implement and enforce human rights protections at the domestic level.

The UDHR serves as a powerful advocacy tool, enabling individuals, civil society organizations, and human rights activists to hold governments accountable for their actions and policies. The declaration provides a clear and universally accepted framework for assessing violations and promoting accountability. Activists leverage the UDHR to raise awareness about human rights abuses, mobilize public opinion, and encourage action by governments and international bodies.

The UDHR has influenced the establishment and operation of international courts and mechanisms that enforce human rights. For instance, the International Criminal Court (ICC) references the UDHR as part of its legal foundation in prosecuting individuals for genocide, war crimes, and crimes against humanity. Regional human rights courts, such as the European Court of Human Rights and the Inter-American Court of Human Rights, draw on the principles of the UDHR to adjudicate cases and ensure justice for victims.

The Universal Declaration of Human Rights holds a unique and critical role in the enforcement of human rights globally. While it is not a legally binding instrument in itself, its principles have served as the foundation for the development of legally enforceable treaties, as well as influencing national legislation, advocacy efforts, international courts, and diplomatic discussions. Through its normative power and widespread acceptance, the UDHR continues to guide the journey toward a world where the rights and dignity of all individuals are respected, protected, and upheld. As we navigate the complex challenges of the modern world, the UDHR remains a beacon of hope and a source of inspiration for those working tirelessly to ensure the realization of human rights for all.

3. Challenges facing Human rights preservation

Despite the huge progress regarding the preservation of human rights, numerous challenges are standing in the face of these rights, violations are still noticeable in today's world. This section will be discussing some of these challenges.

3.1. Cultural Relativism

This term indicates that each person's beliefs and cultural norms should only be understood based on that person's own culture. In other words, these cultural norms and values should not be evaluated based on another cultural view, as the

difference between the two will not create a logical medium of judgment or understanding, simply saying one cannot compare apples to pears.

*"If anyone, no matter who, were given the opportunity of choosing from amongst all the nations in the world the set of beliefs which he thought best, he would inevitably - after careful considerations of their relative merits - choose that of his own country. Everyone without exception believes his own native customs, and the religion he was brought up in, to be the best; and that being so, it is unlikely that anyone but a madman would mock at such things. There is abundant evidence that this is the universal feeling about the ancient customs of one's country."*²

Cultural relativism and human rights are two prominent concepts that frequently intersect, often sparking debates about the universal applicability of human rights principles across diverse cultural contexts. Cultural relativism posits that ethical and moral standards are relative to one's culture, implying that there is no absolute framework for evaluating behaviors and practices. On the other hand, human rights uphold a set of inherent entitlements and protections that are universally applicable to all individuals, irrespective of their cultural backgrounds.

Cultural relativism asserts as mentioned before that the values, beliefs, and practices of a particular culture should be understood and judged within the context of that culture itself. Proponents argue that since cultures are distinct and shaped by historical, social, and geographical factors, it is unjust to impose external moral standards upon them. Instead, they suggest adopting a stance of tolerance and respect for cultural diversity, acknowledging that what might be deemed acceptable or unacceptable varies across different societies.

One of the primary strengths of cultural relativism is its recognition of the complexity and richness of human societies. It underscores the importance of avoiding ethnocentrism and appreciating alternative perspectives. However, cultural relativism also faces criticism for potentially justifying practices that infringe upon human rights, such as gender-based discrimination, female genital mutilation, or caste-based discrimination. This prompts a necessary examination of the relationship between cultural norms and universally accepted human rights.

Finding a middle ground between cultural relativism and human rights requires careful consideration and nuance. While cultural relativism underscores the importance of cultural autonomy, it cannot be used as a blanket justification for human rights violations. Similarly, human rights should not be wielded as a tool for cultural imperialism. Instead, an approach that acknowledges both the diversity of cultures and the universal rights of individuals is essential.

One of the biggest examples on the conflict between the two is the middle east and the relationship between the two genders (males and females). In the middle east, women are treated mainly as housewives, their sole purpose in a household is actually taking care of the household compared to the western world where women

² The Madness of Cambyses (3.16-38).

actually achieved equality and at points even exceeded male dominancy. For some middle eastern countries, women are not allowed to work or travel somewhere unless they have a written permission of their husbands or male guardians, or being accompanied by a male guardian. As the inequality between the two genders is obvious in the eyes of westerns, the eastern world represented by both its males and females do not perceive this inequality quite exactly the way the western world does, culturally-wise, most women of the middle east see this as a normal relationship and consider themselves as the caretakers and the men to be the providers. In my personal experience as a middle eastern, I have never saw any oppression against women in my surrounding and love and harmony were in the air among the families. This shows a good example on why a culture should be judged by its own standards, values, and norms. In the case of the middle east, the Islamic religion is the main reason along with the Arabic cultural values for this seemingly inequality between the two genders. In this scenario, a woman who does not want to work unless she got a permission is not quite oppressed but rather brought up to have this mentality and it is deeply installed in her. Scenarios like this makes us question when human rights are really violated and when it's conflicting with a cultural norm.

On the other hand, there are few feminist organizations in the middle east, but they lack real power and barely make any changes regarding the matter. This can be due to the few numbers they have and the very little political effect and the little support that they receive from their governments and communities.

3.2. Violence and conflict

Ironically speaking, the very same reason that led to this modern international uprising regarding human rights, is at the same time one of the challenges that is still facing the progress of preserving them.

Armed conflicts and political instability often result in the violation of human rights. Disregard for the rule of law, displacement of populations, and the use of torture and violence continue to undermine the realization of human rights in conflict zones.

An example worth to be mentioned here is the brutal war that is currently taking place in Ukraine issued by Russia. According to the UN refugee agency, the number of Ukrainians who are internally displaced is 5.1 million, 6.2 million Ukrainians sought refuge globally, and around 17.6 million Ukrainians are in need of Humanitarian assistance.³

The Syrian Civil War (2011-present) is also an ongoing conflict that resulted in numerous human rights violations. The Assad regime has been accused of using chemical weapons, indiscriminate bombings, and torture against civilians. Rebel

³ The UN Refugee Agency. 2023. <https://www.unrefugees.org/emergencies/ukraine/>

groups have also been criticized for their treatment of prisoners and civilians. The conflict started when the people of Syria started demanding for a new regime or fixings in the current one because they thought the Assad family have been restricting Syria from achieving any more developments, but Assad have set his mind that his throne inherited from his family (even though the country is a republic and the people have the right to vote and choose their leader), is not going to be lost, and he started fighting the protests with armed forces and that lead to a civil war that resulted in huge numbers of deaths and refugees around the globe and an unstable Syria until today.

“As the Syria crisis enters its twelfth year, the humanitarian situation is more difficult than ever. An estimated 15.3 million people need humanitarian assistance and more than half of the population remains displaced from their homes - including 5.3 million refugees living in neighboring countries and more than 6.8 million internally displaced inside Syria. Women and children comprise more than two thirds of those displaced. Over the years, Syrians have shown remarkable resilience, but as war continues, hope is fading fast. Over 90 percent of Syrians live under the poverty line and it's estimated that 12 million people are food insecure and 2.5 million are severely food insecure as of Jan 2023.”⁴

Rwandan Genocide (1994): The ethnic conflict between the Hutu and Tutsi populations in Rwanda resulted in a genocide where an estimated 800,000 people were killed in just 100 days. This atrocity involved mass killings, sexual violence, and displacement of populations.

Political conflicts and the seek of dominance and power is killing nothing but humans and their rights, no other possible outcome is expected from such conflicts that lead to wars. Although the international community is trying to get united and find some sort of international code to coexist equally and peacefully, there are still many men in power who are dreaming of achieving the opposite and turn the table of power to their own interest and their nations to be the dominant over other nations, this greed for power has always been and will be the worst human rights violator because people tend to show their true colors in times of war.

3.3. Discrimination and Inequality

Discrimination based on factors such as race, gender, religion, sexual orientation, and disability remains a pervasive issue. Marginalized groups face barriers to accessing education, healthcare, and economic opportunities, perpetuating cycles of inequality.

⁴ The UN Refugee Agency. 2023. <https://www.unrefugees.org/emergencies/syria/>

As much understanding and tolerance today's world shows, there are still racial profiling cases and discrimination based on race and other classification of discrimination. These hideous acts of classifying people based on their looks or beliefs can be easily spotted in most communities and it is opposing to the very core of what human rights stand for.

For instance, the American society can be taken as an example of tending to show inequality of opportunities among its different ethnicity groups, the American society's cornerstone and very base was and is migrants, but still the white American is having better living conditions than other races in that society. A survey conducted by PEW Research Center in 2019, states that *"A majority of adults say that being white helps people's ability to get ahead in the country at least a little (59%); 28% say being white neither helps nor hurts and 12% say it hurts. On the flip side, a majority (56%) sees being black as a disadvantage, with 25% saying it hurts people's ability to get ahead a lot. About a quarter (26%) say being black neither helps nor hurts and 17% say it helps at least a little. More also say that being Hispanic hurts people's ability to get ahead in this country (51%) than say it helps (18%) or that it neither helps nor hurts (30%)."*⁵

As these numbers show, and with the ease of witnessing this by simply scrolling through your social media platforms, you will notice that such a country who is considered to be one of the world leaders and the country considered to be the ideal model of the free world, is having these kinds of behaviors in its own society violating the very freedoms that it promises.

But on the other hand, we cannot deny the American role and effect on solving some global level issues with what aligns with the international society's views. As a super power, it has its own acts against violations of human rights globally. For instance, it applied economic sanctions against some countries for their violations in what was considered as one diplomatic solution to avoid declaring wars and dealing with them by force in order to put pressure upon the violators to force them to alter their behavior independently from the United Nations.

Another example to be shown here is how Greece treated refugees and asylum seekers. Greece, as a European Union member state, is subject to international and regional human rights obligations that dictate the treatment of migrants, including refugees and asylum seekers. These obligations include adherence to the United Nations Universal Declaration of Human Rights, the 1951 Refugee Convention, and the European Convention on Human Rights (ECHR). However, the reality on the ground often falls short of these standards. This challenged human rights and put the refugees in a really bad situation when they reached the costs of Greece, the way these refugees were treated can be illustrated as follows:

⁵ PEW Research Center. 2019. 2. Views of racial inequality. <https://www.pewresearch.org/social-trends/2019/04/09/views-of-racial-inequality/>

Overcrowded Detention Facilities: One of the most pressing concerns is the overcrowding of detention facilities. Due to the sheer volume of arrivals, many migrants find themselves in overcrowded and unsanitary conditions, which can result in a lack of access to basic amenities, such as clean water, proper sanitation, and medical care.

Prolonged Detention: Migrants in Greece may be detained for extended periods, sometimes exceeding the legal limits defined by both Greek and international law. Prolonged detention can have serious mental and physical health implications for detainees and can be considered a violation of their right to liberty and security.

Inadequate Legal Safeguards: Many migrants are detained without proper legal safeguards, such as access to legal representation and interpreters. This lack of due process can lead to arbitrary detention, denying individuals the right to a fair and timely legal process.

Children in Detention: Greece has also detained children, including unaccompanied minors, in violation of international standards that prioritize their best interests. Detaining children, even for short periods, can have detrimental effects on their physical and psychological well-being.

Asylum Seekers and Vulnerable Groups: Asylum seekers, who have the right to seek protection, are often detained alongside irregular migrants. Vulnerable groups, including victims of trafficking and torture survivors, are not always properly identified and protected, which violates their right to seek asylum and protection from harm.

Lack of Alternatives to Detention: Greece has been criticized for not implementing effective alternatives to detention, such as community-based supervision programs or open reception centers. Alternatives to detention are not only more cost-effective but also more humane and respectful of migrants' rights.

Most of the modern world's societies have a slice of oppressed and 2nd degree citizens. The human rights movement still have to do some work in order to make this world a better version in terms of equality, and infusing in the minds of people that behind the skin and the way someone looks, there is nothing but another human being who is worth to be given an equal chance.

3.4. Cyber Challenges

The advent of the digital age has revolutionized the way we communicate, conduct business, and access information. While the internet has brought countless opportunities for global connectivity and information sharing, it has also given rise to a new set of challenges that directly impact human rights

3.4.1. Online Surveillance and Privacy Invasion

One of the foremost cyber challenges to human rights is the pervasive online surveillance conducted by governments and private entities. The mass collection of personal data through various digital platforms has raised concerns about the erosion of privacy rights. Surveillance programs, often justified on national security grounds, have the potential to stifle free expression and discourage individuals from exercising their right to free speech and association online. Citizens may become self-censoring due to the fear of being monitored, limiting their ability to engage in open and critical discourse.

3.4.2. Censorship and Content Control

Even though the internet and specifically social media have granted people all over the world the ability to be heard and seen, it still is under the control of governments as it is a dangerous tool that is totally understandable to be monitored, but what will happen if the government itself was the abuser of these online platforms? Then this new instrument that allowed human rights spread wider, can also be used to oppress these rights.

Governments and online platforms exercise significant control over the content that is accessible to users. While some forms of content moderation are necessary to combat hate speech, misinformation, and harmful content, overzealous censorship can infringe upon freedom of expression. The suppression of dissenting voices or the stifling of political opposition can undermine democratic principles and human rights.

3.4.3. Online Harassment and Cyberbullying

The anonymity provided by the internet has facilitated online harassment and cyberbullying, which can have severe consequences on an individual's mental health and overall well-being. Such harassment may discourage individuals, particularly marginalized groups, from participating in online spaces and exercising their right to free speech.

3.4.4. Digital Divide and Access to Information

Access to the internet is not uniform across the globe, leading to a digital divide that disproportionately affects marginalized communities. Limited access to the internet restricts individuals' ability to access information, education, and job opportunities, undermining their economic and social rights.

In an increasingly interconnected world, cyber challenges are undeniably affecting human rights. Addressing these challenges requires a multi-faceted approach involving governments, civil society, and technology companies.

Safeguarding human rights in the digital age necessitates the development of robust legal frameworks, responsible digital policies, and technological innovations that prioritize privacy, security, and freedom of expression. Balancing these concerns is essential to ensure that the benefits of the digital age are accessible to all while upholding the fundamental principles of human rights.

4. Center-Periphery Theory and Human Rights

On the international level, human rights differ in terms of how they are to be applied, and on how much are they respected and preserved.

In a theory that talks about relationships between core areas, or centers, and peripheral areas, or peripheries, and how a powerful state can provide a more eased life in general and provide more opportunities from those states who are in the phase of developing, and what is keeping those states in that phase.

Center/periphery theory is a framework in social and economic geography that explains the relationships between core areas, or centers, and peripheral areas, or peripheries, within a larger system. The theory suggests that a core-periphery structure exists in most societies and economies, with the core being the dominant, prosperous, and highly developed center, and the periphery being the less developed, marginalized, and subordinate regions.

The theory suggests that the core-periphery relationship is maintained and reinforced through a variety of mechanisms, including trade policies, investment flows, and cultural practices. The core benefits from the exploitation of the periphery, while the periphery is often subject to economic, social, and political instability.

In other words, centers are benefiting from peripheries in terms of economy, and still oppose control either directly or indirectly upon some peripheries in terms of politics. This weak position of the peripheries and their constant need for the centers for political guidance and economic aid lead to a noticeable difference on how the two societies are formed, affecting essential aspects such as human rights.

The intricate relationship between human rights and the theory of central-periphery serves as a compelling lens through which to examine the dynamics of power, inequality, and social justice on a global scale. Human rights, encompassing fundamental freedoms and protections inherent to all individuals, intersect with the center-periphery theory, a socio-political framework that delineates the disparities between dominant and marginalized regions or groups within a society or the world at large. This intersection unveils a complex web of interdependencies, shedding light on how the distribution of power and resources can either uphold or infringe upon the basic rights and dignity of individuals, particularly those situated in peripheral or disadvantaged positions. Understanding this linkage is crucial in

navigating the challenges of contemporary society and striving towards a more equitable and just world.

The center-periphery theory in this context may suggest some issues that are limiting the preservation of human rights in some societies compared to others.

4.1. The Socioeconomic factor

A significant factor contributing to the differences in human rights between centers and peripheries is the socioeconomic divide. Centers, typically found in economically developed regions, often have greater resources and infrastructure to ensure the protection of human rights. Access to education, healthcare, and social services tends to be more robust in centers, leading to higher standards of living and greater opportunity for their residents to exercise their rights.

In contrast, peripheries often lack the necessary resources and development to adequately protect human rights. Poverty, limited access to education and healthcare, and inadequate infrastructure can hinder the realization of rights such as the right to education, the right to health, and the right to work. These disparities perpetuate a cycle of disadvantage that can lead to further violations of human rights.

By being born in the wrong weaker country, one might be deprived from these very essential rights such as education and healthcare. Not having access to these rights because of the bad economic situation of the country is not considered as a crime in itself, but the shorthand that is being reached out for these peripheries from the centers is though.

In today's world, funds are raised and donations are being granted to different causes seen as important, but not providing the necessary aid that these weaker countries need.

As much as the African continent is getting help from the international community, we still did not fulfill the goal of obtaining full human rights preservation in that continent for example, and many other examples can be provided of countries that are in desperate need for help, but only some is being provided by the stronger economies and entities.

For comparison, the United States, a powerful center, socio-economic disparities are evident in access to education, healthcare, and economic opportunities. Affluent communities often benefit from better-funded schools, high-quality healthcare services, and more extensive employment opportunities, while marginalized communities face systemic barriers.

In South Africa, as a periphery nation, socio-economic disparities are deeply entrenched, often along racial lines due to the historical legacy of apartheid. While progress has been made in addressing these disparities post-apartheid, significant

challenges remain, particularly in rural areas. Access to quality education, healthcare, and employment opportunities is often limited in periphery regions, perpetuating social inequality.

This can be seen as an indirect violation of human rights, the world as human as it may sound with all the speeches and words uttered, is yet not ready to provide ultimate scarification for the cause of the equality of human beings in terms of rights and opportunities. Selfishness and political agendas seem to be standing in the way until today.

4.2. Political Instability and Governance

Political stability and effective governance play a pivotal role in safeguarding human rights. Centers often benefit from stable political systems, well-functioning institutions, and a strong rule of law that work together to uphold human rights. The checks and balances in these societies contribute to the protection of civil and political rights, such as freedom of speech, assembly, and participation in the political process.

Peripheries, on the other hand, may struggle with political instability, weak governance, and corruption. These challenges can result in violations of human rights, including restrictions on freedom of expression, suppression of dissent, and limited political participation. In such environments, individuals may be afraid to advocate for their rights due to potential repercussions.

Violations against freedom of expression can be easily noticed in the middle east for instance, one example that's worth mentioning here happens to be my very own country, Jordan.

Recently in Jordan, a new law was passed and adopted that implicates severe punishment for minor acts over social media or the internet, sometimes as minor as republishing a false news, this might get one facing jailtime up to 3 months, and a financial penalty waving between 7 and 28 thousand dollars.⁶

Jordan is actually a cesspool when it comes to corruption and abuse of power on the expense of human rights. I recall an incident where teachers uprose back in 2019 against taking some rewards and bonuses that were promised but never fulfilled with no clear justification, but when the teachers' community represented by their union gathered itself through social media, the government started to pull a card that we are pretty familiar with by now which is blocking social media and interrupting internet connection in order to decrease the spread of the word. Nevertheless, teachers from around the country consented on having a protest in a vital point of the capital city Amman. The union had around 100 thousand enrolled

⁶ Aljazeera.net. 2023. <https://www.aljazeera.net/news/2023/8/12/>

teachers by that time⁷, as the due day came, teachers from all around the country woke up to head to the capital city to express their minds about not accepting cutting off their paychecks unjustifiably, but they ran into police forces blocking their ways to the capital city and blocking their buses from moving on, the teachers then started marching on highways towards the city that was many miles away from some of them, after things took this turn and the government started to understand the seriousness of the strike and protest, and as much as peaceful and responsible the teachers were performing their right of expressing themselves, they were still faced with arbitrary arrests, and many teachers have spoken about a treatment that does not fit what a teacher represents in a society.

Many other examples can be shown in Jordan and the middle east about human rights violations and abuse of power, the corruption level tend to show an increasing pattern in that side of the world, but what is the international community doing about such violations? According to the Human Rights Watch website, *“In 2021, the US president requested US\$1.275 billion in Foreign Military Financing, Economic Support, and other aids to Jordan. This exceeds the amount outlined in the 2018 Memorandum of Understanding between the United States and Jordan. The US did not publicly criticize human rights violations in Jordan in 2021, except in annual reports of the State Department and other agencies.*

Jordan is a member of the Saudi Arabia and UAE-led coalition fighting the Houthis forces in Yemen, which continues to commit violations of international human rights and humanitarian law in Yemen.”⁸

This emphasizes the fact that the world knows about the human rights violations, but still turning a deaf ear to them for reasons that obviously better remain undeclared.

5. Global efforts to preserve Human Rights

Many forms of fighting for human rights are taking place around the globe, the effort of preserving and embracing these rights is an ongoing one.

The creation of international human rights instruments is one of the primary ways the international community is working with to preserve human rights. These documents establish a legal framework for the protection and promotion of human rights. The Universal Declaration of Human Rights (UDHR), adopted by the United Nations in 1948, serves as a foundational document that outlines a comprehensive set of rights and freedoms. Subsequently, numerous treaties and conventions have been developed to address specific aspects of human rights, such as the Convention

⁷ BBC Arabic. 2020. <https://www.bbc.com/arabic/middleeast-53540732>

⁸ Human Rights Watch. World report 2022. <https://www.hrw.org/world-report/2022/country-chapters/jordan>

on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) and the Convention on the Rights of the Child (CRC).

Also, to ensure that states adhere to their commitments under international human rights instruments, various monitoring and reporting mechanisms have been established. These mechanisms allow for the assessment of a state's compliance with its human rights obligations. For example, the United Nations Human Rights Council conducts Universal Periodic Reviews (UPRs) of each member state's human rights record, providing an opportunity for scrutiny and recommendations. Additionally, treaty bodies oversee the implementation of specific human rights treaties, reviewing state reports and issuing recommendations to improve compliance.

Civil society organizations, human rights activists, and non-governmental organizations (NGOs) play a crucial role in preserving human rights by advocating for their protection and raising awareness about violations. These entities often collaborate with international organizations and governments to shine a spotlight on human rights abuses. They provide support to victims, document violations, and pressure governments to take action. Examples of such organizations include Amnesty International, Human Rights Watch, and the International Federation for Human Rights (FIDH).

Preserving human rights often requires addressing situations of conflict and instability. The international community, through organizations like the United Nations, deploys peacekeeping missions to conflict zones to protect civilians and help restore stability. These missions often include human rights components tasked with monitoring and reporting on human rights abuses, promoting reconciliation, and supporting transitional justice processes.

In cases of severe and systematic human rights abuses, the international community may resort to sanctions and accountability measures. Sanctions can target individuals, entities, or even entire countries responsible for human rights violations, with the aim of pressuring them to change their behavior. International tribunals, such as the International Criminal Court (ICC), are established to hold individuals accountable for the most egregious crimes against humanity, including genocide, war crimes, and crimes against humanity.

There were also literary works that worked on inspiring the advocacy of human rights, here are some of them with a glance of an abstract about their content:

"Uncle Tom's Cabin" by Harriet Beecher Stowe: Published in 1852, "Uncle Tom's Cabin" was a groundbreaking novel that exposed the horrors of slavery in the United States. Stowe's vivid portrayal of the suffering endured by enslaved individuals helped galvanize the abolitionist movement, leading to significant advancements in human rights.

"The Diary of Anne Frank" by Anne Frank: "The Diary of Anne Frank" is a poignant account of a young Jewish girl's life in hiding during World War II. Anne's

diary, discovered after her death, provides a firsthand perspective on the atrocities of the Holocaust and the importance of preserving human rights, especially the right to life and freedom from discrimination.

"Cry, the Beloved Country" by Alan Paton: Set in apartheid-era South Africa, Alan Paton's novel "Cry, the Beloved Country" explores the racial injustice and inequality faced by black South Africans. Through its powerful narrative, the book shed light on the human rights violations in the country, contributing to international awareness and condemnation of apartheid.

"I Am Malala" by Malala Yousafzai: In her memoir, Malala Yousafzai, a Pakistani advocate for girls' education, narrates her journey from being targeted by the Taliban to becoming a global symbol of resilience and the right to education. Her story has inspired countless individuals worldwide to champion the cause of girls' education and human rights.

The preservation of human rights is a collective responsibility that involves the international community working in harmony. Through the creation of international human rights instruments, monitoring mechanisms, advocacy, peacekeeping, sanctions, and accountability measures, the international community strives to protect and promote human rights globally. While progress has been made, challenges persist, and ongoing efforts are essential to ensure that human rights are respected and upheld for all individuals, regardless of their circumstances or location.

The world is still fighting for the human rights to be fully valued and preserved, there are many challenges as discussed throughout this paper, some of them are linked to whether you were born in a center or a periphery, and some are not, but surely, they are all linked to us being just humans.

In conclusion, safeguarding human rights in both centers and peripheries is an indispensable imperative for a just and equitable world. It is essential to recognize that human rights are universal and indivisible, and their protection should extend to every corner of our global community. Whether in the bustling heart of urban centers or the remote outskirts of society, upholding human rights ensures the dignity, freedom, and equality of every individual. To achieve this noble goal, we must remain vigilant, advocate for justice, and promote policies that prioritize the well-being and rights of all, regardless of their geographic location or social status. Only through our collective commitment to preserving human rights can we create a world where every person enjoys the full spectrum of their inherent rights and freedoms, fostering a future marked by justice, inclusivity, and human dignity.

Bibliography:

BEITZ C.R.: *The Idea of Human Rights*. Oxford University Press, 2009.

DONNELLY, J.: *The concept of Human Rights*. Croom Helm, 1985.

HERODOTUS: The Madness of Cambyses (3.16-38), 484-425 BCE.

KLIMCZUK, A. – KLIMCZUK-KOCHAŃSKA, M.: *Core-Periphery Model*. University of Warsaw, 2019.

LAQUEUR, W. – RUBIN B.: *The Human Rights Reader*. Philadelphia: Temple University Press, 1979.

Internet references

United Nations. The Universal Declaration of Human Rights (UDHR). First article.
<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

The UN Refugee Agency (USA for UNHCR). 2023.
<https://www.unrefugees.org/emergencies/ukraine/>

PEW Research Center. 2019. 2. Views of racial inequality.
<https://www.pewresearch.org/social-trends/2019/04/09/views-of-racial-inequality/>

Aljazeera.net. The king of Jordan ratifies the “Cybercrimes” law. 2023.
<https://www.aljazeera.net/news/2023/8/12/>

BBC Arabic. 2020 Teachers Union crisis in Jordan: Security forces arrest prominent members of the union. <https://www.bbc.com/arabic/middleeast-53540732>.

Human Rights Watch. World report. Jordan. event of 2021.
<https://www.hrw.org/world-report/2022/country-chapters/jordan>

CSÍK AURÉL*

The limits of freedom of expression in the light of the regulations about cyberbullying

Abstract: Social media has radically transformed the way people communicate with each other, allowing people's thoughts to reach the masses in an instant. But not all thoughts are beneficial. One of the most damaging phenomena of social media is cyberbullying, which poses the greatest threat to young people. Several countries have already introduced legislation to tackle the problem. In my study, I will describe the regulations in the United States of America and Japan and conclude with the dilemma of what obstacles the legislator may face in relation to freedom of expression.

Keywords: cyberbullying, Japan, USA, social media, school, internet

Absztrakt: A közösségi média gyökeresen átalakította az emberek közti kommunikációt azzal, hogy lehetővé tették, hogy az emberek gondolatai pillanatok alatt tömegekhez jussanak el. Azonban nem minden gondolat hasznos. A közösségi média egyik legkártékonyabb jelensége a cyberbullying, amely a legnagyobb veszélyt a fiatalok számára jelenti. A probléma kezelésére már több országban is hoztak jogszabályokat. Tanulmányomban az Amerikai Egyesült Államokban és Japánban hatályos szabályozást ismertetem, végezetül pedig arra a dilemmára fogok kitérni, hogy a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatban milyen akadályok gördülnek a jogalkotó elé.

Kulcsszavak: cyberbullying, Japán, USA, közösségi média, iskola, internet

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.23-37>

1. Introduction

The most important element of human life is self-expression, which is primarily achieved through communication. Communication has developed in parallel with the development of humanity. With the advent of writing and later printing, the spread of ideas became quicker. The emergence of the internet has been the biggest impact on modern communication, the spread of which is proven by the fact that by 2023 almost three quarters of the world's population – 5.19 billion people¹ – is connected to the internet. The internet has completely transformed the way people

* dr. Csík Aurél, PhD hallgató, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Államtudományi Intézet, Alkotmányjogi Tanszék. Témavezető: Prof. Dr. Paulovics Anita egyetemi tanár

¹ Number of internet and social media users worldwide as of July 2023, <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/> (30.09.2023)

communicate with each other. The media that people used to consume exclusively offline has now appeared online, creating a new and unprecedented form of publicity

The biggest impact on communication has been the emergence of social media sites. Social media sites are among the sites with the largest user base on the Internet. This is illustrated by the fact that almost 90 percent – 4.88 billion people² – of the world's internet users is a user of a social media site. These sites have made it possible for one person's opinions or ideas to reach the masses in a short time. This opened the possibility of a hitherto unimaginable and untainted freedom of expression.

However, some of the content on social media can be particularly malicious and can pose a threat to the mental health of users. One of which is cyberbullying, also known as online harassment. The harmfulness of cyberbullying is well demonstrated by the fact that it is one of the possible causes of depression in youth³, which can have negative effects on their lives later in adulthood.

My study will focus on the US and Japanese regulation of cyberbullying and the impact this regulation may have on freedom of expression.

In the first part of my paper, I will discuss possible definitions of cyberbullying. One of these definitions is to take into account of the differences between cyberbullying and bullying in general, and the other one is to conceptualise cyberbullying through its main characteristics. In addition to these, I think it is important to cover the possible ways in which cyberbullying can take place, as most people will have already encountered some form of it and understanding it may be easier through these.

In the next part of my study, I would like to explore the cyberbullying legislation in the United States of America and Japan. I have chosen these two countries because both have played a major role in the development of the mass culture of the 21st century - of which social media is one of the grounds - and because there are also significant cultural differences between the two countries, which have resulted in different legal traditions.

In the next section, I will present the critical voices against the regulation of cyberbullying through a well-known case. Since the 21st century has also created obstacles to freedom of expression, I consider this an important and relevant issue, the answer to which may even transform the way future generations interact.

Based on the above, my study aims to give an idea of the threats that cyberbullying poses in the online space, but it is still quite difficult for the legislator

² Number of internet and social media users worldwide as of July 2023, <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/> (30.09.2023)

³ Types of Cyberbullying <https://socialmediavictims.org/cyberbullying/types/> (30. 09. 2023.)

to provide an adequate response to the problem, as there is a chance that the freedom of expression will be enforced in the process of regulation.

2. How to define cyberbullying?

As I emphasised in the introductory chapter, cyberbullying is one of the most important and most pressing problems on the internet, alongside hate speech, and is closely linked to freedom of expression. Cyberbullying, also known as online harassment, is a difficult concept to define, as it can be interpreted both narrowly and broadly due to the special characteristics of the concept. Bullying itself has a long-standing presence in our society, the main features of which can be seen in its counterpart, that manifests on the Internet.

One way of approaching the concept of cyberbullying is to explore the differences and similarities between general harassment and cyberbullying. Technological developments have transformed the practice of bullying beyond simple everyday communication. Cyberbullying has six unique characteristics that distinguish it from traditional bullying⁴. Cyberbullying is permanent and persistent, as it does not end at the border of the school or working place, it can reach a wider audience - due to the speed of online communication - than simple bullying, the perpetrators act under the protection of anonymity, which makes them less detectable by the authorities, therefore the potential effects of cyberbullying are much more dangerous for the victim than for its offline counterpart.

Several conclusions can be drawn from this interpretation of cyberbullying. On one hand, bullying is structurally transformed using the Internet as a communication channel. Cyberbullying takes a permanent place in the victim's life, as the Internet allows the perpetrator to harass them continuously, even twenty-four hours a day. Bullying does not stop at the school or workplace, but follows the victim to their home, where they should feel as safe as possible. The internet has also significantly expanded the ways in which harassment can be committed, most of which the victim cannot even defend themselves against. Another characteristic of the internet that affects cyberbullying is its almost infinite scope. Harmful messages about the victim can reach plenty of people in a mere moment. We are all familiar with the saying that "what's on the internet stays on the internet", but this does not apply only to content that users voluntarily share about themselves. To remove personal secrets and embarrassing images and videos shared without consent of the victim from the internet is almost impossible, so victims may face the effects of harassment beyond the harassment. The key feature of online harassment is the anonymity

⁴ HALLMARK, K.: Death by Words: Do United States Statutes Hold Cyberbullies Liable for Their Victims' Suicide?, 60 *Houston Law Review* 727, 2023, <https://houstonlawreview.org/article/73672-death-by-words-do-united-states-statutes-hold-cyberbullies-liable-for-their-victims-suicide> (2023. szeptember 23.)

behind which perpetrators hide. Behind untraceable fake names and usernames, the bully is almost untouchable. The same can be said for crimes committed on the internet in general, and authorities can face significant obstacles in detecting such cases. Another possible way of defining cyberbullying⁵ is through its main characteristics⁶. One of these key characteristics is that cyberbullying is mostly carried out through some kind of technical tool. This can range from simple SMS to sharing videos on social media sites. In addition to the above, this can also serve to distinguish between regular harassment and cyberbullying, as if the harassment is not carried out through digital means, it falls into the category of general harassment. The second aspect establishes the link between the two forms of harassment, as it is one of the key characteristics of general harassment as well. This is that harassment is motivated by malicious intentions. The activity must be aimed at the psychological distress of the victim.

In my opinion, the simplest way to define cyberbullying is to consider the forms how it can manifest in the online space. Cyberbullying can take many forms on electronic devices, but it is mostly a phenomenon linked to online communication. In the following, I would like to highlight some of the ways in which cyberbullying can happen, to give you an idea of what it is.

One of the most common forms of cyberbullying is "flaming"⁷. Flaming is when one user, usually on a social media site, abuses verbally another user in a rude tone of voice in public. This usually takes place during an argument and is triggered by the different opinion or some other characteristic of the victim. This type of cyberbullying can usually unfold in the comment section below a post. Such comments are not usually based on facts and are usually aimed at causing emotional harm for the victim. A typical example is when the victim shares a picture of themselves, and the perpetrator starts insulting the victim's appearance underneath.

The other form of cyberbullying is substantially the activity for which it is named: when bullying occurs through social media or other online community platforms. The forms of harassment⁸ can range from simple insults to life-threatening threats. Because harassment takes place in the online space, it can last anywhere from a few minutes to years. It usually takes place in a similar way to

⁵ HALLMARK, K.: Death by Words: Do United States Statutes Hold Cyberbullies Liable for Their Victims' Suicide?, *60 Houston Law Review* 727, 2023, <https://houstonlawreview.org/article/73672-death-by-words-do-united-states-statutes-hold-cyberbullies-liable-for-their-victims-suicide> (2023. szeptember 23.).

⁶ cyberbullying <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/cyberbullying> (30.09.2023)

⁷ 5 Most Common Forms of Cyberbullying <https://www.netsweeper.com/education-web-filtering/5-most-common-forms-of-cyberbullying> (30.09.2023)

⁸ 5 Most Common Forms of Cyberbullying <https://www.netsweeper.com/education-web-filtering/5-most-common-forms-of-cyberbullying> (30.09.2023)

offline harassment. The perpetrator can be anyone from a stranger, or a schoolmate, or even an ex-partner.

Cyberbullying has passive ways of committing as well. Excluding⁹ someone from a community can inflict deeper wounds on a schoolchild than verbal abuse. This kind of systematic negligence can also take place in the online space. Exclusion can also be purposeful, aimed in its entirety at inflicting psychological damage on the victim.

The other passive form is impersonation¹⁰. This can be done in two ways. On the one hand, the perpetrator can impersonate the victim on one of the social media sites, and by his or her actions - which the public will attribute to the victim - damage the victim's social respect. On the other hand, the perpetrator may impersonate somebody else to the victim in order to gain the victim's trust and obtain confidential information from them. An example of the latter is the case of the American teenager Megan Meier¹¹, who was contacted by the family of one of Megan's ex-friends through a boy's profile. Megan quickly developed a trusting relationship with the boy, but later he began to harass her with abusive messages, and she later committed suicide. Megan Meier's story will be explained in more detail in a later chapter, as her case is closely linked to the cyberbullying legislation of the United States.

In my opinion, the next form of cyberbullying¹² can cause the most profound damage to the victim's life. This activity can even be seen as a continuation of the impersonation described above, as it primarily involves the sharing of confidential information obtained from the victim without their permission. This is referred to in internet slang as "doxing"¹³, or as "outing"¹⁴ if the confidential information is the victim's gender or sexual orientation. Their main motive is to put the victim in a situation of duress by placing him or her in the public eye against his or her will. The disclosure of information may be accompanied by extortion. A typical example of this type of cyberbullying is the case of Amanda Todd¹⁵. Amanda Todd was a Canadian teenager who met a man through the internet. The man quickly gained Amanda's trust, so much so that he took intimate photos of her during a video chat without her consent. He then harassed Amanda for years, threatening her with

⁹ Social Exclusion and Bullying <https://cyberbullying.org/social-exclusion-and-bullying> (30.09.2023)

¹⁰ PATCHIN, J. W.: *Impersonation – a serious form of cyberbullying?* <https://cyberbullying.org/social-exclusion-and-bullying> (30.09.2023)

¹¹ Megan' Story <https://www.meganmeierfoundation.org/megans-story#>

¹² HINDUJA, Sameer: *Doxing and Cyberbullying*, <https://cyberbullying.org/doxing-and-cyberbullying> (30.09.2023)

¹³ doxing <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/doxing> (30.09.2023)

¹⁴ outing <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/learner-english/outing> (30.09.2023)

¹⁵ Dean, M.: *The Story of Amanda Todd* <https://www.newyorker.com/culture/culture-desk/the-story-of-amanda-todd> (30.09.2023)

sending the pictures to her classmates. Amanda turned to drugs and alcohol. She turned completely inside out, which resulted in her isolation from her classmates. Before her suicide, Amanda made a video¹⁶ in which she tells her story through cards. The video quickly went viral, and Amanda became the face of cyberbullying victims.

Having gone through what can be considered cyberbullying, in the next chapter I would like to look at the US and Japanese legislation.

3. Regulation of cyberbullying in the United States and Japan

In the following chapter, I would like to describe the regulation of cyberbullying in the United States of America and Japan. I have chosen these countries because I believe that both have contributed significantly to the spread of the Internet by bringing significant technological advances to the world. In 2023, 82.9 percent of the total population of Japan used the Internet, while 74.4 percent were registered users of a social media platform¹⁷. The proportion of Internet users – 91.8 percent of the total population – is more notable in the United States, but the number of social media users - 72.5 percent - lags behind the Japanese number¹⁸. The above data shows that in both countries under study, the presence of citizens on social media sites is prominent, and that the prevalence of cyberbullying, which is one of the possible channels for harassment through social media¹⁹, is increasing. However, in addition to these similarities, it is important to point out that the two states have developed at different rates, due to their radically different cultures, which has resulted in different legal traditions. In the light of this, I would like to examine the two countries' rules on cyberbullying in the following.

3.1. Regulation of the United States

In the United States of America, the regulation of cyberbullying - especially when it is limited to the school environment - is a serious social issue. This is illustrated by the fact that almost the entire adult US population sees cyberbullying as a problem, with 55 percent seeing it as a serious problem and 37 percent as a

¹⁶ My Story: Struggling, bullying, suicide, self harm <https://www.youtube.com/watch?v=vOHXGNxE7E> (30.09.2023)

¹⁷ Digital 2023: Japan, <https://datareportal.com/reports/digital-2023-japan> (2023. 09. 27.)

¹⁸ Digital 2023: The United States of America: <https://datareportal.com/reports/digital-2023-united-states-of-america> (2023. 09. 27.)

¹⁹ Cyberbullying: What it is and how to stop it: What teens want to know about cyberbullying. , <https://www.unicef.org/end-violence/how-to-stop-cyberbullying> (2023. 09. 27.)

minor problem²⁰. Online harassment affects young people in the US the most, 64 percent of young people have experienced some form of cyberbullying in their life²¹. The conceptual elements of cyberbullying include the fact that it is committed with some form of electronic means of communication.

First of all, it should be pointed out that currently cyberbullying has no federal level regulation in the United States²². In the United States, cyberbullying is regulated in different ways through different sources of law. For example, this form of bullying can appear as a criminal offence in criminal codes, but the most common form of online bullying is addressed through school policies²³. The lack of regulation at the federal level means that there is considerable divergence between the states. The two strictest states are Maryland and Wyoming, where offenders can receive up to 10 years in prison, while the least strcets are Hawaii and South Carolina, where the maximum is 30 days²⁴.

Secondly is the way in which these laws on cyberbullying are drafted. Often, the death of a high-profile cyberbullying victim triggers a movement to revise cyberbullying legislation. There are cases where this goal is met, and the state legislature tightens its laws to avoid similar tragedies in the future. These laws are usually named after the victim whose tragedy ultimately led to the new legislation. This is illustrated by the case of David Molak. David Molak was a 16-year-old boy living in San Antonio, Texas, who was driven to suicide by his schoolmates by harassing him on social media with the threatening of stealing his girlfriend, making insulting comments about his appearance, and receiving death threats²⁵. After David's death, his parents set up a foundation to fight all forms of harassment through education, legislation and law enforcement. The work of David's parents culminated in Senate Bill 179, also known as David's Law. The law made changes to the Texas Education and Criminal Code and also reflected the patterns that characterize state legislation in other states. The law defined harassment and cyberbullying, allowed students to anonymously report if they had witnessed or been

²⁰ Pew Research Center, „The State of Online Harrasment, January 2021, p 6., https://www.pewresearch.org/internet/wp-content/uploads/sites/9/2021/01/PI_2021.01.13_Online-Harassment_FINAL-1.pdf (30.09.2023)

²¹ Pew Research Center, „The State of Online Harrasment, January 2021, p 7., https://www.pewresearch.org/internet/wp-content/uploads/sites/9/2021/01/PI_2021.01.13_Online-Harassment_FINAL-1.pdf (30.09.2023)

²² HALLMARK, K.: *Death by Words: Do United States Statutes Hold Cyberbullies Liable for Their Victims's Suicide* <https://houstonlawreview.org/article/73672-death-by-words-do-united-states-statutes-hold-cyberbullies-liable-for-their-victims-suicide> (2023. szeptember 23.)

²³ Bullying Laws Across America <https://cyberbullying.org/bullying-laws>

²⁴ HALLMARK, K.: *Death by Words: Do United States Statutes Hold Cyberbullies Liable for Their Victims's Suicide* <https://houstonlawreview.org/article/73672-death-by-words-do-united-states-statutes-hold-cyberbullies-liable-for-their-victims-suicide> (2023.szeptember 30.)

²⁵ Bullying Laws Across America <https://cyberbullying.org/bullying-laws> (2023.szeptember 30.)

victims of harassment²⁶, and extended the legal definition of harassment to include harassment committed by electronic means²⁷, or, in the case of a victim under the age of 18, to impose a more severe penalty²⁸.

Also worth mentioning is the so-called Megan Meier Cyberbullying Prevention Act²⁹, which, unlike David's Law, would have been an attempt to regulate at the federal level. The reason for the use of the conditional mode is that the law was referred to the House of Representatives in Congress, but a vote on it was never taken. Megan Meier was a struggling teenager who met a boy named Josh through MySpace³⁰. Megan quickly began to develop feelings for him, but Josh started sending Megan abusive and hurtful messages to her, and it was revealed that he had also shared their private messages with several people. Megan was then subjected to a series of verbal attacks via MySpace, publicly visible to anyone. Feeling powerless against the attacks, Megan committed suicide shortly before her fourteenth birthday to escape the malicious messages. It was later revealed that Josh never existed, and that the family of one of Megan's ex-friends was behind his profile. The Megan Meier Cyberbullying Prevention Act sought to amend Title 18 of the United States Code, which would have made cyberbullying a federal crime. The bill was not passed because of several concerns raised by the House of Representatives³¹. There were some MEPs who considered the proposal to be over-regulatory, and there was also talk of a possible conflict with the freedom of expression parts of the First Amendment.

It can be seen according to the above that the legal regulation of cyberbullying in a Western country may face several problems, the biggest challenge being how to reconcile the legalisation of anti-bullying with the freedom of expression.

3.2. The regulation in Japan

Although Japan has a very different culture from the United States, it shares the problems that arise from the socially widespread and intensive use of social networking sites. There is a growing trend of cyberbullying within the walls of

²⁶ Texas Senate Bill No. 179. Section 2. <https://capitol.texas.gov/tlodocs/85r/billtext/pdf/sb00179f.pdf> (30.09.2023)

²⁷ Texas S.B. No. 179. Section 13.

²⁸ Texas S.B. No. 179. Section 14.

²⁹ H.R. 1966 (111th): Megan Meier Cyberbullying Prevention Act <https://www.govtrack.us/congress/bills/111/hr1966/text> (30.09.2023)

³⁰ Megan's Story <https://www.meganmeierfoundation.org/megans-story> (30.09.2023)

³¹ KRAVETS, D.: *Cyberbullying Bill Gets Chilly Reception* <https://www.wired.com/2009/09/cyberbullyingbill/> (30.09.2023)

schools, with 2021 figures tripling compared to 2012³². The dissatisfaction with the lack of regulation of online harassment is perhaps the highest in Japan, where 89% of adults think the state is not doing enough to curb harassment. But, as in the US, it took a tragedy to trigger change.

The case of Hana Kimura differs in many respects from the previous American examples. Kimura was not a teenager in school, but an adult television personality. Kimura's fame came from her Netflix show *Terrace House*, which involved six strangers getting to know each other during the show³³. However, being on the show has also attracted persons with malignant intents to Kimura. She received numerous comments about how everyone around her would be happier if she disappeared, and attacks on her for wrestling as a woman and being half Indonesian³⁴. After a while he could not bear these attacks and ended his life with his own hands³⁵.

Unlike the US regulation of cyberbullying, the legislation was not driven by a grassroots movement centred around the victims, but by an explicit political will to tighten up the legislation. Moreover, the legislation had a history, as Japan had already passed a cyberbullying law in 2002. The law - the Provider Limitation Liability Act of 2002 - allows victims of cyberbullying to request information from service providers about their abusers in justified cases, thus simplifying their detection. But lawyers said the law is outdated and those who want to apply it could face a number of procedural obstacles. To identify perpetrators through the law, victims must go to court, and the process can take up to six months. In addition, social media service providers are not obliged to log the logins. There are also legal obstacles to cooperation with overseas platforms. If the perpetrator is identified, further proceedings will be launched. If the victim does end up receiving compensation, it would not even cover the full cost of the proceedings³⁶.

³² Number of cyberbullying incidents among students reported by schools in Japan from fiscal year 2012 to 2021, <https://www.statista.com/statistics/1226684/japan-number-reported-cyberbullying-cases-schools/> (30.09.2023)

³³ RIVER, J.: *Terrace House Is the Netflix Reality Show for People Who Hate Reality Shows* <https://www.gq.com/story/terrace-house-is-the-netflix-reality-show-for-people-who-hate-reality-shows> (30.09.2023)

³⁴ DENYER, S. – KIM, M. J.: *Japan mulls law to regulate cyberbullying after death of Netflix star Hana Kimura* https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/japan-mulls-law-to-regulate-cyberbullying-after-death-of-netflix-star-hana-kimura/2020/05/26/4b4f71a6-9f2b-11ea-be06-af5514ee0385_story.html (30.09.2023)

³⁵ KIMURA, H.: *Netflix star and Japanese wrestler dies at 22*, <https://www.bbc.com/news/world-asia-52782235> (30.09.2023)

³⁶ DENYER, S. – KIM, M. J.: *Japan mulls law to regulate cyberbullying after death of Netflix star Hana Kimura* https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/japan-mulls-law-to-regulate-cyberbullying-after-death-of-netflix-star-hana-kimura/2020/05/26/4b4f71a6-9f2b-11ea-be06-af5514ee0385_story.html (30.09.2023)

The Japanese government has responded to the public demand for tougher action against cyberbullying by amending the Penal Code. The Japanese Penal Code in the context of cyberbullying. The definition of defamation before the amendments read as „A person who defames another person by making allegations in public, regardless of whether such facts are true or false”³⁷. If the defamation is committed against a dead person, it is punishable if false facts are stated about the dead person³⁸. The other type of harassment is insult, which is described as „A person who insults another person in public, irrespective of whether the accusation alleges facts or not, the person is punished by penal detention or a petty fine”³⁹. An important difference between the two offences is that in defamation, the public defamation is based on a factual allegation, whereas in insult the allegation does not have to be factual. Before the modification, the punishment was only severe for defamation, as defamation (which is the more serious of the two) was punishable by a maximum of 3 years imprisonment and a fine of 500,000 yen, while insult was punishable by imprisonment and a small fine.

The amendment mainly affected the offence of insult, which now carries a maximum penalty of 1 year in prison and a fine of 300,000 yen. The amendment also changed the distinction between the two offences⁴⁰. Defamation and insult can no longer be distinguished based on whether the defamation was committed with or without disclosure. Because of the change of approach, the offence of insult has been brought almost on a par with the offence of defamation, so that the penalty for its commission has also been brought closer to it. The amendment to the Criminal Code has been criticised for the fact that any defamatory statement can now lead to imprisonment, regardless of whether a fact has been reported⁴¹.

Two results can be drawn from the above comparison. On the one hand, the legislator approached cyberbullying as a subject to be regulated from different directions in the two countries. In the United States, stricter regulation is usually the result of a movement, usually centred on the personal tragedy of one of the victims. In Japan, on the other hand, there is a tradition of regulation at the national level, and the government is the most proactive. A similarity, however, is that in both countries, critique arises in the context of the exercise of freedom of expression in relation to regulation, which makes it difficult for it to be truly effective in curbing cyberbullying. In the next section, I will present these arguments in the following.

³⁷ Japanese Penal Code (version: Act No. 72 of 2017) Article 230 (1)

³⁸ Japanese Penal Code (in effect: Act No. 72 of 2017) Article 230 (2)

³⁹ Japanese Penal Code (in effect: Act No. 72 of 2017) Article 231

⁴⁰ What Changed in the 2022 Japanese Criminal Law Amendments? An Attorney Explains the Stricter Penalties for Insult Crimes <https://monolith-law.jp/en/general-corporate/contempt-severe-punishment> (30.09.2023)

⁴¹ WETSMAN, N.: *Japan to start jailing people for online insults* <https://www.theverge.com/2022/7/6/23196593/japan-jail-online-insult-cyberbullying> (30.09.2023)

4. Fundamental rights issues in the regulation of cyberbullying

There is no doubt that online harassment has such a profound and damaging impact on society that it must be regulated. These laws affect one of the most important fundamental rights, the right to freedom of expression. Critics of stricter regulation generally argue that freedom of expression will be infringed if the state seeks to act against harassers in this way⁴². In the following, I would like to present a case dealing with this dilemma.

The case of *State v. Bishop*⁴³ focuses on two high school students. Dillion Price was a sophomore at Southern Alamance High School, North Carolina during the 2011-2012 school year. Dillion began being harassed by his classmates via social media on Facebook by sharing offensive comments and pictures on his feed. One of Dillion's classmates - the defendant in the case - shared several vulgar comments, including some that branded Dillion as a homosexual and homophobe. The comments were eventually reported to Dillion's mother, who took them to the Alamance County Sheriff's Office. The Sheriff's investigated the problem through tracking the students' posts through fake profiles, then some of them were interviewed at the high school. The prosecution alleged that the defendant intentionally and unlawfully threatened and tortured Dillion through a computer system.

The ruling found that North Carolina's cyberbullying statute criminalized a form of posting that threatened or tortured a minor or encouraged others to post. The court considered posting to be a form of speech, thus the statute criminalised expression. On the other hand, the court also found that the law is not neutral in its regulation, as it punishes some expressions and some not, and the basis for the distinction is subjective. The court's third problem was that the law did not sufficiently define the concepts from which the offence was constructed. For example, it found the word "torture" to be such a term. On the basis of the above, the court found the law unconstitutional.

5. Summary

The focus of my study was on the possible directions of regulation of cyberbullying and the problem of how compatible this regulation is with freedom

⁴² TUCKER, J.: *Free Speech and "Cyber-bullying"* <https://www.aclu.org/news/free-speech/free-speech-and-cyber-bullying> (30.09.2023)

⁴³ SLIPSKY, M.: *North Carolina Supreme Court Strikes Down Cyberbullying Statute On Free Speech Grounds*, <https://www.poynerspruill.com/thought-leadership/north-carolina-supreme-court-strikes-down-cyberbullying-statute-on-free-speech-grounds/> (30. 09. 2023.)

of expression. As it has been shown, cyberbullying is a difficult concept to define, which makes it difficult for the legislator to address the problems it causes. Of the possible ways of defining cyberbullying, I believe that the most obvious one is through its forms of implementation, as this is the easiest way to understand the mechanisms of cyberbullying. The activities through which most people will encounter cyberbullying in most cases include characteristics of the other two defining modes. Most of these modes of perpetration involve tracking through electronic means, while some forms of cyberbullying have the characteristic features of continuity, anonymity and untraceability of the perpetrator, and permanence.

Several observations can also be made comparing the US and Japanese regulations. One of these is that while Japan wants to reduce the negative effects of cyberbullying through legislation at national level, there is no regulation at federal level in the US. There, the issue is regulated only at the state level, which may be problematic because there are significant differences between states in both definitions and penalties. Another observation is the starting point for regulation. In the US, the codification of cyberbullying legislation is generally based around a movement. Movements are usually set up by the families of the victims to prevent tragedies that happen to them in the future. In Japan, on the other hand, regulation starts at a higher, governmental level. There is a correlation between the two observations, as the lack of federal regulation in the US is since smaller, local organisations are tackling the problem there, even though cyberbullying is seen as harmful nationwide.

Despite the necessity to regulate cyberbullying due to the ever faster spread of the internet and social media, the legislator may face several obstacles in doing so. The most obvious of these is the compatibility of regulation with freedom of expression. The problem is illustrated by the cases presented in the previous chapter.

Regulating cyberbullying will therefore present the legislator with a difficult obstacle in balancing the protection of youth and freedom of expression.

Bibliography

Legal sources

Japanese Penal Code

H.R. 1966 (111th): Megan Meier Cyberbullying Prevention Act
<https://www.govtrack.us/congress/bills/111/hr1966/text> (30. 09. 2023)

Texas Senate Bill No. 179

Internet sources

DEAN, M.: *The Story of Amanda Todd* <https://www.newyorker.com/culture/culture-desk/the-story-of-amanda-todd> (30.09.2023)

DENYER, S. – KIM, M. J.: *Japan mulls law to regulate cyberbullying after death of Netflix star Hana Kimura* https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/japan-mulls-law-to-regulate-cyberbullying-after-death-of-netflix-star-hana-kimura/2020/05/26/4b4f71a6-9f2b-11ea-be06-af5514ee0385_story.html (30.09.2023)

HALLMARK, K.: *Death by Words: Do United States Statutes Hold Cyberbullies Liable for Their Victims' Suicide?*, 60 *Houston Law Review* 727, 2023, <https://houstonlawreview.org/article/73672-death-by-words-do-united-states-statutes-hold-cyberbullies-liable-for-their-victims-suicide> (2023. szeptember 23.)

HINDUJA, S.: *Doxing and Cyberbullying*, <https://cyberbullying.org/doxing-and-cyberbullying> (30.09.2023)

KIMURA, H.: *Netflix star and Japanese wrestler dies at 22*, <https://www.bbc.com/news/world-asia-52782235> (30.09.2023)

KRAVETS, D.: *Cyberbullying Bill Gets Chilly Reception* <https://www.wired.com/2009/09/cyberbullyingbill/> (30.09.2023)

PATCHIN, J. W.: *Impersonation – a serious form of cyberbullying?* <https://cyberbullying.org/social-exclusion-and-bullying> (30.09.2023)

RIVER, J.: *Terrace House Is the Netflix Reality Show for People Who Hate Reality Shows* <https://www.gq.com/story/terrace-house-is-the-netflix-reality-show-for-people-who-hate-reality-shows> (30.09.2023)

SLIPSKY, M.: *North Carolina Supreme Court Strikes Down Cyberbullying Statute On Free Speech Grounds*, <https://www.poynerspruill.com/thought-leadership/north-carolina-supreme-court-strikes-down-cyberbullying-statute-on-free-speech-grounds/> (30. 09. 2023.)

SLIPSKY, M.: *North Carolina Supreme Court Strikes Down Cyberbullying Statute On Free Speech Grounds*, <https://www.poynerspruill.com/thought-leadership/north-carolina-supreme-court-strikes-down-cyberbullying-statute-on-free-speech-grounds/> (30. 09. 2023.)

TUCKER, J.: *Free Speech and "Cyber-bullying"* <https://www.aclu.org/news/free-speech/free-speech-and-cyber-bullying> (30.09.2023)

WETSMAN, N.: *Japan to start jailing people for online insults* <https://www.theverge.com/2022/7/6/23196593/japan-jail-online-insult-cyberbullying> (30.09.2023)

5 Most Common Forms of Cyberbullying <https://www.netsweeper.com/education-web-filtering/5-most-common-forms-of-cyberbullying> (30.09.2023)

Cyberbullying <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/cyberbullying> (30.09.2023)

Cyberbullying: What it is and how to stop it: What teens want to know about cyberbullying. , <https://www.unicef.org/end-violence/how-to-stop-cyberbullying> (2023. 09. 27.)

Digital 2023: The United States of America: <https://datareportal.com/reports/digital-2023-united-states-of-america> (2023. 09. 27.)

Digital 2023: Japan, <https://datareportal.com/reports/digital-2023-japan> (2023. 09. 27.)
doxing <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/doxing> (30.09.2023)

Megan's Story <https://www.meganmeierfoundation.org/megans-story> (30.09.2023)

My Story: Struggling, bullying, suicide, self harm <https://www.youtube.com/watch?v=vOHXGNx-E7E> (30.09.2023)

Number of cyberbullying incidents among students reported by schools in Japan from fiscal year 2012 to 2021, <https://www.statista.com/statistics/1226684/japan-number-reported-cyberbullying-cases-schools/> (30.09.2023)

Number of internet and social media users worldwide as of July 2023, <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/> (30. 09. 2023)

outing <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/learner-english/outing>
(30.09.2023)

Social Exclusion and Bullying <https://cyberbullying.org/social-exclusion-and-bullying> (30.09.2023)

Types of Cyberbullying <https://socialmediavictims.org/cyberbullying/types/> (30.09.2023.)

What Changed in the 2022 Japanese Criminal Law Amendments? An Attorney Explains the Stricter Penalties for Insult Crimes <https://monolith-law.jp/en/general-corporate/contempt-severe-punishment> (30.09.2023)

DOUAA ZAIDAN*

Digital Transformation and E-commerce in the EU during the COVID- 19 pandemic

Abstract: The medical crisis has a turmoil effect on the economy, some authors comparing the current economic situation with the economic scene of World War Two¹. The International Monetary Fund (2020) forecasts that the economy will suffer its worst year since the Great Depression with the global gross domestic product shrinking by 3%, which is much worse than the decrease of 0.1% in the recession year of 2009 after the financial crash. The COVID-19 pandemic has brought unprecedented challenges to economies and societies worldwide. In the European Union (EU), the crisis accelerated the digital transformation of businesses and reshaped the landscape of e-commerce. This Study provides an answer of how the pandemic has influenced digital transformation and e-commerce within the EU, COVID-19 crisis has direct implications not only on the global and national health system, but also on the deepest structures of the society, human nature and world economy.

Keywords: Digital Transformation, Covid-19 pandemic, e-commerce, SMEs.

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.39-57>

1. The introduction

The pandemic's disruption to traditional business models has compelled companies across the EU to rapidly adopt digital technologies. Digital transformation, once a strategic goal, became a necessity for survival. This study highlights the key areas where digital transformation played a crucial role, including remote work, contactless payments, online marketing, and supply chain management. E-commerce experienced a seismic shift in the EU during the pandemic. With lockdowns and restrictions limiting physical retail, consumers turned to online shopping for their needs. The abstract explores the surge in e-commerce activity, emphasizing the challenges faced by businesses in terms of logistics, cyber security, and meeting increased customer expectations.

The EU's regulatory framework also responded to the e-commerce boom, with measures to ensure consumer protection, data privacy, and fair competition in the

* Douaa Zaidan, PhD-student, University of Miskolc Faculty of Law, Ferenc Deák Doctoral School of Law. Supervisor: Dr. Zoltán Angyal associate professor

¹ NICOLA, M. – ALSAFI, Z. – SOHRABI, C. – KERWAN, A. – AL-JABIR, A. – IOSIFIDIS, C. – AGHA, M. – AGHA, R.: The Socio-Economic Implications of the Coronavirus and COVID-19 Pandemic: A Review. *International Journal of Surgery*, 12 April 2020.

digital marketplace. This abstract touches upon the regulatory changes and their implications for businesses operating in the EU's e-commerce sector.

Furthermore, the role of small and medium-sized enterprises (SMEs) in adapting to the digital shift. SMEs form the backbone of the EU's economy, and their ability to pivot towards digital strategies was vital for economic resilience. The abstract emphasizes the importance of support mechanisms and financial incentives provided by both national governments and EU institutions to help SMEs navigate this transformation. While the pandemic brought numerous challenges, it also opened up opportunities for innovation and entrepreneurship in the EU's digital landscape. Startups and tech companies introduced new solutions and business models to address the changing needs of consumers and businesses. The abstract explores notable innovations and the ecosystem that supported their development.

In conclusion, the COVID-19 pandemic served as a catalyst for digital transformation and e-commerce in the EU. The abrupt changes brought about by the crisis have forever altered the way businesses operate and consumers shop. The EU's ability to adapt to this digital shift and foster innovation will play a critical role in its economic recovery and future competitiveness on the global stage.

2. Digital Transformation in the EU

The adoption of digital technologies is not merely a localized trend; it is a global movement with profound implications for social and industrial landscapes². While research has focused on specific sectors such as the manufacturing industry, the universality of the digital transformation trend permeates businesses and countries across the globe. First, digital transformation is seen as a key driver in reducing regulatory burdens for businesses, enabling public sector organizations to become more efficient, agile, and responsive³. By fostering a more accommodating regulatory environment, countries can empower businesses to thrive and adapt swiftly to ever-changing regulations. Furthermore, the potential of digital transformation to drive economic growth and development is well recognized⁴. From enhancing productivity and creating new business models to improving citizens' quality of life through better access to essential services, digital transformation promises a myriad of benefits. Yet, this transformation is not

² GUO, L. – LUYING X.: The effects of digital transformation on firm performance: Evidence from China's manufacturing sector. *Sustainability* 13: 12844, 2021.

³ SKARE, M. – DE LAS MERCEDES DE OBESO, M. – RIBEIRO-NAVARRETE, S.: 2023. Digital transformation and European small and medium enterprises (SMEs): A comparative study using digital economy and society index data. *International Journal of Information Management* 68: 102594, 2023.

⁴ FERNÁNDEZ-PORTILLO, A. – Almodóvar-González, M. – Hernández-Mogollón, R.: Impact of ICT development on economic growth. A study of OECD European union countries. *Technology in Society* 63: 101420, 2020.

without its complexities⁵. elucidates, the transition to a digital society presents challenges that include cyber security threats, privacy concerns, and potential inequalities. A careful and comprehensive approach is required to ensure that digital transformation not only boosts economic growth and social welfare but also promotes sustainable development and inclusivity.

The term “digital transformation” refers to a strategic shift in a company’s business model, which, at its most fundamental level, places the customer front and center and, in addition to the incorporation of digital technologies, necessitates a change in the company’s organizational structure and culture⁶. Because of the changes that have taken place within the organization, people and digital technologies are now connected. This has resulted in the formation of a certain “socio-technical system”, whereby the integration of digital technology into social institutions constitutes a further evolutionary stride for society and, by extension, for the ways in which we conduct business⁷. During the various stages of DT, the significance of key performance indicators (KPIs) and how they are utilized may shift. Changes brought forth within an organization as a consequence of DT may result in enhanced performance. A trend toward more agile and intelligent business operations, facilitated by the use of digital technology such as powerful application analytical tools and artificial intelligence, is what is meant by “cultural change”. These practices are supported by the adoption of these digital technologies. On the other hand, people engaged in work that involves digital technologies are gradually increasing . This shift needs to be observed in particular in reference to the rising external pressure that society places on digital capabilities. A great number of workers are concerned about the impact that DT will have on their jobs, particularly if they do not possess the appropriate digital skills (Kane et al. 2015). The proliferation of digital technology has resulted in an increase in the amount of information, computing power, communication, and overall connectedness; as a result, new types of collaboration are now possible⁸.

Listed companies are undergoing a transformation that is affecting their ecosystems as well as their value chains. This revolution is altering the manner in which listed firms engage across company boundaries, whether upstream or downstream. It is also clarifying interactions between suppliers and customers and improving data acquisition, warehousing, big data analytics, and implementation.

⁵ ALLEN, F. – XIAN G. – JAGTIANI, J.: A survey of fintech research and policy discussion. *Review of Corporate Finance* 1, 2021, 259–339.

⁶ SINGH, A. – HESS, T.: How chief digital officers promote the digital transformation of their companies. *Strategic Information Management*. London: Routledge, 2020, pp. 202–220.

⁷ BAXTER, G. – SOMMERVILLE, I.: Socio-technical systems: From design methods to systems engineering. *Interacting with Computers* 23, 2011, 4–17.

⁸ VIAL, G.: Understanding digital transformation: A review and a research agenda. *The Journal of Strategic Information Systems* 28, 2021, 118–144.

The adoption of digital technologies not only opens the door to potentially profitable new company prospects but also boosts operational effectiveness. Investments in information technology should increase data utilization at the front end and ultimately at the back end, which will boost value chain activities overall⁹. The automation of data collection, warehousing, and diagnosis is made possible by manufacturing businesses' investments in digitalization, which in turn enables these organizations to reduce the costs of data processing. We conclude that there are three primary prerequisites that must be met before the digitalization paradox may take place. First, in order to obtain the required returns from massive investments in digitalization, large improvements in both value creation and value appropriation.

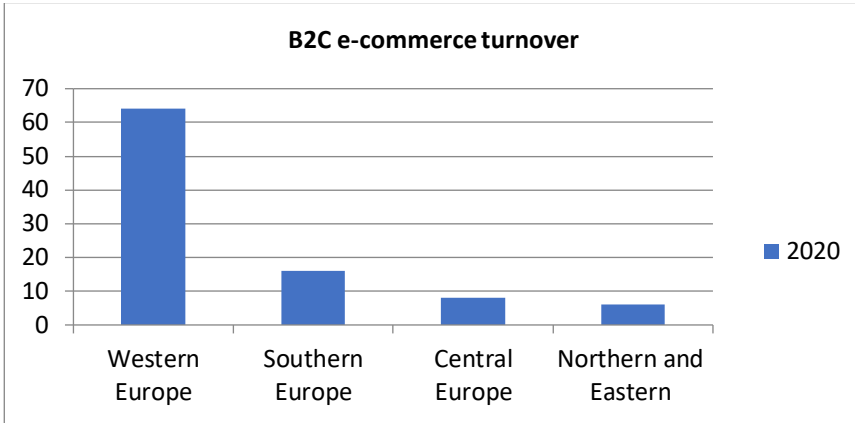
In 2020, a noticeable spike in online shopping habits had been recorded across Europe, with many consumers from different countries stating that they had started e-shopping more due to the impact of the coronavirus (COVID-19) pandemic. In 2021, most of the same countries saw an increase in the number of people who said they bought on the web more due to the crisis. In Spain, for example, more than half of surveyed consumers said they shopped online more often in 2021¹⁰, an increase of about eight percent compared to the previous year. The 2021 Report, jointly published by Ecommerce Europe and Euro Commerce, presents the main figures and trends related to the e-commerce sector in Europe, with country-by-country and sectorial analyses, interviews with heads of leading national ecommerce associations and other valuable information for merchants, policymakers and other stakeholders. The 2021 report shows that Western Europe is the strongest region in terms of B2C e-commerce turnover, holding 64% of the total turnover for 2020. Southern Europe follows in second place with just 16% of total turnover, while Central Europe (8%), Northern and Eastern Europe (both 6%) come in last. The leaders in B2C e-commerce turnover remain the United Kingdom (€236 billion), France (€112 billion), Germany (€93.6 billion), and Spain (€68.4 billion). However, the highest growth rates in e-commerce turnover were found in Greece (77%), Moldova (49%), Russia (41%), Switzerland, North Macedonia (37%), and Sweden (36%)¹¹.

⁹ PORTER, M. E. – HEPPELMANN, J. E.: How smart, connected products are transforming companies. *Harvard Business Review* 93, 2015, 96–114.

¹⁰ <https://www.statista.com/statistics/1189076/covid-19-e-commerce-growth-europe-country/#statisticContainer> Published by Koen van Gelder, Jul 11, 2023

¹¹ <https://www.eurocommerce.eu/european-e-commerce-report-2021/> July 11, 2023

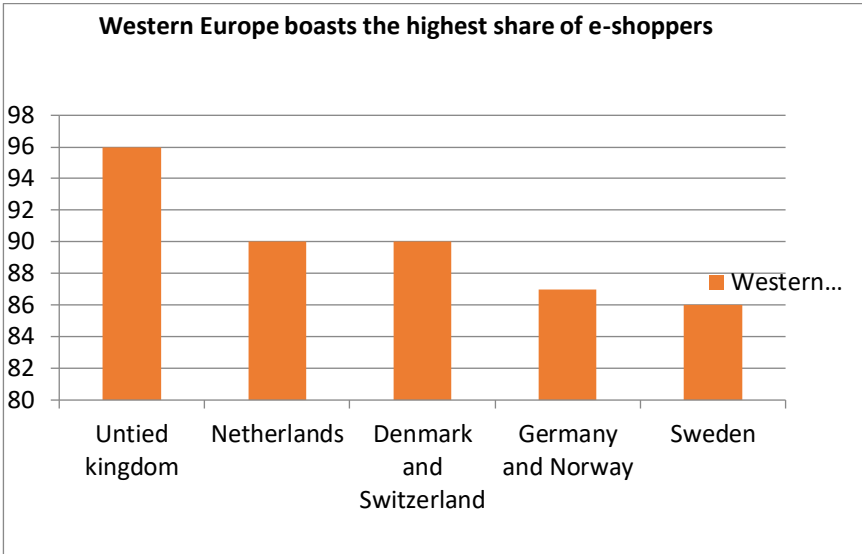
Figure 1:

Other key findings show that internet use in Europe increased to 89% in 2020, up from 87% in 2019 and 85% in 2018, with Western Europe (95%) catching up with Northern Europe (96%). The number of online shoppers increased faster during 2020 than in the last 4 years with 71% of the population having purchased from an e-store (up from 66% in 2019, and 64% in 2018). Western Europe boasts the highest share of e-shoppers (86%), followed by Northern European consumers (82%). The United Kingdom had the highest share of online shoppers (92%), followed by the Netherlands (91%), Denmark and Switzerland (90%), Germany and Norway (87%), and Sweden (86%). The lowest share of online shoppers was found in for instance Moldova (34%), Albania (37%), Ukraine and North Macedonia (40%), Bulgaria (42%), and Russia (43%)¹².

¹² Ibid.

Figure 2:

3. Impacts of Digital Transformation on Productivity and Labor Markets

At the onset of the COVID-19 pandemic, policymakers and academics alike expected that the pandemic and subsequent containment policies would accelerate digitalization, speeding up structural change toward a more digital economy. This acceleration in digitalization was seen as a potential silver lining to the pandemic.

equipping businesses with digital technologies that could increase productivity and growth over the long term. At the same time, there were concerns that digitalization could displace medium- and low-skilled workers, driving greater inequality in the labor market. Two years after the onset of the pandemic, productivity in many sectors remains below its precrisis trend, and labor markets are characterized by shortages of low-skilled rather than high-skilled workers. How much digitalization did actually take place? How did it affect productivity and labor markets during the pandemic? And what longer-term effects can be expected? This Staff Discussion Note sheds light on these questions for a selected group of advanced economies. With only two years of data available, proper caution should however be applied in interpreting the permanence of the results the COVID-19 pandemic did accelerate digitalization, measured as the share of workers using a

computer with access to the internet in advanced economies, and while the increase was broad-based, the largest progress was observed in countries, sectors, and firms that started with low digitalization levels, including southern and eastern European countries, the food and accommodation sector, and smaller firms.

Digitalization also played an important role in the protection of hours worked during the COVID-19 crisis. The empirical analysis suggests that at the sectoral level, greater digitalization translated into smaller losses in hours worked, especially in non-contact-intensive sectors, reducing these by 85 percent between the 75th and 25th percentiles of digitalization. At the country level, if less digitalized countries had had a digitalization level equivalent to the 75th percentile of each sector, employment losses from the pandemic-induced disruptions would have been a third lower in 2020¹³. Digitalization thus helped sustain both employment and labor productivity during the crisis.

Workers in digital occupations were better shielded from the impact of the COVID-19 crisis; however, there is no sign of a permanent increase in the demand for digital workers. The empirical analysis shows that workers employed in digital occupations were less affected by layoffs relative to workers in non-digital occupations, particularly in countries without job retention programs. This effect was broad-based across digital occupations. A possible reason for the apparent lack of structural labor market impact is that the increase in digitalization observed is concentrated in primary digitalization forms that allow businesses to perform activities without in-person interactions rather than fundamentally overhaul production via advanced digital technologies. One more persistent transformation is the working-from-home revolution, which could boost labor supply. The increase in working from home is so far a more persistent trend that has changed the labor market, increasing the welfare of workers employed in teleworkable occupations. Before the crisis, this arrangement was rare; on average, only 5 percent of workers typically worked from home in Europe. By 2021¹⁴, the share of workers who usually work from home increased to more than 16 percent. Working more often from home can generate significant welfare gains associated with reducing commuting hours and greater timemanagement flexibility. By reducing the disutility of work, working-from-home arrangements could help increase attachment to the labor market and boost labor supply.

¹³ Prepared by JAUMOTTE, F. – LI, L. – MEDICI, A. – OIKONOMOU, M. – PIZZINELLI, C. – SHIBATA, I. – SOH, J. – MARINA M. – TAVARES, M.M.: *Digitalization during the COVID-19 Crisis: Implications for Productivity and Labor Markets in Advanced Economies*. International Monetary Fund, March 2023.

¹⁴ Ibid.

4. The Importance of Digital Transformation for SMBs

In today's market, customers expect a seamless, personalized experience across all touchpoints, including B2B scenarios. As more businesses and customers adopt digital technologies, it makes sense for SMBs to do the same in order to improve operational efficiency, make better decisions based on real-time data, and provide customers with a convenient digital channel to search, explore, and make purchases. To remain competitive in the digital age, businesses must ensure that their online channels deliver a satisfactory customer experience. For small and medium-sized businesses (SMBs), digital technologies offer an opportunity to:

1. Compete with larger companies
2. Expand their customer base
3. Access valuable data
4. Improve decision-making
5. Optimize processes
6. Enhance customer experiences.

SMBs Need to Embrace Digital Transformation, SMBs can reap significant benefits from digital transformation, which involves leveraging technology to improve business operations and enhance customer experiences. One major advantage is increased operational efficiency, as automation helps reduce costs and boost productivity. Digital tools also enable small businesses to offer a broader range of choices, competitive pricing, and faster delivery, thereby enhancing the customer experience. Moreover, SMBs can use data-driven insights to quickly change their products or services, allowing for shorter time-to-market. By embracing digital transformation, businesses can stay ahead of the competition and better serve their customers.

5. The Benefits and challenges

There are various definitions of the term "E-commerce," depending on the context. Among the most prevalent definitions is the one that characterizes e-commerce as involving individuals and organizations engaged in purchasing and selling products or services over the internet. The utilization of computers, smartphones, tablets, and other intelligent devices for conducting e-commerce transactions is widely prevalent across various market segments. Ecommerce transactions allow for the purchase of almost any good or service conceivable, including publications, music, airline tickets, and financial products like stock trading and online banking"¹⁵. By offering more affordable and effective

¹⁵ REYNOLDS, J.: *The complete e-commerce book: design, build & maintain a successful web-based Business*, CRC Press, 2004.

distribution channels for their goods or services, e-commerce has enabled firms, particularly those with a limited reach like small enterprises, get access to and build a presence in a larger market. Customers can now buy anything from shirts and coffeemakers to toothpaste and action figures from the comfort of their own homes thanks to target's e-commerce platform, which complements the company's traditional brick-and-mortar locations¹⁶. Electronic commerce has accelerated the whole purchase procedure for consumers, Rather of travelling to stores, customers may make purchases without leaving the comfort of their own homes. It speeds up transactions and reduces wait times by a significant amount. the e-commerce lowered its members' operational expenses. Due to the rise of online shopping, conventional storefronts are no longer necessary for most businesses. Rent, utilities, a variety of bills, and the wages of staff members all contribute significantly to the enormous costs associated with running a retail location. It eliminates all of these costs by doing all company operations via an internet platform. the fact that online purchasing provides consumers with the option of creating a unique shopping experience. Without limitations, shoppers may go through many different items to find the ones they need. In the e-commerce world, the items that buyers see depend on both their interests and their geographic location. that access to internet purchasing is accessible around the clock, seven days a week. One of the main benefits of e-commerce is that consumers have round-the-clock access to the things they purchase. Unlike brick-and-mortar stores, we don't have set hours of operation here. One of the many advantages of e-commerce industry is that retailers no longer need to worry about geographical barriers to reaching their target markets¹⁷. People are able to place their orders from anywhere, and they will have their items delivered to the address they choose. the one of the advantages of the e-commerce business is that individuals are able to receive a complete and detailed description of the things that they purchase online. It provides comprehensive information so that clients can quickly compare it to other items and choose the one that meets their needs the best. Choshin & Ghaffari stated that the convenience of internet buying has allowed businesses to more easily retarget their existing clientele. Whenever a consumer makes a purchase from an online store, the company is able to gather a significant amount of information about that particular customer. Sending out periodic emails, messages, coupons, and discount offers to customers is a great way to keep in touch with them and to show appreciation¹⁸.

¹⁶ MOHAPATRA, S.: *E-commerce Strategy*, Springer, US, 2013, pp. 155-171.

¹⁷ HAMAD, H. – ELBELTAGI, I. – EL-GOHARY, H.: An empirical investigation of business-to-business e-commerce adoption and its impact on SMEs competitive advantage. *Strategic Change*, 27 (3), 2018, pp. 209-229.

¹⁸ CHOSHIN, M. – GHAFARI, A.: An investigation of the impact of effective factors on the success of e-commerce in small-and medium-sized companies. *Computers in Human Behavior*, 66, 2017, pp. 67-74.

There are challenges faced by the e-commerce industry. The rise of the e-commerce industry has coincided with a similar rise in online fraud, highlighting the need for encrypted payment software such as Express Payments¹⁹ and other measures to protect online retailers. Buyers are deprived of the tactile experience when they purchase online. Some customers report higher levels of satisfaction with purchases made in physical stores because they may examine the merchandise more closely before making a final decision. There has also been research dedicated to the problem of shoppers being unable to verify the legitimacy of goods they purchase online. They run the risk of being deceived by companies and receiving substandard goods. Customers may lose vital credentials when purchasing online. There are many hackers on the Internet who may steal customer data and cause them significant financial damage. Another significant disadvantage of purchasing online is that buyers must wait longer periods for their purchases to be delivered. Customers who buy offline get instant delivery of their items also pointing out that when shopping is done online, buyers cannot try things on before they buy them. They did not have the option to negotiate prices and were unable to obtain as much information about the use and characteristics of the product.

6. Challenges For Entrepreneurs Amidst The COVID-19 Crisis

One of the main challenges of COVID-19 crisis is that we deal with competing and conflicting priorities: authorities have to struggle to keep businesses running, while keeping people safe in their house²⁰. This means reduced consumption, while economic growth models are based exactly on stimulating consumption as economic trigger.

The European Union announced at the beginning of March 2020 a five step program that shall respond to the present situation. Depending on the evolution it should be able to deepen or take new decisions for both population and economy. These steps focus on the solidarity principle between the Member States by supplying with protective equipment and medicine in the entire region, liquidity measures to help especially small and medium-sized enterprises (SMEs) by making available the sum of one billion euro for at least 100.000 SMEs, allowing the state aid in more flexible conditions than before, providing state guarantees for banks if they are experiencing difficulties in accessing liquidity and applying the flexibility of the European Fiscal Framework allowing Member States to address the crisis more

¹⁹ <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666412723000156> , (Accessed 9 /11/ 2023)

²⁰ LEONARD, D. – KAPLAN, B.: *COVID-19 as a novel risk management challenge*. Crisis Management for Leaders, Harvard Business School, 24 & 26 March 2020.

specifically to the local conditions²¹. With the so-called “Coronavirus Response Investment Initiative” the European Commission is directing 37 billion euros under the Cohesion Policy to fight the Coronavirus impact.

This crisis brings businesses on new grounds and obliges them to reconsider business plans, strategies, objectives and investments. We can divide challenges faced by entrepreneurs and small businesses into two main categories: internal challenges influenced by specific factors of the company and external challenges coming from the business environment and society. Internal challenges refer mainly to money and resources, employees, managers, company culture. This economic crisis means already for many businesses a financial crisis. The high decrease of demand in almost all economic fields makes money a very limited resource for companies and the lack of liquidity brings them in the situation of asking for loans. But today few businesses can fulfil the banks’ conditions for crediting. Therefore, one good solution is to access the national instruments sustained also by the European Commission. The lack of money forces companies to cut and restructure budgets, postpone or decrease/cancel future investments.

A second challenge refers to the need to adapt the entire business strategy to the new situation and shifts in demand. This implies besides innovation, in many cases also restructuring the business model and in some cases the production lines. In a similar way, some cosmetics companies adapted their production line in order to produce the scarce biocides. Even small companies focused on herbs products developed recipes for natural biocides (e.g. Nera Plant)²². Another challenge refers to changing the supply chain and finding new distribution channels. For many businesses, adaptation within this lockdown crisis means to go online or to further develop their online platforms and applications. And this statement applies both for larger institutions such as operas. by the health crisis obliged companies to switch to remote work, temporary or permanent layoffs, flexible working time and work in shifts, even unemployment or cutting off salaries. Managers have to show their people skills and be prepared to reorganize operations and teams in order to assure the same valuable service.

²¹ European Commission, 2020. EU Coronavirus Response. [pdf] Available at: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/eu_coronavirus_response.pdf [Accessed 08/11/ 2023].

²² Digi24, 2020. Farmec începe producția a două noi produse igienizante pentru mâini, pe bază de alcool 70%, 20 March 2020, [online] Available at: <https://www.digi24.ro/stiri/economie/farmec-incepe-productia-a-doua-noi-produse-igienizante-pentru-maini-pe-baza-de-alcool-70-1278560> [Accessed 9 /11/ 2023].

7. The digitalisation of enterprises and the use of digital tools

The digitalisation of enterprises and the use of digital tools by employees became a more dominant topic during the pandemic in many countries. In some, the degree to which these enterprises needed public support to become more digital was already a discussion point; in others, where digitalisation had previously been relatively low on the policy agenda, the pandemic helped bring this topic to the fore.

The degree of adoption of digital technology resulting from COVID-19 responses varies across sectors and countries. Factors influencing adoption depend on productive, economic and market features, as well as pre-existing levels of digital development and technological maturity²³. The ability to innovate within digital environments and ecosystems, leading to new services that reach or create new markets, has also played an important role in the acceleration of digitalisation in some sectors. Despite the difficulties in the business environment resulting from the pandemic, companies and organisations have adopted and deployed technologies that have helped them to survive and to take advantage of newly emerging markets. The adoption of digital technologies has also been pushed by governments and public spending in health research, telemedicine and healthcare – for example, automated delivery of medications or blockchain-based epidemic monitoring platforms.

In addition to these examples, the COVID-19 digital responses cover a wide array of sectors such as robotics and 3D printing technologies in manufacturing and logistics, online platforms in the education sector, and financial technology (fintech) and the expansion of mobile money. Another impact of the proliferation of online business models and platforms relates to the increasing use of big data analytics and artificial intelligence (AI), which became essential during the pandemic and are likely to be part of the way forward in the post-COVID-19 period. However, despite the wide spread of successful AI-related developments and optimistic publicity, other voices claim that AI technologies are still underdeveloped in the business arena since they require efficient data management processes that are not yet running, except in big tech and other high-technology companies.

The COVID-19 pandemic has also incentivised more companies to engage in online sales. This requires companies to be able to gather information and data from the front office and sales orders received, among other sources, using them to continuously update decision-making in the whole business cycle, from design to storage and logistics. Getting and processing high-quality data has become a core strategy for companies. With partial or total lockdowns, the education sector – from schools to universities, business schools and training centres – has been profoundly affected by the pandemic. To an extent depending on previous experience of, and

²³ <https://www.eurofound.europa.eu/en/covid-19-and-digitalisation> (Accessed in 1/12/2023)

readiness for, online education and training, education systems have transformed traditional teaching methods and face-to-face courses into online programmes. Online learning platforms have been disseminated, but with uneven results, given the requirement for internet connectivity (the 5G network is not yet fully fledged) and variations in the pedagogical approaches applied; however, the expansion of the use of mobile devices that work with these online platforms has helped to keep education going.

The pandemic has also accelerated the development of electronic banking, including online and mobile banking. Contactless payments made electronically are becoming the norm, supported by powerful online platforms that traditional banking institutions have improved. According to research by the financial advisory organisation deVere Group, shortly after the COVID-19 outbreak the use of its own fintech apps increased by 72% in Europe. The growth in the use of digital technology has included banking apps, which shows that customer expectations and practices have substantially changed during the pandemic.

8. The Impact of COVID-19 on consumers purchasing in Europe

Across Europe schools and offices are closed and shopping trips are restricted to essential items only. Each country has a slightly different response and set of rules, though nobody remains completely unaffected. With differing levels of aging populations, standards of civil obedience and qualities of healthcare systems, each nation has developed its own bespoke solution and response. Sweden, for example, continued functionally open – with bars and restaurants still operating, albeit under some restrictions. In nearby Denmark, Norway and Finland, schools and offices closed. The UK and Ireland are in similar levels of “lockdown” with one outing permitted a day.

Italy and Spain are the most affected countries in the EU. With aging populations and large multi-generational households, they have been hit hard by COVID-19. The Italian and Spanish governments have instituted nationwide quarantines, with only pharmacies, banks and supermarkets remaining open. COVID-19 continues to disrupt the way that businesses and individuals operate, which severely affects the economy. Kristalina Georgieva, head of the International Monetary Fund (IMF) has warned that “the coronavirus pandemic will turn global economic growth sharply negative this year”²⁴. Retail, tourism, real estate and more have all taken a significant hit. FMCG, interestingly, has played a key role in consumer responses to the crisis. Families and individuals in varying stages of isolation have all significantly changed their purchasing habits.

²⁴ <https://www.efmp.com/articles/the-impact-of-covid19-on-consumers-purchasing-in-europe/>
Accessed 08/11/2023.

9. General Restrictions at EU Member state level

We begin by looking at the restrictions put in place by the Member States, with a focus primarily on how they functioned within the Member State. The various measures put into place by Member States at different stages of the pandemic can be summarised and categorised into several key categories. Many intense restrictive measures were imposed in the early phases of the crisis. The sequence varied somewhat from one Member State to another. In many cases, several restrictions came into force at roughly the same time. Restrictions were initially implemented during the first wave of the pandemic, before they were partially lifted over the course of summer 2020. As case numbers grew in the closing months of 2020, restrictions were reinstated or newly imposed.

Firstly, public events were prohibited to limit gatherings of large numbers of people, especially in closed spaces. In many cases, the prohibition followed large scale voluntary cancellations of events by the organisers. The measures presumably had an overall limited immediate impact on national economies. This measure was mostly introduced gradually, by first limiting the maximum audience size, and subsequently lowering that limit, up to prohibiting events altogether. Another measure that was imposed was school closures, often as a second measure, and with the same general rationale as the cancellation of events. Schools are indoor spaces where large numbers of people congregate. This measure came with burdens for the wider economy, as the sudden need for childcare obliged a portion of the working population to stay at home. The effects on the productivity of parents who suddenly had the additional requirement to provide care have not been reliably ascertained. To a large degree, the effects have been overshadowed by the The impact of COVID-19 on the Internal Market impact of large-scale closures of businesses during the first wave of the pandemic.

The third restriction analysed in Kahanec, et al. (2020)²⁵ is the closure of non-essential shops, which again was supposed to limit the congregation of large numbers of people with substantial contact in closed indoor spaces. The impact of the closure of non-essential shops is expected to be high, with both immediate impact (e.g. loss of revenue for the shops) and knock-on effects (loss of revenue for suppliers, loss of hours worked for employees).

Fourth, the prohibition of unnecessary movement from the residence (typically defined as leaving home other than to go to work or to purchase food or drugs) differs from the previous three in that its scope includes outdoor spaces. Here, the

²⁵ KAHANEC, M. – LAFFÈRS, L. – MARCUS, J. S.: *The impact of COVID-19 restrictions on individual mobility*, 2020. Available at: <https://www.bruegel.org/2020/05/the-impact-of-covid-19-restrictions-on-individual-mobility/> [Accessed 05/11/ 2023]

stringency of the restriction has varied across the Member States, ranging from the measure being mandatory, versus being only a recommendation, versus only applying in specific areas at specific hours or for a specific group of people. While the intensity of public transit was reduced in virtually all Member States, not all Member States closed public transit during the first wave of the pandemic. Restrictions on public transit have been more severe where they concerned cross-border travel, or where they interacted with restrictions on internal movement.

Each of these measures has been subject to significant exceptions. Essential workers and services were usually not within the scope of the restrictions, although there were broad and widely divergent. A prohibition on unnecessary movement from the residence permits shopping for food and drugs, and may allow travel to work. A restriction on public transit will tend to limit but not prevent personal mobility. Traveling to and from work tended to be exempted from most travel restrictions, both internal and cross-border. The same applied to caring for family members. In addition, shops selling groceries or pharmaceuticals generally did not fall under restrictions applying to shops. Another aspect to consider with all restrictions is the question of enforceability. Many restrictions put into place proved difficult or impossible to enforce, calling their effectiveness into question. In particular, restrictions on leaving the house were difficult and costly to monitor, and for the most part appeared to have been effective only when applied to relatively narrowly defined regions and only for a limited period of time. Restrictions on the number of people who can meet in private homes, or the number of different households from which they can come, have proven to be exceedingly difficult to enforce.

Most restrictions imposed by the Member States can be assigned to one of the categories described in Hale²⁶. The notable exception is the obligation to wear a mask, which has largely been introduced as a condition for the lifting or easing of measures restricting mobility. Many Member States have imposed an obligation to wear masks in shops, in dense areas, and in public transit. In January 2021, Germany intensified its mask obligations to require that operating masks or masks be worn in public transit and in shops.

10. Measures at EU level that imposed restrictions

The EU Member States coordinated their approach towards travel from third countries into the Union with an agreement on 17 March. They were thereby following a Recommendation issued by the European Commission (2020g) on 16

²⁶ HALE, T. et al., 2020. *Oxford COVID-19 Government Response Tracker*, s.l.: Blavatnik School of Government.

March 2020²⁷. The travel restrictions were subject to significant exemptions. First, restrictions did not apply to Union citizens and their family members, nor to persons enjoying equivalent rights of free movement. Second, the restrictions did apply to long-term residents or holders of long-term national visas and their family members. Third, the restrictions did not apply to workers in specific essential sectors, such as healthcare, elderly care, transport, diplomats, seasonal workers in agriculture or seafarers. Persons travelling for the purpose of study were likewise exempted from restrictions, as were passengers in transit or travelling for imperative family reasons. Persons in need of international protection were not subject to restrictions. Finally, highly qualified personnel who were needed on economic grounds for tasks that could not be delayed or performed elsewhere were exempted as well.

With a Communication adopted by the European Commission on 11 June 2020 and a subsequent draft proposal for a Council Recommendation 25 June, adopted by the Council on 30 June, these restrictions were set to be gradually lifted on a country-by-country basis, which was being updated fortnightly. The coordination of restrictions at the external borders was an important element towards lifting restrictions at internal borders.

11. Conclusion

Economic lockdown, social distance, limited physical mobility of people have a major impact on the consumer behavior and on the economic activity of companies. Very affected are small businesses and entrepreneurs who belong, in general, to the most vulnerable groups of actors in the economy. It is not the first pandemic in the history of humans, but for sure the first one in the modern history where the control measures have forced businesses to an abrupt halt. This crisis brings businesses on new grounds and obliges them to reconsider business plans, strategies, objectives and investments. the COVID-19 shock has accelerated the digitalisation of public and private sector activities in many countries, including in the form of improved broadband connectivity, the adoption of online business models, the promotion of online payments and the enhancement of digital skills. the COVID-19 crisis has also accelerated the digitisation of customer and supply chain interactions and of internal operations by three to four years. The share of digital or digitally enabled products in their portfolios has been accelerated by seven years.

Since most national governments in the EU urged workers to stay at home as much as possible during the pandemic, one of the most visible impacts of the

²⁷ European Commission, 2020g. Travel during the coronavirus pandemic. Available at: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/travel-during-coronavirus-pandemic_en#:~:text=Further%20information-,Travel%20restrictions,times%20until%2030%20June%202020 [Accessed 05 /11 /2023]

COVID-19 crisis has been the huge increase in teleworking. Companies have been obliged to quickly invest in software platforms that facilitate communication and meetings (such as Zoom and Microsoft Teams) while making changes in production and service provision processes to reduce face-to-face interaction. The adoption of automation and digitisation technologies, as well as some types of platform work, has increased substantially during the pandemic. The interaction between the health crisis and technological development has been noticeable, since the adoption of digital resources to prevent and better manage the effects of the pandemic has been considerable. From efforts in researching vaccines to the rise in telemedicine and the use of additive manufacturing – not to mention the controversial contact tracing apps – digital technology has shown its capacity to contribute to mitigating and fighting the pandemic.

Bibliography

ALLEN, F. – XIAN G. – JAGTIANI, J.: A survey of fintech research and policy discussion. *Review of Corporate Finance* 1, 2021, 259–339.

BAXTER, G. – SOMMERVILLE, I.: Socio-technical systems: From design methods to systems engineering. *Interacting with Computers* 23, 2011, 4–17.

CHOSHIN, M. – GHAFFARI, A.: An investigation of the impact of effective factors on the success of e-commerce in small-and medium-sized companies. *Computers in Human Behavior*, 66, 2017, pp. 67-74.

FERNÁNDEZ-PORTILLO, A. – Almodóvar-González, M. – Hernández-Mogollón, R.: Impact of ICT development on economic growth. A study of OECD European union countries. *Technology in Society* 63: 101420, 2020.

GUO, L. – LUYING X.: The effects of digital transformation on firm performance: Evidence from China's manufacturing sector. *Sustainability* 13: 12844, 2021.

HALE, T. et al., 2020. *Oxford COVID-19 Government Response Tracker*, s.l.: Blavatnik School of Government

HAMAD, H. – ELBELTAGI, I. – EL-GOHARY, H.: An empirical investigation of business-to-business e-commerce adoption and its impact on SMEs competitive advantage. *Strategic Change*, 27 (3), 2018, pp. 209-229.

JAUMOTTE, F. – LI, L. – MEDICI, A. – OIKONOMOU, M. – PIZZINELLI, C. – SHIBATA, I. – SOH, J. – MARINA M. – TAVARES, M.M.: *Digitalization during the COVID-19 Crisis: Implications for Productivity and Labor Markets in Advanced Economies*. International Monetary Fund, March 2023.

KAHANEC, M. – LAFFÈRS, L. – MARCUS, J. S.: *The impact of COVID-19 restrictions on individual mobility*, 2020. Available at: <https://www.bruegel.org/2020/05/the-impact-of-covid-19-restrictions-on-individual-mobility/> [Accessed 05/11/ 2023].

LEONARD, D. – KAPLAN, B.: *COVID-19 as a novel risk management challenge*. Crisis Management for Leaders, Harvard Business School, 24 & 26 March 2020.

MOHAPATRA, S.: *E-commerce Strategy*, Springer, US, 2013, pp. 155-171.

NICOLA, M. – ALSAFI, Z. – SOHRABI, C. – KERWAN, A. – AL-JABIR, A. – IOSIFIDIS, C. – AGHA, M. – AGHA, R.: The Socio-Economic Implications of the Coronavirus and COVID-19 Pandemic: A Review. *International Journal of Surgery*, 12 April 2020.

PORTER, M. E. – HEPPELMANN, J. E.: How smart, connected products are transforming companies. *Harvard Business Review* 93, 2015, 96–114.

REYNOLDS, J.: *The complete e-commerce book: design, build & maintain a successful web-based Business*, CRC Press, 2004.

SINGH, A. – HESS, T.: How chief digital officers promote the digital transformation of their companies. *Strategic Information Management*. London: Routledge, 2020, pp. 202–220.

SKARE, M. – DE LAS MERCEDES DE OBESSO, M. – RIBEIRO-NAVARRETE, S.: 2023. Digital transformation and European small and medium enterprises (SMEs): A comparative study using digital economy and society index data. *International Journal of Information Management* 68: 102594, 2023.

VIAL, G.: Understanding digital transformation: A review and a research agenda. *The Journal of Strategic Information Systems* 28, 2021, 118–144.

Internet sources

<https://www.statista.com/statistics/1189076/covid-19-e-commerce-growth-europe-country/#statisticContainer> Published by Koen van Gelder, July 11, 2023

<https://www.eurocommerce.eu/european-e-commerce-report-2021/> July 11, 2023

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666412723000156> ,
(Accessed 9 /11/ 2023)

European Commission, 2020. EU Coronavirus Response. [pdf] Available at:
https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/eu_coronavirus_response.pdf
[Accessed 08/11/ 2023].

Digi24, 2020. Farmec începe producția a două noi produse igienizante pentru mâini, pe bază de alcool 70%, 20 March 2020, [online] Available at:
<https://www.digi24.ro/stiri/economie/farmec-incepe-productia-a-doua-noi-produse-igienizante-pentru-maini-pe-baza-de-alcool-70-1278560> [Accessed 9 /11/ 2023].

<https://www.eurofound.europa.eu/en/covid-19-and-digitalisation> (Accessed in 1/12/2023)

<https://www.efmp.com/articles/the-impact-of-covid19-on-consumers-purchasing-in-europe/> Accessed 08/11/2023.

European Commission, 2020g. Travel during the coronavirus pandemic. Available at: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/travel-during-coronavirus-pandemic_en#:~:text=Further%20information-;Travel%20restrictions,times%20until%2030%20June%202020 [Accessed 05 /11 /2023]

JÓNÁS KITTI ANETT*

*A fiatalok bűnözés okai és megelőzése hazánkban – A megelőző
pártfogás*

Absztrakt: A bűnözés növekedésével és a bűnügyi tudományok fejlődése által egyre általánossá vált az a felfogás, hogy a bűnözés problémái elsősorban nem büntetőjogi probléma. A bűnözésre való reagálás egyre inkább kívül került a büntető igazságszolgáltatás keretein.¹ A Gyvt.-t módosító 2013. évi CCXLV. törvény beépítette a gyermekvédelmi gondoskodás intézkedései közé a megelőző pártfogást. A megelőző pártfogás, mint gyermekvédelmi hatósági intézkedés bevezetésének jogpolitikai indokaként a jogalkotó által megfogalmazott cél egy olyan jogintézmény megalkotása volt, amely alkalmas a gyermek- és a fiatalok bűnmegelőzésére.²

Kulcsszavak: megelőző pártfogás, fiatalok bűnözés, hatósági gyermekvédelmi intézkedés, bűnmegelőzés

Abstract: With the increase of crime and the development of criminal sciences, the perception that the problems of crime are not primarily a criminal law problem has become more and more common. Responding to crime has increasingly fallen outside the scope of the criminal justice system. CCXLV of 2013 amending the Gyvt. Act included preventive guardianship among the measures of child protection care. As a legal policy reason for the introduction of preventive protection as an official child protection measure, the goal formulated by the legislator was the creation of a legal institution that is suitable for prevention of crime against children and juveniles.

Keywords: preventive patronage, juvenile delinquency, official child protection measure, crime prevention

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.59-71>

* dr. Jónás Kitti Anett, PhD hallgató, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék. Témavezető: Prof. Dr. Blaskó Béla C.Sc. egyetemi tanár, professor emeritus

¹ VIGH J.: *Kriminológiai Alapismeretek*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998. 202.

² HERKE-FÁBOS B. K.: *A megelőző pártfogás a jogágak metszéspontjában*. Novissima Kiadó, 2022. 68.

„Esküszöm a mindentudó és mindható Istenre [...], hogy a pártfogói tisztségben mindenkor híven és pontosan eljárrok, a hivatali titkot megőrzöm és a fiatalok erkölcsi védelmének ügyét tőlem telhetőleg előmozdítani törekszem.”

[Pártfogói eskü az 1910-es évekből.

Kun-Marschalkó-Rottenbiller 1911:23.]

1. Bevezető gondolatok

A konferenciakötet alapjául szolgáló előadásban betekintést nyújtok a 2015. január 01. napjától hatályos megelőző pártfogás a bűnmegelőzési szempontból veszélyeztetett gyermek veszélyeztetettségnek megszüntetésére irányuló gyermekvédelmi hatóságai intézkedésbe. *„Az intézkedés jogpolitikai célkitűzése a kriminológia területét érinti. A megelőző pártfogás rendszertani elhelyezése nem a büntető igazságszolgáltatás rendszerében található, hanem a gyermekvédelemben került elhelyezésre. A gyermekek védelméről és a gyámsági igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. évi törvény (továbbiakban: Gyt.) 68/D. § (1) bekezdése alapján a gyámhatósági a bűncselekmény vagy az elzárással is sújtható szabálysértés elkövetése miatt indult védelemben vétel iránti eljárásban, vagy már a fennálló védelemben vétel mellett az ügyésznek, a nyomozó hatóságnak a bűncselekmény vagy szabálysértési hatóságnak a szabálysértés elkövetéséről tájékoztató, a gyámhatóság felé tett jelzést követően megkeresi a pártfogó felügyelőt a környezettanulmány és a gyermek veszélyeztetettségének bűnmegelőzési szempontú kockázatelemzése beszerzése céljából. A megelőző pártfogó által készített kockázatelemzés függvényében a gyámhatóság elrendeli a megelőző pártfogást. A megelőző pártfogásra lehetőségként tekintünk a bűnözői karrier útjára lépés megakadályozására, illetve a kriminalizálódott személyek helyes irányba történő fejlődésük céljából.”*³

A megelőző pártfogás bevezetéséig, azaz 2015-ig nem volt visszatartó hatásuk az elrendelt gyámhatósági intézkedéseknek a nem büntethető, de kriminalizálódott gyermekek vonatkozásában. Sőt a gyámhatósági szakemberek nem is rendelkeztek bűnmegelőzési ismeretekkel. Az intézkedés a családban nevelkedést, a családban rejlő erő kiaknázását támogatja úgy, hogy elsősorban szocializációs közegben tartja a szülői jogok minimális korlátozásával és ellenőrzésével. A gyámhatóság az intézkedés elrendelésével a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségét úgy igyekszik megszüntetni, hogy a családot támogatja csakis szociális munka eszközeivel, mivel az igazságszolgáltatás megtorló jellege nem jelenik meg. Az intézkedés elrendelésekor a gyermeknek és a szülőnek a számukra veszélyeztetettséghez igazodó magatartási szabályokat kell előírni a

³ HERKE-FÁBOS B. K.: *A megelőző pártfogás a jogágak metszéspontjában*. Novissima Kiadó, 2022. 7.

gyámhatóságnak, amelynek betartását a megelőző pártfogóval szoros munkakapcsolatban, közösen ellenőrzik.⁴

2. A megelőző pártfogás történeti előzménye dióhéjban

A 19-20. század a büntetendő cselekmények elkövetésének megelőzésére helyezte a hangsúlyt. Elsősorban a fiatalkorúak megmentésére, mivel a büntettek nagy részét az elhagyott, erkölcsi romlásnak kitett, és züllésnek indult gyermekek csoportja jelentette.⁵

Az 1878. évi C. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről s büntetésekről (továbbiakban: Csemegei-kódex) a hazai joganyagok szerint kiemelkedő hatékonyságra utal a bűnismétlés és a visszaesés jelentős emelkedése, a gyermek- és fiatalkorúak bűnmegelőzés hatékony fellépésével szemben. A Csemegei-kódex még abból a felfogásból indult ki, hogy ha a gyermek büntettet követ el, akkor abban az esetben vissza kell küldeni a családjába vagy eddigi környezetébe.⁶

„Magyarországon a Csemegei-kódexhez tartozó első büntetőnovella, az 1908. évi XXXVI. törvény vezette be a pártfogó felügyeletet.” Történeti előzménye a rabsegélyezés intézménye, a szabadságukat visszakapó fogvatartottaknak segítségnyújtás a munkahely elhelyezkedésében, segélyezés és nem jogi értelemben vett pártfogó kijelölése.⁷ Az I. Büntetőnovella adott alapot a megelőző tartalmú pártfogásnak. „Az I. Büntetőnovella végrehajtására alkotott igazságügyi miniszteri rendelet a hivatásos pártfogók feladatai között említette, hogy a pártfogó jelen van a fiatalkorú terhelt ügyének tárgyalásánál is, tehát a pártfogóknak lehetősége volt a büntető eljárás korai szakaszában kapcsolatban lépni a fiatallal. Ha a bíróság, ügyészség vagy hatóság olyan züllés veszélyének kitett gyermekről vagy fiatalról szerzett tudomást, akinek érdekében sürgős intézkedésre volt szükség, értesítenie kellett a fiatalkorúak bíróságát. Ezen esetekben a fiatalkorúak bírósága figyelmeztette a szülőt és felhívta figyelmét a gyermeke szankcionálására, iskolalátogatási kötelezettségének pontos teljesítésére, valamint a veszélyes életmódtól való visszatartásra. „A kiskorú nevelésének ellenőrzése és felügyelete céljából ideiglenesen pártfogót is kirendelhettek, gondozását megbízható hozzátartozójára, vagy valamely

⁴ HERKE-FÁBOS B. K.: *Virtuális szcenárió egy bűnmegelőzési szempontból veszélyeztetett fiatalkorúról, avagy a megelőző pártfogás gyámhatósági gyakorlata.* <https://www.jogelet.ro/index.php/eje/article/view/316/255> (letöltés dátuma: 2023.01.09.) 6.

⁵ SZIKORTA Sz.: *A fiatalkorúakra vonatkozó speciális büntetőjogi szabályok létrejötte, és jogtörténeti fejlődése a 20. század eleji Magyarországon.* PhD értekezés, Miskolc, 2014. 203.

⁶ HERKE-FÁBOS B. K.: *Az igazságügyi gyermekvédelem fejlődése Finkenytől napjainkig.* file:///C:/Users/Kitti/Downloads/102-Cikk%20sz%C3%B6veg-262-1-10-20210609%20(2).pdf (letöltés dátuma: 2024.01.10.)

⁷ MEZEY B.: *Magyar Jogtörténet.* Budapest: Osiris Kiadó, 2004. 349.

*gyermekvédő, patronázs-egyesületre bízhatta. A hatóságok a bíróság helyett a fiatalok felügyelő hatóságához is fordulhattak ilyen esetben.”*⁸

Herke-Fábos Barbara Katalin tanulmányában hangsúlyozta, hogy „a 20. század elején kibontakozó patronázs munka azonban sem tartalmában, sem eszköztárait vizsgálva nem tekinthető a megelőző pártfogás jogtörténeti előzményének.” Érvei alapján arra kívánt rávilágítani, hogy a megelőző pártfogás elrendelése a bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettség megszüntetéséhez illeszkedik, még a bűnelkövető gyermek és fiatalok érdekében kifejtett patronázs munka pedig része volt a büntető igazságszolgáltatásnak.⁹

Rosta Andrea meglátása szerint „a mai pártfogás történelmi elődeként az I. Büntetőnovella idején körvonalazódó „patronázs” munkát említhetnénk, melyet nem hivatali munkaként kezdetben elhivatott, önkéntesen jelentkező és a gyermekek érdekében közbenjárni kívánó férfiak és nők végeztek.” A patronázs, azaz pártfogásba vétel segítséget nyújtott az elhagyatott, az erkölcsi romlás veszélyeinek kitett, a bűncselekményt elkövető, a fogvatartási intézetből szabaduló, a támaszra szoruló gyermekek és fiataloknak.¹⁰

Rosta Andrea tanulmányában ismertette, hogy az 1910-es évek első évtizedében intézményesült a hivatásos pártfogás rendszere, mivel korábban, azaz a '40-es évekig a pártfogó munka önkéntesekből állt, akik egyesületekben, jótékonyági, karitatív szervezetekben önkéntesen dolgozó pártfogó felügyelőkből tevődött össze. Az I. világháborút követően a patronázs-egyesületek fejlődése abbamaradt, és majd az ország újjáépítésével párhuzamosan egy komoly szervezeti átalakuláson ment át.¹¹

1970-ben történt a fiatalokkal foglalkozó pártfogó felügyelet megalakítása, mely intézkedés gyermekvédelem rendszerébe került. Majd 1976-tól nemcsak a fiatalok, hanem már a felnőtt korúak esetében is alkalmazták a pártfogó felügyeletet. Azonban a Pártfogó Felügyelői Szolgálat reformja 2003. július 1-én történt meg. Ekkor az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői Szolgálat Országos Hivatalát hozta létre, amely 2011-ig Igazságügyi Hivatal megnevezéssel működött. 2011-ben a pártfogó felügyelői szolgálat beépült a kormányhivatalokba. Ma is a fővárosi és vármegyei kormányhivatalokon belül a főosztályokba és a gyámügyi és igazságügyi főosztályokban található a rendszertani elhelyezésük.¹²

⁸ DÁVID L.: *A megelőző pártfogás vagy védelem vétele?* <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/4137617> (letöltés dátuma: 2024.01.10.)

⁹ HERKE-FÁBOS B. K.: i.m. 101.

¹⁰ ROSTA A.: *A fiatalok bűnözése kriminológiája és szociológiája*. Budapest L'Harmattan Kiadó, 2014. 279-280.

¹¹ ROSTA A.: i.m. 280.

¹² HOLLOSVÖLGYI M.: *A magyar pártfogás története*. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyrend/issue/view/489/249>, (letöltés dátuma: 2024.01.10.)

3. Megelőző pártfogás jogintézményével kapcsolatos vitatott kérdései

A téma kifejtése előtt említést szeretnék tenni a megelőző pártfogás rendszertani elhelyezéséről, amellyel kapcsolatban a mai napig vitatott kérdések merülnek fel. Ezen vitatott kérdések kiindulásától el szeretnék jutni a megelőző pártfogás, mint jogintézmények hatékony fellépésig. Ez a diszharmonia már a 2015. évet megelőzően is, azaz jogintézmény bevezetését megelőzően is számos nézeteltérést eredményezett. Pálvölgyi Ákos meglátása szerint a bűnmegelőzés és a bűnméltetés fogalma és eszközrendszere büntetőpolitikai megközelítést és ennek eredményeként büntetőpolitikai fellépést igényelne. Pálvölgyi Ákos véleménye szerint a „*a fiatalok megelőző pártfogását nem beilleszteni kell a gyermekvédelem rendszerébe, hanem a két rendszert megfelelően összehangolni, és együtt működtetni.*” Továbbá álláspontja szerint „*a tervezett intézmény egyértelműen az anyagi büntetőjogba, illetőleg az eljárási jogba illeszthető be, figyelemmel arra, hogy a megelőző pártfogó felügyelet jellegénél fogva egyfajta előrehozott intézkedésként kerülhet csak szóba.*” Meglátását arra alapította, hogy a vizsgált kérdés, a problematika a kriminalitás témaköréhez kapcsolódik, miként a bűncselekmény felderítése, illetőleg a jogkövetkezmények alkalmazása elsősorban az igazságügyi szervek (bírság, ügyészség, igazságügyi szolgálat) feladata és csak másodsorban tartozik a gyermek és ifjúságvédelmi szervek hatáskörébe.¹³

Herke-Fábos Barbara Katalin álláspontja szerint pedig „*a megelőző pártfogás létrehozásával egyidejűleg nem hozták létre külön gyermek- és fiatalok bűnmegelőzésére szakosított szerveket.*” Továbbá kiemelte kutatási tapasztalatai alapján, hogy „*a gyermekvédelem rendszere bűnmegelőzési szempontból súlytalan a büntető igazságszolgáltatás szervezetrendszeréhez képest.*”, melyet akként indokolt, hogy a „*20. század elején kibontakozó patronázs munka szervezetileg a fiatalok bíróságához és a Fiatalok Felügyelő Hatóságához kapcsolódott.*” A megelőző pártfogók a Kormányhivatalok Igazságügyi Osztályán látják el feladataikat. „*A pártfogók rendelkeznek bűnmegelőzési tapasztalattal, tekintettel arra, hogy a büntetőeljárás lezárásaképpen kiszabott járulékos intézkedést, a pártfogó felügyeletet ők ellenőrzik.*” Ugyanakkor a pártfogó felügyelők jelenleg nem a büntető igazságszolgáltatáshoz, hanem a közigazgatás szervezetrendszeréhez tartoznak.¹⁴

Búza Gábor Attila pedig felvetette azt a kérdést, hogy „*egy előírt magatartási forma vagy más intézkedés nevelési eszköz vagy olyan hatósági előírás, aminek a célja csupán a bűncselekmény bekövetkezése esélyének csökkentése. Ha csupán nevelési eszköz, akkor vizsgálni kell, hogy célszerű-e ezt hatósági előírással érvényesíteni. Ellenben, ha intézkedés célja csupán a bűncselekmény korai elhárítása és bekövetkezésének elodázása, akkor ez inkább teremti meg a*

¹³ PÁLVÖLGYI Á.: *A megelőző pártfogás, mint a bűnmegelőzés egyik lehetséges eszköze.* <https://ujbtk.hu/dr-palvolgyi-akos-a-megelozo-partfogas-mint-a-bunmegelozes-egyik-lehetseges-eszkoze/>, letöltés dátuma: 2024.02.29.

¹⁴ HERKE-FÁBOS B. K.: i.m. 199.

pártfogolt gyermek kontrollját, semmint azt, hogy életvezetési szokásai és gondolkodásmódja a kívánt irányba változzon.” Erre való tekintettel Búza Gábor Attila meglátása szerint „nem igazán illeszthető be hatékonyan és előremutató módon a gyermekvédelem a már meglévő intézményrendszerébe”¹⁵

Dávid Lilla a megelőző pártfogás jogintézményével a következőket fogalmazta meg: „szükség lehet azonban mind a pártfogó felügyelet, mind a védelemben vétel szabályozásának tökéletesítésére, teljesebb összehangolására- különösen, ha figyelembe vesszük a pártfogói tevékenység lebetséges fogadtatását.” Továbbá utalt arra is Dávid Lilla, hogy „a védelemben vétel és a gyermekvédelem alkalmatlanságát nem a Szolgálat megbontásával kell megoldani, újjászervezettségének tízedik évfordulóján.”¹⁶

Szabó Judit pedig a pártfogó felügyelőkkel folytatott érdemi szakmai beszélgetések során a következő meglátásokat terjesztette elő: „Azul, hogy fiatalokúakat behozunk a büntető igazságszolgáltatási rendszerbe, kriminalizáljuk őket. Minél fiatalabb generáció szerez tapasztalatot a rendszer működéséről, tehát arról, hogy ez túlélhető, annál nehezebb lesz hosszú távon a probléma kezelése. A megkérdéztett pártfogó felügyelők többsége tehát úgy vélte, hogy ennek a feladatkörnek a civil szférában, a gyermekvédelmi rendszerben kellett volna maradnia.”¹⁷

Vita tárgyát képezi a jogintézménnyel kapcsolatban még az is, hogy a megelőző pártfogás végrehajtása során nem került meghatározásra az alsó korhatár. Magyar Büntető Törvénykönyvünk szerint a büntetethez alsó korhatára 14 év, néhány kiemelt esetben 12 év. Ezáltal a megelőző pártfogás azoknál a kiskorúaknál is elrendelhető, akik a büntetőeljárás, valamint a büntető szankcióktól életkoruknál fogva mentesülnek.¹⁸

4. A megelőző pártfogás, mint gyermekvédelmi hatósági intézkedés

A megelőző pártfogás rendszertani helyét nem a büntető igazságszolgáltatás rendszerébe, hanem a gyermekvédelemben jelölte meg a jogalkotó. „A megelőző pártfogással kombinált védelemben vétel tehát egy olyan komplex gyermekvédelmi intézkedés, amely a veszélyeztetettséget egy többirányú, a család- és gyermekjóléti központ és a pártfogó felügyelői szolgálat együttműködésére alapuló beavatkozással kívánja csökkenteni.”¹⁹ „A fiatalokúakat pártfogását a gyermekvédelem rendszerébe történő beillesztését a Nemzeti Társadalmi

¹⁵ BUZA G. A.: *A megelőző pártfogó felügyelet.* file:///C:/Users/Kitti/Downloads/5723-Cikk%20sz%C3%B6veg-24965-1-10-20210414%20(9).pdf (letöltés dátuma: 2023.11.11.)

¹⁶ DÁVID L.: *A hazai pártfogó felügyelet intézkedésének szerepe a fiatalokúak bűnelkövetésének megelőzésében.* Doktori Értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam- Jogtudományi Kar Doktori Iskolája, 2013. 261.

¹⁷ SZABÓ J.: *Speciális Prevenció és deizisztencia.* Budapest: Országos Kriminológiai Intézet 2019. 384.

¹⁸ BALOGH K.: Hiszen ez egy gyermekvédelmi intézkedés. *Kriminológiai Közlemények* 82., Budapest, 2022. 101.

¹⁹ Tananyag pártfogó felügyelők ügyviteli vizsgájához, III. modul, gyakorlati ismeretek, Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 2019. 50.

Felzárkózási Stratégiai végrehajtásának a 2012-2014. évekre szóló kormányzati intézkedési terve fogalmazta meg [a Kormány 1430/2011. (XII.13.) Kormányhatározata] a gyermekjóléttel összefüggésben, a gyermekkorú és a fiatalok szabálysértését, bűncselekményt elkövetők szocializációjának és reszocializációjának elősegítés érdekében.”²⁰

A gyámhatóság a védelemben vételi, illetve a védelemben vétel felülvizsgálta iránti eljárás keretében dönt a megelőző pártfogás elrendeléséről. A Gyvt. 68. § (1) bekezdése kimondja, ha a szülő vagy a törvényes képviselő a gyermek veszélyeztetettségét az alapellátások önkéntes igénybevétele nem tudja megszüntetni, vagy nem akarja, de alaposan feltételezhető, hogy a gyermek fejlődése családi környezetben mégis biztosítható. Ebben az esetben a gyámhatóság a gyermeket védelemben veszi.²¹

A megelőző pártfogás elrendelésére két esetben kerülhet sor, a már fennálló védelemben vétel mellett, vagy pedig nyomozó hatóságnak vagy a szabálysértési hatóságnak a bűncselekmény vagy szabálysértés elkövetésére vonatkozó jelzést követően indul meg. Kiemelendő, hogy a jelzéssel élő hatóság nem tesz konkrét javaslatot a megelőző pártfogás elrendelésére. A gyámhatóság dönt, hogy mely intézkedés meghozatala a legmegfelelőbb, azaz a kizárólag a védelem vételi eljárás megindítását rendeli el, vagy a védelemben vételi eljárás megindításával egyidejűleg a megelőző pártfogás is elrendeli.²²

A megelőző pártfogás elrendelésének nincs életkori határa, 0-18 éves korú gyermek esetében van lehetőség elrendelni a megelőző pártfogást.

„A megelőző pártfogás alá helyezhető gyermekek köre:

- a fiatalok, akik ellen büntetőeljárás indult, a nyomozó hatóság jelzése alapján
- fiatalok, akik ellen szabálysértési eljárás indult, a szabálysértési hatóság jelzése alapján
- gyermekkorú, aki bűncselekmény tényállásszerű magatartását valósította meg
- gyermekkorú, aki eljárással is sújtható szabálysértés tényállásszerű magatartását valósította meg”²³

2012. június 25. napján az Országgyűlés elfogadta hazánk új Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényt (továbbiakban: Btk.), amely megtartotta a jelenleg hatályba lévő Btk. szerinti tizennegyedik életévben meghatározott büntethetőségi korhatár fő szabályát, azonban kiemelten súlyos bűncselekmények esetében²⁴: a Btk. 16. §-a szerint nem büntethető, aki a cselekmény elkövetésekor a

²⁰ DÁVID L.: *A megelőző pártfogás vagy védelem vétel?* https://jog.tk.hu/uploads/files/Allam-%20es%20Jogtudomany/2013_3_4/2013-3-4-david.pdf (letöltési dátuma: 2024.01.09.)

²¹ A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt. 68. §)

²² HANTOSNÉ HANA A.: *A megelőző pártfogó felügyelet gyakorlati tapasztalatai Magyarországon.* https://www.jogiforum.hu/wp-content/uploads/2024/01/hantosne-hana-adrienn_megelozo-partfogo-felugyelet_cimlappal.pdf, 19 oldal-20. oldal (letöltés dátuma: 2024.08.29.)

²³ Tananyag pártfogó felügyelők ügyviteli vizsgájához, III. modul, Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 2019. 51.

²⁴ PALLAGI A.: i.m. 6.l

tizennegyedik életévét nem töltötte be, kivéve emberölés [Btk. 160.§ (1)-(2) bekezdés], erős felindulásból elkövetett emberölés [Btk. 161. §], testi sértés [164. § (8) bekezdés], rablás [Btk. 365. § (1)-(4) bekezdés és a kifosztás [Btk. 366. § (2)-(3) bekezdés]. Azonban a 2020. évi LXXXIV törvény végső előterjesztői indokolása az iskolai erőszak megszüntetése és megelőzése érdekében szükséges egyes törvénymódosítás által kiegészítésre kerültek. Így a törvénymódosítás alapján a hivatalos személyi elleni erőszak [Btk. 310. § (1)-(3) bekezdés], közfeladatot ellátó személy elleni erőszak [Btk. 311. §, ha a 310. § (1)-(3)] bekezdése, a hivatalos személy vagy közfeladatot ellátó személy támogatója elleni erőszak [Btk. 312. §, ha a 310. § (1)-(3) bekezdése szerint minősül, terrorcselekmény [Btk. 314. § (1)-(2) bekezdés] elkövetője büntethető, ha a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.²⁵

Büntetőjogi szempontból tehát gyermekkorú az, aki a cselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét nem töltötte be. Fiatalok pedig az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de tizenhatalmadikát nem.²⁶ „A gyermek, mivel nem rendelkezik az alannyá váláshoz szükséges életkori feltétellel, nem lehet bűncselekmény alanya. Abban az esetben sem, ha materiális²⁷ bűncselekmény esetén az elkövetési magatartás teljes kifejtése a 14.- kivételén a 12.- életév betöltése előtt megtörténik, de a tényállásszerű eredmény ezen életkor betöltése után következik be. Az elkövető a 14. – kivételén a 12.- születésnapját követő napon töltötte be a 14. illetve 12. életévét.”²⁸

A büntetlenül hagyás akként került indokolásra büntetőjogászok által, hogy „bizonyos életkort el nem ért egyébként bűncselekménynek minősülő magatartást tanúsító – gyermekkorú személlyel szembeni büntetőjogi szankció nem tudná elérni a célját.”²⁹

A megelőző pártfogás elrendelésének alapja a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségnek meghatározott szintje. A bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettség szintjének felmérését a pártfogó felügyelő végzi a kockázatértékeléssel kiegészített környezettanulmány elkészítése során.³⁰

„A Gyvt. 68/D. §-ának (1) bekezdése szerint a gyámhatóság a bűncselekmény vagy az eljárással is sújtható szabálysértés elkövetése miatt indult védelemben vétel iránti eljárásban, vagy a már fennálló védelemben vétel mellett a nyomozó hatóságnak a bűncselekmény vagy a szabálysértési hatóságnak a szabálysértés elkövetéséről tájékoztató, a gyámhatóság felé tett jelzést követően

²⁶ NAGY A. – NAGYNÉ GÁL M.: *A fiatalok elleni büntetőeljárás sajátosságai*. https://ujbtk.hu/wp-content/uploads/2018/06/bjsz_201801_55-68_NagyNagyneGal.pdf (letöltés dátuma: 2023.12.10.) 3.

²⁸ BLASKÓ B.: *Magyar Büntetőjog, Általános Rész*, Tankönyv, Kilencedik, Átdolgozott kiadás, Budapest-Debrecen, 2023. 202.

²⁹ BLASKÓ B.: i.m. 202.

³⁰ Tananyag pártfogó felügyelők ügyviteli vizsgájához, III. modul, Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 2019. 51.

*megkeresi a pártfogó felügyelői szolgálatot környezettanulmány és a gyermek veszélyeztetettségének bűnmegelőzési szempontú kockázatértékelése beszerzése céljából.*³¹ Azonban, ha az eljáró pártfogó felügyelő bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettség közepes fokát állapította meg, ezen esetben a gyámhatóság:

- szülő vagy más törvényes képviselő kérelmének,
- a család és gyermekjóléti központ javaslatának és az eset összes körülményeinek figyelembevételével dönt a megelőző pártfogás mellőzéséről vagy a megelőző pártfogás alkalmazásáról.³²

Kötelező elrendelni, ha pártfogó felügyelő a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségét a kockázatértékeléssel kiegészített környezettanulmányban magas fokúra értékeli. A pártfogó felügyelő által végzett kockázatértékelés célja, hogy feltárt problémák közül melyek azok, amelyek közvetlenül összefüggésben állnak az elrendelés alapjául szolgáló cselekménnyel. A feltárt kockázati tényezők többsége ugyanakkor valószínűsíthetően közvetetten hozzájárul a kriminális viselkedés kialakulásához.³³

A megelőző pártfogás tartalma alatt a gyermek, valamint a törvényes képviselője köteles a megelőző pártfogó felügyelővel, illetve a család- és gyermekjóléti központ esetmenedzserével tartani a kapcsolatot. Továbbá a gyámhivatal a megelőző pártfogás elrendelésével megegyezően magatartási szabályokat ír elő a gyermek és a családja számára.³⁴

„A kriminalizálódás megszüntetése szempontjából különösen jelentőséggel bír az elrendelhető intézkedés közül a kijelölt magatartás megszüntetéséhez igazodó magatartási szabályok [Gyvt. 68. § (3) bekezdés f) pont] és a konfliktuskezelést segítő szolgáltatáson [Gyvt. 68. § (3) bekezdés b) pont] való megjelenés elrendelése.” A magatartási szabályok megtartását a megelőző pártfogó felügyelő és a gyámhatóság ellenőrzi.³⁵ A Gyvt. határozza meg a magatartási szabályok egyes típusait, hogy kivel tarthat kapcsolatot, hol és milyen tevékenységgel töltheti szabadidejét, valamint, hogy életvezetése szempontjából milyen változások indokoltak és ezek megvalósulásához milyen feladatokat kell kitűzni.³⁶

A fentiekre tekintettel a jogalkotó szándéka az volt, hogy a jogintézmény bevezetésével mind a gyermekvédelmi, mind a büntető igazságszolgáltatási rendszer

³¹ Gyvt. 68. § (1) bekezdés

³² 149/1997. (IX.10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásokról, Gyer. 91/K. §-ának (5) bekezdése

³³ Tananyag pártfogó felügyelők ügyviteli vizsgájához, III. modul, Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 2019. 57.

³⁴ A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény

³⁵ Gyerekekre Fókuszálva Konferenciakötet, Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kar, Pécs, 2021, HERKE-FÁBOS B. K.: *A megelőző pártfogás a jogágak metszéspontjában.* <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/24648/nagy-melania-szerk-gyerekekre-fokuszalva-PTE-AJK-2021.pdf?sequence=3> (letöltés dátuma: 2024.01.10.)

³⁶ Gyvt. 68/D. § (6) bekezdés

megőrizze saját struktúráját amellett, hogy a két terület hatékonyan együtt tudjon működni.³⁷

„A megelőző pártfogás kizártságának esetiről a Gyvt. kifejezetten nem rendelkezik, mivel a megelőző pártfogás megszüntetésének eseteit nevesíti, melyek egyúttal a megelőző pártfogás kizártságának eseteit jelölik.”³⁸ A megelőző pártfogás kizárt, ha a fiatalkorúval szemben már meghatározott büntetőjogi szankciót alkalmaztak: „a fiatalkorú szabadságvesztését vagy javítóintézeti nevelését tölti, valamint ha a fiatalkorúval szemben pártfogó felügyelet intézkedés alkalmazására került sor.”³⁹ Fontos kiemelni, hogy a törvény nem zárja ki a letartóztatásban lévő fiatalkorú megelőző pártfogásának elrendelését, továbbá nem kizárt a megelőző pártfogás akkor sem, ha a fiatalkorút közérdekű munka büntetésre vagy közvetítői eljárásban terheltként vett részt. Továbbá kizárt a megelőző pártfogás, ha a gyermek súlyosabb gyermekvédelmi intézkedés hatálya alatt áll, ideiglenes hatályú elhelyezését vagy nevelésbe vételét rendelték el. Amennyiben a nyomozó hatóságtól, illetve szabálysértési hatóságtól ideiglenes hatállyal elhelyezett vagy nevelésbe vett gyermek ügyében érkezik jelzés a gyámhatóság felé, ebben az esetben a megelőző pártfogás elrendelésére nem kerülhet sor. Kizárt a megelőző pártfogás elrendelése, ha a környezettanulmány elkészítése során a bűnmegelőzési veszélyeztetettség foka alacsony megállapítást nyert.⁴⁰

A Gyvt. 69. § (4) bekezdése szerint a gyámhatóság a megelőző pártfogást megszüntetheti, ha a fiatalkorú szabadságvesztését vagy javítóintézeti nevelését tölti, a fiatalkorúval szemben pártfogó felügyelet intézkedés alkalmazására került sor, védelembé vétel megszüntetésre kerül, mert a gyermek családban történő nevelése védelembé vétel nélkül is biztosítható. A Gyvt. 69. § (5) bekezdése szerint a gyámhatóság megszünteti a megelőző pártfogást, mivel helyette súlyosabb gyermekvédelmi intézkedést alkalmaz, azaz a gyermek ideiglenes hatályú elhelyezését vagy nevelésbe vételét rendeli el.⁴¹

5. Záró gondolatok

Fontos kiemelni, hogy a gyermekvédelem és a büntető igazságszolgáltatás ily módon való összefonódása kizárólag a magyar gyakorlat része.

³⁷ HERKE-FÁBOS B. K.: *A megelőző pártfogás szerepe a bűnmegelőzésben*. file:///C:/Users/Kitti/Downloads/Herke_Fabos__A_megelőzo_partfogolas_szerepe%20(6).pdf (letöltés dátuma:2024.01.10.)

³⁸ Tananyag pártfogó felügyelők ügyviteli vizsgájához, III. modul, Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 2019. 53.

³⁹ Gyvt. 69.§

⁴⁰ Tananyag pártfogó felügyelők ügyviteli vizsgájához, III. modul, Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 2019. 53.

⁴¹ Gyvt. 69.§

Pálvölgyi Ákos elképzelése szerint „a nevelő hatás fokozottabb érvényesítése érdekében az azonnali reakciónak, a pártfogó korai beavatkozásának szükségességét emeli ki. Pálvölgyi Ákos meggyőződése szerint a fiatalkorú bűnmegelőzés időben történő fellépése eredményesen kifejtheti hatását, mivel ebben a korban az egyén még fogékony, formálható, nevelhető, még nem alakult ki a személyisége, továbbá ebben a korban nagyobb az esély arra, hogy az egyén még bűncselekmény elkövetése előtt áll.⁴²

A jogalkotó által ezen intézmény bevezetésével tehát olyan cél került megfogalmazásra, amely alkalmas a gyermek- és fiatalkorúak bűnmegelőzésére, és egyúttal a terheltek társadalomba történő visszailleszkedésére. „*A büntetőjog a fiatalkorúak vonatkozásában ismer olyan eszközöket, amelyek a megfogalmazott jogpolitikai cél kiváltására alkalmasak lehetnek, ugyanakkor gyermekek vonatkozásában a megelőző pártfogás bevezetését megelőzően kizárólag a védelembé vételi eljárás elrendelése során kerülhetett fokozottabb figyelem- és ellenőrzés alá az a gyermek, aki hajlandóságot mutatott a kriminalizálódásra akár személyében felmerült körülmények miatt, akár a családon belüli veszélyeztető körülményeknek köszönhetően.*” A Gyvt. módosító 2013. évi CCXLV. törvény beépítette a gyermekvédelmi gondolkodás intézkedései közé a megelőző pártfogást. A dokumentum részletesen kifejti a jogintézmény bevezetésének szükségességét, mely szerint „*az elbűzódó büntetőeljárások során a fiatalkorú terheltek nem kapják meg a szükséges segítséget és támogatást a visszaesés megakadályozása, a társadalomba való beilleszkedés érdekében, másrészt a gyermekekori elkövetőkkel szemben sem tud adekvát módon foglalkozni a gyermekjóléti alap- és szakellátás.*”

A fentiek tükrében a jogalkotó a bűnelkövetésben érintett gyermekek és fiatalkorúak kezelését a gyermekvédelem és a büntető igazságszolgáltatás együttműködésében látta megvalósíthatónak.⁴³

Felhasznált jogszabályok

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény

149/1997. (IX.10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásokról

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

⁴² PÁLVÖLGYI Á.: *A megelőző pártfogás, mint a bűnmegelőzés egyik lehetséges eszköze.* <https://szakikkkadatbazis.hu/doc/4871846>, (letöltés dátuma:2024.01.10.)

⁴³ HERKE-FÁBOS B. K.: i.m. 68.

8/2013. (VI.29) KIM rendelet a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről

Felhasznált irodalom

BALOGH K.: Hiszen ez egy gyermekvédelmi intézkedés. *Kriminológiai Közlemények* 82., Budapest, 2022.

BLASKÓ B.: *Magyar Büntetőjog, Általános Rész*, Tankönyv, Kilencedik, Átdolgozott kiadás, Budapest-Debrecen, 2023.

BUZA G. A.: *A megelőző pártfogó felügyelet.*

file:///C:/Users/Kitti/Downloads/5723-Cikk%20sz%C3%B6veg-24965-1-10-20210414%20(9).pdf (letöltés dátuma: 2023.11.11.)

DÁVID L.: *A megelőző pártfogás vagy védelem vétel?*
<https://szakikadatbazis.hu/doc/4137617> (letöltés dátuma: 2024.01.10.)

DÁVID L.: *A hazai pártfogó felügyelet intézkedésének szerepe a fiatalok bűnelkövetésének megelőzésében.* Doktori Értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam- Jogtudományi Kar Doktori Iskolája, 2013.

Gyerekekre Fókuszálva Konferenciakötet, Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kar, Pécs, 2021.

HANTOSNÉ HANA A.: *A megelőző pártfogó felügyelet gyakorlati tapasztalatai Magyarországon.*

https://www.jogiforum.hu/wp-content/uploads/2024/01/hantosne-hana-adrienn_megelozo-partfogo-felugyelet_cimlappal.pdf, 19 oldal-20. oldal (letöltés dátuma: 2024.08.29.)

HERKE-FÁBOS B. K.: *A megelőző pártfogás a jogágak metszéspontjában.*

<https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/24648/nagy-melania-szerk-gyerekekre-fokuszalva-PTE-AJK-2021.pdf?sequence=3> (letöltés dátuma: 2024.01.10.)

HERKE-FÁBOS B. K.: *A megelőző pártfogás a jogágak metszéspontjában.* Novissima Kiadó, 2022.

HERKE-FÁBOS B. K.: *Az igazságügyi gyermekvédelem fejlődése Finkeytől napjainkig.* file:///C:/Users/Kitti/Downloads/102-Cikk%20sz%C3%B6vege-262-1-10-20210609%20(2).pdf (letöltés dátuma: 2024.01.10.)

HERKE-FÁBOS B. K.: *Virtuális szcenárió egy bűnmegelőzési szempontból veszélyeztetett fiatalkorúról, avagy a megelőző pártfogás gyámhatósági gyakorlata* <https://www.jogelet.ro/index.php/eje/article/view/316/255> (letöltés dátuma: 2023.01.09.)

NAGY A. – NAGYNÉ GÁL M.: *A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás sajátosságai.* https://ujbtk.hu/wp-content/uploads/2018/06/bjsz_201801_55-68_NagyNagyneGal.pdf (letöltés dátuma: 2023.12.10.)

MEZEY B.: *Magyar Jogtörténet.* Budapest: Osiris Kiadó, 2004.

PÁLVÖLGYI Á.: *A megelőző pártfogás, mint a bűnmegelőzés egyik lehetséges eszköze.* <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/4871846>, (letöltés dátuma: 2024.01.10.)

ROSTA A.: *A fiatalkorú bűnözés kriminológiája és szociológiája.* Budapest L'Harmattan Kiadó, 2014.

SZABÓ J.: *Speciális Prevenció és deizisztencia.* Budapest: Országos Kriminológiai Intézet 2019.

SZIKORTA Sz.: *A fiatalkorúakra vonatkozó speciális büntetőjogi szabályok létrejötte, és jogtörténeti fejlődése a 20. század eleji Magyarországon.* PhD értekezés, Miskolc, 2014.

Tananyag pártfogó felügyelők ügyviteli vizsgájához, III. modul, gyakorlati ismeretek, Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 2019.

VIGH J.: *Kriminológiai Alapismeretek.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998.

KESKENY DÁVID*

Agresszív kereskedelmi gyakorlatok a fogyasztóvédelemben

Absztrakt: Az agresszív kereskedelmi gyakorlatok a fogyasztóvédelmi jog egyik legkritikusabb területét jelentik, különösen a tisztességtelen befolyásolás és a fogyasztók jogainak csorbitása szempontjából. E tanulmány átfogó elemzést nyújt a jogi szabályozásról, a gyakorlatok típusairól, és azok társadalmi hatásairól. Kiemelten foglalkozik az Európai Unió és Magyarország szabályozási keretével, hangsúlyozva a hatósági intézkedések szerepét a fogyasztói jogok védelmében és a tisztességes piaci verseny fenntartásában.

Kulcsszavak: Agresszív kereskedelmi gyakorlatok, fogyasztóvédelem, tisztességtelen befolyásolás, Európai Unió jogi keret, piaci verseny szabályozás

Abstract: Aggressive commercial practices are one of the most critical areas of consumer protection law, in particular in terms of unfair influence and consumer detriment. This paper provides a comprehensive analysis of the legal framework, the types of practices and their social impact. It focuses on the regulatory framework in the European Union and Hungary, emphasising the role of public authorities in protecting consumer rights and maintaining fair competition in the market.

Keywords: aggressive commercial practices, consumer protection, unfair influence, European Union legal framework, market competition regulation

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.73-92>

1. Bevezetés

Az agresszív kereskedelmi gyakorlatok és a fogyasztóvédelem kapcsolatának elemzése különösen fontos a modern jogtudomány és gazdasági etika szempontjából. Az agresszív kereskedelmi gyakorlatok olyan módszerek alkalmazását jelentik, amelyek célja a fogyasztók befolyásolása és manipulálása a kereskedő saját érdekeinek előtérbe helyezése érdekében, gyakran figyelmen kívül hagyva a fogyasztók jogait és érdekeit. Ezen gyakorlatok formái között megtalálhatók a hamis és félrevezető reklámok, a manipulatív árképzés, valamint az érzelmi manipuláció, amelyek jelentős mértékben torzíthatják a piaci versenyt és alááshatják a fogyasztói bizalmat.¹ A fogyasztóvédelmi intézkedések célja ezen káros

* dr. Keskeny Dávid, PhD hallgató, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar. Témavezető: Prof. Dr. Miskolczi-Bodnár Péter egyetemi tanár

¹ MISKOLCZI BODNÁR P.: A versenykorlátozó magatartások szabályozása 1990 és 2018 között *Magyar Jog*, 2019.

gyakorlatok visszaszorítása, a tisztességes verseny biztosítása, valamint a fogyasztói érdekek védelme.

Az agresszív kereskedelmi gyakorlatok vizsgálata napjainkban azért is különösen időszerű, mert az online kereskedelem térhódítása és az elektronikus média növekvő befolyása jelentősen megkönnyítette az ilyen típusú gyakorlatok alkalmazását. Az online platformok, közösségi média és digitális marketing eszközök lehetőséget teremtenek arra, hogy a vállalkozások sokkal célzottabban és gyakrabban alkalmazzanak agresszív módszereket, ezáltal növelve a fogyasztókra gyakorolt nyomást és kiszolgáltatottságot.²

Ez a tanulmány célul tűzi ki az agresszív kereskedelmi gyakorlatok különböző formáinak részletes feltárását, hatásaik vizsgálatát a fogyasztói magatartásra és a piaci versenyre, valamint a hatékony fogyasztóvédelmi válaszok kidolgozását. A kutatás során esettanulmányok, jogi elemzések és statisztikai adatok felhasználásával mélyrehatóan elemezzük a jelenlegi helyzetet, és javaslatokat teszünk a fogyasztóvédelem további fejlesztésére, különös tekintettel a digitális piacokra és az új kereskedelmi trendekre. A tanulmány egyaránt foglalkozik a jogi szabályozás kihívásaival és a gyakorlati megvalósítás nehézségeivel, miközben hangsúlyozza a nemzetközi együttműködés és jogharmonizáció szükségességét a globális fogyasztóvédelem erősítése érdekében.³

2. Fogyasztóvédelemről és az agresszív kereskedelmi gyakorlatokról

A fogyasztóvédelem a modern társadalom és gazdaság egyik legfontosabb alappillére, amely az állampolgárok jogainak és érdekeinek védelmére összpontosít a piaci szereplőkkel szemben. A fogyasztóvédelem feladatai közé tartozik az áruk és szolgáltatások minőségének biztosítása, a tisztességes kereskedelmi gyakorlatok előmozdítása, valamint a fogyasztók tájékozott döntéshozatalának elősegítése. Az agresszív kereskedelmi gyakorlatok, amelyek félrevezető információk és manipulatív módszerek alkalmazásával próbálják befolyásolni a fogyasztói döntéseket, különös veszélyt jelentenek a társadalomra.⁴ Az ilyen gyakorlatok, például a hamis reklámok, ármanipulációk és pszichés nyomásgyakorlás, káros hatással vannak a fogyasztókra, és aláássák a piaci bizalmat. Magyarországon a 2008. évi XLVII. törvény szabályozza az ilyen kereskedelmi gyakorlatokat, mely szerint az agresszív kereskedelmi gyakorlat az, amely pszichés vagy fizikai nyomásgyakorlással, illetve a fogyasztók tájékozott döntésének korlátozásával befolyásolja őket egy olyan üzleti döntés meghozatalára, amelyet normális körülmények között nem hoztak

² KLEIN T.: A közösségi média platformok társadalmi integrációs és dezintegrációs hatásai. *Szociológiai Szemle*, 2023.

³ JUHÁSZ L.: A fogyasztóvédelem nemzetközi dimenziói. *Külgazdaság*, 2019.

⁴ Herbert Spencer öröksége: *Szociológiai tanulmányok az evolúciós gondolkodás tükrében*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2019.

volna meg. Az ilyen gyakorlatok elleni fellépés létfontosságú a tisztességes verseny és a fogyasztók jogainak védelme érdekében.

3. Agresszív kereskedelmi gyakorlatok hatásai a fogyasztókra

Az agresszív kereskedelmi gyakorlatok társadalmi és gazdasági hatásainak mélyebb megértése kulcsfontosságú a fogyasztók védelme és a piaci integritás megőrzése szempontjából. Ezek a gyakorlatok olyan manipulatív technikákat alkalmaznak, amelyek célja a fogyasztók döntéshozatalának befolyásolása, gyakran a megtévesztés és a pszichés nyomásgyakorlás révén. Ennek eredményeként a fogyasztók nem csupán pénzügyi veszteségeket szenvedhetnek el, hanem érzelmi stresszt és bizonytalanságot is, amelyek hosszú távon aláássák a fogyasztói bizalmat és a piacok stabilitását. Az agresszív kereskedelmi gyakorlatok különösen veszélyesek, mert közvetlenül befolyásolják a fogyasztók választási szabadságát, és arra kényszeríthetik őket, hogy olyan döntéseket hozzanak, amelyek ellentétesek valódi érdekeikkel. Ezen gyakorlatok gazdasági következményei is jelentősek, mivel a piaci szereplők közötti tisztességtelen versenyhelyzeteket teremtenek, amelyek torzíthatják a piacot, és csökkenthetik az innovációs hajlandóságot. Az ilyen típusú manipulációk felismerése és kezelése érdekében szükséges a szigorú jogi szabályozás és a hatékony fogyasztóvédelmi intézkedések kidolgozása, amelyek megakadályozzák a fogyasztók kizsákmányolását, és biztosítják, hogy a piaci verseny a tisztességes és átlátható gyakorlatokon alapuljon.⁵

4. Pénzügyi veszteségek

Az agresszív kereskedelmi gyakorlatok által okozott pénzügyi veszteségek olyan problémák, amelyek mélyreható hatást gyakorolnak a fogyasztók pénzügyi stabilitására és jólétére.⁶ Ezek a veszteségek többnyire abból adódnak, hogy a fogyasztókat manipuláció és megtévesztés révén ösztönzik olyan termékek vagy szolgáltatások megvásárlására, amelyekre valójában nincs szükségük, vagy amelyek túlzottan magas áron kerülnek forgalomba. Az ilyen gyakorlatok súlyos gazdasági és pszichológiai következményekkel járhatnak, mivel a fogyasztók gyakran áldozatává válnak a vállalatok által alkalmazott manipulatív marketingstratégiáknak.

A marketing és reklám területén számos taktika létezik, amelyek célja a fogyasztói magatartás befolyásolása. A legtöbb vállalat törekszik arra, hogy meggyőzze a fogyasztókat termékei vagy szolgáltatásai megvásárlásáról, de néhány

⁵ HARSÁNYI Gy. – MISKOLCZI BODNÁR P.: Az apport túlértékelésének jogkövetelményei. *Magyar Jog*, 2018.

⁶ LOVAS D. – HORVÁTH B.: A pénzügyi fogyasztóvédelmi jogviszony alakulása a globális pénzügyi gazdasági válság előtt és után. *Közgazdasági Szemle*, 2020.

esetben a módszerek túllépnek az etikai határokon, és agresszív, manipulatív technikákká válnak. Ezek a technikák nemcsak a fogyasztók pénzügyi veszteségeit növelik, hanem hosszú távon aláássák a fogyasztói bizalmat, és torzítják a piaci versenyt. Az érzelmi manipuláció, amely során a reklámok az érzelmekre hatnak, például boldog vagy szomorú történetek bemutatásával. Ezek a történetek gyakran nem kapcsolódnak közvetlenül a hirdetett termékhez vagy szolgáltatáshoz, de céljuk, hogy érzelmi kapcsolatot alakítsanak ki a fogyasztó és a termék között. Az ilyen típusú reklámok emlékeztetéssé teszik a terméket, de ugyanakkor félrevezetőek is lehetnek, hiszen a fogyasztó nem a termék valódi értéke vagy tulajdonságai alapján hozza meg döntését, hanem érzelmi alapú impulzusok vezérlik.

A félrevezető információk használata egy másik gyakori taktika, ahol a vállalatok hajlamosak elhallgatni a termékeik vagy szolgáltatásaik hátrányait, miközben túlértékelik azok előnyeit. Például egy gyógyszer esetében a reklám kiemelheti a termék gyors hatását, de elhallgathatja az esetleges mellékhatásokat. Ezáltal a fogyasztó nem kap teljes körű tájékoztatást, és így nem tudja megfelelően mérlegelni a vásárlási döntését. Az alacsony árak bemutatása, miközben rejtett költségek léteznek, szintén egy manipulációs módszer, amely sok fogyasztót csapdába ejthet. Például egy utazási csomag reklámja alacsony árat hirdethet, de a fogyasztó később rájön, hogy a csomag nem tartalmazza az összes költséget, például a repülőtéri transzfert vagy a poggyász díját. Az ilyen rejtett költségek megnövelik a végső összeget, amit a fogyasztónak fizetnie kell, és gyakran csak a vásárlás után derülnek ki, amikor már késő a döntést megváltoztatni. A hiányosságok elrejtése egy újabb stratégiaként alkalmazott módszer, ahol a vállalatok szándékosan nem közlik a termék gyengeségeit vagy hátrányait. Ez lehetővé teszi számukra, hogy pozitív képet alakítsanak ki a termékről, amely azonban nem tükrözi annak valóságos minőségét. Például egy autó reklámja hangsúlyozhatja annak környezetbarát tulajdonságait, miközben elhallgatja a magas üzemanyag-fogyasztást.⁷ A nyomásgyakorlás és a sürgetés szintén központi eleme az agresszív kereskedelmi gyakorlatoknak. A vállalatok korlátozott idejű ajánlatokat vagy szűk készleteket hoznak létre annak érdekében, hogy sürgetést keltsenek a fogyasztókban. Ez a technika arra kényszeríti a vásárlókat, hogy gyors döntéseket hozzanak anélkül, hogy alaposan megfontolnák a vásárlást, ami gyakran megbánáshoz vezet.

Az influencerek megbízása a közösségi médiában egy másik eszköz, amelyet a vállalatok felhasználnak termékeik népszerűsítésére. Gyakran előfordul, hogy a fizetett posztok nem kerülnek egyértelműen hirdetésként megjelölésre, ami megtéveszti a követőket, akik azt gondolják, hogy az influencer saját tapasztalatait osztja meg.⁸ A közvetlen manipuláció, amely során a reklámok célzottan próbálják

⁷ Alapjogokért Központ: *Technológiai óriások: Apple, Microsoft, Amazon*. Alapjogokért Központ, 2020.

⁸ Digitális piacok és fogyasztói jogok. *Infokommunikáció és Jog*. <https://infokommunikacio.hu/digitalis-piacok-es-fogyasztoi-jogok> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

megváltoztatni a fogyasztók gondolkodását vagy viselkedését, például félelemkeltéssel, szintén egy súlyos etikai kérdés. Ez különösen akkor problematikus, ha a fogyasztókat arra ösztönzik, hogy olyan termékeket vásároljanak, amelyekre valójában nincs szükségük, csak azért, mert a reklám félelmet keltett bennük a termék nem vásárlásának következményeivel kapcsolatban. Az ilyen manipulációs technikák hosszú távon súlyos pénzügyi veszteségeket okozhatnak a fogyasztóknak, aláásva pénzügyi stabilitásukat és jólétüket. Az agresszív kereskedelmi gyakorlatok elleni hatékony fellépés alapvető fontosságú a fogyasztók védelme és a tisztességes piaci környezet fenntartása érdekében.

5. Érzelmi stressz

Az érzelmi stressz, amely az agresszív kereskedelmi gyakorlatok következményeként alakul ki, komoly hatással lehet a fogyasztók pszichológiai és érzelmi állapotára. Az ilyen stressz különböző formákban jelentkezhet, például állandó telefonos zaklatás révén, ahol az értékesítők ismétlődő hívásokkal próbálják rávenni a fogyasztót nem kívánt termékek vagy szolgáltatások megvásárlására. Az ilyen nyomás alá helyezett fogyasztók gyakran tapasztalnak fokozott idegességet, szorongást, és egyre növekvő stresszt, mivel folyamatosan ellenállásra kényszerülnek a nem kívánt ajánlatokkal szemben.

A közösségi média platformokon jelen lévő reklámok szintén jelentős érzelmi stresszt okozhatnak. A folyamatosan előbukkanó hirdetések és promóciók, amelyek más fogyasztók példáját követve vásárlásra ösztönzik az egyéneket, erős nyomást gyakorolhatnak. Az "én is meg kell vegyem" érzés fokozhatja a stresszt, különösen akkor, ha a fogyasztó úgy érzi, kimarad valamiből, ha nem követi a trendeket.⁹ Az online adatvédelem kérdései is jelentős stresszforrást jelenthetnek. Ha a fogyasztó úgy érzi, hogy személyes adatai jogosulatlanul kerültek felhasználásra vagy harmadik felek kezébe, az súlyos érzelmi stresszt válthat ki, hiszen sérülhet a magánélethez való jog és az identitás biztonsága. Az ilyen jellegű aggodalmak különösen gyakoriak a digitális világban, ahol az adatvédelem gyakran bizonytalan. Hamis vagy félrevezető információk is komoly érzelmi megterhelést okozhatnak. Amikor a fogyasztók megtapasztalják, hogy egy termék vagy szolgáltatás nem felel meg az ígért elvárásoknak, csalódottságot és frusztrációt élnek át. Ez a fajta megtévesztés nemcsak a pénzügyi veszteségek miatt lehet fájdalmas, hanem az érzelmi jólétet is jelentősen befolyásolja, mivel a fogyasztó becsapva érezheti magát. Az érzelmi stressz és a pszichológiai nyomás olyan problémák, amelyek kiemelkedő figyelmet érdemelnek a fogyasztóvédelmi intézkedések során. Az oktatás és a tudatos

⁹ KLEIN T.: A közösségi média platformok társadalmi integrációs és dezintegrációs hatásai. *Szociológiai Szemle*, 2023.

fogyasztói döntéshozatal erősítése fontos eszköz lehet ezeknek a stresszhelyzeteknek az enyhítésére, valamint a fogyasztók védelmének biztosítására. A fogyasztóvédelmi szabályozás továbbfejlesztése és a manipulatív kereskedelmi gyakorlatok szigorúbb ellenőrzése révén csökkenthetők ezek a negatív hatások, elősegítve a tisztességes kereskedelmi környezet kialakítását.

Fogyasztók jogainak védelme

A fogyasztóvédelem kulcsfontosságú szerepet játszik a modern gazdaságokban a fogyasztók jogainak és érdekeinek védelmében. A fogyasztók, mint alapvető gazdasági szereplők, vásárlásaikkal támogatják a piaci működést, de gyakran szembesülnek információhiánnyal és aszimmetriával, ami kiszolgáltatottá teszi őket a piaci szereplőkkel szemben. A fogyasztóvédelem eszköztára különböző jogokat biztosít a fogyasztóknak, például az információhoz való jogot, amely garantálja, hogy pontos és átfogó információkat kapjanak a termékekről és szolgáltatásokról. Ez magában foglalja az árak, minőség, összetevők és lehetséges veszélyek részletezését, amely elengedhetetlen a tájékozott vásárlói döntésekhez. Emellett a biztonság és védelem joga is központi elem, amely biztosítja, hogy a fogyasztók olyan termékeket vásároljanak, amelyek megfelelnek a szigorú biztonsági előírásoknak. A választási jog továbbá azt garantálja, hogy a fogyasztók szabadon, megtevesztéstől mentesen választhassanak a piacon elérhető termékek és szolgáltatások közül.

A fogyasztóvédelem hatékonysága több példában is megnyilvánul, amelyek közül a visszatérítési politikák és garanciák rendszere kiemelkedik. Ezek a szabályok lehetővé teszik a fogyasztók számára, hogy hibás vagy nem megfelelő termék esetén visszatérítést kapjanak vagy cserét kérjenek, ami jelentős mértékben csökkenti a pénzügyi kockázatokat és védi a fogyasztók érdekeit.¹⁰ A hamis reklámok elleni fellépés szintén fontos szerepet játszik a piaci tisztesség fenntartásában. A fogyasztóvédelmi hatóságok képesek megállítani a megtevesztő marketinggyakorlatokat, büntetéseket kiszabni, és ezzel védeni a fogyasztókat a hamis információk által okozott károktól.

Az ilyen intézkedések nemcsak a fogyasztók jogainak védelmét szolgálják, hanem hozzájárulnak a piaci integritás és bizalom fenntartásához, amely elengedhetetlen a gazdaság hosszú távú stabilitása szempontjából.¹¹ A fogyasztóvédelem folyamatos fejlődése és alkalmazása szükséges ahhoz, hogy lépést tartson a gyorsan változó piaci körülményekkel, különösen az online kereskedelem és a digitális szolgáltatások terjedésével, amelyek új kihívásokat jelentenek a fogyasztók számára.¹² A fogyasztóvédelem számos módon gyakorol pozitív hatást a

¹⁰ Magyar Nemzeti Bank: Fogyasztóvédelmi Kézikönyv. <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/kiadvanyok> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

¹¹ Agresszív Kereskedelmi Gyakorlatok. *Jogtudományi Közlemény*, 2021. <https://jogtudomany.hu/agressziv-kereskedelmi-gyakorlatok> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

¹² FAZEKAS Cs.: Fogyasztóvédelem a 21. században: kihívások és válaszok. *Jogi Fórum*, 2022.

társadalomra, hozzájárulva a gazdasági stabilitáshoz és a társadalmi igazságossághoz. Elsődlegesen elősegíti a tisztességes piaci versenyt, mivel a vállalatoknak be kell tartaniuk a fogyasztóvédelmi előírásokat, ezáltal ösztönözve az etikus üzleti magatartást.¹³ A szabályozott piac és az állami intézmények által biztosított védelem növeli a fogyasztók bizalmát, ami serkenti a gazdasági tevékenységet. A fogyasztói biztonság biztosítása, különösen az egészség és a biztonság terén, elengedhetetlen a társadalom jóléte szempontjából.¹⁴ A fogyasztóvédelem elősegíti a gazdasági stabilitást azáltal, hogy megelőzi a piaci visszaéléseket, csökkenti a pénzügyi veszteségeket, és fenntartja a fogyasztók biztonságérzetét, amely alapvető a fogyasztási és befektetési hajlandóság növeléséhez. A társadalmi igazságosságot is támogatja, különösen a sérülékeny társadalmi csoportok védelmével, akik könnyebben ki vannak téve a visszaéléseknek. Az egyenlő hozzáférés a jogokhoz és a védelemhez szilárdítja a társadalmi igazságosság alapjait. A fogyasztóvédelemmel kapcsolatos tudományos irodalom és kutatások mélyrehatóan vizsgálják ezeket a hatásokat, és hozzájárulnak a fogyasztóvédelmi intézkedések és jogszabályok fejlesztéséhez.¹⁵ Az ilyen tanulmányok segítenek a társadalom és a gazdaság közötti egészséges kapcsolatok fenntartásában, biztosítva, hogy a fogyasztók és a vállalatok közötti interakciók fenntarthatóak és etikusak maradjanak.

6. Fogyasztóvédelmi törvények

Az Egyesült Államokban a Federal Trade Commission (FTC) az elsődleges hatóság, amely az igazságtalan és megtévesztő kereskedelmi gyakorlatok ellen küzd, biztosítva a fogyasztók jogainak védelmét. Az FTC mellett az állami kormányok is létrehoznak és fenntartanak fogyasztóvédelmi törvényeket, amelyek az amerikai piacon érvényesülnek. Ezzel szemben az Európai Unióban (EU) a fogyasztóvédelem hasonlóan fontos szerepet tölt be, és számos jogszabály és intézkedés szolgálja a fogyasztók védelmét az agresszív kereskedelmi gyakorlatokkal szemben. Az EU-ban működő egyik legjelentősebb fogyasztóvédelmi program a Consumer Protection Cooperation (CPC), amely az EU tagországaira és az Európai Gazdasági Térség (EGT) országaiban terjed ki. Ez a program lehetővé teszi a hatóságok számára, hogy határokon átnyúló problémák esetén együttműködjenek, és közösen lépjenek fel az üzletekkel szemben, amelyek agresszív kereskedelmi

¹³ CSABAI R. – CZOBOLY G.: A digitális cégek adóztatásának kihívásai - nemzetközi válaszkísérletek. *Adószaklap*, 2016/12-13.

¹⁴ MISKOLCZI BODNÁR P.: A versenykorlátozó magatartások szabályozása 1990 és 2018 között *Magyar Jog*, 2019.

¹⁵ A digitális világ kihívásai a fogyasztóvédelemben. *Jogi Fórum*. <https://jogiforum.hu/cikk/2021/08/12/a-digitalis-vilag-kihivaisai-a-fogyasztovedelemben> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

gyakorlatokat alkalmaznak. A CPC hatékonyan segíti elő a tisztességes kereskedelmi gyakorlatok fenntartását és a fogyasztók védelmét.¹⁶ Az EU egyik legfontosabb fogyasztóvédelmi jogszabálya a távollévők között kötött szerződésekről szóló irányelv, vagyis a Consumer Rights Directive. Ez az irányelv megerősíti a fogyasztók jogait az online vásárlások során, például biztosítva, hogy a fogyasztók meghatározott időn belül elállhassanak a távollévők között kötött szerződésektől. Az ilyen jogszabályok kritikusak a digitális kereskedelemben, ahol a vásárlások gyakran nem fizikai boltokban történnek, hanem online platformokon. Az Európai Unió emellett szigorú jogszabályokat alkalmaz a hamis és félrevezető reklámok ellen. Ezek a jogszabályok tiltják, hogy a reklámok hamis állításokat tegyenek a termékek tulajdonságaival vagy áraival kapcsolatban. Ha egy termék nem felel meg a reklámban közölt információknak, az súlyos szankciókat vonhat maga után, ezáltal biztosítva a piaci tisztességességet és a fogyasztók megbízható tájékoztatását.

Az Általános Adatvédelmi Rendelet (GDPR) egy másik jelentős eszköz, amely hozzájárul a fogyasztók jogainak védelméhez az Európai Unióban. Noha a GDPR elsősorban az adatvédelemmel foglalkozik, szerepe kiterjed a fogyasztók jogainak széles körű védelmére is. A rendelet előírja, hogy a vállalatoknak világosan és érthetően kell tájékoztatniuk a felhasználókat adatkezelési gyakorlataikról, biztosítva, hogy a fogyasztók pontosan tudják, hogyan kezelik személyes adataikat.

A repülővel közlekedő utasok jogait is szigorúan védik az EU-ban. Az uniós jogszabályok biztosítják, hogy a repülőutak során a fogyasztók megfelelő tájékoztatást kapjanak, valamint kártérítést igényelhessenek késedelmes vagy törölt járatok esetén.¹⁷ Ezek az intézkedések jelentősen hozzájárulnak a fogyasztók védelméhez az utazás során felmerülő problémákkal szemben. Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatásokról és a társadalmi információk szolgáltatásokról szóló irányelv (E-Commerce Directive) szintén fontos szerepet játszik a fogyasztók védelmében. Az irányelv szabályozza az online platformok felelősségét, különösen a hamis vagy káros tartalmak eltávolítása kapcsán. Azáltal, hogy felelősségre vonhatóvá teszi a szolgáltatókat a közzétett tartalmakért, az irányelv megvédi a fogyasztókat az online térben felmerülő veszélyektől, és elősegíti a biztonságos és tisztességes online környezet kialakítását.

Az európai fogyasztóvédelmi jogszabályok és intézkedések kiemelkedően fontosak a fogyasztók jogainak védelmében, és hozzájárulnak ahhoz, hogy a fogyasztók biztonságosan vásárolhassanak és élhessenek jogaikkal az egységes európai piacon. Az EU folyamatosan fejleszti és bővíti a fogyasztóvédelmi eszköztárát annak érdekében, hogy lépést tartson a piaci kihívásokkal és az új

¹⁶ Consumer Protection Cooperation (CPC), Európai Unió. https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/consumer-law/consumer-protection-cooperation-regulation_en (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

¹⁷ Európai Bizottság: Repülőutasok jogai. https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/consumer-law/air-passenger-rights_en (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

technológiai fejlődéssel, ezzel biztosítva a fogyasztók érdekeinek hatékony védelmét.

7. Hogyan védekezhetünk? Praktikus tanácsok a fogyasztóknak

A modern világban, ahol az agresszív kereskedelmi gyakorlatok és manipulatív marketing eszközök egyre gyakoribbá válnak, rendkívül fontos, hogy a fogyasztók tisztában legyenek jogaikkal, és rendelkezzenek azokkal a készségekkel, amelyekkel megvédhetik magukat a megtévesztéstől. Ebben a fejezetben részletes tanácsokat adunk arra vonatkozóan, hogyan kerülhetik el a fogyasztók az ilyen gyakorlatokat, miként védekezhetnek ellenük, és hogyan hozhatnak tudatos és megalapozott döntéseket vásárlásaik során.

Az első lépés a fogyasztók védelmében az, hogy felismerjék az agresszív kereskedelmi gyakorlatok különböző formáit. Ez magában foglalja a félrevezető reklámokat, a rejtett költségeket, a manipulatív árazást, és az érzelmi nyomásgyakorlást. A fogyasztóknak meg kell tanulniuk, hogyan ismerhetik fel ezeket a taktikákat, hogy elkerüljék a csapdákat.

Fontos, hogy a fogyasztók tájékozódjanak a termékekről és szolgáltatásokról, mielőtt döntést hoznak. Ez magában foglalja a független forrásokból származó információk keresését, a vásárlói vélemények figyelembevételét, és a termék vagy szolgáltatás részletes vizsgálatát. Az információgyűjtés segít abban, hogy a fogyasztók jobban megértsék, mit vásárolnak, és elkerüljék a megtévesztő reklámok által kínált hamis ígéreteket.

A fogyasztóknak tudatosan kell kezelniük a személyes adataikat is. Az adatvédelem fontossága a digitális korban egyre nagyobb hangsúlyt kap, különösen az online vásárlások során. A fogyasztóknak gondosan kell megválasztaniuk, hogy melyik weboldalnak adják meg adataikat, és milyen feltételekkel fogadják el az adatkezelési nyilatkozatokat. Emellett érdemes figyelniük az adatvédelmi beállításokra és arra, hogy milyen információkat osztanak meg online platformokon.¹⁸

A fogyasztóknak tisztában kell lenniük azzal, hogy jogaik védelmében milyen lehetőségeik vannak. Például fontos tudniuk, hogy milyen jogok illetik meg őket a vásárlás visszamondására, a termékek visszaküldésére, illetve milyen jogi lépéseket tehetnek, ha úgy érzik, hogy megtévesztés áldozatai lettek. Az Európai Unió fogyasztóvédelmi jogszabályai, mint például a távollévők között kötött

¹⁸ VÖRÖS M.: Adatvédelem és fogyasztóvédelem a digitális korban. *Infokommunikáció és Jog*, 2022.

szerződésekről szóló irányelv, lehetőséget biztosítanak arra, hogy a fogyasztók egy bizonyos időn belül indoklás nélkül elállhassanak vásárlásaiktól.¹⁹

Az érzelmi manipulációval szembeni védekezés szintén fontos része a tudatos fogyasztói magatartásnak. A reklámok gyakran próbálnak érzelmekre hatni, hogy befolyásolják a vásárlói döntéseket. A fogyasztóknak érdemes megkérdőjelezniük az ilyen típusú marketingeszközöket, és tudatosan mérlegelniük, hogy egy termék vagy szolgáltatás valóban szükséges-e számukra, vagy csak a reklám által keltett érzelmi hatás miatt válnak hajlamossá a vásárlásra.

A tudatos vásárlás alapja a kritikai gondolkodás fejlesztése. A fogyasztóknak meg kell tanulniuk, hogy ne hagyják magukat befolyásolni az első benyomások által, és mindig törekedjenek arra, hogy átfogóan megvizsgálják a vásárlási lehetőségeket. Ez magában foglalja a különböző ajánlatok összehasonlítását, a termékek és szolgáltatások hosszú távú előnyeinek és hátrányainak mérlegelését, valamint az etikus üzleti gyakorlatok támogatását. Az ilyen tudatos vásárlói magatartás segít csökkenteni a manipuláció hatását, és lehetővé teszi, hogy a fogyasztók valóban az őket leginkább szolgáló döntéseket hozzanak. A fejezet célja, hogy gyakorlati tanácsokkal és stratégiákkal lássa el a fogyasztókat, hogy ellenállhassanak az agresszív kereskedelmi gyakorlatoknak, és biztonságosabb, tudatosabb vásárlási döntéseket hozzanak.

8. Hogyan azonosítsuk az agresszív kereskedelmi gyakorlatokat

Az agresszív kereskedelmi gyakorlatok elkerülésének első és legfontosabb lépése azok felismerése és azokra való megfelelő reagálás. A következő tanácsok segítenek abban, hogy tudatosabban és kritikusabban álljunk hozzá a kereskedelmi ajánlatokhoz:

1. Legyünk kritikusak: Ne fogadjunk el vakon semmilyen ajánlatot vagy reklámot. Kérdezzünk, gondolkodjunk, és ne hagyjuk, hogy érzelmeink vezéreljenek. A túlzott ígéretek gyakran félrevezetőek, ezért minden ígéretet alaposan vizsgáljunk meg, mielőtt elhiszük.
2. Az ajánlat hitelessége: Mindig ellenőrizzük az ajánlat valóságát. Az agresszív kereskedelmi gyakorlatok gyakran olyan ígéreteket tartalmaznak, amelyek túlzó előnyöket sugallnak. Fontos, hogy vizsgáljuk meg a vállalat hátterét, olvassuk el az értékeléseket, és hasonlítsuk össze a terméket más hasonló termékekkel a piacon. Ez segít felismerni, ha az ajánlat nem valóságos.

¹⁹ Az Európai Unió Bírósága 21/20. sz. sajtóközlemény.
<https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2020-03/cp200021hu.pdf> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 17.)

3. A tudatos fogyasztás: A tudatos fogyasztás lényege, hogy mérlegeljük, valóban szükségünk van-e az adott termékre vagy szolgáltatásra. Fontos, hogy ne hagyjuk, hogy az impulzusvásárlás vagy a manipulatív érzelmi nyomás vezérelje döntéseinket. Gondoljuk át, hogy valóban hasznos-e számunkra az adott vásárlás, és próbáljunk meg ellenállni az azonnali kielégülés iránti vágynak.

Tudatosságunk és kritikus gondolkodásunk fejlesztése²⁰ kulcsfontosságú a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok elleni védekezésben, és abban, hogy megalapozott döntéseket hozzunk a vásárlásaink során.

9. Vásárlás előtti kutatás: Miért fontos és hogyan segíthet?

A vásárlás előtti kutatás kulcsfontosságú eszköz a fogyasztók számára az agresszív kereskedelmi gyakorlatok elleni védekezésben. Az alábbi tanácsok segítenek megalapozott döntéseket hozni:

1. Termékkutatás: Mielőtt vásárolnánk, alaposan kutassuk fel a terméket vagy szolgáltatást. Az internet, független vélemények és online fórumok kiváló források a termékek értékeléséhez, így tisztább képet kaphatunk a minőségről és teljesítményről.
2. Ár-összehasonlítás: Az árak összehasonlítása elengedhetetlen, hiszen különböző üzletek és online platformok jelentős árkülönbségeket kínálnak. Ez segíthet megtalálni a legkedvezőbb ajánlatot, és elkerülni a túlfizetést.
3. Vásárlói vélemények: Más vásárlók véleményei és tapasztalatai hasznosak lehetnek a döntéshozatalban. Ezekből kiderülhet, hogy a termék vagy szolgáltatás valóban megfelel-e az elvárásoknak, és milyen problémákkal találkozhatunk.

Az alapos kutatás segít abban, hogy ne essünk áldozatul megtévesztő marketingkampányoknak, és hogy a vásárlási döntéseink a valós szükségleteinken alapuljanak. A kritikus hozzáállás és a gondos tájékozódás alapvető lépései annak, hogy megbízható termékeket és szolgáltatásokat válasszunk, elkerülve az agresszív kereskedelmi gyakorlatok csapdáit.

10. Hogyan érdemes használni az online véleményeket

Az online vélemények jelentős segítséget nyújthatnak a fogyasztóknak a vásárlási döntések során, de fontos, hogy ezeket az információkat kritikusan értékeljük. Először is, ellenőrizzük az értékelések hitelességét: néhány értékelés

²⁰ HACKER, P.: Manipulation by Algorithms: Exploring the Triangle of Unfair Commercial Practice, Data Protection, and Competition Law. *European Law Journal*, 2021.

lehet hamis vagy manipulált, ezért olyan véleményekre összpontosítsunk, amelyek részletesek és alátámasztott érveket tartalmaznak. Másodsor, figyeljünk az értékelők sokféleségére: különböző szempontokat és tapasztalatokat bemutató véleményeket keresve kaphatunk teljesebb képet. Harmadszor, érdemes átnézni közösségi fórumokat és szakértői véleményeket is, mivel ezek gyakran megbízható és átfogó információkat nyújtanak.

Az agresszív kereskedelmi gyakorlatok elkerülése érdekében fontos, hogy tudatosan és kritikusan értékeljük az online információkat. A folyamatos önképzés és az információk megosztása másokkal nemcsak a saját jogainkat erősíti, hanem hozzájárul a tisztességes és etikus piaci gyakorlatok előmozdításához is. A tudatos fogyasztói szemlélet kulcsfontosságú az agresszív marketinggel szembeni védekezésben, és segít abban, hogy jobb döntéseket hozzunk a vásárlásaink során.

11. Jogszabályi hivatkozások

A jogszabályi hivatkozások kiterjedt elemzése alapvető fontosságú a fogyasztóvédelem hatékonyságának megértésében. Az Európai Unióban a fogyasztóvédelmi jogszabályok középpontjában a 2005/29/EK irányelv áll, amely a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokkal foglalkozik. Ez az irányelv egyértelműen definiálja, hogy milyen kritériumok alapján minősíthető egy kereskedelmi gyakorlat tisztességtelennek. Az irányelv két fő típusra osztja ezeket a gyakorlatokat: megtévesztő és agresszív kereskedelmi gyakorlatok. Az irányelv célja, hogy az egész EU-ban egységes védelmet biztosítson a fogyasztóknak, így a tagállamokban érvényes szabályok harmonizációját is elősegíti.²¹

Magyarországon a 2008. évi XLVII. törvény részletes szabályokat tartalmaz a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok tilalmáról. A törvény meghatározza a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok különböző típusait, valamint azok alkalmazásának jogi következményeit. A törvény célja, hogy biztosítsa a fogyasztók jogainak védelmét az olyan gyakorlatokkal szemben, amelyek megtévesztik, félrevezetik vagy más módon károsítják őket. Emellett a törvény előírja, hogy a vállalkozásoknak megfelelő információkat kell nyújtaniuk a fogyasztóknak, és biztosítaniuk kell, hogy a reklámok és marketingtevékenységek ne legyenek megtévesztőek.

Az Európai Unióban és Magyarországon alkalmazott jogi keretek tehát alapvetően a fogyasztók védelmére és a piaci szereplők tisztességes magatartásának biztosítására irányulnak. Ezen jogszabályok részletes elemzése, alkalmazásuk konkrét példáinak bemutatása, valamint azok hatékonyságának vizsgálata

²¹ SZIKORA Gy. – JAGUSZTIN T.: A fogyasztóvédelmi szabályok érvényesítése Magyarországon. *Jogi Fórum*, 2020.

elengedhetetlen ahhoz, hogy teljes képet kapjunk a fogyasztóvédelmi rendszerek működéséről.²²

12. Eszközök és intézkedések

A fogyasztóvédelem gyakorlati eszközei és intézkedései központi szerepet játszanak a fogyasztók jogainak biztosításában. Az Európai Unió tagállamaiban számos ilyen eszköz áll rendelkezésre, amelyek célja a fogyasztók védelme a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokkal szemben. Ilyen eszköz például a Consumer Protection Cooperation (CPC), amely lehetővé teszi a tagállamok hatóságai számára, hogy határokon átnyúló esetekben együttműködjenek és közösen lépjenek fel a fogyasztók védelme érdekében. A CPC keretében a hatóságok gyorsan és hatékonyan tudnak fellépni az olyan problémák ellen, amelyek több országot érintenek, például amikor egy vállalat agresszív kereskedelmi gyakorlatokat alkalmaz több tagállamban.

Egy másik fontos eszköz az Európai Unió távollévők között kötött szerződésekről szóló irányelve (Consumer Rights Directive), amely különösen az online vásárlások során védi a fogyasztókat. Ez az irányelv biztosítja, hogy a fogyasztók jogilag védve legyenek, amikor távolról kötnek szerződést, például interneten keresztül. A törvény előírja, hogy a fogyasztók bizonyos időn belül indoklás nélkül elállhatnak a vásárlástól, ami jelentős védelmet nyújt az esetlegesen megtévesztő online kereskedelemmel szemben.

Ezek az eszközök és intézkedések nemcsak a jogi védelem biztosításában játszanak szerepet, hanem hozzájárulnak a piaci bizalom erősítéséhez is. A hatóságok és jogalkotók folyamatosan fejlesztik ezeket az eszközöket, hogy lépést tartsanak a változó piaci körülményekkel és a fogyasztói szokásokkal, különösen a digitális korban, ahol az online vásárlások és az e-kereskedelem egyre nagyobb teret nyernek.²³

13. Társadalmi és gazdasági hatások

Az agresszív kereskedelmi gyakorlatok jelentős társadalmi és gazdasági hatásokkal járnak, amelyek aláássák a fogyasztók bizalmát és destabilizálhatják a piaci egyensúlyt.²⁴ Az ilyen gyakorlatok gyakran vezetnek érzelmi stresszhez a fogyasztók körében, ami pszichológiai nyomást helyez rájuk, és negatívan

²² Consumer Rights Directive, Európai Unió. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0083> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

²³ LOVAS D.: A digitális gazdaság hatása a fogyasztói jogokra *Infokommunikáció és Jog*, 2022.

²⁴ FAZEKAS, J.: A fogyasztóvédelem jogi kihívásai a 21. században. *Magyar Jog*, 2022/4. 25-39.

befolyásolja mentális egészségüket.²⁵ Az állandó telefonos zaklatás, a nyomásgyakorló értékesítési technikák és a közösségi médiában megjelenő manipulatív reklámok mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a fogyasztók veszélyeztetettnak érezzék magukat.²⁶

A gazdasági hatások is súlyosak lehetnek. Az impulzusvásárlások és a manipulatív marketing miatt a fogyasztók gyakran vásárolnak olyan termékeket vagy szolgáltatásokat, amelyekre nincs szükségük, vagy amelyek túlzott áron kerülnek forgalomba. Ez a jelenség nemcsak a fogyasztók pénzügyi stabilitását veszélyezteti, hanem a piacot is torzítja, mivel a tisztességtelen versenyhelyzetek erősítik a piaci koncentrációt és csökkentik az innovációt.²⁷

Az érzelmi és pénzügyi veszteségek gyakran vezetnek a fogyasztói bizalom megingásához, ami hosszú távon negatív hatással van a gazdaságra. A fogyasztók, akik egyszer megtévesztés áldozataivá válnak, hajlamosabbak kerülni a kockázatos vásárlási helyzeteket, ami csökkenti a piaci aktivitást és lassítja a gazdasági növekedést. A fogyasztóvédelmi intézkedések hatékonyságának vizsgálata ezért nemcsak jogi, hanem gazdasági szempontból is kiemelkedő jelentőségű.

14. Nemzetközi összehasonlítás

Az Európai Unió és az Egyesült Államok fogyasztóvédelmi rendszereinek összehasonlítása érdekes betekintést nyújt abba, hogyan kezelik a különböző jogrendszerek az agresszív kereskedelmi gyakorlatokat. Az USA-ban a Federal Trade Commission (FTC) felelős a fogyasztóvédelemért, különös tekintettel az igazságtalan és megtévesztő kereskedelmi gyakorlatokra. Az FTC rendelkezik azzal a jogkörrel, hogy bírságokat szabjon ki, és jogi lépéseket tegyen a fogyasztók védelme érdekében.

Az Európai Unió és az Egyesült Államok fogyasztóvédelmi rendszereinek összehasonlítása révén átfogóbb képet kaphatunk arról, hogyan kezelik a különböző jogrendszerek az agresszív kereskedelmi gyakorlatokat. Az Egyesült Államokban a Federal Trade Commission (FTC) látja el a fogyasztóvédelmi feladatokat, és elsődleges feladata a tisztességtelen és megtévesztő kereskedelmi gyakorlatok elleni küzdelem. Az FTC széleskörű jogkörrel rendelkezik, beleértve a bírságok kiszabását, jogi lépések megtételét, valamint a vállalatokkal szembeni jogi eljárások indítását. Ezen intézkedések célja a fogyasztók védelme és a tisztességes piaci verseny biztosítása.

²⁵ CSEREPESSY É.: Az agresszív kereskedelmi gyakorlatok pszichológiai hatásai. *Pszichológiai Szemle*, 2021.

²⁶ ZAVODNYIK J. – DUDÁS G.: A magyar Facebook-ügy egyes fogyasztóvédelmi és adatvédelmi aspektusai. *Infokommunikáció és Jog*, 2023.

²⁷ TERTÁK Á.: Fogyasztóvédelmi intézkedések hatékonysága a gazdaságban. *Gazdasági Szemle*, 2019.

Ezzel szemben az Európai Unióban a fogyasztóvédelem számos jogi keretre és irányelvre épül, amelyek az egyes tagállamokban harmonizálják a fogyasztóvédelmi szabályozást.²⁸ Az EU-ban a Consumer Protection Cooperation (CPC)rendszer lehetővé teszi a hatóságok közötti együttműködést, különösen határokon átnyúló ügyek esetén. Az EU-s jogszabályok, mint például a Consumer Rights Directive és a General Data Protection Regulation (GDPR), átfogó védelmet nyújtanak a fogyasztók számára az agresszív kereskedelmi gyakorlatokkal és a személyes adatokkal kapcsolatos visszaélésekkel szemben.²⁹

Az FTC és az EU közötti alapvető különbség az, hogy míg az FTC egy központosított szervezet, addig az EU egyes tagállamai külön-külön felelnek a fogyasztóvédelmi szabályok betartásáért, bár ezek a szabályok EU-szinten harmonizáltak. Az EU-ban az egyes országok közötti együttműködés kulcsfontosságú a határokon átnyúló ügyek kezelésében, míg az USA-ban az FTC központi szerepet játszik a teljes országra kiterjedő fogyasztóvédelmi intézkedésekben.

Ez a nemzetközi összehasonlítás rávilágít arra, hogy bár a jogi keretek különbözőek lehetnek, mind az Egyesült Államok, mind az Európai Unió központi célja a fogyasztók jogainak védelme és a tisztességes piaci gyakorlatok elősegítése. Az ilyen összehasonlító elemzések segíthetnek az egyes országok számára a bevált gyakorlatok adaptálásában és a fogyasztóvédelmi rendszerek további fejlesztésében.

Kutatási és Statisztikai Adatok

A fogyasztóvédelmi intézkedések hatékonyságának megértéséhez és alátámasztásához elengedhetetlen a megfelelő kutatási és statisztikai adatok felhasználása. A statisztikai adatok segítenek megérteni az agresszív kereskedelmi gyakorlatok mértékét, hatását a fogyasztókra, és ezek kezelésének hatékonyságát. Például az Európai Unióban végzett kutatások rávilágítanak arra, hogy a fogyasztók jelentős része találkozott már megtévesztő vagy félrevezető reklámokkal, és sokan számoltak be arról, hogy érzelmi stresszt éltek át a manipulált vásárlási helyzetek következtében.

Az Európai Fogyasztóvédelmi Index (Consumer Conditions Scoreboard) rendszeresen gyűjti és elemzi a fogyasztói bizalommal, a piaci működéssel és a fogyasztóvédelmi szabályozások betartásával kapcsolatos adatokat az EU-ban.³⁰ Ezek az adatok segítenek azonosítani azokat a területeket, ahol a fogyasztóvédelem továbbfejlesztése szükséges, és lehetővé teszik a hatóságok számára, hogy célzottabb intézkedéseket hozzanak.³¹

²⁸ HORVÁTH Z.: A jogi szabályozás és a fogyasztóvédelem kapcsolata. *Jogi Fórum*, 2018.

²⁹ General Data Protection Regulation (GDPR), Európai Unió. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

³⁰ Európai Fogyasztóvédelmi Index (Consumer Conditions Scoreboard), Európai Unió. <https://ec.europa.eu/consumers/consumer-scoreboards/> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

³¹ Európai Bizottság: *Fogyasztói bizalom és piaci elemzések*. 2020.

Az USA-ban az FTC által végzett felmérések és kutatások hasonló célt szolgálnak. Ezek az elemzések feltárják az igazságtalan kereskedelmi gyakorlatok előfordulását és a fogyasztók által tapasztalt problémák típusait, így segítik a szabályozók munkáját a jogszabályok továbbfejlesztésében.

Az ilyen kutatások és statisztikai adatok nélkülözhetetlenek a fogyasztóvédelmi stratégiák kialakításában és a meglévő intézkedések hatékonyságának értékelésében. Az adatok alapján hozott döntések biztosítják, hogy a fogyasztóvédelmi intézkedések megfeleljenek a valós igényeknek és kihívásoknak.

15. Összegzés

Az agresszív kereskedelmi gyakorlatok és a fogyasztóvédelem témakörének átfogó vizsgálata során egyértelművé vált, hogy a modern piaci környezetben a fogyasztók védelme több mint valaha kritikus jelentőségű. Az agresszív marketingtaktikák, mint a manipulatív reklámok, a hamis információk terjesztése és az érzelmi nyomásgyakorlás, nem csupán pénzügyi veszteségeket okoznak, hanem jelentős pszichológiai stresszforrást is jelentenek a fogyasztók számára. Az ilyen gyakorlatok nem csupán egyénekre gyakorolnak káros hatást, hanem destabilizálják a piaci környezetet is, aláásva a fogyasztói bizalmat, amely a piacok egészséges működésének alapfeltétele. A jogszabályi keretek elemzése rávilágított arra, hogy az Európai Unió és az Egyesült Államok jogrendszerei bár különböző megközelítéseket alkalmaznak, mégis egy közös célt szolgálnak: a fogyasztók jogainak védelmét és a tisztességes verseny előmozdítását. Az EU-ban a fogyasztóvédelmi irányelvek, mint például a 2005/29/EK irányelv és a GDPR, kiemelten kezelik a fogyasztók védelmét, különös tekintettel a digitális környezetben tapasztalható kihívásokra. Az FTC által vezetett amerikai modell pedig a központosított szabályozás révén hatékonyan lép fel az igazságtalan kereskedelmi gyakorlatokkal szemben.³² A fogyasztóvédelem eszközei közül kiemelt figyelmet érdemelnek azok az intézkedések, amelyek célja a fogyasztói jogok megerősítése és az agresszív kereskedelmi gyakorlatok visszaszorítása. A fogyasztók számára nyújtott tájékoztatás, a termékek és szolgáltatások alapos kutatása, valamint a vásárlói vélemények és közösségi fórumok kritikus elemzése mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a fogyasztók megalapozott és tudatos döntéseket hozhassanak. Az online vásárlások terjedése és a digitális piacok növekedése tovább növeli az ilyen típusú védelmi intézkedések szükségességét, hiszen az online térben a manipuláció és a megtévesztés még nagyobb kockázatot jelenthet. A kutatási és statisztikai adatok alapján világossá vált, hogy az agresszív kereskedelmi gyakorlatok széles körben elterjedtek, és jelentős károkat okoznak a fogyasztóknak. Az Európai

³² Federal Trade Commission (FTC) Guidelines, USA. <https://www.ftc.gov/tips-advice/competition-guidance> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

Fogyasztóvédelmi Index (Consumer Conditions Scoreboard) és az FTC által készített jelentések egyaránt alátámasztják, hogy a fogyasztók nagy része találkozott már ilyen gyakorlatokkal, és sokan számoltak be negatív tapasztalatokról. Ezek az adatok hangsúlyozzák a fogyasztóvédelmi intézkedések folyamatos fejlesztésének szükségességét, valamint azt, hogy a jogalkotóknak és szabályozóknak naprakészen kell reagálniuk a piaci kihívásokra.³³

A dolgozat végkövetkeztetése, hogy a fogyasztóvédelem hatékonysága jelentősen hozzájárul a piaci stabilitás és a fogyasztói bizalom fenntartásához. A jövőben elengedhetetlen lesz a jogi keretek továbbfejlesztése, különös tekintettel a digitális piacok és a globális kereskedelem sajátosságaira. A nemzetközi együttműködés és a tudatos fogyasztói magatartás előmozdítása szintén központi szerepet kell hogy kapjon a fogyasztóvédelemben. Csak ezekkel az intézkedésekkel biztosítható, hogy a fogyasztók jogai megfelelően védettek legyenek, és a tisztességes verseny alapelvei érvényesüljenek a globális piacokon.

Felhasznált jogszabályok

2005/29/EK irányelv, az Európai Parlament és a Tanács irányelve a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról

2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról.

2008. évi XLVII. törvény, a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról

Consumer Rights Directive (2011/83/EU), Európai Unió

Tanács 2003/49/EK irányelve

Tanács 2006/112/EK irányelve

Tanács 2008/8/EK irányelve.

Tanács 2016/679/EU rendelete az adatvédelemről (GDPR).

Az Európai Unió Bírósága 21/20. sz. sajtóközlemény

³³ Európai Fogyasztóvédelmi Index (Consumer Conditions Scoreboard), Európai Unió. <https://ec.europa.eu/consumers/consumer-scoreboards/> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

<https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2020-03/cp200021hu.pdf> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 17.)

Felhasznált irodalom

Alapjogokért Központ: *Technológiai óriások: Apple, Microsoft, Amazon*. Alapjogokért Központ, 2020.

CSABAI R. – CZOBOLY G.: A digitális cégek adóztatásának kihívásai - nemzetközi válaszkísérletek. *Adó szakszám*, 2016/12-13.

CSEREPESSY É.: Az agresszív kereskedelmi gyakorlatok pszichológiai hatásai. *Pszichológiai Szemle*, 2021.

Európai Bizottság: *Fogyasztói bizalom és piaci elemzések*. 2020.

Európai Bizottság: *Fogyasztóvédelmi stratégiák a digitális korban*. 2021.

FAZEKAS Cs.: Fogyasztóvédelem a 21. században: kihívások és válaszok. *Jogi Fórum*, 2022.

FAZEKAS, J.: A fogyasztóvédelem jogi kihívásai a 21. században. *Magyar Jog*, 2022/4.

HACKER, P.: Manipulation by Algorithms: Exploring the Triangle of Unfair Commercial Practice, Data Protection, and Competition Law. *European Law Journal*, 2021.

HARSÁNYI Gy. – MISKOLCZI BODNÁR P.: Az apport túlértékelésének jogkövetelményei. *Magyar Jog*, 2018.

Herbert Spencer öröksége: *Szociológiai tanulmányok az evolúciós gondolkodás tükrében*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2019.

HORVÁTH Z.: A jogi szabályozás és a fogyasztóvédelem kapcsolata. *Jogi Fórum*, 2018.

JUHÁSZ L.: A fogyasztóvédelem nemzetközi dimenziói. *Külgazdaság*, 2019.

KLEIN T.: A közösségi média platformok társadalmi integrációs és dezintegrációs hatásai. *Szociológiai Szemle*, 2023.

LOVAS D.: A digitális gazdaság hatása a fogyasztói jogokra *Infokommunikáció és Jog*, 2022.

LOVAS D. – HORVÁTH B.: A pénzügyi fogyasztóvédelmi jogviszony alakulása a globális pénzügyi gazdasági válság előtt és után. *Közgazdasági Szemle*, 2020.

MISKOLCZI BODNÁR P.: A versenykorlátozó magatartások szabályozása 1990 és 2018 között *Magyar Jog*, 2019.

SZIKORA Gy. – JAGUSZTIN T.: A fogyasztóvédelmi szabályok érvényesítése Magyarországon. *Jogi Fórum*, 2020.

TERTÁK Á.: Fogyasztóvédelmi intézkedések hatékonysága a gazdaságban. *Gazdasági Szemle*, 2019.

VÖRÖS M.: Adatvédelem és fogyasztóvédelem a digitális korban. *Infokommunikáció és Jog*, 2022.

ZAVODNYIK J. – DUDÁS G.: A magyar Facebook-ügy egyes fogyasztóvédelmi és adatvédelmi aspektusai. *Infokommunikáció és Jog*, 2023.

Internetes források

Federal Trade Commission (FTC) Guidelines, USA.

<https://www.ftc.gov/tips-advice/competition-guidance> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

Európai Fogyasztóvédelmi Index (Consumer Conditions Scoreboard), Európai Unió.

<https://ec.europa.eu/consumers/consumer-scoreboards/> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

Consumer Protection Cooperation (CPC), Európai Unió.

https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/consumer-law/consumer-protection-cooperation-regulation_en (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

General Data Protection Regulation (GDPR), Európai Unió.

<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

Consumer Rights Directive, Európai Unió.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0083> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

Európai Bizottság: Repülőutasok jogai.
https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/consumer-law/air-passenger-rights_en (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

Agresszív Kereskedelmi Gyakorlatok. *Jogtudományi Közlöny*, 2021.
<https://jogtudomany.hu/agressziv-kereskedelmi-gyakorlatok> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

Magyar Nemzeti Bank: Fogyasztóvédelmi Kézikönyv.
<https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/kiadvanyok> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

A digitális világ kihívásai a fogyasztóvédelemben. *Jogi Fórum*.
<https://jogiforum.hu/cikk/2021/08/12/a-digitalis-vilag-kihivasai-a-fogyasztovedelemben> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

Digitális piacok és fogyasztói jogok. *Infokommunikáció és Jog*.
<https://infokommunikacio.hu/digitalis-piacok-es-fogyasztoi-jogok> (Utolsó letöltés ideje: 2024. augusztus 23.)

KUNOS ZSUZSANNA*

The criminalization of homelessness in Hungary and the European Convention on Human Rights

Abstract: The paper focuses on whether the domestic regulation of using a public place as a habitual dwelling meets the human rights requirements of the European Convention on Human Rights (hereinafter: Convention or ECHR). After a brief history of the criminalization of homelessness in Hungary, it enters into the relevant articles of the Convention and the related case law. It addresses the issue of the European consensus that may influence the interpretation of the Convention. The paper introduces an interpretation of Article 5(1) (e) of the Convention, which aligns with rule of law standards. It then presents the criminal policy aspects of the topic. Finally, it describes the practical and procedural difficulties of bringing the case to the European Court of Human Rights (hereinafter: Court or ECtHR).

Keywords: criminology, homelessness, criminalization, European Court of Human Rights, infraction

Absztrakt: A tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy az életvitelszerű közterületen tartózkodás hazai szabályozása megfelel-e az Emberi Jogok Európai Egyezményében (a továbbiakban: Egyezmény vagy EJE) foglalt emberi jogi követelményeknek. A hajléktalanság magyarországi kriminalizálásának rövid története után rátér az Egyezmény vonatkozó cikkeire és a kapcsolódó ítélkezési gyakorlatra. Foglalkozik az Egyezmény értelmezését befolyásoló európai konszenzus kérdésével, majd bemutatja az Egyezmény 5. cikk (1) bekezdés e) pontjának a jogállami standardoknak megfelelő értelmezését. Ezt követően bemutatja a téma kriminálpolitikai vonatkozásait. Végül ismerteti annak a gyakorlati és eljárási nehézségeit, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság vagy EJB) valóban vizsgálja az életvitelszerű közterületen tartózkodás hazai szabályozását.

Kulcsszavak: kriminológia, hajléktalanság, kriminalizáció, Emberi Jogok Európai Bírósága, szabálysértés

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.93-108>

* dr. Kunos Zsuzsanna, PhD hallgató, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Kriminológiai Tanszék. Témavezető: Prof. Dr. Gönczöl Katalin professzor emeritus – Dr. Bárd Petra habilitált egyetemi docens

1. The process of criminalizing habitual dwelling in public places

The criminalization of homelessness¹ became a significant concern in December 2010. Back then, a public order regulation² was changed and staying in public places became a criminal offence. The regulation has since been transposed into the Act on Infractions³, which has been adopted in the meantime. The Commissioner for Fundamental Rights has initiated an *a posteriori* review challenging the infraction in front of the Constitutional Court. The Commissioner argued that the purpose of the regulation is not to protect public order but to force homeless people to use social services, which violates the right to human dignity enshrined in the Fundamental Law. In 2012, the Constitutional Court ruled that the legislation was unconstitutional and annulled the law in its decision 38/2012. (XI. 14.).⁴ The legislator subsequently amended the Fundamental Law. According to the amendment introduced in 2013, a new Article XXII (3) stated that a local authority may, in the interests of public order, public safety, public health and the protection of cultural values, declare unlawful using a public place as a habitual dwelling in respect of a specific part of public space.⁵ Overwriting decision 38/2012. (XI. 14.) of the Constitutional Court, as of 15 October 2013, according to the amendment of the law using a public place as a habitual dwelling has again become punishable by a fine⁶. Five years later, in the summer of 2018, the Fundamental Law was amended again and using a public place for habitual living is now uniformly prohibited everywhere in Hungary. In accordance with the 2018 amendment to the Fundamental Law, Section 178/B of the Act on Infractions defines the infraction of using a public place as a habitual dwelling. Some ordinary judges filed motions to the Constitutional Court. The Constitutional Court examined the issue again in 2019, but in decision 19/2019. (VI. 18.) it did not annul the provision on the infraction. At the same time, it established as a constitutional requirement that the sanction of using a public place as a habitual dwelling can be lawfully applied if the homeless person's placement in the social service system was verifiably guaranteed at the time of the infraction.⁷

Since the decision of the Constitutional Court in 2019 ruled that the criminalization of using a public place as a habitual dwelling is constitutional,

¹ In this paper, the author uses the term criminalization of homelessness in its narrow sense, to refer to the criminalization of using a public place as a habitual dwelling, '*életvitelszerű közterületen tartózkodás*' in Hungarian.

² Regulation on the Orderliness and Cleanliness of Public Places and Property

³ Act II of 2012 on Infractions

⁴ Constitutional Court decision No. 38/2012. (XI. 14.).

⁵ Article XXII of the Fundamental Law in 2013.

⁶ Act on Infractions 179/A.§

⁷ Constitutional Court decision 19/2019. (VI. 18.).

domestic remedies are exhausted. The present study focuses on whether the domestic regulation meets the human rights requirements of the European Convention on Human Rights. In this paper, I discuss the related articles of the Convention in the order of relevance.

2. Right to liberty and security

2.1. Article 5 of the Convention and its exception rules

Following the amendment of the Fundamental Law and the Act on Infringements in 2018, using a public place as a habitual dwelling is now punishable by detention. Article 5(1) of the Convention states that *"Everyone has the right to liberty and security of person. No one shall be deprived of his liberty save in the following cases and in accordance with a procedure prescribed by law"*.⁸ Points (a) to (f) of this paragraph detail the exceptions to the general rule. Points (a) and (e) are both exceptions, which may arise in assessing using a public place as a habitual dwelling. In my view, Article 5(1)(e) of the Convention is the relevant exception. The reasons why I consider another candidate, namely Article 5(1)(a) inapplicable will be discussed later in the chapter on criminal policy.

Article 5(1)(e) states that *"the lawful detention of persons for the prevention of the spreading of infectious diseases, of persons of unsound mind, alcoholics or drug addicts or vagrants"*⁹ is an exception to the general rule. Therefore, the detention of vagrants is an exception to the general prohibition of detention. It is worth pointing out here that using a public place as a habitual dwelling can lead to deprivation of liberty in two ways. Firstly, when the offender is taken into custody and, secondly, when the court imposes detention as a sanction.

2.2. Relevant case law

The ECtHR has dealt with the definition of lawful detention in several cases. These cases show that, in the Court's view, lawful detention must comply not only with domestic law but also with international law and general principles of international law.¹⁰ In *Enborn v. Sweden*, Article 5(1)(e) of the Convention means that individuals may be deprived of their liberty for medical treatment or for social policy

⁸ European Convention on Human Rights, Article 5(1).

⁹ European Convention on Human Rights Article 5(1)(e).

¹⁰ *McKay v. the United Kingdom*, No. [GC], No. 543/03, ECHR 2006-X (ECtHR 2006); *Plesó v. Hungary*, No. 41242/08 (ECtHR 2 October 2012); *Simons v. Belgium*, No. 71407/10 (ECtHR 28 August 2012).

considerations or for both medical and social reasons.¹¹ In *Guzzardi v. Italy*, the Court concluded that one's own interest may necessitate detention.¹²

Specifically concerning the interpretation of Article 5(1)(e) on vagrants, an essential decision in the case law of the Court is *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*, where the definition of vagrants appears. Here, the Court adopts the vagrancy definition of the Belgian Criminal Code. According to the test developed in this case, someone has to meet three cumulative criterion to qualify as a vagrant: a) has no fixed abode, b) has no means of subsistence and c) has no regular trade or profession.¹³ Although the case was referred to the ECtHR in 1971, the case law has not gone beyond this criterion since then, nor has recent case law sought to define the term vagrant in such explicit terms.

2.3. Possible directions of argumentation

2.3.1. Definition

An important question is whether the definition of vagrancy in the ECtHR case law can be equated with the Hungarian law on using a public place as a habitual dwelling. The question of definition is particularly important in this case because if habitual dwellers are not the same as vagrants, there will be no exceptions to the main rule of Article 5, and therefore, the deprivation of their liberty will not be compatible with the Convention. In the ECtHR case law, we come across the definition of vagrancy in the above mentioned case of *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*, where the Court follows the definition of the Belgian Criminal Code.¹⁴ In contrast, in Hungarian law, the definition of using a public place as a habitual dwelling does not include a social aspect at all but only an examination of whether the circumstances indicate that the person is committing the infraction. If the two definitions do not correspond, the detention of homeless persons does not fall within the scope of Article 5(1)(e) and, therefore does not constitute an exception to the main rule of Article 5 (unless point (a) holds, as I will demonstrate below) meaning the detention is violating the Convention. One of the flaws in this formal argument is that the definition of vagrancy is not well established in ECtHR jurisprudence, since we can only refer to the above-mentioned case from 1971. At the same time, in older legal sources, vagrants are used to be referred as homeless persons, so the definition of vagrancy can be seen as an archaic definition of homeless persons.¹⁵ Thirdly, there may also be cases where a person who commits

¹¹ *Enhorn v. Sweden*, No. 56529/00 (ECtHR 25 January 2005).

¹² *Guzzardi v. Italy*, No. Application no. 7367/76 (ECtHR 06 November 1980).

¹³ *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*, (ECHR 18 June 1971).

¹⁴ *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium* (ECHR 18 June 1971).

¹⁵ See e.g. Article 62 of Act XL of 1879 on offences (Kbt.).

the infringement is also a vagrant according to the criteria in *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*. In conclusion, this line of reasoning can be easily challenged, and it would be essential for the Court to define vagrancy in light of the present-day conditions.

2.3.2. *Legitimate aim*

Suppose vagrants can be equated with homeless people only a legitimate aim can justify restricting the freedom of the individual. It is questionable what the legitimate aim is for which the right to personal liberty can be restricted in the case of criminalization of using a public space as a habitual dwelling. The protection of the townscape and the protection of public order cannot be legitimate aims, as will be explained in more detail in the discussion of *Lăcătuș v. Switzerland*, in relation to Article 8. In *Enhorn v. Sweden*, the Court accepted that a social policy reason could also be considered a legitimate aim. However, the social policy background to the criminalization of homelessness is debatable in a substantive manner, which I will discuss in the subsection on criminal policy.

It is also possible to imagine a case where there is a legitimate aim for the detention of a vagrant (homeless person). However, this does not derive from the wording of the provision, which provides for an infringement to be established in all cases where the authority concludes from the circumstances that the homeless person is using a public place as a habitual dwelling. The system of the Convention is based on the rule of law, recognized by the Court in its case law since the *Golder* case.¹⁶ In the context of the rule of law, Article 5(1)(e) can only be interpreted if there is a legitimate aim to detain vagrants. This follows from the case law of Article 5, since the Court in *Simons v. Belgium* stated that the restriction of liberty must comply with the general principles of the Convention. These are the principles of the rule of law, legal certainty, proportionality, and protection against arbitrariness, principles that must be complied with in all detention, including the detention of vagrants.¹⁷

In my view, there may be a legitimate aim for the detention of homeless people in some cases, but certainly not because their homeless status is an infraction. This legitimate aim may be, for example, the protection of life in extreme weather conditions¹⁸, which may justify a restriction on staying in public places. However, in the absence of a legitimate aim, depriving a homeless person of their liberty is a breach of fundamental rights. The exception rule of the Convention could only be

¹⁶ SPANO, R.: The rule of law as the lodestar of the European Convention on Human Rights: The Strasbourg Court and the independence of the judiciary, *European Law Journal*, 2021/27. 48.

¹⁷ *Simons v. Belgium*, No. 71407/10 (ECtHR 28 August 2012).

¹⁸ European Convention on Human Rights Article 2.

in conformity with the standards of the rule of law with a specific, narrowed content. The living Convention doctrine requires that the Convention be interpreted according to the light of present-day conditions. Suppose the Court were to interpret Article 5(1)(e). In that case, it could indicate the narrowly applicable framework in which it is not the breach of a fundamental right to detain a vagrant, so that Article 5(1)(e) of the Convention would be consistent with the general principles of the Convention. However, the Hungarian legislation in its present form would not align with this interpretation, since the infringement of using a public place as a habitual dwelling gives the law enforcement authorities an expansive mandate to initiate a proceeding.

3. Right to privacy: violation of human dignity

Article 8 of the ECHR enshrines the right to privacy. In 2021, the ECtHR ruled in *Lăcătuș v. Switzerland* that the imposition of a fine for begging was in breach of the Convention. In the main case, the applicant was sentenced to a fine of 500 Swiss francs, which would be converted into imprisonment if not paid, for begging in public in Geneva. The ECtHR took into account the circumstances of Lăcătuș, who was illiterate, came from an extremely poor family, did not work, did not receive social benefits and begging was her only means of survival. The ECtHR found that the fine was disproportionate. The Court, therefore, held that the fine for begging was contrary to Article 8 ECHR (right to privacy). It also took into account the fact that the applicant was a vulnerable person and found in its decision that her human dignity had been violated. According to the ECtHR, the case fell under Article 8 because Lăcătuș had the right, as a matter of human dignity, to express her plight to the world by begging in an attempt to meet her basic needs.

The question arises as to why the Court deals with violations of human dignity under Article 8. Violating human dignity does not appear as a specific article in the Convention, but this does not mean that the Court does not deal with the violation of dignity at all. The Court derives the principle of human dignity from other Convention rights. In the Court's practice, human dignity is most often mentioned in the discussion of Article 3 (prohibition of torture, inhuman or degrading treatment or punishment). However, the ECtHR refers to it in several cases in the context of the right to privacy.¹⁹ In my view, the importance of the Lăcătuș case goes beyond itself. If the punishment of begging violates human dignity, the sanctioning of other acts associated with poverty may also be in breach of the Convention. The Hungarian Constitutional Court, in its decision 38/2012. (XI. 14.) stated that the punishment of a person for living in a public place is a violation of

¹⁹ FIKFAK, V. – IZVOROVA, L.: Language and Persuasion: Human Dignity at the European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review* 22/3. 1-24.

human dignity since it forces homeless persons to use social services against their will. Following the position of the Constitutional Court in 2012, Article 8 could be invoked before the ECtHR in the case of the infraction mentioned above. The violation of dignity is closely linked to the freedom of privacy, as the homeless person does not have the right to choose whether or not to use the homeless care system.

As I already mentioned in the discussion of Article 5, protecting public order cannot be considered a legitimate aim for criminalizing homelessness, as was the case in *Lăcătuș v. Switzerland*. The Court also states in *Lăcătuș v. Switzerland*, referring to the opinion of the UN Special Rapporteur, that the motivation to make poverty less visible in a municipality cannot be considered a legitimate aim for which human dignity can be restricted.²⁰ This statement aligns with decision 38/2012. (XI. 14.) of the Constitutional Court, which refers back to the findings of decision 176/2011. (XII. 29.). In its decision, the Constitutional Court explains that a law can only be classified as contrary to public order if there is a sufficient constitutional justification. In the case of infringements, if the infringement endangers human life, physical integrity, health or rights or violates a generally accepted rule of co-existence.²¹ The 2012 decision of the Constitutional Court states that the mere fact of living in a public space does not infringe the rights of others, does not cause harm, does not endanger the proper use of the public space, and does not endanger public order.²² It should be noted that in the *Lăcătuș* case, the Court has taken a very different approach from its previous practice,²³ which is progressive concerning the legal issues of poverty but far from being fully developed.

4. Prohibition of torture, inhuman or degrading treatment or punishment

Article 3 of the Convention prohibits torture, inhuman or degrading treatment or punishment. The criminalization of homelessness raises the question of whether it is inhuman and degrading treatment. The procedure as a whole or its elements can be examined separately.²⁴ Case law only establishes a violation of the prohibition of inhuman and degrading treatment when strict requirements are met. The Court

²⁰ *Lăcătuș v. Switzerland*, No. 14065/15 (ECtHR 19 January 2021).

²¹ Constitutional Court decision No. 176/2011 (XII. 29.).

²² Constitutional Court decision No. 38/2012 (XI. 14.).

²³ see for example *Garib v. The Netherlands*, No. 43494/09 (ECtHR 6 November 2017).

²⁴ It is questionable whether the authorization in Article 178/B of the Act on Infringements according to which the offender's presence can be ensured by telecommunication, constitutes a violation of Article 3. Although there has been a case in the Court's practice where the accused had to remain in a metal cell during the trial, the violation of dignity, was not linked to the isolation but to the particularly inhuman and degrading accommodation (*Svinarenko and Slyadnev v. Russia*). Therefore, that participation by telecommunication would be unlikely to violate Article 3 of the Convention.

has dealt with the determination of the minimum level of severity in *Muršić v. Croatia*. In that case, the Court held that the determination of the minimum level of severity is relative and depends on the circumstances of the case. Such circumstances may include the duration of the treatment, its physical and mental effects, and in some cases the sex, age and state of health of the victim.²⁵ Based on the established case law, it is unlikely that the Court would find a violation of Article 3 in relation to the criminalization of using a public place as a habitual dwelling.²⁶ There are, however, several cases where the case does not meet the minimum level of severity required for Article 3 but where the Court finds a violation of Article 8.²⁷ I have argued above that, particularly in the light of the *Lăcătuș* case, I consider that the breach of Article 8 in the case using a public place as a habitual dwelling is well founded. In contrast, in my view it does not violate Article 3 of the Convention.

5. Prohibition of discrimination

The ECHR extends the prohibition of discrimination to discrimination on grounds of property. The criminalization of using a public place as a habitual dwelling raises the question of whether it violates Article 14, if only homeless people can commit the infringement. In my view, there is discrimination based on property in the case of using a public place as a habitual dwelling, since only homeless people can, by definition, habitually reside in public places. However, Article 14 ECHR can only be invoked with other Convention rights, not on its own. Article 14 could be invoked together with Articles 5 and 8. It should be noted that in *Lăcătuș v. Switzerland*, the Court did not examine the merits of the violation of Article 14. Many have criticized the judgment because the ECtHR could have acted against poverty exclusion but failed to do so.²⁸

Although Hungary has only signed, not ratified, the 12th Additional Protocol of the Convention, it is worth mentioning in the context of the theoretical discussion that if ratification were to take place, the prohibition of discrimination could be invoked independently.

²⁵ *Muršić v. Croatia*, No. 7334/13 (ECtHR [GC] 20 October 2016).

²⁶ In the case law of the Court, a violation of Article 3 is found in cases of severe issues. An example of inhuman treatment in the Court's practice was the *Gäfgen v. Germany* case when the applicant was threatened with torture while in police custody. In *Akkad v. Turkey*, for example, the ECtHR found that it was degrading treatment to handcuff the applicant, who had been deported from the country, for a 20-hour bus journey.

²⁷ COUNCIL OF EUROPE/EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: Guide on Article 3 https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_3_ENG (17.12.2023.).

²⁸ GANTY, S.: The Double-Edged ECtHR *Lăcătuș* Judgment on Criminalisation of Begging: Da Mihi Elimo Sinam Propter Amorem Dei. *European Convention on Human Rights Law Review* 2022/3. 393-420.

6. European Consensus

The living Convention doctrine requires the Convention to be interpreted in the light of present-day conditions. Therefore, if there is a European consensus on a particular issue, the Convention should be interpreted in that context. Lawrence R. Helfer, based on the case law of the Court, identifies the following as factors influencing the European consensus: domestic statutes of the countries of the Council of Europe, international treaties and regional legislation, expert consensus and European public consensus.²⁹

6.1. Comparison of national regulations

In examining the European consensus, we need to look at local regulations in the countries of the Council of Europe. Regarding using a public place for a habitual living, it is difficult to review these regulations because in many places homelessness is not criminalized by national competence but by regional or local legislation in the form of public order rules, as was the case in Hungary in the past. The comparative analysis is therefore based on the reports of FEANTSA (European Federation of National Organisations Working with the Homeless), which are based on the reports of NGOs in member states. For these reasons, the FEANTSA reports cannot provide a complete picture of the 46 member states. However, it is clear that in several places some form of legislation criminalizes using a public place as a habitual dwelling. For example, in Denmark and parts of Belgium, or in the UK, where the Vagrancy Law is just about to be repealed.³⁰ These examples, taken out of context, cannot show how the balance of control and support applies in a country. What is clear, however, is that Hungary is not the only country with a regulation on using a public place as a habitual dwelling. However, the Hungarian legislation is unique in that there is no other Member State in the Council of Europe where there is a constitutional ban regarding homelessness. In a joint study, former constitutional judges Miklós Lévy and László Kiss argued that a fundamental problem is that the legislator regulates issues at the constitutional level that do not belong there.³¹ The fact that an explicit constitutional provision supports an infringement is a strong political declaration, but it does not necessarily make it a constitutional subject.

²⁹ HELFER, L. R: Consensus, Coherence and the European Convention on Human Rights, *Cornell International Law Journal*, Vol. 26/1. 133-165.

³⁰ United Nations' Call for Input: Decriminalization of Homelessness and Extreme Poverty. <https://www.ohchr.org/en/calls-for-input/2023/call-input-decriminalization-homelessness-and-extreme-poverty> (2023.12.13).

³¹ LÉVAY M. – KISS L.: Még egyszer a hajléktalanok büntethetőségéről. *Közjogi Szemle*, 2020/1.1-21.

The question arises of how many countries need to agree to establish a European consensus on an issue. The European consensus also shows the margin of appreciation of the member state. The practice of the Court varies as to what exactly is considered a European consensus. We have already seen a case in the Court's practice where the ECtHR has considered that there is no European consensus when only 2 states disagreed with the remaining 45 other states.³² The ECtHR has already ruled on the European consensus in light of the fact that there is a trend towards some change in the practice of the member states.³³ Thus, we have to take into account not only the current state of national legislation but also the direction in which it is changing. However, we have already seen decisions where the Court has recognized the emerging European consensus, but has not considered it sufficiently solid and based on long-standing principles.³⁴ It is also worth noting that in *Parrillo v. Italy*, the Court explained that the margin of appreciation granted to the state in cases determining a particularly important facet of an individual's existence or identity is generally limited.³⁵ Nevertheless, in that case, the Court held that the margin of appreciation of the states was wide, since there was no European consensus on the issue. An examination of the legislation of the member states leads to the conclusion that, presumably, the Court would not believe that there would be a European consensus on the criminalization of homelessness.

6.2. International law

The Court regularly refers to international law in its rulings.³⁶ Andreas Follesdal argues that international law is relevant when examining the European consensus because the Vienna Convention on the Law of Treaties requires an attempt at systemic integration between conventions. In fact, not the European consensus but the system of international law requires that international law be included in the comparative analysis.³⁷ In this paper, I discuss international law (including international conventions and UN resolutions) and European Union law in details.

6.2.1. International law

International law rejects the criminalization of using a public place as a habitual dwelling. In 2018, the UN Special Rapporteur Leilani Farha filed an *amicus curiae* to

³² S.A.S. v. France, No. 43835/11 (1 July 2014).

³³ Marckx v. Belgium, Nos. 62980/10, 57534/16, 60594/16, 61095/16, 65741/16, 1023/17, 1996/17 (ECtHR 13 June 1979).

³⁴ S.H. and Others v. Austria, No. 57813/00 (ECtHR 3 November 2011).

³⁵ Parrillo v. Italy, No. 46470/11 (ECHR 2015. 0 27.).

³⁶ THEILEN, J.T.: *European Consensus between Strategy and Principle*, Baden-Baden, Nomos, 2021. 210.

³⁷ THEILEN: op. cit. 213.

the Hungarian Constitutional Court. According to the Special Rapporteur, the criminalization of homelessness violates, for example, Article 11(1) of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Articles 6 and 17 of the International Covenant on Civil and Political Rights, Article 27(3) of the Convention on the Rights of the Child, and Article 14(2)(d) of the CEDAW Convention.³⁸

The UN has also addressed housing poverty and homelessness in several resolutions. These include the UN Human Rights Committee's *The Guiding Principles on Extreme Poverty and Human Rights*³⁹, the *Guidelines for the Implementation of the Right to Adequate Housing*⁴⁰ and Resolution A/HRC/43/14.⁴¹ In these resolutions, the UN calls for the decriminalization of homelessness.

6.2.2. European Union law

The law of the European Union is significant for the European consensus, because it binds 27 out of 46 member states, a majority of the Council of Europe. On 24 November 2020, the European Parliament adopted a resolution calling on member states to end the criminalization of homelessness.⁴² On 21 January 2021, the European Parliament again addressed the issue of affordable housing and homelessness, reaffirming the need to end the criminalization of homelessness in the member states.⁴³ The Lisbon Declaration, adopted in June 2021, states that homelessness must be tackled through social policies and that no one should be discriminated against on the grounds of homelessness. All this shows that there is a clear move towards decriminalizing homelessness in the European Union.

6.2.3. European consensus in the *Lăcătuș v. Switzerland* case

In *Lăcătuș v. Switzerland*, the Court examined whether there is a European consensus on begging. The Court analyzed the legislation of the Council of Europe member states as well as international law. It concluded that there was no consensus, but that there was a trend among member states towards protecting public order with administrative sanctions. A general prohibition, such as the Swiss example, can be considered exceptional, and therefore the member state's margin of appreciation

³⁸ LEILANI FARHA's amicus curiae, 2018.

[https://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/2ba8668e09472db8c1258337004bc40a/\\$FILE/III_1628_10_2018_amicus_UN_HR.pdf](https://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/2ba8668e09472db8c1258337004bc40a/$FILE/III_1628_10_2018_amicus_UN_HR.pdf) (Dec. 17, 2023).

³⁹ UN Human Rights Committee Resolution A/HRC/21/39/39.

⁴⁰ UN Human Rights Committee Resolution A/HRC/43/43.

⁴¹ UN Human Rights Committee Resolution A/HRC/43/14.

⁴² European Parliament Resolution 2020/2802(RSP).

⁴³ European Parliament Resolution 2019/2187(INI).

is narrow. The Court's decision has been criticized in several aspects. In her study, Sarah Ganty points out that the Court's reasoning is double-edged, as it found the general prohibition inappropriate, which could mean a contrario that any other prohibition would not have been unconstitutional according to the Court.⁴⁴ At the same time Ganty also raises the question of whether, with regard to minority rights in general and unpopular social groups in particular, the European consensus, which necessarily reflects the will of the majority, could be examined at all. She resolves this with the approach of Dzehtsiarou, who argues that the consensus test is only a starting point, after which the Court examines the case. It is possible to diverge from the European consensus. However, this divergence must be supported by substantial grounds, and if the European consensus threatens minority rights, the Court may decide against the consensus.⁴⁵

6.2.4. European consensus on criminalization of using a public place as a habitual dwelling

All this leads to the conclusion that it is not possible to determine whether there is a European consensus on the criminalization of homelessness. Although international law and European Union law clearly point in favor of decriminalization, the Court would presumably find that there is no European consensus based on the national regulations. However, based on the Lăcătuș case, it is likely that a general prohibition would be in breach of the Convention.

7. Criminal policy background

In discussing the relevant articles of the Convention, I have repeatedly mentioned that some aspects raise criminal policy issues, which I will discuss in this chapter. As I mentioned earlier, Article 5, which enshrines the right to liberty and security, allows deprivation of liberty only in specific exceptional cases. Above, I have discussed Article 5(1)(e), which allows for the detention of vagrants. Article 5(1)(a) provides for an exception to the general prohibition of the deprivation of liberty, after a conviction by a competent court, may also be considered when analyzing Article 5, because using a public place as a habitual dwelling is formally an infringement, therefore, the resulting deprivation of liberty as a sanction may also fall under point (a). The applicability of point (a) raises a question of criminal policy, precisely the question of the legal basis of the legislation. It has to be decided whether to consider the use of a public place as a habitual dwelling as a failure to cooperate with the police or as a criminalization of the presence of homeless people in public places.

⁴⁴ GANTY: op. cit. 403.

⁴⁵ GANTY: op. cit. 404.

According to decision 19/2019. (VI. 18.) of the Constitutional Court, the legal basis is the failure to cooperate with law enforcement, but in my opinion this is not the correct interpretation. According to Section 178/B(1) of the Infringements Act, using a public place as a habitual dwelling is prohibited.⁴⁶ Thus, based on the textual interpretation of the provision, the prohibited activity (which can be interpreted rather as a status) is the stay itself, which is confirmed by the prohibition in the Fundamental Law. Therefore, there can be no prohibition other than the presence itself since this is what the provision states. Section 178/B(2) guides for situations in which a homeless person is subject to proceedings, and defines the possible forms of cooperation with the police officer taking action. According to the provision, these may lead to the police not initiating infringement proceedings. It is therefore not the case that the infringement itself has not been committed in the cases referred to in paragraph 2, but that the police merely refrain from taking action, which is why the legal basis for the infringement cannot be non-cooperation. Nevertheless, non-cooperation cannot be a legal basis for the infraction in the sense that the police action (in the context of which cooperation could be refused) is taken because of the infringement, meaning that without the infringement the police action does not arise. The legal basis can therefore only be the criminal nature of the presence in a public place, the presence itself, the status of the prohibited person. If in turn it is the status of the homeless person (vagrant) that is prohibited, it is Article 5(1)(e) that is relevant, not Article 5(1)(a). In the case of point (e) the groups mentioned (persons of unsound mind, alcoholics, drug addicts or vagrants) are exceptions to the main rule of Article 5 of the Convention, therefore their liberty may be deprived because of their status.

We have seen in *Enborn v. Sweden* that the Court accepted that there could be a social policy basis for detention. The question of what is criminalized is a matter of criminal policy. The criminological literature abounds with analyses of the criminalization of poverty. There is a tendency for criminal law to take the place of social policy, with the legislators seeking to resolve social issues by criminal means. A good example is the criminalization of homelessness, which aims to make poverty invisible. Arguably, forcing homeless people into shelters does not solve the complex social policy problem of homelessness, as it does not solve the housing problem of the homeless person. The reason for criminalization is therefore not social policy, but criminal policy: making poverty less visible is a characteristic of exclusive criminal policy. This is supported by the fact that, as the European consensus analysis has shown, Hungary is not the only country where we see a similar regulation to using a public place as a habitual dwelling, since it is not the only country where exclusive criminal policy dominates. We can distinguish between

⁴⁶ In the original Hungarian text, the provision can be translated as staying in public places as a habitual dwelling. Using a public place as a habitual dwelling is the official translation of the Act on Infringements.

exclusive and inclusive models in late modern criminal policy. The two models are almost nonexistent in their pure form, but instead represent the two ends of a scale, with criminal policies tending to resemble one another. Exclusive criminal policies are characterized by the control and exclusion of problematic social groups and individuals, using criminal policy measures for social policy and extensive criminalization.⁴⁷ It should be emphasized that the legitimate aim of the detention of the homeless (vagrants) is not a social policy consideration, as we saw in *Enhorn v. Sweden*, but on the contrary a criminal (infraction) response to a social policy issue. Detention of people experiencing homelessness can only be justified if it has a legitimate aim, which in this case is not a legitimate aim of social policy. In my analysis of Article 5, I have outlined my proposal for the Court's interpretation: it is essential to clarify that only in a few specific cases is there a legitimate aim for the detention of vagrants, namely when the purpose of detention is the protection of life. In other cases, the individual's self-determination and freedom to choose whether to receive social services should not be restricted under the rule of law standards. The legislator criminalizes acts affecting public order and public health other than the mere use of a public place as a habitual dwelling separately, so this should not be a basis for criminalizing using a public place as a habitual dwelling.

8. Procedural difficulties

The ECtHR has not yet addressed the issue of habitual residence in public places in Hungary, partly due to the procedural rules and admissibility criteria of the ECtHR. The victim of a human rights violation (the applicant) must apply to the ECtHR in an individual case within four months of the exhaustion of effective domestic remedies.⁴⁸ A further difficulty is that there are few cases of using a public place as a habitual dwelling, with 14 cases in 2018, 11 in 2019, 5-5 in 2020 and 2021, 7 in 2022 and only 5 until October 2023, according to the crime statistics.⁴⁹

A particular difficulty in invoking Article 5 is that, as per the crime statistics, the courts have not imposed any detention since October 2018.⁵⁰ However, in ECtHR case law, we have seen several examples of the Court accepting potential victim status. As early as 1981, the ECtHR had a judgment in which it also considered a potential violation of rights to be a basis of a potential victim status.⁵¹ In other

⁴⁷ BORBÍRÓ A.: Kriminálpolitika. In: BORBÍRÓ A. – GÖNCZÖL K. – KEREZSI K. – LÉVAY M. (EDS.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer Kiadó, 2019. 715-768.

⁴⁸ European Convention on Human Rights, Article 35(1).

⁴⁹ Uniform Criminal Investigation and Prosecution Statistics, Infringements: proceedings initiated <https://bsr.bm.hu/Document> (17.12.2023).

⁵⁰ Uniform Criminal of Investigation and Prosecution Statistics, Violation Penalties in Detail <https://bsr.bm.hu/Document> (17.12.2023).

⁵¹ *Dudgeon v. United Kingdom* (ECHR 22 October 1981).

words, if the ECtHR accepts that the possibility of imposing detention is a violation of the rights of the homeless applicant, the fact that the detention is not applied in practice does not constitute an obstacle to admissibility. The potential victim status does not, however, create the possibility of abstract norm control. Therefore, only the (homeless) person concerned could apply to the Court.

The Streetlawyers Association (Utcajogász Egyesület) also draws attention to the difficulty of finding clients for long-term strategic litigation, as homeless people are extremely vulnerable, usually in poor health and often without family (and successors in the event of death). These circumstances could, however, justify an emergency proceeding in front of the Court.

9. Conclusions

The study examined the infringement of using a public place as a habitual dwelling in the light of the Convention. The study analyzed the right to liberty and security (Article 5), the right to privacy (Article 8), the prohibition of inhuman or degrading treatment (Article 3), and the prohibition of discrimination (Article 14), presenting relevant case law. In my view, the criminalization of using a public place as a habitual dwelling is contrary to Article 5 of the Convention if the Court interprets Article 5(1)(e) by the rule of law standard. This interpretation allows the detention of vagrants only if the detention has a legitimate aim. This may be the case where the legitimate aim is to protect the life of a homeless person, but the Hungarian legislation gives a much broader mandate. It, therefore, does not meet the requirements of Article 5 in its present form. Based on the *Lăcătuș v. Switzerland* case, we can conclude that the Court would also find a violation of Article 8 because of the violation of human dignity. However, this violation of dignity would presumably not reach the minimum level of severity required to establish a violation of Article 3. In my view, since using a public place as a habitual dwelling can only penalize homeless persons, it constitutes discrimination based on property, and therefore Article 14 may be invoked in conjunction with Articles 5 and 8.

In the study, I also examined whether there is a European consensus on the issue that could influence the interpretation of the Convention. Although international law rejects criminalization, and European Union legislation is moving in this direction, several Council of Europe member states have legislation similar to the Hungarian one. Therefore, it is unclear whether there is a European consensus on the criminalization of homelessness.

The issues of criminal policy are inseparable from the legal assessment of using a public place as a habitual dwelling, so the discussion raises criminal policy issues at several points. In particular, what is the legal basis for using a public place as a habitual dwelling, can the criminalization of homelessness be considered a social

policy, and why can we see that in several Council of Europe countries using a public place as a habitual dwelling is punishable?

The ECtHR has not yet examined the infringement of using a public place as a habitual dwelling due to the Court's strict admissibility rules and the limited number of infringement proceedings. The case law suggests that Articles 5, 8 and 14 could be invoked in individual cases to challenge the Hungarian legislation. This could serve as a legal remedy against the Hungarian legislation and at the same time promote European case law towards an interpretation of Article 5 on vagrants taking into account criminal policy considerations.

Bibliography

BORBÍRÓ A.: Kriminálpolitika. In: BORBÍRÓ A. – GÖNCZÖL K. – KEREZSI K. – LÉVAY M. (eds.): *Kriminológia*. Budapest: Wolters Kluwer Kiadó, 2019. 715-768.

FIKFAK, V. – IZVOROVA, L.: Language and Persuasion: Human Dignity at the European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review* 22/3. 1-24.

<https://doi.org/10.1093/hrlr/ngac018>

GANTY, S.: The Double-Edged ECtHR Lăcătuș Judgment on Criminalisation of Begging: Da Mihi Elimo Sinam Propter Amorem Dei. *European Convention on Human Rights Law Review* 2022/3. 393-420.

<https://doi.org/10.1163/26663236-bja10031>

HELPER, L. R: Consensus, Coherence and the European Convention on Human Rights. *Cornell International Law Journal*, Vol. 26/1. 133-165.

LÉVAY M. – KISS L.: Még egyszer a hajléktalanok büntethetőségéről. *Közjogi Szemle*, 2020/1.1-21.

SPANO R.: The rule of law as the lodestar of the European Convention on Human Rights: The Strasbourg Court and the independence of the judiciary. *European Law Journal* 2021/27.

THEILEN, J. T.: *European Consensus between Strategy and Principle*. Baden-Baden: Nomos, 2021. <https://doi.org/10.5771/9783748925095>

LAMA ALLAN ABUSAMRA*

Privileges of missions, diplomatic agents, and their families and their abuses

Abstract: This article examination delves into the intricacies of diplomatic communication, immunities, and the protection of diplomatic assets under the Vienna Convention. The analysis covers the freedom of communication for official purposes, emphasizing secure methods and the nuanced use of wireless transmitters. The heightened protection afforded to diplomatic bags and couriers is explored, showcasing the delicate balance between diplomatic privileges and responsibilities. The challenge of determining the commencement of mission premises' inviolability is discussed, revealing varying perspectives. The 2003 US-PRC agreement serves as a notable example of the importance of clearly defining the start of inviolability for mission premises. In essence, this exploration underscores the complexities of diplomatic relations, necessitating a nuanced and balanced legal framework to govern these crucial aspects of international diplomacy.

Keywords: Diplomatic relations, international law, Vienna Convention, freedom of communication, unrestricted access, encrypted messengers, encrypted communications, radio transmitters, diplomatic pouches, diplomatic mail, inviolability, commencement, termination, mission immunities, mission premises, international conventions, diplomatic practices, Immunity diplomacy and prevention of misuse.

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.109-128>

1. Introduction

The concept of diplomatic immunity encompasses two fundamental elements. The diplomatic immunity safeguards the inviolability of the diplomat and precludes any legal jurisdiction, whether administrative, civil, or criminal, from being imposed on them by the host country.¹ There is minimal differentiation between immunity and privilege, and in numerous instances, both terms have been utilized interchangeably. Several authors, including Verdross, Morton, Stefkó, and Makowski, have attempted to differentiate between the various interpretations. While each writer expressed the thoughts in their own terms, they fundamentally

* Lama Allan Abusamra, Doctorate student, University of Pécs, Doctoral School of Law and Invited student and research visitor at the International Law Chair, University of Zurich, Switzerland

¹ KEATON, J. J.: *Does the Fifth Amendment Takings Clause Mandate Relief for Victims of Diplomatic Immunity Abuse.*

have a common underlying theme. "Privileges" can be described as exclusive entitlements or rights that others do not possess, whereas "immunities" can be defined as the exemption from the authority of a local jurisdiction² The present instances of diplomatic immunity misuse can be categorized into three groups: 1) the perpetration of violent offenses by diplomats; 78 2) the illicit utilization of the diplomatic pouch; The text highlights two issues: 1) the support of state terrorism by foreign governments, facilitated by their embassies in the host country.³

2. Diplomatic Missions

2.1. Inviolability of Missions

According to Article 22 of the Vienna Convention on Diplomatic Relations, it is stated that 'The premises of the mission must not be violated.' The concept of 'inviolability' encompasses two unique facets. The first benefit is the exemption from any legal proceedings or actions by law enforcement officials of the host country. The information can be found in paragraphs 1 and 3 of Article 22. Entry into the premises is prohibited for the police, process servers, building safety or health inspectors, and even the fire brigade in case of a fire, without the authorization of the head of the mission. The receiving state does not grant any permission for entrance, even if it suspects that the inviolability is being misused and the premises are being utilized in a way that is not compatible with the mission's functions (which is banned under Article 41). However, at one point, the Pakistan Government informed the Ambassador of Iraq that it possessed evidence indicating that weapons, which had been brought into Pakistan under diplomatic protection, were being housed within the Embassy of Iraq. The Pakistan Government requested permission to conduct a search of the premises. The Ambassador declined, but, the police were granted permission to conduct a search in his presence, leading to the discovery of substantial quantities of weaponry stashed in containers. The Pakistani government vehemently objected to the Iraqi government, officially labeled the envoy as an unwelcome person, and summoned back their own envoy. Thirteen The receiving state lacks the authority to expropriate any portion of the mission's grounds, even if it is for a legitimate public use like road expansion. Therefore, when the British authorities desired to create a new Underground Railway line beneath the properties of many embassies, they did not employ the general coercive powers of acquisition. Instead, they sought the explicit approval of each embassy to tunnel beneath its building. Legal immunity is granted to property

² PRZETACZNIK F.: *The History of the Jurisdictional Immunity of the Diplomatic Agents in English Law*.

³ FARAHMAND A. M.: Diplomatic Immunity and Diplomatic Crime: A Legislative Proposal to Curtail Abuses. *Journal of Legislation*, 16, 97 (1989).

located on mission grounds and to the transportation used by the mission. Embassy vehicles are immune from 'search, requisition, attachment or execution,' however, it is generally acknowledged in London that a vehicle causing significant obstruction and whose driver cannot be identified may be towed away, as long as no penalties or fines are imposed on the respective embassy for the incident.⁴

The host country has a specific obligation to ensure the safety and security of the mission's facilities by preventing any unauthorized access or harm, and by maintaining the peace and dignity of the mission.

The mission's premises and their furnishings shall be exempt from any search, requisition, attachment, or execution. Four amendments were proposed in the Committee of the Whole that pertain to the topic discussed in the first paragraph. Japan suggested the inclusion of an extra paragraph that further clarifies paragraph 1 by explicitly prohibiting the delivery of a legal document by a process-server inside mission premises. The comment accompanying the proposal stated that the sponsor's aim was to provide clarity on the validity of service by mail. This method had been accepted in the commentary of the International Law Commission but had been deemed illegal by a decision of the Supreme Court of Japan. During the twenty-second meeting of the Committee, the sponsor of this amendment decided to withdraw it. The reason for the withdrawal was that the Committee had reached a unanimous consensus that service could be done through mail. The Conference records do not reflect the existence of a consensus, as only five delegations considered the Japanese amendment and one of them opposed the idea of service by mail.⁵ The premises of a mission and the private residence of the mission's head are immune from violation, as are those of the diplomatic and administrative and technical staff of the mission, as long as they are not citizens or permanent residents of the host country. Agents of the host state are not allowed to enter without the permission of the head of mission. The host state must take all necessary measures to protect the premises from intrusion or damage, and to prevent any disturbance or disrespect towards the mission.

The premises, along with their contents and the mission's transportation, are granted immunity from search, requisition, legal attachment, or execution. Motor cars owned by diplomatic and administrative and technical staff personnel are granted the same immunity, however specific regulations regarding traffic violations vary among nations. In general, diplomats are regarded like citizens when it comes to these offenses, with the exception that they are not subject to prosecution. Instead, the offense is reported to the head of the diplomatic mission.⁶ The incidents that occurred at the London Libyan "People's Bureau" on April 17, 1984, emphasize

⁴ GORE-BOOTH L.(ed.): *Satow's Guide To Diplomatic Practice*, 110–11.

⁵ KERLEY, E. L.: *Some Aspects of the Vienna Conference on Diplomatic Intercourses*.

⁶ FELTHAM, R. G.: *Diplomatic Handbook*, 38–39.

the absence of effective measures to prevent illegal behavior inside the diplomatic immunity system established by the Vienna Convention. The user's text is "II". A gathering of Libyan protesters, who are in opposition to Libyan leader Colonel Muammar el-Qaddafi, had congregated in front of the People's Bureau to express their disapproval of Colonel Qaddafi's treatment of students in Libya. The gathering was behaving in a peaceful manner when, abruptly, the mob was targeted by machine gun fire originating from the People's Bureau. Twelve One officer of the police detachment surrounding the protestors was killed by gunfire. Thirteen individuals sustained injuries, with five of them being in a severe condition. Fourteen The British police promptly established a perimeter around the embassy to prohibit both admission and leave. British Home Secretary Leon Brittan¹⁵ requested that Libya grant permission for British police to access the premises in order to search for suspects and collect forensic evidence. However, Libyan officials instantly criticized and rejected this demand. The Libyan government responded to the British action by issuing orders for its police to besiege the British embassy in Tripoli. Thirty-five individuals, including the British ambassador, were detained within the premises of the British embassy. The number is 9. A deadlock occurred as each government detained officials from the other. Later, British officials identified the legally permissible alternatives that were accessible. British officials determined that the most probable course of action to apprehend the gunman was to close the People's Bureau and assess the eligibility of each resident for diplomatic immunity according to the Vienna Convention. Two Individuals who do not qualify for immunity would be arrested for interrogation and potential legal action. Twenty-three However, the British government did not provide an explanation for why this alternative was not implemented.⁷ Was not implemented due to reasons not explained by the British government. After the shooting, the Libyan authorities freed 25 people from the Tripoli embassy after failed negotiations. The reason for this action is unclear. Libya refused British requests to search the People's Bureau during negotiations. Although the Libyan government offered to deploy an investigatory team to London and prosecute suspects in Libyan municipal courts, the British declined. With little progress in negotiations, the British cut ties with Libya and ordered the People's Bureau occupants to leave the UK within seven days. The British assured safe exit and pledged not to check bags. After 11 days of siege at the Libyan People's Bureau, the occupants fled Britain with British police protection. As the Libyan government released its last British diplomatic personnel, they returned home. The Libyans were searched and questioned by British police in London before their departure. Police in Britain let the Libyans' belongings, including the weapon used in the shooting, to leave the country without scrutiny.

⁷ WRIGHT, S. L.: Diplomatic Immunity: Proposal for Amending the Vienna Convention to Deter Violent Criminal Acts. *Boston University International Law*, 5 (1987)

British police examined the People's Bureau after its inhabitants left, finding firearms. The British decision to offer de facto diplomatic immunity to all Libyans in the People's Bureau regardless of diplomatic status is speculative. British officials likely prioritized protecting the eight thousand British people in Libya and the besieged British embassy in Tripoli over prosecuting the shooting suspects. British judgment can be explained by Vienna Convention language. The UK has to let Libya withdraw its accredited diplomatic personnel without intervention because both countries signed the Vienna Convention. The Libyan People's Bureau event shows the Vienna Convention doesn't stop crime. Embassy staff are immune from criminal prosecution, which encourages lawbreakers. N.Y.C. and D.C. police often confront criminals with diplomatic immunity. From 1974 to mid-1984, diplomatic immunity avoided prosecution in 546 London instances that would have resulted in a six-month prison sentence. Diplomatic immunity has safeguarded many other crimes. The Vienna Convention allows receiving governments to declare a diplomat persona non grata as the only protection against a suspect criminal. A persona non grata proclamation forces the sending state to recall or terminate the individual's diplomatic duties, forcing them to leave the receiving state. In murder cases, like at the Libyan People's Bureau in London, persona non grata declarations are not appropriate due to the harsher penalty of people convicted in non-diplomatic immunity settings. As an alternative to the persona non grata declaration, the governments might cut ties. In the Libyan People's Bureau incident, the United Kingdom took this action. The Wien

The agreement originally aimed to improve international ties, not disrupt communication as it did in this occasion. An option that prevents communication disruptions and reduces criminal behavior would benefit the global society.

The following proposal offers an alternative.⁸

The Vienna Convention aims to provide immunity exclusively to genuine diplomatic agents, genuine embassies, and genuine diplomatic luggage, while excluding terrorists who pretend to be diplomats. In my opinion, the two Libyan assassins, the People's Bureau where they were located, and the bags that held their weapons are not covered by the requirements of the treaty. There is ample justification to doubt if the murderers, who are likely members of the governing committee, were officially recognized and authorized as legitimate diplomatic representatives. According to Article 4, Section 1 of the Vienna Convention, the host country has the authority to assess and evaluate the nomination of a diplomat before accepting and accrediting them. If the diplomat is found to be unsatisfactory, the host country can reject their accreditation. The number is 9. Due to the sudden seizure of the embassy by Qaddafi loyalist students, the British government was

⁸ *Id.*

unable to exercise its right, as per the Convention, to proclaim them *persona non grata* prior to their arrival in Britain.⁹

The British police, following a brief and concise interrogation with the Libyans just before their departure, released a statement affirming that they held diplomatic status. The methodology behind the police's decision remains ambiguous. Diplomatic passports do not provide definitive proof in this matter. As a result of my extensive tenure in government, I have been granted a diplomatic passport by the State Department as a gesture of politeness. I do not qualify as a diplomatic agent according to the definition provided by the Vienna Convention.¹⁰ The second component of the inviolability of diplomatic premises is to the obligation of the host country to provide protection. According to Article 22 of the Vienna Convention, the country receiving a diplomatic mission has a specific obligation to take necessary measures to safeguard the mission's premises from any unauthorized entry or harm, and to prevent any disruption of the mission's tranquility or compromise of its prestige. The term 'appropriate' steps refers to the necessity of ensuring that the level of protection offered is commensurate with the level of risk or danger to the premises. It is evident that the state receiving the embassy cannot reasonably be expected to permanently deploy police officers outside each embassy building. Furthermore, it is important to note that all houses of diplomatic, administrative, and technical staff are equally entitled to the security that comes with inviolability. However, if the entity is aware of an imminent aggressive protest, or if the ambassador notifies it of an unauthorized entry or an imminent assault, then it is obligated to offer appropriate security measures in response to the threat or to expel the trespassers upon request. The internal legislation is not required, nor is it a common practice, to impose particularly harsh punishments for attacking or trespassing on embassy property, or to criminalize minor insults to the premises or the flag of the mission. However, such provisions have been very prevalent.¹¹ The US applied to the Court after Iranian terrorists occupied its Embassy in Tehran on November 4, 1979, and kidnapped its diplomatic and consular workers. On the United States' request for provisional measures, the Court held that diplomatic envoys and embassies were inviolable, and it indicated provisional measures to restore the Embassy premises to the United States and release the hostages. In its Judgment of 24 May 1980, the Court found that Iran had violated and was still violating obligations owed to the United States under conventions in force between the two countries and rules of general international law, that this violation engaged its responsibility, and that the Iranian Government was bound to secure the immediate relea The Court reiterated the importance of international law governing

⁹ GOLDBERG, A. J.: *The Shoot-Out at the Libyan Self-Styled People's Bureau: A Case* (1984)

¹⁰ *Id.*

¹¹ GORE-BOOTH L.(ed.): *Saton's Guide To Diplomatic Practice*, 111.

diplomatic and consular interactions. It noted that while militants' actions on November 4, 1979, could not be directly attributed to the Iranian State due to a lack of information, the State had done nothing to prevent the attack, stop it short, or force the militants to leave and release the hostages. The Court found that after 4 November 1979, certain Iranian State organs approved the allegations and decided to propagate them, turning them into Iranian State acts. Despite the absence of the Iranian Government and after rejecting Iran's two communications arguing that the Court could not and should not hear the matter, the Court rendered judgment. By Order of 12 May 1981, the matter was discontinued and removed from the List, therefore the Court did not have to rule on recompense for the US Government's injury. Article 1 from Optional Protocol concerning the Compulsory Settlement of Disputes Adopted by the General Assembly of the United Nations state that "Disputes arising out of the interpretation or application of the Convention shall lie within the compulsory jurisdiction of the International Court of Justice and may accordingly be brought before the Court by a written application made by any party to the dispute being a Party to the present Protocol." Regarding the endorsement of the Vienna Convention. There are currently no universally accepted rules for implementing Article 41 paragraph 1. It is doubtful that such guidelines could be developed, as opinions on what constitutes unacceptable interference in the internal affairs of a receiving country differ across different locations and periods. The Memorandum addressed the specific challenges faced by diplomats when providing support in cases related to human rights. It concluded that any effort to gain global recognition that such assistance does not constitute interference in internal matters would probably have a negative impact.¹²

The blanket requirement of immunity covers the gravest offense against a government, which is espionage. This threat to national security is referred to as a "clandestine activity" carried out by an individual authorized by a foreign government with the intention of acquiring confidential information about another country's military defense. This conduct is strictly forbidden by law. During espionage operations, the sending State discreetly places an intelligence collector within the diplomatic organization. Upon the arrest of the agent, it is customary for the sending State to request the protection of diplomatic immunity. Since the operative cannot be subjected to punishment, the receiving State responds by declaring the collector *persona non grata* and ordering their immediate departure. This action effectively ends the collector's diplomatic privileges and immunities.¹³

Espionage must be considered within this legal framework. Espionage is illegal in all modern states, including the US, where Title 18 U.S.C. section 793 protects only national defense information, which collectors usually seek. Classified

¹² DENZA, E.: *Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations*. (2016).

¹³ WARD, N. P.: *Espionage and the Forfeiture of Diplomatic Immunity*

information gathering and dissemination by nationals and aliens are restricted for utmost security. The death sentence is the maximum punishment during conflict and lower in peacetime to deter violators and underline the crime's seriousness.

An espionage operation involving diplomatic officials of the sending State will be investigated by a State's counterespionage agency for as long as necessary to uncover the most intelligence sources. When participants are arrested, the sending State promptly seeks diplomatic immunity. The criminal trial will charge participating nationals of the harmed host State with espionage or conspiracy. 0 The transmitting State's citizens are immune and can only be named co-conspirators, not defendants. 2 Once they invoke immunity, foreign agents are labeled *persona non grata* and sent to their home country. The remaining accused will face death, life imprisonment, or sentences up to 40 years.¹⁴

The deliberate nature of espionage action is the primary defining factor of contemporary statutes. The concept of specific intent is naturally addressed. Simply having a rational basis to believe that information will be utilized to harm the country or benefit another state is also enough. The purpose behind engaging in espionage is inconsequential. One important current provision is that the information does not have to harm the state from whom it is taken. An offense is perpetrated regardless of whether the foreign nation that stands to gain is an ally.¹⁵ Diplomatic and consular workers are exempt from prosecution for espionage due to their privileged status, which serves as an incentive for engaging in illicit activities. In order for the receiving State to address the matter, it must first have valid grounds to revoke the privileges and immunities. According to current international law, the receiving State must provide sufficient evidence of abuse of diplomatic privileges by the collectors. Such a demonstration could potentially result in a clash with domestic legislation and would constitute a violation of treaty law.¹⁶ Every diplomatic privilege can be abused. When a state invokes immunity for espionage, it is taking advantage of its diplomatic protection. It exploited its rights and immunities under international law and the receiving State, with international implications. In this case, the receiving State is justified in withdrawing espionage privileges and immunities to protect national security secrets. The receiving state can alter its domestic laws, which may void treaty advantages and immunities. A rejection of criminal immunity for espionage would subject the collector to domestic sanctions and deter future privilege and immunities abuses. As civil law has immunity exceptions, criminal law should too. Espionage immunity must assist the state before being eliminated. The US is one of several nations that can take unilateral action due to its global dominance and superior intelligence collecting. The diplomatic mission provides

¹⁴ *Id.*

¹⁵ EDMONDSON, L. S.: *Espionage in Transnational Law*. 5 Vand. J. Transnat'l L. (1972).

¹⁶ WARD, N. P.: *Espionage and the Forfeiture of Diplomatic Immunity*.

adequate people and assistance for espionage operations. By limiting this possibility, hostile correspondents targeting the US would lose diplomatic privileges and immunities and be compelled to operate independently.¹⁷

Due to the immunity granted to authorized diplomats, they cannot be subjected to prosecution under local laws. Therefore, it is customary to label such individuals as *persona non grata* and request their immediate recall. Irrespective of the facts regarding the espionage, there is no specific obligation to provide a response. Canada made the uncommon decision to recall the leader of its diplomatic mission to the U.S.S.R. following the defection of a cipher clerk who exposed a "spy ring" operated by Soviet embassy staff. However, the United States solely expressed its objection to the act of covertly monitoring its diplomatic building in Moscow. Although diplomatic practice shows that there are indeed consequences that result from the detection of espionage, there is still a significant amount of uncertainty. The principle of maintaining peace appears to be established in a single scenario: when a covert operative is apprehended within the borders of another nation, without any additional breach of international law, it results in a diplomatic exchange of written communications, a formal objection, and a denial of the allegations.¹⁸ Currently, international law does not acknowledge a universal entitlement to diplomatic asylum. Moreover, diplomatic missions are not normally obligated to provide asylum. Nevertheless, international law acknowledges that diplomatic refuge can be given in specific exceptional circumstances or based on extraordinary humanitarian considerations. These requirements are typically fulfilled when an individual confronts a severe and impending threat of violence for which the local authorities are incapable of providing protection, or for which they actively encourage or permit. Ordinary criminals seeking to evade the normal legal procedure will not be awarded asylum or temporary safe harbor. The "right of asylum" or temporary refuge refers to the exclusive prerogative of the "representing" State, exercised by its head of post, to provide an invitation. The Canadian stance and implementation can be succinctly summarized as follows: Asylum may only be granted by our consulates and diplomatic missions abroad in exceptional situations, and not as a regular practice. In the specific situations we are referring to, temporary asylum may be granted based on humanitarian reasons to an individual, regardless of their Canadian citizenship status. This would occur if the person's life is at immediate risk due to political unrest or riots. It is important to ensure that the intervention by the mission is clearly understood as being driven by humanitarian motives and not misinterpreted

¹⁷ *Id.*

¹⁸ EDMONDSON, L. S.: *Espionage in Transnational Law*. 5 Vand. J. Transnat'l L. (1972).

otherwise.¹⁹ In 1827, the coachman employed by Mr. Gallatin, who served as the United States Minister and Head of Mission in London, was apprehended in the stable of the Legation on allegations of assault. The correspondence reveals that the British Government supported the action taken, whereas Mr. Gallatin, who had already fired the servant, disagreed with the expressed opinions. In response to this case, the British Government implemented measures to prevent any future arrests of a foreign minister's servant without prior communication to the minister. This was done to ensure that the minister's convenience could be taken into account when executing the warrant.²⁰

While international law allows for some enforcement actions to be taken against assets of foreign states within the jurisdiction of the host state, the specific language used in the State Immunity Act, along with the requirement for sufficient evidence in the form of an ambassador's certificate and the burden of proof on the judgment creditor, effectively prevents the implementation of these limited enforcement measures. If there is a desire to expand the authority to seize assets for commercial obligations, alternative approaches can be considered without making direct changes to the 1978 Act. When the creditor wants to ensure the safety of his business transactions with the State, he should demand a guarantee from a State trading entity. This entity's assets, excluding those in the central bank, should be completely liable to be seized locally. When filing a lawsuit against the State for a commercial obligation, the creditor must specify the source from which the debt will be paid and frame their claim as one pertaining to either moveable or immovable property owned by the State. An order to obtain payment for a business obligation from a particular fund maintained in the name of a foreign State could serve as adequate evidence to challenge an ambassador's certificate and demonstrate that the fund is being used or intended to be used for commercial purposes.²¹

2.2. Inviolability of Archives and Documents

Article 24 of Vienna Convention: The archives and documents of the mission shall be inviolable at any time and wherever they may be. The protection of diplomatic archives at the mission's premises is derived from the protection of those premises themselves. Archives in transit are safeguarded by the lesser protection of the diplomatic bag and courier. The issue of the legal standing of diplomatic documents that are not physically located within a diplomatic mission or in the possession of a courier or mission member, and may not be readily recognized as

¹⁹ GREEN, L. C.: Trends in the Law Concerning Diplomats. *Canadian Yearbook of International Law*, 19, (1981).

²⁰ GORE-BOOTH L.(ed.): *Saton's Guide To Diplomatic Practice*, 110.

²¹ FOX, H.: Enforcement Jurisdiction, Foreign State Property and Diplomatic Immunity. *The International and Comparative Law Quarterly* (1985)

diplomatic archives, has only been addressed by courts and governments in the twentieth century. The establishment of inviolability in all these circumstances has been explicitly defined solely through the implementation of Article 24 of the Vienna Convention.²² The International Law Commission and Vienna Conference expanded diplomatic archive protection beyond prior international law. First, the International Law Commission chose "inviolable" to convey that the receiving State must abstain from internal interference and that it must protect the archives from unauthorized interference. Second, the Vienna Conference added 'at any time' to emphasize that inviolability persisted after diplomatic ties were broken or military combat began. Article 45 allows the sending State to transfer these archives to a third State, the safeguarding authority, to 'respect and protect' them. However, diplomatic archives and documents retain their inviolability under Article 24 after they are no longer 'used for the purposes of the mission', unlike 'premises of the mission' under Article 1(i) of the Convention.

Third, the International Law Commission and the Conference added the words 'wherever they may be' to Article 24, making it clear beyond argument that archives not on the mission's premises or in the custody of a mission member are inviolable. The Conference explicitly rejected France and Italy's proposal requiring conspicuous official signs for archives and documents outside mission premises. A US amendment that defined 'archives and documents' as 'the official records and reference collections pertaining to or in the custody of the mission' was withdrawn. Archives are separate from other mission property, which under Article 22(3) is not inviolable except on mission grounds. The receiving State must immediately restore lost or stolen archives and cannot utilize them for judicial actions or other purposes.²³ The Convention does not define 'archives and documents'. Their inviolability does not depend on their identification, and they are not required to be identified outside mission grounds (unlike the diplomatic briefcase). The negotiators clearly wanted to define the term broadly, so they added "and documents" to encompass negotiation materials and draft memos, which are not archives. Article 1(1)(k) of the Vienna Convention on Consular Relations states that "'consular archives" includes all the papers, documents, correspondence, books, films, tapes and registers of the consular post, together with the ciphers and codes, card-indexes and any article of furniture intended for their protection or safekeeping. Given diplomatic missions' wider immunities, it would be absurd to apply a narrower definition of "archives" to diplomatic archives than to consular archives. The Vienna Diplomatic Convention has applied this extensive definition. Since the goal is to maintain the secrecy of stored information, 'archives and documents' should include current storage techniques like computers and computer drives. Modern

²² DENZA, E.: *Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations* (2016), 156.

²³ *Id.*, 158–59.

international accords that provide international organizations diplomatic inviolability and immunity contain more stringent storage procedures guidelines. For instance, the Headquarters Agreement between the UK and the International Maritime Organization grants inviolability to 'all archives, correspondence, documents, manuscripts, photographs, films and recordings belonging to or held by the Organization and to all information contained therein'. However, a precise description of current information storage technologies may not keep up with the growth of approaches. Trusting Article 24's apparent aim to encompass all physical information storage objects is probably best.²⁴

2.3 Freedom of Communication and the Inviolability of Official Correspondence

A diplomatic mission has the right to communicate without any restrictions for all official purposes and to have unrestricted access to all facilities inside the host state. The entity utilizes coded or encrypted messengers and communications to communicate, using any suitable methods, including its own government and its government's embassies and consulates, regardless of their location.

However, the installation and use of a wireless transmitter are only permissible with the explicit authorization of the governing authority of the hosting country.²⁵

International practice had long recognized the right to safeguard diplomatic communications, though it was imperfect. In rare cases of interception complaints, the state challenged would argue it was unauthorised. If the interception revealed a conspiracy against the receiving state, it may claim exceptional defense of its essential interests. Adair describes Parliament's regular interceptions of despatches during the Civil War, justified by tensions in England. He states that the Portuguese envoy was deemed suspicious and expelled after being implicated in conversations with King Charles during the capture of royal correspondence at Naseby. Knowing his destiny was sealed, the ambassador wanted revenge for the parliamentary spies' interfering with his letters. He enclosed an old news-sheet, a figure of a man hanged, and a few pairs of spectacles in an important-looking packet. To ensure that the parliamentary commissioners, who were not ironic, would not miss the joke, he added a note saying that he hoped the spectacles would help them decipher the valuable information he was sending abroad. No democracy can take a joke against itself, and no democratic administration dares to consider it funny: Parliament was enraged and demanded his deportation.

Secure communication was enabled thanks to cipher improvements and wireless message transmission. However, states approached diplomatic wireless differently.

²⁴ *Id.*, 160–61.

²⁵ FELTHAM, R. G.: *Diplomatic Handbook*, 39.

Only the wealthier states could afford to install it, and they believed that the inviolability of the premises and their right to free diplomatic communication meant they did not need the receiving state's consent. They would help change the frequency if it was tough. The less developed regimes could not afford wireless in its missions and feared that uncontrolled transmitters could be used for propaganda against them. They added 'the mission may install and use a wireless transmitter only with the approval of the receiving State' to the Vienna Convention. The sending state must follow international telecommunications regulations if a transmitter is deployed. The International Telecommunication Convention exempts the receiving state.²⁶

2.4. Diplomatic Bag and Diplomatic Couriers

Under the Vienna Convention, the diplomatic luggage is better protected than under customary law. It was generally acknowledged that the receiving state could dispute a bag containing unauthorised items. If this happened, the sending state might return the bag unopened or open it in front of the receiving state's authorities. The Vienna Convention on Consular Relations allows challenging a suspect bag for consular bags. This is no longer allowed for diplomatic bags. Even if they think the bag is being used to transport weaponry or other illicit exports or imports, the receiving state may not require the bag to be returned or opened. States were cognizant of the risks of misuse, but they were even more aware that officials may abuse any right of search by claiming to suspect a bag. Since this does not entail opening or holding the bag, the receiving state or airline authorities may subject it to detection devices that detect explosives, metal, or drugs. If the test shows suspicion, the airlines may refuse to carry it.

The diplomatic courier must carry a passport and a paper identifying his bag's packages, just as the diplomatic bag must be clearly identifiable by an official seal. This is necessary since the courier's luggage can be searched. The courier's only privileges are those needed to transport the bag, such as personal inviolability and immunity from arrest and detention. Otherwise, he lacks diplomatic agent tax and customs benefits and personal immunity from suit. Even more clearly, an adhoc courier's limited inviolability comes from carrying the diplomatic bag, as his inviolability ends when he delivers it. Modern commercial airplane pilots can send diplomatic bags 'by hand of the pilot' under the Vienna Convention. This captain is not a courier, but a mission member can enter the plane and take care of the diplomatic package from him.²⁷

²⁶ GORE-BOOTH L.(ed.): *Saton's Guide To Diplomatic Practice*, 116–117.

²⁷ *Id.*, 117–18.

This is an airtight bag or container that is clearly labeled as such, and it contains exclusively official documents and articles intended for official purposes. A diplomatic bag is typically classified into one of two categories based on the significance of its contents: accompanied or unaccompanied. The diplomatic bag is sacrosanct, as it is intended for expedited delivery. The contents of the package cannot be accessed or held, and a diplomatic courier, who is authorized by the state they are visiting or working in, may transport the package with all necessary privileges and protections. He relishes personal inviolability and is immune to any kind of apprehension or confinement.

A diplomatic courier is typically an employee of a Ministry of Foreign Affairs who is responsible for transporting diplomatic bags. Before each journey, the courier must be given a document by their Ministry or head of mission that confirms their status and specifies the number of packages in the diplomatic bag. In cases when there is no normal diplomatic courier available, a state or mission has the option to appoint a person, often an official of the proper nationality who is already traveling for other purposes, as a diplomatic courier for a particular trip. If he is given the necessary documents by his Ministry or head of mission, he will receive the same legal protections and personal immunity as a typical courier until he has delivered the diplomatic bag he is responsible for. Under typical conditions, a diplomatic bag can be given to the aircraft captain, as long as they enter or exit the country through an authorized point of entry. A member of the mission has the right to directly and without any restrictions deliver the bag to the captain, and likewise, receive it from him. The captain in question must be furnished with a document specifying the quantity of packages comprising the bag; however, he is not regarded as a diplomatic courier himself.

If a state's communication with its diplomatic mission needs to go through a third state, that third state must provide the same level of protection as the receiving state. Diplomatic bags that are correctly labeled are immune from being opened or violated while being transported through other countries, just like diplomatic couriers. However, couriers are required to obtain the necessary visas.²⁸

This Commentary does not provide an extensive explanation of the International Law Commission's efforts regarding the diplomatic courier and the diplomatic bag without a diplomatic courier. It appears unlikely that there will be any international discussions, let alone an international agreement, to create a protocol that would modify or enhance the Vienna Convention on Diplomatic Relations or other multilateral agreements that regulate the status of different types of official bags. The primary obstacle that hindered the substantial efforts of the International Law Commission and its Special Rapporteur from achieving results was the presence of two potentially conflicting goals - the development of a

²⁸ FELTHAM, R. G.: *Diplomatic Handbook*, 39-40.

consistent framework to regulate various types of bags and the intention to prevent misuse of diplomatic bags. Furthermore, there was a lack of consensus within the Commission and among Member States regarding the relative importance of these objectives. While the concept of a uniform system may have seemed appealing and simpler to manage, it failed to acknowledge the fact that the distinction in the treatment of diplomatic bags and consular bags, as outlined in the 1961 and 1963 Conventions, was not an irregularity but rather a reflection of the varying levels of sensitivity in diplomatic and consular communications. The standardization of treatment for all official bags based on the greater level of protection afforded to diplomatic bags was not acceptable to the States that were seriously worried about the misuse of diplomatic immunity during the 1980s. However, smaller States lacking sufficient resources to send extensive coded wireless transmissions or provide couriers for their bags found it unacceptable that standardization of treatment should occur based on the 'challenge and return' provision outlined in Article 35 of the Vienna Convention on Consular Relations. At that time, the Communist States unanimously supported measures that would establish consistent treatment at a higher level of inviolability. They were essentially the only ones advocating for the adoption of new rules in the form of a convention. As a result, what came forth was not a consistent system and, in many ways, it did not accurately represent the actual practices of states or the desires of the majority of states.²⁹

The issue of defining the boundaries of what might be considered a diplomatic bag, as well as the process of identifying it, was carefully examined in relation to the 1985 Report of the House of Commons Foreign Affairs Committee on the Misuse of Diplomatic Immunities and Privileges. While the Committee's probe was well under way after the April 1984 shooting from the Libyan People's Bureau, Umaru Dikko, a former minister in Nigeria, was abducted on the streets of London. Surveillance was implemented at airports, and concerns were raised when two large boxes, equipped with ventilation, arrived at Stansted airport with the purpose of being loaded onto a Nigeria Airways plane. Upon receiving notification from the Foreign and Commonwealth Office that the crates did not qualify as diplomatic bags (the reasons for this are explained later), customs officials proceeded to open them. The Nigerian High Commission members were present during the inspection and discovered Mr. Dikko, who was unconscious and accompanied by a doctor, along with two other individuals. There were also compelling suspicions that weapons stored in the Libyan People's Bureau had been transported into the United Kingdom using Libyan diplomatic bags. It was presumed that the weapons used in the shooting and killing of a policewoman were removed from the country when

²⁹ DENZA, E.: *Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations*, 2006.

the Bureau was evacuated after diplomatic relations between Libya and the United Kingdom were severed.³⁰

Another issue brought up by the abduction pertained to accreditation. Two diplomats at the High Commission were deemed unwelcome and the High Commissioner, Major-General Halidu Hananiya, who had returned to Lagos for urgent discussions, was officially notified that he would not be allowed to return. However, the argument of diplomatic immunity presented on behalf of the Nigerian arrested at Stansted, Major Mohammed Yusufu, was rejected. Although he had a diplomatic passport, the protocol section of the FCO was not formally notified of his affiliation with the High Commission personnel.³¹

2.5. Commencement and Termination of Mission Immunities

When mission premises are inviolable is unclear from the Convention and travaux préparatoires. In the Harvard Draft Convention, inviolability requires notice to the receiving State that a diplomatic mission or member is occupying premises. Although the Vienna Convention has comprehensive rules for notifying privileges and immunities holders and establishing entitlement beginning and ending, there are no such provisions for premises. In 1957, many International Law Commission members offered alternative solutions. Mr. Ago said it was customary to inform the receiving State of mission-use properties, and inviolability might begin upon delivery. Sir Gerald Fitzmaurice said mission-used properties were inviolable 'began from the moment they were placed at the disposal of the mission'. It was typical to assert inviolability for new structures throughout interior installation and decorating, Mr. Bartos stated. He said that the topic 'was a very delicate one, and in the absence of any established norm, it would be more sensible for the Commission to avoid from raising the matter', which was largely accepted.

Some instances support Mr. Bartos' criteria. In *Petrococcchino v Swedish State*, a French court ruled in a tenancy dispute that:

'The acquisition of real property by a foreign State does not ipso facto invest that property with the privilege of extraterritoriality: it is necessary that the property be completely appropriated to the service of the embassy. In *Beckman v Chinese People's Republic*, the Swedish Supreme Court refused to exercise jurisdiction in a dispute over the validity of a sale of real property to China, holding that China could plead immunity because 'the property in this case is used by the Republic for its Embassy in this country'.

³⁰ *Id.*, 195.

³¹ CAMERON, I., First Report of the Foreign Affairs Committee of the House of Commons. *The International and Comparative Law Quarterly*, 610-620, 615-16.

In four cases, *Tietz and others v People's Republic of Bulgaria*, *Weinmann v Republic of Latvia*, *Bennett and Ball v Hungary*, and *Cassirer and Geheeb v Japan*, the Supreme Restitution Court for Berlin stressed that a State's remote intention to use its property for mission premises did not grant immunity from local jurisdiction. West Berlin property was sold to foreign states that utilized it as mission premises until 1945 in all four situations. Latvia, Bulgaria, and Hungary had no diplomatic ties with Germany in 1959, whereas Japan had an embassy in Bonn. In wartime or diplomatic breaches, the premises' immunity may be 'suspended', the court noted. However, 'no diplomatic activity whatsoever, in the sense of the conduct of diplomatic relations between a sending sovereign and a receiving sovereign, existed in West Berlin' and the premises' immunity had expired. If Berlin became capital of a united Germany again, immunity would rely 'only upon an actual and existing use of the premises', not on intention to use the buildings for missions.

The 2003 US-PRC agreement on the building of embassies in Beijing and Washington grants the two embassies inviolability as mission premises "from the date of delivery of possession."³²

Article I of the Convention defines mission premises as 'the structures or sections of buildings and the land supplementary thereto, irrespective of ownership, utilized for the mission's objectives, including the head's dwelling. Neither the transmitting nor receiving state may unilaterally declare particular structures diplomatic premises. In controversial circumstances like cultural institutions led by a cultural attache or public embassy reading rooms or information offices, they must agree. In reality, establishing when mission premises start and stop is difficult. The Vienna Convention clearly states where personal rights and immunities begin and end, but not for mission buildings. It is well established that a sending state's possession of property, even if distantly intended for diplomatic reasons, does not render it inviolable. 15 However, if the sending state has notified the receiving state of its acquisition of premises for use as an ambassador's residence or embassy offices and obtained any local law consents (embassy premises do not exempt them from local building or planning laws), those premises are generally considered mission premises while they are being prepared for occupation and use. After a diplomatic mission leaves, buildings remain inviolable for a 'reasonable time' of a few months, and diplomats retain privileges and immunities. Unused buildings may lose their 'premises of the mission' status and inviolability if diplomatic ties are terminated or the mission is recalled. Article 45 of the Vienna Convention requires the receiving state to 'respect and defend' them and their property and archives.³³

³² DENZA, E.: *Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations*, 145–146.

³³ GORE-BOOTH L.(ed.): *Satow's Guide To Diplomatic Practice*, 111–112.

3. Conclusion

Diplomatic immunity, at its core, is a complex concept designed to ensure the inviolability of diplomats and protect them from the imposition of legal jurisdiction by host countries. This legal protection extends to diplomats and their premises, shielding them from legal proceedings and unauthorized access. The distinction between immunity and privilege, where privileges grant exclusive entitlements and immunities provide exemption from local jurisdiction, is often nuanced, requiring clarification by scholars.

Instances of diplomatic immunity misuse, such as violent offenses committed by diplomats and illicit use of the diplomatic pouch, underscore the need for a delicate balance between protection and accountability. The text raises an alarming issue regarding potential support for state terrorism through foreign embassies, adding another layer of complexity to the diplomatic immunity landscape.

Examining the inviolability of diplomatic missions, as outlined in Article 22 of the Vienna Convention on Diplomatic Relations, reveals two crucial aspects. Firstly, diplomats and their premises are granted exemption from legal proceedings by the host country, safeguarding against unauthorized access. The People's Bureau incident in London in 1984, however, exposed challenges in enforcing this inviolability, leading to a diplomatic standoff.

Secondly, the host country is tasked with ensuring the safety and security of the mission's facilities, protecting against unauthorized access, harm, and disturbances. Despite the Vienna Convention granting immunity from search, requisition, and legal attachment to diplomatic premises, real-world application faces challenges, as seen in the People's Bureau incident. The British government's decision to offer *de facto* diplomatic immunity to all Libyans in the People's Bureau, irrespective of diplomatic status, underscores the complexities and potential misuse of diplomatic privileges.

Delving into espionage, a clandestine activity involving intelligence collection by authorized individuals, the text proposes a refined approach. Diplomatic immunity should be exclusive to genuine diplomatic agents, embassies, and diplomatic luggage, excluding those involved in illicit activities. This emphasizes the complex nature of diplomatic immunity, its potential for misuse, and the challenges in enforcement.

Article 24 of the Vienna Convention, establishing the inviolability of diplomatic archives and documents, expands the scope beyond previous international law. The term "inviolable" signifies protection against internal interference, persisting even after diplomatic ties are severed or during military conflicts. The comprehensive definition encompasses various storage techniques, including modern technologies, ensuring the continued inviolability and protection of diplomatic archives and documents.

Freedom of communication for official purposes and unrestricted access to host state facilities are vital components of diplomatic missions. The use of coded or encrypted messengers is common, but the installation of wireless transmitters requires explicit authorization, illustrating the delicate balance between communication rights and host country consent. The Vienna Convention provides enhanced protection for diplomatic bags and couriers, with diplomatic luggage being immune from challenge or opening, even in cases of suspicion.

The examined sections highlight the intricate legal framework governing diplomatic relations, including the complexities surrounding the commencement and termination of mission immunities. Instances cited offer varied perspectives on when inviolability begins, emphasizing the need for clarity in international law. The 2003 US-PRC agreement underscores the importance of specifying the commencement of inviolability for mission premises.

In essence, the discussions underscore the multifaceted and intricate nature of diplomatic immunity, necessitating a refined and nuanced approach to strike a delicate balance between the privileges afforded to diplomatic entities and the responsibilities of both sending and receiving states. The challenges in enforcing diplomatic immunity call for continuous evaluation and adaptation in the ever-evolving landscape of international relations.

Bibliography

CAMERON, I., First Report of the Foreign Affairs Committee of the House of Commons. *The International and Comparative Law Quarterly*

DENZA, E.: *Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations*. (2016).

EDMONDSON, L. S.: *Espionage in Transnational Law*. 5 Vand. J. Transnat'l L. (1972).

FARAHMAND A. M.: Diplomatic Immunity and Diplomatic Crime: A Legislative Proposal to Curtail Abuses. *Journal of Legislation*, 16, 97 (1989).

FELTHAM, R. G.: *Diplomatic Handbook*.

FOX, H.: Enforcement Jurisdiction, Foreign State Property and Diplomatic Immunity. *The International and Comparative Law Quarterly* (1985)

GOLDBERG, A. J.: *The Shoot-Out at the Libyan Self-Styled People's Bureau: A Case* (1984).

GORE-BOOTH L.(ed.): *Saton's Guide To Diplomatic Practice*.

GREEN, L. C.: Trends in the Law Concerning Diplomats. *Canadian Yearbook of International Law*, 19, (1981).

KEATON, J. J.: *Does the Fifth Amendment Takings Clause Mandate Relief for Victims of Diplomatic Immunity Abuse*.

KERLEY, E. L.: *Some Aspects of the Vienna Conference on Diplomatic Intercourses*.

MOON, B. – HWANG, E-G.: The Reasons for Choosing a Career in Policing among South Korean Police Cadets. *Journal of Criminal Justice*, 2004/32, 223-229.

PRZETACZNIK F.: *The History of the Jurisdictional Immunity of the Diplomatic Agents in English Law*.

WARD, N. P.: *Espionage and the Forfeiture of Diplomatic Immunity*.

WRIGHT, S. L.: Diplomatic Immunity: Proposal for Amending the Vienna Convention to Deter Violent Criminal Acts. *Boston University International Law*, 5 (1987).

MARCEL MLINARIĆ*

*Anti-discrimination challenges of artificial intelligence systems usage in
deciding on employees' rights*

Abstract: New AI tools are becoming ever more pervasive in our everyday life. One of the areas where the AI tools are being increasingly used is human resources management. These tools enable employers to monitor the behaviour of workers in real time and use then these data for evaluations and future predictions. EU legal system needs to adapt to this new development and enable effective protection of employees against discrimination that can occur.

Key words: AI, HR management, discrimination, transparency, proportionality.

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.129-152>

1. Introduction

Increasing application of the AI systems in the area of human resources management presents new challenges for the protection of employees' rights. One of the areas of law that is here among the most affected is the protection of employees from discrimination. The way the AI systems work creates new challenges, especially because of the lack of transparency in decision-making that causes huge disbalance in the position of employers and employees. This paper is focused primarily on the output of the AI systems and less on the steps that happen before that in the cycle in which the AI systems work.

Starting hypothesis of this paper is that the current EU legal framework for preventing discrimination on the workplace cannot give answer to all of the challenges that have arisen with the application of AI in human resources management. To be more precise when it comes to the hypothesis, there are two challenges (sub-hypotheses) particularly relevant regarding the anti-discrimination legal framework and application of AI systems for human resources management. The biggest challenge involves the problem of transparency which was present already before in the EU anti-discrimination legal framework. However, the opacity and complexity of the AI systems further complicate the position of a weaker party (employee) seeking protection in case of discrimination in the legal proceedings, thus effectively disabling the protection of employees' rights, and a current legal

* Marcel Mlinarić, PhD student of law at the Faculty of Law in Zagreb, University of Zagreb. Supervisors: Associate Professor Snježana Vasiljević, M. Phil., Professor Ivana Grgurev

framework still lacks effective solution for this problem. The second challenge, connected to the first one, is the problem of proportionality test in the cases of justification of indirect discrimination where measure of employer must pass the mentioned test in order to be allowed to exist. In that case, due to the lack of transparency of the AI systems, EU legal framework cannot ensure proper conduct of proportionality test and therefore rights of employees do not receive proper protection. In order to demonstrate the validity of the mentioned hypothesis some of the examples, that show the manner the AI systems work in the world of work, will be demonstrated and then doctrinal legal method will be applied to demonstrate which solutions current legal framework can offer. Therefore, doctrinal legal method is going to be applied in order to ascertain the actual content of law, using and analysing the legal sources of the EU law relevant for this topic – primary law (founding treaties and Charter of fundamental rights of the EU), secondary law (regulations and directives) and judgements of the Court of Justice of the EU (CJEU). By comparing the features of AI systems and content of the EU legal framework it will be possible to make conclusion and assess whether the current EU legal framework is fit to answer all the challenges brought by the AI systems in human resources management. Analysis will also give some insights into the Croatian legal order.

Before elaborating more about the problems, it is necessary to state that the paper is confined exclusively to the AI systems for human resources management and does not cover the AI systems for employment of employees. The paper will also not cover the platform employees as there is a different legal framework that regulates their status.

2. What is artificial intelligence and how does it work?

Artificial intelligence (AI) is a technology that in these days gains ever more attention. Its strong development and its different applications enable faster and more efficient processing of vast amount of data. Although it is not a new technology, because work on it started in the period after WWII¹, new strong computers and vast amount of data have finally enabled us to use its big potential. There are many different definitions of AI. EU in its new proposal of AI Act, one of the first attempts worldwide to regulate AI, has accepted wide definition to cover as much as possible wide area of its applications. AI is defined as: “[...] software that is developed with one or more of the techniques and approaches listed in Annex I and can, for a given set of human-defined objectives, generate outputs such as

¹ RUSSELL, S. – NORVIG, P.: *Artificial Intelligence A Modern Approach*, Third Edition, Pearson 2009/20 – “AI is one of the newest fields in science and engineering. Work started in earnest soon after World War II, and the name itself was coined in 1956.”

content, predictions, recommendations, or decisions influencing the environments they interact with.² EU in fact adopted OECD definition of AI.³ AI Act is currently in legislative phase of a trilogue procedure, that involves negotiations between European Parliament and the Council of the EU with the presence of the representatives of the European Commission, and it is expected that it will be adopted during current year.

AI is based on algorithms⁴ which define how it will work. Algorithms are therefore crucial to explain decisions, evaluations and predictions made by the AI system. However, there are different algorithms that have different features. One of the most important techniques that most AI systems apply is machine learning. Without going into too much detail, machine learning⁵ involves data sets which are being used to train algorithm. These data sets must be free of bias and correct in order to avoid later negative consequences, among other, to avoid discriminatory outcomes. During that process AI system recognizes correlations and patterns in data and according to them modifies its way of working in order to attain goals in more efficient way.⁶ But, these modifications of initial AI system make it less transparent. Moreover, AI system continues to modify itself during its work and therefore it is very difficult to explain how it found some certain solution. The fact that we do not know what happens inside the AI system while it processes data leads us to the conclusion that most AI systems are “black boxes” and some authors even

² Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Laying Down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and Amending Certain Union Legislative Acts [2021] COM/2021/206 final, art. 3./1/1

³ OECD Recommendation of the Council on Artificial Intelligence [2019] OECD/LEGAL/0449 – ‘AI system: An AI system is a machine-based system that can, for a given set of human-defined objectives, make predictions, recommendations, or decisions influencing real or virtual environments. AI systems are designed to operate with varying levels of autonomy.’

⁴ Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus, <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/algorithm>>, (date of download: 22/8/2023) – “Algorithm - a set of mathematical instructions or rules that, especially if given to a computer, will help to calculate an answer to a problem”.

ALOISI, A.: Regulating Algorithmic Management at Work in the European Union: Data Protection, Non-Discrimination and Collective Rights, *International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations*, 2022/4 – “Algorithms can be described as complex sets of rigid instructions supported by advanced statistics and fuelled by increased computational power, which maximise efficiency with regard to assigning tasks, categorising items, targeting messages, allocating resources and forecasting events.”

⁵ LAI, L. – ŚWIERCZYŃSKI, M.: *Legal and Technical Aspects of Artificial Intelligence*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego 2021/20 – „Machine learning aims to reduce the complexity of datasets, and detect patterns, which are then used to explain or predict events, or take action. Thanks to machine learning, a computer program can operate without the need to create code in the form of ‘if then’ commands. As a result, the program can discover its own solutions to problems that are identified in the data it processes.”

⁶ HARASIMIUK D. E. – BRAUN T.: *Regulating Artificial Intelligence – Binary Ethics and the Law*, Routledge, 2021/12, 13, 14.

argue that these mathematical processes cannot be explained by the human language.⁷ Therefore we see only input and output data. Some authors even consider as AI only AI systems that apply machine learning,⁸ but wide definition adopted by the EU covers also systems that do not apply machine learning and with regard to these systems problem of transparency and control is not so accentuated. Factors that, beside their complexity, contribute to the lack of transparency of AI systems are also intellectual property protection of algorithms and reluctance of AI developers to disclose their algorithms. Further obstacle to transparency is lack of AI experts that are capable to conduct algorithmic auditing to reveal how AI works and also the cost of algorithmic auditing.⁹

Explaining how certain AI system works is crucial for observance of rule of law and the possibility of affected subjects to challenge the decisions made by the AI system and protect their rights. Fundamental rights and the concept of rule of law are closely intertwined in a way that rule of law is a necessary precondition for the protection and observance of fundamental rights. Rule of law includes the notions of publication and intelligibility of legal rules.¹⁰ That fact enables individuals to modify their behaviour according to the law but also to control the process of decision-making and to be aware when the law and their fundamental rights are being violated so that they can use legal tools at disposition to protect their rights. The opacity and complexity of the AI systems render them non-transparent and therefore present challenge to the observance of the concept of rule of law as individuals are not familiar with all of the variables that influence the decision and the way the decision about their rights is being made. This feature of the AI systems significantly reduces the possibility of the individual, especially when it comes to employees, to protect his/her rights.¹¹ It is important to state here that correlations and patterns are often not scientifically based and the way the AI systems work is often a result of beliefs of the AI developers according to their understanding of facts.¹² Correlations do not offer the same level of certainty, when it comes to facts,

⁷ GREENSTEIN, S.: Preserving the rule of law in the era of artificial intelligence (AI), *Artificial Intelligence and Law*, 2021, 18.

⁸ LAI – ŚWIERCZYŃSKI: op. cit. 18.

⁹ HACKER, P.: Teaching Fairness to Artificial Intelligence: Existing and Novel Strategies against Algorithmic Discrimination under EU Law, *Common Market Law Review*, 2018/24, 1143-1185.

¹⁰ GREENSTEIN: op. cit. 17.

¹¹ GREENSTEIN: op. cit. 17-18 – „A core element of the rule of law is that laws should be accessible in order that people can abide by them and know what is expected of them, predictability being paramount.⁷⁸ It is for this reason that the notions of publication and intelligibility as promoted by scholars such as Fuller are depicted as central to the rule of law.” Undermining these prescribed attributes of the rule of law is the lack of accessibility that AI presents. The technological complexity associated with AI does not make it suitable to human comprehension, insight or transparency.”

¹² O'NEIL, C.: *Weapons of math destruction – How big data increases inequality and threatens democracy*, Penguin Books 2016/17.

as confirmed causal link. In other words, two values can be in correlation and simultaneously increase or decrease, but that doesn't mean these changes are in any way connected directly between each other. This renders proof of discrimination difficult and challenging since legal framework in the context of discrimination is based on causality.¹³

3. Application of artificial intelligence in human resources management

One of the prerogatives of the employers is their possibility and right to control the work of the employees. According to the Croatian Labour Act employees conduct their work under the control and surveillance of the employer.¹⁴ Therefore, control is one of the key elements of the relationship between employer and employee.¹⁵ New AI systems for human resource management allow employers to control and assess the work of employees in a more effective way, especially in the huge work collectives where this would normally require vast human resources. In order to control their employees, employers use different gadgets which are connected with the AI systems and send them data.¹⁶ Wearables include gadgets on work uniform that measure values such as heart pulse, intensity of voice, pace of work.¹⁷ Among them one can also include smart glasses.¹⁸ There is also an extensive

KIM P. T. – BODIE M. T.: Artificial Intelligence and the Challenges of Workplace Discrimination and Privacy, 35 *ABA Journal of Labor & Employment Law*, 2021/298.

¹³ LEESE, M.: The new profiling: Algorithms, black boxes, and the failure of anti-discriminatory safeguards in the European Union, *Security Dialogue*, Vol. 45(5), 2014/505, 494–511 – “As has been shown, what we can find here is a deep-seated epistemological conflict between an anti-discrimination framework that conceives of knowledge as the establishment of causality and data-driven analytics that build fluid hypotheses on the basis of correlation patterns in dynamic databases. This rift eventually causes a diminishing effectiveness of the anti-discrimination toolbox.”

¹⁴ Croatian Labour Act 2023 (Zakon o radu, Official Gazette (Narodne novine), no. 93/14, 127/17, 98/19, 151/22, 64/23), art. 7/1 – „[...]the worker is obliged, according to the instructions given by the employer, in accordance with the nature and type of work, to personally perform the work undertaken.”

¹⁵ DE STEFANO, V.: “Negotiating the algorithm”: automation, artificial intelligence, and labor protection, *Comparative Labor Law & Policy Journal*, Vol. 41, No. 1, 2019/118.

¹⁶ TODOLIĆ-SIGNES, A., Algorithms, artificial intelligence and automated decisions concerning workers and the risks of discrimination: the necessary collective governance of data protection; *Transfer: European Review of Labour and Research*, 25(4), 2019/3, 465–481.

ALOISI, A. – DE STEFANO, V.: *Il tuo capo è un algoritmo*, Editori Laterza 2020, 36.

¹⁷ DE STEFANO, V – TAES, S.: Algorithmic management and collective bargaining, *European Review of Labour and Research*, 2022/3, 1–16.

MOORE P. V.: Discussion paper - Osh and the Future of Work: Benefits and Risks of Artificial Intelligence Tools In Workplaces, European Agency for Safety and Health at Work, 2019/3.

¹⁸ ZUBOFF, S.: *The Age of Surveillance Capitalism*, Profile Books 2019/157;

Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus, <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/smart-glasses>>, (date of download: 30/8/2023) - Smart glasses – „a pair of glasses that contain computer technology so that, for example, they can be used in a similar way to a smartphone, or you can get information added to what you are seeing as you

use of GPS in order to control the position of each employee during the work time and reconstruct the social network that exists among employees in order to prevent collective action.¹⁹ Control is not confined only to the blue-collar employees. It is also being extensively applied to the white-collar employees insofar as the control over the number of e-mails sent and quantity of the text produced.²⁰

All these data collected through the above-mentioned gadgets are being analysed by the AI systems for workforce management.²¹ Normally it would take a lot of time and resources for employees in human resources department to analyse these data and make evaluations.²² However, with the help of AI systems, employers can have control over all their employees in the real time. There are different AI systems for workforce management with different levels of automatization. Some of them just give evaluations and predictions which employer can later use for making decisions²³, while others include also automatized decision processes. For example, AI systems can automatically give warning to employee if its pace of work is not fast enough and, in some cases, after few warnings, employee can even be automatically fired.²⁴ However, Croatian Labour Act in cases of termination of employment

look through them: A pair of smart glasses will mean that you can take photos with your spectacles; Smart glasses will be able to feed you live information during your activities.“

¹⁹ DE STEFANO – TAES: op. cit. 3.

GARDEN, C.: Labor Organizing in the Age of Surveillance, *Saint Louis University Law Journal*, Vol. 63:55, 2019/65.

HANLEY, D. A. – HUBBARD, S.: Eyes Everywhere: Amazon's Surveillance Infrastructure and Revitalizing Worker Power, *Open Markets Institute*, 2021/7.

²⁰ MOORE P. V.: Discussion paper - Osh and the Future of Work: Benefits and Risks of Artificial Intelligence Tools In Workplaces, European Agency for Safety and Health at Work, 2019/3.

ALOISI, A. – DE STEFANO, V.: *Il tuo capo è un algoritmo*, Editori Laterza 2020/56., 71.

²¹ MOSTAFAVI, S.: *The Role of (AI) Artificial Intelligence in Employee Retention* (Linkedin, 13/3/2023) <<https://www.linkedin.com/pulse/role-ai-artificial-intelligence-employee-retention-shahrzad-mostafavi>>.

(date of download: 14/9/2023) - “Therefore, quietly each sector in the world intends to use artificial intelligence because it has various roles in business, commence from promoting employee and customer interactions to discovering patterns in huge amounts of data to automating monotonous activities and processes. The goal is to take the opportunity that artificial intelligence provides for employee success and efficiency.”

²² DHAENENS, A. – SANDERS, K. – WILLIAMS, M-A.: *Business AI: the game-changer in predicting and enhancing employee retention* (Business Think, UNSW Sydney, 16 /5/2023), <<https://www.businessthink.unsw.edu.au/articles/ai-predicting-employee-retention>> (date of

download: 14/9/2023) - “Predicting employee retention often involves analysing complex datasets to uncover hidden patterns and relationships. HR professionals must sift through data related to employee demographics, job history, performance metrics, and engagement scores, among others. The sheer volume and complexity of data can be overwhelming, and the relationships between these variables are not always visible or apparent, making it difficult to draw actionable insights.”

²³ Ibid. - “AI helps managers, employees, and businesses to set and achieve better goals and results.”

²⁴ KELLOGG, K. C. – VALENTINE, M. A. – CHRISTIN, A.: Algorithms at work: the new contested terrain of control, *Academy of Management Annals*, Vol. 14, No. 1, 2020/380, 366–410;

HANLEY, D. A. – HUBBARD, S.: Eyes Everywhere: Amazon's Surveillance Infrastructure and Revitalizing Worker Power, *Open Markets Institute*, 2021/9.

relationship caused by the misconduct of employee does not allow for the employment relationship to be automatically terminated as it requires the employer to warn the employee firstly about the consequences of her/his conduct if employee continued to violate the obligations arising out of employment relationship. Employee must have the possibility to present his/her defence with exception in case of existence of certain circumstances. Termination of employment must be in a written form and the decision must be reasoned. Decision must be, of course, handed over to the employee. Before terminating employment relationship with certain employee, employer must also conduct a procedure that involves counselling (and in certain situations, even co-decision) with the works council.²⁵ One can see that, due to specific elements, safeguards and requirements in the procedure, termination of employment relationship in Croatian law cannot be fully automated and that this decision must be in the end made by the employer. However, employer can use AI systems for human resources management to evaluate performance of certain employee and then use these data in his/her decision about termination of employment relationship with that certain employee. When it comes to workforce management and organisation of work, employer can use AI systems to get the best performance of the employee using different techniques. In that sense, employers can stimulate employees through AI system to work more and faster.²⁶

As already mentioned, work of AI systems based on machine learning involves different mathematical processes of finding correlations and patterns in behaviour of each employee. Using these processes AI systems evaluate efficiency and productivity of employees, they also use different variables to measure creativity and loyalty. These evaluations are especially important because they help employer to predict future and modify its decisions according to these predictions.²⁷ For

²⁵ Croatian Labour Act (n. 14.), art. 115/2; art. 119/1, 119/2; art. 120; art. 140; art. 150/3/2.

For more details: GRGUREV, I. - VUKOREPA, I.: Croatia. In: Waas, B, (ed.): *Restatement of Labour Law in Europe - Vol III: Dismissal Protection*. C.H. Beck, Hart Publishing and Nomos, 2023/174-204.

²⁶ ZAPPALÀ, L.: Informatizzazione dei processi decisionali e diritto del lavoro: algoritmi, poteri datoriali e responsabilità del prestatore nell'era dell'intelligenza artificiale, *WP C.S.D.L.E. "Massimo D'Antona".IT – 2021/106, 446/2021*. – “Proprio tramite la gamification, per esempio, il datore di lavoro con l'ausilio delle nuove tecnologie digitali introduce nella gestione del rapporto di lavoro elementi di giochi, come regole, sistemi di feedback, punteggi, graduatorie, ricompense e interfacce utente simili a video-giochi, con la finalità, da una parte, di rendere l'attività lavorativa più motivante, più divertente e, per questo, auspicabilmente più produttiva.”

O'NEIL: op. cit. 123-125 – “Also, relevant is the phenomenon of “clopening” that analyses the number of buyers in certain shops and according to that adapts the working shifts of workers in the shop thus avoiding deployment of workers outside busy hours. That practice negatively affects workers as their shifts are not stable and they constantly work under full-work load.”

²⁷ MOORE: op. cit. 3 – “Also called ‘human analytics’, talent analytics’ and ‘human resource analytics’, in an era of ‘strategic HR’, this application of AI-enabled tools is defined broadly as the use of individualised data about people to help management and HR professionals make decisions about recruitment, i.e. who to hire, for performance appraisals and promotion considerations, to identify when people are likely to

example, those employees which are considered to be effective and productive, but not loyal in terms that they are willing to change a job, can receive a salary rise if the employer wants to keep them, while those employees whose evaluation considers them to be effective and loyal and not thinking about changing the employer, could remain on the job with the same salary.

From the above-mentioned examples and description of AI workforce management it is obvious that AI tools further widen the gap between employers and employees and create disbalance in their knowledge and power.²⁸ AI systems can be objective and improve the level of impartiality and protection of employees' rights but when they are not properly designed they can lead to discriminatory effects and deprive employees of their rights.²⁹ They can also lead to the further exploitation of workforce and increase the level of stress and perception of injustice among employees, which can lead to toxic atmosphere in the work collective.³⁰ Therefore, in order to accentuate benefits of technology and reduce to minimum its negative effects, we need a new legal framework adapted to new technological features and reality brought by the AI. These new legal tools must ensure sufficient level of protection of employees' rights and reduce the gap that exists between the powers of employer and position of employees.

4. Challenges to current EU legal framework for prevention of discrimination

4.1. EU legal framework for combatting discrimination in brief

Founding treaties of the EU contain important elements that define the legal framework of anti-discrimination legislation of the EU. In the early days of the European integration current Article 157 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU), that stipulated the principle of equal pay for male and female workers for equal work or work of equal value, was of key importance for prevention of discrimination on the workplace.³¹ However, current TFEU contains many more provisions that enshrine the basic principle of non-discrimination in the EU law. In that sense it is important to mention art. 8 of the TFEU according to which "in all its activities, the Union shall aim to eliminate inequalities, and to

leave their jobs and to select future leaders. People analytics are also used to look for patterns across workers' data, which can help to spot trends in attendance, staff morale and health issues at the organisational level."

²⁸ ALOISI, A. – DE STEFANO, V.: *Il tuo capo è un algoritmo*, Editori Laterza 2020/70.

²⁹ See, for instance: GRGUREV, I. - BJELINSKI RADIĆ, I.: 'Neizravna diskriminacija platformskih radnika', in: *Liber amicorum Željko Potočnjak, Pravni fakultet Zagreb*, forthcoming in September 2023.

³⁰ ALOISI – DE STEFANO: op. cit. 71.

³¹ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, OJ C 326, 26 October 2012, 2007/47–390, art. 157/1 – "Each Member State shall ensure that the principle of equal pay for male and female workers for equal work or work of equal value is applied."

promote equality, between men and women.” According to the art. 153 of the TFEU “the Union shall support and complement the activities of the Member States” when it comes to “equality between men and women with regard to labour market opportunities and treatment at work”. Art. 10 of the TFEU has special importance when it comes to the actions of the EU as it stipulates that “in defining and implementing its policies and activities, the Union shall aim to combat discrimination based on sex, racial or ethnic origin, religion or belief, disability, age or sexual orientation.” It is also important to mention the art. 19 of the TFEU that gives the Council of the EU, with the consent of the European Parliament, competence to take appropriate actions to combat discrimination.³² Among values which are foundation of the EU art. 2 of the Treaty on the EU (TEU) mentions also non-discrimination and equality between men and women.³³ In the following art. 3 of the TEU it is mentioned that the EU should combat discrimination and promote equality between men and women.

It is, however, also important to mention Charter of fundamental rights of the EU which delineates fundamental rights framework in the EU legal order. In its art. 21 Charter contains right to non-discrimination.³⁴ Art. 21, differently from art. 19 of the TFEU, contains open clause when it comes to the protected grounds and in that sense offers higher level of protection against discrimination. However, legal framework for combating discrimination and protecting of fundamental rights in the EU legal order is not confined only to the founding treaties and the Charter due to the fact that fundamental rights, according to the established CJEU case law, represent general principles of the EU law.³⁵ Also, according to art. 53 of the Charter standards of fundamental rights protection under the Charter shall be aligned with the standards of protection under the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental freedoms. In that sense, the CJEU explicitly stated in the case *Nold* that “international treaties for the protection of human rights on

³² TFEU, art. 19/1 – “Without prejudice to the other provisions of the Treaties and within the limits of the powers conferred by them upon the Union, the Council, acting unanimously in accordance with a special legislative procedure and after obtaining the consent of the European Parliament, may take appropriate action to combat discrimination based on sex, racial or ethnic origin, religion or belief, disability, age or sexual orientation.”

³³ Consolidated version of the Treaty on European Union, OJ C 326, 26 October 2012, 2007/13–390, art. 2 – “The Union is founded on the values of respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and respect for human rights, including the rights of persons belonging to minorities. These values are common to the Member States in a society in which pluralism, non-discrimination, tolerance, justice, solidarity and equality between women and men prevail.”

³⁴ Charter of Fundamental Rights of the European Union, OJ C 326, 26.10.2012, 2012/391–407; art. 21/1 – “Any discrimination based on any ground such as sex, race, colour, ethnic or social origin, genetic features, language, religion or belief, political or any other opinion, membership of a national minority, property, birth, disability, age or sexual orientation shall be prohibited.”

³⁵ Case 29-69 Erich Stauder v City of Ulm – Sozialamt, 1969/ECLI:EU:C:1969:57, para. 7.

which the member states have collaborated or of which they are signatories, can supply guidelines which should be followed within the framework of Community law.”³⁶

When it comes to the EU legislation, anti-discrimination legal framework of the EU applicable on work relationships includes three directives that cover various protected grounds (gender, race, ethnic origin, religion/belief, age, disability and sexual orientation).³⁷ Interestingly, the EU legislator has used different provisions of the founding treaties as a basis for the enactment of these directives. When it comes to the Directive 2006/54/EC the EU legislator has used art. 157/3 TFEU (ex art. 141 of the Treaty establishing the European Community³⁸). In contrast to that, Directive 2000/43/EC and Directive 2000/78/EC are based on the current art. 19. TFEU (ex art. 13 of the Treaty establishing the European Community³⁹). All these directives have mechanism that alleviates position of victims of discrimination and allows them to protect themselves more easily in the case of discriminatory outcomes. In that sense, CJEU in its judgement in case *Danfoss* introduced reversal of burden of proof.⁴⁰ According to this mechanism it is for the victim of discrimination to prove the facts from which it may be presumed that discrimination occurred. In case the victim manages to establish the mentioned facts, the burden of proof reverses and employer must prove that there was no discrimination in order to absolve himself of responsibility. Therefore, it is crucial for the victim to have sufficient information to attain this lower level of probability while conducting proof in the court proceedings.

It is also necessary to consider different types of discrimination in the EU law, which differ according to the criteria applied by the employer to discriminate (these criteria can be verbatim or “between the lines” of certain rules and conducts). EU law offers in that sense very high level of protection as discriminatory intent is not relevant for certain conduct to be considered as discriminatory in civil and administrative proceedings.⁴¹ Different situation is in the criminal and

³⁶ Case 4-73 J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung v Commission of the European Communities, 1974/ECLI:EU:C:1974:51, para. 13.

³⁷ Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin, OJ L 180, 2000; Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation, OJ L 303, 2000; Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast), OJ L 204, 2006.

³⁸ Treaty establishing the European Community (Consolidated version 2002), OJ C 325, 2002;

³⁹ Treaty establishing the European Community (Consolidated version 1997), OJ C 340, 1997;

⁴⁰ Case 109/88, Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund I Danmark v Dansk Arbejdsgiverforening, acting on behalf of Danfoss, 1989/ECLI:EU:C:1989:383, para. 16.; art. 8 of the Council Directive 2000/43/EC; art. 10 of the Council Directive 2000/78/EC; art. 19 of the Directive 2006/54/EC.

⁴¹ Art. 19/4, b) of the Directive 2006/54/EC

misdeemeanour proceedings where one must prove existence of the intent to discriminate against.⁴² Direct discrimination that involves less favourable treatment of one person than another due to the existence of one of the protected grounds is less likely to occur in case of the application of AI systems because one can expect that AI developers will audit AI systems before they put them on market to prevent these obvious negative consequences.⁴³ Notable case involving direct discrimination by the AI was AI hiring system for CV scanning used by *Amazon* which discriminated against female job applicants.⁴⁴ The mentioned AI system was in the end scrapped by the company itself as it was found out that the source of bias were old data about hiring of new employees in company, used for training of the AI system. In its statement *Amazon* in the end mentioned that this AI tool “was never used by *Amazon* recruiters to evaluate candidates”.⁴⁵ While indirect discrimination can be justified according to the law, existence of direct discrimination, which cannot be justified by any means, presents much bigger error and can, as seen in the example with *Amazon*, seriously tarnish the company reputation and the AI developer reputation. Due to that fact, one can conceive that AI developers and operators will be very careful in order to avoid the occurrence of direct discrimination. Moreover, proposal of the new AI Act, currently in legislative procedure, includes various security requirements that will prevent occurrence of this type of discrimination during application of AI systems put on the market.⁴⁶ Due to way in which AI systems with machine learning work, based on finding patterns and correlations in data collected from employees, preventing indirect discrimination will be a much bigger challenge as direct discrimination, given the fact that it is much simpler legal concept than indirect discrimination, can be much easier noticed and removed from the AI system by the AI developers. Indirect discrimination occurs when an apparently neutral provision, criterion or practice puts persons of particular group in disadvantageous situation. However, it can be justified by the employer in case there is a legitimate aim of the provision, and if the

⁴² Art. 8/3 of the Council Directive 2000/43/EC; art. 10/3 of the Council Directive 2000/78/EC; art. 19/5 of the Directive 2006/54/EC

⁴³ Art. 2/2, a of the Council Directive 2000/43/EC; art.2/2, a) of the Council Directive 2000/78/EC; art. 2/1, a) of the Directive 2006/54/EC.

HACKER: op. cit. 10. – “However, in most cases in which bias is an accidental feature of the data processing, unfavorable treatment arguably does not occur “on grounds of” group membership and therefore does not amount to direct discrimination.”

⁴⁴ DASTIN, J.: *Amazon scraps secret AI recruiting tool that showed bias against women*, (Reuters 11/10/2018) <<https://www.reuters.com/article/us-amazon-com-jobs-automation-insight-idUSKCN1MK08G>> (date of download: 15/9/2023).

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ AI Act (n. 3.) – for example art. 9. (Risk management system), art. 10. (Data and data governance), art. 12. (Record-keeping), art. 14. (Human oversight); art. 15. (Accuracy, robustness and cybersecurity).

means of achieving of that aim are appropriate and necessary.⁴⁷ One of the examples how AI systems discriminate against, that can be relevant also in our case of AI systems for human resources management even though it is the case of the AI system for recruitment of employees, is the inference of AI system developed by the American company based in San Francisco that found pattern according to which people visiting Japanese manga web site are considered to be more talented and therefore have more advantageous treatment when it comes to employment.⁴⁸ We could interpret this situation for example as indirect discrimination based on age or sex, since Japanese manga web sites are usually visited by the younger male employees.⁴⁹ This example also shows how the process of finding of patterns in the AI systems with machine learning works. There is no clear causal link between creativity and visiting this specific web site. Moreover, there is also no scientifically proven way to measure creativity as existence of this abstract feature depends upon human evaluation that involves different criteria that cannot be simply mathematically described. Also, according to human understanding, there are different types of creativity and it is not conceivable that one can capture them all using such simplified metrics. From the mentioned example, it is obvious that overly simplified way of evaluating of such complex and abstract characteristics, such as creativity, can easily lead to discriminatory outcomes. Another example of how AI systems discriminate involves the usage of system that classifies as creative those people that tend to stay longer at the work.⁵⁰ This can be seen as an indirect discrimination of women because women are usually burdened with family responsibilities that do not allow them to stay at work overtime. Another challenge when it comes to indirect discrimination is a possibility of employer to justify its discriminatory conduct, or in the current case discriminatory conduct of the AI system.⁵¹ In that sense it is necessary to ensure that the opacity and complexity of the AI system do not negatively affect the ability of the court to conduct thorough

⁴⁷ Art. 2/2, b) of the Council Directive 2000/43/EC; art. art. 2/2, b) of the Council Directive 2000/78/EC; art. 2/1, b) of the Directive 2006/54/EC.

⁴⁸ O'NEIL: *op. cit.* 120.

⁴⁹ *Ibid.* 121. – “But certain workers might be doing something else offline, which even the most sophisticated algorithm couldn't infer – at least not today. They might be taking care of children, for example, or attending a book group. The fact that prospects don't spend six hours discussing manga every evening shouldn't be counted against them. And if, like most of techdom, that manga site is dominated by males and has a sexual tone, a good number of the women in the industry will probably avoid it.”

⁵⁰ O'NEIL: *op. cit.* 118-119 – “People the system classified as “creative types” tended to stay longer at the job, while those who scored high on “inquisitiveness” were more likely to set their questioning minds towards other opportunities.”

⁵¹ Art. 2/2, b) of the Council Directive 2000/43/EC; art. 2/2, b) of the Council Directive 2000/78/EC; art. 2/1, b) of the Directive 2006/54/EC.

proportionality analysis which would take into account also the current level of technical development and accuracy of AI systems.

AI systems can also lead to discrimination by association. For example, employees can be classified according to their place of residence. If an AI system finds pattern according to which people from certain town have lower level of productivity (for example if it happened by chance that more employees from this town had health problems due to the environment and therefore underperformed in certain company), it can punish also other well performing employees coming from this certain town just because of their place of residence. It is imaginable that this way of functioning of AI systems can be used to discriminate against Roma or people living in quarters with bad reputation overall. In that sense, CJEU decisions in cases *Coleman*⁵² and *CHEZ*⁵³ that introduced concept of discrimination by association have considerable importance. In case *Coleman*, for example, CJEU found that the employer discriminated against her employee due to the fact that she had child with health problems. In the case *CHEZ* the CJEU found as discriminatory the installation of electricity meters on the big hight for all the consumers in the district where live predominantly people of Roma origin. The CJEU found this practice to be discriminatory also towards the applicant which was not of Roma origin. Therefore, one does not need to be characterised by one of the protected grounds in order to be considered a victim of discrimination.

4.2. Challenges and main problems in the EU legal framework

The EU law obviously does not ensure sufficient level of protection from discrimination to employees when it comes to the application of AI systems for human resources management. In that sense there are two identified problems in the EU law that are in the focus of this paper. The first challenge is lack of transparency of AI systems and repercussions of this feature when it comes to the rules of reversal of burden of proof in the litigations due to discriminatory conduct against employees. The second problem is connected with the first one and it is related to the proper application of the proportionality test in cases of justification of discriminatory conduct by the employer when it comes to the indirect discrimination. These problems have arisen due to the new features and challenges brought by the AI systems. EU legal framework was developed to deal with challenges of “analogue” world, however, new AI powered world requires different and more innovative legal solutions that will help us to control the way this

⁵² Case C-303/06 *S. Coleman v Attridge Law and Steve Law*, 2008/*ECLI:EU:C:2008:415*;

⁵³ Case C-83/14 *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v Komisia za zashtita ot diskriminatsia*, third parties: Anelia Nikolova, Darzhavna Komisia za energiyno i vodno regulirane, 2015/ *ECLI:EU:C:2015:480*.

technology works and enable us to ensure that the application of AI systems is “human-centric”.

4.2.1. Transparency of the AI systems for human resources management

As already mentioned, when it comes to the usage of AI systems for human resources management one has to take into account the fact that the AI systems using machine learning look for correlations and patterns in employees' behavioural data. The way in which certain AI system has made some decision is not transparent, especially when it comes to the systems that apply machine learning. The bigger the complexity the less transparent the AI system will be.⁵⁴ Considering the rule of reversal of burden of proof in litigations for protection against discrimination in case the plaintiff manages to establish facts from which it may be presumed that there has been direct or indirect discrimination, it will be challenging to attain that level of certainty regarding facts that point to discrimination in cases where employer (defendant) applies AI systems for human resource management. As above mentioned, AI systems are “black boxes”, which means that one has at its disposal only the input and output data and without “opening” the “black box” one cannot reconstruct how an AI system reached a decision. However, “opening” of an algorithm is a complex activity, it can be done only by small number of AI experts, algorithms are often complex, protected by the intellectual property regulations and AI systems are subject to modifications and may not have the same features they had at the time when they were put on the market. Very often also entrepreneurs simply buy an AI system for human resources management developed by someone else, without being aware of the concrete way how these AI systems work. However, entrepreneurs, especially large corporations, are familiar with all key features of their AI systems. Therefore, there is a growing disbalance in knowledge between employers and employees. Problem of transparency in the decision-making process of employers when it comes to proving of discriminatory conduct by the employees is today, with the advent of AI technologies, even more accentuated when compared to the ‘analogue’ times. Even then the victims were in a difficult position to prove discrimination. Therefore, there was a need to reverse the burden of proof as the CJEU did in the case *Danfoss*⁵⁵. However, employees are today completely alone in the dark of the “black box”. Since opening the “black box” every time someone considers to be discriminated against is not an option, there is clearly a need for new legislative modifications in the EU legislative

⁵⁴ MANN M. – MATZER, T.: Challenging algorithmic profiling: The limits of data protection and anti-discrimination in responding to emergent discrimination, *Big Data & Society* July–December 2019/1–11. - “We contend that with increased algorithmic complexity, biases will become more sophisticated and difficult to identify, control for, or contest.”

⁵⁵ DANFOSS: op. cit. para. 16.

framework in order to bridge the gap between employers and employees when it comes to the knowledge available to them.

Unfortunately, CJEU in its case law has certainly not alleviated the position of employees and has not contributed to the viable solution of the transparency problem. Let me explain. The case *Meister*⁵⁶ involved the application of Ms Meister, Russian national, for the job ad in Germany. Even though this case involves the recruitment procedure, it can also be indicative when it comes to the transparency of AI systems for human resources management. According to the facts of the case Ms Meister applied two times on the job ad for the same workplace which job ad was published the second time as the employer haven't deemed to have found suitable candidate the first time, but neither time Ms Meister received an invitation for an interview even though her expertise has met all of the requirements sought in the recruitment process. The CJEU firstly stated that the refusal of defendant to disclose data about the recruitment procedure can deprive plaintiff of the possibility to prove the existence of sufficient level of probability that discrimination occurred and therefore can deprive the rule regarding the reversal of burden of proof of effectiveness.⁵⁷ However, the CJEU ruled that plaintiff is not entitled to have access to information indicating whether the employer engaged another applicant at the end of the recruitment process.⁵⁸ But the CJEU also accentuated that "a defendant's refusal to grant any access to information may be one of the factors to take into account in the context of establishing facts from which it may be presumed that there has been direct or indirect discrimination."⁵⁹ The CJEU also added that it is for the national court to ensure that the refusal of disclosure of information on the side of the defendant does not compromise the objectives pursued by the EU anti-discrimination legal framework.⁶⁰ The CJEU, therefore, stated that the employee is not entitled to receive the pieces of information from the employer but tasked the national court to ensure the effectiveness of legal protection against discrimination without further specifying how to achieve that goal. The mere mentioning of refusal by the employer to grant information as indication is clearly not sufficient to meet the requirements of the rules regarding reversal of burden of proof.⁶¹ One also has to bear in mind that in the *Meister* case the data requested by the plaintiff included personal data of other job applicants and therefore it is necessary to differentiate between this type of data and non-personal data about the way the AI system works. However, bearing all these peculiarities of the case in mind, it is conceivable that the CJEU would not take different path also in the case of opaque and protected

⁵⁶ Case C-415/10 Galina Meister v Speech Design Carrier Systems GmbH, 2012/ECLI:EU:C:2012:217.

⁵⁷ MEISTER: op. cit. para. 39.

⁵⁸ Ibid, para. 46.

⁵⁹ Ibid, para. 47.

⁶⁰ Ibid, para. 42.

⁶¹ HACKER: op. cit. 24.

algorithmic codes that determine the way the AI systems work. To summarize, due to characteristics of AI systems these legal tools, and indication mentioned by the CJEU, are clearly not sufficient for the employee to be able to face the algorithmic discrimination.

This problem of lack of transparency is even more relevant due to the fact that very often the employee, subject to AI human resources management tools, is not aware of the fact that s/he is being discriminated against. This is true for “analogue” decision making, and even more in the cases of application of AI systems. In the case of discrimination by association one does not need to possess a protected characteristic to be a victim of discrimination. Furthermore, as already mentioned, the AI system that applies machine learning can find different patterns in behaviour of employees or can simply use their other personal data to connect them with certain pattern, and then ascribe or sort them to certain group that it treats less favourably although the employee does not belong to the group (so-called discrimination by perception). In that sense, the AI system perceives the employee as a person that has some characteristics even though in reality these features do not exist. This type of discrimination is, however, not an exception, but rule when it comes to application of AI systems. One can imagine that AI systems can in a similar way connect different features to an individual, a feature that affects an individual negatively and which the individual is not aware of or feature can simply be a result of a mistake or wrong classification done by the AI system.⁶² In that sense “as data driven profiles produce artificial and non-representational categories rather than actual real-life social groups, the individual is likely to not even notice when he or she becomes part of a ‘risky’ category.”⁶³ These characteristics of AI systems, due to their lack of transparency, drastically reduce the possibility of an individual to attain the sufficient level of certainty that discrimination happened, necessary in order to reverse the burden of proof.

EU law, however, has tools in the GDPR⁶⁴ that can be of help to the employee and alleviate his situation but do not offer necessary solutions to all of the challenges. The first of the two key tools in the art. 13/2, (f), art. 14/2, (g) and art. 15/1, (h) of the GDPR is the right of the employee to receive meaningful information, in the case of automated decision-making and profiling, at least about the logic involved, as well as about the significance and the envisaged consequences of such personal data processing. In that sense we can imagine that employers will simply circumvent this right of the employees (data subjects) here by giving only

⁶² O'NEIL: op. cit. 133.- “They can misinterpret people, and punish them, without any proof that their scores correlate to the quality of their work”.

⁶³ LEESE: op. cit. 504.

⁶⁴ Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation), OJ L 119, 2016.

general information about AI system. These general pieces of information are, as we have seen above, not sufficient and detailed enough for establishing necessary level of probability to reverse the burden of proof, and in most cases are of course also not sufficient to individualise protected ground. Furthermore, this GDPR norm is not adapted to the dynamic feature of the AI machine learning technique that can constantly change the way the AI system works and, in these cases, also the AI developers cannot simply infer about the patterns and correlations the AI system has found in the meantime.

Another significant right of the employee includes art. 22 of the GDPR and the right not to be subject to a decision based solely on automated processing, including profiling. Even though this right is not directly connected to the transparency problem, the lack of transparency interferes with effectiveness of this right and its possibility to prevent or disclose algorithmic discrimination. Bearing in mind that many employers simply use AI solutions offered to them by the developers and are not familiar with the way the AI works, one can imagine that the biggest number of employers, and in larger companies, staff members in the human resources departments, will simply abide by the decision and evaluation of the AI system.⁶⁵ One can expect this outcome due to the fact that many people, unaware of the way the AI systems work, will trust more the evaluation done by the AI system than their own evaluation. Moreover, taking responsibility for decision that defies the AI evaluation is not probable as usually people try to avoid taking responsible decisions when this is not asked of them. Also, one of the main ideas behind the implementation of AI systems for human resources management is to reduce the number of staff in those departments, to increase the data processing capacities and to reduce costs. With much smaller number of staff working in the human resources departments one can assume that they would not have the sufficient capacity and time to evaluate each case separately. To sum up, one can imagine that most of the employers and people working in the human resources departments will simply confirm the evaluations made by the AI system therefore making this right ineffective in protection of employees against discrimination.

4.2.2. Justification of conduct that involves indirect discrimination – how far can we go?

The second problem of conducting the proportionality test to evaluate the AI systems for human resources management is also connected to the first mentioned problem of transparency. It deals with the possibility of justification of

⁶⁵ O'NEIL: op. cit. 133.

discriminatory conduct in the case of indirect discrimination as in the most cases discriminatory conduct by the AI system can be classified as indirect discrimination. Therefore, even if somehow the employee manages to establish the facts from which it may be presumed that there was discrimination and that then leads to the reversal of the burden of proof, the employer in the case of indirect discrimination still can justify his/her discriminatory conduct by stating the legitimate aim. However, means of achieving of that aim must be appropriate and necessary.⁶⁶ Employer's discriminatory practice can here in fact be permitted in case it passes the scrutiny of the proportionality test.

When it comes to the legitimate aims, in the case *Bilka*⁶⁷ the CJEU stated that the measure that affects in larger amount women than men can be justified based on the "objectively justified economic grounds". Due to plurality of situations that can happen in the real life, this vague term must be specified each time according to facts of the particular case. One can, however, imagine in wider perspective that application of AI systems for human resources management, that sometimes produce discriminatory outcomes, could be deemed to be justified due to fierce competition on market and the need to reduce business expenses. One also has to take into account the existing difficulties in finding a sufficient number of human resources experts on the labour market.

Parts of the proportionality test that deal with the appropriateness and the necessity must also be assessed on a case-by-case basis. In this situation the criteria or the internal rules that are being applied by the AI system while producing output, should be revealed and evaluated the same way it is being done when classifying types of algorithmic discrimination as direct or indirect. However, this could prove to be challenging as the AI systems are, as already mentioned before, "black boxes", they are complex and usually there is huge amount of data that they process which renders the explanation of their work almost an unsurmountable task. In these cases, testing of the way the AI system work could be helpful in order to ascertain at least the results that show the level of accuracy of certain AI system. With regard to the appropriateness, it should be assessed whether the AI system is fit and capable to perform its functions overall. If we look at the AI systems as measures in the sense of the proportionality test, they are not typical in the sense that they will always enable the achieving of the legitimate aim. In most of the cases they will achieve the aim, but in some cases, they can make mistakes and produce discriminatory decisions. Therefore, we must adapt proportionality test to their particularities in the sense that in order to be considered as an appropriate measure they should be

⁶⁶ Art. 2/2, b) of the Council Directive 2000/43/EC; art. art. 2/2, b), i) of the Council Directive 2000/78/EC; art. 2/1, b) of the Directive 2006/54/EC

⁶⁷ Case 170/84 *Bilka-Kaufhaus GmbH and Karin Weber von Hartz*, 1986/ECLI:EU:C:1986:204, para. 36.

able to achieve their aim in the most of the cases. Here we need an objective measure for comparison in order to ascertain whether AI systems are appropriate. In that sense, according to the opinion of the author, the AI system should not be considered as an appropriate measure if it has the percentage of accurate (non-discriminatory) decisions significantly lower than the average human resource expert.

With regards to the necessity, the AI system for human resources management must be compared with the other AI systems that perform the same functions and are on the market. In order to pass that part of the test it should be more accurate than other AI systems that are available to the employer. One can imagine that cost-benefit analysis will have to be conducted here as higher costs of other more accurate AI system for human resources management present on the market, which has a little bit higher percentage of accuracy, could be considered as disproportionate to the higher level of accuracy of that system. In that sense also the AI systems with lower level of accuracy could pass this part of the proportionality test. Here it will be probably also necessary to evaluate whether the employer has the financial capacity to get more accurate AI system and whether this AI system is available on the market.

Taking into account wider perspective, it is conceivable here that the predictive accuracy and effectiveness of the AI systems will provide an easy justification on the side of the employers.⁶⁸ Again, the lack of transparency of AI systems in the current case also allows employers and AI developers to mask some negative effects of the AI system as AI systems are generally considered to be more objective than humans, whose decision making is also necessarily characterized by bias which is, however, often unconscious. Moreover, if AI system is effective and correctly evaluates and predicts outcomes in most cases, one can imagine that the courts will be reluctant to accept that in few rare cases there was a discrimination. Therefore, the proportionality test must be conducted in a way that takes into account all of the challenges regarding the usage of AI systems, or in other words, decisions of AI systems should be judged in comparison with other AI systems and not only in comparison with human decision-making. In order to justify the way the AI system works, employer should reveal all of the necessary pieces of information and the court should not be satisfied with general or rudimentary data about the AI system. In the end proportionality must exist between costs and benefits and applied means and achieved ends. Measures applied by the AI system should not be excessively invasive and should limit themselves to what is strictly necessary. These are the requirements of the principle of fairness applied to the functioning of the AI systems.⁶⁹

⁶⁸ HACKER: *op. cit.* 11., 18.

⁶⁹ HARASIMIUK – BRAUN: *op. cit.* 68.

5. Conclusion

New AI systems for human resources management present a new and an unprecedented challenge to the current legal framework for the protection of employees against discrimination. Current legal rules can hardly cope with the new enormous capacities and complexity of AI systems, when it comes to processing data and finding patterns and correlations.

The biggest challenge the AI systems present is their lack of transparency. In the litigations of employees regarding protection against discrimination this problem of transparency has already been present as the employers were in possession of all of the information regarding discriminatory conduct. As shown, in case of application of AI systems the employees are in much worse position when it comes to the establishing necessary level of proof that discrimination happened. The necessity to protect employees from discrimination is here in a way contrasted also by the protection of personal data of other employees, because discrimination necessarily involves less favourable treatment in comparison with other employees. Therefore, in certain cases it is difficult to evaluate which data the employer should make transparent to the employees. This new situation calls for finding a new possible legal tools that will enable meaningful protection of employees against discrimination.

It is also necessary to evaluate the application of the proportionality test in the cases of justification of indirect discrimination. Here the courts should not be satisfied only with the general and rudimentary statements about the AI systems and should conduct proper and thorough analysis. To conclude, a reform of the legislative framework must adapt to the new reality in which the disbalance outweighed significantly to the side of the employers. The legislator must use all possible tools to level the differences among employers and employees⁷⁰ and give the employees the possibility to protect their rights as in the current state of legislation employees' rights would continue to exist but their ineffectiveness will make them obsolete. In the end, the compliance of AI systems with basic principles and values on which our legal system is based, is the necessary requirement for building a sense of trust in these systems.⁷¹

List of legislation

Croatian Labour Act 2023 (Zakon o radu, Official Gazette (Narodne novine), no. 93/14, 127/17, 98/19, 151/22, 64/23)

⁷⁰ HARASIMIUK – BRAUN: op. cit. 68.

⁷¹ Ibid. 34.

Consolidated version of the Treaty on European Union [2007] OJ C 326, 26 October 2012, 13–390

Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, [2007] OJ C 326, 26 October 2012, 47–390

Treaty establishing the European Community (Consolidated version 2002) [2002] OJ C 325

Treaty establishing the European Community (Consolidated version 1997) [1997] OJ C 340

Charter of Fundamental Rights of the European Union [2012] OJ C 326, 26.10.2012, 391–407

Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin [2000] OJ L 180

Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation [2000] OJ L 303

Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast) [2006] OJ L 204

Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) [2016] OJ L 119

Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Laying Down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and Amending Certain Union Legislative Acts [2021] COM/2021/206 final

Cases of European Court of Justice

Case 29-69 Erich Stauder v City of Ulm – Sozialamt [1969] ECLI:EU:C:1969:57, para. 7.

Case 4-73 J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung v Commission of the European Communities [1974] ECLI:EU:C:1974:51, para. 13.

Case 170/84 Bilka-Kaufhaus GmbH and Karin Weber von Hartz [1986] ECLI:EU:C:1986:204, para. 36.

Case 109/88, Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund I Danmark v Dansk Arbejdsgiverforening, acting on behalf of Danfoss [1989] ECLI:EU:C:1989:383, para. 16.

Case C-303/06 S. Coleman v Attridge Law and Steve Law [2008] ECLI:EU:C:2008:415

Case C-415/10 Galina Meister v Speech Design Carrier Systems GmbH [2012] ECLI:EU:C:2012:217, paras. 39., 46., 47.

Case C-83/14 CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v Komisia za zashtita ot diskriminatsia, third parties: Anelia Nikolova, Darzhavna Komisia za energiyno i vodno regulirane [2015] ECLI:EU:C:2015:480

Bibliography

ALOISI, A. – DE STEFANO, V.: *Il tuo capo è un algoritmo*, Editori Laterza 2020.

ALOISI, A.: Regulating Algorithmic Management at Work in the European Union: Data Protection, Non-Discrimination and Collective Rights, *International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations*, 2022.

Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus, <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/algorithm>>, accessed 22 and 30 August 2023;

DE STEFANO, V – TAES, S.: Algorithmic management and collective bargaining, *European Review of Labour and Research*, 2022.

DE STEFANO, V.: “Negotiating the algorithm”: automation, artificial intelligence, and labor protection, *Comparative Labor Law & Policy Journal*, Vol. 41, No. 1, 2019.

GARDEN, C.: Labor Organizing in the Age of Surveillance, *Saint Louis University Law Journal*, Vol. 63:55, 2019

GREENSTEIN, S.: Preserving the rule of law in the era of artificial intelligence (AI), *Artificial Intelligence and Law*, 2021.

HACKER, P.: Teaching Fairness to Artificial Intelligence: Existing and Novel Strategies against Algorithmic Discrimination under EU Law, *Common Market Law Review*, 2018.

HANLEY, D. A. – HUBBARD, S.: Eyes Everywhere: Amazon's Surveillance Infrastructure and Revitalizing Worker Power, *Open Markets Institute*, 2021.

HARASIMIUK D. E. – BRAUN T.: *Regulating Artificial Intelligence – Binary Ethics and the Law*, Routledge 2021.

KELLOGG, K. C. – VALENTINE, M. A. – CHRISTIN, A.: Algorithms at work: the new contested terrain of control, *Academy of Management Annals*, Vol. 14, No. 1, 2020.

KIM P. T. – BODIE M. T.: Artificial Intelligence and the Challenges of Workplace Discrimination and Privacy, *35 ABA Journal of Labor & Employment Law*, 2021.

LAI, L. – ŚWIERCZYŃSKI, M.: *Legal and Technical Aspects of Artificial Intelligence*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego 2021.

LEESE, M.: The new profiling: Algorithms, black boxes, and the failure of anti-discriminatory safeguards in the European Union, *Security Dialogue*, Vol. 45(5), 2014.

MANN M. – MATZER, T.: Challenging algorithmic profiling: The limits of data protection and anti-discrimination in responding to emergent discrimination, *Big Data & Society* July–December 2019.

MOORE P. V.: Discussion paper - Osh and the Future of Work: Benefits and Risks of Artificial Intelligence Tools In Workplaces, European Agency for Safety and Health at Work, 2019.

O'NEIL, C.: *Weapons of math destruction – How big data increases inequality and threatens democracy*, Penguin Books 2016.

OECD Recommendation of the Council on Artificial Intelligence [2019] OECD/LEGAL/0449.

RUSSELL, S. – NORVIG, P.: *Artificial Intelligence A Modern Approach*, Third Edition, Pearson 2009.

TODOLIĆ-SIGNES, A., Algorithms, artificial intelligence and automated decisions concerning workers and the risks of discrimination: the necessary collective governance of data protection; *Transfer: European Review of Labour and Research*, 25(4), 2019.

ZAPPALÀ, L.: Informatizzazione dei processi decisionali e diritto del lavoro: algoritmi, poteri datoriali e responsabilità del prestatore nell'era dell'intelligenza artificiale, *WP C.S.D.L.E. "Massimo D'Antona".IT* – 446/2021.

ZUBOFF, S.: *The Age of Surveillance Capitalism*, Profile Books 2019.

Internet references

DASTIN, J.: *Amazon scraps secret AI recruiting tool that showed bias against women*, (Reuters 11 October 2018) <<https://www.reuters.com/article/us-amazon-com-jobs-automation-insight-idUSKCN1MK08G>> accessed 15 September 2023.

DHAENENS, A. – SANDERS, K. – WILLIAMS, M-A.: *Business AI: the game-changer in predicting and enhancing employee retention* (Business Think, UNSW Sydney, 16 May 2023), <<https://www.businessthink.unsw.edu.au/articles/ai-predicting-employee-retention>> accessed 14 September 2023;

MOSTAFAVI, S.: *The Role of (AI) Artificial Intelligence in Employee Retention* (Linkedin, 13 March 2023) <https://www.linkedin.com/pulse/role-ai-artificial-intelligence-employee-retention-shahrzad-mostafavi> accessed 14 September 2023;

NATASA DONEVA MIROSLAVEVA*

Resolving Cyprus Issues: The 13 (constitutional) Points and the famous Annan Plan

Abstract: When Cyprus is mentioned, the first association is a state divided into two entities, a divided island, with only one part, as a member of the European Union ... an extremely unusual solution. Cyprus is a country that has lived in constant rivalry between Greek Cypriots and Turkish Cypriots. The 1960 constitution has been revised several times, but despite all efforts and involvement on the international stage, it has failed to improve the tense situation. For many, it is an imposed Constitution (not reflecting the will of the people), based on the Treaty of Zurich and London (Together with the Zürich and London Agreements, two other treaties were also agreed upon in Zurich- referring to Cyprus -the Treaty of Guarantee and Treaty of Alliance). The imposed constitution, as presented, did not last long, changes were needed, among which the 13 constitutional amendments of President Makarios appeared and attracted the attention. But we will mention here as well the UN commitments, and their famous Annan plan. The aim of the paper is to give a short background of the problem and try to show the consequences of international involvement in internal issues, especially in a sensitive field like the constitutional one. The focus is on constitutional and legal problems and dilemmas, the international influence in changing and / or creating national constitutions with special reference and emphasis on the so-called imposed constitutions. The reason of that is the very often picture of legal constitution-makers, who face several problems in drafting constitutions, such as the implementation of enacted constitutional solutions, resulting from political agreements between domestic political actors, with international mediators acting as mediators, but in fact being the creators. Constitutional "engineers" see the constructed constitutional solutions as a legal mechanism for (re) designing reality.

But the problem is that, very often, these situations end with the scenario of the so-called "soleless states". Why? Because a constitution is created (or changed) without the will of the people themselves, a constitution is created but is not at all close to the previous one (fragile constitution), a constitution is created but does not reflect the historical, social, economic background of the state, a constitution is created from the great powers - at the expense of the small states ... Why are foreign "solutions" accepted for domestic issues, in the spirit of Thucydides' maxim that: the strong do what they can, and the weak do what they have to do?

Keywords: constitution, international involvements, United Nations, constitutional engineering

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.153-169>

* Natasa Doneva Miroslaveva, Teaching assistant, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, Macedonia

1. Introduction

Cyprus is synonymous with the so-called divided island - the southern / Greek part and the northern / Turkish part. But how and when did this happen? Retroactively speaking, Cyprus has an interesting history, with a number of conquerors. In its 4,000-four-thousand-year-old written history, Cyprus has been conquered by several foreign powers. In 1571 it became part of the Ottoman Empire. In 1879 Britain took over the administration of the island, and in 1914 it annexed Cyprus. It remained under British rule until 1960, when the Constitution of Cyprus was adopted¹. (see picture no.1)

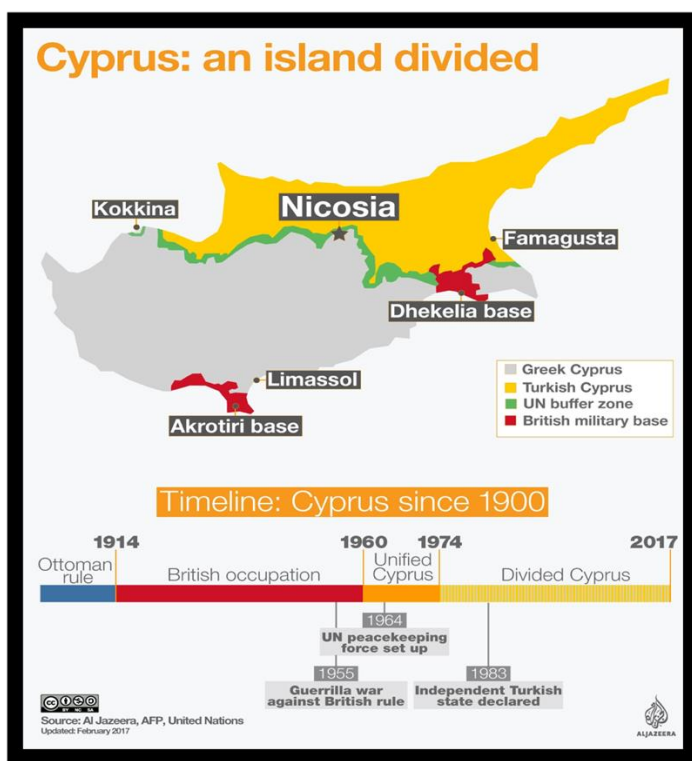

Figure 1. Historical overview of the development of Cyprus from 1900-2017²

¹ STAVRINIDES, Z.; *The Cyprus Conflict: National Identity and Statehood*. 2nd edition 1999.

² Source of the image: <https://www.aljazeera.com/news/2017/2/20/cyprus-an-island-divided>.

Meanwhile, the Greek Cypriots are advocating for the famous enosis, that is the potential annexation to Greece. Turkish Cypriots, on the other hand, are promoting the idea of Taksim, which is the potential unification with Turkey! Of course, the demands are based on the fact that Greek Cypriots are Orthodox Christians, speak Greek language (just like the Greeks), and Turkish Cypriots are Muslim and speak Turkish (just like the Turks). Disagreements between the two communities on the island (where there are also other minorities³) escalated so much that “gathered” Britain, Greece and Turkey, along with the leaders of the Greek / Turkish Cypriot community, to sit down and try to find a solution.

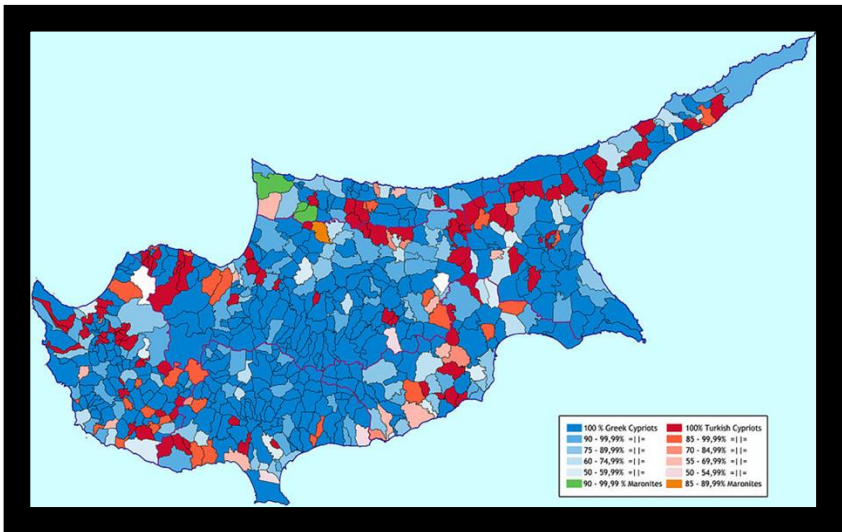

Figure 2: Demographic division by ethnicity⁴

1959/1960 are the key years for Cyprus. Namely, at the conference in Geneva, a decision was made for Cyprus to gain independence and to adopt the first Cypriot constitution.

According to the Constitution⁵, Cyprus is an independent, sovereign state, with a presidential system of government. The president is elected among the Greek

³ The other minorities are the Armenians and the Maronites.

⁴ Source of the image: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ethnographic_distribution_in_Cyprus_1960.jpg

⁵ Cyprus Constitution available at: https://www.constituteproject.org/constitution/Cyprus_2013.pdf?lang=en (Date of download 14/02/2022) .

Cypriots, and the vice president among the Turkish Cypriots. The legislature consists of 70% Greek Cypriots (elected by Greek Cypriots) and 30% Turkish Cypriots (elected by Turkish Cypriots). Within the Cypriot army, the community ratio was: 60:40% (Greek: Turkish Cypriots).

2. The Constitution of Cyprus

The political situation described above, of course, also influenced the model and character of the 1960 Constitution. In fact, this is the only constitution of Cyprus, from then until today. It has been modified fifteen times. In 1963, the constitutional system collapsed due to the escalation of relations between the Greek Cypriots and the Turkish Cypriots, which resulted in the withdrawal of the Turkish Cypriots from the government, which remained only in the hands of the Greek Cypriots.

What is specific about the Constitution of Cyprus from 1960, is that it provided for consociational democracy, ie the key actors in political life were the ethnic segments, ie their leaders, and not the citizens, as individuals.

We have already said that the Constitution inaugurated a presidential system of government organization, in which the President of the Republic was from the ranks of the Greek Cypriots, while the Vice President was from the ranks of the Turkish Cypriots. Both the President and the Vice-President had the right to veto decisions of the Council of Ministers concerning foreign affairs, defense and security. The government, ie the Council of Ministers, consisted of seven Greek Cypriot and three Turkish Cypriot ministers. One of the three important ministerial posts: Ministry of Defense, Ministry of Finance or Ministry of Foreign Affairs was to be assigned to a Turkish Cypriot minister.

The legislature was located in the hands of the House of Representatives, in which 35 members are Greek Cypriots, 15 are Turkish Cypriots, with a Greek Cypriot president and a Turkish Cypriot vice president.

Judicial power was concentrated in the Constitutional Court and the High Court. The Constitutional Court consists of three judges: one from the ranks of the Greeks, one from the ranks of the Turkish Cypriots and another- neutral judge. The High Court consists of: a neutral president (who has two votes), two judges from the ranks of Greek Cypriots and one judge from the ranks of Turkish Cypriots.

The state and public administration is composed of 70: 30% Greek in relation to Turkish Cypriots.

When it comes to the armed forces and defense, it was envisaged that the Republic would have 2000 soldiers, (in a ratio of 60:40% Greek-Turkish Cypriots), as well as additional defense of another 2000 soldiers (70: 30%), as well as a contingent of 950 soldiers from Greece and 650 soldiers from Turkey!

The report of Gallo Plaza⁶, the UN mediator for Cyprus, speaks loudly about all the vicissitudes of Cyprus. In part of it, it is said⁷ ...” *Outlining the Greek Cypriot side’s positions, Plaza mentions that for Greek Cypriots the Constitution suffered from many fundamental defects, since it did not emanate from the free will of the people but was imposed upon them by virtue of the Zurich and London Agreements. One of its major defects was that its provisions promoted «political, communal segregation», and that its basic articles could not be amended. (para 65).”*

These and several other constitutional solutions caused dissatisfaction and revolt in both communities. For the Greek Cypriots, these were unfair solutions, given the fact that the Turkish Cypriots were accounted for approximately 18%. Five Cypriot cities were divided into Greek-Turkish municipalities. President Makarios⁸ will later abolish these municipalities, after which the Turkish Cypriots will immediately establish their own municipalities. Because of this and another similar situation, the constitution in practice "survived" only three years, and already in 1963, Makarios will propose the 13 constitutional amendments. In response to the move, Turkish Cypriots left their seats in the parliament.

In 1964, the UN sent troops to the island to monitor and defuse growing tensions. However, in 1967, a coup d'etat took place in Greece, which changed the government, ie took over the Greek junta.

In July 1974, with the help of the Greek government, a coup d'etat was carried out in Cyprus in a similar way as in Greece. President Makarios was ousted from power, after which he fled to London, and EOKA B⁹ came to power.

The Turkish side invaded the island in 1974, which transformed into an occupation of about 37% of the territory. Meanwhile, another coup by the Greek and Cypriot juntas ensues, bringing Makarios back to power in Cyprus. This scenario ends with the division of the island by the so-called "green line"¹⁰ that runs

⁶ Galo Plaza Lasso-Ecuadorian diplomat and politician. He worked as a United Nations mediator in conflicts in Lebanon (1958), Congo (1960) and Cyprus (1964-1965).

⁷ See more at: Galo Plaza Report (1965) Summary, Available at: [https://www.pio.gov.cy/assets/pdf/cyproblem/Galo%20Plaza%20Report%20\(Sum\).pdf](https://www.pio.gov.cy/assets/pdf/cyproblem/Galo%20Plaza%20Report%20(Sum).pdf) , Date of download 12/03/2021.

⁸ Makarios III was a Cypriot priest and politician, the first president of Cyprus (1960-1977).

⁹ EOKA-B - Greek Cypriot paramilitary organization formed in 1971 by General Georgios Grivas. It followed the far-right nationalist ideology and had the ultimate goal of achieving Enosis (unification) of Cyprus with Greece. Throughout its short history, the organization's main goal has been to block any attempt to impose on the Cypriot people what the organization considered unacceptable a solution to the Cyprus issue. In addition, the organization has drawn up various plans to oust President Makarios. The organization continued its activities until it officially announced its dissolution and dissolved on February 11, 1978.

¹⁰ The line is under UN's control.

through the capital Nicosia (see Figure 3). In 1983, the Turkish Cypriots declared their own state, known as the Turkish Republic of Northern Cyprus¹¹.

There are many views ("versions") as to why the 1960 Constitution of Cyprus failed. Although this problem is multidimensional and needs to be elaborated from several aspects, still, in this paper we would address on one of the reasons, which is our domain of interest: the imposition of the constitution and constitutional engineering by external creators, in state - builders function!

However, first we would like to give a brief overview of the attempts of the international community (but also of the President himself) to create a solution that would be appropriate for Cyprus.

2.1. The 13 Constitutional Amendments

The introduction of the proposed constitutional amendments of President Makarios states that the 1963 Constitution (which is a product of the Geneva and London Agreements) contains fundamental shortcomings that prevent the normal functioning of the state.

It is a notorious fact that the Constitution is not a creation of the free will of the people, but that it is imposed by external agreements. Most of the constitutional provisions are not in line with international law, which, among other things, makes Cyprus dependent on the will of the great powers and deprives the country of internal independence and sovereignty¹².

In addition, attached, are the 13 proposed constitutional amendments that require:

- Point 1. The right of veto of the President and the Vice-President of the Republic to be abandoned;
- Point 2. The Vice-President of the Republic to deputise for the President of the Republic in case of his temporary absence or incapacity to perform his duties;
- Point 3. The Greek President of the House of Representatives and the Turkish Vice-President to be elected by the House as a whole and not as at present the President by the Greek Members of the House and the VicePresident by the Turkish Members of the House;
- Point 4. The Vice-President of the House of Representatives to deputise for the President of the House in case of his temporary absence or incapacity to perform his duties;

¹¹ The Turkish Republic of Northern Cyprus is recognized only from Turkey, and it's consider to be a de facto state.

¹² See, the Introduction of 13 points / "13 Points (30 November 1963)" <https://www.pio.gov.cy/assets/pdf/cyproblem/13%20points.pdf>

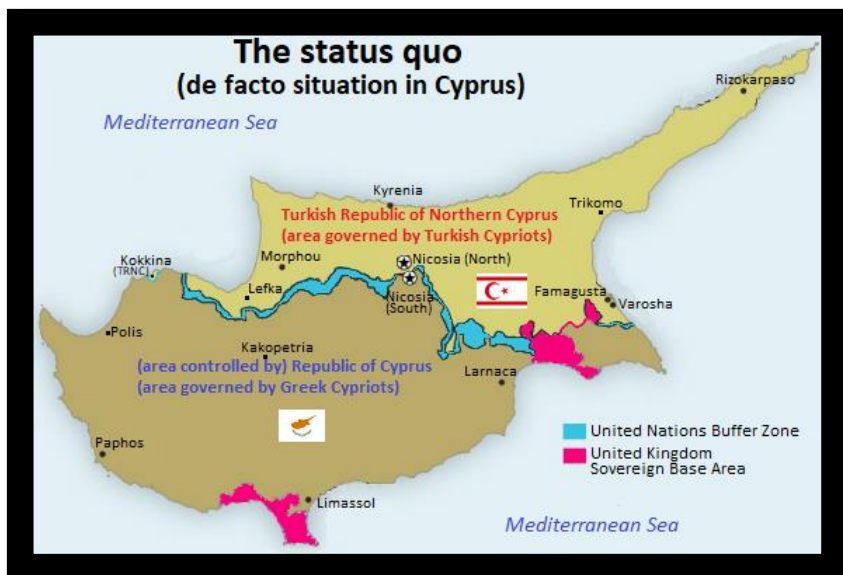
- Point 5. The constitutional provisions regarding separate majorities for enactment of certain laws by the House of Representatives to be abolished;
- Point 6. Unified Municipalities to be established;
- Point 7. The administration of Justice to be unified;
- Point 8. The division of the Security Forces into Police and Gendarmerie to be abolished;
- Point 9. The numerical strength of the Security Forces and of the Defence Forces to be determined by a Law;
- Point 10. The proportion of the participation of Greek and Turkish Cypriots in the composition of the Public Service and the Forces of the Republic to be modified in proportion to the ratio of the population of Greek and Turkish Cypriots;
- Point 11. The number of the Members of the Public Service Commission to be reduced from ten to five;
- Point 12. All decisions of the Public Service Commission to be taken by simple majority;
- Point 13. The Greek Communal Chamber to be abolished;

Unfortunately, but as expected, these proposals of President Makarios were rejected by the Turkish Cypriots, which further intensifies the tensions.

Such vicissitudes in Cyprus have provoked a series of reactions on the international stage in recent decades. In a way, every major world power and organization is involved in "creating" an ideal solution for calming the ethnicities and creating a functioning state. In the wide range of documents, statements, views, and opinions, we find exactly that expression: creating a state. But the state should be created from within, not from outside!!!

Are internal conflict situations a sufficient justification for international interventions and missions?

If we look at the picture below (Figure 3), we will notice the presence of international / external actors. For many experts, this international assistance is "necessary" to prevent further Greek-Turkish Cypriot escalation. For others, this is only part of the scenario of imposed constitutional solutions, involved foreign actors, with their own interests ... It is debatable whether they all have a positive share in the Cypriot story?!

¹³ **Figure 3: The partition of Cyprus and the presence of international actors**

For many, the Cyprus conflict undermines the international community's credibility and calls into question its capacity to deal with internal conflicts. The situation on the island is increasingly producing pessimistic views that the binational concept leads to zero sum game, ie losers and winners and the necessary split along ethnic or religious lines, which does not fit into the agenda of the "new world order" of the 21st century. Cyprus is often referred to as a "laboratory" for testing international solutions. If the solutions on the international scene succeed, then Cyprus would become a role model for an enormous number of countries in a similar situation.

3. UN Secretary-Generals Solutions

Having in mind the abovementioned situation, it is understandable why we have the numerous attempts of (a series of) UN Secretary-Generals¹⁴ to create an appropriate, compatible solution that both parties will be satisfied with. Thus, the

¹³ Source of the image: <https://en.wikipedia.org/wiki/File:Harita.png>

¹⁴ UN Secretary-Generals: U Thant, Kurt Waldheim, Javier Pérez de Cuéllar, Boutros Boutros-Ghali, Kofi Annan.

Secretaries-General proposed a series of solutions, translated into the following documents, with the aim of finally resolving the differences between the two communities, and creating a solution for Cyprus¹⁵:

- Kurt Waldheim created the so-called "Evaluation paper" (1981);
- Javier Perez de Cuellar, created three documents (1985-1986) and published the Draft Framework Agreement "Food for Thought" (1989);
- Boutros Ghali takes over the famous "Set of Ideas";
- Kofi Annan - in addition to "reviving" some of the previous "Set of Ideas", brings the famous "Annan Plan";

In fact, all the proposed solutions so far have not been able to fully accumulate the desires and preferences of both parties. For a stable solution, it is necessary to make a compromise, to which neither side was ready. Maybe that's why all attempts failed. Kurt Waldheim's¹⁶ statement that Cyprus is "the most ungrateful and frustrating task" in his term, also speaks about the seriousness of the problem.

3.1. The "Annan Plan"

The so-called "Annan Plan", named after its creator, UN Secretary-General Kofi Annan¹⁷, has received the most public attention out of all the "papyrology's" offered as solutions to Cyprus's problems. The aim of the plan is primarily to create a "United Republic of Cyprus", a federation of two member states. The plan was revised several times (Annan Plans I, II, III, IV, V) and the final version was put to a referendum (2004). The new state would have been a federation composed of a Greek Cypriot state and a Turkish Cypriot state. Structured in this way, the federation would draw its roots from the Swiss model of governance.

Annan's plan foresaw:

- Collective Presidential Council, composed of six members (4 Greek and 2 Turkish Cypriots) as well as three additional members who will not vote.
- President and Vice President elected by the Presidential Council.
- Bicameral structure of the parliament: Upper House, composed of 48 members and Lower House.
- The judiciary would consist of the Supreme Court, composed of an equal number of Greek and Turkish Cypriot judges, with an additional three external / foreign judges.

¹⁵ STAVRINIDES, Z.; Is a Compromise Settlement in Cyprus Still Possible? A Reconsideration of The Ghali "Set of Ideas". *The Cyprus Review*; Vol.11, No.1; 1999.

¹⁶ Kurt Josef Waldheim, Austrian politician and diplomat. Fourth UN General Secretary (1972-1981), as well as Austrian President (1986-1992).

¹⁷ Kofi Annan, Ghanaian diplomat, seventh Secretary-General of the United Nations. In 2001, Annan and the UN were the co-recipients of the 2001 Nobel Peace Prize.

The plan includes a federal constitution, a constitution for each of the two countries, a proposal for a flag and anthem of the new federation. A Commission for Reconciliation and Overcoming Disagreements between the two communities was also envisaged.

The state would have had a single international legal personality and a single sovereignty. People would have two citizenships: one of the common states, and the other of the state in which they live (Greek / Turkish part). Cypriot citizenship would be covered by federal law, meaning the federation would be responsible for immigration issues, passports ...

The federal government would be responsible for foreign policy as well as international relations, all for Cyprus to "be able to" appear on the international stage as a single-vote state.

The Federal law would also cover issues such as: foreign relations, Cyprus's relations with the EU, asylum and migration issues, the Central Bank and the budget, international trade, natural resources, election issues, the federal government and immunities, the administration, the federal government. police, federal legislative procedure laws, and constitutional amendments.

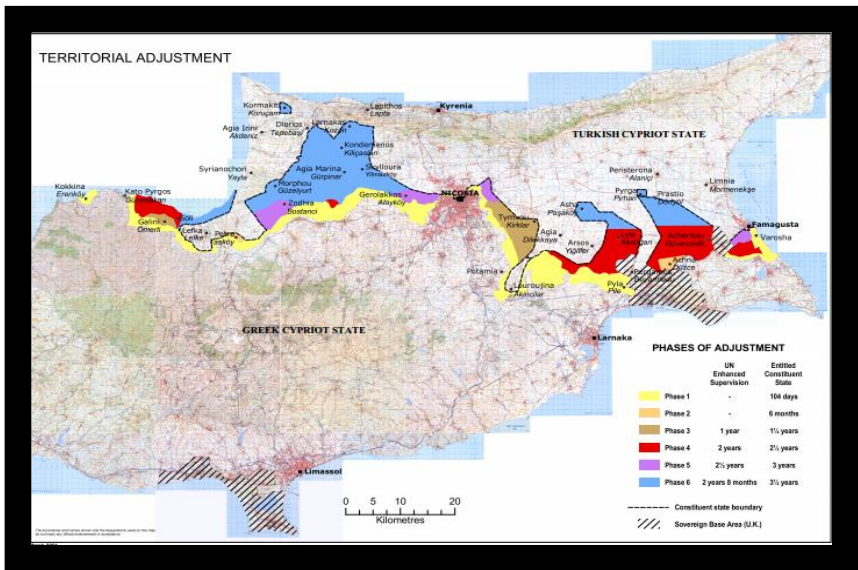
On the other hand, the constituent member states would also have unlimited freedom of decision in their territory. They would cooperate with each other through agreements and constitutional laws to avoid interfering in the internal special functions.

The new state would have had a federal (bicameral) parliament: a Senate (Upper House), with 48 members (24 each from the Greek and Turkish Cypriots) and a House of Representatives (Lower House).

Executive power would be concentrated in a Presidential Council, composed of six members (with the right to vote) and one member without the right to vote.

It was planned to establish a Supreme Court with an equal number of judges from the constituent states, and three judges to be neither Greek, nor Turkish, nor British. The court would have jurisdiction to resolve disputes between states or between the federal government and states.

On the territorial issue, an "adjustment" was predicted in favor of the Greek Cypriots. The territory of the Turkish Cypriots would be reduced to 28.5%. (This process would take 42 months, starting 104 days after the agreement enters into force). (See Figure 4).

¹⁸ **Figure 4: Offered solution to the territorial issue**

This plan also contained a section on restitution, compensation and repatriation of displaced persons. Greek Cypriots who were displaced in 1974 would be able to return to the Greek part of the island and be able to regain their property. Those who would not return to their homes would be compensated according to the market value at the time they lost them.

In terms of security, Britain, Greece and Turkey would remain forces that guarantee security. There would be a gradual demilitarization of Cyprus. All Cypriot security forces would be disbanded, while Greece and Turkey will be allowed to hold 6,000 troops each in Cyprus by 2011. After that, the number would be reduced to the original 950 Greek and 650 Turkish troops provided for in the 1960 Alliance Agreement. This would be reviewed every three years in order to eventually withdraw all Greek and Turkish forces.

Such a plan promised for many, the approval of the Greek / Turkish Cypriots and the final settlement for the long lasting disagreement. But in the 2004 referendum, the unexpected happened.

¹⁸ Source of the image: <https://cyprus-mail.com/2016/12/29/peace-plans-2004-annan-plan/>

To the (dis) belief of many, the referendum was a fiasco, resulting in strong support from Turkish Cypriots (65%) but too little support from Greek Cypriots (24%).

Attached, is the table for the results of the referendum¹⁹

Choice	Greek Cypriots		Turkish Cypriots		Total voters	
	Votes	%	Votes	%	Votes	%
For	99,976	24.17	77,646	64.91	177,622	33.30
Against	313,704	75.83	41,973	35.09	355,677	66.70
Invalid/blank votes	14,907	3.48	5,344	4.28	20,251	3.66
Total	428,587	100	124,963	100	553,550	100
Registered voters/turnout	480,564	89.18	143,636	87.00	624,200	88.68
Source: GreekNews , Election Guide						

The European Union has set all its expectations in the Annan plan. Despite disappointing results, in 2004 the Greek part of Cyprus entered the Union, along with nine other countries²⁰. Located in the northern part of the island, where the Cypriot government has no de facto application, European governance opinion has been suspended.

Cyprus is an enormously complex issue to resolve, and for many, it is the Greek and Turkish Cypriots who make the process even more difficult because they do not want to reach a solution. The reason for that is the (dis) trust of each other. Others locate the reason in the lack of will between the two communities. Skepticism about a mutually acceptable solution is growing. No other country of this size has been in the spotlight for so long. This is one of the reasons why international actors were actively involved in resolving the conflict between the two communities. Among them, we would mention the UN, EU, Great Britain, USA ... but is their involvement adequate? All offered "papyrologies" provide solutions that

¹⁹ The source of the charter: https://en.wikipedia.org/wiki/2004_Cypriot_Annan_Plan_referendums#Results ; <https://www.electionguide.org/results.php?ID=213> (Date of download 16/03/2022)

²⁰ Ten new countries joined the EU: Czech Republic, Estonia, Cyprus, Latvia, Lithuania, Hungary, Malta, Poland, Slovakia and Slovenia.

affect the overall political-legal and social functioning of the state: from constitutional (re) designs to institutional structures. But, can domestic / national affairs be and should be an external creation? So far we have seen that this is neither an ideal nor a good solution, if we take into account the fact that even the pre-created Cypriot constitution from 1960 failed to solve the problems ...

4. Imposed constitutional solutions - a trend in post-conflict societies

Although some authors find a distinction between the past and present imposed constitutions, there are still some common elements: *the legal and political package includes international agreements, international control and international presence (military, economic, political), constitutional insertions of so-called eternal clause, a new version of the rule of law, human rights and federalization*²¹.

4.1. Federation

When it comes to a country with multiple ethnic communities, the most common solution imposed by the international scene is the federation. As Abat I Ninet explains in *Legal theology in imposed constitutionalism*²², when the Constitution is imposed on a state consisting of several parts in which there is a pronounced tendency to preserve the national identity, the federation is the most common offered solution. But for some situations, it's a good solution, but for others, it can be a problem.

4.2. Consociational democracy

In fact, the so-called consociational democracy is a common solution as well. Societies in which there is a deep division on racial, ethnic, religious, linguistic and cultural grounds and in which political parties, the media and educational and cultural institutions function on the basis of this rigid division, are defined as divided (segmented) societies²³. Functioning, in itself in such a structure of societies can be quite difficult. In fact, the most common model of democracy applied in most

²¹ ABAT, N.; *Legal theology in imposed constitutionalism*. In: Albert, Contides, Fotiadou: *The Law and Legitimacy of Imposed Constitutions; Comparative Constitutional Change*.

²² Antoni Abat i Ninet; *Legal theology in imposed constitutionalism*; Research Gate; https://www.researchgate.net/publication/330942940_Legal_theology_in_imposed_constitutionalism

²³ SILJANOVSKA-DAVKOVA: *Globalization, Democracy and Constitutional Engineering as Mechanism for Resolving Ethnic Conflict*; VII-th World Congress of the International Association of the Constitutional Law; Athens, 2007.

countries is the so-called majoritarian model of democracy. But Arend Lijphart²⁴ explains the need for a new kind of democracy - consociational democracy. What does this mean and what is the difference from the aforementioned democracy? This model of democracy is characteristic for divided societies, where the elites of all groups within the country reflect stability, through consolidation and mutual cooperation. The main features of this model are the following:

- A grand coalition
- Protection of vital minority interests by the right of veto
- Proportionality
- Social Segments -high degree of independence in resolving internal issues

Switzerland, Belgium, Austria, the Netherlands, are some of the countries in which this model has been applied and has shown successful results. Proof that a stable democracy can be built even in the so-called divided societies. On the other hand, this model implemented in Cyprus, Bosnia and Herzegovina, Nigeria, Lebanon, Iraq has shown disappointing results. As Professor Siljanovska explains, Cyprus, trying to build a consensual democracy, has ended in territorial division, and Bosnia and Herzegovina is still struggling to survive as a state.

This model of democracy can often be found as an offered solution (by the international community) for the Balkan countries, especially in those that have already "survived" conflict situations. Consensual democracy is a better solution for the Balkans - Wolf Linder. But one thing is in theory, quite another in practice. Bosnia and Herzegovina, Cyprus, are just some of the countries closer to our region that have "experienced" consociational democracy in a negative connotation.

4.3. Integration into the European Union

Another common international solution for divided (post-conflict) societies is the integration into the European Union. The aspiration of "small / problematic" countries to join the Union, tempts them to try to overcome their differences and accept European standards. The integration of new states and the EU enlargement policy helps to overcome conflicts and maintain peace and stability. This is the most common thought when it comes to the reasons for EU enlargement to Central and Eastern Europe. The EU proved successful in maintaining stability in Western Europe after World War II. But how does the integration actually helping in the peaceful transformation of armed conflicts and, more importantly, under what

²⁴ Arend d'Angremond Lijphart is a Dutch-American political scientist known as the founder of consociational democracy.

conditions²⁵? Can integration solve all problems, or can it contradictorily lead to greater dysfunctions?

Allegedly, the so-called post-conflict states, divided states (with internal segmentation), can not "stand on their own two feet", so international assistance is needed. But what should external assistance be like? In which parts of the legal-political and social life can it be applied? What is the time frame? The answers to these and a number of other questions so far can not be unified. The camp of divided opinions is constantly growing. Comparatively, after the Dayton Peace Accords in BiH, the Constitutional Court has nine judges (three of whom are foreign judges). As an illustration, all offered solutions and plans for Cyprus provided for the presence of foreign judges in the Constitutional Court. The Dayton Accords, which produced a new constitution in Bosnia and Herzegovina, was also passed under external involvement, and obviously in certain segments there is the well-known copy paste technique, more simply said - the same solutions are copied in different countries.

4.4. International state building and the imposed constitutions

Essentially we come to a situation of increasingly common international state building and the so-called outlawed (or certain experts prefer to make distinction-imposed constitutions). Professor Vankovska in her paper "Constitutions Octroyées and International State-Building: The Macedonian Case in Focus²⁶", gives a very good overview of the connection between the so-called octroyed constitutions and the international state building. Namely, many would argue that these two concepts are in completely different areas, incompatible for comparison. Imposed constitutions are issues of constitutional law and theory of constitutions, while international politics and state building are a reflection of international relations. Undoubtedly, this distinction is a fact, but it does not mean that there can be no "networking" of these concepts. This paper is based on interdisciplinary research, which combines these areas and concepts.

5. Conclusion

In fact, the last decades have been quite "fruitful" with examples of involvement of the international scene in the national domains and in the creation of imposed constitutional solutions. This picture is most common in countries in transition, in

²⁵ DIEZ, T. – STETTER, S. – ALBERT, M.: *The European Union and Border Conflicts: The Transformative Power of Integration*. The MIT Press.

²⁶ VANKOVSKA, B.: *Constitutions Octroyées and International State-Building: The Macedonian Case in Focus*; Faculty of Philosophy, Ss. Cyril and Methodius in Skopje

(post) conflict societies, in "weak" countries that often "need outside help" to stand on their own two feet.

But the problem is that, very often, this situations end with the scenario of the so-called "soleless states". Why? Because a Constitution is created (or changed) without the will of the people themselves, a constitution is created but is not at all close to the previous one (fragile constitution), a constitution is created but does not reflect the historical, social, economic background of the state, a constitution is created from the great powers - at the expense of the small states ... Why are foreign "solutions" accepted for domestic issues, in the spirit of Thucydides' maxim that: the strong do what they can, and the weak do what they have to do?

We are witnessing constitutional changes and "reforms" that follow crisis, social and political instability or military confrontations. Constitutional "engineers" see the constructed constitutional solutions as a legal mechanism for (re) designing reality. However, the short period for the constitutional design, which is usually new and does not correspond to the classical and standard constitutional solutions, does not always provide a complete and appropriate assessment of the durability and applicability of the solutions, nor the predictability of the effects on the social system as a whole , political, economic or any other subsystem. The speed of the process of adopting or changing the constitution does not allow a thorough assessment or observance of the usual procedure, ie stages.

In fact, if we approach answering the previously posed questions in the paper, we will note that there are no unified answers. Every question asked has a theoretically diverse answer given by different experts. For some, there is a obvious need for external interventions, that they label as peace interventions, because their aim is to help calming the conflict situations. On the other hand, we have the facts that speak of the failure of frequent peace missions from the international scene. One million small cases in practice - Cambodia, Namibia, Bosnia and Herzegovina, Cyprus, Kosovo... Where and why did outside help fail here? The answer is never simple, and it requires to be analyzed from several perspectives.

Therefore, it is necessary to do more research on this issue. Thanks to them, we will get a realistic picture of the situations in the countries where we have more often the presence of a whole "army" of international actors, who often implicitly manage to impose their influence.

The author truly hopes that this paper (and in future time-a doctoral dissertation), will be of significant contribution on this constitutional / international problem. The author will try the paper to be a scientific contribution in the field of constitutional engineering. To shed new light on the so-called (slightly forgotten) imposed constitutions is a big challenge. Are they an expression of "we the people" or "them/the international community"? This question is directly related to the question: from whom does sovereignty spring: from the people, as demos, from collectivities, from the international community?

Bibliography

ABAT, N.; Legal theology in imposed constitutionalism. In: Albert, Contides, Fotiadou: *The Law and Legitimacy of Imposed Constitutions; Comparative Constitutional Change*.

DIEZ, T. – STETTER, S. – ALBERT, M.: *The European Union and Border Conflicts: The Transformative Power of Integration*. The MIT Press.

SILJANOVSKA-DAVKOVA: *Globalization, Democracy and Constitutional Engineering as Mechanism for Resolving Ethnic Conflict*; VII-th World Congress of the International Association of the Constitutional Law; Athens, 2007.

STAVRINIDES, Z.; Is a Compromise Settlement in Cyprus Still Possible? A Reconsideration of The Ghali “Set of Ideas”. *The Cyprus Review*; Vol.11, No.1; 1999.

STAVRINIDES, Z.; *The Cyprus Conflict: National Identity and Statehood*. 2nd edition 1999.

VANKOVSKA, B.: *Constitutions Octroyées and International State-Building: The Macedonian Case in Focus*; Faculty of Philosophy, Ss. Cyril and Methodius in Skopje

ONDŘEJ MACH*

Defense of a minor against their legal representative

Abstract: Many minors have serious conflicts with their legal representatives. Such conflicts can be particularly related to the choice of a field of study when selecting a high school, the provision of certain types of healthcare services, or how the minor should spend their free time. The main problem, however, is that minors, considering their age and level of intellectual and volitional maturity, do not know how to defend themselves against such actions by their parents. Is the only possibility of defense is through by the court?.

Keywords: defense of minor, Civil Code, guardian, best interest of the child

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.171-178>

1. Introduction

The Institute of Child Representation can be understood as a right and as a responsibility too. In terms of the duty to represent the child, we are talking about the obligation of a parent or another representative – a guardian appointed for the child, usually based on a court decision. In terms of the right to represent the child, we are talking about the parent's right and simultaneously about the child's right to be represented by the parent where the child, due to its level of intellectual and volitional maturity, cannot perform legal acts on its own. Thanks to this, child representation can generally be seen as an expression of the principle of special protection of minors under Article 32, paragraph 1 of the of Fundamental Rights and Freedoms of the Czech Republic.

However, every represented party, even in the case of legal representation, has the right to express their own opinion and, if necessary, object to actions taken on their behalf by their representative. This right, in its essence, cannot be denied to a minor within the scope of their representation by a parent, provided that there are significant and important reasons for doing so. According to Section 875 paragraph 1 of the Act No. 89/2012 Sb., Civil Code,¹ parents shall inform the child of everything necessary to form their own opinion on the matter that the parents are to decide. However, this does not apply if the child is unable to communicate this

* Mgr. Ondřej Mach, PhD student, Department of Civil Law of Faculty of Law, University of West Bohemia in Pilsen Czech Republic

¹ Next only as the Civil Code.

opinion to the parents. Nevertheless, if the child is able to express their opinion, the parents pay due attention to it and take it into account when making decisions.

2. Conception of the Section 875 of the Civil Code

The concept outlined in Section 875, paragraph 2 of the Civil Code is referred to in law's literature as the child's right to information and the right of the child to be heard. This concept of participatory rights of the child stems from the democratization of child rearing. However, this should not be understood as shifting the responsibility for decision-making onto the child, but rather as the child's participation based on their age and intellectual and volitional maturity. The goal is to raise a child capable of making independent and responsible decisions.²

As can be inferred from the wording of Section 875, paragraph 2 of the Civil Code, the child has the right to make their own decisions or express their opinion regarding specific decisions within the scope of their representation.³ Moreover, this provision of the Civil Code views the child as the weaker party, placed in a less advantageous position compared to the parents, who act as their representatives. Therefore, a certain higher level of protection against parental decisions is expressed here, including the child's ability to object to their decision or the decision of both parents.

The very purpose and aim of the legal regulation of this institute is also the educational character of gradually acquiring responsible decision-making for oneself.⁴ Moreover, the responsibility for decision-making for oneself should serve as a model that parents pass on to their children through their upbringing. This is closely related to the very significance of parental responsibility, which can be characterized as a set of rights and obligations of parents towards the child, which are more or less defined by the relevant provisions of the Civil Code. In its exercise, emphasis is placed on the injunction of due care. The obligations associated with the proper care of a minor and their adequate protection from negative influences, which a parent has in relation to their minor, not fully legally competent child, are bounded by the maxim, which is the best interest of the child.⁵ The best interest of the child can be characterized as a fundamental principle of family, procedural, and even constitutional law, before which the principles of parental responsibility recede

² WESTPHALOVÁ, L.: Section 875 [Výkon rodičovské odpovědnosti v souladu se zájmy dítěte a ve vazbě na jeho participační práva]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Z. et. al. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975). *Komentář*. 2. vydání. Prague: C. H. Beck, 2020, p. 817.

³ ROGALEWICZOVÁ, R.: Commentary on Section 875. In: MELZER, F. et. al.: *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655 – 975*. Prague: Leges. 2016, p. 1438–1439.

⁴ WESTPHALOVÁ, L.: Section 892 [Zastupování dítěte při právních jednáních]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Z. et. al. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975). *Komentář*. 2. vydání. Prague: C. H. Beck, 2020, p. 869.

⁵ Ibidem, p. 869–870.

if there are justifiable reasons for it. A unified legal or jurisprudential definition of the institute of the best interest of the child does not exist in the conditions of the Czech Republic. However, commentary literature uses a definition that was developed within the National Action Plan for the transformation and consolidation of the system of care for endangered children in the years 2009 – 2011. This definition of the best interest of the child reads as follows: The standard of living and conditions necessary for its healthy physical, mental, spiritual, moral, and social development and a full-fledged childhood, and the personal potential of the child is fully developed within the family; foreign care and support are provided to the child only to the extent necessary.⁶

3. The (best) interest of the child vs. the opinion of the child

When applying the child's right to express themselves under Section 875 of the Civil Code, it is important to distinguish between the concept of the child's interest and the child's opinion. The child's interest is generally associated with the judicial definition of the best interest of the child. As expressed earlier, the best interest of the child can be perceived as a fundamental principle of family, procedural, and constitutional law, before which even the principles of parental responsibility recede into the background,⁷ If there are justifiable reasons for it. There is no direct legal definition of it. However, it constitutes a leading and indispensable criterion in any activity related to children, as is evident from Article 3, paragraph 1 of the Convention on the Rights of the Child.⁸

The child's opinion, on the contrary, is an expression of the subjective perception of the child's circumstances, facts, and events, and may not necessarily align with the best interest of the child. In fact, the right to express an opinion, which must be respected by parents, stems directly from Article 12 of the Convention on the Rights of the Child. Specifically, this article of the Convention on the Rights of the Child states that states party to the convention shall ensure that a child capable of forming their own views has the right to freely express those views in all matters affecting them, with the child's views being given due weight in accordance with their age and maturity.

As evident from the aforementioned Article 12 of the Convention on the Rights of the Child, unlike the child's best interest, the concept and institution of the child's

⁶ HRUŠÁKOVÁ, M. – WESTPHALOVÁ, L.: Section 866 [Rozhodnutí soudu o rodičovské odpovědnosti]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Z. et. al.: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Prague: C. H. Beck, 2020, p. 847.

⁷ Decision of the Constitutional Court of the Czech Republic from the 20. 8. 2004, case number III. ÚS 459/03.

⁸ ROGALIEWICZOVÁ, R.: Commentary on the Section § 875. In: MELZER, F. et al.: *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655 – 975*. Prague: Leges. 2016, p. 1439.

opinion cannot be seen as a fundamental guiding principle and interpretative perspective in the actions of parents, as is the case with the best interest of the child. However, the child's opinion should not be regarded as an insignificant factor in their upbringing and representation in legal proceedings, unless it directly contradicts their interests.

However, this does not mean that the child's opinion should be in any way disregarded or given less consideration. If the child expresses their opinion, it must be taken into account.⁹ If parents do not accept the child's opinion or cannot objectively respect it, the child must be provided with a sufficient explanation as to why such a stance was taken. As outlined above, the most significant principle in representing the child and, in general, in exercising parental responsibility, is indeed the best interest of the child. Furthermore, if the child were unable to express their opinion, it would amount to suppressing their autonomy, which is in direct contradiction to the interpretation of Section 875 of the Civil Code in terms of the liberalization of upbringing.

On the other hand, the liberalization of upbringing cannot be understood in an absolute sense. Every liberalization brings with it additional responsibility for one's own actions. Therefore, even when expressing the child's opinion, consideration must be given not only to their age but especially to their level of intellectual and volitional maturity, that is, their mental maturity. In the case of very young children, this usually only involves providing information. For older children, typically before reaching the significant legal threshold of 12 in the legal system of the Czech Republic, it is important to create opportunities for them to express their opinions and to take those into account appropriately,¹⁰ when a child is also capable of understanding the basic consequences of their actions, they are granted the right to express their opinion and potentially influence the decisions of the parents. Such an age, or rather its minimum threshold, can be understood as the child's enrollment in primary school. Moreover, as stated by the Constitutional Court of the Czech Republic, even a seven-year-old child is capable of expressing their opinion on which school they like and why.¹¹

When deciding which primary school a child will attend, parents should also take into consideration the child's opinion, unless there are objective reasons why the

⁹ WESTPHALOVÁ, L.: Section 875 [Výkon rodičovské odpovědnosti v souladu se zájmy dítěte a ve vazbě na jeho participační práva]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Z. et al.: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Prague: C. H. Beck, 2020, p. 817.

¹⁰ Inspirationally by WESTPHALOVÁ, L.: Section 875 [Výkon rodičovské odpovědnosti v souladu se zájmy dítěte a ve vazbě na jeho participační práva]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Z. et al.: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Prague: C. H. Beck, 2020, p. 818–819.

¹¹ See, for example, the judgment of the Constitutional Court of the Czech Republic from the 10. 4. 2018, case number IV. ÚS 827/18-2, or the judgment of the Constitutional Court of the Czech Republic from the 19. 10. 2017, case number II. ÚS 1931/17-2.

child cannot enroll in their preferred school. These objective reasons may include, for example, the child's permanent residence, based on which the municipality's ordinance places them in a different district than their friends. Another objective reason may be the specific educational needs of the child.

On the contrary, it is unacceptable for parents to authoritatively dictate a specific educational institution to the child without having a justifiable reason for such action. Moreover, such behavior would be in direct contradiction to the interpretation of the best interest of the child regarding the choice of an educational facility.

4. The possibility of defending a vulnerable child

As can be deduced from commentary literature and the available case law of the Constitutional Court of the Czech Republic, the decisive prerequisite for ascertaining the child's opinion is their ability to articulate their views in relation to their age, stage of development, and intellectual maturity.¹²

Neglecting the child's right to express their opinion, especially when it is desirable considering their age and level of intellectual and volitional maturity, can ultimately lead to detrimental influences on the child's development. Such a child can then be classified as a vulnerable child within the meaning of Section 6 of the Act No. 359/1999 Coll., Social-Legal Protection of Children Act. According to commentary literature, an endangered child can be identified as a child whose interests, rights, legitimate interests, health, life, and proper development are jeopardized due to insufficient care or inaction of persons who, by law or by court decision, are responsible for safeguarding these values.¹³

The Social-Legal Protection of Children Act or any other legal regulation does not specify in which all situations a child can be regarded as a vulnerable child. Even Section 6 of the Social-Legal Protection of Children Act itself provides only a demonstrative list.¹⁴ In this case, the legislator's approach can be deemed appropriate, as not only legal development but also the development of society as a whole may contribute to the expansion of criteria upon which a child may be classified as a vulnerable child.

A clear example of an extension of Section 6 of the Social-Legal Protection of Children Act is the disregard of the opinions and attitudes of the child. Although the non-compliance with Section 875, paragraph 2 of the Civil Code could be

¹² WESTPHALOVÁ, L.: Section 875 [Výkon rodičovské odpovědnosti v souladu se zájmy dítěte a ve vazbě na jeho participační práva]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Z. et al.: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Prague: C. H. Beck, 2020, p. 818.

¹³ ROGALIEWICZOVÁ, R.: Section 6 [Ohrožené dítě]: ROGALIEWICZOVÁ, R. et al.: *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Prague: C. H. Beck, 2018, p. 41.

¹⁴ *Ibidem*, p. 41.

classified under Section 6, letter a), point 3 of the Social-Legal Protection of Children Act, meaning that parents do not exercise or abuse the rights arising from parental responsibility, a direct connection to this provision in relation to Section 875, paragraph 2 of the Civil Code is not found.

In general, the entire situation should be evaluated in terms of whether the child's opinions are disregarded by only one parent or both parents, and whether one or both parents represent their child properly or in conflict with the child's best interest, or if there is a conflict in representation between the parent(s) and the child. This can cause significant psychological distress for the child, potentially leading to a lack of trust in the parent who completely disregards or overlooks the child's opinions.

Therefore, if there is a conflict only between one parent and the child, it is up to the other parent to try or make an effort to rectify this situation.¹⁵ In relation to the best interest of the child, the parent who respects the child and their opinions should not only make an effort but, more importantly, take action and represent the child in dealings with the other parent. This aspect of representing the child fulfills Section 875, paragraph 1 of the Civil Code, which states that parents exercise parental responsibility in accordance with the child's interests. However, it is also important for the parent representing the child in front of the other parent to not subsequently instigate resistance in the child towards the other parent. It is crucial for the parent supporting the child's opinions and interests not to act manipulatively towards the child and the other parent, but genuinely strive to establish a balanced relationship with the other parent. Ultimately, the loss of one parent and thus the endangerment of the child's healthy emotional and psychosocial development could occur. Therefore, such an approach would be contrary to the best interest of the child. If the parent who supports the child's opinions does not feel capable of playing the role of an unbiased third party in such a dispute, they should seek a professional or another suitable individual who can act as an impartial third party in this situation. Another suitable individual could be another member of the extended family whom the child sees as a support and trusts. Only if these mechanisms for safeguarding the best interest of the child within the family fail should a professional be sought, whether it be a psychologist or a body for social and legal child protection. However, considering the role of the body for social and legal child protection, it is advisable to first consult a psychologist, who will proceed even without direct involvement of potential dire consequences, in terms of involving legal protection for the child. Legal protection should always be understood as a last resort in resolving conflicts between the interests of the child and the parent.

¹⁵ ROGALEWICZOVÁ, R.: Commentary on Section § 875. In: MELZER, F. et al.: *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655 – 975*. Prague: Leges. 2016, p. 1443.

However, seeking support from the other parent or another trusted relative can be considered a means of protection that is accessible to practically every child at any age.¹⁶ Considering the level of cognitive and volitional maturity, not every child may be aware of their rights to the extent that they can seek help in accordance with the Social-Legal Protection of Children Act. Moreover, if a child were to independently approach the body for social and legal child protection in terms of Section 10, paragraph 1 of the Social-Legal Protection of Children Act, such action could be perceived as a loss of trust within the family. The body for social and legal child protection may therefore proceed to impose educational measures or may even lead to the removal of the child from the care of the parents.¹⁷

5. Conclusion

Therefore, one must ask: Does a child have the possibility to invoke effective protection within the legal framework of the Czech Republic if they feel a conflict between their interests and those of the parent while being represented? The answer to such a question is not unequivocal. Yes, there are legal regulations, especially in terms of the Social-Legal Protection of Children Act, to protect the best interests of the child and thus ensure such a representative in whom there should be no conflict of interests between them and the child. However, from the perspective of the best interests of the child, it is always preferable for at least one of the parents to represent the child. Any interference in this position could potentially lead to the child developing mistrust towards close individuals in the future.

However, the most fundamental protection of the child's interests, not only in representation, should have its main foundation within the family. According to § 927 of the Civil Code, a child has the right to maintain contact with relatives, both close and distant, as well as with individuals who are socially close to the child, provided that the child has an emotional bond with them that is not merely temporary, and it is evident that a lack of contact with these individuals would be detrimental to the child.¹⁸ The child also has the right to interact with these individuals if they agree to such contact. The connection between § 927 of the Civil Code and the child's right to invoke protection in the cases described above lies in the fact that it is precisely relatives or otherwise close individuals who can offer protection to the child in cases where the exercise of parental responsibility by one

¹⁶ The limit for seeking this protection can be set at the age at which the child is capable of expressing, through pictures, gestures, or words, what burdens them in relation to the parent (or parents).

¹⁷ ROGALEWICZOVÁ, R. Commentary on Section § 875. In: MELZER, F. et al.: *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655 – 975*. Prague: Leges. 2016, p. 1443.

¹⁸ Such a relationship with other individuals can be referred to as persons who are, for example, grandparent's partner, aunt, uncle, cousin, sibling, and so on. However, it is not excluded that it could also be, for instance, a coach or teacher whom the child regularly interacts with.

or both parents is failing. Consequently, family relationships, based on the above, have a deeper significance beyond the social sphere and can contribute to the resolution of legal relationships between the parent and the child.

In fact, if a child were to reach out to the social-legal protection of children authorities under Section 10 paragraph (1) of the the Social-Legal Protection of Children Act, such an action could be seen as a loss of trust within the family. In cases where the situation is addressed by the authority for social-legal protection of children, the possibility of a judicial proceeding typically arises. In this judicial proceeding, parental responsibility is usually restricted or even revoked.

Bibliography

HRUŠÁKOVÁ, M. – WESTPHALOVÁ, L.: Section 866 [Rozhodnutí soudu o rodičovské odpovědnosti]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Z. et. al.: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Prague: C. H. Beck, 2020.

ROGALEWICZOVÁ, R.: Section 6 [Ohrožené dítě]: ROGALEWICZOVÁ, R. et al.: *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Prague: C. H. Beck, 2018.

ROGALEWICZOVÁ, R.: Commentary on Section § 875. In: MELZER, F. et. al.: *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655 – 975*. Prague: Leges. 2016.

WESTPHALOVÁ, L.: Section 875 [Výkon rodičovské odpovědnosti v souladu se zájmy dítěte a ve vazbě na jeho participační práva]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Z. et. al.: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Prague: C. H. Beck, 2020.

WESTPHALOVÁ, L.: Section 892 [Zastupování dítěte při právních jednáních]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Z. et al.: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Prague: C. H. Beck, 2020.

PAP PÉTER*

Külföldi ítéletek elismerése és végrehajtása Magyarországon a kezdetektől az első önálló végrehajtási törvényig

Absztrakt: Jelen tanulmány a külföldi határozatok elismerésének és végrehajtásának 19-20. századon átívelő jogtörténeti fejlődését követi nyomon. Azért, hogy minél teljesebb képet adjon a témáról, kitér a történeti előzményekre is. Bemutatja, hogy hogyan jelentek meg, és hogyan változtak egyes jogintézmények. Ehhez az elméleti hátteret Magyar Géza és Szász István korabeli munkássága adja. Kezdve az első kodifikált törvénytől egészen az 1881. évi LX. törvénycikk megalkotásáig dolgozza fel a jogszabályi környezetet.

Kulcsszavak: külföldi ítéletek elismerése és végrehajtása, jogtörténet, polgári eljárás, joghatóság, közrendi záradék

Abstract: The present study traces the legal history of the recognition and enforcement of foreign judgments through the 19th and 20th centuries. In order to provide a more complete picture of the subject, it also covers the historical background. It shows how certain legal institutions have emerged and changed. The theoretical background is provided by the work of Géza Magyar and István Szász. It traces the changes in the legal environment from the first codified law to the creation of Act LX of 1881.

Keywords: recognition and enforcement of foreign judgments, legal history, civil proceeding, rules of jurisdiction, public policy

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.179-200>

1. Bevezető gondolatok

A nemzetközi magánjog egyik területe a külföldi határozatok elismerése és végrehajtása. Önálló nemzetközi magánjogi kódexet hazánkban először az 1979. évi 13. törvényerejű rendelettel alkottak, azonban a belső jognak azt megelőzően is kezelnie kellett a felmerülő külföldi elemeket. Így volt ez a végrehajtás és elismerés esetében is.

Hatályos törvényünk, a 2017. évi XXVIII. törvény XI. fejezete szabályozza az ezzel kapcsolatos kérdéseket. Különbséget tesz vagyoni és családjogi, valamint személyállapoti ügyek között. Ismeri az elismerés és végrehajtás fogalmát, a

* dr. Pap Péter, PhD hallgató, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Témavezető: Bódiné dr. Beliznai Kinga tanszékvezető, habilitált egyetemi docens

viszonosságot, valamint az államszerződések speciális szabályozási lehetőségét, amely alapján azok törvénytől eltérő rendelkezéseket állapíthatnak meg.

Az elismerés és végrehajtás elé egyrészt joghatósági és jogerő jellegű pozitív feltételeket támaszt, de megtagadási okokat is megszab. A közrendbe ütközés, az alapul szolgáló eljárás szabálytalansága, a *res iudicata* és a perfüggőség egy-egy akadályát képezi a külföldi határozat elismerésének és végrehajtásának.

Ezek a jogintézmények hosszú történeti fejlődés eredményeként nyerték el mai formájukat. Tanulmányomban bemutatom azt az utat, amelyet a magyar szabályozás az első kodifikált törvényi rendelkezésektől kezdve az első végrehajtási törvényünkig megtett. Ez volt az első olyan törvény, amely a hatályos jogunkban lévő módhoz hasonlóan szabályozta a területet. Tisztán és konjunktív feltételekként ebben jelentek meg azok a jogintézmények, amelyek a mai szabályozás alapját képezik. A későbbi törvények az ekkor lefektetett kereteken belül mozogtak, ezért a tartalmi keretekre is tekintettel vizsgálódásom megáll az 1881. évi LX. törvénycikknél.

2. Elméleti háttér

Külföldi határozatok elismerése alatt arra a kérdésre keressük a választ, hogy adott állam mennyiben és milyen feltételekkel ruházza fel belföldön joghatásokkal egy másik állam hatósága által hozott határozatot. A joghatások tekintetében több elmélet is kialakult. Az egyik álláspont szerint ezeket a határozatot hozó bíróság joga szerint kell megadni, tehát ennek értelmében a legteljesebb elismerés azt jelenti, hogy a határozat rendelkezik belföldön mindazokkal a joghatásokkal, amit az azt hozó fórum joga megad neki. Kevésbé radikálisan kedvez a külföldi határozatoknak az ebből az elméletből kiinduló álláspont, amely határt szab az elismerhető joghatásoknak, amely határ a belföldi bírósági határozat joghatásainál húzódik, ennél fogva a külföldön hozott határozat sem rendelkezhet több vagy más joghatással belföldön, mint a hazai bíróság határozata. Ebben az esetben akkor teljes az elismerés, ha a külföldi határozat rendelkezik a belföldi határozat joghatásaival. E két rokon elmélettel áll szemben az az elképzelés, amely szerint meg kell feleltetni egymással a külföld és belföld határozatait, és azokkal a joghatásokkal kell felruházni a külföldi határozatot, amelyekkel az annak megfelelő belföldi határozat rendelkezik.¹

A határozatok elismerése, amennyiben igenlő választ adunk rá, felveti azt a kérdést, hogy a külföldi fórum előtt folyamatban lévő vagy folyamatban volt eljárásnak tulajdonít-e jelentőséget a belső jog. Ezek a határozatok elsősorban a polgári bíróságok ítéletei és az azokkal megegyező más aktusok, például peres eljárásban született egyezségek. Ily módon nemcsak ítéletek elismerése és

¹ KENGYEL M. - HARSÁGI V.: *Európai polgári eljárásjog*. Budapest: Osiris Kiadó, 2009. 114-116.

végrehajtása merül fel kérdésként, hanem a peres eljárás magánjogi hatásainak az elismerése is, amit a belső jognak szintén rendeznie kell.

Ezek a kérdések nem a 21. század szüleményei, ugyanezekre keresték a választ a 19-20. század Magyarországon is, amikor külföldi ítéletek elismeréséről vagy végrehajtásáról volt szó.

Általánosan elmondható, hogy minden állam törekszik a polgárai számára jogvitájukban jogvédelmet nyújtani, ezt a leghatékonyabban a saját eljárási szabályai által a saját fórumrendszerén belül tudja megtenni.² Ugyanakkor már a vizsgált időszakban is indokolta a nemzetközi forgalom, hogy külföldi elemekkel rendelkező jogviták is jogvédelemben részesüljenek belföldön, indokolta, hogy a külföld jogvédő tevékenységét a belföld kiegészítse (pl. nemzetközi kézbesítés), és indokolta azt is, hogy a belföld elismerje a külföldi bíróságok előtt lefolytatott perek hatásait, így különösen végre is hajtsa azokat.³ Ezzel az állam a saját polgárainak is kedvezett, ugyanis a nemzetközi kapcsolatokban fontos szempont volt, hogy az az állam, amelyiknek a határozatát végre akarták hajtani egy másik államban, ennek az államnak végrehajtja-e a határozatait. Tehát a külföldi ítéleteknek egy esetleges megtagadása a saját állampolgárokkal szemben is megtorláshoz vezetett, következésképpen ők sem kaphattak jogvédelmet külföldön.⁴

Azzal, hogy egy külföldi perben hozott ítéletet az állam elismer, bírói hatalmát korlátok közé szorítja. Míg azokban az esetekben, amikor a belföldi bíróság alkalmaz külföldi jogot, a döntés végső soron a belföld kezében van, egy kész ítélet elfogadásával mind az anyagi mind az eljárási szabályok egy másik jogrendszer kritériumainak fognak megfelelni, amelyekre a belföldnek nem volt ráhatása. Ezért egy feltétel nélküli elismerés és végrehajtás kiszolgáltatottá teszi az állam jogrendjét, ennél fogva a legtöbb állam már a vizsgált időszakban is különböző feltételeket szabott az ilyen ítéletek belföldi érvényesítésének.⁵

2.1. Az elismerés feltételei

Attól függően, hogy egy állam milyen szempontot tart fontosabbnak, más szuverén államok bírói hatóságainak döntéseit szélesebb vagy szűkebb körben engedi saját területén érvényesülni. Ezzel saját bírói hatalmát csorbitja: minél inkább megengedi más határozatok érvényesülését, annál kitettebb a saját bírói hatalma a külföld felé. A spektrum másik végén az az érdek áll, hogy a jogvitákban az a fórum járhatson el, amelyikhez azok leginkább kapcsolódnak, hiszen annak a fórumnak van a legnagyobb kompetenciája a jogvita eldöntésében. Ebből kifolyólag számos

² MAGYARY G.: *A magyar polgári perjog nemzetközi vonatkozásai*. Budapest: Singer és Wolfner, 1902. 91.

³ SZÁSZY I: *Nemzetközi magánjog*. Budapest: MTA, 1938. 176-177.

⁴ MAGYARY G.: i.m. 1902. 92.

⁵ MAGYARY G.: i.m. 1902. 92.

olyan jogvita és bírói döntés születhet, amely elemeiben sokkal jobban kötődik egy másik országhoz, de van belföldi relevanciája, különösen például azért, mert belföldön kell végrehajtani.⁶ A jogpolitika körébe tartozik, hogy melyik állam milyen szabályozási mintát választ magáénak ezen a spektrumon.

A fenti kérdéskör az állam polgári (a vizsgált időszakban magánjogi) igazságszolgáltatási joghatóságát érinti, vagyis azt, hogy a bíróságai milyen jogvitákban hivatottak dönteni. Vannak olyan ügyek, amelyeket az állam – bizonyos értékválasztás mentén – kizárólag a saját jogszolgáltatása alá von. Ezekben az esetekben általában nem ismeri el más országok ugyanilyen ügyben született ítéleteit. Ennek létezik az ellenkezője: amikor bizonyos ügyekben a belföld nem ad jogvédelmet, a lehetőségét is elveszi, hogy hazai ítélet szülessen a jogvitában. Valamint vannak olyan esetek, ahol egy további oknak kell az ügyet hazai fórumhoz kapcsolnia, ez általában valamilyen illetékességi ok. Az ilyen ítéleteket rendszerint feltételekkel fogadja el a belföld, és ennek keretében többek között vizsgálja az említett joghatóságot és a hozzá tartozó illetékességi okokat.⁷

Az egyik szabályozási lehetőség, hogy a belső jog a külföldi jogrendet veszi alapul, és megállapítottnak veszi a joghatóságot, ha az valamely a külföld saját jogi rendelkezése szerint megalapozott. Ez azonban bonyolult és rendkívül széles körben tenné elérhetővé az elismerést, akár olyan határozatok esetében is, amelyeket a belföld joga nem is ismer. A másik megoldás, hogy a belföld azt vizsgálja, hogy az eljáró fórum az ő, tehát a belföldi szabályoknak megfelelően bírt joghatósággal vagy sem. Ezzel el lehet kerülni, hogy olyan ítélet kerüljön elismerésre, amelyre az állam kizárólagos joghatóságot tart fenn. Végül pedig e két megoldás vegyítése is felmerülhet: előbb vizsgálják a belföldi szabályoknak való megfelelést, majd azt követően az eljáró fórum saját joga szerint. Ugyanakkor ez továbbra is nehézkes, mert belföldön kell vizsgálni azokat a tényeket, amelyek a külföldi bíróság eljárását megalapozták.⁸

Nemcsak a bírói hatalom védelme merülhet fel kérdésként. Azt is mérlegelni kell, hogy az ítélet hatásai mennyire állnak összhangban a hazai joggal. Ezért megtagadási ok lehet, ha a határozat elismerésével vagy végrehajtásával olyan helyzet állna elő, ami sérti a belső jogrendet vagy közérkölcset. Tehát az állam nemcsak a bírói hatalmát, hanem a közérdeket is védi, amikor ezt mérlegeli.

További védendő érdek lehet a felek joga. Ilyenkor az állam felülbírálatba bocsátkozik, és az általa választott szempontok szerint megvizsgálja az eljárás tárgyává tett külföldi ítéletet. Ebben az esetben is attól függ, hogy milyen szigorúan jár el, hogy mennyire akarja megvédeni a feleket egy esetleges jogszerűtlen, helytelen

⁶ MAGYARY G.: i.m. 1902. 97.

⁷ SZÁSZY I.: i.m. 181-183.

⁸ MAGYARY G.: i.m. 1902. 98-100.

ítélet hatásaitól. Bár a jogirodalom szembeállította egymással az alaki és az érdemi felülbírálatot,⁹ e kettő kapcsolata inkább fokozati különbségként képzelhető el. Szigorúbb, teljesebb tevékenység, amikor a hazai bíróság újból alkalmazza a felekre a vonatkozó külföldi anyagi magánjogot, ezáltal szinte egy második határozatot hoz a jogvita érdemében. Míg alaki felülbírálat esetében csak bizonyos eljárási szabályok betartását vizsgálja.

Az utolsó feltétel pedig nem egy jogkérdés, hanem egy ténykérdés: a viszonyosság. Ez azt jelenti, hogy az említett feltételek megléte esetén is, az állam csak akkor ismeri el másik állam bíróságának határozatát, ha ez a másik állam is elismeri az övét. Fontos jellemző, hogy a viszonyosság nem feltétlen elismerést jelent, hanem azt, hogy legfeljebb olyan feltételeknek kell megfelelnie a hazai ítéletnek külföldön, mint amit a hazai szabályozás a külföldivel szemben támaszt belföldön.¹⁰ A viszonyosság lehet általános, amikor a külföld szabályként rögzíti, hogy milyen típusú pereket ismer el, vagy lehet egyedi, amikor a szóban forgó ugyanolyan pert ismeri el.¹¹ Mivel megléte ténykérdés, általában van helye bizonyításnak és ellenbizonyításnak.

2.2. A külföldi ítélet hatásai

A külföldi ítélet érvényének elismerése egyrészt jelentette azt, hogy mint közokirat, rendelkezik a magyar jog szerinti jellemzőkkel, másrészt jelentette azt, hogy a benne foglalt ítéleti rendelkezés belföldön is irányadó. Hogy ezek a joghatások mikor születnek az ítéletből, azt a rá irányadó külföldi jog mondja meg, de a magyar és a legtöbb külföldi jog is akkor tulajdonított joghatást egy-egy ítéletnek, amikor az már jogerőre emelkedett.¹²

Az ítélet első és legfontosabb hatása a végrehajthatóság, amely ugyan csak a marasztalást tartalmazó ítéletek sajátja. Ennélfogva megteremti ugyanazt a közjogi igényt az állammal szemben, mint a keresetjog.¹³ Attól függően, hogy az ítéletet mire kívánja használni a fél, beszélhetünk jogérvényesítő hatásról, amikor a jogosult állami segítséggel szoríthatja rá a kötelezettet bizonyos magatartásra, vagy beszélhetünk jogvédelmi hatásról, amikor az ítéletet kifogásként használják, hogy más jogérvényesítést megakadályozzák. Utóbbi a res iudicata egyik oldala, de a másik oldal is nyerhet elismerést, amikor a külföldi ítéletben foglaltakat belföldön is valóban kell elfogadni. Ezen két joghatás – végrehajthatóság és a res iudicata – tekintetében a belső jog irányadó, az határozza meg jellemzőit, míg a jogalakító ítéleteknél azt az eljáró idegen fórum joga tölti meg tartalommal.¹⁴

⁹ MAGYARY G.: i.m. 1902. 101-102.

¹⁰ SZÁSZY I.: i.m. 183.

¹¹ MAGYARY G.: i.m. 1902. 106-107.

¹² MAGYARY G.: *Magyar polgári perjog*. Budapest: Franklin, 1939. 491., SZÁSZY I.: i.m. 181.

¹³ MAGYARY G.: i.m. 1939. 480.

¹⁴ MAGYARY G.: i.m. 1939. 492.

A jogirodalom ezeken túl hangsúlyozta a per magánjogi hatásainak az elismerését is: az érdemi határozat nélkül befejezett eljárását és folyamatban lévő eljárását. Előbbi esetben például az elismerés eredményezheti, hogy a külföldi perindítás ténye az elévülést megszakította, amit a hazai bíróságnak is figyelembe kell vennie. Utóbbi esetben perfüggőségről beszélünk: amennyiben külföldön már folyamatban van eljárás, úgy a hazai bíróságnak ezt perakadályként kell kezelnie, hiszen el kell kerülni, hogy két, egymással versengő határozat szülessen.¹⁵

3. A jogosultak lehetőségei a rendi monarchiában

3.1. A jogi szabályozás kialakulása

Az 1792. évi 17. törvénycikk (továbbiakban: tc.) előtt a magyar jogban ismeretlen volt a külföldi ítéletek elismerése és végrehajtása, az említett törvény is csak bizonyos esetekben, a váltójogi és kölcsönkövetelések esetén nyitott utat erre. Ezt megelőzően viszont egyáltalán nem állt jogi eszköz a fél birtokában, hogy egy külföldön született bírósági határozatot belföldön végrehajtatson, más magánjogi követelések végrehajtásának szabályozása pedig az említett törvényt követően is sokáig váratott magára.

Már a 16-17. században megvolt az igény arra, hogy a Habsburg Birodalom tartományaiban is rendezzék a követelések behajtását a magyar területekkel relációban. Ezekben az esetekben az egyik fontos kérdés volt, hogy le lehet-e tartóztatni az idegeneket Magyarországon, illetve a magyarokat külföldön. A magyar hagyományok miatt, ami nagyon szigorúan kezelte a letartóztatást, és ami alapján adósság fejében fogságba nem lehetett valakit zárni,¹⁶ az uralkodó megtiltotta a letartóztatások gyakorlatát magyarokkal szemben külföldön és külföldiekkel szemben nálunk. Ezzel párhuzamosan viszont a félnek biztosítékot kellett adnia arra, hogy magyar hitelezők követelései is hatékonyan behajtásra kerülnek, ezért rendelkezett úgy, hogy az igényérvényesítés során közvetítőként eljár.¹⁷

Azonban ez a gyakorlatban nem jelentett megoldást, mert évekkel később több törvény született még ebben a körben, mindegyik tovább cizellálta a külföldiekre vonatkozó szabályokat.¹⁸ Az eljárások elhúzódása és további szabálytalan letartóztatások nem szűntek meg,¹⁹ cizelláltabb tartalommal, de ismét törvényben kellett rendezni ezt a kérdést, azt mutatja, hogy a külhoni igényérvényesítés malmai lassan őröltek. A 17. század második felében a magyar polgárok védelme nemcsak a

¹⁵ MAGYARY G.: i.m. 1902. 122-124., SZÁSZY I.: i.m. 188-189.

¹⁶ 1574. évi 38. tc.; 1647. évi 86. tc.

¹⁷ 1638. évi 55. tc.

¹⁸ Újabb megerősítés: 1659. évi 82. tc., 1662. évi 41. tc.

¹⁹ 1655. évi 33. tc.

jogtalan letartóztatások kapcsán merült fel, hanem az is szabályozást nyert, hogy magyar bíróság elé tartozó ügyekben nem lehetett külföldi bíróság előtt perelni a magyar felet, és ekkor született a külföldiek számára a követelések átruházását tiltó szabály is.²⁰

Ezek nyomán a magyar hitelezőnek, ha követelését érvényesíteni akarta, két lehetősége volt. Megpróbálhatta saját maga vagy megbízottja útján az adós lakóhelye szerinti tartományban az ottani peres eljárási szabályok szerint érvényesíteni az igényét. Ezt kétségtelenül egy végrehajtható határozatot eredményezett, de ehhez kellett a legtöbb ráfordítás a jogosult részéről. A másik lehetőség szerint a jogosult a szükséges iratokat, amelyek a követelés fennállását bizonyítják, benyújtotta a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező törvényhatóságához azzal a kérelemmel, hogy ezt továbbítsák a Birodalom másik tartományába. Ezt követően a törvényhatóság az iratokat felterjesztette a Magyar Királyi Helytartótanácshoz, ahol az ügyet érdemben megvizsgálták, és ha kellően alaposnak bizonyult a követelés, akkor továbbították a Magyar Királyi Udvari Kancellárián (továbbiakban: Kancellária) keresztül az illetékes tartományba, ahol a helyi szabályok szerint folytották az eljárást.²¹

A külföldieknek, legyen azok az örökös tartományok lakói vagy harmadik országbeli polgárok, magyar bíróság előtt kellett érvényt szerezniük a követelésüknek, különben nem számíthattak állami segítségre a behajtásnál.²² Anyagi jogi szempontból is ki kell emelni azt, hogy külföldiek nem szerezhették meg mások magyar polgárokkal szemben fennálló követelését, ugyanis ez a kötelelem megszűnését eredményezte.²³ Habár külföldiek nem vonhatták perbe idegen ország bírósága előtt a magyarokat, azt a magyar jog elismerte és sosem tiltotta, hogy saját elhatározásából valaki alávesse magát külföldi bíróságnak, azonban ez nem járt okvetlenül azzal, hogy az így született ítéletet Magyarországon végre is hajtották.²⁴ Ha az örökös tartományokban valamilyen ingó vagy ingatlan dologgal rendelkeztek, akkor erre a dologra nézve ott perelhetők is voltak.²⁵ Az alávetéses illetékesség alapján az 1715. évi 20. tc. adta, amely elismerte, hogy Ausztria területén ez lehetséges volt. A joggyakorlat azonban nem ismert sok esetet, emiatt jegyzi meg a magyarok külföldi perlésével kapcsolatban Suhajda János, hogy „[d]e jötték-e ennéljogva külföldi bírósági Ítéletek a honbani végrehajtás végett, vagy ha igen, milyen volt az eljárás, nem tudjuk.”²⁶

²⁰ 1662. évi 41. tc. 1-2. §§

²¹ KELEMEN I.: *Magyar hazai polgári magános törvényről. II. kötet.* Pest, 1822. 618.

²² KÖVY S.: *A magyar polgári törvény.* Sárospatak: 1824. 253.

²³ KÖVY S.: i.m. 254., KELEMEN I.: i.m. 618.

²⁴ FRANK I.: *A közigazság törvénye magyarban. II. kötet.* Buda: 1846. 288.

²⁵ KELEMEN I.: i.m. 619.

²⁶ SUHAYDA J.: *A honosításról és a külföldiekről.* Pest: Hartleben, 1867. 114.

Ezek az eseteken és az 1792. évi 17. tc.-ben foglaltakon túl külföldi hitelezők csak belföldön tudták peresíteni az igényeiket, a váltótörvénykönyv hatályba lépésével a külföldi váltóitételek új szabályozást nyertek, de a kölcsönviszonyokból eredő jogvitákra az 1792. évi 17. tc. továbbra is alkalmazandó volt.²⁷

3.2. A váltó- és kölcsönügyletek

A 18. században a kezdeti háborús évtizedeket alapvetően békés együttélés követte, amelyből Magyarország részére is, mint a Habsburg Birodalom része, a gazdasági kapcsolatok kiépülése és fejlődése származott. A korabeli gazdasági forgalomban nagy szerepet játszottak a váltók és csekkek, amelyek értékpapírok lévén a követeléseket forgalomképessé tették, ezáltal fellendítették a hitelezést. A tőkeszegény helyzetből adódóan a magyar lakosság nagyobb arányban jelent meg ezen ügyletek adósi oldalán, míg a hitelezők a tőlünk nyugatra élő vagyonosabb osztrák polgárok voltak.

1840-ig nem volt hazai váltószabályozásunk, ezért nálunk is más, külföldi váltórendszabályok szerint zajlott a váltóforgalom. Legjelentősebb ezek közül az osztrák váltórendszabály volt, amelyet 1763-ban vezettek be az örökös tartományokban. Azonban Magyarországon hiányzott az alaki váltószigor támasza: nem volt meg a váltókövetelések gyors, hatékony érvényesítését célzó eljárási és szervezeti rendszer. Következésképpen a hitelezők igyekeztek osztrák váltótörvényszékek illetékességét kikötni az ügyleteik során, hogy minél jobb feltételekkel tudják perelni a nem fizető adósokat. Ugyanakkor ez nem jelentette, hogy a magyar bíróságok az ilyen ítéleteket végre is hajtják.

A szabályozás hiánya érződött az államigazgatási szinteken is, ezért először javaslatként merült fel 1766-ban, hogy Pozsonyban, Sopronban, Pesten és Kassán rendeletben váltótörvényszéket állítsanak fel. A Kancellária értelmezésében a váltó a folyó adósságok átírására szolgált, ezért álláspontja szerint az ebből adódó jogvitákat rendelettel nem lehetett elvonni az illetékes magyar bíróságtól, emiatt a törvényszékek felállítása csak törvényben történhetett volna.²⁸ A következő lépésként Mária Terézia 1779-ben utasítást adott a királyi Curiának egy váltó- és kereskedelmi törvényjavaslat megalkotására, azonban ezt sosem tárgyalta az országgyűlés.²⁹

Ugyanebben az évben a cseh-osztrák kancellária, az osztrák legfelsőbb igazságügyi szék és a Kancellária értekezletét követően egy határozat megerősítette a bécsi váltótörvényszék hatáskörét. A formális és száraz váltók esetében, valamint,

²⁷ FRANK I.: i.m. 290.

²⁸ HORVÁTH A.: *A magyar magánjog történetének alapjai*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2006. 504.

²⁹ BALOG E.: Császár Ferenc szerepe a magyar váltójog kifejlődésében. *Jogtörténeti szemle* 2011/2, 1.

ha nem kötöttek ki külön bírói fórumot, de a teljesítés helye Bécs volt, a magyarok a bécsi váltótörvényszék joghatósága alá tartoztak. Megengedően mondta ki a határozat, hogy magyar kereskedő és pénzváltó alávetheti magát a váltótörvényszéknek, ha a jogviszony áruforgalommal kapcsolatos, és a követelés kimutatható hiteles kereskedelmi levelezéssel. A további két eset nem váltójogi jogviszonyokat érintett: az egyik a gazdasági társaságokra vonatkozott, a másik a kereskedelmet és pénzváltást szabályozta. Ha magyar és osztrák kereskedők hoztak létre gazdasági társaságot, akkor az ebből származó jogvitát is eldönthette bécsi bíróság. Ugyanez vonatkozott arra az esetre, ha osztrák kereskedőnek olyan magyar kereskedővel vagy pénzváltóval szemben volt szerződéses követelése, aki a bécsi piacon végezte a munkáját.³⁰

Bár II. József idején volt rá uralkodói szándék, hogy Magyarországon váltótörvényszéket állítsanak fel, ez nem valósult meg, és így továbbra sem volt alternatívája a magyar felekkel szembeni külhoni igényérvényesítésnek. 1792-ben végül hiánypótló, de saját maga által is kimondottan átmeneti törvény született az örökös tartományokban hozott ítéletek magyarországi végrehajtásáról. A törvény végrehajthatóvá nyilvánította azokat az örökös tartományok váltótörvényszékei által hozott határozatokat

1. amelyeknél az alapjogviszony váltóból vagy kereskedelmi szerződésből származott.
2. amelyekben a jogviszony alapján örökös tartomány területén kellett teljesíteni pénzfizetést.
3. amelyek osztrák-magyar gazdasági társulások jogvitáiban születtek.
4. amelyek tárgya kölcsön, és a magyar fél alávethette magát a határozatot hozó bíróság illetékességének.

Több olyan tényező is védte a marasztalt felet, amit vizsgálni kellett a végrehajthatóság megállapítása előtt, vagy lehetett rá hivatkozni az eljárás megindulása után. Ezeket az ítéleteket a Kancellária továbbította az illetékes bíróságnak, amely döntött a végrehajtás elrendelhetőségéről.

Ennélfogva csak annak a határozatnak a végrehajtását lehetett elrendelni, ahol a szerződő felek cselekvőképesek voltak, így azok az esetek, ahol kiskorúakat vagy atyai hatalom alatt állókat marasztaltak, nem kerülhettek végrehajtásra. További feltétel volt, hogy a szerződés törvényesen jöjjön létre. Az ezen feltételeket nem teljesítő ítéleteket nem tekintették jogerősnek. Az is a magyar felet védte, hogy a per kezdetén szabályszerűen kellett őt idézni. Az idézést a Kancellária rendeletben küldte meg a lakóhely szerinti megyének, és az még a közgyűlés bevétele előtt kézbesítette a félnek.

Más rendelkezések már a foganatosítási szakaszra vonatkoztak. Egyrészt ingatlanokra az így elrendelt végrehajtás zálog erejével bírt, a foglalást követően a

³⁰ HORVÁTH A.: i.m. 505.

nem nemesi ingatlanokat 1 év és 1 nap elteltéig, a nemesi ingatlanokat pedig bármeddig vissza lehetett váltani. Megadta az ellenállás lehetőségét, ami az eljárás során gyakorolható általános jogorvoslat volt, jogi és ténybeli hibák orvoslására egyaránt szolgált perbeli és végrehajtási szakaszban is.³¹

Helyet kapott harmadik személyek jogának védelme is. Eszerint, ha az eljáró bíróság előtt megtámadták a végrehajtható határozatot vitássá téve ezzel a követelés jogosságát, a külföldi végrehajtást kérőnek biztosítékot kellett adnia. Azt akarták ezzel megelőzni, hogy harmadik személyek jogai legrosszabb esetben úgy sérüljenek, hogy valamilyen kompenzációt kapjanak, ha a követelésük kielégítési alapja megszűnne.

Ugyanígy biztosítékként kellett letétbe helyezni egy összeget akkor, ha valaki a végrehajtásról tudomást szerezve az eljárás folyamán bejelentette az adóssal szemben fennálló követelését. Ez az alap végrehajtási eljárást nem állította meg, mert a bejelentőnek is el kellett jutnia a követelésével a végrehajthatóság fázisába. Viszont, ha ezt nem tette meg időben, akkor előfordulhatott, hogy a külföldi végrehajtást kérő miatt az adósnak nem maradt elég vagyona, amelyből az ő követelése is kielégíthető lett volna annak ellenére, hogy ez a követelés valamilyen oknál fogva az idegen végrehajtást kérőét megelőzte (mert például betáblázással volt biztosítva). Ebben az esetben a letétbe helyezett összeg szolgálta a kielégítést.

Végül pedig azt is kimondta a törvény, hogy az örökös tartományok polgáraival szemben a magyar bíróságok által hasonló feltételek mellett hozott ítéleteket kölcsönösen végrehajtják ezen tartományok bíróságai.

Ezt követően évtizedekig nem történt változás, azt csak a váltójog hazai szabályozása hozta meg. Kiemelte és teljes szabályozási keretet adott a váltóvégrehajtásoknak a váltótörvénykönyvről szóló 1840. évi XV. tc. (továbbiakban: Váltótörvény). A tc. II. részében az eljárási szabályok között két szakasz rendelkezett a külföldi határozatok végrehajtásáról. Ezek szerint a külföldi váltótörvényszékek ítéleteit akkor hajtják végre, ha „[o]ly keresetek iránt hozattak, melyekhez hasonlóké itt is váltó-törvényszék elébe tartoznak” és „[h]a azon kül-tartomány a magyar váltó-törvényszékek ítéleteinek végrehajtásában viszonyosságot tart.”³² Ezek a végrehajtásával a magyar váltótörvényszékek voltak megbízva, hozzájuk a Kancellárián keresztül érkeztek az ügyek, külföldről a Kancelláriához pedig átküldő levéllel. Külföldre az ügyeket szintén a Kancellária továbbította.³³

Az 1792. évi 17. tc., mint első szabályozásunk kétségtelenül nem nevezhető átfogónak és teljesnek, de így is megfigyelhetők benne alapvető jogintézmények. A joghatósággal kapcsolatban a legfontosabb jellemző, hogy a szabályozás speciális,

³¹ FRANK I.: i.m. 293.

³² Váltótörvény II. 192. §

³³ Váltótörvény II. 193. §

tehát csak egy bizonyos ügykörben nyitja meg a lehetőséget a határozatok végrehajtására, és ezt is csak a birodalom más tartományaiban született ítéleteknél teszi lehetővé. Generális szabály továbbra sem volt, amely rendezte volna más határozatok végrehajthatóságát, ezért erre nem volt mód, az alperest magyar bíróság előtt kellett perbe állítani.

Azt nem mondta ki, hogy a közrendbe ütköző ítélet végrehajtását meg kell tagadni, hanem a törvényességet a szerződések létrejötte vonatkozásában tárgyalta. Itt nem vált el élesen a közérdek és a felek magánérdekének védelme. Amikor a cselekvőképességet és az egyéb hazai jognak való megfelelést vizsgálta a bíróság, egy érdemi felülbírálatot végzett az ítélet felett. Volt egy alaki felülbírálati feltétel is, ami a kézbesítés szabályszerűségét követelte meg. Viszonosság fennállását nem kellett vizsgálni, az nem volt az elrendelés feltétele, csak egyfajta kötelezettségvállalásként jelent meg, de ennek elmaradásához nem fűződött jogkövetkezmény.

Megállapítható, hogy az 1792. évi tc. vegyes rendelkezései szűk körben tették lehetővé a végrehajtást, a magyar bíróságok joghatósága más ügyekben érintetlen maradt. Ismerte, még ha nem is fogalmazta meg *expressis verbis* a felülbírálatot, amelynek egy szigorúbb, anyagi módját rendelte alkalmazni, ellenben a magyar fél érdekében eljárási oldalról csak a kézbesítés szabályosságát követelte meg. Az elrendelés mellett tartalmazott utasításokat az eljárás foganatosítására is, amelyet indokolt az ügyek speciális jellege. A viszonosságot, mint feltételt nem ismerte, de megjelent ígéretként, hogy a magyar ítéletek a kölcsönösség jegyében végre fognak hajtani az örökös tartományokban.

Ezzel szemben a váltótörvény megengedőbb feltételeket állított fel. Védté az állam bírói hatalmát, mert a magyar joghatósági szabályoknak kellett megfelelnie a külföldi ítéletnek, amikor a kereset itthoni törvények szerinti megítéléséről volt szó. Ugyanakkor sem a közérdeket, sem a felek érdekét nem óvta, a határozatok felülbírálatába még alaki szempontokból sem lehetett bocsátkozni. Az egyetlen feltétel volt a viszonosság, ami új intézményként ekkor jelent meg a magyar jogban. Joghatásként egyedül a végrehajthatóságot adta meg belföldön mind az 1792. évi 17. tc., mind a Váltótörvény.

4. Végrehajtás a Habsburg Birodalom átszervezési kísérleteinek árnyékában

A szabályozásban változást az 1848-as események utáni alkotmányos átrendeződés hozott. Először 1849. november 3. napján és december 28. napján kiadott két rendeletben megszüntették az eddig működő hazai bírósági rendszert, ezzel együtt új szervezeti és eljárási rendet vezettek be. Ezt az ideiglenes állapotot

váltotta fel az ideiglenes polgári perrendtartás³⁴ (továbbiakban: Id. Pp.) 1853. január 1. napjával. Váltóeljárásokra már 1850 május 1. napja óta nem a váltótörvény, hanem rendeleti szabályozás vonatkozott, ennek 26. § szerint azonban azokban a kérdésekben, amelyekben rendelkezést a váltórendelet nem tartalmazott, az általános polgári eljárásra vonatkozó szabályokat kellett alkalmazni. Ebbe a körbe tartozott általában a végrehajtás, és így a külföldi ítéletek végrehajtása is. Ezek a kérelmek érkezhettek a külföldi bíróságtól, de magától a végrehajtást kérőtől is.

E körben 3 vizsgálandó feltételnek kellett megfelelnie az idegen ítéletnek, ha nem kellett különleges szabályokat alkalmazni az adott állammal szemben.³⁵

Szükséges volt, hogy az eljáró külföldi bíróság rendelkezzen joghatósággal, melyet a rendelet „*törvényhatóság*” elnevezéssel illet, és ennek az „*általános jogelvek szerint*” kellett fennállnia. Megléteének az adott ügyben kellett jogszerűnek lennie, nem általában, tehát a külföldi bíróságnak az adott ügyben hatáskörrel és illetékességgel kellett rendelkeznie.³⁶ Hiányos információk esetében az eljáró bíróságot vagy a végrehajtást kérőt kellett felhívni, hogy további információkat szolgáltatson a joghatóságot megalapozó okokról.

Az ítélet eredetijét kellett benyújtani, és igazolni kellett a „*jogérvényességet*”, ami egy tanúsítvány volt, amelyet az ítéletet hozó bíróság állított ki. Ezt nevezték végrehajtási záradéknak.

Az utolsó feltétel pedig a származási hely állama által gyakorolt viszonyosság volt. Aminek fennálltát vélemezte a rendelet, de megdönthető módon.

Az elsőfokú bíróságok döntöttek az elrendelésről. Nem egyértelmű tényállás esetén a feleket megidézték és meghallgatták az eset körülményeire, ez volt az ún. *delibationalis* eljárás,³⁷ ha pedig ez sem tisztázta a bíró kételyeit, akkor kérdést terjeszthetett fel a másodfokú bírósághoz, amely vagy utasítást adott a megfelelő eljárásra vagy továbbította a kérdést az igazságügyi minisztériumhoz.³⁸ A végrehajtást kérőnek pedig képviselőt rendeltek ki, ha a belföldi eljárásra nem volt meghatalmazottja.³⁹

Megjelent a viszonyossággal összefüggésben a megtorlási jog, ezért, ha magyar alattvalóktól külföldön megtagadták a végrehajtást, azt jelezni kellett a minisztérium felé. Ez a viszonyosság fennállása ellen szólt, tehát végső soron ahhoz is vezethetett, hogy rendeletben nyilvánították ki, hogy az érintett állammal az ország nem

³⁴ Az igazságügyi minisztériumnak 1852-diki szept. 16-kán kelt rendelete, egy ideiglenes polgári perrendtartás behozatala iránt, Magyar-, Horvát-, Tótországbán, a Szerbvajdaságban és a temesi bánságban.

³⁵ Id. Pp. 550. §

³⁶ SZOKOLAI I.: *Az új polgári perrendtartás magyarázata*. Pest, 1852. 211.

³⁷ HERCZEGH M.: *Magyar polgári törvénykezési eljárás*. Pest: Heckenast, 1871. 188.

³⁸ Id. Pp. 551. §

³⁹ Id. Pp. 552. §

gyakorolja a viszonyosságot. Egyébként a magyar hatóságok közvetlenül keresték meg a külföldieket a végrehajtás elrendeléséért, a minisztérium csak akkor lett a folyamat része, ha közvetlen megkeresésre nem volt mód.⁴⁰

Ilyen megtorlasos viszonyosságot alkalmaztak Franciaországgal szemben. A francia bíróságok érdemi felülbírálatot végeztek a külföldi ítéleteken, a feleket újból meghallgatták, ezért az osztrák és magyar bíróságok is ezt követték. A felek megidézésére került sor Poroszország rajnai tartományában, más területeken az eljáró osztrák bíróság illetékességét vizsgálták, ezért nálunk is így kellett eljárni. Oroszország lengyel tartományaiban csak az adóst hallgatták meg, minden más tartományban érdemi vizsgálatot végeztek az ítéleten. Angliában egyáltalán nem ismertek el külföldi ítéleteket, így a végrehajtást Magyarországon is meg kellett tagadni. Szardínia esetében szintén az ilyen szoros viszonyosság eredménye volt, hogy a magyar bíróságnak azt kellett vizsgálnia, hogy rendelkezett-e illetékességgel (joghatósággal) az eljáró bíróság és hogy az ítélet „nyilvánosan az igazsággal nem ellenkezik”.⁴¹

Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokban (továbbiakban: Itsz) változtatásokkal, de visszaállították a polgári peres eljárásra az 1848 előtti szabályokat. Megkülönböztettek sommás szóbeli, rendes szóbeli és rendes írásbeli eljárást. Mindegyik eljárásban született ítéletet az 1836. évi XV. tc. és a Váltótörvény II. részének végrehajtási szabályai szerint kellett végrehajtani az Itsz.-ben tett módosításokkal.⁴² A váltóeljárásokban is a Váltótörvény került visszaállításra. A II. rész 192-193. szakaszát nem módosították, ezért a szabályozás jellemzői változatlanul kerültek vissza a joggyakorlatba. Ugyanakkor szükséges lett volna összhangba hozni a külföldi ítéletek végrehajtási feltételeit, mert a joggyakorlat nem egyszerűen csak a Váltótörvényt kezdte alkalmazni a többi polgári ügyben is, hanem visszanyúlt az 1715. évi 20. és 1792. évi 17. tc.-hez, és ez alapján azt tekintette végrehajthatónak, ha a fizetés helye külföldön volt vagy ha szerződéses alávetésen alapult a külföldi bíróság eljárása. Ugyanúgy a Kancellárián keresztül érkeztek az ügyek, viszont az elrendelésről a királyi tábla döntött, és csak ezután küldte tovább az illetékes bírósághoz.⁴³

Az így kialakult bizonytalanságot akképpen orvosolták, hogy 1862. júniusától a Kancelláriát kivonták az eljárásból, a birodalmi és birodalmon kívüli ítéletek végrehajtását közvetlen megkeresések útján egyenesen a bíróságokhoz kellett megküldenie a feleknek. Ezenfelül a birodalmi bíróságok ítéleteinek felülbírálatába a magyar bíróságok nem bocsátkozhattak, a viszonyosságot is megdönthetetlen

⁴⁰ Id. Pp. 553-554. §§

⁴¹ WENZEL G.: *Ideiglenes polgári perrendtartás*. Pest, 1853. 314.

⁴² Itsz. 52., 57., 78. §§

⁴³ SUHAYDA J.: *A magyar polgári törvénykezés rendszere az országbírói értekezlet által megállapított ideiglenes törvénykezési szabályokhoz alkalmazva*. Pest: Wodianer, 1861. 146.

módon vélelmezniük kellett.⁴⁴ Bár ennek a betartása sem sikerült a gyakorlatban, a bíróságok gyakran ezt követően is a Kancelláriát keresték meg.⁴⁵ Ugyanakkor a nem birodalmi, hanem azon kívül született ítéletekről nem született rendelet, a jogalkalmazás számára továbbra sem volt egyértelmű a helyzet. Azonban, ha megvizsgáljuk a viszonyosság szabályozását, következtethetünk arra, hogy ezeket a feltételeket ennek keretében szabályozták.

Az Itsz. idején is volt viszonyosság a Szardíniai Királyság ítéletei tekintetében. Váltóügyekben a Váltótörvény szabályai szerint jártak el, míg polgári ügyekben a korábbi gyakorlat szerint, tehát a felek meghallgatása után rendelték el a végrehajtást, ha az ítélet jogerős volt, az eljáró bíróság illetékes és a határozat nem volt igazságtalan.⁴⁶ Az orosz bíróságok ítéleteit egyáltalán nem hajtották végre, mert nem állt fenn viszonyosság ebben az időben, mivel Oroszország sem hajtott végre külföldi ítéleteket.⁴⁷

Az Id. Pp. fordulatot jelentett az egész végrehajtási gondolkodásban. Azt megelőzően a váltóvégrehajtás volt a kidolgozottabb, ekkor azonban a polgári eljárás szabályai váltak dominánssá, és mögöttes jogforrásként a váltóeljárás támaszát adták. A nemzetközi végrehajtást érintő részek eltérést engedtek az általános szabályoktól, ez nem jelentette közvetlenül az államszerződéseket, már csak azért sem, mert az 1850-es években ilyen nem volt hatályban, de jelentette a viszonyosság kérdésében a rendeleti szabályokat, amelyek többlet szempontokat írhattak elő az eljárásra. A joghatóság fennállását a külföld törvényei szerint kellett megítélni, amely ezáltal kiszolgáltatta a belső jogrendet, még ha a szigorúbb, konkrét ügyben kellett is vizsgálni a meglétét. Az is enyhítette a kitettséget, hogy végrehajtásnak csak bírói ítélet esetében volt helye, más határozatnál nem.

Az, hogy az ítélet az általános jogelvek szerint nem lehetett jogsértő, felfogható egyfajta közrendi klauzulaként főleg annak fényében, hogy alaki szempontból csak a jogerőre emelkedést kellett igazolni. Ez utóbbi az alaki felülbírálat körében nyújtott eljárási garanciát a feleknek. Az ítélethez vezető eljárással kapcsolatban azonban semmilyen feltételt nem támasztott a rendelet.

A viszonyosság tekintetében általános szabályt állított fel, azonban alkalmazta más országok polgáraival szemben a megtorlást, ha arra okot adott a másik állam. Ez mindig tükrözte a másik állam magatartását, tehát jelenthette, hogy szigorúbb feltételek mellett hajtottuk végre az ítéleteket, de szélsőséges esetben a megtagadást is. Ilyen volt a *delibationalis* eljárás, amikor a feleket meghallgatták az elrendelés előtt, egyébként belföldi ítéletek végrehajtásánál nem tartottak ilyen tárgyalást. Magyarország és az örökös tartományok viszonyában az ítéletek belföldi ítéletnek

⁴⁴ RÉSŐ ENSEL S.: *Hazai polgári eljárásra vonatkozó szabályrendeletek*. Pest: Kugler, 1864. 100-101., 126-128.

⁴⁵ RÉSŐ ENSEL S.: i.m. 102.

⁴⁶ RÉSŐ ENSEL S.: i.m. 115.

⁴⁷ RÉSŐ ENSEL S.: i.m. 126.

számítottak, ami abból eredt, hogy Magyarország nem képezett önálló államalakulatot a Birodalmon belül. Az ítéletek hatásai közül csak a végrehajthatóságot ismerte el, az abból származó egyéb joghatásokra nem tért ki sem a rendelet, sem a hozzá készült kommentárok.

Az Itsz. nem tartotta fenn az Id. Pp. szabályait, hanem a magyar jogszabályokat hozta vissza a jogalkalmazásba. Ez azt jelentette, hogy a Váltótörvény szabályai váltak a polgári eljárásokban mögöttes szabállyá, amelyek azonban a nemzetközi végrehajtásra vonatkozó kérdésekben nem nyertek alkalmazást. Az, hogy nem módosítottak rajta, nem hoztak be vagy vettek át jogintézményeket ilyen téren, azt mutatja, hogy magyar oldalon a kérdés marginális volt. Osztrák részről mutatkoztak azok az érdekek, amelyek nyomán végül rendeleti úton mondták ki, hogy a két állam között viszonyosság áll fenn és feltétlen végrehajtandók a bíróságok határozatai. Harmadik országokkal szemben csak a viszonyosságról kiadott rendeletek nyújtottak támpontot.

5. Szabályozás az Osztrák-Magyar Monarchia idején

A kiegészítést követően megkezdődött a polgári Magyarország jogi kereteinek kiépülése. Ez a bírósági szervezetet és a polgári eljárásokat sem hagyta érintetlenül. A törvénykezési rendtartásról szóló 1868. évi LIV. tc. (továbbiakban: Törvénykezési rendtartás) a külföldi határozatok végrehajtását nem kezelte külön, ugyanazokat a szabályokat állapította meg az ilyen esetekre, mint amikor bármilyen más külföldről érkező megkereséssel kapcsolatban kellett jogsegélyt nyújtani. Az ilyen megkeresések egy alesetét képezték annak, amikor az eljáró bíróságnak az illetékességi területén kívül kellett volna eljárási cselekményeket végeznie. Ezt országon belül egymásnak intézett megkeresések útján tették. Szintén közvetlenül az eljárásra illetékes bíróságot kellett megkeresni, ha a megkereső állammal viszonyosság állt fenn. Ha nem állt fenn, akkor az igazságügyi minisztérium közvetítette a megkeresést.⁴⁸ Ismerte az államszerződéseket, mint speciális szabályozókat. Ugyanígy viszonyosság alapján kellett eljárni, ha külföldről érkezett megkeresés magyar bírósághoz. Meghatalmazott hiányában képviselőt kellett kirendelni a kérelmező részére. A viszonyosságot kétség esetén bizonyítania annak kellett, akinek érdekében a megkeresés történt, kivéve az örökös tartományok esetében.⁴⁹

Ekkor is alkalmazták a visszatörést, ha valamely állam a magyar ítéleteket nem hajtotta végre. Ennek akkor volt helye, ha a magyar megkeresések nem egyenlő elbánásban részesültek, vagyis a belföldi bíróságokkal szemben alkalmazott szabályokhoz képest szigorúbb jogszabályok vonatkoztak a külföldre. Itt sem azt

⁴⁸ Törvénykezési rendtartás 61. §

⁴⁹ Törvénykezési rendtartás 62-63. §§

jelentette, hogy egy szigorúbb feltétel esetén egyáltalán nem rendeltek el végrehajtást, hanem azt, hogy hasonlóan szigorúbb feltételek mellett rendelték el.⁵⁰ Nem kellett bizonyítani, ha jogszabály a kérdést eldöntötte, mert megállapította, hogy fennáll vagy azt, hogy nem áll fenn a kérdéses állammal.

Viszonosság nem általánosan állt fenn Franciaországgal, Belgiummal, Svédországgal, és csak a végrehajtás tekintetében nem állt fenn Oroszországgal.⁵¹ Olaszországgal szemben pedig a Szardíniai Királyságra vonatkozó megszorításokkal. Porosz ítéleteknél az Id. Pp. hatálya alatti eljárás volt követendő.⁵²

Ugyanezt a szabályozási megoldást követte a váltóeljárásról szóló rendelet.⁵³ Majd az új váltótörvényt bevezetésével⁵⁴ hatályba lépő új váltóeljárás is. Annyi különbséggel, hogy az új váltóeljárás esetében mögöttes szabályként kellett alkalmazni a Törvénykezési rendtartást⁵⁵, míg a korábbi, 1869-es rendelet még gyakorlatilag megismételte a külföldi bíróságok megkereséseire vonatkozó szakaszokat.

A helyzet nem változott lényegesen a Törvénykezési rendtartás bevezetésével sem. A nemzetközi végrehajtás önálló szabályozását teljesen elvesztette, a váltóeljárás is kezdetben átvette a Törvénykezési rendtartás külföldi megkeresésekre vonatkozó szabályait, majd később mögöttes szabályként alkalmazta azokat. A viszonosság az örökös tartományokkal ekkor már törvényi vélelem alapján állt fenn, és a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. tc. bevezetéséig ez is volt az irányadó Ausztriával szemben. Mivel a jogsegély megadása általában a viszonosság gyakorlásától függött, az arról szóló rendeletek ezért nem csak annak fennálltát, hanem a követendő eljárás módját is tartalmazták, ami azt jelentette, hogy a rendeleti szabályoknak a nemzetközi végrehajtásban továbbra is jelentős részét nem törvényi szintű jogforrás rendezte.

Az 1870-es években fellendülő törvénykezési reformok nyomán új, önálló végrehajtási törvény született az 1881. évi LX. tc. (továbbiakban: Vht.) képeben. Ez teljesen új alapokra helyezte a külföldi határozatok végrehajtását, a váltóeljárást azonban nem érintette. Viszonosságnak továbbra is fenn kellett állnia, de ezenfelül még négy feltételt kellett vizsgálni, ha államszerződés másképpen nem rendelkezett:⁵⁶

⁵⁰ HERCZEGH M.: i.m. 189.

⁵¹ GROISZ G.: *Magyar polgári törvénykezési rendtartás*. Kolozsvár: Stein, 1870. 131.

⁵² HERCZEGH M.: i.m. 190-191.

⁵³ 998/1869. IM rendelet a váltóvégrehajtások tárgyában 69-71. §§

⁵⁴ 1876. évi XXVII. tc.

⁵⁵ 1876. évi IM rendelet a váltótörvény életbeléptetése és a váltóügyekben követendő eljárás szabályozása tárgyában 2. §

⁵⁶ Vht. 3. §

1. A végrehajtás alapját jogerős bírói határozat vagy perbeli egyezség képezhette.
2. Ha magyar adóssal szemben mulasztási ítéletet hoztak, a perindító iratokat eljáró bíróság államában az adós saját kezéhez kellett megküldeni, vagy ha magyarországi címről volt szó, akkor magyar bíróság megkeresése által szabályszerűen kellett kézbesíteni.
3. A határozatot hozó vagy egyezséget jóváhagyó bíróságnak a hazai törvények szerint illetékesnek kellett lennie.
4. A határozatban foglalt marasztalás nem ütközhetett tiltó törvénybe.

Az Osztrák-Magyar Monarchia másik államával, nevesen Ausztriával szemben, ugyanis Horvát-, Szlavón- és Dalmátország bíróságai közjogi értelemben nem minősültek külföldi bíróságnak,⁵⁷ csak akkor lehetett megtagadni az elrendelést, ha törvénybe ütköző lett volna a végrehajtandó kötelezettség.⁵⁸ Nem lehetett végrehajtani magyar állampolgárok személyállapoti ügyeit érintő külföldi határozatokat.⁵⁹

A végrehajtás elrendelése előtt a feleket meg kellett hallgatni, kivéve osztrák határozatok esetében, ott ugyanis csak a közrendbe ütközés volt a vizsgálat tárgya, mivel a viszonyosság a Törvénykezési rendtartás 63. § szerint fennállt.⁶⁰ Más eljárási cselekményeket a viszonyosság körében rendeleti szabályozásban találhattunk.

Bővült a végrehajtható határozatok köre: nemcsak a polgári ügyekben született jogerős ítéletek, hanem a perben születette egyezéseket is elismertük. Az illetékesség szabálya alatt tartalmilag a joghatóságot kellett érteni, ugyanis nem azt kellett vizsgálni, hogy az eljáró fórum megszegte-e meg a saját hatáskörére és illetékességére irányadó rendelkezéseket, hanem azt, hogy a Törvénykezési rendtartásban feltüntetett illetékességi szabályok valamelyike igaz-e rá. Az így megalkotott indirekt joghatósági szabályok módszere, amelyet a szakirodalom tükörképelvnek is nevez,⁶¹ itt jelent meg először a magyar jogban.

Az elrendelés akadályát képezte a tiltó törvénybe ütközés. Ez a közrend védelmébe tartozó érdek, amelyet a magyar állam általános feltétellé emelt, a korábbi gyakorlatban ugyanis ez nem volt vizsgálat tárgya. Ausztriával szemben is követelmény volt, hogy a belső jogot ne sértse az onnan származó határozat vagy egyezség. Ez számottevő változás ahhoz képest, hogy a Vht.-t megelőzően feltétlen végrehajthatóság állt fenn a két állam között.

Végül pedig az érintett felek érdekét is figyelembe vette. Bár csak magyar állampolgár adós esetében kellett vizsgálni a szabályos kézbesítést, ami

⁵⁷ IMLING K.: *A végrehajtási törvény magyarázata*. Budapest: Franklin, 1891. 11.

⁵⁸ Vht. 4. §

⁵⁹ Vht. 5. §

⁶⁰ Vht. 10. §

⁶¹ VÉKÁS L. – NEMESSÁNYI Z. – OSZTOVITS A. (szerk.): *A nemzetközi magánjogról szóló törvény kommentárja*. Budapest: HVG-ORAC, 2020. 487.

diszkriminatív volt, pl. egy Magyarországon élő külföldi állampolgár nem hivatkozhatott erre a kifogásra. Ezzel a feltétellel a Vht. egyértelműen az alaki felülbírálat mellett foglalt állást, ettől kezdve a magyar jog nem ismerte a külföldi végrehajtható okiratok érdemi felülbírálatát. Ennek következtében azokkal az államokkal, amelyek ezt a gyakorlatot követték, viszonyosságunk sem állt fenn.⁶²

Általánossá vált a felek meghallgatása az eljárás előtt, ez alól csak az osztrák megkeresések képeztek kivételt.

A viszonyosság szabályozása megmaradt a Törvénykezési eljárás keretében, ezért itt a rendeleti formában tett egyoldalú kormánynyilatkozatok továbbra is a jogintézmény meghatározó részét adták. Ausztriával szemben általános és megdönthetetlen viszonyosságot is ilyen módon rendezték, amely keretében nagyon széles volt azoknak az okiratoknak a köre, amelyekre Magyarországon a végrehajtást el kellett rendelni.⁶³ Mivel itt nem védte a feleket a magyar állam úgy, mint harmadik országokkal szemben, ez nagyobb kiszolgáltatottságot jelentett.

A Vht. nem használta az elismerés kifejezést, csak a végrehajthatóságot. Az elismerés ekkor még csak a jogirodalomban létező fogalom hazánkban. A gyakorlat azonban a végrehajthatóságból levezette az ítélet többi joghatását, ennek következtében a res iudicata hatásait elismerte belföldön is, tehát az ítélet vagy egyezség egy perben jogvédelemre is szolgálhatott.⁶⁴

Megkülönböztette a vagyoni és személyi ügyeket, utóbbira kizárólagos joghatóságot tartott fenn a magyar bíróságoknak. Egyben ez azt is jelentette, hogy megjelent a szabályozásban az az elméleti különbségtétel, hogy nem csak a marasztaló, hanem a megállapító és jogalakító ítéletek is képezhetik a szabályozás tárgyát.

6. Összegzés

A magyar jogfejlődés széles utat járt be a külföldi határozatok elismerése során. Kezdetben az állam nagyon szűk körben adott jogvédelmet a jogosultak számára, hogy más államokban nyert határozataikat belföldön érvényesítsék, ettől eltérő szabályozást az alacsony intenzitású nemzetközi forgalom sem indokolt. A gazdasági szempontok miatt sokáig a váltószabályozás szolgált zsinórmértékül, azonban ez a 19. század második felében megváltozott, és a váltóeljárás ettől kezdve *lex specialisként* viszonyult a polgári eljáráshoz. A gazdasági érdekek elsősorban az osztrák tőke biztonságát igyekeztek szolgálni, amely rányomta a bélyegét Magyarországra és az örökös tartományok viszonyára.

⁶² MAGYARY G.: i.m. 1902. 107.

⁶³ Magyary Géza: *A végrehajtási jogsegély Magyarország és Ausztria közt*. Budapest: Hornyánszky, 1914. 3-5.

⁶⁴ MAGYARY G.: i.m. 1902. 124.

Államszerződések ismertek voltak már az 1850-es években, amelyek a kérdést szabályozták, de jelentőségük csekély számuk miatt alacsony volt. Magyarország a 19. század folyamán egyedül a Szerbiával kötött általános végrehajtási jogsegélyszerződést.⁶⁵

Az első területet érintő törvényünk még vegyesen tartalmazott rendelkezéseket az elrendelésre és a foganatosításra. Az ismertetett jogintézmények ekkor még részlegesen, nem letisztult formában jelentek meg. Csak bizonyos szerződésekből származó ítéletek végrehajtását lehetett kérni, ami arra utal, hogy az állam széles körben védte saját bírói hatalmát. Ezek a szerződések az örökös tartományok bíróságai előtt születtek, amiből látható, hogy a gazdasági függés Ausztria irányában volt olyan nagy, hogy rést üssön a magyar bíróságok joghatóságán. Harmadik országokból származó ítéletekre kifejezett szabályozás az Id. Pp., a Törvénykezési rendtartás és a Vht. hatálya alatt volt, mert az Itsz. ezt a kérdést nem rendezte, így 1861. után a birodalmon kívüli hitelezők sokkal rosszabb helyzetbe kerültek. Míg a Vht. ebből a szempontból kedvező volt, mert világos feltételek mellett kimondta a végrehajthatóságot, ügýtípus szerint megjelent benne a kizárólagos joghatóság intézménye. Szintén elmondható, hogy kis mértékben ugyan, de bővült a végrehajtható határozatok köre, mert a Vht. szerint lehetőség volt a külföldi perbeli egyezség végrehajtására is. Bár a Váltótörvény szabályozásában is megjelent a tükröképelv, hiszen csak olyan ítéletet lehetett végrehajtani, ami a magyar szabályok szerint is váltótörvényszék hatáskörébe tartozott, ez az elv általánossá csak a Vht.-ban vált.

A közérdek védelme tekintetében egyértelműen a Vht. szakasza fogalmazta meg először a közrendi záradékot, azt megelőzően a közrend és a felek védelme könnyen összemosható volt. Az olyan feltételek, mint az ítélet ne legyen nyilvánvalóan igazságtalan vagy ne ütközzön az általános jogelvekkel, mindkét körben értelmezhetőek voltak. A közrendi záradék bevezetésével az ausztriai ítéletek feltétlen végrehajthatósága megszűnt.

A felek magánérdekét kezdetben mind alaki, mind érdemi felülbírálattal védte az állam, de nem minden ügyben. A Váltótörvény nem támasztott ilyen feltételt a végrehajtás elé, ahogy a közérdeket sem védte a váltótörvényszéki ítéletektől. Megállapítható, hogy a későbbi szabályozásnál az érdemi felülbírálat nem volt élesen elválasztható a közrend védelmét szolgáló céllal. Az alaki vizsgálati szempontok pedig nem mindig jelentek meg, akár ezek is jelenthették az általános jogelveknek való megfelelést. Tisztán alaki felülbírálatot vezetett be a Vht., ezt követően jogunk az ítéletek érdemi vizsgálatát nem ismerte.

Viszonosság, ami az egyik legkorábban megjelent vizsgálandó feltétel volt, kevés állammal szemben volt megállapítva, az országok könnyen tudtak ezeken a gyakorlatokon változtatni, mivel egyoldalú belső döntésen alapuló magatartásról

⁶⁵ 1882. évi XXXII. tc.

volt szó. Ezért azok a jogosultak, akik a Monarchián kívüli államban szereztek bírósági ítéletet, sokkal rosszabb esélyekkel tudták azt Magyarországon elismertetni, mint az örökös tartományok jogosultjai. Ausztriával szemben a viszonyosságot legtöbbször jogszabályi vélelem állította fel, leszámítva az id. Pp. időszakát, mert akkor ezek az ítéletek is ugyanúgy belföldinek minősültek, mint a magyar bíróságokéi. Ez a kettősség végigkísérte a vizsgált időszakot. A viszonyosságot használták a törvényben vagy más rendeletben nem szabályozott feltételek vagy eljárási módok szabályozására is. Ennélfogva előfordult, hogy a felek meghallgatását csak bizonyos országok ítéletei esetében kellett elrendelni. Ez a megtorlasos viszonyosság egyik formája volt, amikor a belföld tükrözte a külföld eljárását és ugyanolyan feltételekkel hajtotta végre a határozatait, mint amaz a belföldét. Ennek a gyakorlatnak a Vht. sem vetett véget, sőt, Ausztriával kölcsönös nyilatkozatokban határozták meg azokat az okiratokat, amelyek végrehajthatónak ismernek el. Ezt akár egy államszerződésben is rendezhette volna a két állam, de ehelyett két, egymásra utaló egyoldalú nyilatkozatot tettek.

A jogirodalomban ismert jogintézmények szinte mindegyike megtalálható volt a fejlődés valamely szakaszában. Egyedül az elismerés volt az, amit csak a jogirodalom ismert, a kifejezés nem jelent meg jogszabályi szinten. Ez nem jelentette azt, hogy a külföldi jogerős ítélet hatásai közül a magyar jog csak a végrehajtási jogot adta volna meg a jogosultnak. A végrehajthatóság fogalmából vezette le a gyakorlat az ítélet más hatásainak elismerhetőségét is, amit a Vht. hatálya alatt már kétségtelenül alkalmaztak is. Ennélfogva a végrehajtható ítélet vagy egyezség a res iudicata hatásaival is teljeskörűen bírt.

A külföldi ítéletekkel ellentétben a külföldi per hatásait a magyar jog nem ismerte. Sem a magánjogi hatásokat, sem pedig az eljárásjogi hatásokat nem lehetett itthon érvényesíteni, ami azt jelentette, hogy külföldön folyamatban lévő per nem befolyásolta a magyar bíróság eljárását, nem kellett felfüggesztenie azt, és nem is kellett figyelembe vennie olyan magánjogi hatásokat, amelyek nem a külföldi bíróság ítéletéből származtak.

Felhasznált jogszabályok

1574. évi 38. törvénycikk

1638. évi 55. törvénycikk

1647. évi 86. törvénycikk

1655. évi 33. törvénycikk

1659. évi 82. törvénycikk

1662. évi 41. törvénycikk

1715. évi 20. törvénycikk

1792. évi 17. törvénycikk

1836. évi XV. törvénycikk a pénzbeli elmarasztalást magokban foglaló bírói ítéletek végrehajtása módjáról

1840. évi XV. törvénycikk a váltó-törvénykönyvről

1852. évi ideiglenes polgári perrendtartás

1868. évi LIV. törvénycikk a törvénykezési rendtartásról

1876. évi XXVII. törvénycikk a váltó-törvényről

1881. évi LX. törvénycikk a végrehajtási eljárásról

1882. évi XXXII. törvénycikk a Szerbiával 1881. évi május 6-án Bécsben a polgári ügyekben kölcsönösen nyújtandó jogsegély iránt kötött államszerződés becikkelyezése tárgyában

1911. évi I. törvénycikk a polgári perrendtartásról

Ideiglenes Törvénykezési Szabályok

998/1869. IM rendelet a váltóvégrehajtások tárgyában

1876. évi IM rendelet a váltótörvény életbeléptetése és a váltóügyekben követendő eljárás szabályozása tárgyában

Felhasznált irodalom

BALOG E.: Császár Ferenc szerepe a magyar váltójog kifejlődésében. *Jogtörténeti szemle* 2011/2.

FRANK I.: *A közigazgatás törvénye magyarbanban. II. kötet.* Buda: 1846.

GROISZ G.: *Magyar polgári törvénykezési rendtartás.* Kolozsvár: Stein, 1870.

HERCZEGH M.: *Magyar polgári törvénykezési eljárás.* Pest: Heckenast, 1871.

HORVÁTH A.: *A magyar magánjog történetének alapjai.* Budapest: Gondolat Kiadó, 2006.

IMLING K.: *A végrehajtási törvény magyarázata.* Budapest: Franklin, 1891.

KELEMEN I.: *Magyar hazai polgári magános törvényről. II. kötet.* Pest, 1822.

KENGyel M. – Harsági V.: *Európai polgári eljárásjog.* Budapest: Osiris Kiadó, 2009.

KÖVY S.: *A magyar polgári törvény.* Sárospatak: 1824.

MAGYARY G.: *A magyar polgári perjog nemzetközi vonatkozásai.* Budapest: Singer és Wolfner, 1902.

MAGYARY G.: *A végrehajtási jogsegély Magyarország és Ausztria közt.* Budapest: Hornyánszky, 1914.

MAGYARY G.: *Magyar polgári perjog.* Budapest: Franklin, 1939.

RÉSÓ ENSEL S.: *Hazai polgári eljárásra vonatkozó szabályrendeletek.* Pest: Kugler, 1864.

SUHAYDA J.: *A honosításról és a külföldiekéről.* Pest: Hartleben, 1867.

SUHAYDA J.: *A magyar polgári törvénykezés rendszere az országbírói értekezlet által megállapított ideiglenes törvénykezési szabályokhoz alkalmazva.* Pest: Wodianer, 1861.

SZÁSZY I.: *Nemzetközi magánjog.* Budapest: MTA, 1938.

SZOKOLAI I.: *Az új polgári perrendtartás magyarázata.* Pest, 1852.

VÉKÁS L. – NEMESSÁNYI Z. – OSZTOVITS A. (szerk.): *A nemzetközi magánjogról szóló törvény kommentárja.* Budapest: HVG-ORAC, 2020.

WENZEL G.: *Ideiglenes polgári perrendtartás.* Pest, 1853.

PECSENYE MÁTÉ*

Az előkészítő ülés és annak büntetőeljárás hatékonyságára gyakorolt hatása

Absztrakt: A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) egyik fontos újítása, hogy a terhelttel való együttműködés komplex rendszerét teremti meg, melynek kiemelt területe az előkészítő ülés funkciójának teljes ártértelezése és kötelezővé tétele. Tanulmányomban az előkészítő ülés alapvető szabályainak ismertetése után a büntetőeljárás hatékonyságára, annak mérési mutatóira térek ki, majd az előkészítő ülés és a büntetőeljárás hatékonyságának kapcsolatát ismertetem, végül megvizsgálom, hogy az előkészítő ülés bevezetése milyen hatással volt a büntetőeljárásra, annak hatékonysági mutatóira.

Kulcsszavak: büntetőeljárás, előkészítő ülés, hatékonyság, időszertűség, terhelti együttműködés

Abstract: One of the important innovations of the Act XC of 2017 on Criminal Procedure (Be.) is that it creates a complex system of cooperation on the side of the defendant, the priority area of which is to completely redefine and make mandatory the function of the preparatory session. In my study, after describing the fundamental rules of the preparatory session, I discuss the efficiency of criminal proceedings and its measurement indicators, then I describe the relation between the preparatory session and the effectiveness of criminal proceedings, and finally, I examine the impact the introduction of the preparatory session had on the efficiency indicators of criminal procedures.

Keywords: criminal procedure, preparatory session, efficiency, cooperation on the side of the defendant

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.201-219>

1. Bevezetés

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) egyik fontos újítása, hogy a terhelttel való együttműködés komplex rendszerét teremti meg, melynek kiemelt területe a korábban marginális szerepet betöltő előkészítő ülés funkciójának teljes ártértelezése és kötelezővé tétele.¹

* dr. Pecsénye Máté, PhD hallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék. Témavezető: Prof. Dr. Róth Erika egyetemi tanár

¹ A büntetőeljárásról szóló T/13972. számú törvényjavaslat miniszteri indokolása, Budapest, 2017. február, 477.

A XXI. század igazságszolgáltatásának talán legnagyobb problémája az eljárások elhúzódása, hiszen a hosszasan elhúzódó eljárás több negatív következménnyel jár: halványodik a tanúk emlékezete, az eljárás résztvevői türelmetlenné válnak, a sértett kiábrándul az igazságszolgáltatásból, feladja a kár megtérülésének reményét. Ugyanezen idő alatt a terhelt is bizonytalanságban van, a jogerős büntetésének kiszabásakor esetleges büntudata is elenyészik, nem beszélve arról, hogy az időmúlás hatására jóval enyhébb büntetésre számíthat, amely nem feltétlenül felel meg a büntetés speciális és generális prevenció céljainak sem. Az időmúlás okán az eljárás iratanyagát több alkalommal át kell tekinteni, a bűnügyi költségek növekednek, a büntetőeljárással együtt járó, terheltet és sértettet is érintő teherterhel, idegi és erkölcsi nyomás sokkal tovább fennáll, mint az indokolt lenne.²

Am e kérdés megoldását egyértelműen árnyalja az, hogy a túl gyors eljárás is hordoz magában veszélyeket az igazság kiderítése és az eljárásban résztvevők jogainak sérelme területén.

A 2018. július 1. napján hatályba lépő büntetőeljárási kódex alapjaiban változtatta meg az eljárás gyorsítását, hatékonyságát célzó eszközök rendszerét, mely változtatás több eleme közül egyértelműen legnagyobb újtásként az előkészítő ülés funkciójának teljes átalakítása és kevés kivételtől eltekintve annak kötelező tétele értékelhető.

A büntetőeljárási törvény a jogrendszer alappillére, az állami büntetőhatalom és a polgárok közvetlen kapcsolatát is alapvetően érinti, jogalkotóként és jogalkalmazóként egyaránt számolni kell azzal a szemponttal, hogy a társadalom minden korban növekvő elvárásokat támaszt a bűncselekmények elleni állami fellépés minőségével szemben.³ Fontos olyan eljárásrend kialakítása, amely révén az állami szervek eljárásába vetett bizalom, az igazságszolgáltatási szervek eljárásával kapcsolatos társadalmi elégedettség növelhető.

Jelentős társadalmi igény mutatkozik az eljárások időszerű befejezése, továbbá a büntető igazságszolgáltatás hatékony működése iránt. Ennek lényege, hogy a bűncselekmények elkövetőit – de csak őket – kivétel nélkül, minél kevesebb társadalmi ráfordítás mellett, tisztességes eljárásban vonják felelősségre. Szükséges, hogy az állam kifejezze: a sérelmet szenvedett fél mellé áll, és a büntetőeljárás lefolytatását érdemben elősegítőkre is partnerként tekint.

Az ímént kifejeztettek is figyelemmel a büntetőeljárásnak, és annak jogintézményeinek vizsgálata során fontos szempont, hogy a magyar büntetőeljárási kódex eleget tegyen a modern büntetőeljárásokkal szemben támasztott követelményeknek (hatékonyság, gyorsaság, egyszerűség, koherencia, célszerűség),

² KARDOS D.: *A büntetéskiszabás elvei és rendszere, a büntetéskiszabási tényezők megjelenése a jogalkalmazói gyakorlatban*. Doktori értekezés, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2021, 76.

³ Igazságügyminisztérium előterjesztése az új büntetőeljárási törvény szabályozási elveiről, 2015. február 24., 8.

ám ugyanilyen nagy jelentőséggel bír a jogalkalmazók – a büntetőeljárás esetében bírák, ügyészek, nyomozóhatóság tagjai, védők –, és az eljárási törvénnyel találkozó állampolgárok – összefoglalóan a büntetőeljárásban részt vevő személyek – „szimpátiának elnyerése”, annak elérése, hogy a jogalkotó, a jogalkalmazó és a társadalom is hasznos és szükséges változásként tekintsen a kódex változásaira.⁴

Mindezen röviden felsorolt okok mutatják tanulmányom aktualitását: több, mint 5 év telt el a Be. hatályba lépése óta, ennyi idő szükséges, de elegendő is ahhoz, hogy az előkészítő ülés jogintézményét, s főként annak büntetőeljárás hatékonyságára való hatását elemezhessem. Mindezek okán az előkészítő ülés alapvető szabályainak ismertetése után kitérek a büntetőeljárás hatékonyságára, mérési mutatóira, valamint az előkészítő ülés és a büntetőeljárás hatékonyságának kapcsolatára.

2. Az előkészítő ülés

2.1. Az előkészítő ülés történeti előzményei

Az Egyesült Államok igazságszolgáltatásában fontos szerepet játszik a vádalku (plea bargaining), illetve az ennek alapján történő megegyezés a bűnösség beismerése kérdésében (plea agreement procedure).⁵ Ezen intézmény lehetővé teszi a vád képviselője számára, hogy megszabaduljon a bizonyítás hosszú és megterhelő feladatától és azonnal tárgyalásokba kezdhet a bűncselekmény minősítéséről és a büntetőjogi szankció mértékéről.⁶

A kontinentális és angolszász jog egymástól teljesen eltérő rendszere és jogelvei miatt sokáig teljesen idegen volt az előbb említett vádalku megjelenése a kontinentális büntetőeljárás rendszerekben. Ám a büntetőeljárás hatékonyság fokozásának lehetősége magával hozta a konszenzuális elemek büntetőeljárásban történő megjelenését, egyre nagyobb igény mutatkozott arra, hogy a büntetőeljárás ne az állami igazságszolgáltatás és a terhelt párbaja, hanem egy kommunikációs folyamat legyen, mely magában a kompromisszum lehetőségét is. Az eljárás egyszerűsítése és gyorsítása a kompromisszumok jegyében, az amerikai vádalku mintájára, egyre több európai, kontinentális büntetőeljárás rendszert alkalmazó ország reformtörekvéseinek részévé vált.⁷

Ezen reformok részeként vezette be a jogalkotó hazánkban a tárgyalásról lemondás jogintézményét, melyet bevezetése idején sokan vádalkuként emlegettek. Ezen eljárás egy konszenzuális eljárás volt, melynek célját a büntetőeljárás gyorsítása

⁴ PECSENYE M.: Vádalku magyar módra – az előkészítő ülés. *Miskolci Jogi Szemle*, XIV. évfolyam, 2019, 1. szám 1. kötet, 148.

⁵ KELEMEN Á.: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában. *Magyar Jog*, 1990/10. szám, 856.

⁶ FANTOLY Zs. – ÖRDÖG-DEÁK A.: Vádalku – kontinentális módra. *Magyar Jog*, 2010/6. szám, 363.

⁷ FARKAS Á.: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban. *Magyar Jog*, 1992/8. szám, 507.

képezte, a vádlott beismerése esetén, a vádlott és az ügyész megegyezése alapján. A vádlott lemondott azon alkotmányos jogáról, hogy az ügyében bizonyítás folyjék, ennek fejében lehetőség nyílt arra, hogy a bíróság nyilvános ülésen, akár egy órán belül döntsön egy-egy büntetőügyben. Ezen jogintézmény azonban nem lett népszerű és nem vert gyökeret hazánkban, annak ellenére, hogy a jogalkotó több alkalommal átdolgozta szabályait. Ennek oka talán abban keresendő, hogy eredeti szabályai nem jelentettek igazi kedvezményt a bűnelkövetők számára, valamint abban, hogy annak gyakorlatban való hatékonyabb alkalmazása nagymértékben függött az ügyészségtől, mely szervezet álláspontja szerint a tárgyalásról lemondás célja nem volt azonos a büntetőeljárás gyorsítását célzó bíróság elé állítással és tárgyalás mellőzésével.⁸ Ennek megfelelően az új büntetőeljárási kódexből kikerült a tárgyalásról lemondás jogintézménye, ám bizonyos elemei az előkészítő ülés szabályai között feltűnnek.

Összességében megállapítható, hogy az új büntetőeljárási törvény megalkotásakor az igazságszolgáltatás túlterheltsége fennálló és megoldandó probléma maradt. A büntetőeljárások elhúzódásának okait vizsgálva több szerző⁹ arra a következtetésre jutott, hogy a tárgyalási szakasz hordozza magában az ügyek gyors befejezését akadályozó tényezőket. Ezen kijelentéssel ugyan a bírósági szervezet tagjaként gyakorlati tapasztalatom okán némiképpen vitatkoznék, hiszen az elhúzódó büntetőeljárások jelentős része a nyomozati szakban „úszik el”, és zömében gazdasági bűncselekmények esetén 3-5 év időtartamú nyomozati szakaszt követően érkezik az ügy a bíróságra, az azonban megítélésem szerint kétségtelen tény, hogy az előkészítő ülés szerepének megváltoztatása és funkciójának teljes ártértelemezése helyes döntésnek bizonyult. Ezen megállapításom érvrendszerét a továbbiakban részletesen kifejtem, azt azonban már most kiemelem, hogy az ún. „egyszerűbb” ügyek előkészítő ülésen történő gyors befejezése és ezáltal az egy bíróra jutó ügyteher csökkenése okán a nehezebb, monstre ügyek tárgyalása is könnyebbé válik, hiszen a bíró több tárgyalási napot fordíthat ezen ügyekre, és emellett rövidebb tárgyalási időközzel dolgozhat, továbbá több időt fordíthat a tárgyalásra való felkészülésre is.

2.2. Az előkészítő ülés legfontosabb szabályai, újításai

A büntetőeljárási törvény alapkonceptiója a tisztességes eljárás elemeit képező garanciák biztosítása mellett a lehetőség megteremtése az eljárások egyszerűsítésére és gyorsítására. Ennek érdekében a törvény a terhelttel való együttműködés egyik

⁸ PÁPAI-TARR Á.: A büntetőperек elhúzódása. In: JAKAB A. – GAJDUSCHEK Gy. (szerk): *A magyar jogrendszer állapota*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, 2016, 792.

⁹ FANTOLY Zs.: *A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága*, Budapest: HVG-ORAC, 2012, 299-300.

kiemelt területévé tette az előkészítő ülést, annak szerepét ártértelmezve.¹⁰ Tanulmányomban a terjedelmi korlátokra is tekintettel nem kívánom az előkészítő ülés összes részletszabályát ismertetni, csupán az általam hangsúlyosnak tartott és büntetőeljárás hatékonyságának szempontjából relevanciával bíró elemeket igyekszem kiemelni.

Az előkészítő ülés a vádemelés után a tárgyalás előkészítése érdekében tartott nyilvános ülés, amelyen a vádlott és a védő a tárgyalást megelőzően kifejtetheti a váddal kapcsolatos álláspontját és közreműködhet a büntetőeljárás további menetének alakításában.¹¹

E törvényi meghatározásból is látszik, hogy a vádlott és a védő a tárgyalást megelőzően, a konszenzuális elemek megjelenéseként alakító módon vehet részt a bizonyítás menetében. Értelemszerűen az előkészítő ülésen az ügyész, a vádlott, illetve amennyiben az eljárásban védő vesz részt, a védő részvétele is kötelező. Fontosnak tartom kiemelni, hogy a hazai¹² és európai uniós¹³ joggyakorlatnak, irányelvnek megfelelően és az előkészítő ülés megváltozott funkciójához igazodóan már az idézésben széleskörűen tájékoztatni kell a terhelte az előkészítő ülésen gyakorolható jogairól. Ennek oka az, hogy a terhelti döntés megalapozottságának garanciája, hogy a tárgyalásról lemondó terhelti nyilatkozatot hatósági tájékoztatásnak kell megelőznie. Tekintettel arra, hogy az előkészítő ülés érdemben befejezhető a sértett megjelenésének hiányában is, a sértett részére szóló értesítésnek tartalmaznia kell a polgári jogi igényekkel kapcsolatos tájékoztatást is. Ezen tájékoztatási kötelezettség az előkészítő ülés megtartása során is fennáll, a bírónak a vádlottat a hallgatás jogára vonatkozó figyelmeztetést követően tájékoztatni kell az előkészítő ülés specifikumairól is és csupán ezt követően kérdezheti a vádlottat a bűnösség beismerésének kérdésében.

Fontos kiemelni, hogy a magánvádas eljárást és a távollévő terhelttel szembeni eljárást kivéve minden ügyben kötelező előkészítő ülést tartani. Ezen kivételek indoka egyértelmű: magánvádas eljárás esetén a vádat nem az előkészítő ülés szempontjából kulcsszereplő ügyész képviseli, míg távollévő terhelttel szembeni eljárás esetén a vádlott távolléte miatt az előkészítő ülés egyik alapvető funkciója sem működhet, mivel beismerés hiányában ügydöntő határozat meghozatala kizárt, míg a vádlott távollétében a tárgyalást megelőzően nem tudja kifejezni álláspontját a váddal kapcsolatban, bizonyítási indítványokat sem terjeszthet elő (perkoncentráció).

¹⁰ BELEGI J. (szerk.): *Büntetőeljárás jog, Kommentár a gyakorlat számára*, Budapest: HVG-ORAC, 2018, 1008.

¹¹ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) 499. §

¹² 422/B/1999. számú AB határozat

¹³ A büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2012/13/EU irányelve

A korábban említett konszenzuális elemek megjelenését mutatja és a vádlott szerepének fontosságát hangsúlyozza az a szabály is, hogy az előkészítő ülés menetét a vádlott bűnössége tekintetében tett nyilatkozata határozza meg.

Amennyiben a vádlott bűnösségre kiterjedő beismerő vallomást tesz és a beismeréssel érintett körben lemond a tárgyaláshoz való jogáról, majd azt a bíróság végzésével elfogadja, úgy ez esetben a bíróság az eljárás ügyiratai és a vádlott nyilatkozata alapján ügydöntő határozatot hoz. Lényeges, hogy ez esetben a bíróság ítéletében a vádirati tényállás megalapozottságát, a bűnösség kérdését nem vizsgálja, ennek megfelelően ez ellen fellebbezésnek sincs helye.

Ezzel szemben, ha a vádlott bűnösségét nem ismeri el, akkor megjelölheti a vádiratban szereplő azon tényeket, melyek valóságát elfogadja, előadhatja a védekezése alapjául szolgáló tényeket, ezek bizonyítékait, bizonyítás lefolytatására és egyéb eljárási cselekményekre vonatkozó, továbbá bizonyíték kirekesztésére vonatkozó indítványt terjeszthet elő.

Fentiekből egyértelműen rögzíthető, hogy a vádlott bűnössége tekintetében tett nyilatkozatától függetlenül az előkészítő ülés mindkét esetben a büntetőeljárás időszerűségi mutatóit javítani igyekszik, hiszen a beismerés és annak elfogadása esetén az eljárás ügydöntő határozattal zárul. Ennek kapcsán már itt is ki kell emelnem, hogy az időszerűségi mutatókat nem csupán az javíthatja, ha a bíróság rövid pertartamot követően ítéletben dönt a büntetőjogi főkérdés tekintetében, hanem az is, hogy ez esetben fellebbezésnek nincs helye a bűnösség kérdése, valamint a tényállás megalapozottsága tekintetében. Az ítélező bírónak sem mindegy, hogy minden kérdésre kiterjedő, teljeskörű indokolt ítéletet kell hoznia, vagy csupán a rövidebb, előkészítő ülésen zömében büntetéskiszabási kérdések tekintetében vitatott ítéletet kell írnia.

Amennyiben a vádlott nem ismeri be bűnösségét, úgy az előkészítő ülés perelhúzást gátló funkciója kerül előtérbe és az előkészítő ülés szerepe a tárgyalás minél alaposabb előkészítése annak érdekében, hogy azon elkerülhető legyen a szükségtelen bizonyítás. Ekként a vádlott és a védő kifejtheti, hogy mely tényeket nem vitat, így egyes bizonyítási eszközök megvizsgálása szükségtelenné válhat. A törvény arra ösztönzi az eljárás szereplőit, hogy se taktikai, se más okból ne késlekedjenek a bizonyítási indítványok előterjesztésével, mivel az előkészítő ülés után előterjesztett indítványokkal szemben a Be. 520. §-a szigorúbb követelményeket támaszt.

Szintén az előkészítő ülés új szabálya a bizonyítékok kirekesztése körében történő döntéshozatal, mely azonban nem jelenthet prejudikálást, nem a bizonyítékokat értékelő, mérlegelő tevékenység előrehozását jelenti.

Az előkészítő ülésre szóló idézéseket és értesítéseket az eljárás résztvevőinek az előkészítő ülés előtt legalább 15 nappal korábban meg kell kapniuk, hogy arra időben felkészülhessenek. Arra nézve a Be. nem tartalmaz rendelkezést, hogy ezen időköz hiányában megtartható-e az előkészítő ülés és ezen kérdést a bírói gyakorlat sem

döntötte el ezidáig. Meglátásom szerint mivel a Be. ezt a hatályon kívül helyezésre okot adó lényeges eljárási szabálysértések között nem sorolja fel, az időköz hiánya esetlegesen csupán relatív eljárási szabálysértésként értékelhető. Annak sem látom akadályát, hogy amennyiben az időköz hiánya ellenére az eljáráson résztvevő fél megjelenik az előkészítő ülésen, úgy a bíróság nyilatkoztassa arra nézve, hogy kvázi lemond-e a felkészülési idő maximális időtartamáról és hozzájárul-e az előkészítő ülés megtartásához. Ezen álláspontom indokolható azzal, hogy a törvény kiemelt célja a büntetőeljárások időszerűségének javítása, így a jogszabály értelmezésekor a jogalkalmazónak is e célt szükséges szem előtt tartania.

Újítása az előkészítő ülésnek, hogy annak megkezdése után az ügyész csupán a vád lényegét ismerteti, továbbá megjelöli a vádat alátámasztó bizonyítékait. Azonban az ügyész szerepét vizsgálva a legfontosabb jogintézmény az ún. „mértékes indítvány” opcionális bevezetése. Ez a történeti előzményekben említett angolszász vádalku jogintézménye irányába tett legnagyobb lépés, mivel általa az ügyész indítványt tehet a büntetés vagy intézkedés mértékére, illetve tartamára is arra az esetre, ha a vádlott az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését elismeri.

A „mértékes indítvány” jelentősen csökkenti a vádlott és a védelem bizonytalanságát az eljárás kimenetelét illetően és ezzel nagymértékben hozzájárulhat az eljárás nyilvános ülésen történő befejezéséhez. Kétségtelen tény, hogy az ügyészség vádiratának korábban is része volt és az jelenleg is tartalmazza a büntetés, vagy intézkedés nemére tett indítványt, azonban annak mértékére, tartamára az ügyészség sosem tett korábban vádiratában indítványt és amennyiben el is hangzott ilyen a tárgyaláson, perbeszédben, az a bíróság büntetéskiszabási gyakorlatát nem befolyásolta, nem bírt kötelező erővel.

Az előkészítő ülés és a mértékes indítvány bevezetésével azonban ez megváltozott, mivel a Be.¹⁴ rendelkezése alapján, ha a bíróság a bűnösséget beismerő nyilatkozatot az előkészítő ülésen elfogadta, a szankció nemére, mértékére vagy tartamára kiterjedő ügyészi indítvány esetén a bíró nem szabhat ki ennél hátrányosabb büntetést, illetve nem alkalmazhat hátrányosabb intézkedést. Ez azt jelenti, hogy az ügyészségi indítvány a büntetéskiszabás során maximálja a szankciót és rögzíti a bírói mérlegelés kereteinek felső határát.

Utaltam már rá, de ki kell rá térnem részletesebben is, hogy a „mértékes indítvány” előterjesztése nem kötelező, annak elmaradása nem akadályozza az ügy előkészítő ülésen történő elintézését, ekként az annak sem akadály, hogy a bíróság már az előkészítő ülésen ítéletet hozzon, azonban az ügyész ez esetben megfosztja magát attól, hogy a büntetés vagy intézkedés mértékét, tartamát illetően is hatással legyen a bíróság által kiszabott büntetésre. Éppen ezért a saját megyénk, Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegye gyakorlatát megvizsgálva egyértelműen megállapítható, hogy az ügyészség szinte minden esetben tesz „mértékes indítványt”, azok

¹⁴ Be. 565. § (2) bekezdés

elmaradása csupán a büntetővégzés ellen bejelentett tárgyalás tartása iránti indítvány okán előkészítő ülésre kitűzött ügyekben fordul elő, ez esetben amennyiben a vádlott, vagy a védő kérte a tárgyalás tartását, az ügyész gyakran a büntetővégzésben kiszabott szankció nemének és mértékének kiszabását kéri.

Érdekes kérdés és kutatási témám másik részét képezi annak vizsgálata, hogy az ügyészség ezen „mértékes indítványát” milyen szempontok alapján terjeszti elő, ezen szempontok esetleg megyénként, regionálisan eltérnek-e egymástól, ahogy az is, hogy milyen arányban szabnak ki kedvezőbb szankciót a bírák az ügyészi indítványnál, azokat milyen arányban fellebbezik meg és végül, hogyan alakul a másodfokú ítélkezés gyakorlata a kérdésben. Az előkészítő ülés bevezetésével a bíróság büntetéskiszabási mozgástere némiképp csökkent, s fontos kérdés, hogy az ügyészség említett jogosultságával egységesedett-e országos szinten a büntetéskiszabási gyakorlat.

Korábban nem ismert és az előkészítő ülés szempontjából kulcsfontosságú jogintézmény a bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás elfogadásáról történő pervezető jellegű, nem fellebbezhető végzés meghozatala. Amennyiben a vádlott bűnösségét beismeri és e körben a tárgyaláshoz való jogáról lemond, a bíróság e tény, az eljárás ügyiratai és a vádlott kihallgatása alapján vizsgálja meg, hogy a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatát elfogadja-e. E körben a törvényhelyhez fűzött miniszteri indokolás szerint a bíróságnak vizsgálnia kell, hogy a vádlott saját elhatározásából ismerte-e el a bűnösségét, tisztában van-e a beismerő vallomása természetével és annak lehetséges következményeivel, illetve a beismerő vallomás hitelességével kapcsolatban nem merül-e fel kétely, az a rendelkezésre álló egyéb bizonyítékokkal kellően alátámasztott-e.

Fontos kiemelni, hogy az előkészítő ülésen nincs bizonyítás, a vádlott nyilatkozata nem tekinthető terhelti vallomásnak, ennek megfelelően a bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomásnak nem szükséges feltáró jellegűnek lennie, de a bűnösség beismerésének határozottnak kell lennie. Ennek megfelelően megítélésem szerint nem elégséges és az ítélet hatályon kívül helyezését vonhatja maga után az, ha a vádlott által történő beismerés az előkészítő ülésről készült jegyzőkönyvben „sablon formát ölt” és nincs semmilyen módon egyéniesítve.

Ahogy azt már cikkemben több alkalommal említettem, a büntetőeljárás új rendszerének bevezetésekor a jogalkotói szándék egyértelműen az eljárás hatékonyságának, időszükségének javítására irányult. Erre vonatkozóan nem áll rendelkezésre statisztikai adat, de kétségtelen tény, hogy a zömében intellektuális bűncselekmények (csalás, költségvetési csalás, vesztegetés) elkövetése folytán kialakuló többvádlottas ügyek (lásd: Miskolci fészekrakó-per) több tekintetben rontották a büntetőeljárások hatékonyságát.

A hatalmas terjedelmű okirati bizonyítékok rendszere és az esetleges védői perelhúzó magatartás miatt ezen ügyek első fokon legalább 3 évig tartottak, nem beszélve arról, hogy a nyomozást és a teljes bírósági szakaszt figyelembe véve a

büntetőeljárások még ennél is jóval hosszabbra nyúltak. Ez nem csupán a büntetőeljárások időszerűségi mutatóit befolyásolta negatívan, egyértelműen hátrányosan érintette a terhelteket is, hiszen amellet, hogy a büntetőeljárás hatálya alatt álltak, a kötelező védelem miatt bűnösségük megállapítása esetén jelentős összegű bünygyi költség megfizetésére kötelezte őket a bíróság. Megítélésem szerint ezen anyagi hátrányt nem ellensúlyozta az a körülmény, hogy a bíróság nyomatékos enyhítő körülményként vette figyelembe a terheltek terhére nem róható időmúlást, hiszen ezen elkövetői kör számára sokkal nagyobb büntetést jelentett a bünygyi költség megfizetése, mint a bíróság által kiszabott büntetés vagy intézkedés.¹⁵

Mindezen okok folytán óriási előrelépésnek tartom, hogy a többvádltottas ügyek esetében lehetőség nyílik arra, hogy az előkészítő ülés vádltottanként, vagy a vádltottak egy-egy csoportjára külön is megtartható és a vádltottak egy részére nézve ügydöntő határozat, ítélet meghozatalára kerülhet sor.

Erre arra tekintettel kerülhet sor, hogy a Be. 177. § (5) bekezdésének értelmében nem vesznek el azoknak a terhelteknek a vallomásai, akikkel szemben a bíróság az eljárást az előkészítő ülésen befejezte, a terhelteként tett vallomásuk a folyamatban maradt ügyben a többi vádltott vonatkozásában bizonyítékként akkor is felhasználhatók, ha tanúként a vallomástételt megtagadják. Ezen szabályozás megoldja a különböző eljárási pozíciókban tett vallomások felhasználásának korábbi törvény alapján létező problémáját és ezáltal nem szükséges az ügyekben a beismerő vallomást tett vádltottak „tárgyalásban tartása”.

Ezzel pedig a jogalkotó nem csupán a büntetőeljárás koncepciójaként meghatározott időszerűség javítását éri el ezen ügyek tekintetében, hanem jelentős költséget takarít meg, mivel vonatkozásukban nem merül fel jelentős összegű bünygyi költség, nem beszélve arról, hogy a vádltottak nem évekig, hanem néhány hónapig állnak bírósági eljárás hatálya alatt, amely részükre is könnyebbséget jelent.¹⁶

3. A büntetőeljárás hatékonysága

Az ideális büntetőeljárási jog megteremtése minden állam alapvető érdeke, a társadalom elemi igénye az igazságszolgáltatás kiváló minősége, azaz annak követelménye, hogy a bűncselekmény elkövetője kapja meg igazságos büntetését, de ártatlanokat ne ítéljenek el.¹⁷ Úgy gondolom, az minden gyakorló büntetőjogász és

¹⁵ PECSENYE M.: i.m. 2019, 161.

¹⁶ PECSENYE M.: i.m. 2019, 161.

¹⁷ PÁPAI-TARR Á.: *A büntetőeljárás gyorsításának lehetőségei a francia és a magyar jogban*, PhD értekezés, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2010, 17.

a társadalom egésze számára is egyértelmű, hogy ezen, fent említett követelmény maximális teljesítése utópisztikus elvárás, ám megítélésem szerint kísérletet kell tennünk a büntetőeljárás hatékonyságának definiálására, egy olyan meghatározás felállítására, amely képes az eljárás valamennyi résztvevőjének azon kívánalmait is figyelembe venni, ötvözni, amelyek nem feltétlenül harmonizálnak egymással. Annál is inkább fontos ezen definíció felállítása, mivel az alapvető jelentőséggel bír büntetőeljárásunk rendszerünk fejlesztésére nézve.¹⁸

Az állam kötelessége egy olyan büntetőeljárás működtetése, amely gyors, hatékony és költségkímélő. A társadalom igazságszolgáltatással szemben támasztott alapvető elvárásai között szerepel a gyorsaság mellett, hogy az a bűncselekmények elkövetőivel szemben hatékonyan lépjen fel, az elkövetőt vonja felelősségre, a bűncselekménnyel okozott kár megtérüljön és az elkövetők reintegrációját is segítse elő.¹⁹ A bűncselekmény sértettjének igénye az elkövető megbüntetésén túl kárának minél hamarabbi és teljes megtérülése²⁰, a terhelt elvárása, hogy a büntetőeljárás a lehető legrövidebb ideig tartson, és ügyében minél hamarabb döntés szülessen. Emellett ki kell emelnünk, hogy napjainkban a terhelt jogainak biztosítása és ezáltal a védelemhez való jog széles részjogosítványai a büntetőeljárás valamennyi szakaszát áthatják, egyes vélemények szerint veszélyeztetve az igazság felderítésének követelményét, és hozzájárulva az eljárások elhúzódásához.²¹ A terhelt büntetőeljárás érdekei vonatkozásában említést érdemel, hogy ellentmondás feszül az eljárás gyors elintézése és aközött, hogy az idő múlását a büntetés kiszabásakor általában enyhítő körülményként kell figyelembe vennie a bíróságnak²², ezáltal előfordulhat, hogy éppen a terhelti oldal perelhúzó magatartása áll a büntetőeljárások elhúzódása mögött. Mindazonáltal megítélésem szerint ezen perelhúzó magatartás az előbb hivatkozott Kúriai véleményre is figyelemmel megfelelően ellensúlyozható, hiszen az időmúlás enyhítő körülményének nyomatéka teljesen el is enyészhet abban az esetben, ha azt az elkövető idézte elő.²³

Mindezek alapján látható, hogy nem egyszerű feladat a büntetőeljárás résztvevőinek valamennyi igényét teljesíteni, azokat összehangolni.²⁴ Ám annak ellenére, hogy a büntetőeljárás az összes szereplő igényét teljesíteni nem tudja, véleményem szerint két érdek – az alapvető eljárási garanciák megtartása és az eljárás

¹⁸ PECSENYE M.: Hatékonyság és egyéniesítés a büntetőeljárásban. *Miskolci Jogi Szemle*, XVI. évfolyam, 2021, 1. szám 1. kötet, 78.

¹⁹ KEREZSI K.: A közvélemény és a szakemberek a helyreállító igazságszolgáltatásról. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2006/2. szám, 8.

²⁰ RÓTH E.: A sértett szerepe a büntetőeljárásban – avagy mit kíván az Európai Unió? In: FARKAS Á. (szerk): *Emlékkönyv Kratochvíll Ferenc tiszteletére*. Miskolc: Bíbor, 2003, 45.

²¹ PÁPAI-TARR Á.: i.m. 19.

²² Kúria 56/2007. BK véleménye a büntetés kiszabás során értékelhető tényezőkről, III/10. pont

²³ PECSENYE M.: i.m. 2021, 79.

²⁴ TÓTH M.: Erőző vagy kiteljesedés? *Fundamentum*, 2008/1. szám, 111.

gyorsítása, egyszerűsítése – között egyensúlyozva alkotható meg az ideális és hatékony büntetőeljárási jog.

Gyakran hangsúlyozott ellenérv a büntetőeljárás gyorsítása kapcsán, hogy az az eljárási garanciák egy részének elvesztésével és így az alapvető eljárási garanciák sérelmével jár, ám megítélésem szerint a büntetőeljárás hatékonysága szempontjából ugyanolyan fontos az eljárások elhúzódásának visszaszorítása, mint az eljárási garanciák megtartása. Ezt támasztja alá, hogy mind az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény 6. cikke, mind Magyarország Alaptörvénye a független és pártatlan bíróság, tisztességes és nyilvános tárgyalás garanciáival egy szinten említi az eljárások ésszerű időn belüli tárgyalását is.²⁵

Ennek megfelelően a büntetőeljárás és annak hatékonysága szempontjából éppoly fontos az eljárások elhúzódásának visszaszorítása, mint az eljárási garanciák megtartása. Annál is inkább, mivel az eljárások elhúzódása nem csupán a terhelt, hanem az eljárás többi résztvevője számára is hátrányos.²⁶

Ezen érvek mentén haladva a büntetőeljárás akkor lesz hatékony, ha egyensúlyoz a korábban már említett két alapvető érdek között, s az alapvető eljárási garanciák (ártatlanság védelme, védelemhez fűződő jog, bírósági eljáráshoz való jog) figyelembevétele mellett az eljárás egyszerűsítésére, gyorsítására törekszik.

A büntetőeljárás hatékonyságának definiálása után fontos annak vizsgálata, milyen eszközeink, mutatóink vannak e hatékonyság mérésével összefüggésben. Véleményem szerint a XX. és XXI. század kontinentális jogfejlődése azáltal, hogy jelentősen átalakította a hatékony büntetőeljárásról vallott nézeteinket, alapjaiban változtatta meg a hatékonyság mérésének mutatóit is. Jól példázza ezt, hogy azon 2002-es definíció, mely szerint „*minél magasabb a felderített, minél alacsonyabb a felderítetlen bűncselekmények száma, minél nagyobb a váderedményesség, minél több ügyet sikerül a bíróságnak első fokon fellebbezés nélkül lezárni a lehető legrövidebb időn belül, de legalábbis a legkevesebb késedelemmel, annál nagyobb hatékonysággal dolgozik a büntető igazságszolgáltatás*”²⁷, csupán a büntetőeljárás hatékonyságának egyik, kétségtelenül fontos, de nem kizárólagos részének, a bűncselekmények felderítésének szempontjából vizsgálja azt. Ám a büntetőeljárás humanizálódásával és azzal, hogy az állami büntetőhatalom érvényesülése elé jelentős korlátokat állítottak, ma nem csupán a büntetőjogi felelősségről való döntés a büntetőeljárás célja, hanem azok alkotmányos, jogállami keretek között, az emberi jogokat tiszteletben tartva, a tisztességes eljárás keretei között történő felderítése.²⁸

²⁵ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XVIII. cikk (1) bekezdés

²⁶ KISS A.: A hazai büntetőeljárás hatékonyságáról. In: VÓKÓ Gy. (szerk.): *Kriminológiai tanulmányok* 53., Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 2016, 81.

²⁷ FARKAS Á.: *A falra akasztott nádpálca, avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. Budapest: Osiris Kiadó, 2002, 122.

²⁸ FARKAS Á. – RÓTH E.: *A büntetőeljárás*, Budapest: Complex kiadó, 2012, 25.

Mindezek okán belátható, hogy a büntetőeljárás hatékonyságának mérése nem szűkíthető le az időszerűség követelményének vizsgálatára, hiszen ezen cél elérése mellett ugyanolyan fontossággal bír az eljárás jogszerűsége és megalapozottsága. Ezen „hármasszög” megfigyelhető a bíróság döntései iránt támasztott követelményeknek is, mivel az ítéleteknek is jogszerűnek, megalapozottnak és időszerűnek kell lenniük.²⁹

Az imént említett „piramis” analógiája azért is találó a büntetőeljárás hatékonyságának elemzésekor, mivel annak ellenére, hogy a büntetőeljárás időszerűsége mennyiségi, míg annak jogszerűsége és megalapozottsága minőségi mutatókkal mérhető, e három mutató nem választható el egymástól, akármelyik mutató romlása a büntetőeljárás hatékonyságának másik két mutatójának és ezáltal a rendszer egészének romlását okozza. Könnyen felismerhető, hogy lehet a büntetőeljárás időszerű, a mennyiségi mutatók számára kielégítő, ha az nem megalapozott és nem jogszerű, akkor a büntetőeljárás nem teljesíti minőségi kritériumait, ezáltal nem látja el feladatát, a bűncselekmények felderítését és a társadalom szolgálatát. Emellett belátható, ha az eljárás nem tesz eleget a jogszerűség és megalapozottság kritériumának, az hosszú távon – a másodfokú bíróság hatályon kívül helyező ítéletei, vagy bizonyítás felvételét elrendelő tevékenysége okán – az időszerűség mutatóját is negatív módon befolyásolja.³⁰

A büntetőeljárás időszerűsége mennyiségi (ügyérkezés, befejezésszám, folyamatban maradt ügyek száma, pertartamvizsgálat), míg annak jogszerűsége, megalapozottsága minőségi (fellebbezések aránya, felülbírálat során született döntések aránya) mutatókkal mérhető. Ám fontos kiemelni, hogy a két csoportnak van metszete, hiszen mindkét mutató adatai megjelennek az egész büntetőeljárás időtartamának vizsgálatakor. Ez azt határozza meg, hogy mennyi idő telik el a nyomozás elrendelésétől a jogerős bírósági határozat meghozataláig. Ezen mutató egyrészt a nyomozó hatóság, az ügyészség és a bíróság munkáját, mint egységes egészet értékeli, másrészt a jogerős döntés miatt – a másodfokú bíróság hatályon kívül helyező végzése folytán – megjelenik benne az ítélezés megalapozottsága, jogszerűsége is.

4. Az előkészítő ülés és a büntetőeljárás hatékonyságának kapcsolata

Az előkészítő ülés jogintézményének bevezetésekor már említettem, de a büntetőeljárás hatékonyságával való kapcsolata okán ismét ki kell emelnem, hogy megítélesem szerint az előkészítő ülés a vádlott bűnössége körében előterjesztett nyilatkozatától függetlenül a büntetőeljárás időszerűségi mutatóit egyértelműen javítja. Ha a vádlott bűnösségre kiterjedő beismerő vallomást tesz, és azt a bíróság

²⁹ RÉPÁSSY Á. *pályaműve a Miskolci Törvényszék elnöki állására kiírt pályázathoz*, 2016. április 8. 10.

³⁰ PECSENYE M.: i.m. 2021, 81.

végzésével elfogadja, majd ítéletet hoz, akkor egyértelmű, hogy az ítélet jogerőre emelkedésétől függetlenül a büntetőeljárás jóval gyorsabban zajlik, mint az új büntetőeljárási törvény hatályba lépése előtt.

Ám az sem vitatható, hogy amennyiben a vádlott bűnösségét tagadja, akkor az előkészítő ülés legfontosabb feladatává és funkciójává a tárgyalás előkészítése lép, hiszen ez esetben a vádlott megjelölheti a vádiratból azon tényeket, melyek valóságát elfogadja, tovább bizonyítási indítványokat és bizonyíték kirekesztésére vonatkozó indítványokat tehet. Ezen funkció pedig annak helyes használata esetén szintén büntetőeljárást gyorsító, annak időszerűségi mutatóit javító szereppel bír. A bírói gyakorlatban ilyen tipikus eset volt például, mikor a vádlott a vele szemben emelt vád 4 vádirati pontjából csupán 1 vádirati pontot vitatott, ennek megfelelően tárgyaláson csupán erre vonatkozóan kellett bizonyítani a büntetőeljárásban. Ahogy olyan is előfordult, hogy a vádlott kizárólag az elkövetési érték összegét vitatta, magát a cselekmény elkövetését nem, így a vádiratban tanúként kihallgatni indítványozott 5 tanú helyett mindössze az eseti szaktanácsadó idézése volt szükséges a tárgyalásra. Ezen tárgyaláselőkészítő funkció kapcsán kiemelni szükséges, hogy az igazán az esetben javíthatja a büntetőeljárás időszerűségét, ha mindegyik résztvevő aktívan vesz részt az előkészítő ülésen: a vádlott megjelöli azon tényeket, melyeket elfogad, valamint azon tanúkat, akiket kihallgatni indítványoz, az ügyész alkalmazkodik a vádlott nyilatkozatához és nem indítványoz szükségételen bizonyítást, végül a bíró az egész előkészítő ülés alatt igyekszik a leendő bizonyítási eljárást koncentrálni, adott esetben az ügyész, vagy vádlott tájékoztatása által a tekintetben, hogy az indítványozott bizonyítási indítvány a büntetőjogi főkérdés eldöntése kapcsán teljesen felesleges. Végezetül véleményem szerint a bírónak nem szabad megalkudnia, az általa szükségtelennek ítélt bizonyítási indítványokat el kell utasítania.

Az előkészítő ülésen meghozott ítéletek kapcsán lényeges, hogy azok ellen nincs helye fellebbezésnek a bűnösség kérdése, valamint a tényállás megalapozottsága tekintetében, mely körülmény a büntetőeljárás időszerűségét és jogszerűségét is javítja. Időszerűségi szempontból azért, mert ezen ítéletek jóval kevesebb írásba foglalási teendőt jelentenek az adott bírónak, így több idő juthat más, előregedett ügyekre, míg jogszerűségi, megalapozottsági szemszögből azon oknál fogva, hogy ezen büntetőeljárás és az ilyen formában meghozott ítéletek jóval kevesebb hibalehetőséget hordoznak magukban.

Az előkészítő ülés korábban szintén kiemelt újdonsága, a „mértékes indítvány” is több szempontból segítheti a hatékonyság fokozását, ám ehhez elengedhetetlen az ügyészség konstruktív, a büntetőeljárási törvény céljait maximálisan megvalósító hozzáállása. A törvény indokolása is tartalmazza, hogy a terhelttel való fokozott együttműködés része a bűnösség beismerése és a tárgyalásról való lemondás esetén alkalmazott „mértékes indítvány”, melynek érvényre kell juttatni, ki kell fejezni azon, beismerést juttalmazó jogalkotói szándékot, hogy amennyiben a terhelte segíti a

büntetőeljárás lefolytatását, úgy vele szemben enyhébb büntetés vagy intézkedés alkalmazására kerüljön sor. E körben utalok arra, hogy ezen célokat nem feltétlenül valósítja meg azon ügyészi vád, mely elzárás büntetés kiszabását indítványozza a vádlottal szemben, majd a bűnösség beismerése és a tárgyalásról való lemondás esetén az elzárás büntetés mértékét a maximumban, 90 napban elzárásban kéri meghatározni. Egy mérlegelésen alapuló, egyéniesített, az ügy összes körülményeit figyelembe vevő mértékes indítvány azonban adott esetben ösztönözheti a vádlottat a beismerésre és ezzel a büntetőeljárás gyors lezárására (időszerűség javítása), sőt a konszenzuális elemek előtérbe kerülésével a jogerőre emelkedési mutatók (megalapozottság) is javíthatóak általa.

5. A hazai büntetőeljárás hatékonyságának adatai

A büntetőeljárás hatékonyságánál említett példálózó felsorolásból is látható, hogy ezen mutatók teljeskörű elemzése komplex feladat, így itt csak szemléltetni igyekszem a hazai büntetőeljárás hatékonyságának helyzetét és az előkészítő ülés bevezetésével kialakuló tendenciákat. Figyelemmel arra, hogy a peres ügyforgalom meghatározó hányadát a járásbírói szinten lévő ügyek alkotják, így ezen adatokból emelek ki néhányat.

Jogerő arány - Járásbíróság - büntetőpercek				
Törvényszékek	2019.év	2020.év	2021.év	2022.év
Győri Törvényszék	84,2%	84,3%	80,5%	82,8%
Zalaegerszegi Törvényszék	79,3%	86,4%	79,8%	80,6%
Pécsi Törvényszék	79,6%	82,2%	78,4%	77,7%
Szombathelyi Törvényszék	86,2%	85,6%	78,9%	75,8%
Székesfehérvári Törvényszék	79,1%	75,2%	73,6%	74,6%
Székszárdi Törvényszék	77,5%	84,3%	76,5%	73,3%
Kecskeméti Törvényszék	78,9%	82,3%	76,5%	72,0%
Nyíregyházi Törvényszék	76,5%	71,9%	70,7%	71,5%
Gyulai Törvényszék	71,2%	78,8%	65,0%	69,1%
Fővárosi Törvényszék	72,7%	76,2%	69,9%	68,8%
Budapest Környéki Törvényszék	78,4%	75,4%	69,1%	68,2%
Szegedi Törvényszék	72,9%	69,7%	70,3%	66,1%
Egri Törvényszék	74,2%	71,1%	66,3%	66,1%
Balassagyarmati Törvényszék	74,9%	73,9%	68,8%	65,3%
Debreceni Törvényszék	77,4%	77,1%	69,6%	64,8%
Szolnoki Törvényszék	65,8%	63,0%	64,3%	64,0%
Miskolci Törvényszék	67,6%	73,5%	64,7%	63,8%
Veszprémi Törvényszék	78,5%	79,6%	67,3%	63,3%
Tatabányai Törvényszék	74,7%	75,8%	66,0%	62,2%
Kaposvári Törvényszék	68,9%	68,5%	59,6%	60,7%
Országos	75,1%	76,3%	70,5%	69,4%

Forrás: Országos Bírószági Hivatal 2022. évi ügyforgalmi elemzése

Hatályon kívül helyezési arány - Járásbíróság - büntetőperes				
Törvényszékek	2019.év	2020.év	2021.év	2022.év
Szombathelyi Törvényszék	4,7%	1,2%	3,9%	0,0%
Győri Törvényszék	0,6%	0,9%	4,6%	0,9%
Debreceni Törvényszék	3,1%	2,5%	2,5%	1,2%
Kecskeméti Törvényszék	1,8%	2,0%	2,8%	1,5%
Tatabányai Törvényszék	2,6%	0,6%	1,0%	1,9%
Miskolci Törvényszék	4,1%	3,3%	2,3%	2,2%
Veszprémi Törvényszék	3,8%	0,0%	3,0%	2,2%
Szekszárdi Törvényszék	4,4%	2,4%	0,0%	2,2%
Nyíregyházi Törvényszék	4,3%	2,8%	0,6%	2,3%
Gyulai Törvényszék	1,0%	0,5%	2,1%	3,2%
Egri Törvényszék	4,3%	2,2%	0,6%	3,3%
Szolnoki Törvényszék	2,1%	0,7%	2,3%	3,4%
Budapest Környéki Törvényszék	3,2%	2,1%	3,5%	3,4%
Fővárosi Törvényszék	2,4%	3,2%	3,4%	4,0%
Balassagyarmati Törvényszék	2,1%	6,1%	2,4%	4,2%
Zalaegerszegi Törvényszék	3,3%	3,3%	4,8%	4,4%
Kaposvári Törvényszék	1,6%	1,2%	4,7%	4,8%
Szegedi Törvényszék	2,9%	3,4%	2,6%	4,8%
Székesfehérvári Törvényszék	2,9%	0,9%	4,7%	5,7%
Pécsi Törvényszék	1,7%	3,6%	3,8%	6,4%
Országos	2,7%	2,4%	2,8%	3,2%

Forrás: Országos Bírósági Hivatal 2022. évi ügyforgalmi elemzése

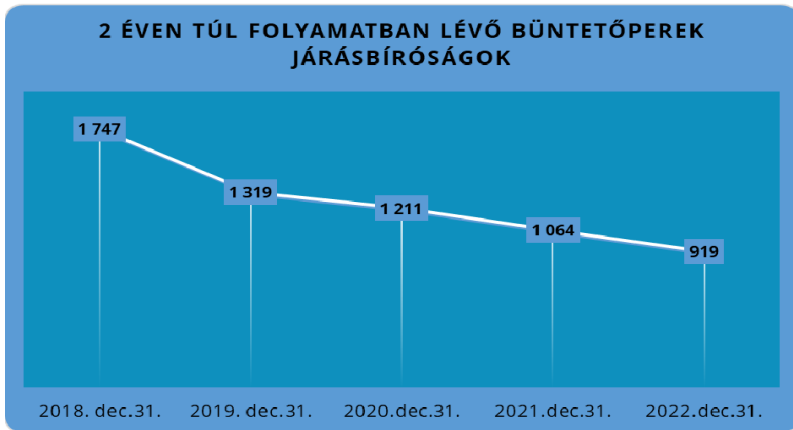
Helybenhagyási arány - Járásbíróság - büntető peres				
Törvényszékek	2019.év	2020.év	2021.év	2022.év
Győri Törvényszék	59,5%	58,7%	58,1%	61,6%
Kaposvári Törvényszék	53,0%	53,3%	54,8%	49,2%
Szekszárdi Törvényszék	50,0%	59,3%	57,1%	47,6%
Miskolci Törvényszék	38,2%	46,4%	45,5%	45,5%
Veszprémi Törvényszék	37,0%	46,2%	48,3%	45,4%
Debreceni Törvényszék	36,8%	38,9%	42,2%	44,3%
Balassagyarmati Törvényszék	43,2%	38,6%	51,2%	42,9%
Tatabányai Törvényszék	41,1%	30,1%	45,4%	41,6%
Székesfehérvári Törvényszék	28,2%	29,5%	29,1%	40,1%
Zalaegerszegi Törvényszék	47,1%	48,9%	49,0%	39,6%
Szolnoki Törvényszék	42,2%	39,5%	39,7%	39,0%
Szombathelyi Törvényszék	47,2%	49,4%	56,9%	38,4%
Nyíregyházi Törvényszék	34,5%	33,7%	42,7%	36,9%
Budapest Környéki Törvényszék	40,6%	36,3%	41,5%	35,6%
Egri Törvényszék	33,5%	30,9%	32,3%	35,3%
Kecskeméti Törvényszék	38,4%	34,8%	33,5%	34,9%
Gyulai Törvényszék	31,8%	40,8%	37,9%	33,3%
Fővárosi Törvényszék	33,6%	32,8%	30,3%	28,3%
Pécsi Törvényszék	29,8%	27,7%	32,6%	28,2%
Szegedi Törvényszék	25,1%	28,4%	27,3%	20,5%
Országos	37,8%	37,3%	39,0%	37,2%

Forrás: Országos Bírósági Hivatal 2022. évi ügyforgalmi elemzése

Fontos leszögezni, hogy a megalapozottsági mutatók egymással összefüggőek, a jogerőre emelkedési arány kihat a másodfokú bíróságok ügyérkezésére, s a fellebbezett ügyek mennyisége befolyásolhatja a másodfokú bíróság által hozott határozatok összetételét, magasabb fellebbezési arányok esetén változhat a hatályon kívül helyezett vagy megváltoztatott döntések aránya.

A helybenhagyási és hatályon kívül helyezési arányt megvizsgálva látható, hogy azok között 2019 és 2022. év között országos átlagban csupán minimális eltérések láthatóak, ekként ezen mutatókból úgy látszik, hogy az előkészítő ülés jogintézményének bevezetése ezen területen változást nem hozott magával.

Érdekes megfigyelni, hogy a jogerő aránya a 2019. évben mért 75,1 százalékról 69,4 százalékra csökkent 2022. évben, mely adatból arra a következtetésre juthatnánk, hogy az előkészítő ülés bevezetése rontott ezen mutatón. Azonban ennek kapcsán kiemelem, hogy az elmúlt években egyértelmű tendenciaként figyelhető meg, hogy az ügyészség amikor arra lehetősége nyílik, vádirataiban büntetővégzés meghozatalára tesz indítványt. Ezen ügyek egyszerűbbek, és amennyiben egyik fél sem indítványozza tárgyalás tartását, büntetővégzéssel jogerősen be is fejeződnek, ekként ezen statisztikában nem jelennek meg, összességében rontva annak számait. Rögzítem továbbá, hogy nem értek egyet azon többségi véleménnyel, mely szerint a bírósági ítékezés társadalmi elfogadottságának egyik mércéje, ha minél kevesebb ügyet fellebbeznek meg, azaz minél több ügy emelkedik jogerőre. A társadalmi elfogadottságot sokkal inkább a nagy médianyilvánosságot élvező ügyek befolyásolják jelentős mértékben, nem pedig azon körülmény, hogy egy 2-3 szereplős (ügyész, vádlott, védő) játszma mindegyik szereplője elfogad-e egy adott egyedi döntést. Megjegyzem, hogy bíróként sem az a megfelelő attitűd, ha olyan büntetést, intézkedést igyekszem kiszabni az ítéletben, mely a legnagyobb eséllyel mindegyik fél által tudomásul vételre kerül.

Forrás: Országos Bírósági Hivatal 2022. évi ügyforgalmi elemzése

A büntetőeljárás hatékonyságának időszerűségi mutatói közül a járásbírói szinten 2 éven túl folyamatban lévő büntetőperek számát emeltem ki, melyből egyértelmű csökkenés állapítható meg. Némileg árnyalja a képet, hogy ezen időszakban az ügyérkezés is csökkent a bíróságokon, azonban ez korántsem olyan mértékű, mint a fent megfigyelhető csökkenés mértéke. Véleményem szerint ezen időszerűségi javulás az előkészítő ülés bevezetésének is köszönhető.

Végezetül kiemelném, hogy a büntetőeljárás hatékonyságáról akkor kapjuk a leghitelesebb képet, ha a nyomozások átlagos időtartamához hozzáadjuk a bírósági eljárások teljes, vádemeléstől jogerős határozatig eltelt idejét, hiszen ezen mutató ugyan az időszerűséget mutatja, azonban az esetleges hatályon kívül helyezések okán megjelenik abban a megalapozottság kérdése is. A forrásként hivatkozott ügyforgalmi elemzés ilyen adatot nem tartalmazott, a jövőben kutatási célként mindenképpen szükségesnek ítélem ezen adat megszerzését, mivel ez döntheti el egyértelműen azt a kérdést, hogy az előkészítő ülés jogintézményének bevezetésével javult-e a büntetőeljárás hatékonysága.

Felhasznált jogszabályok

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.)

422/B/1999. számú AB határozat

A büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2012/13/EU irányelve

Kúria 56/2007. BK véleménye a büntetés kiszabás során értékelhető tényezőkről, III/10. pont

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

Felhasznált irodalom

A büntetőeljárásról szóló T/13972. számú törvényjavaslat miniszteri indokolása, Budapest, 2017. február

BELEGI J. (szerk.): *Büntetőeljárás jog, Kommentár a gyakorlat számára*, Budapest: HVG-ORAC, 2018.

FANTOLY Zs. – ÖRDÖG-DEÁK A.: Vádalku – kontinentális módra. *Magyar Jog*, 2010/6. szám

FANTOLY Zs.: *A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága*, Budapest: HVG-ORAC, 2012.

FARKAS Á. – RÓTH E.: *A büntetőeljárás*, Budapest: Complex kiadó, 2012.

FARKAS Á.: *A falra akasztott nádpálca, avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. Budapest: Osiris Kiadó, 2002.

FARKAS Á.: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban. *Magyar Jog*, 1992/8. szám

Igazságügyminisztérium előterjesztése az új büntetőeljárási törvény szabályozási elveiről, 2015. február 24.

KARDOS D.: *A büntetés kiszabás elvei és rendszere, a büntetés kiszabási tényezők megjelenése a jogalkalmazói gyakorlatban*. Doktori értekezés, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2021.

KELEMEN Á.: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában. *Magyar Jog*, 1990/10. szám

KEREZSI K.: A közvélemény és a szakemberek a helyreállító igazságszolgáltatásról. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2006/2. szám

KISS A.: A hazai büntetőeljárás hatékonyságáról. In: VÓKÓ Gy. (szerk.): *Kriminológiai tanulmányok 53.*, Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 2016.

Országos Bírósági Hivatal 2022. évi ügyforgalmi elemzése

PÁPAI-TARR Á.: *A büntetőeljárás gyorsításának lehetőségei a francia és a magyar jogban*, PhD értekezés, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2010.

PÁPAI-TARR Á.: A büntetőperек elhúzóódása. In: JAKAB A. – GAJDUSCHEK Gy. (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, 2016.

PECSENYE M.: Hatékonyság és egyéniesítés a büntetőeljárásban. *Miskolci Jogi Szemle*, XVI. évfolyam, 2021, 1. szám 1. kötet

PECSENYE M.: Vádalku magyar módra – az előkészítő ülés. *Miskolci Jogi Szemle*, XIV. évfolyam, 2019, 1. szám 1. kötet

RÉPÁSSY Á. *pályaműve a Miskolci Törvényszék elnöki állására kiírt pályázathoz*, 2016. április 8.

RÓTH E.: A sértett szerepe a büntetőeljárásban – avagy mit kíván az Európai Unió? In: FARKAS Á. (szerk.): *Emlékkönyv Kratochvíll Ferenc tiszteletére*. Miskolc: Bíbor, 2003.

TÓTH M.: Erózió vagy kiteljesedés? *Fundamentum*, 2008/1. szám

PÉCSI ZSÓFIA*

***Kiskorú áldozatok – Prevenziós és áldozatvédelmi lehetőségek és
perspektívák***

Absztrakt: A gyermekbántalmazás napjainkban sajnos mit sem veszít az aktualitásából, azonban a probléma kezelése-, és leginkább megelőzése érdekében az eszköztár egyre szélesedik, mely következtében egyre nagyobb számban vannak azok a személyek és szervezetek, akik közbeavatkozhatnak mind a megoldásban, mind a proaktív területen. Nem túlzás, hogy a gyermekbántalmazás elleni fellépés kulcsfontosságú szegmense a gyermekvédelmi jelzőrendszer. A jelzőrendszeri tagok közötti szinergia fokozása, illetve a specifikus módszertani útmutatók kidolgozása és alkalmazása kétséget kizáróan konstruktívan befolyásolhatja a gyermekek sérelmére elkövetett jogellenes cselekmények számának csökkentésére irányuló törekvéseket.

Kulcsszavak: gyermekbántalmazás, áldozattá válás, gyermekvédelmi jelzőrendszer, prevenció, áldozatvédelem

Abstract: Unfortunately, child abuse does not lose any of its relevance nowadays, but in order to treat and prevent the problem, the number of the tools getting more, as a result of which there are an increasing number of people and organizations who can intervene both in the solution and in the proactive field. It is no exaggeration that child protection signalling is a key segment of action against child abuse. Enhancing synergies between signalling system members and developing and applying specific methodological guidelines can undoubtedly constructively influence efforts to reduce the number of criminal acts against children.

Keywords: child abuse, victimization, child protection signalling system, prevention, protection of victims

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.221-230>

1. Bevezető gondolatok

A gyermekbántalmazás elleni küzdelem folyamatos aktív jelenlétet és együttműködést igényel mindazoktól, akik érintettek a kérdéskörben. A gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer létrejöttét követően mindazon személyek és szervezetek – a rendszer létrejöttét követően még szélesebb körű jogosultságokkal és kötelezettségekkel felruházva – intézményi feladataik közé a

* Pécsi Zsófia, PhD-hallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék. Témavezető: Csemáné Dr. Váradi Erika egyetemi docens

minkellett emeljék, a mindennapi tevékenység során a gyermekek elleni jogsértő cselekmények elleni küzdelmet. A téma fontossága abban rejlik, hogy sajnálatos módon a gyermekbántalmazás megnyilvánulási formái napjainkban egyre gyarapodnak akár családon belül-, akár pedig azon kívül vizsgáljuk a helyzetet. Sajnos rengeteg eset marad látenciában, így a jelenleg hatályos törvényeknek köszönhetően létrejött apparátus – elsődlegesen a gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer tagjai – számára kötelesség a témát prioritásként kezelni és mind az akut beavatkozásokat, mind pedig a proaktív tevékenységet időről időre hatékonyabbá tenni.

A gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer működése során a legfontosabb kohéziós erő a folyamatos információáramlás, a jogszabályi környezet naprakész ismerete, a jelzőrendszeri tagok közötti folyamatos kommunikáció, és az egyes esetek mélyreható megismerése-, továbbá az egyéni megoldások keresése valamennyi eset tekintetében.

A jelzőrendszeri tagok beavatkozási területei és lehetőségei eltérőek, azonban valamennyi résztvevőt akár büntetőjogi felelősség is terhel a tekintetben, hogy jelzési-, illetve az azzal járó intézkedési kötelezettségének eleget tegyen. A tevékenység fontossága természetesen nem elsősorban a szankciókban rejlik, hanem mindinkább abban, hogy sajnálatos módon újra és újra történnek olyan esetek, amelyek az együttműködés fokozásával-, s mindannak köszönhetően a korábbi fellépéssel megelőzhetőek volnának.

Tisztában kell lennünk továbbá azzal, hogy a gyermekbántalmazás megnyilvánulási formái olyan széles skálán mozognak, ami szintén arra presszionál valamennyi érintettet, hogy folyamatosan szélesítse ismereteit és ezáltal a közbeavatkozás-, és a proaktív tevékenység terén alkalmazható intézkedések körét is. Alapjaiban is szélesedik a delictumok köre, ebből következik, hogy a gyermekek sérelmére elkövetett cselekmények megvalósulási formái is gyarapodnak, melyhez többek között hozzájárulnak például az infokommunikációs forradalom és annak társadalomra gyakorolt hatásai is.

Az áldozattá vált gyermekek esetében pedig szintén nagyon fontos a specializált büntetőeljárási gyakorlat alkalmazása, hiszen mint alapvetően is különleges bánásmódot igénylő személyi kör, mind vulnerabilitása, mind pedig az életkori sajátosságok miatt egészen más eljárási technikák és taktikák alkalmazását igénylik.

Említést érdemel továbbá az „áldozatból elkövető” jelenség, amely magában foglalja, hogy a gyermekkorban bántalmazást elszenvedő személyek esetében megnövekszik a későbbi bűnelkövetővé válás kockázata is.

2. A gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer

Az észlelő-, és jelzőrendszer működése is egy konkrét folyamat, amely ideális esetben, megállítható a prevenció keretein belül, azonban ez sajnos nem mindig valósul meg.

Megállapítható, hogy a folyamat hatékony működése érdekében valamennyi ponton elengedhetetlen a jelzőrendszeri tagok összehangolt – egy célért történő – szerepvállalása. Ezek nem mások, mint a megelőzés, gyanú esetén jelzés megtétele, a cselekvés (konkrét intézkedések), az intézkedésekről visszajelzés küldése, továbbá az utánkövetés.

A jelzőrendszeri köteleesség elmulasztása szankcionálható. A vonatkozó rendelkezések alapján a gyámhivatal a jelzőrendszerben feltárt mulasztás-, vagy szabálytalanság esetén intézkedni köteles, a jelzési-, vagy együttműködési köteleesség elmulasztása esetén értesíti a fegyelmi jogkör gyakorlóját és javaslatot tesz a fegyelmi felelősségre vonásra.

A munkajogi következményeken túl büntetőjogi szankciókról is beszélhetünk. Súlyos vétség-, vagy mulasztás esetében felmerülhet a foglakozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselekmény szankcionálása is.

„165. § (1) *Aki foglalkozási szabály megszegésével más vagy mások életét, testi épségét vagy egészségét gondatlanságból közvetlen veszélynek teszi ki, vagy testi sértést okoz, vétség: 1 év.*

(2) *A büntetés*

a) 3 év: *maradandó fogvatartottságot, súlyos egészségromlást vagy tömegszerencsétlenséget,*

b) 1-5 év: *halált,*

c) 2-8 év: *2-nél több ember halálát okozza, vagy halálos tömegszerencsétlenséget okoz...*”

A fenti törvényi hely értelmében súlyosabb esetben büntetőjogi szankció is kilátásba helyezhető a kötelezettség elmulasztása esetén.

Sok esetben a titoktartási kötelezettségre hivatkozva-, vagy az ezzel kapcsolatosan fennálló információhiány miatt történik meg a mulasztás. A Módszertani Útmutatóban² olvasottak alapján azonban a gyermek védelme iránti érdek – mint már említettem – felülírja az adatvédelmi érdeket.

Ezen részt csak azért szerettem volna megemlíteni, mert ennek ismerete igen fontos a jelzőrendszeri tagok számára, hiszen a tagok közötti kommunikáció nem minősül az adattal történő visszaélésnek.

A gyermekvédelmi jelzőrendszer működéséhez iránymutatást nyújtó protokoll alapján ilyen probléma lehet a családban előforduló anyagi-, szociális-, vagy mentálhigiénés krízishelyzet is, melynek „tünetei” megnyilvánulnak a gyermekben is.

¹ 2012. évi C. törvény a Büntetőtörvénykönyvről

² Emberi Erőforrások Minisztériuma, Gyermekvédelmi és Gyámügyi Főosztálya, Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság Módszertani Főosztálya (2017) – A gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer működtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerésére és megszüntetésére irányuló szektorsemlges egységes elvek és módszertan

Érdemes megemlíteni, hogy a joggyakorlat alapján már az is a gyermek veszélyeztetettségét jelenti, ha a hozzátartozók közötti erőszaknak a gyermek a szemtanúja, tehát ez is jelzési kötelezettséget keletkeztet a tagok számára, amennyiben ilyen esettel kapcsolatosan történik tudomásszerzés. Ebből érzékelhető, hogy már a nem közvetlen a gyermek ellen irányuló tevés-, illetve mulasztás is jelzési kötelezettséget von maga után.

A jelzőrendszer komplex jellege teremti meg az igényt annak egységessége iránt. Minden tag számára megfogalmazható elvárás az együttműködés kialakítása és fejlesztése érdekében tett intézkedésekben való részvételi kötelezettség. Fontos, hogy az eljáró szervek és hatóságok objektívan vegyenek részt a felmerülő problémák megoldásában.

Az együttműködés erősítése érdekében történnek meg például az esetmegbeszélések és esetkonferenciák is, azonban azt gondolom, hogy elsődlegesen az észlelő-, és jelzőrendszeri tagok közötti folyamatos kapcsolattartást kellene fokozni az összehangolt munka érdekében az információk megfelelő ütemben történő áramlásával és hatékony kommunikációval.

Összegezve a gyermekvédelmi észlelő-, és jelzőrendszer tagjainak elsődleges feladata a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzése-, intézkedések megtétele a probléma megoldásának érdekében és az utánkövetés. Azt, hogy egy gyermek potenciálisan bántalmazásnak, elhanyagolásnak, vagy rossz bánásmódnak van kitéve, számos rizikófaktor befolyásolhatja. Ilyenek a szülők előélete-, korábbi hasonló esetek a családban, diszfunkcionális, vagy izolált család, a szülőknél fennálló mentális betegségek, vagy addikció, kriminalizálódás a család előzményében, de akár egyszerűen a diszharmónia is. Él a sztereotípiá, mely szerint a társadalom periferiáján élő családokban gyakrabban előfordulnak ilyen esetek-, azonban az általam megvizsgált és a későbbiekben bemutatott esetekben találhatunk cáfolatot is.

Mindent összevetve megállapítható, hogy a jelzőrendszer életképes működése érdekében fokozni kell az összehangoltságot, szükséges van folyamatos információcserére és képzésekre, amelyekkel kompenzálni lehet – a valamennyi jelzőrendszeri tag esetében egyöntetűen jelen lévő – humán-erőforrás és infrastruktúra esetében fellépő hiányokat. Egyénenként azonban úgy vélem-, ha tudatosítjuk magunkban a felelősségünket a kiszolgáltatott és segítségre szoruló gyermekek helyzetének javítása érdekében, és megtaláljuk az összehangot az empátia, szociális szenzitivitás és szakmaiság között, kerülve a szenvtelenséget, de kizárva a szubjektumot, a törvényes eszközökkel és a tettvégyggyal mind javíthatunk a rendszer egészén.

3. A közoktatás és a rendőrség együttműködése jelzőrendszeri tagként

A fentiekben említett két jelzőrendszeri tag együttműködésének fontossága abban rejlik, hogy a családot követően az iskola az a hely, ahol a gyermek a legtöbb időt tölti. Nem csak mint a második szocializációs szintér-, de a tekintetben is fontos intézmény, hogy a nevelés mellett a pedagógusok elsődleges feladata a gyermekek védelmére irányuló tevékenységben való közreműködés. A korreláció másik pólusa a rendőrség, abban az aspektusban rendelkezik kiemelt szereppel a gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszerben, hogy a legitim fizikai kényszer monopóliumát felhasználva is akár szélesebb eszköztárral és jogosultságokkal rendelkezik a kiskorúak ellen irányuló tevés és mulasztás visszaszorításában.

Sokszor azonban pont e két résztvevő együttműködésének hiányosságai miatt akadozik-, vagy éppen késik el a közbelépés az esetkörben.

Dr. Hegedűs Judit – Pintyi Zoltán: Segédanyag a gyermekbántalmazás témájához pedagógusok számára című szakmai anyaga többek között a felismerés segítségének céljával készült. A gyermekbántalmazás árulkodó tünetei közül számos jelet felsorolnak a segédanyagban, amiről következtetni lehet, hogy a gyermek áldozattá válásáról van szó. Ilyenek például a testi tünetek, elsődlegesen a sérülések, amelyekre vagy nincs magyarázat, vagy éppen a magyarázat gyanúsán nem hiteles, vagy épp amiket a gyermek titkol. A leginkább árulkodó testi tünetek egyike az emésztőrendszeri problémák, hiszen tudhatjuk, hogy a stressz legtöbb esetben ilyen testi szimptómákban nyilvánul meg. De a pszichoszomatikus tünetek közé sorolhatóak akár a fejfájás, vagy kézremegés, tikkelés stb. és stb. Sok mindent elárul például egy gyermek saját magához fűződő viszonya, önértékelése is. Ilyen lehet az öngyűlölet, önhibáztatás, szégyenérzet (látszólag ok nélkül), a trauma alapú világnézet is (Hegedűs és Pintyi, 2008) Ezekben a gyermekeken ez önértékelési zavarral, hamis énkép megjelenésével társul.

Levonható konzekvenciák rejlenek a gyermek szociális életéből is. Ha például kórosan visszahúzódó, zárkózott és folyton egyedül van, izolálódik társaitól, zavarok vannak a kortárskapcsolataiban, a beilleszkedésben, az ugyanakkora problémát jelenthet és jelezhet, mint a másik véglet, aki erőszakos, dominanciára törekvő, vagy épp feltűnőségre törekvő személyiség. Magától értetődően bajt jelezhet a labilis kedélyállapot és a szuicid gondolatok is.

Amint azt korábban írtam, a szexuális abúzus áldozatává vált gyermekek esetében van szó a legnehezebb helyzetről az észlelés terén, azonban a segédanyagban leírtak alapján érdemes fokozott figyelemmel fordulni egyaránt afelé a gyermek felé, aki az ellenkező nemtől irreálisan fél, mint afelé, aki korához képest túlságosan tájékozott a szexuális témájú dolgokkal kapcsolatosan, és ezek a motívumok gyakran megjelennek kommunikációjában és viselkedésében.

Ahogy Hegedűs és Pintyi (2008) utal rá, oda kell figyelni tovább a táplálkozási, alvási-, tanulási és egyéb viselkedészavarokra is annak érdekében, hogy kizárhassuk, hogy azt gyermekbántalmazás váltotta ki.

Mindeddig csupán azokra az eshetőségekre tértem ki, amikor a gyermek családon belüli erőszak áldozatává válik. Azt gondolom, hogy nyilván más kötelezettség, és eltérő fokú felelősség hárul egy pedagógusra abban az esetben, ha a gyermek otthon válik bántalmazás áldozatává, mint abban, ha a kortárscsoport bántalmazza. Utóbbi esetben úgymond „teljhatalma” van, míg az előbbi esetben korlátozottak a lehetőségei a fellépés terén.

Az intézményvezetők felelőssége valamelyest jelentősebb-, azonban lehetőségeik is kiterjedtebbek:

„A közoktatási intézmények vonatkozásában a további részletekről az 1993. évi közoktatási törvényt módosító 1996. évi LXII. törvény rendelkezik, amely az intézmény vezetőjének felelősségi körébe utalja a gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok megszervezését és ellátását. Ezt a 2014. évi CV. törvény azszal egészíti ezt ki, hogy a köznevelési intézmény vezetője felelős a gyermekvédelmi jelzőrendszer köznevelési intézményhez kapcsolódó feladatainak a koordinálásáért.”

A tanulmány firtatja továbbá, hogy a jelzőrendszeri köteleességeket mely külső tényezők befolyásolják. A jelzési döntéseket nem csak az eset jellemzői befolyásolják, hanem egyéb más tényezőcsoportok is, ezek között említve a döntéshozó-, és a döntéshozó intézményének sajátosságait is. Ezek alapján egy adott döntés meghozatalát befolyásolja például a külső tényezők mellett a szervezet sajátossága, és maga a döntéshozó jellemzői mellett az eset egyedisége. A döntés ezen körülmények összhatásában alakul ki, így vizsgálni is ennek tükrében érdemes.

A közoktatásról szóló törvényben leírtak szerint is a pedagógus joga és kötelessége jelezni, ha egy diáknál olyan jelek-, esemény jut tudomására, mely alapján a gyermek családon belüli erőszaknak a sértettje bármilyen mértékben is. Ebben az esetben a pedagógus jogosult és köteles „családlátogatást” tenni. Ez azonban elég visszás helyzet, hiszen ahhoz, hogy a tanár családlátogatásra meheszen, kell a szülő beleegyezése is. Nyilvánvalóan árulkodó lehet az is, ha ebbe a szülő nem egyezik bele. Természetesen egy tudatosan megszervezett családlátogatás eredményes lehet, ha a pedagógus tisztában van azzal, hogy mikre kell kitérnie és odafigyelnie.

4. Kiskorú áldozat a büntetőeljárásban

A 18. életévét be nem töltött személyek a büntetőeljárásban a hatályos jogszabályi háttér alapján is ún. különleges bánásmódot igénylő személyi körnek számítanak. Ez olyan személyeket jelent, akik az eljárásban speciális eljárásjogi szabályok alapján vannak jelen, mely segíti a személyi kör büntetőeljárásban adott

³ KOPASZ M.: Iskolai gyermekvédelmi jelzőrendszeri tagok észlelési és jelzési magatartása és annak meghatározói – elméleti modellek és empirikus kutatások, *Esély Folyóirat*, Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet 2021. 3. 1.

jogosultságainak gyakorlását, illetve a személyek támogatását és segítségét az eljárás során.

A kiskorú személyi kör esetében leggyakrabban alkalmazott ilyen jellegű intézkedések a szembesítés mellőzése, a gyermekbarát kihallgatóhelységben történő kihallgatások, vagy éppen a nyilvánosság kizárása az eljárás vonatkozó szakaszában.

Megjegyzendő a témakör kapcsán, hogy a fiatalkorú elkövető szintén különleges bánásmódot igénylő személynek minősül, ergo amennyiben egy 18 év alatti személy terhelti eljárásjogi helyzetben van jelen a büntetőeljárásban, akkor is speciális – a felnőttkorúakkal kapcsolatosan alkalmazottaktól eltérő – szabályok és gyakorlatok alkalmazása szükséges vele szemben.

A személyi kört érintő eljárási cselekmények közül az egyik leginkább-, az érintett vulnerabilitását veszélyeztető intézkedés a kihallgatás. A sértetti eljárásjogi helyzet alapvetően rendkívül szenzitív, természetes, hogy az áldozat minden kihallgatás alkalmával újra éli az elszenvedett traumát, ami fokozza az alapvetően is a bűncselekmény által keletkeztetett lelki és pszichés megterhelést. Mindennek okán, a gyermek-, és fiatalkorú sértettek esetében törekedni kell arra, hogy a nyomozhatóság egyetlen kihallgatás alkalmával beszerezze a kellő információkat és a sértett egyetlen vallomása elégséges és érdemi bizonyítékként felhasználható legyen a büntetőeljárás során annak mellőzésével, hogy a gyermeket további megterhelésnek tennénk ki.

A tapasztaltak alapján azonban sem a megfelelően megválasztott kihallgató, sem akár a gyermekbarát kihallgató szoba nem bizonyul mindig kellő mértékben „komfortosnak” és biztonságot nyújtónak a gyermek számára a nyomozás-, vagy épp a büntetőeljárás további szakaszai során.

Az izlandi modell alapján létrejött Barnahus házak hiánypótló létrejötté azt gondolom, hogy egy rendkívül jól működő és hosszútávú perspektívákat rejtő jelenség. Maga az multidiszciplináris modell célja az igazságszolgáltatás és a gyermekvédelem kohéziója, ami a lehető legnagyobb biztonságot és a legkisebb traumatizációt biztosítja a 18 év alatti személyi kör számára a büntetőeljárás során.

A Barnahus házak a gyermek kiszolgáltatottságának enyhítése érdekében-, a bűncselekményről történő kihallgatás során könnyítik meg a kiskorú sértettek rendkívül viszontagságos helyzetét. Alapjaiban a rendszer a büntetőeljárás sikerességét is nagy mértékben növeli, hiszen sok esetben az egyetlen érdemi és releváns bizonyíték a gyermek vallomása, így tehát rendkívül nagy a presszió az igazságszolgáltatáson a tekintetben, hogy megteremtse a kohéziót a gyermek áldozat védelme és a bűncselekmény felderítése-, ezáltal az eljárás eredményessége között. Mindezt kiválóan prezentálja a Barnahus négy alappilléret demonstráló szó: biztonság, segítség, ítélet, eredmény.

Hazai pozitívumként megemlíthető a Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány kezdeményezése, amely a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények számának csökkentése és a kiskorú áldozatok védelme érdekében egyaránt

tevékenykedik. A kezdeményezés kiváltképp azért színvonalas és innovatív, mert folyamatos együttműködésben állnak a közoktatási intézményekkel, továbbá törekvésük kiterjed az alaptanterv oly módon való átformálására, amely konstruktívan hathat a kiskorú személyi kör áldozattá válásának kockázat-csökkentésére.

A Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány nevéhez kötődik a Nemecsek Program is, amely a gyermekek intézményen belüli bántalmazása és zaklatása ellen kíván fellépni.

Látható tehát, hogy pozitív hazai kezdeményezésekből sincs hiány, azonban konszenzusként megállapíthatjuk, hogy a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények megelőzése és visszaszorítása-, nem utolsósorban az áldozattá vált gyermekek védelme érdekében történő fellépés folyamatos ismeretfrissítést és innovatív, egyaránt eset-, és személyközpontú szemléletet igényel.

5. Áldozatból elkövető

A gyermekbántalmazás megelőzése azért is kell, hogy társadalmunk és leginkább igazságszolgáltatásunk számára prioritás legyen, mivel sajnos nem elenyésző számú jelenség, hogy az egykori áldozatból bűnelkövető válnon.

Elsőként szemlélhetjük azon példákat, amikor a családon belüli erőszak kiskorú áldozata eléri azt az életkort és leginkább fizikai fejlettséget, hogy megtorolja a bántalmazóján az elszenvedett győzelmeket. A híradásokból-, különböző médiumokból sajnos időről-időre előkerülnek ezek az esetek, hogy a – legtöbb esetben szülőktől – elszenvedett bántalmazás áldozatai „megelégedik” a kinszenvedést, amelyet a családjuk által megélnék, és sajnos nem elenyésző precedens-számban ez akár emberöléshez is vezethet.

Czenczer Orsolya, A gyermekbántalmazás és az erőszakos bűnelkövetés összefüggéseinek vizsgálata a hazai büntetés-végrehajtásban c. írásában nemzetközi kitekintéseket is alapul véve alátámasztotta azon hipotézist, miszerint a gyermekkorban elszenvedett bántalmazás egyértelműen összefügghet a későbbi – erőszakos – bűnelkövetővé válás reális esélyének nagyságával. A holland-marokkói kutatás mintájára Magyarországon is elvégzett kutatás egyértelműen meglepő eredményeket mutatott. A kutatás célcsoportja jogerősen elítélt fiatalokorúak voltak, akik szabadságvesztés büntetésüket töltötték.

„A kutatás jelentős meglepetéseket okozott. Az első ilyen, hogy az apai és az anyai skálákon hasonló arányú válaszadási frekvencia volt jellemző és kiemelhető, hogy a kemény bánásmód, a testi fenyegetés, a bírálathoz, a feketebárányszerephez, a szégyenérzethez és a büntetés tételeinél a minta jelentős hányada úgy nyilatkozott, hogy soha nem tapasztalt ilyesmit egyik szülő részéről sem. Sőt, a szeretetet, a vizsgáztatást, a büszkeséget kimutatása a válaszadók többségénél nagyon gyakran

előfordult. Az anyai skálán a túlzott aggodalom a minta többségi részében szintén gyakori tapasztalat volt.”⁴

Ezen kutatás eredményeiben – a szerző álláspontja szerint is – közrehatnak torzító tényezők, mind akár az, hogy pozitívabb színben tüntessék fel magukat és családjukat, akár az eltérő szociokulturális háttér, akár a pozitív szülői-kép védelmének motivációja.

A családi háttér s a bűnelkövetővé válás korrelációjának vizsgálatát célozta Tamási Erzsébet – Bolyki Orsolya - Sári Eszter: Az emberöléshez vezető út rizikófaktorai fiatalkorúak és fiatal felnőttek körében c. kutatása is, amely kifejezetten az emberölés büntetettének elkövetőire specializálódott. Az eredmények egyértelműen alátámasztják azon feltevést, miszerint a fiatalon bűnelkövetővé vált személyek nagy százaléka származik rendezetlen családi körülmények közül.

„A családi stabilitás fontosságát igazolják azok az adatok, amelyek szerint a terbelteknek mindössze 22,4 százaléka nőtt fel a saját szülei, kétszülős, strukturális szempontból rendezett családban. A mintában a „zűrzos” családi viszonyok voltak a jellemzők...”⁵

Természetesen egyértelmű, hogy valamennyi bűncselekményi kör elkövetését más-más tényezők indikálják markánsabban, azonban nagyobb valószínűséggel válhat egy olyan fiatal bűnelkövetővé, aki már az élete elején elszenved bizonyos „hátrányokat” – ez esetben gyermekbántalmazás áldozata. Hiszen ha belegondolunk, a bűnözés – mint deviáns, vagy más szóval antiszociális magatartás – a szocializáció hiányából eredeztethető többek között, s mint tudjuk, a szocializáció elsődleges színtere a család.

Összegző konklúzióként megállapítható, hogy specifikus bűnmegelőzési struktúrára van szükség azon fiatalok számára, akik a bűnelkövetővé válás rizikófaktorainak vetületében több-, illetve magasabb kockázatnak vannak kitéve.

Jogszabályjegyzék

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

Felhasznált irodalom

⁴ CZENCZER O.: *A gyermekbántalmazás és az erőszakos bűnelkövetés összefüggéseinek vizsgálata a hazai büntetés-végrehajtásban*, 2018.

⁵ TAMÁSI E. – BOLYKI O. – SÁRIK E.: Az emberöléshez vezető út rizikófaktorai fiatalkorúak és fiatal felnőttek körében. *Kriminológiai tanulmányok* 51., 2014.

CZENCZER O.: *A gyermekbántalmazás és az erőszakos bűnelkövetés összefüggéseinek vizsgálata a hazai büntetés-végrehajtásban*, 2018.

Emberi Erőforrások Minisztériuma, Gyermekvédelmi és Gyámügyi Főosztálya, Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság Módszertani Főosztálya (2017) – A gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer működtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerésére és megszüntetésére irányuló szektorsemleges egységes elvek és módszertan

KOPASZ M.: Iskolai gyermekvédelmi jelzőrendszeri tagok észlelési és jelzési magatartása és annak meghatározói – elméleti modellek és empirikus kutatások, *Esély Folyóirat*, Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet 2021. 3. 1.

TAMÁSI E. – BOLYKI O. – SÁRIK E.: Az emberöléshez vezető út rizikófaktorai fiatalkorúak és fiatal felnőttek körében. *Kriminológiai tanulmányok* 51., 2014.

PETRA ZAPLETALOVÁ*

*The Manifestation of Socialist Democracy in the Judiciary in the 1960s in Czechoslovakia***

Abstract: As the title suggests, this paper focuses on the manifestation of socialist democracy in the judiciary in 1960s Czechoslovakia. Firstly, the paper explains the concept of socialist democracy. Then, it discusses two important institutions of this period, namely the Comrades' Court and the Local People's Court. In addition there is the explanation of their organisation, establishment and powers. The paper also mentions some cases heard by the comrades' courts and local people's courts in Czechoslovakia.

Keywords: Comrades' Courts, Czechoslovakia, Proceedings, Socialism, Socialist Democracy, Judiciary, Local People's Courts

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.231-247>

1. Introduction

After the communist coup in Czechoslovakia in February 1948, which was also described in contemporary texts as a victory over the bourgeoisie or a victory of the working class,¹ the society came to the conclusion that it was necessary to transform the state and its entire establishment in the spirit of communism. However, before communism could be established in Czechoslovakia, a socialist society had to be built. This consisted in particular of the participation of the workers in the administration of the state, be it legislative, executive or judicial.² This participation of the socialist society, whose more general name was socialist democracy, was the basic precondition for the creation of the desired communist social self-government. This paper therefore provides an introduction to socialist democracy,

* Mgr. Petra Zapletalová, Department of the History of the State and Law, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic

** This publication was written at Masaryk university as part of the project Proměny českého soudnictví ve dvacátém století, number MUNI/A/1215/2022 with the support of the Specific University Research Grant, as provided by the Ministry of Education, Youth and Sports of the Czech Republic in the year 2023.

¹ LAKATOŠ, M.: K otázce prohlubování a rozšiřování socialistické demokracie účasti pracujících na výkonu soudnictví a přemášením některých funkcí státních orgánů ve výkonu soudnictví na společenské organizace. *Stát a právo*, 1963/9, 132.

² See Act No. 86/1950 Coll., Criminal Law; Act No. 87/1950 Coll., Criminal Procedure Code; Act No. 88/1950 Coll., Criminal Law Administrative; Ministry of the Interior Decree No 3/1950 Coll., on Changes to Official Place Names in 1949.

its theory and then its application in practice, however controversial, especially in the judiciary, which reached its peak in the 1960s.³

Socialist democracy in the judiciary could also be seen in the institution of the lay judge, which was an early manifestation of this idea. It must be said, however, that this was not an original idea, as lay judges had existed since 1945 before the coup.⁴ According to Act No. 319/1948 Coll. on the Humanisation of the Judiciary, a lay judge could be anyone who had Czechoslovak citizenship, was registered in the permanent electoral register, was of good moral status, was reliable and was committed to the idea of a people's democratic system.⁵ These judges were equal to professional judges in their decision-making process and sat at all levels of court, which could lead to problems, as the lay judges also decided the appeals, for example, where the legal correctness of the decision was considered, not the facts.

However, this article will mainly discuss the social institutions that were typical for socialist democracy in the 1960s, namely the Comrades' Courts and the Local People's Courts.

2. Socialist Democracy

The idea of socialist democracy has existed since the coup in the Soviet Union. As early as Vladimir Ilyich Lenin claimed:

*"Democracy is of immense importance in the liberation struggle of the working class against the capitalists. But democracy is absolutely not a limit to be crossed, but only a stage on the road from feudalism to capitalism and from capitalism to communism."*⁶

The meaning of the term socialist democracy can be characterised as an active, broad participation of workers in the administration of the state and the management of the economy. This participation of the proletariat led to the next stage of development. Socialist democracy was seen as the line of development towards the desired communist self-government and a perfect communist society. The forerunner of socialist democracy was the dictatorship of the working class, which was transformed into a people's government through the elimination of social classes.⁷

³ LAKATOŠ, M.: K otázce prohlubování a rozšiřování socialistické demokracie účasti pracujících na výkonu soudnictví a přenášením některých funkcí státních orgánů ve výkonu soudnictví na společenské organizace. *Stát a právo*, 1963/9, 131.

⁴ Ibid.

⁵ Section 11 Act No. 319/1948 Coll., on the Humanisation of the Judiciary

⁶ LENIN, V. I.: *Výbrané spisy ve dvou svazcích*, sv. 2. Praha: Svoboda, 1950, 194–195.

⁷ LAKATOŠ, M.: K otázce prohlubování a rozšiřování socialistické demokracie účasti pracujících na výkonu soudnictví a přenášením některých funkcí státních orgánů ve výkonu soudnictví na společenské organizace. *Stát a právo*, 1963/9, 131.

Socialist democracy was also the recognition that the dictatorship of the proletariat could only exist as a democracy of the working people. Only in this way could there be full participation by the broad masses of the people in the running of the state.⁸ It is important to note, however, that simply getting people to participate was not, and could not be, enough. According to theories, the deepest source of socialist democracy (apart from the participation of the workers) lies in the already developed economic system and the socialist ownership of the means of production. Only after socialist management and the participation of the proletariat in the management of the state could the further development of the economy, culture and the educational function of the state take place.⁹ And after this development was realised, communism could be established, as mentioned above.

However, the rapid efforts to develop public and economic life along the lines of socialist democracy were accompanied by many problems. One of these was the phenomenon of delegating more and wider powers to lower authorities than they had ever exercised before, without the necessary support from the ministry or other higher institutions. This ultimately led to the opposite of what was intended. These organs, in an attempt to secure the desired participation of the proletariat, eventually began to violate socialist legality and state discipline. In response to this, the articles of the time stated that the other important tasks, apart from socialist democracy, were the consolidation of socialist legality and the unconditional fulfilment of state tasks.¹⁰ The proletarian character of legislation (socialist legality) and the people's interest in its implementation could only be achieved through the active participation of the general public.¹¹

Throughout the communist regime the socialist democracy was discussed a lot, not only in Czechoslovakia. Academic articles of the time often spoke about a difference between the theory of socialist democracy and its practice, pointing to excessive formalism. It was noted that, in the spirit of socialist democracy, various commissions and sub-commissions were set up to involve as many people as possible, but without much meaning. This meant that commissions were set up without much purpose and led to inefficiency.¹²

The socialist democracy in the judiciary in Czechoslovakia became popular in the late 1950s and early 1960s. This was mainly due to Nikita Khrushchev's speech at the XXI. Congress of the Communist Party of the Soviet Union in early 1959,

⁸ BARTUŠKA, J.: Denně upevňovat socialistický stát a socialistickou zákonnost – stálý odkaz Velké říjnové socialistické revoluce. *Socialistická zákonnost*, 1957/9, 531.

⁹ Ibid.

¹⁰ NEBL, J.: Stále rozšiřovat spojení prokuratury s pracujícími. *Socialistická zákonnost*, 1959/9, 531–532.

¹¹ BARTUŠKA, J.: Zpráva generálního prokurátora o stavu socialistické zákonnosti. *Socialistická zákonnost*, 1961/9, 526.

¹² MLYNÁŘ, Z.: K některým teoretickým otázkám všelidové socialistické demokracie. *Právnícké studie*, 1963/1, 6.

the directive of the Political Bureau of the Central Committee of the Communist Party of the Czechoslovak Republic on 21 April 1959, and the speech of deputy Jiří Hendrych at the meeting of the Central Committee of the Communist Party of the Czechoslovak Republic on 8 December 1960. In his speech, Hendrych reflected on the continued existence of exploiters in society and the need to eliminate them by deepening the participation of the socialist people in the functioning of the state and, among other things, in the judiciary itself.¹³

However, the first influences of popular participation in the judiciary had already appeared earlier, for example through the institution of the Extraordinary People's Courts, which operated between 1945 and 1948, and the institution of the State Court, which operated between 1948 and 1953, or the aforementioned institution of the Lay Judge. As far as the Extraordinary People's Courts were concerned, they ruled on the basis of the Decree of President Edvard Beneš No. 16/1945 Coll. on the Punishment of Nazi Criminals, Traitors and their Helpers and on Extraordinary People's Courts and its subsequent amendments. On the basis of this decree, the Extraordinary People's Courts dealt with crimes (e.g. denunciation, membership of German Nazi organisations, crimes against the state, crimes against persons) committed by persons during the Second World War. These courts sat in a five-member chamber consisting of a president (a professional judge) and lay judges (i.e. people appointed by the government on the recommendation of national committees¹⁴).¹⁵ The State Court was established after the February coup to conduct so-called political trials on the Soviet model. These were trials of people who had violated the provisions of a controversial law, the Act on the Protection of the Socialist Republic (covering offences such as treason, unauthorised departure from the republic and espionage).¹⁶ The State Court sat in a five-member chamber, with a president, two professional judges and two lay judges.¹⁷

The next stage in the influence of socialist democracy on the administration of justice can be seen in the establishment of disciplinary commissions under Act No. 24/1957 Coll. These disciplinary commissions were established as an organ in enterprises and dealt with workers' misconduct. The social organisations were active in the enterprise (usually the revolutionary trade union movement) also participated

¹³ LAKATOŠ, M.: K otázce prohlubování a rozšiřování socialistické demokracie účasti pracujících na výkonu soudnictví a přenášením některých funkcí státních orgánů ve výkonu soudnictví na společenské organizace, *Stát a právo*, 1963/9, 133–134.

¹⁴ Local committees were the representatives of the Central Committee in charge of the administration of municipalities in Czechoslovakia between 1945 and 1990.

¹⁵ LAKATOŠ, M.: K otázce prohlubování a rozšiřování socialistické demokracie účasti pracujících na výkonu soudnictví a přenášením některých funkcí státních orgánů ve výkonu soudnictví na společenské organizace, *Stát a právo*, 1963/9, 131; Presidential Decree No. 16/1945 Coll., on the punishment of Nazi criminals, traitors and their helpers and on Local People's Court.

¹⁶ Act No. 231/1948 Coll., for the protection of the People's Democratic Republic.

¹⁷ Sections 5 and 21 of Act No. 232/1948 Coll., on the State Court.

in the work of the disciplinary commissions. It was a small step from this institution to the creation of the Comrades' Courts, which to some extent replaced the disciplinary commissions and involved the wider collective.¹⁸

3. Comrades' Courts

In Czechoslovakia, the establishment of Comrades' Courts began in 1959, following the example of the Soviet Union, where this institution had been in operation, with minor interruptions, since 1917.¹⁹ Their establishment was promoted by a directive of the Political Bureau of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia on 21 April 1959, which set out ideas for the development of socialist justice and public participation in the administration of justice, as well as for the realisation of socialist democracy and the fight against crimes.²⁰ It should also be noted that this idea of realising socialist democracy did not originate in Czechoslovakia, as it was partly taken from the conclusions of the XXI Congress of the CPSU.²¹ Nikita Khrushchev spoke at this congress and said that it was necessary to broaden the participation of workers in the building of communism. These ideas were later taken up by other Eastern bloc countries.²²

The Comrades' Court, despite its name, was not a court but an elected social organ outside the structure of the judicial system. The success of this organ was in the action of the whole community against an individual who had behaved unlawfully or immorally, with the aim of punishing him,²³ but the Court was also intended to have a preventive and educational effect on the whole of society.²⁴ It is interesting to note that these courts in Czechoslovakia were never regulated by law (unlike similar institutions in other socialist states). Among the few documents that did exist were the implementing instructions of the Minister of the Interior and his

¹⁸ LAKATOŠ, M.: K otázce prohlubování a rozšiřování socialistické demokracie účasti pracujících na výkonu soudnictví a přenášením některých funkcí státních orgánů ve výkonu soudnictví na společenské organizace, *Stát a právo*, 1963/9, 132–133.

¹⁹ VANĚČEK, S.: Společenské soudy jako nejdůležitější forma boje s přežitky minulosti. *Socialistická zákonost*, 1959/8, 488–489.

²⁰ Security Services Archive (hereinafter referred to as „SSA“) Fund: Socialist Legality, sign. A 6/2 i.j. 51, 7.

²¹ SSA, Fund: Plan of political and organizational provision of the resolution of the Central Committee of the Communist Party of the Czechoslovak Communist Party of 21 April 1959; Draft resolution of the plenum of the Central Committee of the Communist Party of the Czechoslovak Communist Party at the Ministry of the Interior of 14 March 1961 on the state of implementation of the directives of the Central Committee of the Czechoslovak Communist Party of 21 April 1959, sign. A 24 i.j. 135, 2.

²² PLUNDR, O. – VANĚČEK, S. – VIESKA, J.: Místní lidové soudy a zkušenosti se soudružskými soudy v jiných zemích socialistického tábora. *Společenské vědy*, 1961/5, 3–4.

²³ SSA, Fund: Act on Administrative Liability, sign. A 6/2 i.j. 91, 132.

²⁴ SSA, Fund: Written material from the analysis of criminal activity in Czechoslovakia, sign. A 6/1 i.j. 210, 51.

resolution of 1960, in which the Minister alluded about the haphazard and uncontrolled establishment of new institutions in an attempt to prevent it. They also regulated the obligation to obtain the approval of the District National Committee for the establishment of a new court.²⁵ In addition to these documents, the courts were governed by the principles of the individual regional trade union councils.²⁶ These principles were usually referred to a document known as 'Provisional Guidelines on the Comrades' Courts' or 'Provisional Rules of the Judicial Courts'. The content was identical and based on the Soviet Rules of the Comrades' Courts.²⁷ It should be mentioned that the legal regulation of these courts was being prepared, but in the end the legislators came to the conclusion that they would create a new institution, not necessarily related to the Comrades' Courts. This institution will be described in the next chapter.

Comrades' Courts dealt mainly with acts that disturbed work discipline, public order or socialist coexistence. The most common cases could be classified under work discipline: drunkenness at the workplace, negligent performance of work duties, damage to or theft of personal or socialist property and attacks on the personal integrity of co-workers. Violations of socialist coexistence (and public order) could include insults or slander and the other offences mentioned above, but also immoral behaviour in public or private life (such as failure to pay child support or to fulfil maintenance obligations towards parents).²⁸ It should be noted, however, that the composition of cases heard by the Comrades' Court usually depended on the location of the court.²⁹ Comrades' Courts were set up in companies or municipalities. If they were set up in a company, they usually came under the local revolutionary trade union movement, and these courts ruled on acts that disturbed work discipline. If a comrades' court was set up in a commune, it was set up by the local national committee, and these institutions mostly judged acts that violated socialist coexistence.³⁰

As mentioned above, it was an elected social organ. The comrades' court was established for one year and its members were elected by the workers of the enterprise or by the residents of the community. The judges were chosen very

²⁵ DOČKAL, M.: K historii soudružských soudů. *Sborník prací Filozofické fakulty Brno*, 1962/11, 105.

²⁶ LAKATOŠ, M.: K otázce prohlubování a rozšiřování socialistické demokracie účasti pracujících na výkonu soudnictví a přenášením některých funkcí státních orgánů ve výkonu soudnictví na společenské organizace. *Stát a právo*, 1963/9, 135.

²⁷ SSA, Fund: Act on Administrative Liability, sign. A 6/2 i.j. 91, 446-472.; DOČKAL, M.: K historii soudružských soudů. *Sborník prací Filozofické fakulty Brno*, 1962/11, 105, 108.

²⁸ LAKATOŠ, M.: K otázce prohlubování a rozšiřování socialistické demokracie účasti pracujících na výkonu soudnictví a přenášením některých funkcí státních orgánů ve výkonu soudnictví na společenské organizace. *Stát a právo*, 1963/9, 137.; ŠPIČKA, R.: Soudružský soud v našem závodě. *Brněnský Švermovák: Závodní časopis zaměstnanců Jana Švermy n.p., nositele Řádu práce*, 1960/17, 4.

²⁹ DOČKAL, M.: K historii soudružských soudů. *Sborník prací Filozofické fakulty Brno*, 1962/11, 105.

³⁰ DOČKAL, M.: K historii soudružských soudů. *Sborník prací Filozofické fakulty Brno*, 1962/11, 105.

carefully by the other members of the collective. These judges had to be people who could serve as role models for others with the best socialist thinking and who had authority over others in society. Elections were held at factory's conferences of the revolutionary trade union movement,³¹ at general meetings of the trade union movement³² or at a public meeting of the local national committee. It is certainly not without interest that a professional judge could not become a judge of a comrades' court. He or she could, however, take part in the preparation of a case.³³ A professional judge also helped to educate not only the judges of these comrades' courts, but also members of the collective.³⁴

The number of elected members of the court was 5 to 8³⁵ and they usually sat in three-member or five-member chamber.³⁶ The chamber consisted of a president and other judges. The main task of the president of the chamber, apart from presiding over the trial, was to determine and inform the collective when and where the hearing with the guilty person would take place, usually after working hours in the factory or in the local national committee building.³⁷ In fact, the purpose of the Comrades' Courts was to expose the guilty party (the violator of socialist coexistence) to the widest possible circle of workers or fellow citizens, so that an educational effect could take place.³⁸

Court proceedings were initiated by a petition, which could be filed, for example, by a workers' committee, a national committee, the head of a factory committee of a revolutionary trade union movement, a court, a public prosecutor's office, or individual citizens.³⁹ Hearings were then held in public, with the active participation of the public. This meant that, with the permission of the president of the chamber, any member of the public could intervene in the hearing and ask questions, comment on the case and on the guilty person.⁴⁰ After the hearing, the judgment was then delivered.⁴¹

³¹ ŠPIČKA, R.: Soudružský soud v našem závodě. *Brněnský Švermovák: Závodní časopis zaměstnanců Jana Švermy n.p., nositele Řádu práce*, 1960/17, 4.

³² TRTÍLKOVÁ, J.: Soudružské soudy. *Mosilana*, 1960/5, 2.

³³ DOČKAL, M.: K historii soudružských soudů. *Sborník prací Filozofické fakulty Brno*, 1962/11, 105.

³⁴ TRTÍLKOVÁ, J.: Beseda se soudci. *Mosilana*, 1959/13, 2.

³⁵ TRTÍLKOVÁ, J.: Soudružské soudy. *Mosilana*, 1960/29, 1.

³⁶ ŠPIČKA, R.: Soudružský soud v našem závodě. *Brněnský Švermovák: Závodní časopis zaměstnanců Jana Švermy n.p., nositele Řádu práce*, 1960/17, 4.

³⁷ TRTÍLKOVÁ, J.: Soudružské soudy. *Mosilana*, 1960/29, 1.

³⁸ LAKATOŠ, M.: K otázce prohlubování a rozšiřování socialistické demokracie účasti pracujících na výkonu soudnictví a přenášením některých funkcí státních orgánů ve výkonu soudnictví na společenské organizace. *Stát a právo*, 1963/9, 136-137.

³⁹ TRTÍLKOVÁ, J.: Soudružské soudy. *Mosilana*, 1960/5, 1.

⁴⁰ DOČKAL, M.: K historii soudružských soudů. *Sborník prací Filozofické fakulty Brno*, 1962/11, 107.;

TRTÍLKOVÁ, J.: Soudružské soudy. *Mosilana*, 1960/29, 1.

⁴¹ SSA, Fund: Act on Administrative Liability, sign. A 6/2 i.j. 91, 452-453.

If the summoned person was found guilty of immoral behaviour, a punishment could be imposed. The sanctions listed in the Provisional Rules depended on the seriousness of the offence committed and included: an obligation to apologise publicly to the victim or the collective, a comradesly warning, a public reprimand. As a last resort, the court could recommend to the management of the company that the offender should be transferred to a lower-paid job or one that did not involve the handling of material goods. In serious cases, the court could recommend to the management that the offender should be dismissed.⁴²

Sometimes the court would order sanctions other than those specified in the court's rules. This was, of course, not permissible, but the decision was also not enforceable.⁴³ An appeal could not be filed against the decision of the Comrades' Court.⁴⁴

In mid-1960 there were 763 Comrades' Courts in Czechoslovakia. 692 of them were set up in factories.⁴⁵ But the activities of these institutions were terminated by the entry into force of the new Act No. 38/1961 Coll. on Local People's Courts. This act introduced Local People's Courts, which in principle can be regarded as the successors of the Comrades' Courts.⁴⁶

3.1. The Comrades' Courts cases

In this part of this article, some of the cases heard by the Comrades' Courts in Czechoslovakia are mentioned. Need to say that the cases were often related to alcohol.

The first case happened in November 1959 in the small village named Hedvikov, where a young man was returning home from an event at night and causing damage to the public space. He knocked down street signs, tore up trees and more. During the trial, the man felt very guilty and regretted what he had done. After the hearing, the court ordered him to restore everything to its original state and to apologise publicly.⁴⁷

The second case was in 1960 in company named Jihostroj. Their Comrades' court heard the case of a worker who had not come to work for seven days. The reason for his absence was that he had got drunk during the Christmas holidays and

⁴² TRTÍLKOVÁ, J.: Soudružské soudy. *Mosilana*, 1960/5, 1–2.

⁴³ Cf. KRLÍN, Z.: Vedoucí brigád socialistické práce členy soudružského soudu. *Soudce z lidu*, 1960/2, 53.; TRTÍLKOVÁ, J.: Soudružské soudy. *Mosilana*, 1960/5, 2.

⁴⁴ TRTÍLKOVÁ, J.: Soudružské soudy. *Mosilana*, 1960/29, 1–2.

⁴⁵ LAKATOŠ, M.: K otázce prohlubování a rozšiřování socialistické demokracie účasti pracujících na výkonu soudnictví a přenášením některých funkcí státních orgánů ve výkonu soudnictví na společenské organizace. *Stát a právo*, 1963/9, 136.

⁴⁶ SSA, Fund: Report on the situation in the fight against crime in the first half of 1960, sign. A 24 i.j. 197, 34.

⁴⁷ ŠRÁMEK, A.: Soudružské soudy na čáslavských závodech. *Soudce z lidu*, 1959/12, 370.

for that reason he was unable to come to work. The hearing was open to the public and his coworkers were present and active during the proceeding. They commented on his behaviour during his shifts, how he could handle his work in a drunk or sober state. The accused stated that he felt humiliated and sorry for bothering his colleagues and promised to get better and to stop drinking alcohol. After the hearing, the court gave him a public reprimand and decided that double the number of days he had been absent should be deducted from his leave.⁴⁸

Another case is about J. F. His excessive alcohol consumption led to frequent absences from work and disruption to the factory's work schedule. The court therefore ruled that if he continued to behave in a similar manner for the next two years, he would be dismissed from the factory. The court also ordered that his salary be transferred to his wife for the same period.⁴⁹

The last mentioned case is about J. P. On 25th July 1961 was a trial with him. He had a long history of violating safety rules, disrupting workplace discipline and being absent from work frequently. In addition to this violation of the principles of socialist co-existence, he was guilty of verbally abusing and threatening his superiors and of violating the work rules of the entire company. The comrades' court gave him a public reprimand, an obligation to apologise publicly to his colleagues, and the court also applied to have him removed as a public security assistant.⁵⁰

4. Local People's Courts

As mentioned in the previous chapter, the Local People's Courts could be described as the successors to the Comrades' Courts. However, there were fundamental differences between these institutions. One of the most important differences was the fact that the Local People's Courts were already regulated by law, namely by Act No. 38/1961 Coll. on the Local People's Courts, and also by Article 98, paragraph 2, and Article 101 of Constitutional Act No. 100/1960 Coll. However, the first mention of the legal regulation of this institution appeared in the resolution of the Central Committee of the Communist Party of the Czechoslovak Republic on 8 December 1960 on the further consolidation of socialist legality and the humanisation of the judiciary.⁵¹

⁴⁸ KRLÍN, Z.: Vedoucí brigád socialistické práce členy soudružského soudu. *Soudce z lidu*, 1960/2, 52–53.

⁴⁹ Anon.: Pomůže soudružský soud zachránit rodině otce? *TOS Říjnový cíl – Závodní časopis závodu Velké říjnové revoluce TOS Kuřim*, 1960/28, 2.

⁵⁰ Anon.: Soudružský soud zasedal. *brněnský Švermovák, závodní noviny zaměstnanců závodu Jana Švermy n. p. - nositele řádu práce*. 1961, 4.

⁵¹ PLUNDR, O. – VANĚČEK, S. – VIESKA, J.: Místní lidové soudy a zkušenosti se soudružskými soudy v jiných zemích socialistického tábora. *Společenské vědy*, 1961/5, 32.

The second important difference between the Comrades' Courts and the Local People's Courts is closely related to the first difference, since the Local People's Courts have already become the part of the judicial system.⁵²

One of the main purposes of these institutions, as explained in the previous chapter, was to educate socialist society to respect social order and the rules of socialist coexistence, and also to deepen the participation of working people in the administration of justice.⁵³

Local People's Courts, like the Comrades' Courts, were set up in enterprises or places of residence. They were established only in places where it was necessary to maintain socialist legality and to supervise the observance of socialist morality and its further development. However, courts could not be established in municipalities with fewer than 3,000 inhabitants,⁵⁴ in independent agricultural cooperatives, in organs of state administration and state power, or in military units. If a court was set up in a company with several factories, the courts could be set up for each individual factory. Municipalities with a population of 10,000 or less also had a court, but large cities could have a court for a single district. The establishment of a Local People's Court was decided on the basis of a proposal from the council of the local National Committee. This proposal could be made by the revolutionary trade union movement in the enterprise or by the local national committee.⁵⁵

The Local People's Courts dealt with misdemeanours, minor property disputes and certain criminal offences.⁵⁶ The offences included, for example, acts damaging socialist property or private property (theft, embezzlement, fraud, unauthorised use with a value not exceeding CSK 500),⁵⁷ acts against the socialist economy (running a private manufacturing business),⁵⁸ offences against socialist coexistence (inappropriate behaviour, threats, slander, fighting, drunkenness),⁵⁹ offences against family relations and the interests of child development, or offences against labour discipline (violation of safety regulations, drunkenness at work, unexcused absenteeism).⁶⁰ Property disputes included disputes where the value did not exceed CSK 1,000 and the plaintiff requested a decision by the Local People's Courts on

⁵² Article 98(2) of Constitutional Act No. 100/1960 Coll., Constitution of the Czechoslovak Socialist Republic.

⁵³ TOLAR, J. – PŘENOSIL, G. – LAKATOŠ, M.: *Místní lidové soudy*. Praha: Československá akademie věd, 1965, 23.

⁵⁴ SSA, Fund: 3rd meeting 20.1.1961, sign. A 2/2 i.j. 1181, 47.

⁵⁵ TOLAR, J. – PŘENOSIL, G. – LAKATOŠ, M.: *Místní lidové soudy*. Praha: Československá akademie věd, 1965, 24.

⁵⁶ Sections 11 and 12 of Act No. 38/1961 Coll., on Local People's Courts; SSA, Fund: 3rd meeting 20.1.1961, sign. A 2/2 i.j. 1181, 3-4.

⁵⁷ Sections 16 and 18 Ibid.

⁵⁸ Section 17 Ibid.

⁵⁹ Section 19 Ibid.

⁶⁰ Section 21 Ibid.

the dispute.⁶¹ Finally, the courts could also deal certain offences referred to them by the public prosecutor or the district court.⁶² With regard to local jurisdiction, an employee was subject to the local jurisdiction of the court of his place of work; if the offence was committed by a citizen, the local jurisdiction was the court of his place of residence. It should also be mentioned that the person tried for an offence had to be over 15 years of age.⁶³

Like the Comrades' Courts, the Local People's Court was a socially elected body. The judges were elected by public vote at a meeting of the revolutionary trade union movement from the workers' collective in the case of workplace courts, or at a public meeting of citizens in the case of local people's courts set up in the place of residence. Their term of office was 2 years. The elected judge had to be over 21 years of age. He or she had to be respected, authoritative and trusted by the members of the collective. Once elected, the judges elected the president and vice-president of the Local People's Court.⁶⁴ The judges then had to take a written oath to the president, which read as follows:

*"I promise to be faithful to the Czechoslovak Socialist Republic and to the cause of socialism, to obey the Constitution and other laws and to interpret them in accordance with the socialist sense of justice."*⁶⁵

Proceedings at the Local People's Court could be initiated by a petition filed by a national committee, another state organ, a court, a procurator, a social organisation, the management of an enterprise, a citizen/worker or by the court on its own initiative. The presiding judge would then set the date (the hearing had to be held within 30 days of the petition being filed) and place. The ordered hearing was then held in public, again with active public participation.⁶⁶ This hearing took place before a three-member chamber.⁶⁷ After clarifying the matter, the chamber of the Local People's Court delivered its verdict. If the court decided on an offence referred to it by the procurator or the court, it informed the procurator or the court of the outcome of the hearing.⁶⁸

If the court found the accused guilty, it could impose a reprimand, a public reprimand, a fine of up to CSK 500, a deduction from wages of up to 15 % for a maximum period of 3 months, or the court established at the workplace could order the transfer of the convicted person to a lower position or to another section of

⁶¹ Section 22 Ibid.

⁶² Section 13 Ibid.

⁶³ Section 12 and 14 Ibid.

⁶⁴ Section 8 and 9 Ibid; SSA, Fund: 3rd meeting 20.1.1961, sign. A 2/2 i.j. 1181, 3.

⁶⁵ Section 10 Ibid.

⁶⁶ TOLAR, J. – PŘENOSIL, G. – LAKATOŠ, M.: *Místní lidové soudy*. Praha: Československá akademie věd, 1965, 101.

⁶⁷ SSA, Fund: 3rd meeting 20.1.1961, sign. A 2/2 i.j. 1181, 5.

⁶⁸ Section 30 of Act No. 38/1961 Coll., on Local People's Courts.

work for a maximum period of 6 months. In addition to these punishments, the court could order the confiscation of the property used to commit the offence or the obligation to pay compensation.⁶⁹

The decision of the Local People's Court could be appealed. The appeal was lodged orally or in writing with the president of the Local People's Court or his deputy within 15 days of the judgement.⁷⁰ It could be lodged by a citizen, the procurator or the authorities or organisations that had submitted the petition. The appeal was then decided by the district court.⁷¹ An appeal could also be lodged against a final judgement of the Local People's Court, which was also decided by the district court.⁷²

Recording of the number of courts began relatively soon after their establishment, but some sources give different information.⁷³ According to the archives, in 1962 there were 442 Local People's Court in Czechoslovakia in factories and 407 in municipalities.⁷⁴ In the first half of 1965 the number rose to 557 in factories and 459 in villages.⁷⁵ At the end of 1966 there were 527 courts in factories and 470 in municipalities.⁷⁶

At the beginning of the establishment of this institution, there was enthusiasm from society in Czechoslovakia, but over time this enthusiasm waned and the idea of contributing to the development of a socialist society disappeared. This was also due to the turbulent political situation in Czechoslovakia, where opinions and views on communism were divided and sharpened. Everything culminated in the period of normalisation, when the new leadership of the Communist Party of Czechoslovakia took over and, according to the recommendations of the Soviet Union, real socialism was to be implemented. This led to the abolition of the Local People's Court by Act No. 150/1969 Coll., on misdemeanours, when the power to judge these illegal acts was transferred to the national committees and ordinary courts.

⁶⁹ Section 31 Ibid.

⁷⁰ JÜTTNER, A.: *Občan před soudem: Co by měl znát každý z nás*. Praha: Orbis, 1970, 78.

⁷¹ Section 33 of Act No. 38/1961 Coll., on Local People's Courts.

⁷² Section 39 Ibid.

⁷³ See SSA, Fund: 3rd meeting 20.1.1961, P. 96; SSA, Fund: Judicial Statistical Yearbook for 1967 prepared by the Ministry of Justice of the Czechoslovak Socialist Republic – criminal part, sign. H 1-4 i.j. 1036, 166; SSA, Fund Report on the state and development of crime in the Czechoslovak Socialist Republic in 1964 in connection with the activities of the courts, sign. H 1-4 i.j. 739, 56; LAKATOŠ, M.: K otázce prohlubování a rozšiřování socialistické demokracie účasti pracujících na výkonu soudnictví a přenášením některých funkcí státních orgánů ve výkonu soudnictví na společenské organizace. *Stát a právo*, 1963/9, 140.

⁷⁴ SSA, Fund: Report on the state and development of crime in the Czechoslovak Socialist Republic in 1964 in connection with the activities of the courts, sign. H 1-4 i.j. 739, 56.

⁷⁵ SSA, Fund: 3rd meeting 20.1.1961, 96.

⁷⁶ SSA, Fund: Judicial Statistical Yearbook for 1967 prepared by the Ministry of Justice of the Czechoslovak Socialist Republic – criminal part, 166.

4.1. The Local People's Courts cases

Again, these cases were often related to alcohol or avoiding work. But from time to time, these courts had also dealt with offences against civil coexistence. Often, however, cases did not end with a conviction, but with a settlement or withdrawal of the petition for a hearing.

In November 1961 V. K. got into a verbal fight with his mother-in-law, A. B. After returning home from work, he attacked her, stomped on her and later hit her in the face with his hand until she fell. He was then invited to an interview at the local People's Court to explain the situation before the case was heard. His mother-in-law, A. B. was also invited, but she excused herself due to illness and then asked the court not to continue with the case as a settlement had been reached.

The second case is about M. Z. On 25th April 1962 M. Z. was in a drunken state in a restaurant, harassing diners at other tables. He later regretted his actions and promised to avoid similar offences in front of the collective. The local people's court reprimanded him.

Another case was on 1 November 1963, when the Local People's Court ruled on the case of a man, E.F., who had been found guilty of exposing his genitals in the afternoon of 24 July 1963 in the town baths, thereby causing public outrage. The court therefore gave him a severe public reprimand.

The next case happened between May 1964 and March 1965 when a man named Z. C. avoided 36 work shifts at the Jan Šverma factory without a serious reason. After the trial, Z. C. was fined 400 CSK for his anti-socialist behaviour.

The last one is small case of woman named B. F. On 3rd January 1966 B. F. stole black boots, which worthed 200 CSK, from her neighbour M. P. After the hearing she was given a public reprimand.

5. Conclusion

Socialist democracy in the judiciary, following the example of the Soviet Union, as mentioned above, manifested itself in Czechoslovakia at the end of the 1950s and the end of the 1960s. Although it is possible to find positive reactions to the institutions created in the spirit of socialist democracy in contemporary articles, it is necessary to point out the difference between the presented and actual success of these institutions. Official texts or articles mention that the Comrades Courts and Local People's Courts were very popular in society and that many citizens welcomed the holding of proceedings in these courts with much more enthusiasm than if the proceedings had taken place in the ordinary courts. However, if the reader goes beyond these references, he or she will learn that the reality was different, a fact that can be traced not only in Czechoslovakia but also in eastern bloc countries. For

example, many of the courts were established but they had never heard a single case during their existence.

It can also be argued that disciplinary commissions were much more popular, as their hearings were not public and (to some extent) anonymous. And the fact that Local People's Courts were later legislated, and their decisions were enforceable certainly did not help their popularity. Another argument that emerged towards the end of the 1960s was that the local people's courts were no longer adequately prosecuting anti-social acts. Sometimes the collectives supported the actions of the accused, or they supported the individual, thus preventing the state authorities from enforcing socialist legality and fighting crime.⁷⁷ It was also said that the Local People's Courts did not sufficiently prosecute repeat offenders and did not have the desired effect (reducing crime and re-educating offenders).⁷⁸

The archive material also reveals other reasons for the demise of these interesting institutions. One of them mentions, for example, that although the idea of local people's courts proved many theories about the assumption of state power by socialist organisations, not all social conditions for this institution were sufficiently fulfilled. As a result, local people's courts had no informal authority among the Czechoslovak people. It is also mentioned that in the early 1960s, the educational capacity of social organisations was overestimated in an attempt to build socialist democracy as quickly as possible.⁷⁹

In spite of all efforts, the broadest participation of workers in the Czechoslovak judiciary ceased to exist because the desired successes were not achieved and the interests of society turned elsewhere.

List of legislation

Act No. 231/1948 Coll., for the protection of the People's Democratic Republic.

Act No. 232/1948 Coll., on the State Court.

Act No. 38/1961 Coll., on Local People's Courts.

Constitutional Act No. 100/1960 Coll., Constitution of the Czechoslovak Socialist Republic

⁷⁷ ŠPERGL, J.: Místní lidové soudy jako fenomén doby v teorii a praxi. *Právněhistorické studie*, 2019/ 1, 206.

⁷⁸ SSA, Fund: Act on the prosecution of offences – draft law, sign. A 6/2 i.j. 1104, 65.

⁷⁹ SSA, Fund: V. UN Congress on Crime in Geneva, Switzerland, 1-12 September 1975 - background material for the Czechoslovak delegation, sign. H 2-1/II i.j. 518, 1332-1333.

Bibliography

Anon.: Pomůže soudružský soud zachránit rodině otce? *TOS Říjnový cíl – Závodní časopis závodu Velké říjnové revoluce TOS Kuřim*. 2, 1960/28, 1.

Anon.: Soudružský soud zasedal. *brněnský Švermovák, závodní noviny zaměstnanců závodu Jana Švermy n. p. - nositele řádu práce*, 1961, 4.

BARTUŠKA, J.: Denně upevňovat socialistický stát a socialistickou zákonnost – stálý odkaz Velké říjnové socialistické revoluce. *Socialistická zákonnost*, 1957/9, 529–537.

BARTUŠKA, J.: Zpráva generálního prokurátora o stavu socialistické zákonnosti. *Socialistická zákonnost*, 1961/9, 525–544.

DOČKAL, M.: K historii soudružských soudů. *Sborník prací Filozofické fakulty Brno*, 1962/11, 99–109.

JÜTTNER, A.: *Občan před soudem: Co by měl znát každý z nás*. Praha: Orbis, 1970.

KRLÍN, Z.: Vedoucí brigád socialistické práce členy soudružského soudu. *Soudce z lidu*, 1960/2, 52–53.

LAKATOŠ, M.: K otázce prohlubování a rozšiřování socialistické demokracie účasti pracujících na výkonu soudnictví a přenášením některých funkcí státních orgánů ve výkonu soudnictví na společenské organizace. *Stát a právo*, 1963/9, 131–152.

LENIN, V. I.: *Vybrané spisy ve dvou svazcích, sv. 2*. Praha: Svoboda, 1950.

MLYNÁŘ Z.: K některým teoretickým otázkám všelidové socialistické demokracie. *Právníké štúdie*, 1963/1, 5–28.

NEBL, J.: Stále rozšiřovat spojení prokuratury s pracujícími. *Socialistická zákonnost*, 1959/9, 530–537.

PLUNDR, O. – VANĚČEK S. – VIESKA, J.: Místní lidové soudy a zkušenosti se soudružskými soudy v jiných zemích socialistického tábora. *Společenské vědy*, 1961/5, 51.

Security Services Archive (hereinafter referred to as „SSA“), Fund: 3rd meeting 20.1.1961, sign. A 2/2 i.j. 1181.

SSA, Fund: Act on Administrative Liability, sign. A 6/2 i.j. 91.

SSA, Fund: Act on the prosecution of offences – draft law, sign. A 6/2 i.j. 1104.

SSA, Fund: Judicial Statistical Yearbook for 1967 prepared by the Ministry of Justice of the Czechoslovak Socialist Republic – criminal part, sign. H 1-4 i.j. 1036.

SSA, Fund: Plan of political and organizational provision of the resolution of the Central Committee of the Communist Party of the Czechoslovak Communist Party of 21 April 1959; Draft resolution of the plenum of the Central Committee of the Communist Party of the Czechoslovak Communist Party at the Ministry of the Interior of 14 March 1961 on the state of implementation of the directives of the Central Committee of the Czechoslovak Communist Party of 21 April 1959, sign. A 24 i.j. 135.

SSA, Fund: Report on the situation in the fight against crime in the first half of 1960, sign. A 24 i.j. 197.

SSA, Fund Report on the state and development of crime in the Czechoslovak Socialist Republic in 1964 in connection with the activities of the courts, sign. H 1-4 i.j. 739.

SSA, Fund: Socialist Legality, sign. A 6/2 i.j. 51.

SSA, Fund: V. UN Congress on Crime in Geneva, Switzerland, 1-12 September 1975 - background material for the Czechoslovak delegation, sign. H 2-1/II i.j. 518.

SSA, Fund: Written material from the analysis of criminal activity in Czechoslovakia, sign. A 6/1 i.j. 210.

ŠPERGL, J.: Místní lidové soudy jako fenomén doby v teorii a praxi. *Právněhistorické studie*, 2019/1, 189–210.

ŠPIČKA, R.: Soudružský soud v našem závodě. *Brněnský Švermovák: Závodní časopis zaměstnanců Jana Švermy n.p., nositele Řádu práce*, 1960/ 17, 4.

ŠRÁMEK, A.: Soudružské soudy na čáslavských závodech. *Soudce z lidu*, 1959/12, 370–371.

TOLAR, J. – PŘENOSIL, G. – LAKATOŠ, M.: *Místní lidové soudy*. Praha: Československá akademie věd, 1965.

TRTÍLKOVÁ, J.: Beseda se soudci. *Mosilana*, 1959/ 13, 2.

TRTÍLKOVÁ, J.: Soudružské soudy. *Mosilana*, 1960/ 5, 2.

TRTÍLKOVÁ, J.: Soudružské soudy. *Mosilana*, 1960/ 29, 1–2.

RAHELEH SOLTANIBAHREHMAND*

The Impact of the Internet on Artistic Freedom

Abstract: The internet has had a significant influence on artistic freedom, posing both advantages and disadvantages. It provides a worldwide platform for artistic creation, sharing, and collaboration, opening up new avenues for expression and expanding their audience. It has, however, also sparked worries about possible monetization of art, censorship, copyright violations, and online abuse. This article examines the complex link between artistic freedom and the internet, looking at how it affects online markets, creative movements, and the global art industry. It also explores cutting-edge developments like blockchain technology, virtual reality, and artificial intelligence, which have the power to completely transform the production and verification of art.

In the end, the essay emphasizes the necessity of a well-rounded strategy that supports moral and legal behavior, informs online users and artists, and fosters self-regulation and peer accountability in order to support responsible internet usage while protecting artistic freedom.

Keywords: Artistic freedom, Internet, Copyright, Censorship, Online harassment, Artificial intelligence, Virtual reality, Blockchain, Art authentication, Self-regulation

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.249-272>

1. Introduction

Artistic freedom encompasses the ability to create without being influenced and the liberty to express opinions and create for the purpose of self-expression. This has been a paramount aspect of art throughout history. From the masterpieces of Michelangelo during the Renaissance to the poets of the Beat Movement, an abundance of enduring art was produced because artists had the freedom to create what they desired. Whether it was commissioned work for the church or a protest song, artists firmly believed in conveying their own message devoid of censorship. However, this ideal often clashed with reality, as artists faced consequences for their creations. Nonetheless, the belief in the right to creative expression has persevered and left a lasting impact on history. It is important to note that art is not immune to criticism. In many instances, pieces labeled as art have been used as excuses for tasteless, offensive, or uninspired work. Nevertheless, regardless of the value of a piece of art, artists assert their right to create it.

* Raheleh Soltanibahrehamand, PhD-student, University of Miskolc, Faculty of Law, Ferenc Deák Doctoral School of Law. Supervisor: Dr. Edit Sápi assistant professor

A prevalent perspective suggests that since art is an interpretation of society and a means of understanding the world, it should be as unrestricted as possible. This viewpoint is valid since some of the most thought-provoking artwork has emerged from counterculture and alternative movements striving for world change. At present, defining the exact nature of art and its reflection on society proves challenging. Nevertheless, it is undeniable that art and society are closely interconnected, and ideally, art should reflect society, regardless of the nature of that reflection.¹

1.1. Definition of Artistic Freedom

Article 19 in the Universal Declaration of Human Rights proclaims that "everyone possesses the entitlement to freedom of thought and expression; this right encompasses the freedom to nurture thoughts without hindrance and to actively seek, receive, and disseminate information and ideas using any form of media, regardless of borders." This statement epitomizes the concept of artistic freedom, which grants individuals the right to convey ideas, opinions, and emotions, as well as publish and distribute their creations utilizing various mediums. The promotion of artistic freedom advocates for artists to produce their work without any official constraints. This broad concept encompasses a diverse range of ideas, yet primarily revolves around the liberty of artists in creating content on political or social matters, devoid of any censorship or fear of retaliation. Implicitly intertwined with the principles of free speech and artistic freedom is the belief that speech and artistic expression foster societal comprehension and acceptance.

The United Nations and other international non-governmental organizations have emphasized the significance of artistic freedom for both individuals and societies. When artists are deprived of their freedom of expression, their potential for exploring novel concepts and ideas becomes limited. This stifling of creativity can exert a profound impact on societal progress. Artistic freedom stands essential to upholding human rights and fundamental freedoms, as artists generate their work with the purpose of self-expression and sharing with others. Maintaining the power to determine what content can be published holds paramount importance in safeguarding the aforementioned human rights and fundamental freedoms. It is crucial for artists to possess the ultimate authority over their work's publication and distribution.²

¹ ERSOY, Ö.: Truth or dare? Curatorial practice and artistic freedom of expression in Turkey. *Curating Under Pressure*, 2020.

² CUNY, L.: Progressive autonomy of artistic freedom in international law: The contribution of the UN in promoting new economic, social, and cultural rights-based approaches. *Art and Human Rights*, 2023.

1.2. Brief History of Artistic Freedom

Art has always held a universal fascination, serving as a means of participation and exploration of human psychology in various contexts. The output of artistic endeavors, known as artifacts, act as a form of communication between creators and audiences, employing language, symbols, or mediums. This form of expression has become a societal necessity, enabling individuals to convey their emotions, thoughts, imaginings, and reactions to their surroundings. The creation of artworks also serves as a source of personal and public introspection, allowing individuals to find purpose in their lives. As a natural part of human existence, art constantly evolves and adapts, reflecting the ever-changing dynamics of culture. Additionally, art has the capacity to serve as a means of critiquing negative and oppressive phenomena concealed by authority, as it holds the purity of expression, unencumbered by specific interests. Consequently, the freedom of artistic expression becomes intrinsically linked to the freedom of expression as a whole. The preservation of artistic freedom is of paramount importance for the stability of art and culture within any given society. However, whether this freedom can truly be absolute remains an ongoing inquiry.³

2. The Internet as a Platform for Artistic Expression

The internet offers artists a new medium to create and share their work, presenting both storage and exhibition opportunities. This unprecedented access allows artists to reach a global audience, whether through personal websites showcasing their own art, band pages featuring music, or online art galleries. With this worldwide exposure comes the possibility of receiving feedback and critique from people around the globe, which can be valuable for artists looking to improve their skills. However, the pressure to produce high-quality work may be inhibitive for some, while others may thrive on it.

Beyond the audience, the internet also provides a platform for real-time collaboration and networking among artists. Traditionally, creating art has been a personal and solitary endeavor, but with the internet, artists from opposite sides of the world can collaborate in real time. Whether it's illustrators and graphic designers working together or music duos collaborating on an audio piece, online tools such as chat, instant messaging, and online meetings facilitate this collaboration. These partnerships can lead to the merging of different artistic styles, resulting in entirely new forms of expression.

Even for artists working independently, the internet offers a platform for sharing

³ WYSZOMIRSKI, M. J.: *The politics of arts policy: Subgovernment to issue network. America's commitment to culture.* 2021.

ideas and techniques with fellow artists from diverse backgrounds.

Moreover, the internet exposes artists to a vast range of information and source materials, allowing them to draw inspiration from various cultures and styles worldwide. Consequently, art often reflects influences from different cultures, and artists may feel compelled to make social or political statements about the world through their work. This can take the form of parodies or critiques of the cultural works they have encountered. As a result, art becomes more complex and meaningful, as the merging of diverse cultural styles brings forth new interpretations and significance. ⁴

2.1. Broadening the Reach of Artists

Section 2.1. One of the most prominent impacts of the internet on the artist community is the capacity to reach a broader audience. Historically, artists would need to diligently establish connections with galleries and art collectors in order to have their work seen and sold. This often required working under established artists as an apprentice or traveling to art fairs and other venues where collectors gather. However, the internet has essentially removed the middleman in art sales. Now, an artist can create their work and immediately showcase it to a global audience. There are various methods to achieve this, such as creating a website or displaying artwork in online galleries and portfolios. Some artists even opt for the online auction format to sell their work, while others generate webcomics and other forms of art specifically for advertising revenue.

Another significant development is the widespread usage of social media platforms. Platforms like Twitter, Tumblr, YouTube, and Facebook enable artists to create free accounts and share their work with others. These services not only help direct traffic to an artist's personal website or portfolio but also function as platforms themselves for art distribution. Twitter, for instance, serves as a convenient way to share sketches and works in progress, and many artists have uploaded timelapse videos of their creative process onto YouTube. The immense number of users on these sites means that artists have the potential to access an extensive audience and customer base. Furthermore, cultivating a strong internet presence has become increasingly integral for pursuing an art career in fields like games, movies, and other forms of entertainment media.⁵

⁴ LAGHARI, A. A. – WU, K. – LAGHARI, R. A. – ALI, M. – KHAN, A. A.: A review and state of art of Internet of Things (IoT). *Archives of Computational Methods in Engineering*, 2021. 1-19., SAVAGLIO, C. – GANZHA, M. – PAPRZYCKI, M. – BĂDICĂ, C. – IVANOVIĆ, M. – FORTINO, G.: Agent-based Internet of Things: State-of-the-art and research challenges. *Future Generation Computer Systems*, 102, 2020. 1038-1053.

⁵ CARTA-MANIAS, R.: *You don't have to be poor to be an artist: Rejecting the old ways of the London Art market, many artists are starting their own alternative business models*. 2020.

2.2. Facilitating Collaboration and Networking

In the physical realm, artists from distinct regions and cultures may never have the opportunity to intersect. Even in cases where they do, the high costs associated with international communication and travel hinder continuous collaboration. Nevertheless, this situation is not applicable in the online world. The internet's global and transcultural nature implies that artists from diverse countries and cultures are exposed to a significantly wider array of influences than would otherwise be possible. This exposure often prompts a reassessment of one's own cultural values in light of the "otherness" of different cultures. As an individual artist's cultural perspective expands, so does their ability to express that perspective in various meaningful ways. In today's increasingly global society, where intercultural comprehension is of growing importance, the potential of the internet to facilitate international collaboration and cross-cultural artistic exchange stands as a matter of great significance.

When contemplating the possibilities of internet-enabled networking and collaboration, it is crucial to acknowledge the dual nature of many internet tools for artists. While these tools can be advantageous, they can also pose challenges, particularly when it comes to fostering deliberate social interaction, such as scheduled "chats" with specific topics in mind. The efficiency, convenience, and cost-effectiveness of the internet may result in artists spending less time engaging in face-to-face conversations and collaborations. Furthermore, if digital art files can be easily and quickly shared, there is a risk that communication between artists and potential patrons may suffer, with a preference for the file over an actual completed piece. Despite these potential drawbacks, the internet offers a vast pool of inexpensive or even free creative collaboration tools. Basic tools like email and various forms of instant messaging have been successfully utilized by many artists to regularly share ideas and provide critiques⁶.

2.3. Enabling New Forms of Artistic Expression

In a similar manner, numerous musicians have endeavored to distribute their work digitally through the internet. This trend has led to the emergence of net labels and online marketplaces where musicians can release their work at no cost or generate modest revenue. Moreover, the act of releasing music online has facilitated collaborations between visual artists and musicians, giving rise to innovative forms

⁶ JEYARAJ, J. S.: Embracing the Global Tapestry: Exploring the Aspects of Transnationalism. *Bodhi International Journal of Research in Humanities, Arts and Science*, 7(1), 2023.

of multimedia and interactive media art.⁷

A prevalent technique employed for creating internet art involves assembling found images from the web to construct fresh images and artistic pieces. Notably, postmodern artist Olia Lialina produced works like "My Boyfriend Came Back from the War," a narrative conveyed through the user's interaction with different frames on a website. Artists have also utilized Flash software to develop entirely new forms of animation, such as Net Anime and Webtoons, which often take the form of serialized stories akin to TV animation.

The internet has significantly stimulated the creative abilities of artists, revitalizing traditional art forms with novel styles and tool sets. With the advent of online destinations like DeviantArt.com that foster art communities, virtual immersion, hypertext fiction, and interactive art have flourished. Users can now exhibit their works, establish art blogs, and form artistic groups. Consequently, numerous new artistic movements and genres have emerged as a result of art specifically created for internet display.⁸

3. Challenges to Artistic Freedom in the Digital Age

At an individual level, individuals who share files and the creators of different forms of media, such as writers, artists, and musicians, are concerned about the growing risks to their privacy and ability to remain anonymous. While sharing files is still considered legal, a number of court cases in the US, notably Sony vs. Universal and MGM vs. Grokster, have tried to hold providers of software responsible for the illegal actions of their users. The significant case of MGM vs. Grokster is now making its way to the Supreme Court, and if a decision is made to restrict the availability of file-sharing software or the development of new decentralized networks, it could push file-sharers towards using services that provide complete anonymity, like the TOR network. There are claims that such networks are utilized by criminals and terrorists, and it is possible that increased government surveillance and media persuasion could lead the public to view file-sharers as a threat to national security. This perception could then justify further violations of civil liberties and internet freedoms.⁹

Prominent legal cases like Napster vs. Metallica and Universal Music Group, along with subsequent lawsuits filed by the Recording Industry Association of

⁷ Spi, E.: Authors' Moral Rights in the Digital Environment, *Journal of Digital Technologies and Law*. 2024/2, 141–162.

⁸ VAN LAAR, E. – VAN DEURSEN, A. J. – VAN DIJK, J. A. – DE HAAN, J.: Measuring the levels of 21st-century digital skills among professionals working within the creative industries: A performance-based approach. *Poetics*, 81, 2020. 101434.

⁹ ALAILY, A.: MGM Studios, Inc. v. Grokster Ltd. 380 F. 3D 1154 (9TH CIR. 2004). *DePaul Journal of Art, Technology & Intellectual Property Law*, 15(1), 221.

America (RIAA) against individual downloaders, have shed light on the legal aspects of file-sharing. The testimony of Lars Ulrich, drummer for the band Metallica, in defense of RIAA against Napster before the Senate further illustrates a significant alliance between the government and entertainment industries, acting against what they perceive as an unruly online community. The RIAA's efforts to collaborate with the Department of Homeland Security and the FBI to pursue file-sharers could potentially have unintended consequences for individuals' civil liberties if existing laws are modified and new legislation is implemented to enhance the protection of companies' intellectual property. Although difficult to fully enforce due to the vast number of internet users worldwide, international copyright laws, when subjected to pressure from the entertainment industries and potential trade sanctions, have the potential to severely restrict the internet as a platform for unrestricted expression.¹⁰

3.1. Copyright and Intellectual Property Issues

The issue surrounding copyright control presents a complex scenario for artists. On one side, many artists heavily rely on stringent copyright regulations in order to secure their financial well-being and maintain exclusive rights to profit from their work. They strongly oppose the notion of their work being distributed or modified without their consent, finding it distasteful and unacceptable. For instance, some musicians are against their music being played in commercials or associated with specific products. Conversely, there are artists who perceive copyright as a constricting negative force. They find great appeal in the idea of a "public domain," where creative works can be freely utilized by anyone. Such individuals hold resentment towards dominant media corporations and argue that art should not be treated as something to be owned. This perspective is particularly prominent among artists who seek to convey politically motivated or educational messages through their work.¹¹

The controversial topic of copyright has been amplified by the ease of digital copying and the prevalent openness of information exchange on the internet. Initially, the concept in cyberspace was that information should be freely accessible, greatly impacting the field. Instances of this can be seen through the rise of open source software and file sharing for music. However, the global expansion and strict enforcement of copyright laws, influenced by the TRIPS agreement, have countered this trend. Moreover, efforts to further expand copyright protection persist. There is also a group that firmly believes that artists should have the authority to prevent

¹⁰ MARELLI, M.: The SolarWinds hack: Lessons for international humanitarian organizations. *International Review of the Red Cross*, 2022.

¹¹ LINFORD, J.: Copyright and attention scarcity. *Cardozo L. Rev.*, 2020.

any modifications to their work, a privilege automatically granted through copyright, irrespective of the artist's preferences.¹²

3.2. Censorship and Online Regulation

The internet provides artists with the liberty to share their work without intervention from authorities, but this unrestricted expression has brought about apprehensions for governments and organizations attempting to navigate the internet's influence. Being an unregulated arena mainly composed of private companies, the global internet presents challenges for enforcing censorship. National laws have limited power over internet companies and providers situated in other countries with different publishing regulations.

This circumstance can be perceived as both advantageous and disadvantageous. Artists in countries with stringent censorship laws can utilize the internet to reach a larger audience and express ideas without fearing repercussions. However, it also creates an accessible platform for dissident or controversial groups to disseminate ideas that might be deemed unacceptable by governing authorities. Consequently, governments have made efforts to monitor and control internet communication, even to the extent of restricting access to information through content filtering within their borders. An example of this is China's Great Firewall, which employs legislative measures and technologies to regulate the internet domestically.

Global endeavors to censor information have directly impacted artistic freedom on the internet. In 2006, the United Nations established the Internet Governance Forum to address public policy concerns regarding internet governance and promote the internet's sustainability, security, and development. The forum has deliberated ways to effectively prevent the dissemination of illegal content, such as child pornography, which may entail blocking entire websites. While preventing child abuse is a commendable goal, there are concerns that such broad bans could lead to increased government control and set a precedent for censoring content, including political dissent and controversial artistic expression.¹³

3.3. Cyberbullying and Online Harassment

Upon examining these two occurrences, it becomes evident that the presence of cyberbullying and harassment poses a significant peril to artists and their creative endeavors, especially when addressing delicate subjects. If this pattern persists, it is highly probable that many artists would choose to completely avoid exploring such

¹² GRAY, J. E.: *Google rules: The history and future of copyright under the influence of Google*. 2020.

¹³ SINGH, P. – DWIVEDI, Y. K. – KAHLON, K. S. – SAWHNEY, R. S. – ALALWAN, A. A. – RANA, N. P.: Smart monitoring and controlling of government policies using social media and cloud computing. *Information Systems Frontiers*, 22, 2020. 315-337.

topics, and in extreme cases, abandon their artistic pursuits altogether. This possible outcome would undeniably yield unfavorable consequences for the artistic community, as limiting creativity and steering clear of controversial issues would hinder any potential for substantial transformations.

A world devoid of errors is merely a utopian concept, unsuitable for our current reality, where narratives and genuine situations play a pivotal role in reflecting the very essence of our society.¹⁴

The impact on the artwork is a consequential concern arising from this matter. Artwork serves as a manifestation of the artist's ideas, and numerous delicate subjects originate from it. It is not implausible for an unintentional sensitive matter to emerge due to the artist's lack of careful deliberation. Consequently, the artist may face criticism for the subject matter, particularly if it pertains to cyberbullying and harassment, which can be perceived as a direct assault on their personal life. Such attacks can have enduring repercussions on both the creator and their artistic creations. An illustrative case of this is Bertrand Antolin, an Indonesian model and former ambassador for the MTV EXIT campaign against human trafficking and exploitation in Indonesia. He made the difficult decision to quit his modeling career because he believed that his involvement in the campaign and his personal life were plagued by excessive criticism. This choice proved to be a setback for the anti-human trafficking campaign itself, as Antolin's participation and influence as a public figure were deemed invaluable to the campaign's advancement.¹⁵

Cyberbullying and online harassment occur when individuals express insensitive opinions on specific issues without considering the strong connections between others and the topic, or the potential impact that their words may have on these individuals. Harassment usually happens when someone feels angered by the comment or the source of the sensitive issue, leading them to launch various attacks on the person. In our current society, this has become a common situation for artists. Many individuals opt to express their disagreement with an artist's sensitive topic through comments, which can rapidly escalate into a series of harsh criticisms. As a result, the artist may face significant distress and contemplate giving up their career due to the overwhelming negative response they receive. A notable example of this is Mira Lesmana, a well-known Indonesian film director best recognized for the movie "Ada Apa dengan Cinta." Confronted with an excessive amount of unjustified criticism regarding her work, she made the choice to end her career as a director.¹⁶

¹⁴ JEAN-BAPTISTE, C.: *Cyberbullying: The digital world of awareness and emerging concerns*. 2021.

¹⁵ BIANCHI, N. – PARADISI, M.: *Countries for Old Men: An Analysis of the Age Pay Gap*. 2024.

¹⁶ VALENZUELA-GARCÍA, N. – MALDONADO-GUZMÁN, D. J. – GARCÍA-PÉREZ, A. – DEL-REAL, C.: Too lucky to be a victim? An exploratory study of online harassment and hate messages faced by social media influencers. *European journal on criminal policy and research*, 29(3), 2023. 397-421.

In the domain of the internet, a potent force of leveling, a noteworthy transformation has occurred, which society has acknowledged, whether voluntarily or involuntarily. This is the indisputable reality that confronts us at present and moving forward. Evaluating if this transformation is advantageous or not entails a subjective judgment that each individual must make for themselves. Nevertheless, in this contemporary era of technology, individuals tend to express their viewpoints on sensitive matters without thoroughly considering the repercussions. This not only affects the individuals themselves but also those associated with these sensitive matters. Referred to as cyberbullying and online harassment, these types of mistreatment can have a noteworthy impact on various aspects of a person's life, including their personal welfare and professional trajectory.¹⁷

4. Balancing Artistic Freedom and Responsible Use of the Internet

The internet is widely acknowledged as a constant force that will continue to shape different aspects of our everyday lives. This also applies to the realm of art, where there is a growing concern about the internet's influence and its potential effects on artistic freedom. Art naturally encourages a wide range of perspectives, interpretations, and independent thinking. However, it is important to acknowledge that certain works of art can hinder social progress, tolerance, and understanding, or even promote regressive, immoral, or intolerable ideas and actions. As a result, the unfettered practice of art often faces scrutiny. While it is generally agreed that artists should have the freedom to create and share their desired content, some works of art frequently provoke public outrage and moral panic. Now, with the ease of creating and promoting content on the internet, many worry that art, in its various forms, may become overly accessible and have a lasting negative impact on society.

18

4.1. Promoting Ethical and Legal Practices

Artists who utilize 21st century technologies are facing an increasingly challenging distinction between legal and illegal activities. The nature of new art forms and their online ownership is rapidly evolving, resulting in copyright laws struggling to keep up. The easy accessibility of information on the internet adds to the complexity, blurring the line between borrowing and stealing. Should all artists, regardless of their country's laws, comply with US copyright laws on the global

¹⁷ RANNEY, M. L. – PITTMAN, S. K. – RIESE, A. – KOEHLER, C. – YBARRA, M. L. – CUNNINGHAM, R. M. – ROSEN, R. K.: What counts? A qualitative study of adolescents' lived experience with online victimization and cyberbullying. *Academic pediatrics*, 20(4), 2020. 485-492.

¹⁸ TONTODIMAMMA, A. – NISSI, E. – SARRA, A. – FONTANELLA, L.: Thirty years of research into hate speech: topics of interest and their evolution. *Scientometrics*, 2021.

platform of the internet? This dilemma confuses artist communities across a range of disciplines, from graphic design to music. The most challenging aspect of this issue lies in the ethical considerations. For young digital artists looking to enhance their skills, altering someone else's work may appear more convenient than creating their own. Innocently sharing modifications for video games purely for entertainment purposes can unknowingly involve copyright infringement. Rather than enforcing strict laws, it might be more effective to increase education on the consequences of these actions. However, law enforcement agencies have gone to extreme measures, like the FBI's Operation Fastlink, which aims to apprehend numerous suspects involved in software piracy and copyright infringement globally. The effects of these operations and how they impact different communities are yet to be determined.¹⁹

4.2. Educating Artists and Internet Users

The internet has significantly impacted the art world, allowing artists to access vast amounts of information and connect with others globally. This transformative platform has revolutionized the way art is created, shared, and accessed. However, there are concerns about artists avoiding politically sensitive topics and feeling restricted due to online censorship. Reports from the Council of Europe have also highlighted online privacy and intellectual property protection issues. Market demands may further diminish creators' rights and the public domain, as demonstrated by Mark Bide's study.

It is crucial to evaluate how the internet affects artistic freedom while preserving its benefits and safeguarding artists' rights. To promote responsible internet use among artists and the general public, raising awareness about social, ethical, and legal online issues is essential. This can be achieved through collaborations with the government, non-governmental organizations, public service announcements, workshops, and educational initiatives in various settings. By focusing on students, the next generation can be equipped with a solid understanding of responsible internet usage. It is important to recognize that artistic freedom encompasses more than just copyright and includes fundamental human rights such as freedom of expression, privacy, and access to information. Therefore, educating artists and the public about finding a balance between these rights and responsible internet use should consider the interests of all stakeholders involved, rather than favoring only content providers.²⁰

¹⁹ TRAUTMAN, L. J.: Virtual art and non-fungible tokens. *Hofstra L. Rev.*, 2021.

²⁰ CAYARI, C.: Popular practices for online musicking and performance: Developing creative dispositions for music education and the Internet. *Journal of Popular Music Education*, 2021.

4.3. Encouraging Self-Regulation and Peer Accountability

Providing artists with constructive approaches to learn from their errors is crucial and proves to be a superior alternative to punitive measures. The most substantial lesson for artists usually originates from errors in decision-making or technical infringements of regulations. The ultimate form of control acts as a last resort in situations involving significant deviation or detrimental actions carried out by the artist.²¹

When analyzing the topic of self-control within the artist community, it becomes clear that the most favorable outcomes are achieved when artists strive for voluntary compliance. When artists possess the necessary tools and knowledge to make informed decisions about their actions, they are more likely to see themselves as acting independently. This perception remains unchanged even when they receive biased information that steers them towards a certain choice. An example of biased yet empowering information for artists is the dissemination of knowledge about copyright laws by influential media companies with their own interests in mind. Although these corporations primarily serve their own agendas, even smaller artists have started seeking information on how to protect their intellectual property.

This desire stems from the empowerment and valuable insights gained through such information, allowing artists to safeguard their work from exploitation. These considerations carry significant weight due to the widespread presence of the internet and globalized media in today's society. To ensure desired behavior from artists in the online realm, it is crucial to understand that reproducing and displaying artwork may be legally and morally unacceptable, but it is distinct from creating it. Legislative measures can effectively discourage morally wrong expressions on the internet, thereby limiting harm to society without actively promoting the desired creative behavior. Instead of attempting to prevent the exhibition of harmful artwork, a more effective approach involves focusing on preventing the unethical or harmful creation of art, thereby preserving the artist's freedom. An alternative strategy involves offering various incentives to motivate artists to express themselves in positive ways. For instance, the Australian government commissioned an artwork symbolizing reconciliation between the Aborigines and white

²¹ HAJIRASOULI, A. – BANIHASHEMI, S.: Augmented reality in architecture and construction education: state of the field and opportunities. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 19(1), 2022. 39., NASIR, J. – KOTHIYAL, A. – BRUNO, B. – DILLENBOURG, P.: Many are the ways to learn identifying multi-modal behavioral profiles of collaborative learning in constructivist activities. *International Journal of Computer-Supported Collaborative Learning*, 16(4), 2021. 485-523.

Australians, providing an incentive for the artist to produce a positive portrayal in order to secure additional government contracts and recognition.

The ultimate goal is to encourage positive expression while imposing limited restrictions on the artist's creative process. This approach effectively combines rewards and consequences to foster desired behavior from artists, while still allowing for a wide range of artistic possibilities. The internet, often described as a deregulated and open platform, has significantly impacted artistic freedom. On one hand, it facilitates ease of expression, but on the other hand, it presents challenges in terms of controlling the visibility and use of such expression. Regulating artistic freedom on the internet poses challenges due to its global reach and the resourcefulness of creative individuals in circumventing laws and restrictions. However, regulating behavior does not necessarily impede artistic expression. In some cases, the most effective way to achieve desired ethical artistic expression on the internet is not through direct regulation of the art itself, but rather by encouraging responsible behavior among artists and establishing systems of self-regulation.²²

5. Case Studies: Artistic Freedom in the Internet Era

"Artistic freedom" encompasses a broad range of possibilities, but commonly, it is understood as the ability to express ideas, thoughts, and emotions through any artistic medium, without external restrictions. While achieving complete artistic freedom is nearly impossible, artists continuously strive to increase their level of expressive autonomy. Political art movements often serve as the testing ground for these expressions, as artists challenge social norms and confront authorities, often facing direct acts of suppression. Throughout history, political artists who create work in public spaces have frequently had their artwork vandalized or subjected to even harsher treatment. One notable example of this happened in 1970 during Brazilian artist Cildo Meireles's project titled "Insertions into Ideological Circuits." Meireles stamped money with political questions and slogans, and then covertly circulated the bills in various locations. The movement of the money was traced through complaints made by individuals who came across it, leading to Meireles's subsequent detention, interrogation, and ultimately, a kind of severe virtual censorship (self-imposed exile) from his artwork due to fear of further repression.²³

By studying diverse case studies encompassing contemporary art practices and platforms, a more comprehensive and multifaceted understanding of the limitations

²² STRYCHARZ, J. – SMIT, E. – HELBERGER, N. – VAN NOORT, G.: No to cookies: Empowering impact of technical and legal knowledge on rejecting tracking cookies. *Computers in Human Behavior*, 120, 2021. 106750.

²³ GAVIRIA, P. P.: *Letícia Parente: Embodying New Media Art Strategies in 1970s Brazil*. 2020.

and freedoms faced by art and artists in the digital age can be established. The following three case studies delve into the specific social, economic, and political factors that have influenced artists in various ways. These examples demonstrate that political artists today have access to a wide range of tools and contexts for their work, but they also face the potential intrusion and surveillance of their creative processes, which can inhibit their artistic expression. The advent of globalization and advancements in communication technology have introduced a plethora of new influences and constraints on artistic freedom, many of which have yet to be thoroughly explored.²⁴

5.1. Online Activism and Political Art

Scholars who analyze activism agree that the internet is a highly efficient and user-friendly tool for activists. It is widely recognized that one of the main benefits of the internet for activists is its ability to effortlessly reach a wide audience. For example, Australian activist Bill Posters emphasized on the ShiftShapers podcast that the internet is crucial for spreading information about causes and promoting discussions through both iconic and concept-based visual representations. Due to the ease and speed of sharing ideas online, artists in economically disadvantaged countries can relatively easily access this resource, although there are additional concerns regarding internet freedoms that will be discussed later on. This particular aspect was a key focus in a 2019 paper published in the *International Journal of Communication* by Boa Kim. Kim's research on Korean protests against US beef imports examined how digital media has a global reach and the ability to create transnational public spheres. The internet's ability to provide easy access to translated articles, images, and videos empowered Korean activists to educate the public about the risks associated with US beef and the potential health consequences of mad cow disease.²⁵

Art has long served as a means of engaging in political dissent throughout the course of history. The advent of the internet has provided artists dedicated to transforming societal, political, or cultural norms with fresh avenues for expression. The realm of social and political activist art, specifically, has harnessed the immense power offered by the internet.

5.2. Impact of Social Media on Artistic Movements

The emergence of the internet as the primary mode of communication in

²⁴ HUANG, J. – TSAI, K. S.: Securing authoritarian capitalism in the digital age: The political economy of surveillance in China. *The China Journal*, 2022.

²⁵ ÅKER, P. – KAUN, A.: *Engaging Media: Fan Communities and Shock Advertisements*. 2024.

developed countries has brought about a considerable change in social connections. Rather than depending on physical proximity, individuals are now constantly linked through the internet, regardless of their location. This transformation has had a profound impact on social movements and, by extension, the artistic expressions associated with them. According to the theory of technological determinism, the internet's technology shapes the culture it fosters, including social movements. However, it is crucial to avoid oversimplifying the intricate relationship between the internet and social movements. While the means of communication undeniably influence the messages conveyed, we should exercise caution not to overlook the plethora of factors that contribute to the formation of a social movement. By solely attributing social movements to internet culture, we run the risk of undermining the autonomy and influence of its participants.²⁶

5.3. Online Art Marketplaces and the Global Art Economy

Art marketplaces exist in diverse forms and serve varying purposes, but fundamentally, they provide a platform for artists to sell their artwork and maintain their creative autonomy. The rise of the internet has greatly expanded opportunities for artists, with online art marketplaces representing a significant example of this growth. To truly understand the impact of these platforms on artistic freedom, it is crucial to consider their role within the broader art world and economy. Despite the abundance of physical and online art marketplaces, they can generally be classified as either auction sites or e-commerce platforms.

The presence of auction sites like Christie's and Sotheby's, which specialize in selling visual art, reveals the strong global demand for artworks in the art economy. On a local level, domestic art marketplaces often reflect their respective regional art economies and offer artists a valuable gateway into the art market. An important advantage of auction sites is that artists do not need to engage in direct marketing, as their artwork is exposed to a wide audience of potential buyers. However, the auction process inevitably leads to the commodification of art, imposing a value system that may not align with the perspectives of artists. Analyzing recent events such as the Sotheby's 'Contemporary Art Day Auction' can provide valuable insights into how an art marketplace has the potential to undermine artistic freedom.²⁷

6. Future Trends and Possibilities for Artistic Freedom

²⁶ ENGELBRECHT, J. – LLINARES, S. – BORBA, M. C.: Transformation of the mathematics classroom with the internet. *Zdm*, 2020.

²⁷ ANANTRASIRICHAI, N. – BULL, D.: Artificial intelligence in the creative industries: a review. *Artificial intelligence review*, 2022.

When considering the future trends and possibilities of technology in the realm of artistic creativity, it becomes extremely challenging to accurately forecast the true impact on artistic freedom. This is mainly due to the fact that with any change in technology, there also comes a shift in mindset. It is certain, however, that the rate of technological development in the future will be extravagant, leaving us to speculate on the potential implications.

Looking at the initial stages of this process, some aspects become clearer. Traditional art forms such as painting and drawing have experienced a significant decline in recent decades. However, the advent of artificial intelligence (AI) holds the potential to revive these mediums by producing highly realistic digital simulations. If this comes to fruition, it may lead to a reversal of the cultural lag experienced during the digital shift, as new generations will grow up in a digital world that reflects the aesthetics of the past. As a result, there could be a resurgence of past art ideals and values.

Moreover, as mentioned earlier, there is a possibility of autonomous AI art facing censorship. In response, there may be a return to utilizing AI as a means to circumvent oppressive human oversight. By outsourcing creativity to AI, the art produced can be shielded under the guise of human creation, therefore bypassing any form of censorship. This approach represents a truly uncensored act.²⁸

6.1. Artificial Intelligence and Artistic Creation

Currently, artificial intelligence (AI) has reached the highest level of complexity in the field of visual art. While algorithms are often used to edit and manipulate existing images and videos to create new visual effects, the true potential of AI lies in its ability to generate completely original visual content. This involves training a machine learning algorithm on a dataset of human-made artwork from a specific style or genre. After being trained, the algorithm can produce images that closely resemble the style of the training set. A recent example of this is the increasing popularity of deep art style images. As AI continues to advance, it may even surpass human artists in creating images. However, this progress gives rise to concerns about artistic freedom and identity. Firstly, it raises the question of whether human artists can create without the constant worry of AI producing something similar and potentially infringing on copyright. Furthermore, as AI-generated art improves, AI artworks may be seen as direct replacements for art made by humans, thus diminishing the value and legitimacy of human artists and their creations. Lastly, we must consider the abstract idea that every act of creation involves destruction. Traditionally, when an artist creates a work of art, they must give up the possibility

²⁸ ANANTRASIRICHAI, N. – BULL, D.: Artificial intelligence in the creative industries: a review. *Artificial intelligence review*, 2022.

of creating other pieces. However, AI's ability to generate an infinite number of variations of an image may limit our understanding of artistic creation and compromise the integrity of producing a singular piece.²⁹

The exponential progress of AI technology has opened up a plethora of possibilities in the field of art production. Initially, basic algorithmic programs emerged that demonstrated the capability to compose, arrange, and even generate original musical compositions. However, skeptics persisted in their skepticism, maintaining that these AI creations could never fully replace the creativity and expertise of human artists. Nevertheless, even in these early stages, concerns regarding copyright and ownership started to surface. Interestingly, many individuals were oblivious to the fact that some of their beloved computer-generated masterpieces were not the creations of humans, but rather collections of numerical patterns stored in a database. As algorithmic composition continues to gain popularity across various music genres, differentiating between creations crafted by humans and those crafted by AI is becoming an increasingly complex task.³⁰

6.2. Virtual Reality and Immersive Art Experiences

The future holds great potential for virtual reality (VR) technology to revolutionize the art world. This transformative technology has the ability to enhance artistic freedom by introducing innovative methods of conveying ideas and emotions. Artists and developers are already creating specialized tools for VR, allowing for the creation of 3D sculptures and paintings in mid-air. The interactive nature of VR opens up new artistic possibilities and encourages exploration. Constructing 3D virtual worlds also introduces new forms of storytelling and expression, allowing viewers to engage with and even become a part of the art. Furthermore, VR provides a safe platform for communicating controversial or radical concepts, providing an escape from the limitations of physical reality. VR art offers viewers a glimpse into the boundless creative visions of artists, unrestricted by the constraints of the real world. Additionally, VR has the potential to make art and design more accessible and inclusive.

Currently, 3D software and art for video games can be expensive and complicated, limiting access. However, user-friendly VR interfaces will soon make freeform 3D modeling and sculpting accessible to anyone with a VR headset, essentially giving them a virtual art studio. This inclusivity will bring diversity to the

²⁹ BELLAICHE, L. – SHAHI, R. – TURPIN, M. H. – RAGNHILDSTVEIT, A. – SPROCKETT, S. – BARR, N., – SELL, P.: Humans versus AI: whether and why we prefer human-created compared to AI-created artwork. *Cognitive Research: Principles and Implications*, 8(1), 2023. 42.

³⁰ ARIS, S. – AEINI, B. – NOSRATI, S.: A digital aesthetics? Artificial intelligence and the future of the art. *Journal of Cyberspace Studies*, 2023.

art community and expand the range of acceptable expressions. On the other hand, a future where individuals spend most of their lives in virtual realities may diminish the impact of art in the real world. VR art, like all VR media, can only hold influence within the virtual environment and may weaken art's potential as a catalyst for social change.³¹

6.3. Blockchain Technology and Art Authentication

The matter of art authentication has been a long-standing issue, presenting challenges to both buyers and sellers in the art market. The primary motivation behind the need for art authentication is to address the imbalance of information between the involved parties. It is certainly reasonable for consumers to have doubts about the validity of the art they intend to purchase. Previous attempts to tackle this problem have involved the use of technology, such as chemical tests, x-rays, and UV lights. However, these methods often intrude upon the artwork and carry the potential risk of causing damage. Unfortunately, there is always a chance of harm, or even complete destruction, to a piece while attempting to establish its authenticity. Furthermore, these scientific techniques can only be applied to the specific work in question and cannot guarantee its genuineness. They merely indicate whether the work is a forgery when the results fail to align with established facts about the artist. Consequently, many artworks are left in a state of uncertainty—neither definitively proven as forgeries nor possessing sufficient evidence to be recognized as authentic. Thus far, no method has succeeded in providing a foolproof and convenient solution to art authentication.

In today's digital age, the problem of forgeries has worsened due to the ease of replicating and producing artworks. This increased accessibility has led to a surge in forgeries across all levels of quality. As a result, this issue has extended to the traditional art market, with some individuals unknowingly choosing to purchase physical forgeries rather than being aware that a digital reproduction is inauthentic.³²

7. Conclusion

The case studies demonstrate that the internet has not only brought new forms of artistic expression and artwork, but has also expanded the possibilities for freedom of expression. Additionally, it has enabled artists to reach new audiences and create work independently outside of conventional art institutions. This has led

³¹ XU, Y. – DOU, W.: On the Integration and Development of Artistic Creativity and Digitalization. *SHS Web of Conferences*, 2024.

³² MUBARAK, F. – SUOMI, R.: Elderly forgotten? Digital exclusion in the information age and the rising grey digital divide. *INQUIRY: The Journal of Health Care Organization, Provision, and Financing*, 2022. 59, 00469580221096272.

to the emergence of greater artistic freedom and is connected to the current rise in value-free creative practice in art and cultural content creation. One major factor contributing to this changing landscape is the effect of copyright law, which has been examined in the two works by Stalder. Traditionally, copyright law aims to safeguard authors' economic interests. Stalder argues that throughout the past 300 years, no other legislation has been as successful in constraining the interactive process between artists and their audience as copyright law. He sees the internet as a force that challenges the fundamental principles of copyright law, suggesting that it can guide society towards a post-capitalist culture that promotes free sharing. This perspective is also evident in the recent Creative Commons licensing initiative, which offers an alternative to traditional copyright and allows artists to share their work with the public under more permissive terms, while retaining certain rights. With over 50 million works already using Creative Commons licensing, it can be seen as indicative of a broader shift in attitudes towards art and its societal role.

7.1. Summary of Key Findings

- The metaphor of an 'explosion' is used to depict the immense power of new information technology.
- This explosion has allowed artists to liberate themselves from the conventional reliance on influential sources of sponsorship and the limitations imposed on content and form by these associations.
- Concurrently, the explosion has resulted in an overwhelming abundance of information and intensified competition for attention, both of which have become scarce resources.
- The capacity of art to serve as a means of social criticism and a formidable challenge to prevailing beliefs has significantly diminished, accompanied by a substantial shift in the concept of artistic freedom itself.
- Although new technology holds tremendous potential in expanding the scope and impact of art, it is crucial not to underestimate the actual and potential threats it poses to artistic independence, as well as the survival and sustainability of art and culture in various societies.
- All in all, the future prospects for artistic freedom within the context of information abundance are highly uncertain and open to interpretation.

Key findings that have emerged from work on the impact of new information technology on artistic culture can be summarised as follows:

7.2. Implications for the Future of Artistic Freedom

In its current stage of development, the internet has a dual nature when it comes to artistic freedom. It possesses the potential to both enhance and restrict it. The

crucial determinant, akin to other freedoms, is the content itself. A free and unimpeded flow of information serves as the life force of art. Without it, the artist is unable to fulfill their purpose of conveying reality as they perceive it. This sentiment is best encapsulated by Zhao Bandi, a dissident artist from China, who stated, "As an artist, you are both an observer and a reflector of reality. You cannot reflect what you have not observed." Throughout history, language has been the primary conduit for artistic inspiration and the expression of ideas. It has manifested in countless formats, such as poetry and graffiti, often deeply rooted in culture or specific events. Language remains highly susceptible to political and social manipulation, making it challenging for artists who engage in politically or culturally critical works to articulate themselves. This invariably entails a compromise between what the artist deems appropriate to express and what they can safely express. The degree of freedom an artist possesses is directly proportional to the level of control exerted over language.

This paper represents an investigative attempt to comprehend the intricate connection between the internet, society, and the level of autonomy that artists experience. It is essential to grasp the consequences of the internet, which acts as the dominant source of information and communication globally, on societal matters. When it comes to artistic expression, these consequences could be significant. Internet technology is already impacting how art is created, shared, and consumed. While there is currently limited scientific evidence indicating a substantial alteration in artistic freedom, the possibility of such a change should not be overlooked.

Bibliography

ÅKER, P. – KAUN, A.: *Engaging Media: Fan Communities and Shock Advertisements*. 2024.

ALAILY, A.: MGM Studios, Inc. v. Grokster Ltd. 380 F. 3D 1154 (9TH CIR. 2004). *DePaul Journal of Art, Technology & Intellectual Property Law*, 15(1), 221.

ANANTRASIRICHAH, N. – BULL, D.: Artificial intelligence in the creative industries: a review. *Artificial intelligence review*, 2022.

ARIS, S. – AEINI, B. – NOSRATI, S.: A digital aesthetics? Artificial intelligence and the future of the art. *Journal of Cyberspace Studies*, 2023.

BELLAICHE, L. – SHAHI, R. – TURPIN, M. H. – RAGNHILDSTVEIT, A. – SPROCKETT, S. – BARR, N., – SELI, P.: Humans versus AI: whether and why we prefer human-

created compared to AI-created artwork. *Cognitive Research: Principles and Implications*, 8(1), 2023.

BIANCHI, N. – PARADISI, M.: *Countries for Old Men: An Analysis of the Age Pay Gap*. 2024.

CARTA-MANIAS, R.: *You don't have to be poor to be an artist: Rejecting the old ways of the London Art market, many artists are starting their own alternative business models*. 2020.

CAYARI, C.: Popular practices for online musicking and performance: Developing creative dispositions for music education and the Internet. *Journal of Popular Music Education*, 2021.

CUNY, L.: Progressive autonomy of artistic freedom in international law: The contribution of the UN in promoting new economic, social, and cultural rights-based approaches. *Art and Human Rights*, 2023.

ENGELBRECHT, J. – LLINARES, S. – BORBA, M. C.: Transformation of the mathematics classroom with the internet. *Zdm*, 2020.

ERSOY, Ö.: Truth or dare? Curatorial practice and artistic freedom of expression in Turkey. *Curating Under Pressure*, 2020.

GAVIRIA, P. P.: *Leticia Parente: Embodying New Media Art Strategies in 1970s Brazil*. 2020.

GRAY, J. E.: *Google rules: The history and future of copyright under the influence of Google*. 2020.

HAJIRASOULI, A. – BANIHASHEMI, S.: Augmented reality in architecture and construction education: state of the field and opportunities. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 19(1), 2022.

HUANG, J. – TSAI, K. S.: Securing authoritarian capitalism in the digital age: The political economy of surveillance in China. *The China Journal*, 2022.

JEAN-BAPTISTE, C.: *Cyberbullying: The digital world of awareness and emerging concerns*. 2021.

JEYARAJ, J. S.: Embracing the Global Tapestry: Exploring the Aspects of Transnationalism. *Bodhi International Journal of Research in Humanities, Arts and Science*, 7(1), 2023.

LAGHARI, A. A. – WU, K. – LAGHARI, R. A. – ALI, M. – KHAN, A. A.: A review and state of art of Internet of Things (IoT). *Archives of Computational Methods in Engineering*, 2021.

LINFORD, J.: Copyright and attention scarcity. *Cardozo L. Rev.*, 2020.

MARELLI, M.: The SolarWinds hack: Lessons for international humanitarian organizations. *International Review of the Red Cross*, 2022.

MUBARAK, F. – SUOMI, R.: Elderly forgotten? Digital exclusion in the information age and the rising grey digital divide. *INQUIRY: The Journal of Health Care Organization, Provision, and Financing*, 2022.

NASIR, J. – KOTHIAL, A. – BRUNO, B. – DILLENBOURG, P.: Many are the ways to learn identifying multi-modal behavioral profiles of collaborative learning in constructivist activities. *International Journal of Computer-Supported Collaborative Learning*, 16(4), 2021.

RANNEY, M. L. – PITTMAN, S. K. – RIESE, A. – KOEHLER, C. – YBARRA, M. L. – CUNNINGHAM, R. M. – ROSEN, R. K.: What counts? A qualitative study of adolescents' lived experience with online victimization and cyberbullying. *Academic pediatrics*, 20(4), 2020.

Sápi, E.: Authors' Moral Rights in the Digital Environment, *Journal of Digital Technologies and Law*. 2024/2, 141–162.

SAVAGLIO, C. – GANZHA, M. – PAPRZYCKI, M. – BĂDICĂ, C. – IVANOVIĆ, M. – FORTINO, G.: Agent-based Internet of Things: State-of-the-art and research challenges. *Future Generation Computer Systems*, 102, 2020.

SINGH, P. – DWIVEDI, Y. K. – KAHN, K. S. – SAWHNEY, R. S. – ALALWAN, A. A. – RANA, N. P.: Smart monitoring and controlling of government policies using social media and cloud computing. *Information Systems Frontiers*, 22, 2020.

STRYCHARZ, J. – SMIT, E. – HELBERGER, N. – VAN NOORT, G.: No to cookies: Empowering impact of technical and legal knowledge on rejecting tracking cookies. *Computers in Human Behavior*, 120, 2021.

TONTODIMAMMA, A. – NISSI, E. – SARRA, A. – FONTANELLA, L.: Thirty years of research into hate speech: topics of interest and their evolution. *Scientometrics*, 2021.

TRAUTMAN, L. J.: Virtual art and non-fungible tokens. *Hofstra L. Rev.*, 2021.

VALENZUELA-GARCÍA, N. – MALDONADO-GUZMÁN, D. J. – GARCÍA-PÉREZ, A. – DEL-REAL, C.: Too lucky to be a victim? An exploratory study of online harassment and hate messages faced by social media influencers. *European journal on criminal policy and research*, 29(3), 2023.

VAN LAAR, E. – VAN DEURSEN, A. J. – VAN DIJK, J. A. – DE HAAN, J.: Measuring the levels of 21st-century digital skills among professionals working within the creative industries: A performance-based approach. *Poetics*, 81, 2020.

WYSZOMIRSKI, M. J.: *The politics of arts policy: Subgovernment to issue network. America's commitment to culture*. 2021.

XU, Y. – DOU, W.: On the Integration and Development of Artistic Creativity and Digitalization. *SHS Web of Conferences*, 2024.

RÉVÉSZ GÁBOR*

The role of media in the psychological development of children

Abstract : Psychosexual development and sexual activity of juveniles, along with the influencing effects and dangers in the context of nowadays' information society is an increasingly important topic, from which one prominent element consists of the effects deriving from the current technological environment and the different kinds of media. Thus, the goal of the current paper is to introduce, yet without own research findings and given the size of the topic, with only some highlights, the relevant factors including the type and content available on television and other, more interactive kind of electronical devices, and how they affect in general the socialization processes and psychological, not necessarily psychosexual but psychosocial and cognitive development of children.

Keywords: children, psychological development, socialization, information society, digital media, social media

Absztrakt: Napjaink információs társadalmában a fiatalkorúak pszichoszexuális fejlődése és szexuális aktivitása változó világunk potenciálisan negatívan érintett aspektusai mellett egy kiemelt téma, melyben külön figyelmet érdemel a modern technológia környezet és a különböző fajtájú média hatása. Jelen írás célja – a terület nagyságára tekintettel, egyúttal még saját kutatási eredmények nélkül – egyfajta bevezető jelleggel bemutatni bizonyos médiumokat kiemelve azt, hogy általánosságban miként befolyásolhatják a szocializációs folyamatokat és a gyermekek pszichológiai (nem szükségszerűen pszichoszexuális, de társas és kognitív) fejlődését.

Kulcsszavak: gyermekek, pszichológiai fejlődés, szocializáció, információs társadalom, digitális média, közösségi média

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.273-282>

1. Introduction

Psychosexual development and sexual activity of juveniles in relation to the risk factors in the information society that potentially lead to deviances (including becoming victims or offenders, suicides, mental illnesses etc.) is an important and actual matter. Within our fast-changing world, it is crucial to place enough attention

* Révész Gábor, PhD-hallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék. Témavezető: Csemáné Dr. Váradi Erika egyetemi docens

to this area, as sexuality, also the development of sexuality becomes a major part of a person's life, affecting personality and behavior, especially once sexual motivation and sexual behavior start to appear in adolescence, however even before that, it already influences an individual's life from the beginning through gender roles, for example. Moreover, it does not stop on the individual level because sexuality is mainly social in its nature, becoming an integral part of the human culture and society on different levels as well. While sexuality is exciting enough even in itself, the society that we live in, also adds certain aspects, and leads to interesting phenomena but also potential issues that we should care about.

As one of the most important environmental factors, that we can also simply refer to as the big context, the current writing is meant to briefly introduce, without full depth, focusing on a few important aspects, the information society and the media in relation to their effect on the development of children nowadays, yet not necessarily with a sexuality focus but rather in a more general way, from a socialization and psychological perspective.

2. Information society

As we will discuss the mentioned technologically advanced environment characterizing our era, first we must define it and highlight its most important features to understand its impact on today's people, especially concerning the children.

We can describe information society as a society characterized by a high level of information intensity in the everyday life of most citizens, in most organizations and workplaces, using common or compatible technology for a wide range of personal, social, educational and business activities, and by the ability to transmit, receive, and exchange digital data rapidly between places irrespective of distance^{1 2 3}.

In general, we can say that the usage and knowledge of information occurs on a quite high level in a technologically advanced environment where some form of computer technology can be found almost everywhere, functioning as a common accessory for humans, making it one of its most important features. And thanks to the high level of information and communication technologies, it allows them to interact with each other and share information and content regardless of space constraints even without time delay.

Using some kind of electronic accessory (e.g. smartphone) has become a natural part of our daily life and we even feel it essential now, showing our dependency to

¹ HANNA, K. T.: What is an information society?. *TechTarget*, 2022.

<https://www.techtarget.com/whatis/definition/Information-Society> (2023.10.06.)

² SUS, V.: Information Societies: Definition, Examples, Pros & Cons. *Helpful Professor*, 2023.

<https://helpfulprofessor.com/information-societies/> (2023.10.06.)

³ WEBSTER, F.: *Theories of the Information Society (3rd Edition)*. Routledge, 2013.

fully function in forms of anxiety without our devices⁴. We have a great level of knowledge which we can also access through them (even though the amount of information is so vast that it can already confuse us, not to mention the question of information validity). And even though personal interaction remains an important human need (which cannot be truly replaced yet at all), telecommunication takes a major part of our conversations nowadays, which seems to be further increasing in more realistic virtual environments in the future.

This also means that psychological development and socialization for young individuals differs greatly from those who have grown up in previous eras, while the way as interpersonal communication takes place and the (technological and social) environment at all also changed a lot, making childhood and adolescence a completely different experience currently than that of older people.

3. Socialization

Socialization is the lifelong process of an individual during which its behavior, values, attitudes, skills, and motivations get closer and closer to what is meant to be good and expected in a certain culture and society regarding their current and future social roles. This means that one gathers experiences in the social environment around them (which is usually always present beside the physical environment) and these experiences form their thinking (both rational and emotional), behavior, and personality in general, in a certain way, mostly to fit somehow and be able to efficiently interact with others⁵.

Naturally, the very first socialization environment for a child is their family where they start to acquire basic social skills and get certain social information about relationships, roles etc. However, while growing older and encountering new social environments, other agents appear as well (e.g. school), which all affect socialization simultaneously, with a certain but different importance, also changing with age. As the young individual is getting older, different agents change in values. There is a general tendency that, as children grow into adolescence, the importance of peer relationships starts to become more and more prioritized over family, while also gaining more privacy and autonomy for themselves as they go through a very significant phase of personality development⁶.

Socialization plays an important role in developing different kinds of social skills while the child interacts with other people in the social environment or observes

⁴ BHATTACHARYA, S. – BASHAR, M. A. – SRIVASTAVA, A. – SINGH, A.: Nomophobia: No mobile phone phobia. *Journal of family medicine and primary care*, 2019/8(4), 1297-1300.

⁵ PARKE, R. D. – LEIDY, M. S. – SCHOFIELD, T. J. – MILLER, M. A. – MORRIS, K. L.: Socialization. *Encyclopedia of Infant and Early Childhood Development*, 2008, 224-235.

⁶ COLE, M. – COLE, S. R.: *Fejlődéslektan*. Budapest: Osiris Kiadó, 2006.

interactions and any behaviors by others that serves as behavior modeling. It is important to note that in this technologically advanced information society which we currently live in, a huge part of this kind of social information may come indirectly through the internet or from television (or any media), which are, strictly taken, not live interactions (even if some part of them happen in real-time through streaming). These “information transmitters” are different kinds of media from which the most significant ones mostly take digital forms nowadays, as rich and often attention-grabbing audio-visual stimuli, and play a serious role in a child’s life from early age.

4. Socialization and development in the information society

Information society has its own special characteristics which changed socialization a lot. Traditionally a person grew up in a certain family, in a certain city, somewhere around the globe in a specific subculture. With aging, school meant the most important socialization factor beside family but still on a local level. What information society really changed, was the removal of space and time boundaries, so that we can reach beyond our limits. When we talk about media consumption now, it means that digital content from anywhere can influence the socialization of someone else even on the opposite side of the globe through the internet connecting them, significantly increasing information sharing and cultural blending. The boundaries have been removed, and other, much more global phenomena replaced, leaving socialization only partially local. The world has mentally been expanded for the individual. Larger scale social phenomena may occur than ever before due to the connectivity provided by the internet. Different trends, challenges, memes, ideologies, social movements etc. can easily appear somewhere then spread quickly throughout the world, reaching anyone using a certain media platform or website, while we also regularly hear or read news from the world (due to the amount of overall information, always selectively). A child experiences life on a much more global scale from the beginning. And the fact that a significant part of events takes place in the online virtual space, also makes it much more uncontrollable and sometimes even dangerous especially for children.

A huge part of socialization in the information society takes place in the online space through different kind of social and other media platforms⁷. Even when someone is physically together with their family, they might still watch or play something, or they talk to or chat with someone else who is not directly present. Children get used to it already in early age, and once they also learn how to control these devices (which does not take too much time) and gain access to them, they can consume a lot of media content which are easily accessible on the internet.

⁷ GENNER, S. – SÜSS, D.: Socialization as media effect. *The international encyclopedia of media effects*, 2017/1.

During the earlier stages of children's lives, it may still be easier to control device time or media content as a parent but later when they become adolescents, previous interpersonal boundaries with them start to reshape with the necessity of providing more and more privacy, also increasing the chances of experiencing inappropriate, potentially harmful content as well.

Something no longer needs to be funny and happen locally at the same time where we experience it personally, but instead, now it only needs to be funny (can be applied to any other similarly emotionally loaded content as well) and thanks to social media platforms, having certain ideal features, it may go viral through the internet all over the world. Just like local events can spread away, other media content from far can reach us too.

5. Media usage

We can see changing tendencies in the usage of different media types by juveniles of newer generations. While TV and radio played much bigger role in the lives of current adults and elders (not even talking about newspapers or books much earlier), children nowadays rather spend most of their media use time with the newer, interactive type of media which involves them much more, also enables social interactions depending on the platform, making virtual space an active socialization environment, and provides even higher intensity and variety of stimuli, while also giving them the possibility to choose whatever content they want to consume. However, it is important to note that media platforms on the internet have algorithms which track and analyze usage information of users, then personalize automatically offered content based on user behavior (view time, likes, searches etc.), limiting selections of content in a certain way unless someone intentionally breaks the circle to come out of the "bubble"⁸. From one side this can be a useful feature because the amount of information and content is unimaginably huge, and we would be more likely to care about things that we are interested in. On the other hand, it might also lead to narrowing it down only for a certain kind or topic, potentially making problems especially for teenagers (but for anyone too). While there are lots of very useful, educational, constructive content too available throughout the internet if we manage to find them, other kinds may lead to harmful consequences, influencing one's development and behavior in wrong ways, so it matters a lot how someone can navigate in the "digital ocean".

⁸ SPOHR, D.: Fake news and ideological polarization: Filter bubbles and selective exposure on social media. *Business information review*, 2017/34(3).

Based on a fresh survey conducted in the U.S.⁹, almost all teens have access to digital devices now, such as smartphones and laptops, and they report using the internet multiple times on daily basis, half of them even constantly. Although personal interactions and real-life activities still remain important (a considerable number of participants even see their online time as above optimal), this also points out how big impact the media can have on socialization for young generations in these days. According to another similar survey in Hungary¹⁰, more than 80% of adolescents and young adults spend at least 3 hours online (about half of them even more than that) averagely per day.

While the usage of classic digital media types such as TV and radio drastically dropped by now, streaming services and social media platforms have completely taken their place among adolescents. For a more specific view on the latter category, Youtube, TikTok and Instagram are at first places, which not only provide teens a wide range of exciting audio-visual content and some of them function as online communication platforms but have also become the major sources of news from the world. In general, teenagers gather a significant part of their experiences and knowledge by some kind of digital media and communicate with each other through digital platforms on a high extent. Though personal interactions, especially for close relationships, are still the most important for the majority (even though digital and social media addiction appeared as a relatively new phenomenon), they tend to communicate a lot through online platforms, like Messenger, Instagram or Snapchat.

6. Psychological aspects of media

We can clearly see the presence of digital media in our lives, especially for young people (juveniles and young adults). Beside taking a major role in socialization, from a psychological perspective there are several aspects that can be important to highlight. One of the most debated topics, mostly in the early era of television focused on the violence appeared on screen. Not only because it can make aggression to seem accepted and show as a common, even exemplary social phenomenon, but it might also increase the threshold for violent stimuli¹¹. Although this is still an actual issue, there are other potential problems as well, appearing with newer kind of media content and type. Nowadays it is also common on digital platforms that, as social media's one of the most important purposes is to entertain,

⁹ VOGELS, E. A. – GELLES-WATNICK, R. – MASSARAT, N.: *Teens, social media and technology* 2022. Pew Research Center, 2022.

¹⁰ BE SOCIAL DIGITAL AGENCY: *Magyar Tinik a Neten 2023*. <https://onbrands.hu/wp-content/uploads/2023/04/Magyar-Tinik-a-Neten-2023.pdf> (2023.09.05.)

¹¹ SMITH, E. R. – MACKIE, D. M. – CLAYPOOL, H. M.: *Szociálpaszichológia*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2016.

even serious topics might be presented as humorous through self-created and spread memes, losing some of their importance.

Using digital platforms, we cannot be sure whether another user is an actual real person (or the person thought to be), or whether the content is valid or either fake or misleading in some way. Thus, we may either feel a higher level of uncertainty or believe more than should, unless we are able to find a healthy balance between the two which is not easy at all. The way as social media, or the internet, in general works, enables anonymity in most cases, making it harder to evade encountering hidden or fake profiles. Furthermore, as technologies advance, it is more and more possible to create realistic-looking fake content even in audio-visual forms as well, increasing the issue about what is real or not in the media, which can affect children even more due to their lack of experience and caution without a proper guidance.

In relation to anonymity, the digital nature of social media can sometimes make people, both younger and older, behave differently for some reasons¹². Individuals may change their behavior in a way as they would normally not behave in real personal interactions, possibly due to the virtual space lacking several elements (touch, voice, visibility) and meaning more safety (the other personal cannot reach them), especially with full anonymity which can further strengthen certain, even antisocial behaviors for specific people¹³. Although social media platforms would like us to use profiles of our actual identity, they still let us create fake accounts for fun or other purposes, while in other cases digital platforms might enable full anonymity too, making the whole digital world interesting not only from the view of potential victims but also from offenders. However, online space does not necessarily call forth harmful behaviors but can also be an opportunity for socially anxious individuals, for example, to act more freely.

Social media can even make false representations about certain beliefs, norms, behaviors etc. compared to their actual state in society, and thanks to the already mentioned mechanism, it can further lead into a “bubble”, viewing the world from a certain perspective and overrepresenting something as the person will be more likely to only encounter information that confirm it. Even if an idea or behavior is wrong or potentially dangerous, in the online space it might be seemed as “cool” and accepted by many people, making it “trendy”, especially desirable to follow by children who are still more pliable.

The current digital media (and information society) also have another kind of psychological side, rather relating to skill development, information processing and self-control ability. While early digital environment, by using digital devices

¹² LIEBERMAN, A. – SCHROEDER, J.: Two social lives: How differences between online and offline interaction influence social outcomes. *Current opinion in psychology*, 2020/31.

¹³ NOGAMI, T. – TAKAI, J.: Effects of anonymity on antisocial behavior committed by individuals. *Psychological reports*, 2008/102(1).

intensively, can potentially have a negative effect on motoric functions¹⁴, certain social skills and attention on younglings¹⁵, highlighting the importance of playing and exploration in the natural environment, information society's daily life put an increased load to the brain, bombarding with incredible amount of stimuli from multiple sources which can also be hard to handle sometimes. Our modern digital environment is not simply abounding in stimuli, but we can also easily access to rewarding stimuli without many limits, at least in audio-visual digital forms. Although digital content is only audio-visual, covering only two modalities of stimuli (visual and acoustic), which could raise some issues, especially developmentally, for us humans, these are the two most significant ones, being able to satisfy us properly, when we search something enjoyable in the (virtual) environment. Thus, we tend to spend hours regularly to watch videos on social media, or movies and series on streaming platforms, or anywhere on the internet. The potential issue is that, because these stimuli are rewarding and easily accessible as well, they may influence our self-control negatively, by getting us used to intense rewarding without much effort, changing our threshold for rewards, potentially decreasing the ability of delaying gratification (also lowering self-control) and increasing impulsive behaviors, which may impacts children and adolescents even more whose brains are still in active development, possibly leading to addictions too¹⁶. However, this topic is still under debate, and research also shows how an already developed self-control can be a protecting factor against digital addiction¹⁷. For now, we can say that with careful and conscious approach we (and our children) can still become healthy users too in this digital era.

7. Conclusion

In this article we took a brief overview on what kind of modern society we live in currently, what important features it has and how it potentially influences the socialization processes and psychological development of juveniles through digital media.

Information society is mainly characterized by vast amount of knowledge and information transfer, by extensive use of digital devices and telecommunication. Online virtual space has become part of our daily life, we talk to each other, and

¹⁴ KOPASZ A.: A digitális környezet hatása a gyermekek manuális készségének fejlődésére. *XIII. Média-és Internetkonferencia*, 2023. <https://www.youtube.com/watch?v=dVHePYnk55c> (2023.09.19.)

¹⁵ KONOK V. – PERES K. – FERDINANDY B. – JURÁNYI Z. – BUNFORD N. – UJFALUSSY D. J. – RÉTI ZS. – KAMPIS GY. – MIKLÓSI Á.: Hogyan hat a mobilkész-köz-használat az óvodások figyelmére és társas-kognitív készségeire?. *Gyermekeknevelés Tudományos Folyóirat*, 2020/8(2).

¹⁶ ALLCOTT, H. – GENTZKOW, M. – SONG, L.: Digital addiction. *American Economic Review*, 2022/112(7).

¹⁷ SCHULZ VAN ENDERT, T.: Addictive use of digital devices in young children: Associations with delay discounting, self-control and academic performance. *PloS one*, 2021/16(6).

share experiences and events on social media platforms which already give place for social events too, but it is just expected to go even further in the future. Although personal interactions and “real life” is still important, we create and consume large amount of digital content on different electronic devices. These kinds of digital platforms have especially become essential part of younger generations’ lives who spend significant number of hours online on daily basis where lots of their social events and interpersonal communications take place, serving as a new space for socialization.

This kind of digital era has its own features which hold great possibilities but also potential harm without necessary caution. This is a relatively new world, on a much global, world-wide scale where the internet connects us on virtual platforms interculturally, and provide incredible amount and variety of digital content, making the world stimuli-rich and interconnected. However, this environment’s highly digital nature may cause certain issues as well, possibly for anyone, but may affecting younger children even more. Both positive and unwanted content can reach them (just like us), and to a certain extent it’s up to us, as simple users or maybe even as editors or creators, whether digital media can serve as a useful, constructive tool, as it could ideally be, or mislead to unintended directions.

Bibliography

ALLCOTT, H. – GENTZKOW, M. – SONG, L.: Digital addiction. *American Economic Review*, 2022/112(7), 2424-2463. <https://doi.org/10.1257/aer.20210867>

BE SOCIAL DIGITAL AGENCY: *Magyar Tinik a Neten 2023*. <https://onbrands.hu/wp-content/uploads/2023/04/Magyar-Tinik-a-Neten-2023.pdf> (2023.09.05.)

BHATTACHARYA, S. – BASHAR, M. A. – SRIVASTAVA, A. – SINGH, A.: Nomophobia: No mobile phone phobia. *Journal of family medicine and primary care*, 2019/8(4), 1297-1300. https://doi.org/10.4103%2Fjfm.pc.jfm.pc_71_19

COLE, M. – COLE, S. R.: *Fejlődéslelektan*. Budapest: Osiris Kiadó, 2006.

GENNER, S. – SÜSS, D.: Socialization as media effect. *The international encyclopedia of media effects*, 2017/1, 1-15. Wiley Online Library. <https://doi.org/10.1002/9781118783764.wbieme0138>

HANNA, K. T.: What is an information society?. *TechTarget*, 2022. <https://www.techtarget.com/whatis/definition/Information-Society> (2023.10.06.)

KONOK V. – PERES K. – FERDINANDY B. – JURÁNYI Z. – BUNFORD N. – UJFALUSSY D. J. – RÉTI ZS. – KAMPIS GY. – MIKLÓSI Á.: Hogyan hat a mobil eszköz-használat az óvodások figyelmére és társas-kognitív készségeire? *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 2020/8(2), 13-31. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2020.2.13.31>

KOPASZ A.: A digitális környezet hatása a gyermekek manuális készségeinek fejlődésére. *XIII. Média- és Internetkonferencia*, 2023. <https://www.youtube.com/watch?v=dVHePYnk55c> (2023.09.19.)

LIEBERMAN, A. – SCHROEDER, J.: Two social lives: How differences between online and offline interaction influence social outcomes. *Current opinion in psychology*, 2020/31, 16-21. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2019.06.022>

NOGAMI, T. – TAKAI, J.: Effects of anonymity on antisocial behavior committed by individuals. *Psychological reports*, 2008/102(1), 119-130. <https://doi.org/10.2466/pr0.102.1.119-130>

PARKE, R. D. – LEIDY, M. S. – SCHOFIELD, T. J. – MILLER, M. A. – MORRIS, K. L.: Socialization. *Encyclopedia of Infant and Early Childhood Development*, 2008, 224-235. <https://doi.org/10.1016/B978-012370877-9.00152-3>

SCHULZ VAN ENDERT, T.: Addictive use of digital devices in young children: Associations with delay discounting, self-control and academic performance. *PloS one*, 2021/16(6), e0253058. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0253058>

SMITH, E. R. – MACKIE, D. M. – CLAYPOOL, H. M.: *Szociálpszichológia*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2016.

SPOHR, D.: Fake news and ideological polarization: Filter bubbles and selective exposure on social media. *Business information review*, 2017/34(3), 150-160. <https://doi.org/10.1177/0266382117722446>

SUS, V.: Information Societies: Definition, Examples, Pros & Cons. *Helpful Professor*, 2023. <https://helpfulprofessor.com/information-societies/> (2023.10.06.)

VOGELS, E. A. – GELLES-WATNICK, R. – MASSARAT, N.: *Teens, social media and technology* 2022. Pew Research Center, 2022. <https://www.pewresearch.org/internet/2022/08/10/teens-social-media-and-technology-2022/>

WEBSTER, F.: *Theories of the Information Society (3rd Edition)*. Routledge, 2013.

SOMOSKÓI SOMA*

Purchase of agricultural land for the sake of solar power plant investment

Absztrakt: Nagy területi igényvel rendelkező napelempark létesítése során előzetes problémaként merül fel, hogy jogi személy befektető külterületi, földforgalmi törvény hatálya alá tartozó ingatlan tulajdonjogát nem tudja megszerezni, amíg az ingatlant a művelés alól ki nem vonják. Emiatt kétféle módja van a befektetés első fázisát megelőző területhasználat megváltoztatásának. Egyik a földforgalmi törvény hatálya alatt álló használati jog megszerzése és adásvételi előszerződéssel a terület tulajdonjogának későbbi biztosítása, míg a másik a helyi önkormányzat közbeiktatásával történő tulajdonszerzés.

Kulcsszavak: napelempark, nagyberuházás, földforgalom, stratégiai megállapodás, művelési ág, önkormányzati tulajdon, önkormányzati földhasználat

Abstract: During the establishment of a solar park with a large area requirement, a preliminary problem arises that legal entity investors cannot acquire the ownership of property outside the scope of the Land Transfer Act until it is taken out of agricultural use. For this reason, there are two ways to change the land use prior to the first phase of the investment. One is the acquisition of the right of use under the scope of the Land Transfer Act and the subsequent securing of the ownership of the area with a pre-purchase agreement, while the other is the acquisition of ownership through the intervention of the local government.

Keywords: solar park, major investment, land transaction, strategic agreement, cultivation branch, municipal property, municipal land usage

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.283-299>

1. Introduction

In recent years, we have all faced with changes in the price of electricity. Nowadays, companies and investors who act responsibly, adapting to the changed circumstances, invest in industrial solar systems in order to significantly reduce future energy price fluctuations. With the current electricity prices, the investment will pay for itself within a few years, thus bringing back the amount of the investment. It is especially beneficial for businesses with high energy consumption

* dr. Somoskői Soma, PhD-hallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Civilisztika Tudományok Intézete, Agrár- és Munkajogi Tanszék. Témavezető: Dr. Olajos István egyetemi docens

that their energy costs can be planned, their dependence on energy providers is reduced, they gain a competitive advantage, and in the midst of carbon neutrality efforts, it represents a non-negligible marketing advantage.

In the context of agricultural law and the Hungarian real estate structure, there are two main problems that a legal entity investor has to face when he wants to establish a solar power park on an exterior land under cultivation. Firstly, the Land Transfer Act does not allow legal entities to acquire ownership of lands subject to the Land Transfer Act¹, and secondly, the land involved in the investment is almost without any exceptions owned by different owners, often in joint ownership, and registered as separate properties under separate parcel numbers at the Land Registry Office, which makes the whole contracting and land acquiring procedure extremely lengthy and complicated.

My present article aims to highlight some elements of my PhD research, which aims to reveal the regulations regarding the implementation of solar power parks by legal entities that feeds back electricity into the central system.

2. The first solution: the preliminary sales contracts²

To overcome the difficulties of legal entities in acquiring land ownership, my first – less efficient – proposed solution for any investor is to enter into long-term leases with the owners of the property to be acquired in order to obtain the right to use the land to be affected by the investment. These leases must be concluded for a period of at least 6 years, since the Lta. states that land use right shall not exist on condition that the party acquiring the land use right undertakes in the contract for the transfer of land use right (hereinafter referred to as: “land use agreement”) to maintain compliance with conditions set out in the Lta. during the term of the land use agreement, and not permit third-party use of the land, and to use the land himself, and in that context to fulfill the obligation of land use.³

So with a long-term lease agreement investors get the right to use the land – on which they want to accomplish their investment – agriculturally. With this they won't be able to start their investment, so at the end of this term the land utilization has to be changed from agricultural usage to industrial utilization. In order to do so, at the same time the investor signs the lease agreement, the parties also have to sign

¹ Act CXXII of 2013 on Transactions in Agricultural and Forestry Land (hereafter referred to as: Land Transfer Act or Lta.) Section 9 (1) c): „Ownership of land may not be acquired by legal persons, except as provided for in this Act.”

² See more: OLAJOS I.: A Földforgalomhoz kapcsolódó szerződések anyagi és eljárási kérdései. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Section Juridica at Politica*, 2017/1. p. 381-392.

³ Lta. section 42 (1) compare to OLAJOS I.: Földjogi Kiskaté – kérdés, felelet a magyar földjog aktuális kérdéseiről. *Miskolci Jogi Szemle*, 2017/2. különszám p. 409-417

a preliminary sales contract, which can be closed after 6 years - by the end of the lease agreement -, to acquire the ownership of the industrial land.⁴

According to the Lta., ownership acquisition rights shall exist on condition that the acquiring party undertakes in the contract for the transfer of ownership not to permit third-party use of the land, and use the land himself, and in that context to fulfill the obligation of land use, and agrees not to use the land for other purposes for a period of five years from the time of acquisition.⁵ This 5 year restriction is what makes it necessary to sign at least 6 years long lease agreements.

This solution is problematic not only because of its length, but also because the Hungarian agricultural law also includes the institution of the pre-lease right, which belongs to every natural and local agricultural legal person according to the 46. § of the Lta. These persons may conclude the lease contract instead of the investor, in the order provided by the Lta., which makes it impossible to carry out the investment. There are some given cases listed in the act, in which the pre-lease right cannot be exercised, namely “The right of first refusal shall not apply

- to any lease agreement between close relatives; or
- to farm-transfer contracts which aim to transfer the land use right; or
- to lease arrangements between an agricultural producer organization, as the land user, and any member thereof who has at least 25 percent ownership share, or his/her close relative, or any person employed by such organization for at least three years, as the landlord;
- to any lease arrangement for forest land between a forest management association, as the land user, and its member, as the landlord;
- to lease arrangements relating to farmsteads.”⁶

In practice, neither the right of first refusal nor its exceptions can benefit the large investor, as they essentially facilitate the acquisition of land use right by farmers under a leasehold, and thus work against a large investor. The high degree of luck element precludes an investor from acquiring the land use right through a lease agreement and then using the pre-contractual sale and purchase methodology to acquire the property.

Should any investor be lucky enough that no person entitled to their first right of refusal exercises their first refusal right, a lease contract is concluded between the landowner and the investor, after the contract has been approved by the specialized administrative body.⁷ From this moment, the lessor is not allowed to change the purpose of the land utilization for 5 years. If any investor is about to start a big solar

⁴ CsÁK Cs.: A fenntarthatóság természeti erőforrásgazdálkodás jogi szabályozása. *Műszaki Földtudományi Közlemények*, 2013/2. p. 73-86

⁵ Lta. section 13 (1)

⁶ Lta. section 48 (1)

⁷ Lta. section 51 (1)

power park investment on the 1st of June 2023, the actual works could only start in 2029, and until that time comes, the investor is obliged to use the land agriculturally, for which big companies are not ready for.

3. Problems arising from the preliminary sales contracting

The right of land use acquired by the lease agreement does not allow the use of the agricultural land for industrial purposes. The solution to this issue is to acquire the ownership of the property.

Since legal persons, including business companies, cannot acquire the ownership of agricultural lands in Hungary – with the narrow exceptions set out in the Lta. – the acquisition procedure must be structured properly, and before the conclusion of the sales contract, arrangements must be made to ensure that the land is transferred in a state in which the property is extracted from cultivation, this being the case, the restrictions on agricultural lands do not apply and the legal person carrying out the investment can acquire the land.

Given that this is a long period of uncertainty, it is advisable to settle the obligations of the parties in a preliminary sales contract concluded at the same time as the long-term lease agreement, in which the investor's obligation is essentially limited to financing the extraction. I must mention the jurisprudential point inherent in the pre-contract, namely that the seller's obligation is not merely to transfer the "thing" (the property) – "dare" –, but to perform acts which will bring about a future thing or state of affairs requiring his active intervention – "facere". Thus, the pre-contract falls into the category of "emptio spei", a contract for something that will happen or create in the future and is unascertained.

According to the 215. § of the 6th book of the Act V. of 2013 of the Civil Code (hereafter referred to as: Civil Code), the parties have to implement in the preliminary sales contract their names and contractual status, the purchase price, the payment's structure and the exact data of the property in order to be able to identify it. To avoid legal loopholes in the future, it is also important that the preliminary sales contract also makes clear that by the purchase price both parties understand the price of the industrial land in 2029. The payments structure could consist about the next steps:

- The first 10% of the price could be paid at the time of the preliminary contracting,
- the next 10% is due as soon as the construction plan is ready,
- after that the next 50% comes by the "ready to go status" when the owner provides the construction permits,
- and the final 30% after the investor gets registered as the owner of the property.

After this, we should look at the problems arising from the closing of the sales contract. There are four main concerns I would like to mention:

1. The first one is that the Lta., and the Hungarian land transaction law can change at any time during this 5-year period and the investor has no control over it.
2. The second concern is that not only the land transaction law could be the subject of change, but also the Act CXXIX. of 2007 on the Protection of Agricultural Land – and with it the land protection law – might see changes at any moment, and the investor cannot intervene.
3. The next big question is the legal principle known as the “*Clausula rebus sic stantibus*”, which enables the seller to file a civil lawsuit against the investor, because the circumstances have changed since the signing of the preliminary sales contract – usually the price of the real estate got higher.
4. The fourth and last problem is that we have to compare this solution to the other one – and this will become clear as soon as I explain the method of the strategic investment agreement. The preliminary contracting takes a lot of time (at least 6 years) until the investor can finally start carrying out the investment, and far more expenses, which he has to take as a loss and lost profit, and no investor likes lost profit.

The first two of the concerns mentioned above do not require further explanation, but I would like to explain my economic position on the third.

According to the 73. § of the 6th book of the Civil Code “if the parties agree to conclude a contract between each other at a subsequent date, and they determine the substantial terms of this contract, the court may form the contract at the request of either party in accordance with the agreed terms. (...) Either party may refuse to conclude the contract if he proves that

- a) due to circumstance that occurred following the conclusion of the pre-contract, the performance of the pre-contract under the same terms would harm his substantial legal interest;
- b) the possibility of a change in the circumstances was not foreseeable when the pre-contract was concluded;
- c) the change in circumstances was not caused by him; and
- d) the change in circumstances falls outside his normal business risk.”⁸

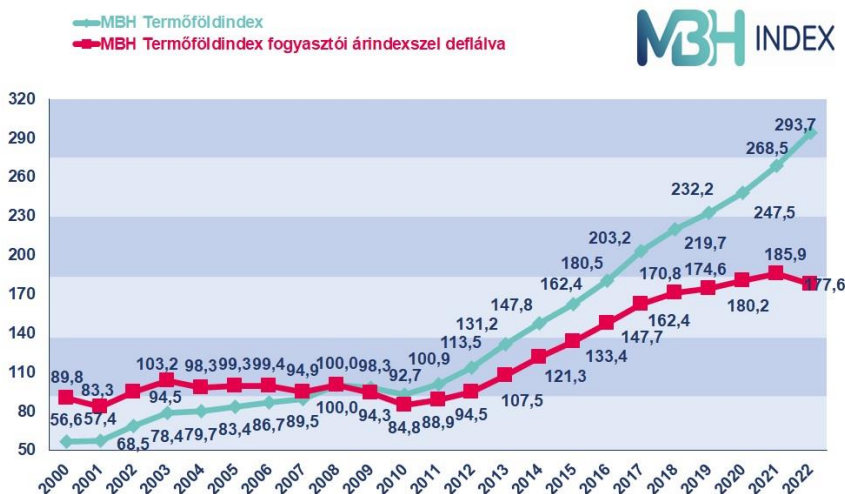
The rising of real estate and property prices is now a well-known fact in Hungary. Looking at the period of 2011-2019, roughly 90% of the sold agricultural lands were ploughs.⁹

⁸ Civil Code Section 6:73 (1) and (3)

⁹ CSÁK Cs.: Land prices – Slide 1 II. *Miskolci Agrárjogi Fórum, 2023. március 22.* in <https://elearning.uni-miskolc.hu/zart/mod/folder/view.php?id=84215> (date of download: 28.12.2023.)

In recent years, the price of a hectare of land has risen to 4-5-6 million forints, but similar prices of around 4.5-5 million were also seen at state auctions.¹⁰

Based on this increase, land prices could reach up to 7-9 million forints per hectare by the time the final sales contracts are concluded in 2029. These are the foreseeable circumstances that parties should expect when entering into a pre-contract, but the increase in land prices is not necessarily predictable on a linear basis.

11

Recently a parabolic increase has started in land prices, which may already justify a reference to *clausula rebus sic stantibus*. If prices continue to rise, it can be invoked by the seller, and if there is a drastic fall, it can be invoked by the buyer.

If the conditions of the *clausula rebus sic stantibus* are fulfilled, the party may refuse to comply with the pre-contract, i.e. to conclude the contract. There is no guarantee that the legal relationship will remain unchanged; factors and circumstances may always arise which require a “review” of the original contractual relationship. In a “prospective” contractual relationship, where parties undertake to enter into a contract in the future (pre-contract), a change of circumstance is

¹⁰ Agrárszektor: Óriási változások várhatók a földpiacra: jön az új szabályozás? *AGRARSZEKTOR.HU* 2023. DECEMBER 1. 06:01 in <https://www.agrarszektor.hu/fold/20231201/oriasi-valtozasok-varhatok-a-foldpiacra-jon-az-uj-szabalyozas-46336#> (date of download: 29.12.2023.)

¹¹ AgrárUnió: Töretlen a termőföld árak emelkedése *AGRÁRGAZDASÁG* 2023.08.23. in <https://www.agrarunio.hu/hirek/agrargazdasag/10752-toretlen-a-termofoldarak-emelkedese> (date of download: 28.12.2023.)

relatively easy to remedy: the parties have the possibility to enter into a contract with modified content. On the other hand, the contracting party may refuse to conclude the contract if the above conditions are met. In this case – i.e. where the contract is lawfully refused – the contract is not concluded at all.¹²

The lack of foreseeability of certain circumstances is a ground for exemption from the obligation to conclude a contract. Foreseeability always refers to the possibility of the entity involved (in this case, the contracting party) to “foresee the future” and its limits, and this is what is assessed in the contractual relationship. It is important to note that the case-law also links the foreseeability or unforeseeability of a circumstance or cause to the test of what is normally to be expected, and considers a given factor to be unforeseeable – at the time of the conclusion of the contract – if the party could not have foreseen it even if it had exercised the care normally to be expected. If the factor had been foreseeable to the contracting party under the standard of reasonableness, the party’s claim cannot prevail because it cannot base its claim on its own negligence.¹³

My point is that the economic perspective of the new Civil Code and Hungarian private law properly assess and offer excellent legal solutions to the unpredictable price increases of all real estates, including agricultural lands. In my opinion the emphasis is primarily on the parties’ willingness to seek consensus, since they have the option to set a different purchase price from the price set in the preliminary contract when the final contract is concluded – this depends only on the ability and willingness to pay the existence of the intention to sell or buy – and to invalidate the preliminary contract at the same time. If, however, the parties fail to reach a consensus, the final contract can be enforced in court, but the final sales contract can be avoided by invoking unforeseeability in the course of the lawsuit.

4. The second solution: concluding a Strategic Investment Agreement with the local municipality

Now that the difficulties with the pre-purchase and leasing are clearly visible, I do not know of any investor who would like to set up a solar park in Hungary using this method. In order to overcome these shortcomings, I have tried to develop a second solution, which already meets the requirements of the business world, the so-called Strategic Investment Agreement¹⁴.

¹² JUHÁSZ Á.: A bírói szerződésmódosítás jogintézményének alkalmazhatósága a hatályos Ptk. és a kapcsolódó bírói gyakorlat szerint [13] – [14] *Polgári Jog, 2020/3-4.* – *Tanulmány* in <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2000203.poj> (date of download: 28.12.2023.)

¹³ JUHÁSZ Á.: i.m. [63] – [67]

¹⁴ In the present case this agreement will govern all aspects of the legal relationship between the parties, and in Hungarian law this agreement has contractual force.

The main part of this solution is to conclude an investment agreement between the investor and the local municipality, where the investor's primary obligation is essentially to finance the purchase of agricultural lands by the municipality.

The agreement may provide monitoring right for the investor to follow the relevant municipal asset management decrees and, if necessary, to attend the meetings of the municipal council with the right of consulting.

After the Strategic Investment Agreement is signed, the investor provides the municipality the funds needed to buy the agricultural lands for industrial purpose and the municipality can start the project, by providing the land usage right to the investor. In order to do this, the municipality will have to change its property order and its local constructional regulation. It should create a subsection stipulating that, if the municipality promotes energy investments from external sources, it must consent to the land user's industrial energy investments on the agricultural land in question, at the same time as it grants the right to use the land. This is important because the agricultural land acquired by the municipality will become the property of the municipality and the purpose of the acquisition is an industrial purpose, regulated by the municipal decree, namely the realization of an energy investment, so the land cannot be used for any other purpose.

Since the ownership of the land will not be acquired by the investor, but the municipality will become the owner from the investor's resources, the investor will need legal guarantees to protect its interest. This will be explained in more detail later on, but essentially it will be mortgages, prohibition on alienation and encumbrance, and the right to purchase, that will provide the legal protection for the investor.

Based on this solution, both the investor and the municipality can request the change of land utilization, and if an investor wanted to start a big solar power park investment on the 1st of June 2023, the construction project could end long before 2029 regarding the solar park, and could start the industrial activity – the generation of electricity – as soon as the state permission is provided after the completion of the construction.

The costs and expenses incurred on the investor's side under this proposed solution are only the price of the lands, and the expenses of the advisors, advocates and administrators.

5. Asset management issues

According to the Act CXCVI of 2011 on National Wealth, local governmental property, financial assets, shares, rights of property, their preservation and prudent management, which are the exclusive property of local governments, are part of the national wealth. Local governmental property can either be common property of business property.

Common property is used directly for the performance of compulsory municipal functions or the exercise of ambits. This category is not subject of our current examination and does not need to be discussed further.

Assets that form no part of the common property are the business assets of municipalities. Most of the business assets are marketable, while some assets are of limited marketability. Business assets are not subject to a prohibition on encumbrance or alienation and can therefore be encumbered or mortgaged, but they are also subject to the requirement that they should support the operation and purposes of the municipality.¹⁵

The budget support system for local governments is currently based on a task-based funding system, whereby the National Parliament provides funding for their mandatory operating expenditure through the task-based funding system. Thoughtful management of business assets is an excellent way to overcome the financial problems of local governments.¹⁶

In 2011, the National Parliament re-regulated the operation of local governments, their system of duties and competences, recognizing the right of local voters to self-government, taking into account the European Charter of Local Self-Government, and passed the Act. CLXXXIX of 2011 on Local Governments in Hungary (hereafter referred to as: Lgh.)

The Lgh. defines the municipalities' own revenues as income, profits, dividends, interest and rental from own activities, business and the use of municipal property, as mentioned above. In addition, it points out that own revenue also includes local and municipal taxes; funds received; fees, fines and charges payable to the municipality under a special law; and the total amount of the tax revenue of the municipality and its institutions.¹⁷

One of the most important tasks of the local municipalities, which is not mentioned in the law, is to manage and preserve the assets of rural communities.¹⁸

The land purchased with the investor's financing will form part of the municipality's business assets, which, as can be seen above, are marketable and

¹⁵ LENTNER Cs.: A nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény (Nvtv.). In: LENTNER Cs.: *Önkormányzati pénzügy- és vagyongazdálkodás*. Dialóg Campus kiadó Budapest, 2019. (167 p.) p. 43-44.

¹⁶ ERDŐS É. – SZONDI Sz.: Az önkormányzati vagyongazdálkodás egyes elméleti és gyakorlati kérdései, különös tekintettel a lakásgazdálkodásra. In Varga Z. (szerk.) *Jogi kihívások és válaszok a XXI. században 2*. Miskolc, 2023 (312 p.) (ISBN 978-963-358-315-9)

¹⁷ LENTNER Cs.: 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól (Mötv.). In: LENTNER Cs.: *Önkormányzati pénzügy- és vagyongazdálkodás*. Dialóg Campus kiadó Budapest, 2019. (167 p.) p. 32-34

¹⁸ See more on the role of rural communities: SZILÁGYI J. E.: A vidéki közösség, illetve a vidék sui generis alaptörvényi meghatározása. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXVII/2 (2019) p. 451-470. compare to SZILÁGYI J. E.: A vidéki közösség koncepciójának változó kategóriája és jelentősége a föld, mint természeti erőforrás viszonyában. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXVI/2 (2018) p. 485-502.

encumberable. Ultimately, this is not what will make the municipality interested in the cooperation, as it will only be an intermediate owner, transferring the ownership to the investor. It will share in the benefits of the investment and property development through an increase in local business tax, which must be paid during the solar energy production.¹⁹

6. On local taxes, in particular local business tax²⁰

An important element in the functioning of local governments is financial independence, which implies the right to adequate sources of revenue to ensure the operation of the municipality and the performance of public functions, and to contribute to the achievement of local financial autonomy.

In Hungary, local taxes are negligible compared to welfare states, accounting for barely a quarter of total resources.

With regard to the above description of the municipalities' own revenue, it can be said that in practice all sources are of minor importance, with the exception of local taxes. Local taxes are those taxes levied at the municipal level, the rates of which may be set at the local level and which are used in whole or in part at the local level. There are definitions which do not consider use to be a compulsory element of the concept, but it is this feature which distinguishes local taxes from shared or devolved central taxes and traditional central taxes.

We should not ignore the fact that if the tax rate is set at the local level, but the amount collected has to be paid to the central government, then we cannot essentially talk about a local tax, as the municipality will only be performing the task of collecting the tax, and will not directly benefit from it.

In Hungary, the right of local governments to set taxes was introduced in 1990. Although local taxation existed before, the current categories can only partly be traced back to the historical payment obligations.

An important element of the change of regime for local financial autonomy was the adoption of the Act C of 1990 on local taxes, which gives municipal governments the opportunity to exercise local sovereignty in taxation and thus to develop local tax policy. The power to introduce local taxes has not changed much in the last twenty years, and since then, the councils of each municipality have been able to decide by local decree within the limits set by the Local Taxes Act. The imposition of local taxes has never been without limits: the type and level of taxes

¹⁹ OLAJ P. – JÁRJA É: Az ingatlanfejlesztő, ingatlankivitelező társaságok helyi iparüzési adó alapjának meghatározása. *Adó*, 2008/8. p. 37-40. compare against KOVÁCS A.: A helyi iparüzési adó aktualitásai. *Adó*, 2022/7. p. 68-77

²⁰ BORDÁS P.: Helyi adók az önkormányzatok bevételi szerkezetében: az adókvetés joga és korlátai, az egyes helyi adók jellemzői. In HORVÁTH M. T. – BORDÁS P. – VEZENDI-VARGA J.: *Állambáztartási jog és közpénzügyek*. Debrecen University Press, 2023. (p. 185.) p. 129-151.

that can be levied, the lower and upper limits of the tax rates, and the discounts and exemptions that can be applied are laid down by law. This method is sometimes called a closed-list local tax assessment system which refers to the fact that the autonomy of local authorities to levy taxes is essentially limited to deciding whether or not to impose certain taxes.

International practice tends to use this type of local tax collection method, with far fewer examples of open list tax collection. The latter is understood to mean that local governments are free to set taxes at their own discretion, i.e. they can regulate not only the rate but also the subject and the subject of the tax at local level, which does not exclude the possibility of certain restrictive conditions being set by central legislation.

Five local taxes are currently subject to closed list assessment in Hungary: building tax, land tax, municipal tax on individuals, tourism tax and local business tax. Systematically, the first two are property type taxes, the second two are communal type taxes, while the last one - local business tax - is an occupational type tax. In general, the most important of these is the local business tax, which accounts on average for 40% of domestic revenue structure as a whole. Moreover, this type of local taxes' revenue is most dependent on local opportunities and endowments. The factors that most determine the taxing capacity of a municipality are the size of the municipality, the structure of its population, the type and value of its property stock and the presence of businesses in the municipality.

With regard to local business tax, it can be said that it makes taxable the business activity carried out on a permanent basis in the territory of the municipality, which is the activity of the entrepreneur for profit or income in this capacity, i.e. business activity. An entrepreneur carries on a business activity in the territory of the municipality if he has his registered office or place of business there, regardless of whether he carries on his activity wholly or partly outside his registered office (place of business).

The subject of the local business tax in principle is the entrepreneur, and all assets managed under a trust²¹ under the scope of the Civil Code. The tax liability arises on the date on which the business activity starts and ceases on the date on which the activity ceases.

In the case of business activities, the taxable amount is the net turnover less

- the sum of the purchase value of the goods sold and the value of the services supplied;
- the value of subcontracted services;
- the cost of materials; and
- the direct costs of basic research, applied research and experimental development charged in the tax year.

²¹ See more about trust: CZAPKÓ T.: A bizalmi vagyonkezelés. *Adó*, 2021/11. p. 34-39.

Depending on the amount of the net turnover, the entrepreneur may reduce it in bands, as provided by law. If the entrepreneur carries on a permanent business activity in the territory of several municipalities or abroad, then the base of the tax must be apportioned by the entrepreneur in the manner most suited to the specific characteristics of the activity, as set out in the Annex to the Act. A simplified determination of the tax base is also possible.

The municipality has the possibility to grant tax exemptions or reductions to certain entrepreneurs. This exemption or reduction may only be granted to entrepreneurs whose tax base (at the enterprise level) calculated according to the law does not exceed HUF 2.5 million. The municipality may determine a tax base of less than HUF 2.5 million for the purposes of eligibility for the exemption or reduction. An important guarantee rule is that the scope of the tax exemption, tax reduction, must be the same for all entrepreneurs. The Local Tax Act provides for two forms of exemption, which, without going into the details of the rules, are as follows:

- Exemption of the regulated real estate investment company²²: the regulated real estate investment company and the pre-contracting company and their project company are exempt from the local business tax.
- Exemption for purchasing cooperatives: purchasing and selling cooperatives are exempted from business tax, which exemption is a de minimis aid and can be granted in accordance with the rules of the Commission Regulation (EU) No 1407/2013.

From 2000, the local business tax rate is capped at 2% of the tax base.²³

A further possibility for tax relief is the institution of tax reduction, according to which the tax payable for the tax year to the municipality where the company has its registered office or place of business may be deducted - up to the amount of the tax - from the tax payable for the tax year to the municipality where the company has its registered office or place of business, up to the amount of the tax deducted, up to a maximum of 7.5% of the toll payable for the use of dual carriageways, motorways and main roads, proportionate to the distance travelled.

As of 2015, the revenue from local business tax has become earmarked. This means that the municipal local business tax revenue set by the municipal

²² The rules for regulated real estate investment companies - and thus the exemption for them - may also be applicable in our case, if a public limited company is going to implement the solar project, but I intend to do my research on this later. The relevant law is the Act of CII of 2011 on Regulated Real Estate Investment Companies.

²³ The calculation of the local business tax rate to be paid by the investor is no longer a legal question, but an economic one, the methodology of which is explained in more detail: BOZSIK S. – FELLEGI M. – GRÓF P. – SÜVEGES G. – SZEMÁN J.: *Adózási ismeretek példatár*. Miskolci Egyetemi Kiadó, 2013. (p. 68.), compare to: BOZSIK S.: A magyar adórendszer nemzetközi összehasonlításban, különös tekintettel a gazdasági válságra adott válasza. In: KARLOVITZ, J. T. (szerk.): *Kulturális és társadalmi sokszínűség a változó gazdasági környezetben*. Komárno, Slovakia: International Research Institute, 2014. (p. 332.) p. 52-61.

government is first in the case of the metropolitan municipality, as defined in a separate law - to the local the local public transport function, the local public transport function in particular, the revenue in excess of the total amount required for the to finance social benefits falling within the competence of the body of representatives of the municipality may be used. From the local business tax levied by the municipal government from the local municipal tax is used to finance the personal and the related employer's contributions and social security contributions tax and social security contributions.

7. Guaranties of the investment – obligations of the municipality

Since the ownership of the land will be acquired by the municipality, it is advisable to stipulate in the strategic investment agreement that all relevant sales contracts to be concluded by the municipality will include a mortgage²⁴, a prohibition of alienation and encumbrance²⁵ and a right of purchase²⁶ in favour of the investor for the amount of the financing.²⁷

First and foremost, it will require the municipality to open a dedicated bank account for the entire duration of the financing and to settle all purchase prices and costs incurred from this account, reporting quarterly to the investor.²⁸

In the strategic investment agreement, the investor can determine the payment structure, since it is the investor who will provide the funds, which will benefit the municipality - and therefore its citizens - in the long run.

In the case of the investor's mortgage, I propose the use of a blanket mortgage²⁹, which means that the mortgage is registered on all the title deeds of the land purchased by the municipality up to the total amount provided by the investor.³⁰

²⁴ See more: GRAF VON BERNSTORFF, Ch.: Jelzálogjog az Európai Unió államaiban. *Magyar Jog*, 1997/10. p. 613-618.; for a special Hungarian version of mortgage law, see: LESZKOVEN L.: Az aljelzálogjog. *Közjegyzők közlönye*, 2000/9. p. 6-10.

²⁵ See more: BODZÁSI B.: Az elidegenítési és terhelési tilalom szabályozása a Ptk.-ban és megsértése során alkalmazandó jogkövetkezmények. *Magyar Jog*, 2020/4. p. 189-198. compare to: UJVÁRI T.: Elidegenítési és terhelési tilalom a magyar jogban. *Magyar Jog*, 2004/7. p. 414-426.

²⁶ See more: BUKLI Á.: A biztosítéki célú vételi jog. *Studia Iurisperitorium*, 2012/6. p. 205-222. compare to LESZKOVEN L.: A biztosítéki célú vételi jog néhány kérdéséről. *Gazdaság és jog*, 2004/12. p. 16-21.

²⁷ See more: SZALÓKI G.: A biztosítéki vételi jog és zálogjog szabályozásának kapcsolata a bírói gyakorlatban. *De iurisprudentia et iure publico*, 2011/1. p. 148-155.

²⁸ See more about the payment account: A pénzforgalmi számla feletti rendelkezés joga és a képviseleti jog. *Adó-kódex*, 2017/8. p. 38-39.

²⁹ For more information on blanket mortgages, see: BODZÁSI B.: A keretbiztosítéki jelzálogjog szabályozása a magyar jogban. *Állam- és jogtudomány*, 2010/3. p. 259-296. compare to RAPOCH G.: A keretbiztosítéki jelzálogjog átruházása. *Jogtudományi közlöny*, 1930/3. p. 25-27.

³⁰ For more information regarding the land registration issues, see: OLAJOS I. – JUHÁSZ Á.: The relation between the land use register and the real estate registration proceeding with regard to justification of the

The prohibition of alienation and encumbrance makes it impossible for the municipality to sell the land involved in the investment without the consent of the investor. The prohibition itself cannot be removed from the land register until the investor has granted permission to do so, which is conditional on full payment of the mortgage.

The right of purchase gives the investor the possibility to acquire the lands owned by the municipality by unilateral legal declaration, if necessary, without the consent of the municipality.

8. Closing words

The present introductory article on my PHD research topic also indicates the wide range of areas of jurisprudence it touches upon. However, in addition to the agricultural, environmental, civic, administrative, asset management and financial issues outlined in this article, the energy law aspect of the field is also significant, as it is not unimportant how solar energy, which is considered green energy³¹, can be integrated into the energy supply system and at what price³² the investor can sell it. I will address these questions in the further development of this article.

List of legislation

Act CXXII of 2013 on Transactions in Agricultural and Forestry Land

Act V of 2013 of the Civil Code

Bibliography

A pénzforgalmi számla feletti rendelkezés joga és a képviseleti jog. *Adó-kódex*, 2017/8. p. 38-39.

lawful landuse. *Journal of Agricultural and Environmental Law*, 2018/24. p. 164-193. compare to PUSZTAHELYI R.: New Act on Real Estate Register in Hungary (from the viewpoint of civil law). In DAVORIN, P. – DUBRAVKA, L. (ed.): *Zakon O Vlastnistvu, Drugim Stavarnim Pravima, 1997-2022.: Stavarno Pravo U 21. Stofecu Osijek*, Croatia, 2022.

³¹ BÁNYAI O. – BARTA A.: *A települési környezetvédelem elméleti és gyakorlati megközelítései*. Budapest: Gondolat, 2019. ISBN 978 963 693 883 3 p. 291. compare to: FODOR L.: *A falu füstje – A települési önkormányzatok és a környezetvédelem a 21. század eleji Magyarországon*. Budapest: Gondolat, 2019. ISBN 978 963 693 364 7 p. 480.

³² OLAJOS I. – GONDA É.: A villamosenergia és földgázszolgáltatás Magyarországon, különös tekintettel a Magyar Telekom szolgáltatásaira. *Miskolci Egyetem Közleményei: Anyagmérnöki Tudományok*, 2013/1. p. 83-93.

Agrárszektor: Óriási változások várhatók a földpiacon: jön az új szabályozás? *AGRARSZEKTOR.HU* 2023. DECEMBER 1. 06:01 in <https://www.agrarszektor.hu/fold/20231201/oriasi-valtozasok-varhatok-a-foldpiacon-jon-az-uj-szabalyozas-46336#> (date of download: 29.12.2023.)

AgrárUnió: Töretlen a termőföld árak emelkedése *AGRÁRGAZDASÁG*, 2023.08.23. in <https://www.agrarunio.hu/hirek/agrargazdasag/10752-toretlen-a-termofoldarak-emelkedese> (date of download: 28.12.2023.)

BÁNYAI O. – BARTA A.: *A települési környezetvédelem elméleti és gyakorlati megközelítései*. Budapest: Gondolat, 2019. ISBN 978 963 693 883 3 p. 291.

BODZÁSI B.: A keretbiztosítéki jelzálogjog szabályozása a magyar jogban. *Állam- és jogtudomány*, 2010/3. p. 259-296.

BODZÁSI B.: Az elidegenítési és terhelési tilalom szabályozása a Ptk.-ban és megsértése során alkalmazandó jogkövetkezmények. *Magyar Jog*, 2020/4. p. 189-198.

BORDÁS P.: Helyi adók az önkormányzatok bevételi szerkezetében: az adókitetés joga és korlátai, az egyes helyi adók jellemzői. In HORVÁTH M. T. – BORDÁS P. – VEZENDI-VARGA J.: *Államháztartási jog és közpénzügyek*. Debrecen University Press, 2023. (p. 185.) p. 129-151.

BOZSIK S. – FELLEGI M. – GRÓF P. – SÜVEGES G. – SZEMÁN J.: *Adózási ismeretek példatár*. Miskolci Egyetemi Kiadó, 2013. (p. 68.)

BOZSIK S.: A magyar adórendszer nemzetközi összehasonlításban, különös tekintettel a gazdasági válságra adott válaszra. In: KARLOVITZ, J. T. (szerk.): *Kulturális és társadalmi sokszínűség a változó gazdasági környezetben*. Komárno, Slovakia: International Research Institute, 2014. (p. 332.) p. 52-61.

BUKLI Á.: A biztosítéki célú vételi jog. *Studia Iuvenum Jurisperitorium*, 2012/6. p. 205-222.

CZAPKÓ T.: A bizalmi vagyonkezelés. *Adó*, 2021/11. p. 34-39.

CSÁK Cs.: A fenntarthatóság természeti erőforrásgazdálkodás jogi szabályozása. *Műszaki Földtudományi Közlemények*, 2013/2. p. 73-86

CSÁK Cs.: Land prices – Slide 1 II. *Miskolci Agrárjogi Fórum, 2023. március 22.* in <https://elearning.uni-miskolc.hu/zart/mod/folder/view.php?id=84215> (date of download: 28.12.2023.)

ERDŐS É. – SZONDI Sz.: Az önkormányzati vagyongazdálkodás egyes elméleti és gyakorlati kérdései, különös tekintettel a lakásgazdálkodásra. In: Varga Z. (szerk.) *Jogi kihívások és válaszok a XXI. században 2.* Miskolc, 2023 (312 p.) (ISBN 978-963-358-315-9)

FODOR L.: *A falu füstje – A települési önkormányzatok és a környezetvédelem a 21. század eleji Magyarországon.* Budapest: Gondolat, 2019. ISBN 978 963 693 364 7 p. 480.

GRAF VON BERNSTORFF, Ch.: Jelzálogjog az Európai Unió államaiban. *Magyar Jog*, 1997/10. p. 613-618.

JUHÁSZ Á.: A bírói szerződés módosítás jogintézményének alkalmazhatósága a hatályos Ptk. és a kapcsolódó bírói gyakorlat szerint [13] – [14] *Polgári Jog*, 2020/3-4. – *Tanulmány* in <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2000203.poj> (date of download: 28.12.2023.)

KOVÁCS A.: A helyi iparüzési adó aktualitásai. *Adó*, 2022/7. p. 68-77.

LENTNER Cs.: 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól (Mötv.). In: LENTNER Cs.: *Önkormányzati pénz- és vagyongazdálkodás.* Dialóg Campus kiadó Budapest, 2019. (167 p.) p. 32-34.

LENTNER Cs.: A nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény (Nvtv.). In: LENTNER Cs.: *Önkormányzati pénz- és vagyongazdálkodás.* Dialóg Campus kiadó Budapest, 2019. (167 p.) p. 43-44.

LESZKOVEN L.: A biztosítéki célú vételi jog néhány kérdéséről. *Gazdaság és jog*, 2004/12. p. 16-21.

LESZKOVEN L.: Az aljelzálogjog. *Közjegyzőke közlönye*, 2000/9. p. 6-10.

OLAJ P. – JÁRJA É.: Az ingatlanfejlesztő, ingatlankivitelető társaságok helyi iparüzési adó alapjának meghatározása. *Adó*, 2008/8. p. 37-40.

OLAJOS I. – GONDA É.: A villamosenergia és földgázszolgáltatás Magyarországon, különös tekintettel a Magyar Telekom szolgáltatásaira. *Miskolci Egyetem Közleményei: Anyagmérnöki Tudományok*, 2013/1. p. 83-93.

OLAJOS I. – JUHÁSZ Á.: The relation between the land use register and the real estate registration proceeding with regard to justification of the lawful landuse. *Journal of Agricultural and Environmental Law*, 2018/24. p. 164-193.

OLAJOS I.: A Földforgalomhoz kapcsolódó szerződések anyagi és eljárási kérdései. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Section Juridica et Politica*, 2017/1. p. 381-392.

OLAJOS I.: Földjogi Kiskaté – kérdés, felelet a magyar földjog aktuális kérdéseiről. *Miskolci Jogi Szemle*, 2017/2. különszám p. 409-417

PUSZTAHELYI R.: New Act on Real Estate Register in Hungary (from the viewpoint of civil law). In DAVORIN, P. – DUBRAVKA, L. (ed.): *Zakon O Vlastnisvu, Drugim Stavarnim Pravima, 1997-2022.: Stavarno Pravo U 21. Stoljecu* Osijek, Croatia, 2022.

RAPOCH G.: A keretbiztosítéki jelzálogjog átruházása. *Jogtudományi közlöny*, 1930/3. p. 25-27.

SZALÓKI G.: A biztosítéki vételi jog és zálogjog szabályozásának kapcsolata a bírói gyakorlatban. *De iurisprudentia et iure publico*, 2011/1. p. 148-155.

SZILÁGYI J. E.: A vidéki közösség koncepciójának változó kategóriája és jelentősége a föld, mint természeti erőforrás viszonyában. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXVI/2 (2018) p. 485-502.

SZILÁGYI J. E.: A vidéki közösség, illetve a vidék sui generis alaptörvényi meghatározása. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXVII/2 (2019) p. 451-470.

UJVÁRI T.: Elidegenítési és terhelési tilalom a magyar jogban. *Magyar Jog*, 2004/7. p. 414-426.

Somoskő Soma

Purchase of agricultural land for the sake of solar power plant investment

SZÖLLŐSI-BARÁTH SZABOLCS*

A hatályba lépést felfüggesztő feltétel módosítása a közbeszerzési szerződések esetén

Absztrakt: A közbeszerzési szerződések módosítása – több más jogalap mellett – akkor lehetséges, ha a módosítás ún. nem lényeges módosításnak minősül. A nem lényeges módosítás tényállását a jogszabály tételesen rögzíti. A jelen tanulmány arra keresi a választ, hogy a szerződésbe foglalt, hatályba lépést felfüggesztő szerződéses feltétel módosítása esetén helyes hivatkozás-e a nem lényeges módosítási jogalap. Esetleg a hatósági/döntőbizottsági állásponttal kell egyetérteni, amely más jogalapot (előre nem látható körülményekre hivatkozás) lát inkább célravezetőnek, amennyiben annak feltételei fennállnak.

Kulcsszavak: Közbeszerzés, szerződésmódosítás, hatálybalépés, felfüggesztő feltétel, jogrétég elmélet

Abstract: Among other legal bases, a modification of public contracts is possible if the modification is a so-called non-substantial modification. The law lays down the definition of a non-substantial modification. The present study seeks to answer the question of whether a non-essential modification is the correct legal basis for a modification of a contractual term in a contract which suspends its entry into force. It may be necessary to agree with the position of the Authority/Arbitration Committee, which prefers a different legal basis (reference to unforeseeable circumstances), provided that the conditions for such a basis are met.

Keywords: Public procurement, contract modification, entry into force, suspensive condition, layer of law theory

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.301-312>

1. Bevezetés

A hatályos közbeszerzési törvény alapján megkötött szerződések (továbbiakban: közbeszerzési szerződések) módosítása szigorú feltételek mellett történhet, a jogszabályban tételesen meghatározott tényállások, ún. esetkörök alapján¹. Az esetköröket a 2014/24/EU Irányelv (továbbiakban: Irányelv) rögzíti, amely a Európai Unió Bírósága által a Presstext (C-454/06) ügyben hozott ítélet

* dr. Szöllősi-Baráth Szabolcs, PhD-hallgató, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar. Témavezető: Dr. habil Arató Balázs egyetemi docens

¹ A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény, Kbt.

megállapításainak irányelvi szintre történő emelése, kodifikációja². Az esetkörök, vagy másként jogalapok egymástól jól elkülöníthető tényállások, amelyek egyenként, az ún. de minimis módosítások, a különleges körülmények alapján történő módosítások és azok az esetek, amelyek során a változtatások nem tekinthetők lényeges módosításnak³.

Az irányelvi szabályozás kialakításának lényege nem a magánjogi szerződéses akarat korlátozása, hanem az új beszerzési igény definíciója. A módosítások korláta valójában az a körülmény, amelynek felmerülése új beszerzési igényt jelent az ajánlatkérő részéről, amely a szerződésben rögzített feltételek újratárgyalására kényszeríti a feleket⁴.

A jelen tanulmány a nem lényeges módosítások esetkörét vizsgálja, összehasonlítva a hatályos Ptk.-nak a szerződés létrejöttét szabályozó rendelkezéseivel, és 'a lényeges és a bármelyikük által lényegesnek minősített kérdésekben való megállapodással'⁵. A vizsgálódás lényege, hogy van-e összefüggés a magánjogi 'lényeges kérdés' és közbeszerzési szempontú 'lényeges feltétel' vagy a 'jelentős feltétel' között. A dolgozat kiter továbbá a Közbeszerzési Döntőbizottságnak a közelmúltban meghozott döntésére, amely a hatályba léptető feltétel módosítása vonatkozásában állapított meg jogsértést, és amelyet a joggyakorlat érdeklődéssel fogadott⁶.

A fő kérdés, hogy a hatályba nem lépett szerződés olyan módosítását, amely során a teljesítésre vonatkozó egyetlen feltétel sem változik, kizárólag a hatályba léptető feltételt módosítják a felek, lehet e nem lényegesnek minősíteni, vagy egyértelműen más jogalap alkalmazása szükséges. 'Úszó határ' lesz az ilyen tényállás, vagy a Döntőbizottság egyértelmű iránymutatást ad a jogalkalmazónak? Leszkoven László által – Szász-Schwarz nyomán – használt úszó határ kifejezés lényege az elhatárolás nehézségeire, elmosódottságára igyekszik rávilágítani, amely esetekben nincsenek határozott körvonalak és a jogalkalmazás nehézségekbe ütközhet⁷.

A jelen tanulmány a jogréteg elmélet segítségét kérve próbálja tisztázni, hogy a hatályba léptető feltétel módosítása új beszerzési igénynek tekinthető-e, és a feleknek – egyéb tényállási elem hiányában – meg kell-e szüntetni a szerződést, vagy a feltétel

² Az Európai Parlament és a Tanács 2014/24/EU irányelve (2014. február 26.) a közbeszerzésről és a 2004/18/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről

³ Lásd: Kbt. 141. § -a, illetve Irányelv 72. cikk

⁴ DEZSŐ A.: *Magyarázat az Európai Unió közbeszerzési jogához*. Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft., 2015. p. 757

⁵ Ptk. 6:63. § (2) bek.

⁶

D.134/12/2023

https://dontobizottsag.kozbeszerzes.hu/adatbazis/megtekint/dbhatarozat/portal_588334/ (letöltés dátuma: 2023. augusztus 30.)

⁷ LESZKOVEN L.: „Érvénytelenségi határkérdések” – úszó határok az érvénytelenség és hatálytalanság problémakörében. *Miskolci Jogi Szemle*, 2021/2., különszám, p. 24. illetve SZÁSZ-SCHWARZ G. – Úszó Határok a jogban című jogászegyleti előadása.

nem lényeges elem, amelyre tekintettel a Kbt. 141. § (6) bekezdése szerinti jogalap alkalmazása megfelelő⁸.

2. Lényeges kérdés, szerződéses akarat a magánjogi szerződések esetén

A tételes jog rendelkezései szerint a szerződés akkor jön létre, ha a felek ez erre irányuló akaratukat kölcsönösen és egybehangzóan kijelentik, valamint a lényeges és bármelyikük által lényegesnek minősített kérdésekben megállapodnak⁹. Nem szükséges részletezni itt, hogy a Ptk. szerinti szerződés konszenzuálszerződés, annak létrejöttéhez egyéb jogi tény (reálaktus) nem szükséges. Ennél fontosabb körülmény, hogy mit kell a szerződés lényeges elemének tekinteni, valamint meg kell határozni a lényeges elem viszonyítási pontját. A szerződés lényeges elemeit a jogszabály nem határozza meg, a felek akarata alapján – vita esetén – a bíróságnak kell azokat az eset összes körülményére tekintettel azonosítania.

A joggyakorlat alapján egyértelműen lényeges kérdés a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás meghatározása. Így ingatlan-adásvételi szerződésnél a vétel tárgyát képező ingatlan a szerződésben foglaltak alapján egyértelműen azonosítható, a szerződésnek ez a lényeges eleme adottnak tekinthető¹⁰. Továbbá a vételárban való megegyezés szükséges az adásvételi szerződés létrejöttéhez¹¹.

Ugyanakkor „a lényegesnek minősített kérdésben való megállapodás akkor feltétele a szerződés létrejöttének, ha a fél egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy az adott kérdésben való megállapodás hiányában a szerződést nem kívánja megkötni¹²”. A pontosító szabály értelmében (amely a korábbi GK 5. számú állásfoglaláson alapul) elkerülhetők az olyan esetek, amikor a teljesítés során szembesülnek azzal a felek, hogy a lényeges kérdésekben való megegyezés hiányában a szerződés valójában létre sem jött. A hatályos szabályozás szerint, amennyiben a szerződéskötést megelőző folyamat, tárgyalás stb. során a fél nem jelezte, hogy az adott feltételben való megállapodás hiányában a szerződést nem kívánja megkötni, utóbb nem hivatkozhat arra, hogy a szerződés nem jött létre (kivéve, ha a kérdést jogszabály minősíti lényegesnek)¹³.

Fontos, hogy a fenti szemlélet szerint a szerződő fél, valójában az egyik fél a viszonyítási pont, akitől a törvény függővé teszi azt, hogy valamely eleme („kérdése”)

⁸ POKOL B.: *Jogelmélet: Társadalomtudományi trilógia II.* Budapest: Századvég Kiadó, 2005. p. 171

⁹ Ptk. 6:63. § (1)-(2) bek.

¹⁰ EBH 1999.98

¹¹ BH 2003.409

¹² Ptk. 6:63. § (2) bek. második mondat

¹³ VÉKÁS L.: *Új Ptk. - Kommentár a gyakorlat számára*, (szerk: WELLMANN Gy.) Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2022. p. 156

a szerződésnek, jogi értelemben, lényegesnek minősül-e¹⁴. Valójában ez utóbbi körülmény, amiért ki kellett térni a szerződés lényeges elemére, ugyanis a közbeszerzési szerződés tekintetében a lényeges elemekben történő megállapodás nem a tipikus, magánjogi szerződésekre jellemző módon történik.

3. A közbeszerzési szerződések lényeges feltételei

A közbeszerzési szerződések megkötéséhez vezető folyamat során, az odaítélési eljárásban a felek szerződési szabadsága sajátos, klauzikáló módon érvényesül. A megkötendő szerződés feltételeit az ajánlatkérőként szerződő fél határozza meg, az ajánlattevő szabadsága abban áll, hogy teljes mértékben elfogadja ezeket a feltételeket, vagy másként fogalmazva a felek tartalom-meghatározási szabadsága korlátok közé szorított¹⁵. Amennyiben az ajánlattevő nem fogadja el azokat, az odaítélési eljárásban nem vesz, nem vehet részt (és a szerződést sem vele kötik meg). A szerződéses feltételek (lényeges kérdések) megtárgyalására a közbeszerzési eljárások során – bizonyos, ritkábban alkalmazott eljárásformáktól eltekintve - nincs lehetőség¹⁶. Ez esetben a jogalkalmazásnak máshol kell a viszonyítási pontokat keresnie, amennyiben a lényeges kérdésben történő megállapodás vonatkozásában kell állást foglalni.

Arra való tekintettel, hogy a szerződéses feltételek megtárgyalására érdemben nincs lehetőség a Kbt. a „lényeges kérdés” (vagy az odaítélés során „jelentős módosítás”) viszonyítási pontját a jogviszonyon kívül helyezi el. Amikor a Kbt. 55. § (6) bekezdése úgy fogalmaz, hogy ’a felhívás és az egyéb közbeszerzési dokumentumok módosítása nem eredményezheti a beszerzés tárgyára vagy a szerződés feltételeire vonatkozó feltételek olyan jelentőségű módosítását, ahol az új feltételek ismerete alapvetően befolyásolhatta volna az érdekelt gazdasági szereplők arra vonatkozó döntését, hogy a közbeszerzési eljárásban tudnak-e részvételre jelentkezni vagy ajánlatot tenni’ a mércét tulajdonképpen az eljárásban nem részes, abban részt nem vevő gazdasági szereplők szempontjából állítja fel. Ezzel a jogalkotó gyakorlatilag a szubjektív elemet teszi objektívvé, ugyanis – tételes definíció hiányában – az eset összes körülményeire tekintettel lehet arra következtetni, hogy mit kell jelentős módosításnak tekinteni. Más kérdés, hogy a tételes jog nem tehet más, ugyanis az ajánlattételi szakaszban, az ajánlatok felbontása előtt ’nyitott’ a jogviszony, ugyanis kizárólag az egyik fél (az ajánlatkérő, később megrendelő) személye ismert. Ezért a jogalkotó egyéb lehetőség hiányában az

¹⁴ SZALMA J.: A francia Code Civil kötelmi jogi reformjáról, különös tekintettel az új magyar Ptk. korrelatív, vagy konvergens szabályaira I. rész. *Miskolci Jogi Szemle*, 2021/1. p 13.)

¹⁵ JUHÁSZ. Á.: *A közbeszerzésről másképpen, közjog és magánjog határán*. Szeged: Lectum Kiadó 2014, p. 195.

¹⁶ Ilyen eljárások a Kbt. 85. §-a szerinti tárgyalásos eljárás, a versenypárbeszéd (Kbt. 90. §) és az innovációs partnerség (Kbt. 95. §), valamint a koncessziós eljárások

alapelveket helyezi jogosulti pozícióba, érvényesítve a transzparencia és egyenlő bánásmód elveinek érvényesülését¹⁷.

A Kbt. fentiekben idézett rendelkezése és a Kbt. 141. § (6) bekezdése közötti összefüggés a 'lényeges kérdés', a 'lényeges feltétel' mibenlétén alapul azzal, hogy a szerződések teljesítése során már teljes a jogviszony, mivel a felek a szerződést megkötötték. Mindkettő rendelkezés a már említett egyenlő bánásmód és az átláthatóság alapvető követelményét hivatott érvényesíteni¹⁸. A szabályozás lényege szerint nem megengedett az olyan módosítás – értve ez alatt az odaítélés és a teljesítés szakaszát is – amely olyan jelentőségű változtatás, amely befolyásolhatta volna az eljárásban részt nem vevő, vagy nem nyertes gazdasági szereplők ajánlattételi/részvételi hajlandóságát¹⁹. Mindez természetesen nem lehet objektív, ugyanis nem lehet tételezni mindazon tényállásokat, amelyek befolyásolják a gazdasági szereplők döntéseit, ezért a jogalkalmazásnak kell kitölteni tartalommal a hézagokat. A gyakorlat egységes abban, hogy az eset összes körülményei döntik majd el, hogy mit kell lényeges (vagy az odaítélés során jelentős) feltételnek tekinteni, ugyanakkor a teljesítési határidő, a beszerzés mennyisége olyan feltételek, amelyek változtatása az ajánlattételi hajlandóságra egyértelműen kihatással vannak²⁰.

Amint az látható a magánjogi szerződések esetén a 'lényeges kérdés' a szerződés létrejöttéhez kapcsolódó olyan feltétel, amely a szerződés érvényességéhez kapcsolódik. A magánjogi szerződések esetén a 'lényeges kérdés' referencia pontja a jogviszonyban részes valamely fél, ezért a jogalkalmazás során történő vizsgálat (és döntés) szűkíthető a felek akaratára. Ezzel szemben a közbeszerzési szerződések vonatkozásában a 'lényeges elem' referencia pontja végig a jogviszonyon kívül marad, ugyanis a jogalkalmazás arra keresi majd a választ, hogy a megváltoztatott feltételekkel mely másik fél kötötte volna meg a szerződést (vagy tett volna ajánlatot). Tulajdonképpen az történik, hogy a Kbt. a nyertes ajánlattevő helyébe hipotetikusán egy más (ideáltipikus?) gazdasági szereplőt állít, feltételezve ezzel egy másik szerződés létrejöttét a módosított feltételekkel. Amennyiben ez történik, a jogalkalmazásnak meg kell állapítania a jogsértést és adott esetben alkalmazni a jogkövetkezményeit, mivel ugyanazon tárgyban, ugyanazon szolgáltatás tekintetében egyszerre több közbeszerzési szerződés a közpénzekkel való felelős gazdálkodás elvére is tekintettel nem létezhet²¹.

¹⁷ 2014/24/EU Irányelv (81) preambulumbekkezdés

¹⁸ Lásd. D.438/14/2019.

¹⁹ HUBAI Á.: *Nagykommentár a közbeszerzési törvényhez* (szerk: Dezső Á.). Budapest: Wolters Kluwer Hungary, 2021. p. 345.

²⁰ D.608/6/2017

²¹ A jogsértő módosítások jogkövetkezménye a Közbeszerzési Döntőbizottság általi megállapítás és bírság kiszabásán túl a semmisség, amelynek megítélésére már a bíróság rendelkezik hatáskörrel (Kbt. 175. § (1) bek.)

A tényállások számtalan változata képzelhető el, ezért a nem lényeges módosítások tárgyában történő döntés könnyen lehet egy spekulatív kísérlet, ezért a viszonyítási pontok az alapelvek és elvi döntések maradnak²². Összességében kijelenthető, hogy a közbeszerzési szerződés tárgyában, ellenértékében és a teljesítési határidőben történő változtatást minden esetben lényegesnek kell tekinteni, minden más feltétel megváltoztatása alapos vizsgálatot igényel. Amint azt a bevezető is jelezte, mindezt egy jogeseten keresztül lehet szemléletesen bemutatni.

4. A jogeset rövid összefoglalása

A tényállás szerint a felek árubeszerzés tárgyban kötöttek szerződést, amely szerződés hatályba lépését egy bizonyos feltétel meghatározott időn belüli bekövetkezéséhez kötötték²³. Mivel a feltétel a meghatározott időn belül nem következett be, a felek a hatályba lépésre vonatkozó időtartamot mintegy kétszeres időtartammal meghosszabbították (A felek a szerződésmódosítással a hatálybalépést felfüggesztő feltétel bekövetkezésének határidejét emelték fel az eredeti 90 napról további 120 nappal). Egyebekben a szerződés egyetlen feltétele sem változott. A felek a módosítás jogalapjaként a Kbt. 141. § (6) bekezdését jelölték meg, azaz nem lényeges módosításra hivatkoztak.

A Közbeszerzési Hatóság hivatalból történt kezdeményezése alapján a Közbeszerzési Döntőbizottság megállapította, hogy a módosítás jogsértő. A Döntőbizottság döntésének vonatkozó részét érdemes szó szerint idézni:

„A Döntőbizottság rámutat, hogy a Kbt. nem tartalmaz normatív meghatározást abban a tekintetben, hogy mi minősül a felhívás, a dokumentáció, illetve azon belül a szerződéstervezet esetében feltételnek. A Döntőbizottság normatív szabályozás hiányában így azt értelmezte, hogy mely ajánlatkérői meghatározások, előírások minősülhetnek feltételnek. A joggyakorlatban meghonosodott, a Döntőbizottság D.561/7/2007. számú határozatában kifejtett jogértelmezés szerint a „feltétel” kifejezés valaminek a létezéséhez, megvalósulásához szükséges körülményt, a teljesítendő követelményekre vonatkozó kikötést jelent. Ez a közbeszerzési eljárások szempontjából azt jelenti, hogy az ajánlatkérők a felhívásukban és a dokumentációjukban határozzák meg mindazon követelményeket, feltételeket, amelyek teljesítése szükséges a részvételi jelentkezés, ajánlat érvényes benyújtásához, az alkalmassági követelmények teljesítéséhez, a nyertes személyének kiválasztásához, az eljárás eredményeként megkötendő szerződéshez és annak teljesítéséhez. A Döntőbizottság álláspontja szerint a megkötendő szerződés lényeges feltételét

²² HARTLEV, K. – LILJENBOL, M.W.: Changes to existing contracts under the EU public procurement rules and the drafting of review clauses to avoid the need for a new tender. *Public Procurement Law Review* 2013/2. p. 4

²³ Az árubeszerzés a magánjog fogalomrendszerében az adásvételi szerződést jelenti, lásd Kbt. 8. § (2) bek.

képezi a hatálybalépésének időpontja. A Kbt. 141. § (6) bekezdése alkalmazása szempontjából tehát bizonyosan lényeges érdemi változásnak tekinthető, ha a hatálybalépés felfüggesztő feltételeként előre meghatározott időtartamot a felek több mint duplájára megemelik²⁴.

Amint látható a Döntőbizottság – tételes meghatározás hiányában – nem normatív alapon, hanem a joggyakorlat alapján döntötte el a jogvitát. Kérdés, hogy a dogmatikai és az alapjogi réteg feltárása a jelen kérdésben milyen megállapításokhoz vezethet.

5. Elemzés a jogréteg elmélet, mint értelmezési módszer segítségével

A jogréteg elmélet szerint a jog az írott jogszabályok szövegrétegéből, a jogdogmatika rétegéből, a bírói kazuisztika topikai rétegéből, valamint az alapjogok rétegéből áll²⁵. A rétegek tekintetében a jelen tanulmány vonatkozásában az értelmezési funkciók kerülnek előtérbe, ugyanis a jog rétegei tekintetében elkülöníthetők jogalkotási és jogértelmezési szelvények is²⁶.

A lényeges kérdés és lényeges elem tekintetében a szövegréteg – elismerten – nem ad eligazítást abban a tekintetben, hogy egyes szerződések esetében mely feltételeket kell ekként minősíteni. A Ptk. szerint mindazon feltételeket annak kell tekinteni, amelyet valamely szerződésben részes fél annak minősít. A Kbt. esetén lényegesen eltérő érdemi feltétel az, amely, ha szerepelt volna az odátétlési eljárás feltételei között, az ajánlattételre kihatással lehetett volna. Gyakorlatilag a szabály önmagával – a lényegest a lényeggel – definiálja saját magát²⁷. Ennél némileg konkrétabban fogalmaz az Irányelv amikor lényeges megváltoztatásként (feltételként) tekint a szerződés hatályát és a felek kölcsönös jogait, illetve kötelezettségeit érintő feltételekre²⁸.

A magánjogi dogmatika nyitott kérdésként tekint a lényeges elem, lényeges kérdés meghatározására és ezen a címen a bírói esetjog elemzése található meg azzal a következtetéssel, hogy az eset összes körülményei alapján állapítható meg, hogy mely feltétel vagy kérdés tekinthető lényeges. Mindez – utalva a korábbiakra – értelemszerű, ugyanis egy szerződéstípuson belül sem leltározható fel – normatív szinten – mindazon változók összessége, amely egy jogviszonyon belül lényegesnek tekinthető.

²⁴ D.134/12/2023 sz. határozat 61-63 pontok

²⁵ POKOL, B.: i.m. pp 11-195

²⁶ CSERVÁK CS.: A jog rétegelméletének új kihívásai. In: TÓTH J. Z. (szerk.): *A jog többrétege*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2020. p. 111

²⁷ SMARAGLAY G.: *A közbeszerzés joga, kommentár a gyakorlat számára* (szerk: PATAY G.) Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2023.

²⁸ Lásd: Irányelv (107) preambulumbekkezdése

A közbeszerzési jogi dogmatika ennél némileg konkrétabb válaszokat ad, tekintettel arra, hogy a fentiekben említett referenciapontot nem a jogviszonyon belül azonosítja. Érdekes körülmény egyebekben, hogy a lényeges feltételekre vonatkozó közbeszerzési-jogi dogmatikai megállapításokat jórészt az esetjog (Pressetext ítélet) alakította ki²⁹. Ennek értelmében azokat a (lényeges) feltételeket nem lehet megváltoztatni, amelyek ismeretében a gazdasági szereplők, amelyek nem voltak képesek vagy nem szándékoztak részt venni az eredeti eljárásban, képesek lettek volna vagy szándékukban állt volna részt venni az eljárásban, ha a módosított feltételek szerepeltek volna az eredeti ajánlati felhívásban³⁰. Ahogy a kapcsolódó irodalom kiemeli: például amelyek összefüggése kimutatható a beszerzés tárgyának műszaki követelményeivel (pl. funkcionális vagy teljesítmény-előírások), alkalmassági követelményekkel (pl. szakember, műszaki eszközök), értékelési szempontokkal. Ami ennél a jelen téma esetén fontosabb, a szerződéskötési feltételekhez (pl. felelősségbiztosítás) kapcsolódnak, vagy a szerződés teljesítésének lényeges feltételét jelentik (pl. teljesítési határidő)³¹. Ez a körülmény önmagában nem mond sokat a később említendő alapjogi/alapelvei réteg nélkül, ezért erre később szükséges visszatérni. Elegendő itt annyit rögzíteni, hogy a közbeszerzési szerződés esetén a módosítás korláta – általában és a jelenleg vizsgált jogalap vonatkozásában is – valójában az új beszerzési igény megjelenése. Mindez a magánjogi szerződések esetén nem bír relevanciával. A felek bármely feltételt utóbb megváltoztathatnak, érteve ez alatt a kötelezettségvállalás jogcímét is³².

A bírói esetjog a magánjogi szerződések esetén megmarad a felek akaratainak és az eset összes körülményének feltárásánál³³. A döntőbizottsági jogalkalmazás – utalva a fentiekre – arra a következtetésre jut, hogy minden feltétel, amelyet az ajánlatkérőként szerződő fél az odaítélés során előír, lényegesnek tekinthető (az eset összes körülményeit figyelembe véve³⁴). Tulajdonképpen exemplifikáció, amely a jogviszonyok változatosságára tekintettel, érthető értelmezés.

6. A hatályba lépést meghatározó feltétel

A hivatkozott jogeset szerint a felek a szerződésnek egyetlen teljesítési feltételét sem változtatták meg. Sem a szerződés tárgya, sem az ellenérték, sem a teljesítési határidő nem változott. Egyedül a hatályba lépésre vonatkozó időtartamot hosszabbították meg a felek, azzal az indokolással, hogy ez a körülmény az

²⁹ Pressetext Nachrichtenagentur (C-454/06).

³⁰ HARTLEV-LIJENBOV: i.m. p. 54

³¹ FAZEKAS SZ.: *A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény kommentárja*. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., 2019. p. 497

³² Vö: Ptk. 6:191. (1) bek.

³³ Vö: Kúria Pfv.20725/2022/6. számú precedensképes határozata

³⁴ Lásd még: D.103/11/2023, D.85/10/2023

ajánlattételi hajlandóságra nem lehetett kihatással és egyebekben a Kbt. 141. § (6) bekezdés b) és c) pontjai feltételeknek is megfelel a módosítás.

Érdemes kitérni a hatályba léptető feltétel jogi természetére. A Kbt. a feltételes közbeszerzési eljárások alapján megkötött szerződésekre engedi alkalmazni a hatályba léptető feltétel alkalmazását. Ennek lényege szerint, ha az eljárást megindító felhívásban az ajánlatkérőként szerződő fél felhívta a gazdasági szereplők figyelmét arra, hogy amennyiben valamely meghatározott, ellenőrzési körén kívül eső, bizonytalan jövőbeli esemény bekövetkezik, szabadul a szerződéskötési kötelezettség alól. Ilyen körülmény többek között a támogatási igény – kedvezőtlen – elbírálása. A Kbt. lehetővé teszi, hogy az ilyen feltételt ajánlatkérő a szerződés hatályba lépését felfüggesztő feltételként is előírja³⁵.

A Ptk. a Hatodik könyv VII. Cím alatt rendezi a szerződés időbeli hatályára vonatkozó feltételeket³⁶. Lényege szerint, a hatálytalanság fogalma azt fejezi ki, a szerződés ugyan érvényesen létrejött, de ahhoz nem fűződik joghatás. A hatálytalan szerződés jogkövetkezménye, hogy a teljesítés nem követelhető. A szerződés létrejött (tipikusan annak aláírása) és a hatályba lépés közötti időszak ún. függő jogi helyzet, amely időszak alatt – az alapelvekre tekintettel – tilos a másik fél jogát csorbító bármilyen magatartás³⁷.

A kérdés az, hogy a függő jogi helyzet időszakának meghosszabbítása, a közbeszerzési szerződések vonatkozásában olyan feltétel-e, amely az ajánlattételi hajlandóságot befolyásolja-e. A hatálybalépésről önmagában rögzíteni lehet, hogy lényeges feltétel, ugyanis a kötelezettnek nem közömbös, hogy a szerződés megkötését követően mennyi időn belül kell megkezdeni a teljesítést, az erőforrásokat allokálni stb. Az időszak tartama szintén nem lehet közömbös ugyanezen okból. Mindezekre ugyanakkor, csak a dogmatikai és joggyakorlati értelmezés alapján lehet következtetni, mivel a szövegréteg nem tartalmaz erre vonatkozó konkrét utalást. A hasonló esetekben a Döntőbizottság egy korábbi döntésre hivatkozva indokolva minősíti jogsértőnek a módosítást³⁸. Az érveléssel egyet kell érteni, amelyben a kulcs a szerződéses állomány ismerete, ugyanis előfordul, hogy a rövidebb hatályba lépési időszak ismeretében mindazok visszalépnek az érdeklődéstől, amely szereplőknek az adott időszakra a kapacitásait előre lekötötték. A hosszabb időszak ismeretében ugyanakkor ezek a szereplők más döntést hoztak volna.

³⁵ Mindez a jogszabály általi felmentés az ajánlati kötöttség megtartása alól. Vö. Kbt. 53. (5)-(6) valamint Kbt. 135. § (12) bek.

³⁶ Vö: Ptk. 6:116. §

³⁷ WELLMANN GY. *A Ptk. Magyarázata*. Budapest: HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft. 2018. p.270.

³⁸ Lásd: D.561/7/2007. Érdeklenség, hogy a döntés a 2003. évi CXXIX. tv. alapján született.

7. Következtetések

A Kbt. szerint a módosítás akkor lényeges, ha az új feltételek az ajánlattételi hajlandóságra kihatással lehetnek volna, valamint azok megváltoztatják a szerződés gazdasági egyensúlyát, illetve új elemet építenek a szerződésbe. Amint azt a joggyakorlat és a dogmatika is rögzíti, a fenti korlátokat mindig az adott eset összes körülményét mérlegelve kell megítélni³⁹.

A fentiekben idézett döntőbizottsági döntések esetében úgy tűnik, mintha azok mellőznék a konkrét körülményekre történő utalást, megmaradnak azokon a kereteken belül, amely általánosságban mondja ki a jogsértést a felfüggesztő feltétel módosítása tekintetében.

Az Alaptörvény 28. cikkéből következően az originalizmus szükségszerűen kiegészíti a textualista értelmezést, vagyis amennyiben a jogszöveg alapján több értelmezés adódik, abba az irányba kell vinni az értelmezést, amely megfelel a jogalkotó céljának és összhangban van az Alaptörvénnyel⁴⁰. Amint a fentiekből az látható volt a szövegrég vizsgálata (textualizmus) kevés támpontot ad, az értelmezés további rétegei (dogmatika és a jogalkalmazás) egymásba kapcsolódnak – sokszor - az általánosság szintjén maradvá. Ugyanakkor a jog (és így az értelmezés) negyedik, alapjogi rétege kiegészítheti, egyben kiegészítheti az értelmezést. Kokott főtanácsnoknak a Presstext ítélethez indítványa (C-454/06 főtanácsnoki indítvány 76-77) szerint a teljesítési feltételek megváltoztatása akkor lényeges, ha az alkalmas az adott piacon a verseny torzítására és a szerződő fél előnyben részesítésére más gazdasági szereplőkkel szemben⁴¹. Ez az értelmezés szintén a már említett átláthatóság és az egyenlő bánásmód alapelveinek érvényre juttatása. Ugyanis amennyiben az új beszerzési igény megjelenik, az a feltételek újratárgyalását jelenti, így szükségszerűen sérülnek a felhívott alapelvek.

Mindebből látható, hogy amennyiben úszó határt azonosít a jogalkalmazás, az alapelvei réteg szerinti értelmezés célravezető lehet, illetve nem maradhat el. Amennyiben az új beszerzési igényt nem lehet az adott tényállás (eset összes körülménye) alapján azonosítani, szükségszerűen nem lehet a verseny torzulását sem megállapítani, így az ilyen jellegű módosítás jogszerű lehet. Valójában a négy réteg együttes, egymásra tekintettel történő vizsgálat adja a norma olyan értelmezését, amely olyan döntést eredményezhet, amely megfelel a jogalkotó céljának és az Alaptörvénynek is.

Végül szükséges azt is kiemelni, hogy a hivatkozott jogeset alapján miért lett volna kiemelten fontos a Döntőbizottságnak az alapelvek szemszögéből

³⁹ <https://www.palyazat.gov.hu/download.php?objectId=72649> (letöltés dátuma: 2023. augusztus 30.)

⁴⁰ VARGA ZS. A.: *Törvényjavaslatok indokolása – az Alaptörvény hetedik módosításának 8. cikkéről* – Philosophus trium scientiarum Pokol Béla 70 Budapest: Századvég Kiadó, 2021. p. 372

⁴¹ MIKLÓS GYULA (2015.) p. 784

megvizsgálni a tényállást, és így az konkrét eset minden körülményére tekintettel dönteni. A tényállás szerint ugyanis az Ajánlatkérő hirdetmény nélküli tárgyalásos eljárást folytatott egyetlen szereplővel (az ajánlattevővel), vagyis a felek olyan szerződést módosítottak, amelyet az ajánlattevőként szerződő fél kizárólagos jog alapján teljesített. Mindebből következik, hogy a módosítás nem lehetett alkalmas az adott piacon a verseny torzítására, mivel az adott piacnak nincs más szereplője, így szükségszerűen az alapelvek sem sérülhettek.

Felhasznált irodalom

CSERVÁK CS.: A jog rétegelméletének új kihívásai. In: TÓTH J. Z. (szerk.): *A jog többrétegűsége*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2020.

DEZSŐ A.: *Magyarázat az Európai Unió közbeszerzési jogához*. Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft., 2015.

FAZEKAS SZ.: *A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény kommentárja*. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., 2019.

HARTLEV, K. – LILJENBØL, M.W.: Changes to existing contracts under the EU public procurement rules and the drafting of review clauses to avoid the need for a new tender. *Public Procurement Law Review* 2013/2.

HUBAI Á.: *Nagykommentár a közbeszerzési törvényhez* (szerk: Dezső A.). Budapest: Wolters Kluwer Hungary, 2021.

JUHÁSZ Á.: *A közbeszerzésről másképpen, közjog és magánjog határán*. Szeged: Lectum Kiadó 2014.

LESZKOVEN L.: „Érvénytelenségi határkérdések” – úszó határok az érvénytelenség és hatálytalanság problémakörében. *Miskolci Jogi Szemle*, 2021/2., különszám

POKOL B.: *Jogelmélet: Társadalomtudományi trilógia II*. Budapest: Századvég Kiadó, 2005.

SMARAGLAY G.: *A közbeszerzés joga, kommentár a gyakorlat számára* (szerk: PATAY G.). Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2023.

SZALMA J.: A francia Code Civil kötelmi jogi reformjáról, különös tekintettel az új magyar Ptk. korrelatív, vagy konvergens szabályaira I. rész. *Miskolci Jogi Szemle*, 2021/1.

VARGA ZS. A.: *Törvényjavaslatok indokolása – az Alaptörvény hetedik módosításának 8. cikkéről* – Philosophus trium scientiarum Pokol Béla 70 Budapest: Századvég Kiadó, 2021.

VÉKÁS L.: *Új Ptk. - Kommentár a gyakorlat számára*, (szerk: WELLMANN Gy.) Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2022.

WELLMANN GY. *A Ptk. Magyarázata*. Budapest: HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft. 2018.

THI KIM CUC NGUYEN* – THANH LONG NGUYEN**

*International Cooperation in the Face of Climate change: The Role of
COPs in shaping national legal frameworks*

Abstract: As the world faces increasing urgency regarding climate change, the need for international cooperation becomes more evident than ever before. Addressing the challenges posed by climate change requires unified efforts from nations across the globe. Under the framework of the United Nations Framework Convention on Climate Change, the Conferences of the Parties were established. The main purpose of this study is to examine the impact of the Conferences of the Parties on shaping national legal frameworks. Under the impacts of the Conferences of the Parties, taking into account the specific circumstances of each country, specific measures to minimize the impacts of the environment and climate change will be regulated and implemented. By applying qualitative research approach, the impact of COPs on climate change policies, the achievement of COP26 and its impacts on domestic legal policies are presented. In addition, the two case studies of Australia and Vietnam also are clarified. By applying a qualitative research approach, the impact of COPs on climate change policies, the achievement of COP26, and its impacts on domestic legal policies are presented. In addition, the two case studies of Australia and Vietnam are also clarified. All these are the basis for some findings and further discussion.

Keywords: climate change, international cooperation, Conferences of the Parties, legal policies, Australia, Vietnam.

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.313-332>

1. Introduction

The world is facing an unprecedented climate crisis. The impacts of climate change are emerging in many countries in the form of extreme weather events, rising sea levels, and mass extinctions. To address this crisis, international cooperation is necessary on a massive scale. The Conferences of the Parties (COPs) are the leading international forum for negotiating climate change agreements. Since the first COP was held in 1995, the global community has made significant progress in developing a global climate regime.

* Thi Kim Cuc Nguyen, PhD student, Faculty of Law, University of Pécs. Supervisor: Prof. Dr. Herke Csongor full professor; Lecturer, International Law Faculty, Hochiminh City University of Law, Vietnam

** Thanh Long Nguyen, LLB student, Faculty of Law, University of Pécs

The COPs have played a crucial role in shaping national legal frameworks on climate change. In particular, COP26 and onwards have had a profound impact on the national climate policies of many countries. The COP26 marked a turning point in international climate action, with over 190 countries committing to take bold steps to tackle the climate crisis. COP27, held in Egypt, was dubbed the "Africa COP" and focused on translating pledges into action on the ground. While progress was made, there is still much work to be done. The conference highlighted the need for urgent action on adaptation and resilience, the importance of climate finance, and the need to scale up support for mitigation efforts.

The main purpose of this study is to examine the impact of COP on shaping national legal frameworks. Accordingly, during COP meetings, commitments are often made, and these commitments need to be translated into effective national policies. To effectively implement international commitments, the initiative of countries is a key factor. Under the impacts of COPs, taking into account the specific circumstances of each country, specific measures to minimize the impacts of the environment and climate change will be implemented.

This paper comprises four parts of the main discussion. The first part presents an overview of COPs and their impact on climate change policies. The second part examines the achievements that COP26 has achieved as well as the general impacts of COP26 and onwards in the formation of domestic legal policies related to climate change. The third part clarifies COPs shaping domestic policies in the cases of Australia and Vietnam. Finally, some findings and further discussion are presented.

2. Methodology

This study used a qualitative research approach to analyze and evaluate the impact of COPs on climate change policies. Collected data primarily involves official documents, policy reports, academic articles and reports. By applying this approach, the achievement of COP26 was shown as well as the general impacts of COP26 and onwards were also figured out. The results of these analyses, combined with the evaluation of two specific case studies of Australia and Vietnam, when using comparison and analysis, are the basis for the authors to evaluate the role of COPs in the fight against climate change by their influence of domestic legal policies.

3. Overview of COPs and their impact on climate change policies

3.1. What's COP?

The annual COP is a product of the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). This is an agreement between 198 countries¹ of the United Nations to stabilize the greenhouse gas concentrations in the atmosphere at a level that would prevent dangerous anthropogenic interference with the climate system². To effectively implement this agreement, the COP must be established. Accordingly, the COP is the supreme decision-making body of this Convention and is composed of representatives from all states that are parties to the Convention.³ The COP meets every year, unless otherwise agreed by the parties, to discuss how exactly that should be achieved, and monitor what progress has been made. The first COP meeting was held in Berlin, Germany in March 1995⁴, and this year, COP28 will convene in the UAE in November 2023⁵.

The main points about COP are regulated in Art. 7 of the UNFCCC. Accordingly, the objective of the COP is to keep under regular review the implementation of the UNFCCC and any related legal instruments, as well as make, within its mandate, the decisions necessary to promote the effective implementation of this Convention. It can be seen that the key nature of the COP is to review and make decisions. In other words, the COP gathers the international community together every year to assess and advance progress on tackling global warming. It serves as a platform for countries to negotiate and implement international agreements and actions related to climate change mitigation, adaptation, and other related issues. In addition, new agreements and treaties may be adopted, as pointed out in Art.7.2 of the UNFCCC. In practice, the Kyo Protocol⁶ is an example. Since being adopted in December 1997, there are currently 192 parties to the Kyoto

¹ Unfccc.int. "What Is the United Nations Framework Convention on Climate Change? | UNFCCC," 2020. <https://unfccc.int/process-and-meetings/what-is-the-united-nations-framework-convention-on-climate-change>. (date of download: 15/10/2023)

² Art.2, UNFCCC

³ HUTTON, H.: What Is COP? | Cambridge Institute for Sustainability Leadership (CISL), *Cam.ac.uk*, October 13, 2022. <https://www.cisl.cam.ac.uk/cop-climate-change-conference>. (date of download: 15/10/2023)

⁴ Unfccc.int. "Conference of the Parties (COP) | UNFCCC," 2020. <https://unfccc.int/process/bodies/supreme-bodies/conference-of-the-parties-cop>. (date of download: 15/10/2023)

⁵ Unfccc.int. "Conference of the Parties (COP) | UNFCCC," 2020. <https://unfccc.int/process/bodies/supreme-bodies/conference-of-the-parties-cop>. (date of download: 15/10/2023)

⁶ HUTTON, H.: What Is COP? | Cambridge Institute for Sustainability Leadership (CISL), *Cam.ac.uk*, October 13, 2022. <https://www.cisl.cam.ac.uk/cop-climate-change-conference>. (date of download: 15/10/2023)

Protocol⁷. This protocol operationalizes the UNFCCC by bringing industrialized countries and economies into transition to limit and reduce greenhouse gas emissions in accordance with agreed-upon individual targets⁸.

COP plays an important role in the fight against climate change. In every annual COP, governments come together to measure progress and negotiate the best ways to address climate change while taking each other's circumstances into account. This is expressed through actions⁹, including (i) examining the obligations of the parties and the institutional arrangements under the UNFCCC, the experience gained in its implementation, and the evolution of scientific and technological knowledge; (ii) promoting and facilitating the exchange of information on measures adopted; (iii) facilitating the coordination of measures adopted; (iv) promoting and guiding the development and periodic refinement of comparable methodologies; and (v) assessing the implementation of the Convention and the overall effects of the measures. Moreover, making recommendations or seeking to mobilize financial resources also belonged to the COP's scope. All these actions are intended to contribute to achieving the objectives of the UNFCCC as well as ensure its effective implementation. It can be seen that the actions listed above are directional and supportive, especially focusing on promoting the solidarity of the international community to deal with the global issue.

3.2. COP's impact on the fight against climate change

COPs, as mentioned above, are crucial in the battle against climate change, in which nations that are parties to the UNFCCC get together to debate, bargain, and decide on a variety of climate-related topics. In other words, COPs should be thought of mainly as spaces of convergence for the circulation of know-how¹⁰ and the exchange of innovative solutions to address the pressing challenges of climate change. These conferences are essential global forums where governments, scientists, activists, and organizations collaborate, sharing their expertise, best practices, and experiences to collectively advance our understanding of climate issues and develop strategies and policies for a sustainable future.

⁷ Unfccc.int. "What Is the Kyoto Protocol? | UNFCCC," 2020. https://unfccc.int/kyoto_protocol. (date of download: 15/10/2023)

⁸ Unfccc.int. "What Is the Kyoto Protocol? | UNFCCC," 2020. https://unfccc.int/kyoto_protocol. (date of download: 15/10/2023)

⁹ Art.7.2, UNFCCC

¹⁰ Green European Journal. "Are COPs Helping the Battle against Climate Change?," 2021. <https://www.greeneuropeanjournal.eu/are-cops-helping-the-battle-against-climate/>. (date of download: 15/10/2023)

Some key impacts of COPS on the fight against climate change can be brought up below.

First, COPs have extended the scope of actions. One of the most significant impacts of COP meetings is the establishment of a global policy framework for addressing a global issue- climate change. This framework is considered the most successful achievement of COP meetings when creating the consensus among countries to address climate change as a collective challenge. While each country's specific commitments may vary, the overarching agreement on the need to reduce greenhouse gas emissions, transition to clean energy and adapt to climate impacts demonstrates a shared understanding of the global nature of the problem and the necessity for cooperation. In COP meetings, countries have produced landmark agreements like the Paris Agreement, which set specific targets for limiting global warming and outlined a roadmap for global climate action. In addition to the Paris Agreement, the Kyoto Protocol which was established at COP3 is also notable evidence. This protocol imposed legally binding emission reduction targets on industrialized countries as a way to curb their greenhouse gas emissions. Although the Kyoto Protocol had limitations¹¹, it set a precedent for legally binding climate agreements and underscored the importance of developed countries taking the lead in emissions reduction.

Secondly, COPs have promoted the effectiveness of actions by raising ambition in addressing climate change among countries. COP meetings encourage countries to progressively enhance their climate commitments. This is exemplified by the process of countries submitting revised Nationally Determined Contributions (NDCs)¹² at subsequent COP meetings. For instance, after the adoption of the Paris Agreement at COP21, many countries have updated and strengthened their NDCs¹³, reflecting greater ambition reductions, renewable energy adoption and climate resilience efforts. Furthermore, the effectiveness of actions is promoted by peer pressure. The international stage of COP meetings creates an environment of peer pressure and scrutiny. Countries are aware that their climate commitments and actions are observed and evaluated by the global community. This peer pressure can motivate countries to strive for more ambitious goals and contribute their fair share to global climate efforts. In addition to peer pressure, another source of pressure

¹¹ BASSETTI, F., Success or Failure? The Kyoto Protocol's Troubled Legacy - Foresight, *Foresight*, December 8, 2022. <https://www.climateforesight.eu/articles/success-or-failure-the-kyoto-protocols-troubled-legacy/>. (date of download: 15/10/2023)

¹² Unfccc.int. "Nationally Determined Contributions (NDCs) | UNFCCC," 2020. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/nationally-determined-contributions-ndcs>. (date of download: 15/10/2023)

¹³ Unfccc.int. "Nationally Determined Contributions Registry | UNFCCC," 2022. <https://unfccc.int/NDCREG>. (date of download: 15/10/2023)

also comes from civil society and youth engagement¹⁴. COP meetings often feature active participation from civil society organizations, youth activists, and non-governmental groups. These stakeholders push for more ambitious climate action and hold governments accountable. Their presence and advocacy at COP meetings contribute to the pressure for increased ambition.

Thirdly, COPs have raised awareness about sharing responsibilities and burdens. To fight against climate change, the cooperation of developed and developing countries, as well as underdeveloped ones, is needed. The developed nations will be responsible for allocating and mobilizing resources. Accordingly, COP meetings have led to commitments of financial resources from developed countries to support climate-related initiatives in developing nations. This financial support is essential for helping vulnerable regions adapt to climate impacts and transition to low-carbon economies. COP meetings have also catalyzed private sector investments¹⁵ in clean energy and sustainable technologies, further mobilizing resources for climate action. This is also a responsibility that the private sector should jointly shoulder due to their association with environmental pollution and degradation in business practices. Therefore, this sector will be a critical partner in delivering effective development cooperation on environmental issues in partner countries. Multinational companies can promote greener behavior across the supply chains that they manage; investors and banks are potential sources of investment for clean infrastructure; and businesses and entrepreneurs provide the skills and knowledge leading to innovation in clean technologies and resource efficiency¹⁶.

4. COP26: Before and After

4.1. COP26 and its key takeaways

COP is the heart of UNFCCC, and each COP would have specific objectives. The COP26 international climate conference took place in Glasgow, Scotland, from

¹⁴ Global Alliance for the Future of Food. “Creating a More Equitable COP: The Barriers Facing Civil Society and Global South Presence,” February 15, 2023. <https://futureoffood.org/insights/creating-a-more-equitable-cop-the-barriers-facing-civil-society-and-global-south-presence/>. (date of download: 15/10/2023)

¹⁵ America. “Towards COP27: Regional Forums on Climate Initiatives to Finance Climate Action and the SDGs - Roundtable on Climate Finance – the Energetic Transition in Latin America and the Caribbean | CEPAL.” Cepal.org, 2023. <https://www.cepal.org/en/events/towards-cop27-regional-forums-climate-initiatives-finance-climate-action-and-sdgs-roundtable>. (date of download: 15/10/2023)

¹⁶ “Private Sector Engagement to Address Climate Change and Promote Green Growth PRIVATE SECTOR PEER LEARNING POLICY BRIEF 4,” n.d. <https://www.oecd.org/dac/peer-reviews/Policy-Brief-4-Private-Sector-Engagement-to-Address-Climate-Change-and-Promote-Green-Growth.pdf>. (date of download: 15/10/2023)

October 31 to November 12, 2021, under the UK's presidency of the conference. Prior to COP26, four goals that needed to be achieved were set out, namely: (i) mitigation: secure global net zero by mid-century and keep 1.5 C degrees within reach; (ii) adaptation: adapt to protect communities and natural habitats; (iii) finance: mobilize at least \$100 billion in climate finance per year; and (iv) collaboration: work together to deliver.¹⁷ The two headline outcomes from COP26 were the signing of the Glasgow Climate Pact and agreeing to the Paris Rulebook.¹⁸

The Glasgow Climate Pact was agreed to on November 13 after negotiations overran the last day of COP26. With eight parts, this Pact, covering a series of decisions and resolutions, sets out what needs to be done to tackle climate change¹⁹, specifically as follows:

4.1.1. Mitigation

The primary goal of COP26 is to ensure that the Paris Agreement's Article 2 target of limiting global warming to 1.5 degrees Celsius remains attainable. According to COP26 Explained²⁰, the targets announced in Paris would result in warming well above 3 degrees by 2100 compared to the pre-industrial level, and if we continue as we are, temperatures will carry on rising. This means the 1.5 degrees Celsius target is not being met. And thus, COP26 requests parties to revisit and strengthen the 2030 targets in their nationally determined contributions (NDCs)²¹ and urges parties to communicate long-term low greenhouse gas emission development strategies towards just transitions to net zero emissions by or around midcentury, taking into account different national circumstances²² and in line with the best available science²³, and welcome efforts by parties to communicate other actions that demonstrate progress towards achievement of the Paris Agreement temperature goal (1.5 degrees target)²⁴. It can be seen that to keep global warming to 1.5 degrees Celsius achievable, or, in other words, to tackle the mitigation gap, COP26 utilizes an amalgamation of strategies covering various areas of the Paris Agreement, including the national-determined contributions and other support

¹⁷ CARVER, D.: What Were the Outcomes of COP26? *House of Commons Library*, January 27, 2022. <https://commonslibrary.parliament.uk/what-were-the-outcomes-of-cop26/>. (date of download: 15/10/2023)

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

²⁰ "webarchive.nationalarchives.gov.uk. "UK Government Web Archive," n.d. <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20230401054904/https://ukcop26.org/wp-content/uploads/2021/07/COP26-Explained.pdf>. (date of download: 15/10/2023)

²¹ 29, IV Glasgow Climate Pact

²² 32, IV Glasgow Climate Pact

²³ 33, IV Glasgow Climate Pact

²⁴ 24, IV Glasgow Climate Pact

mechanisms for transitions. Basically, this first key outcome of COP26 will be addressed based on the pillars of the Paris Agreement, with clear requirements and requiring the parties to have more specific strategies.

4.1.2. Adaptation

As the Earth's temperature increases, the resulting physical effects and severe weather events cause harm to people's lives, means of subsistence, and natural environments downstream. The second main objective of COP26 is to promote strategies for adapting to prevent the negative consequences of climate change and avoid loss and damage. This involves safeguarding and rejuvenating natural habitats, constructing protective measures, alert mechanisms, durable infrastructure, and farming practices. To accomplish this, action to help the most vulnerable and build resilience is needed before more people lose their lives or livelihoods. As a result, the Glasgow-Sharm el-Sheikh work program on the Global Goal on Adaptation was created. This work program has eight main objectives, including enabling the full and sustained implementation of the Paris Agreement and achieving the Global Goal on Adaptation with a view to enhancing adaptation action and support.²⁵ Especially the national adaptation plan²⁶, which is a summary of what countries are doing and planning to do to adapt to the impacts of the changing climate, the challenges they face, and where they need help, is welcome. These national adaptation plans are also called "adaptation communications."²⁷ Similar to the first goal, in this "adaptation" goal, COP26 continues to inherit the targets set by the Paris Agreement with more specific strategies. For instance, the Global Goal of Adaptation is an initiative that was established according to Article 7 of the Paris Agreement. Its primary objective is to significantly improve adaptive capacity, bolster resilience, and mitigate vulnerability to the impacts of climate change.

²⁵ Unfccc.int. "Glasgow–Sharm El-Sheikh Work Programme on the Global Goal on Adaptation | UNFCCC," 2020. <https://unfccc.int/topics/adaptation-and-resilience/workstreams/glasgow-sharm-el-sheikh-WP-GGGA>. (date of download: 15/10/2023)

²⁶ 7, IV Glasgow Climate Pact

²⁷ webarchive.nationalarchives.gov.uk. "UK Government Web Archive," n.d. <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20230401054904/https://ukcop26.org/wp-content/uploads/2021/07/COP26-Explained.pdf>. (date of download: 15/10/2023)

4.1.3. *Finance*

At COP15 developed countries agreed to raise at least \$100 billion every year from 2020²⁸ to support developing countries in their climate efforts. Nevertheless, the current goal is not currently being achieved. In Glasgow Climate Pact, parties agreed to the need to mobilize climate finance from all sources to reach the level needed to achieve the goals of the Paris Agreement, including significantly increasing support for developing country parties, beyond \$ 100 billion per year. Pursuing this goal, The UK has committed to spending £11.6 billion on International Climate Finance between financial years 2021/22 and 2025/26 to encourage other countries to do the same.²⁹ Meanwhile, Australia is further increasing its international climate finance commitment to \$2 billion over the next five years to support developing countries in our region as they tackle the impacts of climate change.³⁰ It can be seen that, basically, this goal is similar to the one set out at COP15 in 2009 and continues to be reiterated in the Paris Agreement. At this time, at COP26, this goal continues to be raised, calling on developed countries to take more action to achieve this financial goal.

4.1.4. *Collaboration*

At COP26, the objective was to establish the Paris Rulebook, which outlines the rules and logistical demands needed to achieve the goals of the Paris Agreement. The focus of COP26 was to secure an agreement between all the Paris signatories on how they would set out their NDCs to reduce emissions. The finalized rulebook includes agreements on an enhanced transparency framework for reporting emissions, common timeframes for emissions reduction targets, and mechanisms and standards for international carbon markets.³¹ Carbon markets are a significant topic of discussion at COP26, with parties seeking to make sure that carbon markets can enable greater ambition in mitigation and adaptation actions. This comes from

²⁸ TIMPERLEY, J.: The Broken \$100-Billion Promise of Climate Finance — and How to Fix It. *Nature* 598, no. 7881 (October 20, 2021): 400–402. <https://doi.org/10.1038/d41586-021-02846-3>. (date of download: 15/10/2023)

²⁹ Office, Development. “UK International Climate Finance Results 2022.” GOV.UK. GOV.UK, November 2022. <https://www.gov.uk/government/publications/uk-climate-finance-results-2022/uk-international-climate-finance-results-2022>. (date of download: 15/10/2023)

³⁰ Australian Government Department of Foreign Affairs and Trade. “Increasing Support for Region’s Climate Action and Economic Growth,” November 2021. <https://www.foreignminister.gov.au/minister/marise-payne/media-release/increasing-support-regions-climate-action-and-economic-growth>. (date of download: 15/10/2023)

³¹ CARVER, D.: What Were the Outcomes of COP26? *House of Commons Library*, January 27, 2022. <https://commonslibrary.parliament.uk/what-were-the-outcomes-of-cop26/>. (date of download: 15/10/2023)

the obligation set forth in Article 6 of the Paris Agreement, which allows countries to voluntarily cooperate to achieve emission reduction targets. This means that a country (or countries) will be able to transfer carbon credits earned from the reduction of GHG emissions to help one or more countries meet climate targets.

4.2. General impacts of COP26 and onwards on domestic legal policies

COP26 was a landmark event for international climate action. With over 190 countries signing the Paris Agreement, there was a renewed sense of urgency to tackle the climate crisis. The significance of COP26 onwards in shaping domestic legal policies is an undeniable testament to the evolving landscape of global climate governance. The resounding impact of these conferences can be vividly observed in the proactive strides taken by nations to align their legal frameworks with the imperatives of climate action.

In response to the Glasgow Climate Pact, the UK updated its 2030 Nationally Determined Contribution (NDC) to include a target of reducing all greenhouse gas emissions by at least 68% by 2030 on 1990 levels³². The UK's updated NDC is a clear illustration of its commitment to taking action on climate change. By enshrining the net-zero emissions target by 2050 into law³³, the UK exhibited a robust integration of COP outcomes into its legal system, effectively transforming international aspirations into domestic obligations. Moreover, Germany's ambitious endeavor to phase out coal-fired power plants by 2038 is a tangible embodiment of COP objectives echoing in national policies. Germany, with its „Law on Phasing-Out Coal-Powered Energy by 2038” already in force³⁴, has also shown an ambitious effort in achieving the goals set out at COP26 and COP27. The Coal Phase-Out Act is a German law that aims to reduce and eventually eliminate the use of coal-fired power plants by 2038. The act was passed in 2020 and aims to achieve the following objectives: reduce greenhouse gas emissions; provide a safe, cost-effective, efficient, and climate-compatible energy supply; compensate operators of coal-fired plants

³² Office, Cabinet. “COP26 Presidency Outcomes.” GOV.UK. GOV.UK, November 30, 2022. <https://www.gov.uk/government/publications/cop26-presidency-outcomes/cop26-presidency-outcomes#:~:text=The%20UK%20responded%20to%20the,by%202030%20on%201990%20levels>. (date of download: 15/10/2023)

³³ for, Department. “UK Becomes First Major Economy to Pass Net Zero Emissions Law.” GOV.UK, June 27, 2019. <https://www.gov.uk/government/news/uk-becomes-first-major-economy-to-pass-net-zero-emissions-law>. (date of download: 15/10/2023)

³⁴ The Library of Congress. “Germany: Law on Phasing-out Coal-Powered Energy by 2038 Enters into Force,” 2015. <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2020-08-31/germany-law-on-phasing-out-coal-powered-energy-by-2038-enters-into-force/#:~:text=The%20Coal%20Phase%20Out%20Act,start%20operating%20after%20August%2014%2C>. (date of download: 15/10/2023)

for their losses; and promote the use of renewable energy sources. The act sets a number of deadlines for the closure of coal-fired power plants. By 2022, the power generated from both anthracite (hard coal) and lignite (brown coal) must be reduced to around 15 gigawatts (GW) each. By 2030, the output is further reduced to 8 GW for hard coal and to 9 GW for lignite. Finally, by 2038 at the latest, the use of coal-fired plants must cease completely. The Coal Phase-Out Act and other climate legislation in Germany are a significant step forward in the country's efforts to reduce greenhouse gas emissions and combat climate change. These laws are expected to help Germany achieve its climate goals and become a leader in the global transition to a clean energy economy.

The Bahamas, India, and Nigeria have all made progress in developing their climate change legislation since COP26³⁵. In India, the Energy Conservation (Amendment) Bill 2022 is a significant piece of legislation that seeks to strengthen India's energy conservation framework. The bill includes a number of important provisions, such as mandating the use of non-fossil energy sources by designated consumers, introducing a domestic carbon market, enhancing energy conservation building code, regulating energy use in large residential buildings, and increasing the number of members in the Governing Council of the Bureau of Energy Efficiency. The Bahamas has taken a significant step forward in its efforts to combat climate change by passing the Climate Change and Carbon Market Initiatives Act, 2022. This legislation establishes a carbon market in the Bahamas and allows the government to incentivize domestic and international carbon trading. This will help the Bahamas reduce its greenhouse gas emissions and meet its commitments under the Paris Agreement. The Climate Change Act 2022, which was passed into law by the Australian Parliament in September 2022, sets out the country's greenhouse gas emissions reduction targets in domestic law. The Act enshrines two targets: a 43% reduction from 2005 levels by 2030 and net-zero by 2050. These targets indicate the direction of travel for climate policy in Australia in the medium and long-term. In November 2021, Nigerian President Muhammadu Buhari signed into law the Climate Change Act 2021, which creates a legal framework for the country to achieve its climate goals. The Energy Transition Plan, which was announced in August 2022, outlines how Nigeria will achieve its net-zero target. The plan includes a number of ambitious measures, such as phasing out coal-fired power plants by 2030, increasing the share of renewable energy in the electricity mix to 30% by 2030, investing in energy efficiency measures, and planting trees to absorb carbon emissions. The Energy Transition Plan is a significant step forward for Nigeria's

³⁵ Grantham Research Institute on climate change and the environment. "From COP26 to COP27: Four Climate Laws Passed in the Last Year - Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment," December 8, 2022. <https://www.lsc.ac.uk/granthaminstitute/news/from-cop26-to-cop27-four-climate-laws-passed-in-the-last-year/>. (date of download: 15/10/2023)

climate change efforts. It provides the country with a clear roadmap for decarbonizing its economy and meeting its international commitments. The plan is also expected to help attract investment in clean energy and technologies and to create jobs in the low-carbon economy.

The measures taken by several countries in response to COP26 are a positive development and a step in the right direction. Some of the measures that have been taken, such as the UK's net-zero emissions target by 2050 and Germany's coal phase-out, are ambitious and could have a significant impact on emissions. However, it is important to note that these measures are still in their early stages and it is not yet clear how they will be implemented or whether they will be successful. Other measures, such as the Bahamas' carbon market and Nigeria's energy transition plan, are also promising, but they are more limited in scope. It is also important to note that these measures are only part of the solution to climate change. Other important factors, such as international cooperation and technological innovation, will also be necessary to achieve the goals of the Paris Agreement. In addition, the impact of COP outcomes on legal policies also presents challenges. As several countries grapple with intricate economic, social, and political landscapes, the translation of international commitments into actionable legal policies faces hurdles. For instance, some nations encounter complexities in reconciling ambitious international goals with domestic capacities and resource limitations³⁶. Additionally, intricate political dynamics and vested interests can impede the smooth incorporation of COP agreements into domestic laws. Nevertheless, even in the face of these challenges, the essence of COP26 and COP27 as transformative catalysts for legal reform remains apparent.

Through the measures taken above, it can be seen that the transformative influence of these conferences transcends mere policy rhetoric, transcending into concrete actions on a national scale. These examples above underscore the domino effect that COP-driven legal policy changes can have, inspiring comprehensive overhauls in national agendas. While challenges exist, the integration of COP outcomes into legal policies mirrors the evolving paradigm of global climate cooperation, reaffirming the collective commitment to addressing the challenges posed by climate change.

In conclusion, the impact of COP26 and COP27 on legal policies in multiple countries reflects the dynamic synergy between global climate conferences and domestic legal frameworks. From the United Kingdom's pioneering legislation to Germany's commitment to phasing out coal, tangible policy changes underscore the

³⁶ IMF, "Poor and Vulnerable Countries Need Support to Adapt to Climate Change," March 23, 2022. <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/03/23/blog032322-poor-and-vulnerable-countries-need-support-to-adapt-to-climate-change>. (date of download: 15/10/2023)

potential of COPs to drive systemic shifts in climate governance. Challenges notwithstanding, the trajectory of legal policy changes signals a collective commitment to embracing the urgency of climate action and translating it into actionable legal frameworks that pave the way for a sustainable future.

5. COPs and their shaping of domestic policies: The case of Australia and Vietnam

5.1. Australia

Australia, as a developed nation vulnerable to intensifying climate change impacts, serves as an important case study for examining the influence of COP26 and COP27. The country's vast geography, diverse ecosystems, and heavy reliance on agriculture make it susceptible to worsening heatwaves, wildfires, droughts, and floods, which have cost billions in damage and claimed hundreds of lives over the past decade³⁷. The 1.5°C warming limit outlined at COP26 is especially critical for Australia, where rising temperatures could decimate coral reefs, reduce crop yields, and make parts of the country uninhabitable.

In response to these escalating climate change threats, Australia has initiated ambitious policy reforms aligned with COP26 and COP27 goals. This reflects a growing commitment to addressing the country's unique climate challenges through strategies linked to global objectives. Most notably, Australia has committed to achieving net zero emissions by 2050 and reducing greenhouse gas emissions by 43% below 2005 levels by 2030³⁸. The Australian national government has indeed committed to investing heavily in renewable energy sources to phase out coal power generation by the 2030s, improve energy efficiency across the economy, and establish new agencies to spur greater public and private investment in clean energy projects. To meet these targets, Australian Government has released its Budget October 2022–23, which commits record funding of almost A\$25 billion to clean energy spending, providing greater direction and backing the Government's net zero commitment by 2050³⁹. The government has also invested in excess of \$1.4 billion

³⁷ Insurancenews.com.au. "Weather Disasters Cost Australia \$35 Billion in 10 Years - Insurance News - InsuranceNEWS.com.au," February 2021. <https://www.insurancenews.com.au/local/weather-disasters-cost-australia-35-billion-in-10-years>. (date of download: 15/10/2023)

³⁸ DAWE. "Australia Submits New Emissions Target to UNFCCC," June 16, 2022. <https://www.dcccew.gov.au/about/news/australia-submits-new-emissions-target-to-unfccc>. (date of download: 15/10/2023)

³⁹ Globalaustralia.gov.au. "Australian Budget Commits \$2.5 Billion to Clean Energy and Renewables Projects | Global Australia," 2023. <https://www.globalaustralia.gov.au/news-and-resources/news-items/australian-budget-commits-a25bn-clean-energy-and-renewables-projects>. (date of download: 15/10/2023)

in reliable renewable generation and storage⁴⁰. The government's Rewiring the Nation will invest up to \$20 billion in low cost finance to rebuild and modernise the grid. This will be a key enabler to the integration of more renewables into the National Electricity Market (NEM)⁴¹. The Australian Government's guide for AGS investors provides information on the climate change commitments, policies, and programs of the Australian Government. It states that New South Wales aims to achieve a 50% reduction in emissions, while Victoria has set a similar target of 50% reduction. Other states and territories have also set their own ambitious targets⁴².

Internationally, Australia has indeed increased its climate finance contributions, allocating over \$640 million in 2021-2022 to initiatives in the Pacific and Southeast Asia. The Australian Government Department of Foreign Affairs and Trade states that Australia's climate finance is focused on the Pacific and Southeast Asia, including bilateral and regional programs, contributions to multilateral development banks' climate programming, and multilateral climate funds like the Global Environment Facility. The department also mentions that Australia provides climate-related loans to developing countries, including through the Australian Infrastructure Finance Facility for the Pacific⁴³. Australia's pledge demonstrates developed countries' efforts to meet their collective goal of providing \$100 billion per year in climate finance to developing nations by 2020. This funding was intended to assist poorer countries with mitigating greenhouse gas emissions and adapting to climate change impacts. However, the target was not achieved in 2020⁴⁴. It remains unclear if the goal will be met by the end of 2023. The failure to fulfill these financial commitments has worsened divisions between developed and developing countries, complicating negotiations related to the Paris Agreement.

⁴⁰ Energy.gov.au. "Clean Energy and the Electricity Market | Energy.gov.au," October 13, 2023. <https://www.energy.gov.au/government-priorities/energy-supply/clean-energy-and-the-electricity-market>. (date of download: 15/10/2023)

⁴¹Energy.gov.au. "Energy Supply | Energy.gov.au," October 13, 2023. <https://www.energy.gov.au/government-priorities/energy-supply>. (date of download: 15/10/2023)

⁴² Australian Office of Financial Management. "A Guide for AGS Investors Australian Government Climate Change Commitments, Policies and Programs," 2022. https://www.aofm.gov.au/sites/default/files/2022-11-28/Aust%20Govt%20CC%20ACTIONS%20Update%20November%202022_1.pdf. (date of download: 15/10/2023)

⁴³ Australian Government Department of Foreign Affairs and Trade. "Delivering on Our Climate Finance Commitments," 2021. <https://www.dfat.gov.au/international-relations/themes/climate-change/supporting-indo-pacific-tackle-climate-change/delivering-our-climate-commitments>. (date of download: 15/10/2023)

⁴⁴ RYAN, F.: Collision Course: Australia's Flatlining Aid and Its Climate Finance Commitments - Devpolicy Blog from the Development Policy Centre. *Devpolicy Blog from the Development Policy Centre*, June 6, 2023. <https://devpolicy.org/australias-flatlining-aid-and-climate-finance-commitments-20230607/>. (date of download: 15/10/2023)

Overall, the case of Australia demonstrates that the COP process has had a significant impact in driving national climate policy reforms when global priorities align with pressing domestic needs. In response to the outcomes of COP26 and COP27, Australia has made notable strides in combating climate change more broadly, while also moving to implement specific commitments made in these pivotal international forums. With sustained public pressure and follow-through on commitments, Australia's recent policy shifts demonstrate that the COP process can provide the impetus for developed countries to raise their ambition in pursuing a zero-carbon future and supporting global climate objectives.

5.2. Vietnam

Situated along vulnerable low-lying coastlines and river deltas, Vietnam is indeed one of the countries that are most vulnerable to climate change. According to an article from *The Conversation*, Vietnam is often presented as one of the countries that are most vulnerable to climate change. The article discusses the impacts and adaptation strategies in Vietnam, including rising temperatures, rainfall changes, and sea-level rise⁴⁵. The Vietnam Country Climate and Development Report highlights the economic consequences of climate change in Vietnam. Without proper adaptation and mitigation measures, it is estimated that climate change could cost Vietnam about 12% to 14.5% of GDP per year by 2050 and push up to one million people into extreme poverty by 2030⁴⁶. The World Bank states that climate change impacts, such as higher temperatures and sea-level rise, are already disrupting economic activity in Vietnam. In 2020 alone, Vietnam lost \$10 billion, equivalent to 3.2% of its GDP, due to climate change impacts⁴⁷. This country has already experienced significant impacts and is projected to face more challenges in the coming decades. The importance of ambitious COP agreements to Vietnam's sustainable development path is amplified greatly by this country's extreme susceptibility to climate disruptions.

In response, Vietnam has demonstrated a rhetorical commitment to addressing climate change by integrating COP26 and COP27 targets into its evolving policy

⁴⁵ DROGOUL, A. – PANNIER, E. – NGUYEN, M-H. – WOILLEZ, M-N. – NGO-DUC, T. – ESPAGNE É.: Climate Change in Vietnam: Impacts and Adaptation. *The Conversation*, March 8, 2022. <https://theconversation.com/climate-change-in-vietnam-impacts-and-adaptation-173462>. (date of download: 15/10/2023)

⁴⁶ ReliefWeb. "Vietnam Country Climate and Development Report - Viet Nam," July 2022. <https://reliefweb.int/report/viet-nam/vietnam-country-climate-and-development-report>. (date of download: 15/10/2023)

⁴⁷ World Bank Group. "Key Highlights: Country Climate and Development Report for Vietnam." World Bank. World Bank Group, August 29, 2022. <https://www.worldbank.org/en/country/vietnam/brief/key-highlights-country-climate-and-development-report-for-vietnam>. (date of download: 15/10/2023)

architecture. The country's updated Nationally Determined Contributions (NDCs) delineate specific mitigation goals including reducing methane emissions 30% below 2020 levels by 2030, achieving net-zero emissions by 2050, expanding renewable energy to 15-20% of the domestic power supply, and reforestation degraded watersheds⁴⁸. Vietnam has indeed implemented a range of measures to address climate change and promote sustainable development. The U.S. Department of State provides an Integrated Country Strategy for Vietnam, which outlines various priorities and objectives for the U.S.-Vietnam relationship, including security, regional engagement, and combating climate threats⁴⁹. The Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030 is a global agreement that Vietnam has adopted to enhance its disaster risk reduction efforts⁵⁰. The Vietnam National Strategy for Natural Disaster Prevention, Response, and Mitigation to 2020 aims to minimize the impact of natural disasters on human life, properties, and the environment while ensuring sustainable development, national defense, and security⁵¹.

However, Vietnam confronts significant institutional, technological, and fiscal limitations in implementing these well-intentioned aims into tangible on-the-ground outcomes. Vietnam's reliance on international climate finance flows is well-documented. The country has made significant efforts to secure financial support for its climate goals. The United Kingdom and the European Union have partnered with Vietnam to establish the Just Energy Transition Partnership (JETP). This partnership aims to support Vietnam in achieving its ambitious climate and energy goals, including transitioning away from fossil fuels and reducing greenhouse gas emissions⁵². The Japan International Cooperation Agency (JICA) has published an overview of international financial mechanisms and channels for climate change mitigation in Vietnam⁵³. The Australian Government has committed to cooperating

⁴⁸ Unfccc.int. "Nationally Determined Contributions (NDCs) | UNFCCC," 2020. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/nationally-determined-contributions-ndcs>. (date of download: 15/10/2023)

⁴⁹ "Integrated Country Strategy VIETNAM for PUBLIC RELEASE," 2022. https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/07/ICS_EAP_Vietnam_Public.pdf. (date of download: 15/10/2023)

⁵⁰ United Nations. "Sendai Framework for Disaster Risk Reduction," 2015. https://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf. (date of download: 15/10/2023)

⁵¹ Preventionweb.net. "Vietnam: National Strategy for Natural Disaster Prevention, Response and Mitigation to 2020," August 21, 2018. <https://www.preventionweb.net/publication/vietnam-national-strategy-natural-disaster-prevention-response-and-mitigation-2020>. (date of download: 15/10/2023)

⁵² Office, Development. "International Agreement to Support Vietnam's Ambitious Climate and Energy Goals." GOV.UK, December 14, 2022. <https://www.gov.uk/government/news/international-agreement-to-support-vietnams-ambitious-climate-and-energy-goals>. (date of download: 15/10/2023)

⁵³ LE, N. – CAU, A. – HANOI, V.: Finance Sources for Climate Change Mitigation in Vietnam Consultation on Low Carbon Technology Assessment, n.d.

on climate finance in Vietnam through initiatives such as the Vietnam Climate Finance Facility (VCFE)⁵⁴. The renewable energy transition in Vietnam faces regulatory barriers and grid reliability challenges, which have hindered its progress. Despite these obstacles, the country's coal-fired capacity is projected to expand rapidly⁵⁵. However, subnational governments and economic actors have initiated promising initiatives in urban hubs like Hanoi and Ho Chi Minh City⁵⁶. The government is developing more green spaces around residential areas and new urban developments. Hanoi plans to have 60 parks by 2025. Ho Chi Minh City and Hanoi have signed contracts with foreign partners to build smart cities worth billions of dollars. 33 cities and provinces in Vietnam are implementing smart city initiatives.

Overall, physical climate impacts on Vietnam's agrarian and coastal sectors are becoming more intense and costly, which is igniting emerging initiatives to mainstream climate adaptation and mitigation strategies across all levels of government and across key economic ministries. As susceptibility to climate disruptions grows more severe, developing countries are taking a more proactive approach to climate change, as evidenced by Vietnam's declared policy alignment and reactions to crucial COP26 and COP27 accords. However, in the post-COP environment, improved international financial mechanisms, technological transfers, and capacity-building partnerships will continue to be essential for assisting climate-vulnerable nations like Vietnam to close implementation gaps between ambitious national climate strategies and internationally agreed-upon mitigation and adaptation goals. The objective for nations dealing with the climate catastrophe is to translate the lofty policy declarations made at crucial conferences into actionable results that benefit the earth and its most vulnerable inhabitants.

6. Findings and further discussion

In the fight against climate change, the response gap between developed countries and developing countries is inevitable. These disparities manifest in various dimensions, encompassing vulnerability to climate change impacts, policy-

<https://www.jica.go.jp/Resource/project/english/vietnam/036/activities/c8h0vm0000bqnnlf-att/e5e.pdf>. (date of download: 15/10/2023)

⁵⁴ Exportfinance.gov.au. "Commitment to Cooperate on Climate Finance in Vietnam," 2023. <https://www.exportfinance.gov.au/newsroom/commitment-to-cooperate-on-climate-finance-in-vietnam/>. (date of download: 15/10/2023)

⁵⁵ PBS NewsHour. "Long-Awaited Vietnam Energy Plan Aims to Boost Renewables, but Fossil Fuels Still in the Mix." PBS NewsHour, June 14, 2023. <https://www.pbs.org/newshour/world/long-awaited-vietnam-energy-plan-aims-to-boost-renewables-but-fossil-fuels-still-in-the-mix>. (date of download: 15/10/2023)

⁵⁶ Ycpsolidiance.com. "Ho Chi Minh City and Hanoi Are Investing Billions to Become Sustainable Cities." YCP Solidiance, November 18, 2018. <https://ycpsolidiance.com/article/ho-chi-minh-city-and-hanoi-are-investing-billions-to-become-sustainable-cities>. (date of download: 15/10/2023)

making capacity, financial resources, and the influence of global climate agreements, particularly those emanating from COPs.

For instance, developed nations like Australia have significant advantages in the field of climate change prevention. These countries are better positioned to both plan and carry out ambitious climate policy reforms because of their relatively strong financial resources, cutting-edge technology infrastructure, and sophisticated policy-making framework. Australia, for instance, has made major investments in renewable energy sources and has set a goal to achieve net-zero emissions by 2050 in its fight against climate change. These commitments serve as a symbol that developed nations have to establish and work toward ambitious climate goals that are consistent with global climate objectives.

In contrast, developing countries like Vietnam frequently face increased vulnerability to the effects of climate change because of their scarce resources and comparably underdeveloped institutional and infrastructure capacities. Vietnam's climate targets show that they may make sincere verbal commitments to taking action on climate change, but it is difficult to turn these promises into actual, practical results. These difficulties include administrative roadblocks, technological constraints, and financial constraints, all of which could obstruct the implementation of climate policies and the accomplishment of goals for mitigation and adaptation.

Furthermore, developed countries play a crucial role in aiding developing countries in their efforts to combat climate change in addition to their domestic climate measures. For instance, affluent countries, such as Australia, contribute a significant amount of climate financing resources to support programs in areas that are more vulnerable to the effects of climate change, such as the Pacific and Southeast Asia. This pledge highlights their responsibility for helping developing nations reduce emissions, adapt to climate change, and create resilience. However, it is crucial to remember that developed and developing countries experience quite different effects from COP agreements. Australia serves as an example of how developed countries frequently use the results of COP conferences to motivate changes to their domestic climate policies. These nations have proven they are able to swiftly respond to the demands made by COP agreements when global concerns coincide with urgent domestic requirements. While exhibiting policy consistency with COP aims, developing countries like Vietnam, on the other hand, face complex difficulties in converting these international commitments into concrete results at the local level. Vietnam has struggled to combat climate change in part because of significant institutional, technological, and financial constraints. Vietnam is one of the nations that largely rely on foreign financial support flows; therefore, the fact that developed countries' financial support promises were not fulfilled by 2020 has made Vietnam's transition to a green economy more challenging and slower. In

conclusion, there are significant and varied differences between developed and developing nations in terms of mitigating climate change. And thanks to COP meetings as well as agreements, the need for international cooperation is highlighted. These collaborations are necessary to turn aspirational policy announcements into tangible effects that benefit the most vulnerable communities as well as the global ecosystem. To encourage effective and inclusive climate action, the international community must acknowledge and address these gaps.

7. Concluding remarks

The global community finds itself at a pivotal juncture in the fight against climate change, where the urgency of addressing environmental challenges has transcended borders and necessitated unparalleled international cooperation. Annual COPs have emerged as focal points of this cooperation, orchestrating discussions, decisions, and commitments that shape the trajectory of nations' climate policies. These annual gatherings have evolved into vital platforms, not only for dialogue but also for effecting real change on the ground. As figured out above, the impacts of COPs on the legal frameworks of countries underscore the profound influence these conferences exert on the international climate landscape. The imperative to tailor responses to national contexts, the recognition of distinct responsibilities between developed and developing nations, and the fostering of global collaboration all weave together to form the fabric of international climate governance. In short, in the face of escalating climate challenges, the global community must now harness the momentum generated at COPs to propel climate action forward.

Bibliography

BASSETTI, F.: Success or Failure? The Kyoto Protocol's Troubled Legacy - Foresight, *Foresight*, December 8, 2022.

CARVER, D.: What Were the Outcomes of COP26? *House of Commons Library*, January 27, 2022.

DROGOUL, A. – PANNIER, E. – NGUYEN, M-H. –WOILLEZ, M-N. – NGO-DUC, T. – ESPAGNE É.: Climate Change in Vietnam: Impacts and Adaptation. *The Conversation*, March 8, 2022.

HUTTON, H.: What Is COP? | Cambridge Institute for Sustainability Leadership (CISL), *Cam.ac.uk*, October 13, 2022.

LE, N. – CAU, A. – HANOI, V.: Finance Sources for Climate Change Mitigation in Vietnam Consultation on Low Carbon Technology Assessment, *n.d.*

RYAN, F.: Collision Course: Australia's Flatlining Aid and Its Climate Finance Commitments - Devpolicy Blog from the Development Policy Centre. *Devpolicy Blog from the Development Policy Centre*, June 6, 2023.

TIMPERLEY, J.: The Broken \$100-Billion Promise of Climate Finance — and How to Fix It. *Nature* 598, no. 7881 (October 20, 2021)

TÓTH KORDÉLIA*

A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése az önálló bírósági végrehajtásban

Absztrakt: Hogyha feltesszük a kérdést, hogy a végrehajtási eljárásban az Alaptörvény XXIV. cikkében vagy a XXVIII. cikkében foglaltak alapján kell-e érvényesülnie a tisztességes eljáráshoz való jognak, nem tudunk egyértelmű választ adni. Továbbá arra is keresem a választ, hogy a végrehajtási eljárásban egyáltalán kell-e érvényesülnie a tisztességes eljáráshoz való jognak, mivel úgy gondolom, mintha a végrehajtási eljárásban nem érvényesülne, vagy nem kellőképpen érvényesülne, vagy csupán korlátozottan érvényesülne a tisztességes eljáráshoz való jog. A kérdés vizsgálatakor figyelembe kell venni azokat az egyedi eseteket, amikor a végrehajtási eljárásban a tisztességes eljárás megsértésére hivatkoztak. Indokoltnak tartom tömeges vizsgálat alá is vetni a végrehajtási eljárásokat, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülését meg lehessen állapítani.

Kulcsszavak: tisztességes eljárás, jogbiztonság, alkotmányosság, alapvető jogok, végrehajtás

Abstract: If we ask the question whether the right to a fair trial should be based on Article XXIV or Article XXVIII of the Fundamental Law, we cannot give a clear answer. I am also seeking an answer as to whether the right to a fair trial should apply at all in enforcement proceedings, because I believe that the right to a fair trial does not apply, or does not apply sufficiently, or only to a limited extent, in enforcement proceedings. In examining this question, account must be taken of the individual cases where a breach of due process has been invoked in the enforcement procedure. I also consider it appropriate to subject enforcement proceedings to a mass examination in order to ascertain whether the right to a fair trial is being respected.

Keywords: fair trial, legal certainty, constitutionality, fundamental rights, enforcement

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.333-344>

1. Bevezető gondolatok

A tisztességes eljáráshoz való jog alapján minden személynek joga van ahhoz, hogy az ügye elbírálására egy független és pártatlan bíróság előtt kerüljön sor, ahol a felek egyenlő elbírálásban részesülnek, és ahol a jogukat és érdekeiket tiszteletben

* dr. Tóth Kordélia, PhD-hallgató, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar. Témavezetők: Prof. Dr. habil. Udvary Sándor tanszékvezető egyetemi tanár és Prof. Dr. Trócsányi László Henrik rektor, egyetemi tanár

tartják.¹ Az önálló bírósági végrehajtó nem a szó szoros értelmében vett bíróság vagy hatóság, és az eljárása során nincs bírálati jogköre. Az önálló bírósági végrehajtó „csupán” a határozatok végrehajtásával foglalkozik. A tisztességes eljárásnak az Alaptörvény XXIV. cikkében és a XXVIII. cikkében foglalt definíciója pedig kifejezetten hatóságok és bíróságok eljárására utal, de nem tér ki arra, hogy a bírósági szervezetrendszerrel együttműködő önálló bírósági végrehajtók beletartoznak-e ebbe a körbe.

Azonban a tisztességes eljáráshoz való jog egy olyan alapjog, amely az Alaptörvényben került rögzítésre, és álláspontom szerint legyen szó bármely eljárásról, annak az eljárás egészében érvényesülnie kellene, abban az esetben is, ha az eljárásban nem kerül sor jogvita elbírálására, és a résztvevő felek egyenjogúságáról sem feltétlenül beszélhetünk. Ennek a gondolatnak a jegyében vizsgálom meg, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog hogyan fejlődött ki, mi a tartalma, és hogy a bírósági végrehajtási eljárásban kell-e, és ha igen, miként kell érvényesülnie.

2. A végrehajtási jog és az alkotmányjog kapcsolata

Mielőtt rátérek a tisztességes eljáráshoz való jog ismertetésére, fontosnak tartom bemutatni, hogy az önálló bírósági végrehajtás hogyan kapcsolódik a szervezeti alkotmányjoghoz, és az alkotmányos alapjogvédelemhez.

Már az Alkotmánybíróság is rámutatott arra, hogy „a bírósági határozatok tiszteletben tartása, a jogerős bírósági döntések teljesítése a jogállamisággal kapcsolatos alkotmányos értékekhez tartozik. Ha ugyanis a végrehajtási rendszer gyenge és könnyen kijátszható, ez óhatatlanul a bírósági határozatok lebecsüléséhez, jogbizonytalansághoz, a jogtudat romlásához, a jogállamiság sérelméhez vezet. Az ilyen veszély leküzdése nyilvánvalóan mind állampolgári, mind társadalmi, mind pedig állami szempontból alkotmányos érdek.”² Az alkotmányjog a jogállamiság, a jogbiztonság és a jogvédelem alapvető elveit biztosítja, amelyek szükségesek a hatékony és tisztességes végrehajtási eljárásokhoz. Az alkotmányjog előírja a jogszabályok alkotmányosságát, ezen belül is a végrehajtási eljárásokat szabályozó jogszabályok alkotmányosságát.³

3. A végrehajtási jog és az alkotmányos alapjogok kapcsolata

A szervezeti alkotmányjogi szabályozáson túl a végrehajtási jog az alkotmányos alapjogokkal is kapcsolatban áll. Az alkotmányos alapjogok is és a fentiekben

¹ Magyarország Alaptörvényének XXIV. cikke.

² 46/1991. (IX. 10.) AB határozat, Indokolás (II).

³ GÁRDOS-OROSZ F. – HALÁSZ I.: *Bevezetés az alkotmányjogba*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2019.

rögzített szervezeti alkotmányjog is külön-külön, de az alaptörvényi rend biztosítása céljából is érvényesülnék hazánkban.

Az alapjogvédelem fogalma jogi megközelítésben a jogosultságok jogi eszközökkel történő biztosítását jelenti, vagyis azt, hogy az állam jogilag elismeri és jogi úton érvényre juttatja az alapjogokat. Az alapjogok védelme érdekében az államnak — e jogok deklarálása mellett — olyan jogvédő intézményeket és jogvédelmi mechanizmusokat kell létrehoznia és működtetnie, amelyek garantálják, hogy az állami szervek az alapjogokkal összhangban működjenek és a közhatalom gyakorlása — mind a jogalkotás, mind pedig a jogalkalmazás során — az alapjogok által kijelölt határok között maradjon.⁴

Az alapjogvédelem biztosítja az egyének jogainak és szabadságainak védelmét.⁵ Az alapjogok védelme és érvényesítése a végrehajtási jogalkotás során különös tekintettel kell, hogy érvényesüljön, az adósvédelmi rendelkezések miatt. Számos alapjog, például a szociális biztonsághoz való jog, az emberhez méltó lakhatáshoz való jog, a magánélet tiszteletben tartása, és a személyes adatok védelmének korlátozása is felmerül a végrehajtási eljárásban. Ezek a szabadságjogok gyakran ütköznek a magánérdekkel. A határozatok végrehajtásának elsőbbségének elve és a szabadságjogok összeütközése esetén alkotmányjogi szempontból kérdés, hogy hogyan mérlegel a jogalkotó, milyen szempontokat vesz figyelembe, és melyik érdek kerül korlátozás alá.

Elméleti alapokon elképzelhető lehetne a végrehajtási jog szempontjából egy olyan alaptörvényi rendelkezés, amely a lakástulajdonhoz való jogot feltétlenül biztosítja. Példának okáért Florida állam joga tiltja az ingatlanok árverezését. A tiltó rendelkezést Florida állam azzal indokolja, hogy segíteni kell a lakástulajdonosokat, akik anyagi nehézségeket szenvednek el, és meg kell óvni őket a hajléktalanná válástól, amíg ezek az adósok a hitelezőik kielégítésén dolgoznak.⁶

Az alkotmányos alapjogok, különösen a szociális alapjogok és végrehajtási kapcsolata tehát az, hogy az alapjogok biztosítsák az egyének jogait a végrehajtási eljárások során.

⁴ RÓTH E.: Eljárási jogok. In HALMAI G. – TÓTH G. A. (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest: Osiris, 2003, 707. o.

⁵ A második generációhoz tartozó jogok a XX. század első harmadában jelentek meg. Ide soroljuk a gazdasági, szociális és kulturális jogokat (pl. a szociális biztonsághoz való jog, a munkához való jog, az oktatáshoz, a képzéshez való jog, a házasság és a család védelme, a gyermekek jogai). Ezek a jogok pozitív jellegűek, hiszen az állam – teherbíró képességétől függően – pozitív cselekvésre kötelezett, biztosítania kell a megfelelő jogi szabályozást, és létre kell hoznia az intézményi kereteket.

⁶ DONNA, L. S.: There's No Place Like Home (stead) in Florida - Should it Stay that Way? *Nova Law Review*, Volume 18, Issue 2 1994. (Article 6)

4. A tisztességes eljáráshoz való jogról általában

A tisztességes eljáráshoz való jog alapjai az emberi jogok és az egyenlőség elveinek jogi hagyományára vezethetők vissza, amelyek már az ókori görög és római jogban is megjelentek. A „fair trial”, avagy a tisztességes tárgyalás/eljárás az amerikai jogból került át más jogrendszerekbe és vált a nemzetközi jog részévé, univerzális szinten történő megjelenése pedig a II. világháború utáni időszakra tehető.⁷ A modern jogi rendszerekben a tisztességes eljáráshoz való jog kialakulása az emberi jogok védelmével áll kapcsolatban.⁸ Az Alaptörvény XXIV. cikkének (1) bekezdése értelmében mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül intézzék. A hatóságok törvényben meghatározottak szerint kötelesek döntéseiket indokolni. Az Alaptörvény XXVIII. cikkének (1) bekezdése pedig úgy rendelkezik, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el. A tisztességes eljáráshoz való jog az egyik legfontosabb emberi jog, amely biztosítja a személyek jogbiztonságát és az egyének jogait és érdekeit védő jogi eljárásokat. A tisztességes eljáráshoz való jog a bírósági és hatósági eljárások legbelső, megkerülhetetlen alapelve.⁹ A tisztességes eljáráshoz való jog abszolút érvényű, általános jogelv.¹⁰ Az Alkotmánybíróság szerint a hatósági ügyek tisztességes intézéséhez való jog (Alaptörvény XXIV. cikk) és a tisztességes bírósági eljáráshoz való jog (Alaptörvény XXVIII. cikk) együttesen jelenti a tisztességes eljárás követelményrendszerét.¹¹

Az Alaptörvény XXVIII. cikke¹² szabályozza az úgynevezett „fair trial” eljárás elvét. Az Alaptörvényben megfogalmazott tisztességes eljárás alkotmányos követelményrendszerének elemei, ennek megfelelően a magyar jogrendben egy olyan autonóm alkotmányos mércét jelentenek, amely a jogszabályi környezeten túl, az egyedi ügyben hozott bírói döntések megítéléséhez is alapul szolgálnak. A tisztességes eljáráshoz való jog olyan minőség, amelynek az egész bírói eljárást át

⁷ VISEGRÁDY A. – VÖRÖS E.: A tisztességes eljárás és a bírói etika. *JUR* 4, 2019/2., 194-201. o.

⁸ Több nemzetközi jogforrás is tartalmazza, például az ENSZ Közgyűlése által megalkotott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (PPJNE), az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (EJENY) és az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE). A Rómában, 1950. november 4-én kihirdetett EJEE az 1993. évi XXXI. törvénnyel került be a magyar jogrendszerbe, ezzel a tisztességes eljáráshoz való jog a magyar jogrendszer részévé vált.

⁹ BADÓ A.: *A bírói függetlenség egyes garanciális elemeinek összehasonlító vizsgálata*. Akadémiai nagydoktori thesis, Szeged: Szegedi Tudományegyetem, 2018.

¹⁰ CZINE Á.: *A tisztességes bírósági eljárás - Audiatur et altera pars*. Budapest: HVG-ORAC lap- és könyvkiadó Kft., 2020.

¹¹ Az Alkotmánybíróság 3115/2013. (VI. 4.) AB, 7/2013. (III. 1.) AB, 22/2013. (VII. 19.) AB határozata.

¹² Továbbá az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikke.

kell hatnia, és amely minőségi követelménynek a bírósági eljárás során történő folyamatos érvényesülését az Alkotmánybíróság a bírói ítéletek alkotmányossági felülvizsgálata során köteles biztosítani, érvényesíteni.¹³ Az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlata szerint a tisztességes eljárás egy olyan minőség, amelyet kizárólag esetről esetre, a konkrét ügy körülményeinek figyelembevételével lehet megítélni.¹⁴

A tisztességes eljáráshoz való jog fogalmát tekintve nem találunk egységes definíciót a jogirodalomban. Meghatározásakor elsődlegesen az Alkotmánybíróság vonatkozó határozatait kell görcső alá vennünk, hiszen az Alkotmánybíróság végzett jelentős jogértelmezési tevékenységet a fogalom elemeinek kibontása érdekében.¹⁵ E jog olyan alapvető, emberi jogokból tevődik össze, amelyek jelenléte és érvényesülése a demokratikus jogállam fő jellemzője. Az emberek nem csupán azt követelhetik meg az államtól, hogy ne sértse meg alapvető jogaikat, hanem azt is, hogy egyedi ügyekben tisztességes eljárás keretében határozzanak az állam szervei.¹⁶

A tisztességes eljárást a jogállam korlátozhatatlan minőségeként tartják nyilván. A jogalkotó kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy nemcsak a jog egésze, de annak részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak, és előreláthatóak legyenek a norma címzettei számára, vagyis nem csak az egyes normák egyértelműségét követeli meg, hanem egyes jogintézményeknek a kiszámíthatóságát is.¹⁷

5. A tisztességes eljáráshoz való jog tartalma, és kiterjesztése az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) ítélkezési gyakorlata alapján

A gyakorlatban az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) ítélkezési gyakorlata alapján vezethető le, hogy mikor tekinthető tisztességesnek egy eljárás.

A EJEB esetjoga alapján a tisztességes eljárás követelményeit alapvetően három csoportra oszthatjuk: 1.) egyes feltételek az eljáró bíróságokra vonatkoznak (a törvény által létrehozottnak, pártatlannak és függetlennek kell lenniük), 2.) mások a bírósági (hatósági) eljárás vonatkozásában határoznak meg általános elveket (az eljárásnak tisztességesnek kell lennie, észszerű időn belül le kell lezárulnia), 3.) végül a tárgyalás, illetve az ítélelhirdetés nyilvánosságát deklarálja.¹⁸ A tisztességes

¹³ SÜLYÖK T.: A tisztességes eljáráshoz való jog újabb kihívásai. *Alkotmánybírósági Szemle*, 2015/2., 97-102. o.

¹⁴ CZINE Á.: *A tisztességes bírósági eljárás - Audiatur et altera pars*. Budapest: HVG-ORAC lap- és könyvkiadó Kft., 2020.

¹⁵ TRÓCSÁNYI L.: *A mi Alkotmányunk - Vélemények és elemzések Magyarország Alkotmányáról*. Budapest: Complex, 2006, 376. o.

¹⁶ HALMAI G. – TÓTH G. A.: *Emberi jogok*. Budapest: Osiris, 2003, 703. o.

¹⁷ CZINE Á.: *A tisztességes bírósági eljárás - Audiatur et altera pars*. Budapest: HVG-ORAC lap- és könyvkiadó Kft., 2020.

¹⁸ BÉKÉS Á.: A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése a strasbourgi bíróság esetjoga alapján. *Állam- és Jogtudomány*, 2017/4., 80-91. o.

eljáráshoz való jog tehát tágan értelmezendő alapjog. Az emberi jogot védő fórumok szerint a „fair trial” olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet megítélni.

Az EJEB esetjoga vizsgálja a tisztességes eljáráshoz való jog kritériumainak érvényesülését a polgári nemperes eljárások vonatkozásában. Ilyen eset az APEH Üldözötteinek Szövetsége, Iványi, Róth és Szerdahelyi kontra Magyarország ügy. Az ügy lényege szerint három magyar állampolgár 1993. június 18-án kérelmet nyújtott be a Fővárosi Bírósághoz az APEH Üldözötteinek Szövetsége egyesület bejegyzése iránt. A Fővárosi Bíróság hiánypótlásra visszaküldte a bejegyzés iránti kérelmet. A Fővárosi Bíróság a beavatkozásról a kérelmezőket nem értesítette, amelyet a kérelmezők sérelmeztek. A bejegyzés iránti kérelem és eljárás jogerős határozattal történő elutasítással ért véget. Az EJEB először a 6. cikk alkalmazhatóságát vizsgálta. A kérelmezők ezzel kapcsolatban kifejtették, hogy bár a bejegyzési eljárás a törvény szerint nemperes jellegű, annak eredménye azonban döntően befolyásolta a kérelmező egyesület képességét arra, hogy jogok és köteleességek alanyává váljon. Az EJEB rögzítette, hogy a 6. cikk (1) bekezdése alkalmazandó a felek jogállásától, a vita eldöntésének módjáról rendelkező törvények természetétől és az ügyben illetékes hatóság jellegétől függetlenül; elegendő, hogy az eljárás eredménye döntő az egyéni jogokra és köteleességekre nézve.¹⁹

6. A tisztességes eljáráshoz való jog a végrehajtási eljárásban

Lehet vitatni, hogy az önálló bírósági végrehajtási eljárásban az Alaptörvény XXIV. cikkében vagy a XXVIII. cikkében foglaltak alapján kell-e érvényesülnie a tisztességes eljáráshoz való jognak. Vitatéma, hogy a végrehajtási eljárás egyáltalán megfelel-e a tisztességes eljáráshoz való jog követelményeinek, vagy, hogy meg kell-e felelnie a tisztességes eljárás követelményeinek. Ennek egyik oka lehet az, hogy az önálló bírósági végrehajtó a végrehajtási jogszabályok alapján anélkül jár el, hogy a feleknek bármilyen számottevő beavatkozási joga lenne a bírósági végrehajtó eljárásába. Ebben az esetben a végrehajtó eljárása törvényes volt, de alkotmányjogi értelemben tisztességtelennek tekinthető, ugyanis nem érvényesül a felek jogainak és érdekeinek a tiszteletben tartása a végrehajtási eljárásban.

Egy másik oka pedig lehet az is, hogy azt gondolhatnánk, hogy nem kell érvényesülnie a végrehajtási jogban a tisztességes eljárásnak, hogy az önálló bírósági végrehajtó egyes nézetek szerint nem minősül állami szervnek, hatóságnak vagy bíróságnak. Véleményem szerint a bírósági végrehajtó a bíróság szervezetrendszeré által irányított állami hatóságként funkcionál, ezért az eljárása során meg kell, hogy feleljen a tisztességes eljáráshoz való jog követelményeinek.

¹⁹ BÉKÉS Á.: A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése a strasbourgi bíróság esetjoga alapján. *Állam- és Jogtudomány*, 2017/4., 80-91. o.

Azonban más nézőpontból vizsgálva sokan azt mondanák, hogy az önálló bírósági végrehajtó nem állami szerv, vagy hatóság, mivel az önálló bírósági végrehajtó az önálló bírósági végrehajtói tevékenység végzésének elősegítésére határozatlan ideig működő vállalkozás. Mivel az önálló bírósági végrehajtó vállalkozói tevékenységet végez, ezért a személye abban érdekelt, hogy az eljárása mielőbb eredményesen záruljon le. Eszerint a nézőpont szerint az önálló bírósági végrehajtót, akár például egy ügyvédi irodát, az eredményes ügylezárás és ezáltal a profit szerzési cél is motiválja amellet, hogy állami hatóságként, bírósági szervezetrendszer részeként funkcionál, és jogszabályok alapján jár el. Felmerülhet fegyelmi vétséget megvalósító olyan tisztességtelen részrehajló magatartás, hogy a végrehajtó azokat az ügyeket helyezi előtérbe, amelyek esetében megtérülés várható, vagy folyamatos a megtérülés. Az önálló bírósági végrehajtónak nem érdeke a behajthatatlan ügyekben a rosszhiszemű adósokkal szemben a célravezető szankciók, például pénzbírságra vonatkozó betérjesztés alkalmazása. A rosszhiszemű adósok behajthatatlan ügyeinek esetében megtérülés kisebb eséllyel és hosszú időn túl várható, amely esetekben a végrehajtó nem használja ki a törvény adta bírságot betérjesztés lehetőségét, vagy büntetőeljárás kezdeményezését, amely eljárás véleményem szerint nem felel meg a tisztességes eljárás követelményének, részrehajlás miatt. Álláspontom szerint a rosszhiszemű adósok végrehajtást kérőinek is hatékony eljárásban kellene részesülniük. Ez végső soron ahhoz vezethet, hogy a jogbiztonság elve sérülhet azzal, hogy aki rosszhiszeműen nem veti alá magát a végrehajtási eljárásnak, kedvezőbb eljárásban részesül, mint aki igen.

Arra a jelen tanulmány elején rögzített felvetésre, hogy a gyakorlatban nem érvényesül a tisztességes eljáráshoz való jog, vizsgálatom szempontjából az alapvető jogok biztosának egy konkrét ügyben tett jelentését kiemelkedő jelentőségűnek tartom. Az alapvető jogok biztos a jelentésében feltárta, hogy egy magánszemély a vele szemben folytatott végrehajtási eljárással összefüggésben fordult panasszal az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalához. Sérelmezte, hogy a végrehajtási eljárásban érvényesíteni kívánt követelés részbeni alaptalansága tárgyában a végrehajtó felé küldött levelére nem kapott választ, és a végrehajtási eljárásban sem tapasztalt változást. A beadvány alapján felmerült a tisztességes hatósági eljáráshoz való jog sérelme, illetve közvetlen veszélyének a gyanúja. A végrehajtó a végrehajtási törvényben előírt betérjesztési kötelezettségének csak az ombudsmani megkeresést követően, több mint egy évvel az eredménytelen határidő elteltét követően tett eleget, amely nem tekinthető észszerű határidőn belül történő ügyintézésnek. Az alapvető jogok biztos megállapította, hogy a végrehajtó a fenti kötelezettségének észszerű határidőn túl tett eleget, és ezzel az Alaptörvény XXIV. cikkének (1)

bekezdésében rögzített tisztességes eljáráshoz való joggal összefüggő sérelmet okozott.²⁰

Abban sem egységes a jogászok álláspontja, hogy a hatályos bírósági végrehajtásról szóló törvény a tisztességes eljárás jog figyelembevételével került-e megalkotásra, mivel nem nevesíti a tisztességes eljáráshoz való jogot a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (Vht.). A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.) azonban deklarálja a tisztességes eljáráshoz való jogot. A Vht. pedig több helyen utaló rendelkezést tartalmaz azokra az eljárási kérdésekre vonatkozóan, amelyeket a törvény külön nem szabályoz. Ezen esetekben a Pp. szabályai lesznek irányadóak. A Pp. mögöttes jelleggel, szubszidiárius jogforrásként jelenik meg a bírósági végrehajtás során. Ebből adódóan a bírósági végrehajtás során érvényesülnie kell a tisztességes eljárásnak, mivel a Vht. háttérjogszabályát, a Pp. szellemét a tisztességes eljárás hatja át. Az végrehajtási eljárás Vht. által rögzített alapelveit tekintve is arra a következtetésre jutottam, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülésének kizárása nem állapítható meg, mivel két kölcsönösen méltányolható fél jogainak tisztességes módon érvényesülnie kell, vagy legalábbis kellene. A végrehajtási eljárás két fontos alapelve egyrészt a végrehajtást kérő rendelkezési joga, és másrészt az adós védelme, a végrehajtási kényszer arányos és fokozatos alkalmazása. Már az alapvető szabályozás is felek jogait írja elő, amely jogokat a végrehajtónak biztosítani kell eljárása során, ha nem így tesz, a magatartás a fegyelmi vétségen kívül a tisztességes eljárás követelményét is sérti.

A végrehajtási eljárásban az észszerű időtartam követelményéről ez ideig nem esett szó, azonban a végrehajtási eljárások elhúzódása gyakori, amely szintén nem felel meg a tisztességes eljárás követelményének. Az egyéni jogvédelem, a jogbiztonság védelme és az igazságszolgáltatásba vetett közbizalom hármas célrendszere az észszerű időtartam követelménye, az államtól, mint jogalkotótól és az állami intézményektől is elvárja.²¹ A probléma tehát ismételten hangsúlyozva abban áll, hogy tisztán állami intézményként tekintünk-e az önálló bírósági végrehajtóra vagy sem. A Bíróságok Szervezetéről és Igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.) szintén deklarálja a tisztességes eljáráshoz való jogot, amely a végrehajtási eljárás szempontjából is jelentőséggel bír. Ezen jelentőség abban áll, hogy az önálló bírósági végrehajtó álláspontom szerint a bírósági szervezetrendszer része. Nézőpontom szerint a végrehajtó személye a bíróság szervezetrendszerének kiterjesztése. Ezért a tisztességes eljárás elvét nemcsak a konkrét bírósági eljárásban kell maradéktalanul érvényesíteni, hanem a bírósági eljárás minden szakaszában.

²⁰ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-446/2021. számú ügyben egy végrehajtási eljárás korlátozásával összefüggésben.

²¹ BÓKA J.: „To Delay Justice, Is Injustice” – az észszerű időtartam követelményének összehasonlító vizsgálata. In: BADÓ A. (szerk.): *A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2011. 136. o.

Kulcsfontosságú, hogy a bírósági eljárást követően is a bírósági eljárás záróköveként titulált végrehajtási eljárásban is érvényesüljön a tisztességes eljárás elve. A probléma forrása abban is áll, hogy az önálló bírósági végrehajtó tevékenységét nem vizsgálja folyamatosan a végrehajtást elrendelő bíróság, ha nem emelnek kifogást a végrehajtó intézkedésével szemben végrehajtói intézkedésenként 15.000,- Ft illeték befizetése mellett. Persze nem a tömeges kifogás emelés lenne a cél, hanem az, hogy a végrehajtói intézkedéseket, tevékenységeket évente felülvizsgálják, hogy a megfelelő tisztességes lejárési garanciák érvényesülnek-e a végrehajtók eljárásai során. Mindez azonban jelentős költséggel és kapacitás ráfordítással járna az állam részéről. Álláspontom szerint ha az önálló bírósági végrehajtók ügyvitelének, hivatali működésének és magatartásának ellenőrzése során szankciókkal szigorítana a jogalkotó, abban az esetben hatékonyabban biztosítható lehetne a tisztességes eljárás és működés.

Az alkotmánybírósági gyakorlatban a végrehajtási eljárás általában vett tisztességes érvényesülése körében kiemelt jelentőséget tulajdonítok a 22/2013. (VII. 19.) AB határozatnak, amelynek indokolása rögzíti, hogy az alapjogi biztos indítványa szerint ellentétes a tisztességes eljárás követelményével az a jogszabály, amely tartalmilag ellehetetleníti az érintett ügyfél számára azt a jogot, hogy ügyéről teljeskörű és részletes tájékoztatást kapjon. Ez rendkívül fontos kérdés, ugyanis a teljeskörű tájékozódáshoz való jog a tisztességes eljáráshoz álláspontom szerint elengedhetetlen feltétel. Az Alkotmánybíróság a kérdés megítélésekor elsődlegesen a végrehajtási eljárásnak, illetve az adók végrehajtásának szerepéből indult ki, a végrehajtás három típusát különíti el: a bírósági végrehajtást (a), a közigazgatási végrehajtást (b), és a közvetlen végrehajtást (c). A közigazgatási végrehajtás foganatosítása a végrehajtási joggal felruházott közigazgatási szervek, így többek között az állami adóhatóság hatáskörébe tartozik. Az adózás rendjéről szóló törvény rendezi az adóvégrehajtás során alkalmazandó jogszabályok egymáshoz való viszonyát, amelynek értelmében az adóvégrehajtás során a Vht. rendelkezéseit szükséges alkalmazni, kivéve, ha maga az adózás rendjéről szóló törvény eltérően rendelkezik. Az Alkotmánybíróság ennek alapján a végrehajtási jog tekintetében megfogalmazott alkotmányjogi elveket érvényesnek tekinti az adók végrehajtására irányuló eljárásban is. Az Alkotmánybíróság indokolásában, kifejtette, hogy a megfelelő egyensúlyokat és garanciákat nélkülözi a végrehajtási jog, amely egyúttal egyoldalúan előnyben részesíti egyik vagy másik fél érdekeit, ezért ellentétben áll a tisztességes eljárás követelményével. Azért mert a végrehajtási eljárásban az egyik félnek alapvető szinten is többlet jogai vannak, az egyensúly megtartását és a garanciák betartását a végrehajtási jogban is érvényesíteni kellene álláspontom szerint. A végrehajtási eljárás tekintélyének romlásához vezet, ha nem érvényesül a tisztességes eljárás elve.

7. Összefoglalás

Dolgozatomban a tisztességes eljáráshoz való alapjog bemutatására és értelmezésére törekedtem, amely az igazságszolgáltatás egyik legfontosabb alapelve és a jogállamiság biztosítását szolgálja. A tisztességes végrehajtási eljárást, mint alkotmányos alapjogunk szabályozását vizsgálom. A tisztességes eljáráshoz való jog az alapvető jogok egyike, amely biztosítja, hogy a személyeknek tisztességes és igazságos eljárásban legyen részük, tiszteletben tartva az alapvető emberi jogaikat. A tisztességes eljáráshoz való jognak a végrehajtási eljárásban való létjogosultságát nem nevesíti szó szerint az Alaptörvény. Azonban az alaptörvényi rendelkezésből közvetetten levezethető, hogy érvényesülnie kell a tisztességes eljáráshoz való jog elvének.

A tanulmány első mondatában feltett kérdésemre azt a választ adom, hogy az Alaptörvény XXVIII. cikkében foglaltak alapján érvényesülnie kell a tisztességes eljáráshoz való jog elvének a végrehajtási eljárásban is, mert az önálló bírósági végrehajtás, ezzel együtt az önálló bírósági végrehajtó a bírósági szervezetrendszer része. Álláspontom szerint az Alaptörvény XXVIII. cikkében foglalt büntetőjogra vonatkozó rendelkezéseken kívül a tisztességes végrehajtási eljárásnak is helye lenne egy külön bekezdésben azzal, hogy az Alaptörvény XXIV. cikkében foglaltakkal összhangban kerüljön meghatározásra. A tisztességes végrehajtási eljárásra is meg kell, hogy feleljen a részrehajlás nélküliség, a tisztességes módon és ésszerű határidőn belüliség és az indokolási kötelezettség elve.

Tehát a tisztességes eljáráshoz való jognak az Alaptörvény XXVIII. cikkében foglalt definícióját a végrehajtási eljárás sajátosságaira figyelemmel egy új bekezdéssel egészíteném ki. Nevezetesen azzal, hogy a végrehajtási eljárásban minden személynek joga van ahhoz, hogy az eljárást az önálló bírósági végrehajtók részrehajlás nélkül, tisztességes módon intézzék. Minden személynek joga van ahhoz, hogy az önálló bírósági végrehajtási eljárás során a jogukat és érdekeiket a pártatlan önálló bírósági végrehajtók tiszteletben tartsák, kérelmeikre, kifogásaikra ésszerű határidőn belül elbírálást és tájékoztatást kapjanak. Mindenkinnek joga van törvényben meghatározottak szerint az önálló bírósági végrehajtók által eljárásuk teljesítése során a jogellenesen okozott kár megtérítésére.

Következtetésként azt tudom levonni a vizsgálatom alapján, hogy véleményem szerint a jogfejlődést nagy mértékben elősegítené az, hogy ha részletesen és pontosan ki lenne munkálva alaptörvényi rendelkezésként az, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog konkrétan hogyan, és milyen korlátokkal valamint milyen sajátos eljárási garanciákkal érvényesüljön az önálló bírósági végrehajtásban.

Felhasznált jogszabályok

Az Alaptörvény

A Polgári Törvénykönyvről 2013. évi V. törvény (Ptk.)

A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (Vht.)

A Bíróságok Szervezetéről és Igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.)

Határozatok, egyéb források

46/1991. (IX. 10.) AB. Határozat Indokolás (II)

22/2013. (VII. 19.) AB. Határozat

3115/2013. (VI. 4.) AB Határozat

7/2013. (III. 1.) AB Határozat

22/2013. (VII. 19.) AB Határozat

Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (PPJNE)

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (EJENY)

Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE)

Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-446/2021. számú ügyben

Felhasznált irodalom

BADÓ A.: *A bírói függetlenség egyes garanciális elemeinek összehasonlító vizsgálata*. Akadémiai nagydoktori thesis, Szeged: Szegedi Tudományegyetem, 2018.

BÉKÉS Á.: A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése a strasbourgi bíróság esetjoga alapján. *Állam- és Jogtudomány*, 2017/4., 80-91. o.

BÓKA J.: „To Delay Justice, Is Injustice” – az ésszerű időtartam követelményének összehasonlító vizsgálata. In: BADÓ A. (szerk.): *A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2011.

CZINE Á.: *A tisztességes bírósági eljárás - Audiatur et altera pars*. Budapest: HVG-ORAC lap- és könyvkiadó Kft., 2020.

DONNA, L. S.: There's No Place Like Home (stead) in Florida - Should it Stay that Way? *Nova Law Review*, Volume 18, Issue 2 1994. (Article 6)

GÁRDOS-OROSZ F. – HALÁSZ I.: *Bevezetés az alkotmányjogba*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2019.

HALMAI G. – TÓTH G. A.: *Emberi jogok*. Budapest: Osiris, 2003.

RÓTH E.: Eljárási jogok. In HALMAI G. – TÓTH G. A. (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest: Osiris, 2003.

SULYOK T.: A tisztességes eljáráshoz való jog újabb kihívásai. *Alkotmánybírósági Szemle*, 2015/2., 97-102. o.

TRÓCSÁNYI L.: *A mi Alkotmányunk – Vélemények és elemzések Magyarország Alkotmányáról*. Budapest: Complex, 2006.

VISEGRÁDY A. – VÖRÖS E.: A tisztességes eljárás és a bírói etika. *JURA*, 2019/2., 194-201. o.

VARGA RENÁTA*

Az állati „jogok” fejlődése

Absztrakt: Előadásomban az állati „jogok” koncepciójának a filozófiai kialakulását kívánom vizsgálni. A kezdetektől fogva – a fellelhető szakirodalom alapján – szándékozom tanulmányozni, hogy egyes korszakokban milyen álláspontok alakultak ki az állatok morális státuszáról. Ezek hogyan vezettek el napjainkig, amikor az állati jogokról már tudományos diskurzusok folynak. Az állati jogok biztosításának létjogosultsága az 1980-as évek elejétől kezdve triviális olyan filozófusok számára, mint például Tom Regan, Gary L. Francione. Miért szükséges az állatok státuszát vitatni, miként kapcsolódik ehhez a jogalkotás?

Kulcsszavak: morális státusz, állati „jogok”, *ratio*, érzőképeség, jogalanyiség, polgárjog

Abstract: In my presentation, I aim to examine the philosophical development of the concept of animal 'rights'. From the outset, based on available literature, I intend to study how certain viewpoints on the moral status of animals have evolved during different eras. I will explore how these perspectives have led to the current day, where there are ongoing scientific discourses on animal rights. The legitimacy of advocating for animal rights has become a matter of course since the early 1980s for philosophers like Tom Regan and Gary L. Francione. Why is it necessary to debate the status of animals, and how does this relate to legislation?

Keywords: moral status, animal 'rights', rationality (*ratio*), sentience, legal personality, civil rights

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.345-366>

1. Bevezető gondolatok az állatok státuszáról

Embertársaink segítése társadalmunk morális posztulátuma. A 2012. évi C. törvény 166. § (Büntető Törvénykönyv) – a segítségnyújtás elmulasztásáról – értelmében minden beszámítási képességgel rendelkező személlyel szemben alapkövetelmény embertársaink segítése, amennyiben a testi épségük vagy az életük veszélyeztetve van.¹ A Metrőért Egyesület beszámolójában egy férfi láthatóan rosszul lett az M4-

* Varga Renáta, PhD-hallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Államtudományi Intézet, Alkotmányjogi Tanszék. Témavezető: Prof. Dr. Paulovics Anita egyetemi tanár. Társémavezető: Dr. Jámbor Adrienn egyetemi adjunktus

¹ Btk. 166. § (1) bekezdés

es egyik szerelvényén 2021. októberében. Senki nem nyújtott vagy kért segítséget a számára.² Hasonlóan mehetünk el az állatok morális státusza mellett?

Egyes entitások morális státusszal (belső, inherens értékkel) rendelkeznek, amelyet rendszerint tulajdonságokhoz kötünk.³ Steven Wise gyakran feltett már olyan kérdést a diákjainak, amelyben arra kéri őket, mondják meg neki: „*miért kellene egy embernek alapvető jogokkal rendelkeznie*”. Nem találkozott még senkivel, aki ne hivatkozott volna azokra a tulajdonságokra, amelyekkel az emberek rendelkeznek.⁴ Ezek a filozófiában a leggyakrabban: a transzcendens lélek, a racionalitás, az érzőképeség, az „élet alanya”, a társadalmi kapcsolatok, a moralitás, az alkotóképeség. A birtokolt tulajdonságokat az emberi fajra vonatkozóan közösnek, specifikusnak tekintjük, eltekintve attól, hogy a humán egyének között is lehetnek differenciák. A nyugati gondolkodás főárama antropocentrikus, amelyben az emberen kívüli létezők morális státusszal nem rendelkeznek, az állatoknak nincsenek jogaik. Mialatt az emberi társadalmat szorosan az empátia és a szolidaritás köti össze, amelyek nélkülözhetetlenek a méltóságteljes élethez. Idővel kialakultak az emberi jogok és kötelezettségek. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 1950-ben került elfogadásra. Az egyezményt az Európa Tanács írta alá, amely kimondja, hogy „*törvény védi mindenkinek az élethez való jogát*”. Illetve, hogy a „*jelen Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani*”.⁵ Ezeket a jogokat és a morális státuszt az állatoknak nem biztosítjuk, helyette a személyeken túl beszélünk köztes létezőkről és dolgokról.⁶ A belső értékkel nem rendelkező entitások felé indirekt vagy másként közvetett kötelezettségeink lehetnek.⁷ Azonban a XX. század végére az állati jogok létjogosultságáról is beszélhetünk a filozófia területén belül, amelyhez jogi szakértők is csatlakoznak, kiállnak az ügyért. A kérdés egészen az ókorig vezethető vissza – vagy akár az őskorig –, mérvadóan a püthagoreusoktól az utilitaristákon át a kortárs abolicionizmusig kutatták filozófiai irányzatok az állatok státuszát, már jóval a tudományok önálló diszciplínává válása előtt.

² HVG: *Rosszul lett, majd meghalt egy utas a 4-es metrón, senki sem segített rajta*. Budapest, HVG Kiadó, 2021 https://hvg.hu/itthon/20211012_4_es_metro_halaleset (letöltés: 2023.08.12.)

³ JAWORSKA, A. – TANNENBAUM J.: *The Grounds of Moral Status*. Stanford, [Encyclopedia of Philosophy](https://plato.stanford.edu/entries/grounds-moral-status), 2021 <https://plato.stanford.edu/entries/grounds-moral-status> (letöltés dátuma: 2023.08.05.)

⁴ THE NEW YORK TIMES: *Should a Chimpanzee Be Able to Sue Its Owner*. New York, The New York Times, 2014. <https://www.nytimes.com/2014/04/27/magazine/the-rights-of-man-and-beast.html> (letöltés: 2023.08.12.)

⁵ AZ EURÓPAI EMBERI JOGI BÍRÓSÁGA: *Emberi Jogok Európai Egyezménye*. Strasbourg, 2021. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_hun (letöltés: 2023.08.12.)

⁶ TÓTH J.: *Az állatok erkölcsi státuszáról*. Budapest: Barankovics István Alapítvány, 2021. <https://barankovics.hu/az-allatok-erkolcsi-statuszarol> (letöltés dátuma: 2023.08.15.)

⁷ JAWORSKA, A. – TANNENBAUM J.: i.m.

2. Őskortól a középkorig

Az őskorban a természeti népek jellemzője volt a totemizmus. A transzcendens létező megtestesülése a tiszteletben tartott állatfaj (ezen létezőket a természeti népek szinte önmagukkal azonosították), amely elfogyasztása tabu, azaz szokásjog alapon tiltott.⁸ Az ősi, keleti vallások és filozófiák, például a dzsainizmus, hinduizmus, buddhizmus, taoizmus⁹ az *ahimsa* (nem ártás) elvét vagy a lélek reinkarnációját vallják. Az *ahimsa* értelmében le kell mondani az erőszak minden formájáról.¹⁰ Később a nyugati kultúrában, az ókori gondolkodók argumentumai jellemzően mások műveiből maradtak fenn. Az ókori Görögországban is jelen voltak olyan csoportok, amelyek követői saját akaratukból tartózkodtak a hús fogyasztásától, mint például az orphikusok és a püthagóreusok. Az aranykor-mítosz a korban meghatározó volt. Ezen időben elegendő növényzet volt táplálékként mindenki számára, nem volt kényszer a hús fogyasztása; továbbá az emberek és az állatok egy nyelvet beszéltek. Egyidejűleg, az ókorban az újjászületés hite is jelen volt, amelyben a lélek birtoklása az emberek és az állatok közös jellemzője. Az orphikusoknál a reinkarnáció a növényeket is magába foglalta, ami relatíve előrevetíti a későbbi környezetfilozófia kérdéskörét. A kronoszi időszak után, az aranykor bukásával és Zeus felemelkedésével jöttek a sanyarúbb korszakok, elérkezett a kapzsiság és az erőszak ideje. Hésziodosz írásai szerint ezekben az utóbbi korokban kezdtek el az emberek más állatok húsát fogyasztani. A harmadik századi filozófus, Porphüriosz kijelentette, hogy „*az állatok lemészárlásával együtt a háború és az igazságtalanság is be lett vezetve*”.¹¹ A püthagóreusok saját akaratukból tartózkodtak a hús fogyasztásától¹², részben az aranykor-mítosz¹³ és a lélek reinkarnáció doktrína okán. Püthagorászt és követőit (*mathematikoi*) a valláson túl már etikai megfontolás argumentumok és

⁸ LÓRINC L.: *Életmódtörténet* I. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2016. 1-3. https://mersz.hu/hivatkozas/eletmod_chap01_level2_sec29 (letöltés dátuma: 2023.08.18.)

⁹ HARJANTO, R.: *Exploring Perspective of Death According to Taoism*. Bulaksumur: Universitas Gadjah Mada, 2018. <https://ugm.ac.id/en/news/16451-exploring-perspective-of-death-according-to-taoism> (letöltés dátuma: 2023.08.18.)

¹⁰ ADAM, M.: Nonviolence and Emptiness: Buddha, Gandhi, and the “Essence of Religion”. *The Journal of the Faculty of Religious Studies*, 2006/34. 225-238. <https://www.uvic.ca/humanities/pacificasia/assets/docs/pdf-department/PDFs%20Faculty/Adam%20-%20PDFs/Adam-atc06-Nonviolence.pdf> (letöltés dátuma: 2023.08.18.)

¹¹ SIAS, J.: Ancient Animal Ethics: The Earliest Arguments for the Ethical Consideration of Nonhuman Animals. *The Downtown Review*, 2015/2. 2. <https://engagedscholarship.csuohio.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1021&context=tdr> (letöltés dátuma: 2023.08.08.)

¹² A Püthagorasz-diéta kifejezést egészen a XIX. századig használták.

¹³ Stephen Newmyer állítása, hogy Hésziodosz Istenek születése – Munkák és napok írása a legrégebbi görög próbálkozás az emberek és állatok filozófiai alapon történő megkülönböztetésére.

egészségügyi aggályok is vezérelték. Á korai szokásoktól eltérően, ők gyógynövényeket, illatanyagokat és fémeket áldoztak.¹⁴ Elmélkedésükben az ember nem isteni kép, az állatokkal együtt rendelkezik értelemmel (*nous*) és szenvedéllyel (*thymos*), amelynek a növények nem részesei, ők az okból (*phren*) léteznek.¹⁵ Az ember alapvetően az állatok sokféle fajának az egyike. Az állatok képesek a belső beszédre, míg az ember a külsőre is. Bár a növényi élet nem tartalmazza az értelmet és a szenvedélyt, azonban Püthagorasz „aggódik” értük, mert életük van és környezetet teremtenek, amelyből további lét sarjadhat. Diákjainak azt tanította, hogy csak azokat a növényeket használják, amelyek abszolút szükségesek. Ez a mérsékelt étkezés segítette Püthagoraszt az ideális fizikai és mentális állapot fenntartásában, ami lehetővé tette számára a hosszú ideig tartó meditációt.¹⁶

Püthagorasz befolyása leginkább Platónra hatott. Tanítója, Szókratész szerint számos állat rendelkezik emberi erényekkel (az oroszlánok bátor állatok) de az embereknek „a legkitűnőbb lélek” adatott meg, amely érzéklni képes és isteneket imádni. Platón Püthagorasz lélekelfogását és Szókratész az emberi lényben meglévő isteni elem gondolatát ötvözte. Hitt egy hierarchiában, amelyet az istenek helyeztek el a világban. Gondolkodásában az állatok megosztják a „halandó lelket” az emberekkel, amely lehetővé teszi a fájdalom és öröm érzését. Azonban az értelemnek kell alárendelni a vágyakat, amelyet „állati”-nak nevez.¹⁷ Az állatokkal szemben indirekt kötelességeink vannak, amelyek érvényesülnek egy ideális államban.¹⁸ Platón Az állam című művében Szókratész elmondja azt az álláspontját, amely szerint egy húst fogyasztó városban több orvosra van szükség. Az állattenyésztés az emberek közti erőszakra is hajlandóságot adhat, háborúhoz vezet. Kortársa, Arisztotelész kritizálta az elméleteket, amelyek erősen támaszkodnak vallási hitre. Gondolkodásában jelentős különbség a hiányzó isteni elem. Az emberi lény egyedi, racionális gondolkodásra képes, a pusztá vágyon túl. Arisztotelész az embereknek bonyolultabb „tapasztalatót” adott, amelyen keresztül képessé válnak a tudomány és a művészet gyakorlására. Későbbi követői, a sztoikusok állítása a *reductio ad absurdum*, amely kimondja, hogy a vegetáriánus életmód az összes ételtől való tartózkodást eredményezné. Plótinosz, az újplatonizmus megalapítója ugyanazokat a sajátosságokat tulajdonította a növényeknek és az állatoknak, amely veszélyesen közel áll a sztoikusok állításához. Azonban a korban Püthagorasz,

¹⁴ SIAS, J.: i.m.

¹⁵ LAERTIOSZ, D.: *Lives of the Eminent Philosophers*. Oxford: University Press, 2018.
https://www.faculty.umb.edu/gary_zabel/Courses/Phil%20281b/Philosophy%20oF%20Magic/Pythagoras,%20Empedocles,%20Plato/LIFE%20OF%20PYTHAGORAS.htm (letöltés dátuma: 2023.08.08.)

¹⁶ SIAS, J.: i.m.

¹⁷ SIAS, J.: i.m.

¹⁸ USHER, M. D.: *Plant-based dietetics in Plato's city for pigs*. Princeton: University Press, 2021.
<https://press.princeton.edu/ideas/plant-based-dietetics-in-platos-city-for-pigs> (letöltés dátuma: 2023.08.10.)

Plutarkhosz és Plótinosz is felismerte, hogy az érzőképeség különbséget jelent az állatok és a növények között. Plátón tanítványa, Plutarkhosz volt az első filozófus, aki több művet szentelt az állatok iránti igazságosság kérdésének. Leírta, hogy a sztoikusok megbüntetik kutyáikat és lovaikat azzal a céllal, hogy korigálják viselkedésüket: azonban ha az állatok nem rendelkeznének az észbeli gondolkodáshoz, például a reflexióhoz szükséges képességekkel, nem lenne módjukban megérteni, mit követelnek tőlük. Mindemellett az állatok rendelkeznek olyan erényekkel, amelyeket a természet adott meg nekik és hiányoznak vagy fejlesztésre szorulnak az emberekénél. Porphüriosz előre vetíti a későbbi szubjektív tudat fogalmát: „*mivel nem vagyunk képesek behatolni abba a racionális gondolkodásba, amit ők használnak, nem vagyunk jogosultak őket irracionálisnak bélyegezni*”.¹⁹ Az ókori Athénban Hérodotosz írásaiból megismerhetjük, hogy bizonyos állatokat szentként tisztelték (hiedelmi okból), amelyek megölése halállal volt büntetendő: például ibisz, sólyom, kígyó, kutya, macska, krokodil. A görög-római ókorban az állatokat közvetítőként tekintették az emberek és az istenek között. Az állatok központi szerepet játszottak az áldozati rituálékban és a jóslásban. Az ókorban ugyanis úgy vélték, hogy számos állat viselkedése az emberi tükörképe, míg az egyes istenségek áldozatát gyakran valamilyen sajátos szokás alapján határozták meg. Ez a sajátos szokás az adott istenség valamely különleges tulajdonságát tükrözte. Az igavonó ökör feláldozása tilos volt (célszerűségi szempontból), mivel a földművelést, az ember munkáját segítette. Eközben az antik Rómában – ahol a hellászi filozófia differens gondolatrendszerit figyelmen kívül hagyták – az állat dolog volt, *res* a vonatkozó rendelkezésekben. Az állat mint tárgy került be a jogalkotába.²⁰

Arisztotelész érvei az értelemről és az uralomról a sztoikusokra szállt, akik gondolatai a befolyásos korai keresztény és középkori teológusok munkáiban köszöntek vissza. A középkori gondolkodásban nem létezik olyan jelentős filozófiai mű, amely az állatok erkölcsi figyelembevételével érvelne. Ehelyett az arisztotelészi és sztoikus gondolatokat gyakran bibliai anyaggal és annak értelmezéseivel egészítették ki. Hippói Szent Ágoston és Aquinói Szent Tamás hangsúlyozták, hogy értelem hiányában az állatok alacsonyabb rendűek az emberekénél, amely nézőpont más kontextusban fennmaradt később a „tápláléklánc” fogalomban is. Isten az univerzum utolsó célja, amelyet az emberi értelem képes elérni. Mivel az állatok használata „természetes” viselkedés, ezért a státuszuk nem igényel további erkölcsi indoklást. Ezzel előrevetítette a darwinizmust: ha egy faj rendszeresen megeszik egy másikat, akkor az első magasabb helyet foglal el az táplálékláncban. Hippói Szent Ágoston a sztoikus értelemben vett ész és uralom fogalmait összekapcsolva, bibliai értelmezésével együtt alkotta újra azt a mennyei

¹⁹ SIAS, J.: i.m.

²⁰ D. HORVÁTH V.: Az állatvédelem történeti előképei. *Scriptura*, 2021/1. 10. https://onszak.pte.hu/userfiles/cikk/159/scriptura21i_d_horvath.pdf (letöltés dátuma: 2023.08.18.)

elemet, amelyet Arisztotelész elhagyott a lélek nézeteiben.²¹ Míg a római jog dolognak tekintette az állatokat és ebből fakadóan kizárta, hogy értelemmel rendelkezzenek, addig a középkori felfogás inkonzekvensen tette lehetővé az állatok bíróság elé állítását, vagy akár egész fajokét (jellemzően kártevőket). A középkori jogalkotók nem tartották fontosnak továbbgondolni a görög gondolkodók által hangoztatott, állatok kíméletét célzó direktíót, engedték az állatperek indítását.²² Megszokott volt, hogy a középkori falvak szűk és kanyargó utcáin szabadon kószáló malacokat büntetésben részesítsék, amennyiben például gyermekeknek sebesülést okoztak. A „bűnös” állatot rendszeresen a bírák elé vezették és ítéletet hirdettek felette, majd nyilvánosan kínozták és kivégezték a város közepén. Az eljárást gyakran fejjel lefelé függesztve hajtották végre, mert „*egy állat, aki megölt egy embert, megfordította az elrendelt hierarchiát*”.²³

3. Újkortól a modern kor kezdetéig

A descartesi elméletek dualista filozófiája, a természet mechanisztikus nézete az arisztotelészi világkép helyébe lépett. Az állat csupán kiterjedés, szubsztanciával rendelkező dolog, mechanikus szerkezet, amelynek ugyanúgy nincs belső értéke akár egy órának, instrumentális.²⁴ Ezzel szemben az emberek képesek összetett és újszerű viselkedésre. Ez a viselkedés nem egyszerű válaszok eredménye az ingerlő tényezőkre, az ember racionálisan gondolkodik a világról, ahogyan észlel, képes olyan beszédre, amely spontán és kifejezi a gondolatokat. A XVII. századi Franciaország volt a modern fiziológia születés helye. Az élettan követői átvették René Descartes mechanisztikus materializmusát. Az újkori jogban az állatokat egyszerű tulajdonnak tekintették és a velük szembeni kegyetlenséget csak akkor büntették, ha közveszélyessé tette a cselekedetet. A karteziánus tanításban a személyiség fogalma azonosítja az erkölcsileg fontos lények kategóriáját. Immanuel Kantnál a személyiség az a minőség, amely értékessé teszi a lényt, emiatt erkölcsileg fontos. Az emberek képesek hátralépni vágyaiktól és eldönteni, melyik cselekvési irányt válasszák (autonómia, akarat). Kant is felruházta az állatokat az észlelés és érzés képességével, de tagadta felfogóképességüket. Gondolkodásában közvetett kötelességeink vannak az állatok felé: aki kegyetlen velük (érzőképességük okán), kemény lesz az emberekkel való ügyeiben is. A karteziánusok szerint az egyetlen dolog, amelynek bármiféle belső értéke van, az a jó akarat.²⁵

²¹ SIAS, J.: i.m.

²² D. HORVÁTH V.: i.m.

²³ THE NEW YORK TIMES: i.m.

²⁴ TÓTH J.: i.m. 2021

²⁵ WILSON, S.: *Animals and Ethics*. Dayton: Internet Encyclopedia of Philosophy <https://iep.utm.edu/animals-and-ethics> (letöltés dátuma: 2023.08.13.)

Az utilitarista Jeremy Benthamt idézve: „*Mi más lehet az, amelyben meg kellene húzni az elkerülhetetlen vonalat? A gondolkodás képessége vagy talán a beszédé? A kérdés nem az, hogy tudnak-e gondolkodni vagy beszélni, hanem képesek-e szemmedni.*”²⁶ Ezáltal még szignifikánsabban, újra az állatok érzőképességére helyeződött a hangsúly. Az angol mozgalom következtében, 1822-ben megszületett a világ első állatvédelmi törvénye.²⁷ Bentham és kortársa, John Stuart Mill támogatták az olyan szabályokat, amelyek az állatok „kegyetlen” bánásmódjának megelőzését célozták. Az Egyesült Államokban 1828-ban fogadták el az első állatok védelmét célzó törvényt. Angliában az 1849. évi törvény bűncselekménnyé minősítette – többek között – az állat verését, a rossz körülmények között tartását. A szükségtelen fájdalmozgás miatti büntetőeljárás azonban csak miniszteri engedély birtokában volt megindítható.²⁸ A korban Charles Darwin természettudós biológiai evolúciós elmélete paradox módon igazolta, hogy az ember más állatfajokból fejlődött ki (a differenciák fokozatosak, nem minőségek). Az állatvédelmi és egyéb „jóléti” törvények, amelyek jelenleg Nagy-Britanniában, az Egyesült Államokban és a legtöbb más nyugati országban léteznek, közvetlenül a XIX. századi brit utilitarista filozófusokra vezethetők vissza. Már Henry Saltnál, 1892-ben megjelent, hogy az állatoknak az emberi beavatkozástól szabadon kell élniük.²⁹

4. XX. századtól napjainkig

John Rawls az igazságosságról alkotott utilitarista elméletek ellen érvelt. A szerződéskötő elméletében az igazságosságot méltányosságként értelmezi. Elképzelése, hogy az embereknek a tudatlanság fátyla mögött kellene megválasztaniuk a társadalmat irányító szabályokat. Ez egy hipotetikus helyzet, amelyben az emberek semmilyen részletes információt nem tudnak magukról. Az egyének általános tényeket ismernek az emberi társadalomról és olyan szabályokat választanak, amelyek elsősorban a racionális, autonóm egyéneket védik.³⁰ Az 1970-es években Richard D. Ryder pszichológus megalkotta a specizmus vagy fajizmus kifejezést, amely mögött a rasszizmushoz hasonló okokat vél. A kifejezést szándékosan használta provokatívan, hogy megkérdőjelezze azoknak a gyakorlatoknak az erkölcsi alapjait, amelyekkel állatokat használnak a kutatásokban és a gazdálkodásban. Sugallta, hogy a darwinizmus erkölcsi következménye az, hogy minden érző lénynek, ideértve az embert is, hasonló erkölcsi státusszal kell rendelkeznie. Leírta, hogy Darwin és a tudósok egyetértének abban, hogy

²⁶ BENTHAM, J.: *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Mineola, Dover Publications, 2017. 144.

²⁷ TÓTH J.: i.m. 2021

²⁸ D. HORVÁTH V.: i.m.

²⁹ TÓTH J.: i.m. 2021

³⁰ WILSON, S.: i.m.

biológiailag nézve nincs lényeges különbség az ember és az állatok között. „*Miért tesszünk tehát erkölcsi megkülönböztetést? Ha minden emberi és állati szervezet ugyanazon a fizikai kontinuumon van, akkor erkölcsileg is folytonosnak kellene lenniük.*” A fajizmus terminológiát Peter Singer utilitarista filozófus népszerűsítette tovább.³¹ A kifejezés tartalma hasonló alapokon nyugszik, mint a rasszizmus vagy a szexizmus.³² Singer a Princeton Egyetem bioetikai professzora. Ő a filantropia társadalmi mozgalomnak, a hatékony altruizmusnak a filozófiai kezdeményezője. Önmagát nem állatkedvelőnek tartja, az érzőképes fajok morális státuszának hiányát alapvető erkölcsi hibának látja. Az 1975-ös mérőföldkőnek számító, az Állatfelszabadítás című műve olyan cselekedeteket kíván elismerni helyesként, amelyek a legnagyobb jóval járnak a legtöbb egyén számára. Ebbe az érzőképes (szenvedni tudó) fajok is beletartoznak.³³ Singer megállapítása a személyek erkölcsi sérthetetlenségét nem ismeri fel azon az alapon, hogy egy morális státusszal rendelkező entitás megölése helytelen. A haszonelvűség nem képes közvetlenül megragadni a gyilkosság helytelen természetét. Elismeri, hogy „*egy állat küzdhet az életét veszélyeztető fenyegetés ellen*”, de arra a következtetésre jut, hogy ez nem jelenti azt, hogy az állatnak megvan az a mentális folytonossága, amely az én érzéséhez szükséges. Singer és Bentham azt állítják, hogy az állatok nem tudják, mit veszítenek, amikor megölik őket.³⁴ Singer nem használ jogi terminológiát, mert elmélete szerint szükségtelen az általunk tiszteletben tartott állatokat külön jogokkal felruházni. Azonban feltételezhető, hogy a jogi kérdésekkel kapcsolatos vitákat szerette volna elkerülni.³⁵ Neki köszönhető a tojásüzemekben, 2012-től érvénybe lépett jogszabály a kis ketrecben tartás tilalma (a tyúkok sorsáról adott leírása hatására).³⁶ Álláspontja, hogy az állatoknak biztosított védelmet az ökoszisztémákra, folyókra és más természeti jelenségekre is ki kellene terjeszteni. Az az erkölcsi elvárás, hogy megvédjük a természetet, fokozatosan erősödik. Esélyt lát arra, hogy egyszer elismerjük az állatok érdekeit. „*Azt hiszem, a világ végül eljut oda, de nem tudom megmondani, hogy mikor. Nem számítok rá, hogy életemben*

³¹ GARNER R. - OKULEYE Y.: *Appendix: Richard Ryder's Speciesism Leaflet*. Oxford: Scholarship Online, 2020. 5. <https://doi.org/10.1093/oso/9780197508497.005.0001>
<https://academic.oup.com/book/33453/chapter-abstract/287724904?redirectedFrom=fulltext> (letöltés dátuma: 2023.08.19.)

³² SINGER, P.: *Animal Liberation*. New York: Harper Perennial Modern Classics, 2009, 30.

³³ Singernél a *ratio* nem lehetett *differentia specifica* az embereknél előforduló periférikus határesetek miatt.
³⁴ FRANCIONE, G.: Animal Welfare and the Moral Value of Nonhuman Animals. *Law, Culture and the Humanities*, 6/1, 2009. 5. <https://doi.org/10.1177/1743872109348989>
https://www.academia.edu/13581152/Gary_L_Francione_Animal_Welfare_and_the_Moral_Value_of_Nonhuman_Animals (letöltés dátuma: 2023.08.19.)

³⁵ BÁNYAI O.: Az élőlények jogalanyiségének környezeti etikai háttere. *Debreceni Jogi Műhely*, IV./4, 2017. 4. <https://decalib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/4981efb2-b45c-4454-81c9-4e56c576c339/content> (letöltés dátuma: 2023.08.08.)

³⁶ FAZEKAS F.: Az állatvédelmi jog hazai története a brit modell tükrében. *Miskolci Jogtudó*, 2022/1. 51. <https://jogtudo.uni-miskolc.hu/files/17418/Jogtudo2022iss1art5.pdf> (letöltés dátuma: 2023.08.10.)

*még látni fogom.*³⁷ William MacAskill effektív altruizmusa szerint a jelenlegi cselekedeteink jelentősen befolyásolhatják az emberek életét a jövőben. A majdani emberek jelenleg „hangtalanok”, képtelenek saját magukért érvelni, ezért tennünk kell értük a jelenben. Elismeri és nyomatékosítja, hogy ez az optimizmusa katasztrófális lehet az állatokra nézve. Az emberiség végtelen növekedése az aktuális problémák növekedését is jelenti. Felhívja a figyelmet, hogy mihamarabb rendeznünk kell az állatokkal való bántalmazó kapcsolatunkat.³⁸

Az állatetika két fő megközelítése az utilitarizmusból kibontakozó jóléti és a jogi mozgalmak. Tom Regan és Gary L. Francione a cselekedet mögötti elvet helyezik előtérbe – majdnem tekintet nélkül a következményekre (deontológiai etika) – és az állatok jogaiért érvelnek. A deontológusok azt állítják, hogy vannak olyan cselekedetek, amelyeket soha nem szabadna megtennünk, még akkor sem, ha elmulasztásuk rosszabb kimenetelhez vezethet. Regannél az élet alanyai olyan tulajdonságokkal rendelkező élőlények, akik rendelkeznek többek között vágyakkal; érzékelnek, emlékeznek; öröm, fájdalom tapasztalására képesek; preferenciák, jóléti érdekek vezérlik őket; logikailag függetlenek mások hasznosságától és bárki más érdekeinek tárgyától.³⁹ Elméletében a halál az ember számára nagyobb kár, mint az állat számára.⁴⁰ Az Állati jogok című művében felvet egy életmentő csónakban lezajló, nehéz szituációt, amelyben négy egészséges, felnőtt ember és egy kutya a szereplő. Mindannyian meghalnának, ha valamelyikőjük nem áldozza fel a saját életét, esetleg valaki nem kerül eliminálásra a csónakból. Regan ebben a kétségbeesett helyzetben sem hiszi, hogy helyes lenne a kutyát a vízbe dobni, azonban hajlandóságot mutat annak feláldozására. Ennek az intuíciónak az oka, hogy amennyiben másként cselekednénk, akkor felül kellene bírálnunk a sokak jogait. Más szóval olyan esetekben, amikor ártatlan személyek károsítása között kell választanunk, a kutya halála kisebb kár lenne, mert az emberek a létük megszűnésével több életlehetőséget veszítenének el.⁴¹ Bernard Rollin kijelenti, hogy egyetlen állatjogi filozófus sem azt javasolja, hogy az állatoknak az emberekkel azonos védelmük legyen. Például nem követelnénk meg azt sem, hogy egy gyermeknek lehetősége legyen szavazni, de akár egy férfinak az abortuszhoz való jogát sem kérjük. Több állatjogi gondolkodó felhívja a figyelmet, hogy a jogok minden olyan lényre alkalmazandók, akik az emberrel interakcióba lépnek. Ez nem jelenti, hogy a jogoknak, amelyeket az emberek ruháznának az állatokra, azonosnak

³⁷ YALE: *Beyond Factory Farms: A New Look at the Rights of Animals*. New Haven: Yale Environment 360, 2023. <https://e360.yale.edu/features/peter-singer-interview> (letöltés dátuma: 2023.08.19.)

³⁸ FORBES: *Optimistic “Longtermism” Is Terrible For Animals*. New Jersey, Forbes, 2022. <https://www.forbes.com/sites/briankateman/2022/09/06/optimistic-longtermism-is-terrible-for-animals> (letöltés dátuma: 2023.08.11.)

³⁹ REGAN, T.: *The Case for Animal Rights*. Berkeley: University of California Press, 1983. 8.

⁴⁰ FRANCIONE, G.: i.m. 2009, 6.

⁴¹ REGAN, T.: The Case for Animal Rights. *Loyola of Los Angeles Law Review*, Volume 20, 1244.

kell tekinteni az emberével. Azonban ha az embereknek jogai vannak, akkor minden olyan lény, amely interakcióba lép velük, ugyanúgy rendelkeznek védelemmel. Az állatoknak nincsenek, nem is kell, hogy olyan jogai legyenek az emberekkel szemben, amelyeket senki sem sért meg. Rollin szerint Descartes hatása egészen az 1980-as évekig érezhető volt. Singertől kezdődően egyértelműen nincs ok azt feltételezni, hogy az állatok fájdalomviselkedésének más jelentése lenne, mint az emberekének.⁴²

Ma már jellemzően nem tagadjuk az állatok fájdalomérzetét (a gerincesek csőidegrendszerére és agykérgére hivatkozva) – ahogyan Descartes – és a transzcendens lélek sem faktum argumentum. Hankovszky Tamás szerint ha „a teremtménynek kijáró tisztelet nem választható el Istentől csak önmagáért, a maga immanenciájában, akkor olyan dolgot kell abszolutizálni (mint például az életet)”, amely megítélése az antropocentrikus társadalomban sem maradéktalanul egységes.⁴³ A morális státusz és állati jogok kortárs kritikusai főként a fájdalomviselkedésre (Peter Harisson)⁴⁴, a kötelezettségekre (Roger Scruton, az állatok nem képesek társadalmi szerződésbe lépni)⁴⁵ és az erkölcsiség emberi lét mibenlétére hivatkozik, amely önmagában is erkölcsileg releváns tulajdonság. Nagyon kevés olyan ember létezik, aki igazán periférikus lenne, azaz nem rendelkezne azokkal a tulajdonsággal, amelyekkel mások.⁴⁷ Ezzel azonban ismételtén visszatérünk a specizmushoz. Hankovszky antropológiai bizonytalanságról beszél. Darwin biológiai érvelésével megszünt Descartes testi szubsztanciával rendelkező szellemi létezője, visszatért a „gondolkodó állat”. Az ember deklarálta, kinyilatkoztatta, hogy vannak jogai (a humanizmusban és a felvilágosodásban „végeképp eltűnt a lábunk alól a talaj”). Meglátása szerint mivel az állat érző lény, az élethez és a kíméletes bánásmódhoz való jogról beszélünk. A legtöbb állatvédelmi törvény a gerincesekre terjed ki, amelyek szenvedése a legnyilvánvalóbb, külsőségeikben is a leginkább hasonlítanak az emberre. Figyelmeztet, hogy kérdésessé válik, hogy hol lehet majd „lényegi különbséget látni ember és növény között. Egyre kevésbé tudjuk, mi az a lényeg, előbb-utóbb a növények jogai

⁴² ROLLIN B.: *Putting the Horse before Descartes: My Life's Work on Behalf of Animals*. Philadelphia: Temple University Press, 2011. 3.

⁴³ HANKOVSKY T.: Vannak-e az állatoknak jogai. Budapest, *Café Babel*, 3, 1995. 125-130. <http://hankovszky.tamas.btk.ppke.hu/pb/allatjog.pdf> (letöltés dátuma: 2023.08.03.)

⁴⁴ OFFICE OF THE VICE PRESIDENT FOR RESEARCH: Theories on Animals and Ethics. <https://ovpr.uchc.edu/services/rics/animal/iacuc/ethics/theories> (letöltés dátuma: 2023.08.15.)

⁴⁵ STARKEY, S.: *Letter: The need to fight for animal rights*. London: Independent, 1996. <https://www.independent.co.uk/voices/letter-the-need-to-fight-for-animal-rights-5413712.html> (letöltés dátuma: 2023.08.18.)

⁴⁶ POSNER, R.: In Defense of Humanity: Why Animals Cannot Possess Human Rights. *Regent University Law Review*, 26/2. 457-485. https://www.regent.edu/acad/schlaw/student_life/studentorgs/lawreview/docs/issues/v26n2/12_1_e_vol_26_2.pdf (letöltés dátuma: 2023.08.05.)

⁴⁷ WILSON, S.: i.m.

is szövege kerülnek.”⁴⁸ Ha az állatok inherensek, hol lehet a határ az ember és a természet között? A kérdésben alapvetően két irányzatot (individualisztikus és holisztikus) különböztetünk meg. Az individualisztikus (biocentrikus) irányzat emberközpontú szemlélet. Etikai paradigmái szerint az individuumok képeznek értéket. A holisztikus (ököcentrikus) értékelméletnek a középpontjában maga a bioszféra áll. A XIX. századi „mélyökológus”, Arne Næss hangsúlyozza, hogy a létszükséglet fenntartásán kívül az élőlények bármilyen használata korlátozza azok önmegvalósítását. A biocentrikus etikától eltérően, Christopher Stone is felteszi a kérdést, hogy legyenek-e a fáknak jogaik. Az amerikai jogászprofesszor nem csupán az állatok, hanem valamennyi élőlény, (továbbá sziklák, folyók, tavak) jogalanyiségének elismertetésére törekedett. Elméletében az entitások a jogi személyekhez hasonlóan képviselhetők. Aldo Leopold szerint akkor jó, helyes egy cselekedet, ha segít megőrizni az élő közösségek egységét, stabilitását és szépségét. Emiatt ökofasizmus vádolták. Erre lehet annotáció Baird Callicot figyelemfelhívása, hogy „*konfliktus esetén a belsőbb társadalmi körökhöz tartozó kötelességek mindig felülmúlják a külsőbbökhöz tartozókat*”. Turgonyi Zoltán rámutat, hogy Callicot bár elkerüli az „ökofasizmus” vádját, azonban alapot szolgáltat a fasizmus, sovinizmus, vagy etnocentrizmus számára.⁴⁹

A különböző filozófiai irányzatok eklektikus, döntésképtelen és a jogalkotás tisztázatlan stádiumában az állatok státusza továbbra is kardinális téma. Annak ellenére, hogy a fájdalomérzetten túl az állatok számos olyan empirikus mérhető tulajdonsággal rendelkeznek, amelyek tudatosságot mutatnak. Egy a Harvard Egyetemen készített felmérésből kiderült, hogy Griffin, a papagáj kognitív vizuális memóriája átlagban minden szinten felülmúlta a hat-nyolc éves gyermekekét. A 14 próbatípus közül 12-ben Griffin ugyanolyan jól vagy valamivel jobban teljesített, mint 21 harvardi egyetemista.⁵⁰ Az állatoknak bár nincsenek kötelezettségeik, ők is szembenézhetnek a tetteik következményeivel, amennyiben támadás (hamisság) esetén elaltatásra ítélik őket.⁵¹ Az állatokat bírósági szereplőkké választó gyakorlat létező. Svájcban, 1906-ban egy apa-fiú bűnöző páros által kiképzett kutya ellen indítottak eljárást rablás és gyilkosság miatt. A beszámolóban dokumentált perben a két férfit bűnösnek találták, életfogytig tartó börtönbüntetést kaptak. A kutyát – akin a börtönbüntetést nem tudták végrehajtani – halállal büntették.⁵² Megfigyelhető,

⁴⁸ HANKOVSKY T.: i.m.

⁴⁹ BÁNYAI O.: i.m.

⁵⁰ SILJEZAR, J.: *When a bird brain tops Harvard students on a test*. Cambridge: The Harvard Gazette, 2020. <https://news.harvard.edu/gazette/story/2020/07/african-grey-parrot-outperforms-children-and-college-students> (letöltés dátuma: 2023.08.17.)

⁵¹ HVG: *Megszöktették az aliatás elől az emberölő kutyát*. Budapest, HVG, 2016. https://hvg.hu/itthon/20160506_nadasladany_harapos_kutya_staffordshire_terrier_bulldog_pitbull (letöltés dátuma: 2023.08.15.)

⁵² THE NEW YORK TIMES: i.m.

hogy az állatok képesek tetteiket megítélni, például nem elhagyni bajbajutott társaikat – neveléstől és környezettől függően (akár az ember).⁵³ A kritikusokkal ellentétben, Wise felhívja a figyelmet, hogy részben a fejlett neurológiai és genetikai kutatásoknak eredményeképpen kimutatták, hogy az olyan állatok, mint a csimpánzok, orkák és elefántok, rendelkeznek éntudattal és önrendelkezéssel. Továbbá múlt- és jövőérzékeléssel, sajátos nyelvvel, összetett társas interakciókkal, eszközhasználattal is bírnak. Gyászolhatnak és együtt tudnak érezni, tudásukat generációkon keresztül adják át társaikra.⁵⁴ Mathias Osvath, kognitív zoológus szerint a csimpánzok és más nagy emlősök egyértelműen rendelkeznek történeti öntudattal. Donald Griffin biológus, kognitív etológus is állította, hogy az állat érzékelése tudatában van a saját testének. Továbbá amíg az állatok tulajdonban vannak, soha nem lehetnek a morális közösség tagjai.⁵⁵ (ennek egyik első és legnagyobb szószólója Francione).

Míg Robert Nozick kijelentette, hogy „*utilitarizmust az állatoknak, kantianizmust az embereknek*”, addig Mark Rowlands felvetése, hogy bővítsék ki az ismeretlenség fátylát a racionalitást is magába foglaló tulajdonságokkal. Párhuzamosan a morális státuszról szóló vitával, Észak-Amerikában az egyetemek gyakran tanítják az állatjogot. Wise és Francione egyaránt támogatják az alapvető jogok kiterjesztését az állatokra. Szorgalmazzák az állatok személyiségi jogainak elismerését. Francione volt az első, aki kiterjedten publikált a témában az 1995-ös Állatok, tulajdon és jog című munkájában. Nyilatkozataiban a jogi és filozófiai professzor elutasítja az állatok instrumentális jellegű felhasználását. Minden korábbi kísérletet jóléti mozgalomnak vél, amely humánussá teszi az állatok instrumentális felhasználást és gazdasági ellentétet is lát. Amennyiben tiszteletben tartjuk az állati érdekeket, az gazdasági költséggel jár. Ennek eredményeképp a jóléti normák ritkán haladnak túl azon a védelmi szinten, amely szükséges az állatok gazdaságilag hatékony kizsákmányolásához. Továbbá kritizálja, hogy az állatjóléti törekvések érdemben sosem értek el eredményt. Már 200 éve van jóléti szabályozás, ellenben ez az irány egyetlen intézményes kizsákmányolás eltörléséhez sem vezetett. Vannak olyan törvények, amelyek látszólag ugyan tükrözik az állatok érdekeit, míg a gyakorlatban a jogrendszer bármilyen, még akár visszaszaszító állatfelhasználást is lehetővé tesz. Hangoztatja, hogy az Egyesült Államok állatvédelmi törvénye szimbolikus jogszabály, nehéz végrehajtani. Ennek értelmében kritizálja Singert. Abszurd azt állítani, hogy az érző lényeknek érdeke a szenvedés elkerülése, míg az életben maradás nem. Az érzőképeség olyan jellemző, amely kialakult bizonyos lényekben annak érdekében, hogy a létüket fenntartsák. Regant is kritizálja, aki szerinte nem

⁵³ BBC: *Six elephants die trying to save each other at Thai waterfall*. London, BBC, 2019 <https://www.bbc.com/news/world-asia-49944885> (letöltés dátuma: 2023.08.17.)

⁵⁴ THE NEW YORK TIMES: i.m.

⁵⁵ FRANCIONE, G.: *Animals, Property, and the Law*. Philadelphia: Temple University Press, 1995. 26.

fókuszál a tulajdoni státuszára, nagyon aktívan támogatja az állatjólétet. Összehasonlítja az állatok helyzetét az Egyesült Államokban a rabszolgasággal. Értelmezésében az állatoknak csak egy joguk van, hogy ne lehessen birtokolni őket, ne kerülhessenek tulajdonjogba. Francione abolitionista filozófiájában minden más szabályozás ennek a paradigmaváltásnak a következménye lenne, ahogyan a rabszolgáknál is láthattuk.⁵⁶

Jávor Benedek úgy látja, hogy két kiút van abból, hogy a természetet ne tulajdonként kezeljük. Az egyik a szabályozott speciális környezetjog. A másik lehetőség nála is a természet jogalanyként való elismerése, a fennálló szabályozás keretébe való bevonással.⁵⁷ Wise is szimbolikus nyilatkozatokról beszél, amelyek helyett a bíróságoknak és törvényhozóknak el kell dönteniük, hogy a fajoknak milyen jogok járnak és azoknak mik az alapjai. Amíg ez nem történik meg, a jogrendszer továbbra is a múltban marad. Szervezete polgárjogi kereteken belül működik, keresik az elismerést és a védelmet az állati jogok számára, öntudatosság alapon. A polgárjog biztosítja az alapvető szabadságokat és védelmet nyújt az egyéneknek a diszkrimináció, az elnyomás ellen.⁵⁸ Wise és szervezete peres eljárásokat indított a New York-i bíróságokon, hogy csimpánzoknak jogi személyiséget biztosítsanak. Céljuk volt, hogy jogaik megsértésekor a csimpánzok jogorvoslatot kérhessenek a meghatalmazottaikon keresztül. Az érv, hogy a csimpánzok autonóm lények, akik rendkívül fejlett kognitív képességekkel rendelkeznek, ideértve a különféle érzelmek felismerését, az eszközhasználatot, a kommunikációt és a problémamegoldást. Az öntudatosság a képesség arra, hogy felismerjék magukat egyénként a környezettől és másoktól elkülönülve. A New York-i Legfelsőbb Bíróság fellebbviteli részlegének 2014-es és 2017-es határozatai társadalmi szerződéses alapon elutasították a szokásjog szerinti személyiség kiterjesztését Tommyra, a csimpánzra. A felperes a szokásjogok kiterjesztése mellett érvelt a szabadság és a testi épség elismeréséhez. Beleértve azokat az állatokat, amelyek kognitív jellemzői az önrendelkezésre utalnak. „Ez erkölcsileg helyes és jogilag megvalósítható út, mivel az említett szokásjogok éppen ezt az érdeket hivatottak védeni.” Emellett a New York-i bíróság által elfogadott, a kölcsönösségre és a közösségi tagságra vonatkozó érvek nem nyújtanak filozófiailag megalapozott alapot az állati jogok megtagadásához. A jogok és kötelezettségek társadalmi szerződésben való megfogalmazása sem zárja ki szükségszerűen az állatok emancipációját. Wise peres eljárásai egyikében kilenc, a világ vezető primatológusa tett eskü alatt olyan nyilatkozatot, amelyek mindegyike részletesen bemutatja egy Tommyhoz hasonló csimpánz kognitív képességeit. Ezzel

⁵⁶ RAHA, R.: *Gary Francione*. New Jersey: Abolitionist Approach, 2007, 26. http://www.abolitionistapproach.com/media/pdf/gary_francione-the_vegan.pdf (letöltés dátuma: 2023.08.15.)

⁵⁷ BÁNYAI O.: i.m.

⁵⁸ NONHUMAN RIGHTS PROJECT: *Rights protect against intolerable wrongs—no matter who you are*. Pennsylvania, Nonhuman Rights Project, 2023. <https://www.nonhumanrights.org> (letöltés dátuma: 2023.08.16.)

ismertetésre került a fizikai és pszichológiai pusztítás, amit a fogvatartás során egy állat elszenvedhet. Wise és csapata a csimpánzok mellett hasonló pereket terveznek indítani például delfinek, orkák, belugák, elefántok és afrikai szürke papagájok nevében is – annak okán, hogy mind magasabb rendű kognitív képességekkel rendelkező lények. A csimpánzokat azért választották első számú ügyfélnek, mert rengeteg kutatás foglalkozik a kognitív fejlettségükkel. A jogi feljegyzésben olvasható: *„Az emberekhez hasonlóan a csimpánzoknak is van fogalmuk a személyes múltjukról és jövőjükéről. Szenvednek a fájdalomtól, hogy nem tudják kielégíteni szükségleteiket vagy nem mozoghatnak úgy, ahogyan szeretnék. Szenvednek a véget nem érő bezártsággal járó fájdalomtól”*. A perrel Tommy volt az első főemlős, aki valaha is beperelte emberi fogvatartóját a saját szabadsága kivívása érdekében. Wise a védelmet úgy alakította ki és a hierarchiát úgy igyekezett felborítani, hogy az állatot felperesre emelte. Érvelt a Somerset kontra Stewart 1772-es ügygel. Az angol főbíró, Lord Mansfield egy James Somerset nevű rabszolga nevében – aki akkoriban a jog számára éppoly láthatatlan volt, mint maig bármely állat – kiadta a *habeas corpus* végzését. Ez a bírósági végzés előírja, hogy a foglyot bezárójának bíró elé vinnie, hogy döntés szülessen az elzárás jogszerűségéről. Mansfield végül úgy határozott, hogy felszabadítja Somersetet tulajdonosától, Charles Stewarttól. Ez mérföldkőnek számít a fekete rabszolgaság történetében. A somerseti ügy hamarosan más *habeas corpus* ügyeket is elindított. Ezek közül sokat olyanok nevében nyújtottak be, akik nem tudtak személyesen megjelenni a bíróság előtt: például foglyok, gyermekek vagy értelmi fogyatékkal rendelkező felnőttek. Wise rájött, hogy a *habeas corpus* ügyek esetében a leglazábbak a perindítási követelmények. A körülmények szükségessé teszik, hogy a meghatalmazott képviselje a felperes ügyét. *„Miért van az, hogy egy emberi egyén, akinek semmilyen kognitív képessége nincs, jogi személy? Míg az olyan összetett lények, mint Tommy, egy delfin vagy egy orca, dolgok, amelyeknek egyáltalán nincsenek jogai?”* Wise azóta is bizonyítani kívánja, hogy ügyfelei autonóm lények, olyanok, akik *„szabadon választanak, önrendelkeznek, saját döntéseket hoznak anélkül, hogy reflexből vagy veleszületett viselkedésből cselekednének”*. Úgy látja, hogy ezek a képességek a jogi személyiséghez elegendő minimális követelményt jelentenek. Természetesen számos szakember tartja oximoronnak a feltevést, hogy az állatok jogi személyiségére törekszik. Azzal indokolva, hogy a jelenlegi állatjóléti törvények már most is bőséges védelmet nyújtanak szövetségi és állami szinten. Az emberi jogok állatokra való kiterjesztésének követése szükségtelen. Richard Epstein véleménye szerint is a jelenlegi törvényeket kellene jobban érvényesíteni. Úgy gondolja, hogy az érv, hogy az állatokat egyfajta emberi lényekké tegyük, örlötség. Wise és csapata folyamatosan követik a tudományt és a jogot, fejlesztik és finomítják az érveiket.⁵⁹

Napjainkban az Amerikai Egyesült Államokban legalább egymillió ember csatlakozott kimondottan állatjogi csoportokhoz. További milliók támogatják a

⁵⁹ THE NEW YORK TIMES: i.m.

hagyományos állatvédő szervezeteket.⁶⁰ Égető az állatjogi kérdések tisztázása. Különösen napjaink társadalmában, ahol trilliószámú állat lakja a Földet, közülük sokan szenvedve – leggyakrabban állatipari telepeken, laborokban.⁶¹ Eközben az élelmiszer termelésből származó üvegházhatású gázok közel 60%-át az állattenyésztés teszi ki (az összes emberi tevékenységhez kapcsolódó kibocsátás 20%-a).⁶² Miközben magas az állattenyésztés vízigénye (1 kg szarvasmarha fehérje szükséglete 190 négyzetméter termőföld és 105 000 liter édesvíz. A szőjababé 16 négyzetméter termőföld és 9 000 liter víz. A tengeri algáké 0,6 négyzetméter és nem feltétlen termőföld, illetve 2 100 liter, akár tengervíz).⁶³ A technológiák fejlődésével napjainkban már állati sejtekből előállított hús gyártási kísérleteiről is beszélhetünk. Mark Post holland tudós 2013-ban egy élő televíziós adásban mutatta be az első termesztett húsbургert. Két évvel később megalapították az első négy laborhúst előállító vállalatot. Az iparág azóta 2022. év végére köze 1 150 vállalatra nőtt, hat kontinensen. Vállalatok és egyetemi laboratóriumok folytatnak kutatásokat a tudományterületen, hogy új paradigmát hozzanak létre az ipari méretű alapanyagként használt hústermékek előállítására. A termesztett hús jelentősen kevesebb erőforrást használ fel és csökkentheti a mezőgazdasággal kapcsolatos szennyezést, az eutrofizálódást. Újabb kutatások kimutatták, hogy megújuló energia felhasználásával előállítva a laborhús akár 92%-kal csökkentheti az üvegházhatású gázok kibocsátását, 90%-kal a földhasználatot a hagyományos szarvasmarha-tenyésztéshez képest. Emellett a kereskedelmi forgalomba helyezés várhatóan teljesen antibiotikumok nélkül történne, így fogyasztása kevesebb élelmiszer eredetű megbetegedést eredményezhet, mivel az enterális kórokozóknak való kitettség kockázata nem áll fenn.⁶⁴ Az Amerikai Egyesült Államok Mezőgazdasági Minisztériuma 2023-ban két vállalatnak, az Upside Foodsnak és a Good Meatnek engedélyt adott ki, hogy laborban előállított csirkét gyártsanak és forgalmazzanak. Ezzel az Amerikai Egyesült Államok a világon másodikként ad lehetőséget a laborhús elfogadtatására, Szingapúr után. A Good Meat már 2020. év óta árul laborhús terméket Szingapúrban – az utcákon, az árusoknál, a henteseknél és az

⁶⁰ TÓTH J.: i.m. 2021

⁶¹ KATEMAN, B.: *Optimistic "Longtermism" Is Terrible For Animals*. Jersey: Forbes, 2022. <https://www.forbes.com/sites/briankateman/2022/09/06/optimistic-longtermism-is-terrible-for-animals> (letöltés dátuma: 2023.08.12.)

⁶² MILMAN, O.: *Meat accounts for nearly 60% of all greenhouse gases from food production, study finds*. London: The Guardian, 2021. <https://www.theguardian.com/environment/2021/sep/13/meat-greenhouses-gases-food-production-study> (letöltés dátuma: 2023.08.12.)

⁶³ TÓTH J.: *Bioetika – Állatvédelem – Vegetarianizmus*. Szeged, EFOP-3.4.3-16-2016-00014 projekt, 2020. 4. <https://docplayer.hu/229674804-Toth-janos-bioetika-allatvedelem-vegetarianizmus.html> (letöltés dátuma: 2023.08.12.)

⁶⁴ THE GOOD FOOD INSTITUTE: *The science of cultivated meat*. Washington: The Good Food Institute <https://gfi.org/science/the-science-of-cultivated-meat> (letöltés dátuma: 2023.08.12.)

étertermekben.⁶⁵ Még további szempontok, jogi kérdések merülnek fel az állatvédelem területén bizonyos technológiák megjelenésével. Singer fontosnak tartja, hogy a mesterséges intelligencia rendszerek ne rontsák tovább az állatok életét. Fontos, hogy az önvezető autók be legyenek programozva (a tanulási rendszerük is kérdéses) arra, hogy elkerüljék az állatokkal való ütközést. A ChatGPT elutasítja a kutyás recepteket, de könnyen nyújt leírást csirkés ételekhez.⁶⁶ Veszélyeket hordoznak az ellenséges támadások, amellyel diszkriminatív információkat táplálhatnak a mesterséges intelligenciába. Andrew Perlman, a suffolki egyetem jogi karának dékánja felhívja a figyelmet a mesterséges intelligencia jelentőségére: „*A jogi iparág számára a ChatGPT még az internet megjelenésénél is jelentősebb változást mutat.*”⁶⁷ Ezek a bioetikai kérdések a jövőben további morális vitákat, jogi szabályozásokat fognak felvetni az állatok életminőségéről és a törvényi szabályozásokról. Ezeken az új területeken az emberek védelme is kérdéses. Például bármikor meg kell tudni határozni, hogy egy balesetben ki lehet a felelős: az ember vagy a számítógép. A kérdés egyre fokozódóbb, ahogyan közelebb kerülünk a teljes önvezetéshez. Ezek az eshetőségek elgondolkodtatják a jogalkotókat, azonban például az Egyesült Államokban is, a kongresszus többnyire kiváráó megközelítést alkalmaz. Jelenleg az autógyártókra bízzák a játékszabályok meghatározását. Magyarországon a 6/1990-es KöHÉM rendelet öt kategóriába sorolja a járműveket – egészen a nem automatizált járműtől, a részleges, vezetőt segítő rendszereken keresztül a magas és végül a teljes automatizálás szintjén lévőkig. Hazánkban az önvezető autók közúti közlekedésben a vásárlók számára még nem elérhetőek. Létezik azonban olyan cég, amely fejlesztési céllal már Magyarországon is végez önvezető járművekkel tesztetket.⁶⁸

⁶⁵ THE GUARDIAN: *USDA allows lab-grown meat to be sold to US consumer*. London, The Guardian, 2023 <https://www.theguardian.com/us-news/2023/jun/21/us-lab-grown-meat-sold-public> (letöltés dátuma: 2023.08.18.)

⁶⁶ CORBYN, Z.: *Philosopher Peter Singer: 'There's no reason to say humans have more worth or moral status than animals'*. London: The Guardian, 2023. <https://www.theguardian.com/world/2023/may/21/philosopher-peter-singer-theres-no-reason-to-say-humans-have-more-worth-or-moral-status-than-animals> (letöltés dátuma: 2023.08.11.)

⁶⁷ HARVARD: *The Implications of ChatGPT for Legal Services and Society*. Cambridge: Center on the Legal Profession, 2023. <https://clp.law.harvard.edu/knowledge-hub/magazine/issues/generative-ai-in-the-legal-profession/the-implications-of-chatgpt-for-legal-services-and-society>

⁶⁸ ADRIENN F.: *Önvezető autók joga – A gépek döntéshozatali etikája, az önvezető járművekkel kapcsolatos büntetőjogi és polgári jogi felelősségi kérdések és dilemmák – Szakértői beszélgetés*. Pécs, Jogi Fórum, 2022. <https://www.jogiforum.hu/cikk/2022/01/25/onvezeto-autok-joga-buntetojogi-es-polgari-jogi-felelossegi-kerdések-es-dilemmák>

5. Záró gondolatok az állatvédelmi jogalkotásról

A XVIII. században elsőként figyelhető meg a filozófia és a természettudomány érdemi hatása a jogra. Azonban egyetlen állatvédelmi törvény (a XIX. század első felétől kezdve) sem rendelkezett az állatok jogairól alanyi értelemben, csupán az állatokkal szembeni kötelezettségeinkről. Ahogyan Arisztotelész közel két évezredre meghatározta az állatok morális státuszát, úgy a római jog is lényegi paradigmaváltás nélkül maradt. Napjainkban az osztrák polgári törvénykönyv 285a. § (ABGB) kimondja, hogy „az állatok nem dolgok”.⁶⁹ Hazánkban a *Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. jogszabály* „élő dologként” tekint az állatokra, az 5:14. § (3) bekezdés értelmében.⁷⁰ A törvények elsődlegesen a gerinces állatokra vonatkoznak. Ezen állatok már nem dolgok, hanem köztes létezők lehetnek? Elméletben. Ahogyan D. Horváth Vanessza rámutat az Állatvédelmi Törvényt új fogalmakkal szükséges bővíteni (például a 3. § nem tartalmazza a felelőtlen kutyaszaporítást).⁷¹ Argentína már 2014-től alapvetően egyfajta jogképességet biztosít a fogságban tartott orángutánoknak. Nagy-Britannia 2021-ben elismerte, hogy a gerinces állatok tudatában vannak érzéseiknek és érzelmeiknek, képesek öröme és szomorúságra, ezért védelemre érdemesek saját jogukon. Emellett hatályra emelték, hogy a polip, a tintahal, a rákok és a homár képesek érezni a fájdalmat.⁷² Bár jóléti törvények és a veszélyeztetett fajokra vonatkozó előírások ma már bőségesen léteznek, az ilyen jogszabályok elsődleges célja továbbra is az állatokkal való különböző felhasználás és visszaélés kontrollálása, beleértve az élelmiszertermelést, az orvosi kutatást, a szórakoztatást és a magántulajdont. Az állatok alapvető jogi státusza mint dolgok, tulajdon, azaz saját jogokkal nem rendelkező tárgyak, a gyakorlatban változatlan maradt.⁷³ A jogalkotás elméletben kezd kimozdulni a dolog értelmezésből. Azonban továbbra is kérdéses, hogy az állatok mint köztes létezők érdekei hogyan érvényesíthetőek, elegendő-e kidolgozni az Állatvédelmi Törvény hiányzó fogalmait és szabályozott speciális jogot alkalmazni. Esetleg Regannek, Francione-nak, Wisenak van igaza, amikor az állatoknak jogokat kívánnak biztosítani? Valóban nem várható el érdemi lépés, ameddig az állatok tulajdonban vannak? Bekövetkezhethet a effektív altruisták prognózisa, tudniillik az állatokra még nagyobb szenvedés várhat, amennyiben évezredek kérdéseket nem tisztázunk? További esszenciális problematikát vet fel az új technológiák fejlődése, hogyan tudjuk az állatok szenvedéseit csökkenteni, hogyan valósul meg a védelmük a jövőbeli jogalkotásban. Nyilvánvaló és látható, hogy Francione azon kritikája helytálló, miszerint az

⁶⁹ ABGB. 285a. §

⁷⁰ Ptk. 5:14. § (3) bekezdés

⁷¹ D. HORVÁTH V.: i.m.

⁷² D. HORVÁTH V.: i.m.

⁷³ THE NEW YORK TIMES: i.m.

állatjóléti mozgalmak nem értek el jelentős áttörést a védelemben. Ennek konklúziója abból is levonható, hogy az állatvédelmi törvény is szükséges jelentős fogalmakkal bővíteni.⁷⁴ Közös érdekünk az emberi értékek megértése, védelme, a kapcsolódó állatvédelmi kérdések vizsgálata, hogy a jog lépést tartson a fejlődő normákkal és a tudománnyal, ontológia ellentmondások nélkül.

Felhasznált irodalom

ADAM, M.: Nonviolence and Emptiness: Buddha, Gandhi, and the “Essence of Religion”. *The Journal of the Faculty of Religious Studies*, 2006/34.

<https://www.uvic.ca/humanities/pacificasia/assets/docs/pdf-department/PDFs%20Faculty/Adam%20-%20PDFs/Adam-atc06-Nonviolence.pdf> (letöltés dátuma: 2023.08.18.)

ADRIENN E: *Önvezető autók joga – A gépek döntéshozatali etikája, az önvezető járművekkel kapcsolatos büntetőjogi és polgári jogi felelősségi kérdések és dilemmák – Szakértői beszélgetés.* Pécs, Jogi Fórum, 2022.

<https://www.jogiforum.hu/cikk/2022/01/25/onvezeto-autok-joga-buntetojogi-es-polgari-jogi-felelossegi-kerdesek-es-dilemmak>

BÁNYAI O.: Az élőlények jogalanyiságának környezeti etikai háttere. *Debreceni Jogi Műhely*, IV/4, 2017.

<https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/4981efb2-b45c-4454-81c9-4e56c576c339/content> (letöltés dátuma: 2023.08.08.)

BENTHAM, J.: *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Mineola: Dover Publications, 2017.

CORBYN, Z.: *Philosopher Peter Singer: ‘There’s no reason to say humans have more worth or moral status than animals’*. London: The Guardian, 2023.

<https://www.theguardian.com/world/2023/may/21/philosopher-peter-singer-theres-no-reason-to-say-humans-have-more-worth-or-moral-status-than-animals> (letöltés dátuma: 2023.08.11.)

D. HORVÁTH V.: Az állatvédelem történeti előképei. *Scriptura*, 2021/1.

⁷⁴ WÖLKEN, T.: *Jelentés a jogalkotás minőségének javításáról: közös erővel a jobb jogszabályokért*. Strasbourg: Európai Parlament, 2022. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0167_HU.html (letöltés dátuma: 2023.08.19.)

https://onszak.pte.hu/userfiles/cikk/159/scriptura21i_d_horvath.pdf (letöltés dátuma: 2023.08.18.)

FAZEKAS F.: Az állatvédelmi jog hazai története a brit modell tükrében. *Miskolci Jogtudó*, 2022.
<https://jogtudo.uni-miskolc.hu/files/17418/Jogtudo2022iss1art5.pdf> (letöltés dátuma: 2023.08.10.)

FRANCIONE, G.: Animal Welfare and the Moral Value of Nonhuman Animals. *Law, Culture and the Humanities*, 6/1. <https://doi.org/10.1177/1743872109348989>
https://www.academia.edu/13581152/Gary_L_Francione_Animal_Welfare_and_the_Moral_Value_of_Nonhuman_Animals (letöltés dátuma: 2023.08.19.)

FRANCIONE, G.: *Animals, Property, and the Law*. Philadelphia: Temple University Press, 1995.

GARNER R. - OKULEYE Y.: *Appendix: Richard Ryder's Speciesism Leaflet*. Oxford: Scholarship Online, 2020.
<https://doi.org/10.1093/oso/9780197508497.005.0001>
<https://academic.oup.com/book/33453/chapter-abstract/287724904?redirectedFrom=fulltext> (letöltés dátuma: 2023.08.19.)

HANKOVSZKY T.: Vannak-e az állatoknak jogai. Budapest, *Café Babel*, 3, 1995.
<http://hankovszky.tamas.btk.ppke.hu/pb/allatjog.pdf> (letöltés dátuma: 2023.08.03.)

HARJANTO, R.: *Exploring Perspective of Death According to Taoism*. Bulaksumur: Universitas Gadjah Mada, 2018.
<https://ugm.ac.id/en/news/16451-exploring-perspective-of-death-according-to-taoism> (letöltés dátuma: 2023.08.18.)

HARVARD: *The Implications of ChatGPT for Legal Services and Society*. Cambridge: Center on the Legal Profession, 2023.
<https://clp.law.harvard.edu/knowledge-hub/magazine/issues/generative-ai-in-the-legal-profession/the-implications-of-chatgpt-for-legal-services-and-society>

JAWORSKA, A. – TANNENBAUM J.: *The Grounds of Moral Status*. Stanford: Encyclopedia of Philosophy, 2021.
<https://plato.stanford.edu/entries/grounds-moral-status> (letöltés dátuma: 2023.08.05.)

KATEMAN, B.: *Optimistic “Longtermism” Is Terrible For Animals*. Jersey: Forbes, 2022.
<https://www.forbes.com/sites/briankateman/2022/09/06/optimistic-longtermism-is-terrible-for-animals> (letöltés dátuma: 2023.08.12.)

LAERTIOSZ, D.: *Lives of the Eminent Philosophers*. Oxford: University Press, 2018.
https://www.faculty.umb.edu/gary_zabel/Courses/Phil%20281b/Philosophy%20of%20Magic/Pythagoras,%20Empedocles,%20Plato/LIFE%20OF%20PYTHAGORAS.htm (letöltés dátuma: 2023.08.08.)

LŐRINC L.: *Életmódtörténet I*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2016.
https://mersz.hu/hivatkozas/elemod_chap01_level2_sec29 (letöltés dátuma: 2023.08.18.)

MILMAN, O.: *Meat accounts for nearly 60% of all greenhouse gases from food production, study finds*. London: The Guardian, 2021.
<https://www.theguardian.com/environment/2021/sep/13/meat-greenhouses-gases-food-production-study> (letöltés dátuma: 2023.08.12.)

NONHUMAN RIGHTS PROJECT: *Rights protect against intolerable wrongs—no matter who you are*. Pennsylvania: nonhumanrights.org, 2023.
<https://www.nonhumanrights.org> (letöltés dátuma: 2023.08.16.)

OFFICE OF THE VICE PRESIDENT FOR RESEARCH: *Theories on Animals and Ethics*.
<https://ovpr.uchc.edu/services/rics/animal/iacuc/ethics/theories> (letöltés dátuma: 2023.08.15.)

POSNER, R.: *In Defense of Humanity: Why Animals Cannot Possess Human Rights*. *Regent University Law Review*, 26/2.
https://www.regent.edu/acad/schlaw/student_life/studentorgs/lawreview/docs/issues/v26n2/12_Lee_vol_26_2.pdf (letöltés dátuma: 2023.08.05.)

RAHA, R.: *Gary Francione*. New Jersey: Abolitionist Approach, 2007.
http://www.abolitionistapproach.com/media/pdf/gary_francione-the_vegan.pdf (letöltés dátuma: 2023.08.15.)

REGAN, T.: *The Case for Animal Rights*. Berkeley: University of California Press, 1983.

REGAN, T.: *The Case for Animal Rights*. *Loyola of Los Angeles Law Review*, Volume 20.

ROLLIN B.: *Putting the Horse before Descartes: My Life's Work on Behalf of Animals*. Philadelphia: Temple University Press, 2011.

SIAS, J.: Ancient Animal Ethics: The Earliest Arguments for the Ethical Consideration of Nonhuman Animals. *The Downtown Review*, 2015/2.

<https://engagedscholarship.csuohio.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1021&context=tdr> (letöltés dátuma: 2023.08.08.)

SILIEZAR, J.: *When a bird brain tops Harvard students on a test*. Cambridge: The Harvard Gazette, 2020.

<https://news.harvard.edu/gazette/story/2020/07/african-grey-parrot-outperforms-children-and-college-students> (letöltés dátuma: 2023.08.17.)

SINGER, P.: *Animal Liberation*. New York: Harper Perennial Modern Classics, 2009.

STARKEY, S.: *Letter: The need to fight for animal rights*. London: Independent, 1996.

<https://www.independent.co.uk/voices/letter-the-need-to-fight-for-animal-rights-5413712.html> (letöltés dátuma: 2023.08.18.)

THE GOOD FOOD INSITUTE: The science of cultivated meat. Washington: The Good Food Insitute <https://gfi.org/science/the-science-of-cultivated-meat> (letöltés dátuma: 2023.08.12.)

TÓTH J.: *Az állatok erkölcsi státuszáról*. Budapest: Barankovics István Alapítvány, 2021. <https://barankovics.hu/az-allatok-erkolcsi-statuszarol> (letöltés dátuma: 2023.08.15.)

TÓTH J.: *Bioetika – Állatvédelem – Vegetarianizmus*. Szeged, EFOP-3.4.3-16-2016-00014 projekt, 2020.

<https://docplayer.hu/229674804-Toth-janos-bioetika-allatvedelem-vegetarianizmus.html> (letöltés dátuma: 2023.08.12.)

USHER, M. D.: *Plant-based dietetics in Plato's city for pigs*. Princeton: University Press, 2021.

<https://press.princeton.edu/ideas/plant-based-dietetics-in-platos-city-for-pigs> (letöltés dátuma: 2023.08.10.)

WILSON, S.: *Animals and Ethics*. Dayton: Internet Encyclopedia of Philosophy <https://iep.utm.edu/animals-and-ethics> (letöltés dátuma: 2023.08.13.)

WÖLKEN, T.: *Jelentés a jogalkotás minőségének javításáról: közös erővel a jobb jogszabályokért*. Strasbourg: Európai Parlament, 2022.

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0167_HU.html

(letöltés dátuma: 2023.08.19.)

YALE: *Beyond Factory Farms: A New Look at the Rights of Animals*. New Haven: Yale Environment 360, 2023 <https://e360.yale.edu/features/peter-singer-interview>

(letöltés dátuma: 2023.08.19.)

ZAHRA DELSHAD*

Protection and enforcement of intellectual property right in Iranian laws

Abstract: The issue of intellectual property rights that originates from art and human initiatives has always been discussed in the laws of countries. Today, the expansion of communication through the global Internet network and the ability to access all information quickly and easily as well as the misuse of some people's works and achievements of others has increased the importance of maintaining this type of property and its validity. Some international organizations, including the World Intellectual Property Organization (WIPO), have conducted research in order to better and more accurately explain the dimensions and characteristics of intellectual property among different societies. Intellectual property rights are a relatively new legal concept that supports intellectual activities and products in commercial, scientific, literary and artistic fields, which includes two parts of industrial property and literary and artistic property. In the industrial property sector, patents, industrial and commercial marks, industrial designs and geographical indications are mainly discussed. In the literary and artistic property section, the rights of authors, artists and creators of computer software, as well as the side rights related to copyright, which include visual and audio works, are examined. In the Universal Declaration of Human Rights and the International Covenant on Economic, Social, Cultural, Civil and Political Rights, the need to take appropriate measures by governments to secure, preserve, develop and promote literary and artistic works has been emphasized. In addition, the holding of several global and regional conventions in this regard indicates global attention to this issue. Although there is no unified legal system in Iran's legal system to punish people who violate literary and artistic works, this has been mentioned in many different laws. In this article, after the definition of "intellectual property rights", the description and explanation of the most important aspects of intellectual property rights, the history of intellectual property rights in the world, the history of intellectual property rights in Iran, the international and domestic authorities of intellectual property rights, and finally, the laws and regulations of Iran's interior is discussed in the field of intellectual property protection.

Keywords: Intellectual Property Rights, Iranian Laws, intellectual property protection, copyright, IPR

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.367-382>

* Zahra Delshad, PhD-student, University of Miskolc, Faculty of Law, Ferenc Deák Doctoral School of Law. Supervisor: Dr. Sántha Ferenc associate professor

1. Introduction

Intellectual property rights (IPR) serve as the foundation for fostering innovation, creativity, and economic development in the modern global landscape. These rights grant exclusive legal protection to the intangible assets of individuals, businesses, and organizations, encouraging them to invest their time, resources, and ingenuity into the creation of new genres, inventions, artistic works, and brands. By granting creators and innovators exclusive rights to their intellectual endeavors, intellectual property laws provide the necessary incentives and safeguards to promote the continuous advancement of science, technology, arts, and commerce. In this paper, we delve into the investigation of intellectual property rights in Iranian laws, seeking to understand the legal framework and its significance in protecting copyrights, patents, trademarks, and trade secrets. By exploring the foundations of intellectual property rights, we can grasp their fundamental importance and explore how these rights are recognized and protected within the context of Iranian legislation.

Protecting intellectual property is crucial as it acts as a catalyst for promoting innovation, driving economic growth, and nurturing a culture of creativity¹. Intellectual property rights play a vital role in providing inventors, creators, and entrepreneurs with the necessary incentives and rewards for their groundbreaking ideas and original works. By offering legal protection and exclusivity, these rights encourage individuals and businesses to invest in research, development, and artistic endeavors, knowing that they can enjoy the benefits of their labor. This protection creates an enabling environment for innovation by safeguarding against unauthorized use, reproduction, or exploitation of intellectual assets. Furthermore, robust intellectual property protection cultivates a dynamic marketplace where entrepreneurs and businesses can confidently introduce their products and services, secure in the knowledge that their investments and innovations are shielded from unfair competition. By fostering innovation and creativity, intellectual property rights form the foundation for technological advancements, artistic expression, and economic prosperity².

The measures taken by the international community to protect intellectual property rights indicate that this issue has gained global recognition as a significant challenge. Agreements such as the TRIPS Agreement and the establishment of the World Intellectual Property Organization (WIPO) demonstrate countries' willingness to collaborate in safeguarding and advancing intellectual property rights. These initiatives establish an international framework for the protection of patents,

¹ MASHELKAR, R. – ALIKHAN, S.: *Intellectual property and competitive strategies in 21st century*. 2009. 1-238.

² KELLEY, A.: Practicing in the patent marketplace. *The University of Chicago Law Review*, 2011. 115-137.

trademarks, industrial designs, and copyrights³. Through the signing of bilateral and multilateral agreements, countries display a strong commitment to protecting intellectual property rights and aim to prevent the loss of ideas and inventions⁴. These actions highlight the global community's acknowledgment and emphasis on the importance of intellectual property rights, as well as their efforts to create a favorable environment for innovation, technological progress, and knowledge exchange. Based on these measures, it can be concluded that global communities are inclined to promote economic growth, technological advancement, and equitable access to intellectual property resources by supporting and upholding intellectual property rights⁵.

The Iranian criminal system acknowledges certain rights regarding the protection of intellectual property; however, these rights are limited in scope. While Iran's legal system lacks a unified framework to penalize individuals who infringe upon literary and artistic works, various laws address this issue. For instance, in the realm of patents, the Law on Protection of Industrial Inventions and Patent Registration establishes the criteria for patent protection and outlines the necessary content for a patent application⁶. Similarly, in the domain of copyright, the Law on Protection of Copyright and Authors' Rights, along with relevant legislation, delineates the extent of protection for creative works and authors. The law imposes certain restrictions on the utilization of copyrighted works through the fair use doctrine⁷. This article explores intellectual property rights on a global scale and delves into Iran's internal laws and regulations concerning the safeguarding of intellectual property, with particular emphasis on authors' and publishers' rights.

2. Overview of intellectual property rights from a worldwide aspect

In the contemporary globalized era, intellectual property assumes a critical role in promoting innovation, creativity, and economic advancement. Intellectual property encompasses intangible assets, including inventions, artistic creations, trademarks, and trade secrets, which are safeguarded by legal frameworks. To gain a comprehensive understanding of the present status of intellectual property rights, it is essential to explore their historical roots. The notion of intellectual property can

³ CORREA, C.: *Trade-related aspects of intellectual property rights: a commentary on the TRIPS agreement*. Oxford University Press, 2020.

⁴ PETER, K. Y.: The objectives and principles of the TRIPS agreement. In: *The Regulation of Services and Intellectual Property*. Routledge, 2017. 255-322.

⁵ SHERWOOD, R. M.: *Intellectual property and economic development*. Routledge, 2019.

⁶ BAMAKAN, S. M. H. – NEZHADSISTANI, N. – BODAGHI, O. – QU, Q.: Patents and intellectual property assets as non-fungible tokens; key technologies and challenges. *Scientific Reports*, 12(1), 2022. 1-13.

⁷ AYOUBI, L.: The Copyright Law of Iran: An Overview of Recent Developments. *WIPO-WTO Colloquium Papers*, Vol. 11, 2017.

be traced back to ancient civilizations, where rulers granted inventors and creators exclusive rights over their works⁸. Nonetheless, the formation of the contemporary framework for safeguarding intellectual property rights started to emerge during the Renaissance era in Europe. In 1474, the Venetian Patent Statute was established, representing one of the earliest documented legal measures for the protection of patents. This statute bestowed inventors with a temporary exclusivity over their inventions, thereby fostering innovation and acknowledging their endeavors⁹.

The initial copyright legislation arose in England through the enactment of the Statute of Anne in 1710 which also known as the Copyright Act 1709¹⁰. This law granted authors restricted privileges over their published works, enabling them to govern the replication and dissemination of their literary compositions. The Statute of Anne served as a basis for subsequent copyright laws in numerous nations¹¹. The rapid industrialization and technological progress witnessed in the 19th century highlighted the necessity for robust intellectual property protection. This realization prompted the creation of international agreements and organizations aimed at addressing this need. One such milestone was the signing of the Paris Convention for the Protection of Industrial Property in 1883, which marked a pioneering endeavor to achieve global harmonization of intellectual property rights related to industrial innovations. Following this, the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works was signed in 1886, with the objective of establishing consistent copyright protection standards for authors worldwide. These agreements represented significant milestones in the international effort to provide comprehensive and uniform intellectual property protection¹².

Since then, intellectual property rights have continued to evolve and adapt to the changing landscape of innovation and creativity. Today, countries worldwide have developed their own legal frameworks and participate in international agreements to ensure the protection and enforcement of intellectual property rights. The protection and enforcement of intellectual property rights vary across different countries. Major economies like the United States, United Kingdom, Canada, and countries within the European Union have robust legal frameworks and well-established intellectual property systems.

⁸ FEATHER, J.: *Copyright and the creation of literary property. A Companion to the History of the Book*, 2019. 743-757.

⁹ COMINO, S. – GALASSO, A. – GRAZIANO, C.: Market power and patent strategies: evidence from Renaissance Venice. *The Journal of Industrial Economics*, 68(2), 2020. 226-269.

¹⁰ Copyright Act, 8 Anne, c. 19 (1710).

¹¹ BALOYI, J. J.: The role of technology in the historical development of the reproduction right in musical works. *Fundamina: A Journal of Legal History*, 26(2), 2020. 233-287.

¹² ABBOTT, F. M. – COTTIER, T. – GURRY, F.: *International intellectual property in an integrated world economy*. Aspen Publishing, 2019.

In the United States, intellectual property rights are governed by federal laws, including the Copyright Act¹³, Patent Act¹⁴, and Trademark Act¹⁵. These laws provide strong protection for copyrights, patents, and trademarks, fostering innovation and creativity in various industries. The U.S. also has specialized courts, such as the United States Patent and Trademark Office and the United States Copyright Office, to handle intellectual property disputes¹⁶. Similarly, in Canada, the Copyright Act provides authors and publishers with exclusive rights to their literary and artistic works¹⁷. These rights encompass the reproduction, distribution, public performance, and adaptation of their works. The Canadian Intellectual Property Office plays a crucial role in copyright registration and enforcement, providing authors and publishers with the means to protect their intellectual property rights¹⁸. Both the United States and Canada acknowledge the importance of safeguarding the rights of authors and publishers as a means to encourage creativity and innovation. As signatories to international agreements like the Berne Convention, these countries uphold minimum standards for copyright protection. Furthermore, both nations have implemented provisions for fair use (in the United States) and fair dealing (in Canada), which allow for limited use of copyrighted material for purposes such as criticism, commentary, and education. These provisions strike a balance between protecting intellectual property rights and facilitating the dissemination of knowledge and information in certain circumstances.

In both the United Kingdom (UK) and the European Union (EU), comprehensive legal frameworks are in place to ensure the protection of authors and publishers' rights, guaranteeing recognition and appropriate compensation for their creative works. In the UK, authors and publishers are safeguarded under the Copyright, Designs and Patents Act¹⁹. This legislation grants authors exclusive rights over their literary, artistic, and creative works, encompassing books, music, films, and digital content. These rights encompass reproduction, distribution, adaptation, public performance, and communication to the public. The UK Intellectual Property Office plays a vital role in copyright registration and enforcement, offering authors and publishers the means to protect their intellectual property rights²⁰. Within the European Union, copyright protection is harmonized to a significant extent through various directives and regulations. The EU Copyright Directive²¹

¹³ Copyright Act: 17 U.S.C.

¹⁴ Patent Act: 35 U.S.C.

¹⁵ Trademark Act (Lanham Act): 15 U.S.C.

¹⁶ JOYCE, C. – OCHOA, T. T. – CARROLL, M. W.: *Copyright law*. Carolina Academic Press, 2020. 25.

¹⁷ Copyright Act: R.S.C., 1985, c. C-42

¹⁸ BOWKER, R. R.: *Copyright, its History and its Law*. BoD–Books on Demand, 2020.

¹⁹ Copyright, Designs and Patents Act 1988: c. 48 (U.K.)

²⁰ SCHNEIDER, S. – VELMANS, M.: *The Blackwell Companion to Consciousness*, 2017.

²¹ Directive on the Enforcement of Intellectual Property Rights: Directive 2004/48/EC

establishes minimum standards for copyright protection across member states, providing authors and publishers with exclusive rights over their works, including reproduction, distribution, public performance, and communication to the public. The European Union Intellectual Property Office (EUIPO) oversees the registration and enforcement of intellectual property rights within the EU²².

The Middle East encompasses a diverse range of countries, each with its own legal framework for intellectual property rights, including the rights of authors and publishers. While there may be variations in specific provisions, several Middle Eastern countries have established laws to protect and enforce copyright and related rights. For example, the United Arab Emirates (UAE) has enacted copyright laws that protect the rights of authors and publishers²³. The UAE Copyright Law allows for the registration of copyrights, although registration is not a prerequisite for copyright protection. The Ministry of Economy, through its Department of Intellectual Property, oversees copyright registration and enforcement in the UAE. Authors and publishers can register their works to establish a public record of their copyright ownership, which can be beneficial in the event of copyright infringement disputes²⁴. Similarly, Saudi Arabia has implemented copyright laws and regulations to protect the rights of authors and publishers. In Saudi Arabia, the rights of authors and publishers are protected under the Saudi Copyright Law²⁵. This legislation grants exclusive rights to authors and publishers over their literary, artistic, and scientific works, including books, music, films, and other creative works. These rights encompass reproduction, distribution, public performance, adaptation, and translation. Furthermore, the Saudi Copyright Law acknowledges moral rights, ensuring that authors are credited for their works and that the integrity of their works is preserved. The Saudi Arabian Intellectual Property Authority (SAIP) plays a crucial role in copyright registration and enforcement within the country. Authors and publishers have the option to register their works with SAIP, which serves as evidence of copyright ownership. While copyright registration is not mandatory in Saudi Arabia, it can provide additional legal protection and facilitate enforcement actions if necessary. SAIP is responsible for overseeing the administration and enforcement of copyright laws, ensuring that authors and publishers are granted the necessary protection for their intellectual property rights²⁶.

²² SÁPI, E.: Copyright Protection of Dramatic Works in the Law of the European Union. *European Integration Studies*, 13(1), 2017. 74-89.

²³ Federal Law No. 7 of 2002 on Copyrights and Related Rights (U.A.E.).

²⁴ MORCOS, P. G. – KHNEISSER, E. F.: *Intellectual property rights. Higher Education in the Arab World: Building a Culture of Innovation and Entrepreneurship*, 2020. 183-204.

²⁵ Royal Decree No. M/41 on Copyright, 2 Rajab 1424H (September 1, 2003) (Saudi Arabia).

²⁶ PAWAR, P. S. – ALARIFI, G.: Rethinking the Role of Intellectual Property Rights in Pharmaceutical Industry of Saudi Arabia. *Journal of Intellectual Property Rights (JIPR)*, 28(1), 2023. 7-14.

In some countries, the legal framework for intellectual property rights is inadequate or insufficient, which poses challenges for authors and publishers seeking protection for their creative works. For example, in several African countries, the legal frameworks for intellectual property rights vary, and some nations face challenges due to factors such as historical influences, economic conditions, and resource constraints. Many African countries are parties to international agreements like the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS)²⁷. The legal basis for intellectual property in Southeast Asian countries is established through national laws and regulations, often in alignment with international agreements. Challenges may stem from the need for greater harmonization, improved enforcement mechanisms, and capacity-building to ensure effective protection of intellectual property rights. However, the implementation and enforcement of intellectual property laws may be hindered by factors such as limited resources, institutional capacity, and infrastructure²⁸.

While efforts are being made to strengthen intellectual property laws in these countries, the enforcement mechanisms and resources may be limited. Nigeria has faced challenges in terms of intellectual property rights protection. The lack of comprehensive laws and effective enforcement mechanisms has made it difficult for authors and publishers to protect their creative works, leading to substantial revenue losses in industries such as music, film, and publishing²⁹. The primary legal document guiding the governance and legal system in Myanmar is the "Constitution of the Republic of the Union of Myanmar," enacted in 2008³⁰. This document outlines the structure of the government, the division of powers, and fundamental rights and principles. Myanmar is another country which has been working to improve its intellectual property laws and enforcement mechanisms. However, the country still faces significant challenges, particularly in relation to copyright infringement and trademark protection. Weak enforcement and limited legal provisions have contributed to a thriving market for counterfeit goods and unauthorized use of copyrighted materials³¹.

The significance of intellectual property rights cannot be overstated in today's interconnected world. With the rapid advancements in technology and the easy

²⁷ Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, Apr. 15, 1994, Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 1C, 1869 U.N.T.S. 299.

²⁸ HALL, D. – HIRSCH, P. – LI, T. M.: *Introduction to powers of exclusion: land dilemmas in Southeast Asia*. National University of Singapore Press and University of Hawaii Press, 2011.

²⁹ EDOSOMWAN, A.: Protecting intellectual property rights in Nigeria: A review of the activities of the Nigerian Copyright Commission. *World Patent Information*, 58, 2019. 101908.

³⁰ Constitution of the Republic of the Union of Myanmar (2008).

³¹ JUSOH, S. – RAMLI, I. – DAMURI, Y.: *Regional regulatory coherence in the Association of Southeast Asian Nations: The case of competition law and intellectual property. Integrated and Connected Seamless ASEAN Economic Community*. Jakarta: Economic Research Institute for ASEAN and East Asia, 2019. 127-71

exchange of information across borders, it has become crucial to establish a robust and consistent framework for the protection of authors and publishers' rights on a global scale. While globalization has created unprecedented opportunities for creativity, innovation, and economic prosperity, it has also posed challenges in terms of intellectual property infringement and unauthorized use of creative works. Recognizing and safeguarding intellectual property rights should be a shared global priority, with countries collaborating to establish a unified legal framework that ensures the protection of these rights. By doing so, we can cultivate a culture that respects and values creativity and innovation, empower authors and publishers to fully benefit from their creations, and contribute to the progress and development of societies worldwide.

3. Evolution of intellectual property rights in Iran

Iran has established a comprehensive legal framework for intellectual property (IP) rights, covering patents, trademarks, copyrights, and industrial designs. In Iranian laws, the punishment for the violation of copyright and literary rights is not unified and is addressed by multiple laws. However, in the comprehensive draft of the Protection of Literary and Artistic Property Rights and Related Rights, a unified discussion on guaranteeing the enforcement of infringed literary and artistic property rights is included, although it has not been approved yet. Additionally, Iran is not a member of any international conventions related to copyright and has not acceded to the "TRIPS Agreement." Therefore, works created in Iran are not protected through the actions of Iranian residents in other countries.

The evolution of intellectual property rights in Iran has been shaped by a combination of historical developments, international influences, and domestic reforms. The concept of intellectual property in Iran can be traced back to ancient times when Persian civilization thrived. Traditional knowledge, artistic expressions, and inventions were highly valued and protected within the Persian Empire. The Persian kings and rulers encouraged the production of manuscripts, poetry, and artwork, providing recognition and support to the creators. The Persian kings, such as Cyrus the Great, valued intellectual achievements and recognized the significance of preserving and promoting knowledge and creativity within their empire. They also played a role in establishing a system of recognition and reward for exceptional contributions³².

The modern era of intellectual property rights in Iran emerged during the early 20th century with the adoption of Western legal concepts and frameworks. This period witnessed a notable transition in Iran's approach to intellectual property protection, as the country started aligning itself with international standards. By

³² PASTURE, P.: The invention of European human rights. *History*, 103(356), 2018. 485-504.

embracing these concepts, Iran aimed to foster innovation and creativity within its borders while conforming to global practices. This shift in perspective contributed to the development of a more comprehensive and modern framework for intellectual property rights in Iran, enabling creators, inventors, and entrepreneurs to benefit from legal protection and incentives for their original works and inventions³³. The Trademark Registration Law of Iran, which was passed on April 29, 1925, was the first law concerning intellectual property rights to be enacted in Iran. This law, after subsequent amendments, led to the enactment of the Trademark and Patent Registration Law on July 20, 1931. The Trademark and Patent Registration Law, along with its amending regulations, which have been referenced by applicants for trademark and patent registration, have been developed to safeguard and protect intellectual property rights in Iran³⁴. This law and its amending regulations cover topics related to the registration and protection of trademarks, patents, industrial designs, and other matters related to intellectual property rights. The main objective of this law and its amending regulations is to encourage innovation, support inventions, and promote technological development in Iran.

In parallel with the enactment of laws, in the treaties, agreements, and technical and trade collaborations between Iran and some countries, there has been a focus on the protection of trademarks and patents. However, these protections are limited to the bilateral relations of the parties involved in the mentioned treaties. The Trademark Law, enacted in 1963, provided legal protection for distinctive signs such as logos, symbols, and names, allowing businesses to establish and safeguard their brand identities. This legislation aimed to promote fair competition, prevent consumer confusion, and encourage the growth of commerce and trade within Iran³⁵.

4. Law on the Protection of Copyrights, Authors, and Artists

The main objective of this article is to address, critique, and examine the most important laws enacted in this regard in Iran which is the Law on the Protection of Copyrights, Authors, and Artists, which was enacted in 1969³⁶. This law provides protection to authors, artists, and rights holders, safeguarding them against infringement and misuse of intellectual property rights. In general, the Law on Protection of Authors, Composers, and Artists' Rights in Iran addresses issues

³³ GHEISSARI, A.: *Iranian intellectuals in the twentieth century*. University of Texas Press, 1997.

³⁴ SARKISSIAN, A.: Intellectual property rights for developing countries: Lessons from Iran. *Technovation*, 28(11), 2008. 786-798.

³⁵ MILANI, M. M.: *The making of Iran's Islamic revolution: from monarchy to Islamic republic*. Routledge, 2018.

³⁶ Iran. (1348). Law on the Protection of Copyrights, Authors, and Artists, Retrieved from [<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/96427>]

related to the rights of writers, theater artists, filmmakers, musicians, visual artists, and other artistic activities. The law encompasses rights such as reproduction, performance, public display, and distribution of artistic works. Additionally, it governs neighboring rights related to performance, broadcasting, public broadcasting, distribution equipment, and other related matters³⁷.

This law consists of 33 articles and 3 notes. (Law on the Protection of Copyrights, 1348). Article 1 of this Law defines the term "creator" as follows: "It refers to whatever emerges through their knowledge, art, or innovation, regardless of the method or technique employed in its expression, manifestation, or creation." From this article, the following notable points can be inferred:

- Broad definition of "creator": The law provides an extensive definition of a creator, encompassing whatever results from their knowledge, art, or innovation, without considering the specific methods or techniques used in expressing, manifesting, or creating it.
- Focus on the outcome rather than the method: The most significant aspect of this article is the emphasis on the outcome derived from knowledge, art, or innovation, regardless of the methods or methodologies employed in its creation.
- Fostering a creative environment: This article aims to protect the rights of authors and artists by fostering a creative environment and establishing a direct connection with knowledge, art, and innovation, encouraging them to create and produce more works.
- The value of creative outcomes: The article recognizes the value of creative outcomes and remarkable works, without delving into the specific details of the methods and processes used to create them.

However, it is natural that Article 1 is not sufficient for identifying the works protected by this law, and it cannot be considered a logical "definition" that resolves the problem of identifying works by providing necessary criteria and standards. The legislator itself has recognized this deficiency and has made efforts to address it by specifying numerous and diverse examples. Article 2 of the law on the protection of the rights of authors, composers, and artists establishes the scope of protection provided by the law. It states that the law applies to literary, artistic, and scientific works, regardless of their form or mode of expression. This includes, but is not limited to, books, articles, musical compositions, paintings, sculptures, photographs, films, and computer programs. The article highlights the broad range of creative works that fall under the protection of the law, emphasizing the inclusivity of various artistic and intellectual endeavors. By encompassing different forms of expression, Article 2 aims to ensure comprehensive protection for the rights of

³⁷ PIRHAJI, M. – KHODAPANAHANDEH, S. – RAFIEI, M.: Legitimacy of Intellectual Property in the Law of Iran. *Asian Social Science*, 10(1), 2014. 283.

authors, composers, and artists in their respective fields of creativity. According to this article, the works protected by this law are as follows:

- Books, dissertations, notes, plays, and any other scientific, technical, literary, or artistic writings.
- Poems, songs, anthems, and compositions, regardless of the method of writing, recording, or publication.
- Audiovisual works intended for performance on stage, cinema screens, radio broadcasting, or television, regardless of the method of writing, recording, or publication.
- Musical works, regardless of the method of writing, recording, or publication.
- Paintings, images, designs, graphics, decorative patterns, and any form of decorative or visual artwork created through simple or composite methods.
- Sculptures.
- Architectural works, including building designs and plans.
- Photographs created through innovative and inventive methods.
- Creative works related to handicrafts, industrial arts, carpet and rug designs.
- Innovative works based on popular culture (folklore) or national cultural and artistic heritage.
- Technical works with aspects of invention and innovation.
- Any other creative work that emerges from the combination of several works mentioned in this chapter³⁸.

The first point is that the mention of protectable works in Article 2 of the law is not devoid of redundancy, repetition, and scattering. For example, in paragraph 5, the general inclusion of designs and patterns is mentioned, and in paragraphs 7 and 9, specific reference is made to architectural designs, carpet and rug designs. From a legislative perspective, it would have been better to gather all aspects related to designs and patterns in one place. In paragraph 5, there is a general mention of visual works, and in paragraph 6, sculptures are mentioned as one of the visual works, while it would have been better to list all visual works together in one section or have each of them in a separate paragraph. Another point is that the text of the twelve paragraphs and the general phrases in some of them have made the law highly flexible. For example, in paragraph 1, the phrase "and any other written work..." is used, in paragraphs 2-4, the phrase "in any form or manner..." is used, in paragraph 5, the phrase "any form of decorative or visual work that is created in any way or manner..." is used, in paragraph 6, the phrase "any form of sculpture" is used, and in paragraph 7, the phrase "such as..." indicates the illustrative nature of the

³⁸ NEMATI, E. – PARVIN, M. R. – TALEGHAN GHAFARI, M.: An Analysis of Exclusive or Allegorical Approaches to Article 2 of the Copyright Protection Act of 1969, with an Overview of the Berne Convention. *Journal of Comparative Law*, 5(1), 2021. 237-258.

mentioned cases. Finally, paragraph 12, which generally includes "any other creative work that is a combination of several works mentioned in this chapter," encompasses the protections of this law.

The legislator has considered the right to enforcement in addition to intellectual property rights to protect the creators of artistic and literary works. This right signifies that owners of intellectual property rights can seek enforcement of the laws pertaining to their rights through the judicial and legal system and effectively exercise their rights in case of infringement. This right to enforcement allows creators of artistic and literary works to defend their rights and utilize the legal system to seek redress in the event of any violation of their intellectual property rights³⁹. One of the main conditions for the violation of copyright law in Iran is intentionally and knowingly publishing or distributing a work that belongs to someone else under one's own name or any other person's name other than the author. If the aforementioned law is violated, considering these conditions and other specified conditions, the offender will be subject to imprisonment ranging from 6 months to 3 years as a punitive measure. According to Article 28, if a legal entity (such as a company) fails to respect copyright, in addition to pursuing criminal penalties against the responsible natural person whose decision caused the offense, the aggrieved party is entitled to seek private damages from the assets of the legal entity to compensate for the harm caused. Furthermore, Article 29 states another consequence of copyright infringement, whereby judicial authorities, while examining a private complaint, can issue necessary orders to the judicial enforcement officers to prevent the publication, distribution, or offering for sale of the complained works and to seize them.

5. Conclusion

Intellectual Property Rights play a crucial role in driving innovation, economic growth, and creativity worldwide. Developed countries have recognized the significance of IPR and have implemented comprehensive legal frameworks to protect these rights. While Iran acknowledges certain rights regarding the protection of intellectual property, its legal system lacks a unified and comprehensive framework to address IPR infringement adequately. The existing laws, such as the Law on Protection of Industrial Inventions and Patent Registration and the Law on Protection of Copyright and Authors' Rights, provide some level of protection but fall short in addressing the evolving challenges of intellectual property infringement.

³⁹ MALMIR, M. – ZAR ROKH, E. – AGHA MIR ALI AKBAR, M.: *Manipulation and Distortion in Literal and Artistic Works Under Iranian Criminal Law: Criminological Study*. Forensic Research & Criminology International Journal ISSN, 2015. 2469-2794.

In Iran, the enforcement of the copyright law faces difficulties, indicating a weakness in this law within the country. One of the shortcomings is the lack of proper and effective pursuit of infringements in the field of reproduction and distribution of literary and artistic works by judicial authorities. In some cases, infringements are overlooked, and in others, they are only pursued with delay and as exceptions. Based on the recognition of copyright in Iranian laws, the violation of each of these rights is also met with legal enforcement, and imprisonment is considered as punishment for infringers in Articles 23 to 31 of the Law on Protection of Authors, Composers, and Artists' Rights. However, what is important regarding crimes related to copyright infringement is that these crimes are prosecutable offenses. This means that pursuing and prosecuting these crimes requires a private complainant, and as long as the complainant (i.e., the creator and/or the person to whom the creator has transferred their rights) does not file a complaint, the judiciary has no obligation to pursue the offender. Therefore, until many artists take legal action despite being aware of the unauthorized uploading of their works in cyberspace, they cannot expect the prosecution of crimes in this area.

Additionally, the absence of a clear timeline and efficient methods for resolving disputes regarding copyright infringements poses a challenge in implementing this law in Iran. This can result in delays in handling complaints, prolonged legal proceedings, and inefficiency in securing the rights of copyright holders. Furthermore, the lack of awareness and insufficient cultural understanding regarding the importance of authors' rights and the role of protecting them in promoting creativity and innovation is another obstacle in the enforcement of the copyright law in Iran. Certain segments of society, and even some institutions and organizations, do not fully grasp this matter and unintentionally disrespect the rights of authors and fail to comply with copyright laws.

To enhance the effectiveness of copyright law in Iran, several suggestions for improvement can be considered. First and foremost, it is crucial to strengthen the judicial system's structure and functioning in handling copyright-related cases. Allocating necessary resources and infrastructure to expedite the processing of complaints and arbitration pertaining to reproduction and distribution rights of literary and artistic works is essential. Placing these matters under the authority of the judiciary can ensure efficient enforcement. Furthermore, there is a need for extensive educational programs to raise awareness and provide public education on the significance of authors' rights and the role of copyright protection in fostering creativity and innovation. By educating the general public, as well as institutions and organizations, about copyright laws, a greater understanding and compliance with authors' rights can be achieved.

Another important aspect is to establish efficient mechanisms for resolving disputes related to copyright infringement. Implementing streamlined processes that can quickly and effectively address requests and complaints concerning

reproduction and distribution rights, while ensuring the protection of copyright owners' rights, is crucial for maintaining a fair and balanced copyright system. Promoting a legal culture in society that respects intellectual property rights and copyright is also vital. Programs and initiatives should be introduced to increase legal awareness and emphasize the importance of protecting intellectual property rights. By fostering a culture of respect for copyrights, individuals and organizations will be more inclined to comply with the law. Lastly, strengthening international cooperation in combating copyright infringement is recommended. Iran can actively participate in international organizations such as the World Intellectual Property Organization (WIPO) and engage in international agreements and conventions related to copyright. This involvement allows Iran to benefit from international support and protection while also gaining insights from the experiences and knowledge of other countries.

By implementing these suggested improvements, Iran can enhance the enforcement of copyright law, ensuring the comprehensive protection and promotion of intellectual property rights, particularly the rights of authors and artist.

Bibliography

ABBOTT, F. M. – COTTIER, T. – GURRY, F.: *International intellectual property in an integrated world economy*. Aspen Publishing, 2019.

AYOUBI, L.: The Copyright Law of Iran: An Overview of Recent Developments. *WIPO-WTO Colloquium Papers*, Vol. 11, 2017.

BALOYI, J. J.: The role of technology in the historical development of the reproduction right in musical works. *Fundamina: A Journal of Legal History*, 26(2), 2020.

BAMAKAN, S. M. H. – NEZHADSISTANI, N. – BODAGHI, O. – QU, Q.: Patents and intellectual property assets as non-fungible tokens; key technologies and challenges. *Scientific Reports*, 12(1), 2022.

BOWKER, R. R.: *Copyright, its History and its Law*. BoD–Books on Demand, 2020.

COMINO, S. – GALASSO, A. – GRAZIANO, C.: Market power and patent strategies: evidence from Renaissance Venice. *The Journal of Industrial Economics*, 68(2), 2020.

- CORREA, C.: *Trade-related aspects of intellectual property rights: a commentary on the TRIPS agreement*. Oxford University Press, 2020.
- EDOSOMWAN, A.: Protecting intellectual property rights in Nigeria: A review of the activities of the Nigerian Copyright Commission. *World Patent Information*, 58, 2019.
- FEATHER, J.: *Copyright and the creation of literary property. A Companion to the History of the Book*, 2019.
- GHEISSARI, A.: *Iranian intellectuals in the twentieth century*. University of Texas Press, 1997.
- HALL, D. – HIRSCH, P. – LI, T. M.: *Introduction to powers of exclusion: land dilemmas in Southeast Asia*. National University of Singapore Press and University of Hawaii Press, 2011.
- JOYCE, C. – OCHOA, T. T. – CARROLL, M. W.: *Copyright law*. Carolina Academic Press, 2020.
- JUSOH, S. – RAMLI, I. – DAMURI, Y.: *Regional regulatory coherence in the Association of Southeast Asian Nations: The case of competition law and intellectual property. Integrated and Connected Seamless ASEAN Economic Community*. Jakarta: Economic Research Institute for ASEAN and East Asia, 2019.
- KELLEY, A.: Practicing in the patent marketplace. *The University of Chicago Law Review*, 2011.
- MALMIR, M. – ZAR ROKH, E. – AGHA MIR ALI AKBAR, M.: *Manipulation and Distortion in Literal and Artistic Works Under Iranian Criminal Law: Criminological Study*. Forensic Research & Criminology International Journal ISSN, 2015.
- MASHELKAR, R. – ALIKHAN, S.: *Intellectual property and competitive strategies in 21st century*. 2009.
- MILANI, M. M.: *The making of Iran's Islamic revolution: from monarchy to Islamic republic*. Routledge, 2018.
- MORCOS, P. G. – KHNEISSER, E. F.: *Intellectual property rights. Higher Education in the Arab World: Building a Culture of Innovation and Entrepreneurship*, 2020.

NEMATI, E. – PARVIN, M. R. – TALEGHAN GHAFARI, M.: An Analysis of Exclusive or Allegorical Approaches to Article 2 of the Copyright Protection Act of 1969, with an Overview of the Berne Convention. *Journal of Comparative Law*, 5(1), 2021.

PASTURE, P.: The invention of European human rights. *History*, 103(356), 2018.

PAWAR, P. S. – ALARIFI, G.: Rethinking the Role of Intellectual Property Rights in Pharmaceutical Industry of Saudi Arabia. *Journal of Intellectual Property Rights (JIPR)*, 28(1), 2023.

PETER, K. Y.: The objectives and principles of the TRIPS agreement. In: *The Regulation of Services and Intellectual Property*. Routledge, 2017.

PIRHAJI, M. – KHODAPANAHANDEH, S. – RAFIEI, M.: Legitimacy of Intellectual Property in the Law of Iran. *Asian Social Science*, 10(1), 2014

SÁPI, E.: Copyright Protection of Dramatic Works in the Law of the European Union. *European Integration Studies*, 13(1), 2017.

SARKISSIAN, A.: Intellectual property rights for developing countries: Lessons from Iran. *Technovation*, 28(11), 2008.

SCHNEIDER, S. – VELMANS, M.: *The Blackwell Companion to Consciousness*, 2017.

SHERWOOD, R. M.: *Intellectual property and economic development*. Routledge, 2019.

GERŐCS-TÓTH ANDREA*

Bioélelmiszerek hamisítása

Absztrakt

A mai modern átlagfogyasztó a nagyipari tömegtermelési cikkek mellett egyre inkább keresi az egészséges megoldásokat, a hagyományos kistermelői élelmiszereket, illetve a biotermékeket. A növekvő kereslet azonban a speciális élelmiszerekkel kapcsolatos visszaélések számának a jelentős emelkedését okozza. Jelen tanulmány bemutatja az élelmiszerhamisításokkal kapcsolatos magyar illetve EU-s alapvető jogi szabályozást, szankciórendszert, kiemelve speciálisan a biotermékeket. Emellett igyekszik bemutatni azokat a megoldásokat, melyek segítenek megküzdeni a visszaélésekkel, hogy a fogyasztók valóban biztonságos, egészséges élelmiszertermékekhez jussanak.

Kulcsszavak: élelmiszerbiztonság, élelmiszerhamisítás, bio élelmiszerek, fogyasztói érdekek védelme

Abstract

Today's average modern consumer is increasingly looking for healthy alternatives to mass-produced, mass-produced goods, traditional small-scale foods and organic products. However, this growing demand is leading to a significant increase in the number of abuses of speciality foods. This paper presents the basic Hungarian and EU legislation and sanction systems related to food adulteration, with a special focus on organic products. It also seeks to present solutions to help combat fraud, so that consumers can have access to truly safe and healthy food products.

Keywords: food safety, food fraud, organic food, consumer protection

DOI: <https://doi.org/10.46942/SIDM.2024.1.383-400>

1. Bevezetés

Az élelmiszertermelés, az élelmiszeripar nemcsak egy állam gazdaságát, illetve a gazdasági szereplők helyzetét befolyásolja, hanem közvetlen hatással van minden ember életére is. A modern életvitelünk megköveteli, hogy ipari körülmények között előállított élelmiszereket vásároljunk és fogyasszunk. A XXI. századi fogyasztó a bőség zavarában szenved, amikor bármilyen terméket meg kíván szerezni, legyen az kozmetikai cikk, műszaki termék, ruházat, vagy akár élelmiszer. A legegyszerűbb módja a vásárlásnak az, hogy betér egy, a lakóhelyéhez közeli üzletbe és ott

* dr. Gerőcs-Tóth Andrea, PhD hallgató, Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Civilisztikai Tudományok Intézete, Agrár és munkajogi Tanszék, Témavezető: Prof. Dr. Csák Csilla, intézetigazgató, dékán

megvásárolja, amire szüksége van, vagy pedig az otthona kényelméből házhoz szállíttatja a kívánt terméket. Az értékesítésre kínált termékek tárháza szinte végtelen, a fogyasztók egyéni értékrendjük, ízlésük, pénztárcájuk szerint tudnak választani a felkínált termékekből.

A mai átlagfogyasztók zöme egyáltalán nem állít elő saját szükségletére semmiféle terméket, sem élelmiszert, sem pedig élelmiszer-alapanyagot. Egyre eltávolodik a termeléstől, sok esetben szinte semmilyen információja nincs arról, hogy a megvett termékét ki, milyen körülmények között állította elő, illetve jó eséllyel az élelmiszer címkéjén felüntetett adatokat nem nézi meg. Az élelmiszer megvásárlása a fogyasztó abba vetett bizalmán alapul, hogy a termék jó, biztonságos, ehető. Ez a bizalom azonban sok esetben csorbat szenved, hiszen gyakran hallani silány, hamisított, akár az egészségre veszélyes termékek forgalomba hozataláról, különféle élelmiszercsalásokról, hamisítási botrányokról.

A probléma nem újkeletű, amióta az ember nem, vagy nem teljesen önellátó és mástól szerzi be az élelmiszert, előfordulnak visszaélések. Már ókori források is foglalkoztak bizonyos élelmiszerek hamisításával (pl. Hamurappi törvényei között található a sör hamisítására szabály), azonban ez a probléma a mai globalizált világunkban óriási méreteket ölt.

Az ókorban, illetve a középkorban a higiéniai hiányosságok okozták a legtöbb gondot, azonban az ipari fejlődés megindulásával új problémák is előtérbe kerültek. „Ezek közül kiemelkedik a környezetszennyezés behatolása az élelmiszerláncba, és addig soha nem látott megbetegedések tömeges megjelenése. Ennek egyik sokat emlegetett példája az ún. Minimata-kór. Minimata egy kis japán falu volt, amelynek lakosai főleg halászatból éltek. A XX. század elején, 1908-ban a Japán Nitrogénművek (Nippon Chisso) műtrágyaüzemet létesített, amelynek termelése egyre növekedett. A technológia során keletkezett, szerves higany-tartalmú hulladékok az öböl vizébe vezették. A halászok először a halállomány pusztulásával szembesültek, azonban hamarosan fény derült a súlyos állati és emberi megbetegedésekre is. A higanymérgezés tünetei görcsökben, eszméletvesztésben, kómában nyihánultak meg, és sok esetben elhaláláshoz vezettek.”¹ Az eset több mint egy évszázada történt, így azt gondolhatnánk, hogy mára ilyen esetek nem fordulhatnak elő. A megdöbbentő tény azonban az, hogy a mai modern viszonyok között is az élelmiszerekben, vagy a vízben lévő kórokozók rendkívül sok halálesethez vezetnek. „Az ivóvíz szennyezettség folyamatos jelenléte, mind végig kísérte az evolúciós fejlődésünket, tudományos bizonyítást nyert a probléma oka, mégis a mai napig számos ember halálát okozza. Az UNICEF és WHO közös monitorozó programja arról számolt be, hogy a világon még napjainkban is 2,1 milliárd ember nem jut hozzá a megfelelő és biztonságos ivóvízhez, emiatt 800 gyermek veszíti életét naponta.”²

¹ SZEITZNÉ SZABÓ MÁRIA: Szemelvények az élelmiszerbiztonság történelméből, Élelmiszervizsgálati Közlemények - 62. évf. 1. sz. (2016. LXII. évf. 1. szám) 907. old., Elérhető: https://epa.oszk.hu/03100/03135/00263/pdf/EPA03135_elelmiszervizsgalati_kozlemenyek_2016_01_900-916.pdf, Letöltés ideje: 2024. május 3.

² BÁNÁTI D.-TÓTH O.: Tapasztalás és tudomány: az élelmiszer-biztonság rövid története. Az empirikus ismeretek szerepe az élelmiszer-biztonság fejlődésében, Élelmiszervizsgálati Közlemények – 2023.

Átlagfogyaszóként leggyakrabban talán a termékvisszahívásokról szóló híradásokból értesülhetünk arról, hogy valamelyik élelmiszer termékkel olyan probléma volt, amely akár az emberi egészségre is veszélyes lehet. Joggal lehetne az az elvárásunk, hogy ilyen eset egyáltalán nem, vagy csak nagyon ritkán forduljon elő. A valóságban azonban, ha csak a magyarországi adatokat³ nézzük meg, látható, hogy az elmúlt hat hónapban hazánkban 28 visszahívás történt, melyek élelmiszerekkel, vagy élelmiszerekkel közvetlenül érintkező temrékekkel kapcsolatosak. A visszahívások okait megvizsgálva az látható, hogy a legtöbb esetben a visszahívott élelmiszerek olyan problémával voltak érintettek, melyeknél mindenképpen felmerülhet az emberi egészségre ártalmas jelleg (kórokozó vagy penész jelenléte 22 %, minőségi probléma 14 %, nem jelölt allergén 14 %, tisztítószer vagy egyéb idegen anyag jelenléte 14 %, határérték feletti anyagtartalom 18 %, egyéb 18 %). A nem jelölt allergének súlyos egészségügyi kockázatot jelenthetnek azok számára, akik az adott anyagra érzékenyek.

Természetesen a probléma nemcsak hazánkat érinti. Ha a hazai adatokon túlra is ki szeretnénk tekinteni, akkor érdemes megismerni az az Europol és Interpol közreműködésével tartott, globális lefedésű OPSON-műveletet. A legutóbbi, az egész Európai Unióra (a továbbiakban EU) kiterjedő átfogó élelmiszercsalás elleni művelet⁴ során csaknem 27 000 tonna hamis élelmiszert lefoglalására került sor, 175 büntetőeljárás és 2078 közigazgatási eljárás indult az ellenőrzéssorozat kapcsán.

Az élelmiszerek hamisításával kapcsolatosan azonban nem az élelmiszer biztonságossága, illetve az emberi egészségre gyakorolt hatása az egyetlen kérdés. Nemcsak arról van tehát szó, hogy a hamisítás során valamilyen meg nem engedett, egészségre káros adalékanyag kerül felhasználásra. Esetenként olyan temékeket hamisítanak, melyek például ismertségük okán nagy keresletnek örvendenek a fogyasztók körében (pl. egy közismert márkájú szalámiként címkézik át egy másik gyártó termékét), vagy pedig olyan speciális tulajdonságokkal ruházzák fel a terméket, melyekkel az bizonyíthatóan nem rendelkezik (pl. biotermékként adnak el egy nem ökológiai gazdaságban megtermelt élelmiszert). Az egészségtudatosság jegyében ugyanis a fogyasztók egy – véleményem szerint egyre szélesebb – csoportja hajlandó akár magasabb árat fizetni egy termékért, amennyiben arról azt gondolja, hogy káros adalékanyagoktól, vegyszermaradványokról mentes. A magasabb haszon reményében pedig a visszaélések is nagyobb számban jelenhetnek meg a biotermékek piacán.

LXIX. évf. 4. szám, 4546. old., Elérhető: <https://eviko.hu/index.php/eviko/article/view/257/301>, Letöltés ideje: 2024. május 3.

³ Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal: Termékvisszahívások, Elérhető: <https://portal.nebih.gov.hu/termekviisszahivas>, Megtekintés ideje: 2024. május 3.

⁴ Operation OPSON XI. (2021. 12. -2022. 05.), Lásd: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/food-fraud-about-27-000-tonnes-shelves>, Letöltés ideje: 2024. május 4.

2. Élelmiszerek hamisítása, kapcsolódó jogi szabályozás

Magyarországon, csakúgy, mint az EU többi tagállamában, különösen nagy hangsúlyt kap a fogyasztók védelme, mely fogalom alatt nem pusztán a fogyasztók gazdasági érdekeinek védelmét értjük, hanem „*annak biztosítását, hogy az élelmiszerek esetében a fogyasztóhoz biztonságos, az előállító által garantált összetételű élelmiszer kerülhessen.*”⁵ Alapvető követelmény, hogy élelmiszerként csak megfelelő minőségű, emberi fogyasztásra alkalmas termék kerülhet forgalomba. A szabályozás egyrészt lefekteti az élelmiszerek megfelelő minőségére vonatkozó alapvető követelményeket, másrészt pedig szakciórendszert is meghatároz a követelmények megszegőivel szemben. Az élelmiszerek hamisításával kapcsolatos cselekményeket az EU-ban általánosan a „food fraud” (=élelmiszer-csalás) kifejezéssel nevezik meg, azonban a magyar terminológiaként az élelmiszer-hamisítás megnevezés a megszokott, így én ezt a fogalmat fogom használni,

A jelenlegi élelmiszerlánc felügyelet a mai formájában 2008. évtől épült ki Magyarországon, amikor is felismerték, hogy a teljes ellátórendszer felügyelete nem működik megfelelően a „*korábbi, szűk szakterületeket felügyelő elkülönült hatóságokkal (állat-, növény-, közegészségügy, fogyasztóvédelem).*”⁶ Az akkor létrehozott egységes élelmiszerlánc-felügyeleti szerv a termeléstől a fogyasztók asztaláig kíséri figyelemmel az élelmiszerek ellenőrzési feladatait. Ez a rendszer természetesen az EU-s szabályozás talaján alakult ki, az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló 2008. évi XLVI. törvény⁷ (továbbiakban: Éltv.) miniszteri indoklásában⁸ rögzített módon a jogszabály számos kérdést újraszabályozott, az adott terület átfogó szabályozását célzó uniós jogi aktus végrehajtását, illetve harmonizációját valósította meg amellett, hogy a gyakorlati kihívásokra is választ kívánt adni.

A hatályos EU-s szabályozást illetően ki kell emelni az Európai Parlament és a Tanács 178/2002/EK. rendeletét⁹ (továbbiakban EK rendelet), mely „*az európai*

⁵ Csák Cs.-Hornýák Zs.-Kocsis B. E.-Olajos I.-Kókai-Kunné Szabó Á.-Szilágyi J.E.: Agrárjog – A magyar agrár- és vidékfejlesztési jogi szabályozás lehetőségei a globalizálódó Európai Unióban, Miskolci Egyetemi Kiadó 2020., 265. old.

⁶ U.ott. 265. old.

⁷ Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0800046.tv>, Letöltés ideje: 2024. május 3.

⁸ Végső előterjesztői indoklás az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló 2008. évi XLVI. törvény és a Magyar Állatorvosi Kamaráról, valamint az állatorvosi szolgáltatói tevékenység végzéséről szóló 2012. évi CXXVII. törvény módosításáról szóló 2020. évi LIII. törvényhez - Indokolások Tára 2020/70., Elérhető: <https://jogkodox.hu/doc/3940673>, Letöltés ideje: 2024. május 5.

⁹ Az Európai Parlament és A Tanács 178/2002/EK rendelete (2002. január 28.) az élelmiszerjog általános elveiről és követelményeiről, az Európai Élelmiszerbiztonsági Hatóság létrehozásáról és az élelmiszerbiztonságra vonatkozó eljárások megállapításáról, Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32002R0178>, Letöltés ideje: 2024. május 3.

*élelmiszerjog alapköve, mivel közösségi kontextusba helyezte a definíciókat, elveket és követelményeket*¹⁰ melyek addig nemzeti szinten kerültek szabályozásra.

Az EK rendelet kimondja, hogy nem biztonságos élelmiszer nem hozható forgalomba. Az is meghatározásra került, hogy nem lehet biztonságosnak tekinteni az élelmiszereket, ha azok az egészségre ártalmasak, illetve ha emberi fogyasztásra alkalmatlanok.¹¹ Az élelmiszerek biztonságosságának az egyik legfőbb garanciája a nyomon követhetőség. Amennyiben mindig pontosan tudni lehet, hogy az adott élelmiszer honnan érkezett és hová került tovább, a visszaélések kockázata csökkenthető, ez az ún. „Egy lépés vissza, egy lépés előre” elv a nyomon követhetőségi rendszerben, melyet az EK rendelet követelményként rögzít.

Kifejezetten rendelkezik a jogszabály a fogyasztók érdekeinek védelme keretében arról, hogy az élelmiszerjogi szabályozás fontos célja, hogy megelőzze a csalárd, megtévesztő gyakorlatok alkalmazását, valamint az élelmiszerek hamisítását.¹²

Az Unió szabályozással összhangban a magyar Éltv. is kiemelt céljaként nevesíti az élelmiszert fogyasztók egészségének védelmét, valamint a biztonságos, megfelelő minőségű élelmiszer előállításához és az élelmiszerek nemzetközi kereskedelméhez szükséges garanciák biztosítását.¹³

Az Éltv. kifejezett tilalmat állít fel a hamisított termékek előállítása és forgalomba hozatala kapcsán. Részletesen szabályozza továbbá, hogy mikor minősül az élelmiszer termék hamisítottnak:

- „a) amelynek minőségmegőrzési, fogyaszthatósági, illetve felhasználhatósági idejét jogellenesen meghosszabbították,*
- b) amelyet nem megengedett összetevő felhasználásával állítottak elő,*
- c) amelynek átcímkezése vagy átcsomagolása jogsértő módon történt,*
- d) amelyet emberi fogyasztásra nem alkalmas anyagokból vagy termékekből állítottak elő emberi fogyasztás céljára,*
- e) amelynek emberi fogyasztásra való alkalmatlanságát elfedik,*
- f) amelynek rendeltetésszerű használatát elfedik,*
- g) amelyet lényeges külső tulajdonságának jogellenes változtatásával állítottak elő,*
- h) amelyet az előállításra kizárólagosan jogosult hozzájárulása nélkül állítottak elő, vagy*
- i) amelyet lényeges tulajdonságára vonatkozó félrevezető megjelöléssel hoztak forgalomba gazdasági előny vagy haszonszerzés céljából.”*¹⁴

¹⁰ Dr. Uzonyi Györgyné: Az EU agrártermék és élelmiszer-szabályozási rendszere, Nemzeti Közszerológati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet, 2020., 28. old.

¹¹ EK rendelet 14. cikk

¹² EK rendelet 18. cikk

¹³ Éltv. 1. §

¹⁴ Éltv. 14/A. §

Az alkalmazandó jogkövetkezmények komplex rendszerét biztosítja az Éltv. az eljáró hatóság számára a jogsértést elkövető személyekkel, gazdálkodó szervezetekkel szemben. Az eset összes körülményének a figyelembe vételével és a jogsértés súlyával arányban különféle intézkedéseket tehet (pl. tevékenység végzésének felfüggesztése, a működési engedély feltételhez kötése, termék lefoglalása vagy akár megsemmisítése, stb.), bírságot szabhat ki, vagy enyhe súlyú cselekmény esetében figyelmeztetésben részesítheti a jogsértőt. A bírságok körében van lehetőség eljárási bírság kiszabására, amely az eljárást akadályozó, rosszhiszemű ügyféli magatartást tudja „honorálni”, míg az „*anyagi jogi bírságszankciókat a jogalkotó külön csoportosítás szerint nevesíti, melyek kiszámításának módját és mértékét kormányrendelet szabályozza.*”¹⁵

A szankciók kiszabásánál a hatóságnak a szankciótörvényre¹⁶ is figyelemmel kell lennie, mely alapján akár a legenyhébb figyelmeztetés szankció is kiszabható, amennyiben közigazgatási szabályszegés az elkövetés körülményeire tekintettel csekély súlyú és a figyelmeztetéstől kellő visszatartó hatás várható.¹⁷ Az Éltv. azonban néhány jogsértés esetében nem engedi figyelmeztetés alkalmazását, az adott cselekményt ezáltal olyan súlyának tekinti, mely esetben nem alkalmazható csupán figyelmeztetés¹⁸, tehát mindenképpen bírságszankció kiszabását kell a hatóságnak eszközölnie. Az élelmiszerek biztonságával, minőségével kapcsolatos jogsértések természetesen e körbe tartoznak, így mindenképp bírság (élelmiszer ellenőrzési¹⁹ vagy élelmiszerlánc-felügyeleti bírság²⁰) kiszabására kerül sor.

Az élelmiszerek hamisításával összefüggésben azonban akár a büntetőjog eszközeivel is fel lehet lépni az elkövetőkkel szemben. Itt nincs különválasztva természetesen, hogy biotermék, vagy hagyományos élelmiszer hamisításáról van szó. Egyes cselekményeknek szabálysértési eljárás, de akár büntetőeljárás keretében is lehet következménye. Hazánkban ugyanis a jogszabályi előírások alapján elfogadott az, ha ugyanazon cselekményért párhuzamosan indul a büntetőeljárás mellett tipikusan egy közigazgatási eljárás, vagy akár egy polgári jogi eljárás is, melyek mindegyike más-más jogszabályi előírásra alapozva és eltérő elvek mentén fűz jogkövetkezményeket az adott cselekményhez. Fel kell hívni azonban a figyelmet arra, hogy a *ne is idem* elvből eredően nem korlátlan a párhuzamos eljárásokban kiszabható büntető jellegű szankciók alkalmazása ugyanabból a jogsértő cselekményből eredően. A *ne bis idem* elve a római jogból ered, és leegyszerűsítve

¹⁵ dr. Reiterer Zoltán: Az élelmiszerlánc közigazgatási jogi szabályozása, PhD értekezés, Miskolci Egyetem, 2016., Elérhető: http://193.6.1.94:9080/JaDoX_Portlets/documents/document_24590_section_20257.pdf, 216. old., Letöltés ideje: 2024. május 6.

¹⁶ 2017. évi CXXV. törvény a közigazgatási szabályszegések szankcióiról, Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1700125.tv>, Letöltés ideje: 2024. május 6.

¹⁷ Szankciótörvény 6. §

¹⁸ Éltv. 59. § (7) bekezdése

¹⁹ Éltv. 62. §

²⁰ Éltv. 63. §

tulajdonképp azt jelenti, hogy az egyszer már elbírált ügyek ne kerülhessenek ismét bíróság elé, tehát a döntés jogerejét rögzíti. A közigazgatási és büntetőeljárások párhuzamos lefolytatása kapcsán a ne bis in idem témájával a magyar Alkotmánybíróság (a továbbiakban AB) több esetben is foglalkozott és némi hangsúlyváltozás is történt a legutóbbi, 2024. évben hozott döntésben²¹.

Az AB korábbi döntései nyomán a jogalkotó megpótálta rendezni a ne bis in idem elvének megfelelő módon a párhuzamos eljárások egymáshoz való viszonyát és a már említett szankciótörvényt a következő jogszabályhellyel egészítették ki:

„5/A. § * Ha a bíróság a jogsértő magatartást megvalósító természetes személyt ugyanazon tényállás alapján jogerős ügydöntő határozatban a) elítélte és vele szemben büntetést szabott ki, illetve intézkedést alkalmazott, vagy b) arra hivatkozással, hogy a bűncselekményt nem a vádlott követte el, felmentette, nem alkalmazható a 2. § (3) bekezdés c) és d) pontjában meghatározott közigazgatási szankció. (t.i. a közigazgatási bírság és tevékenység végzésétől történő eltiltás.

5/B. § * Ha a közigazgatási szankciót alkalmazó hatóság tudomására jut, hogy az eljárása alapján szolgáló jogsértő magatartás miatt büntetőeljárás van folyamatban és a közigazgatási szankció alkalmazása – összhangban az 5/A. §-ban foglaltakkal – e büntetőeljárás kimenetelétől függ, az eljárását a büntetőeljárás befejezéséig felfüggeszti.”

A szabálysértési törvény²² (a továbbiakban Szabs.tv.) XXIX., az élelmiszerlánc-biztonsági és fogyasztóvédelmi szabálysértések című fejezete tartalmazza az élelmiszer hamisításával kapcsolatos tényállásokat. Az egyik – az idézett fejezetből jelen téma alapján kiemelendő – a „versenytárs utánzása”²³ megnevezésű tényállás, amelynek egy ismert gyártó által alkalmazott jellegzetes külsőt, csomagolást, megnevezést használ jogosulatlanul a szabálysértést elkövető személy. A másik mindeképp megemlítendő tényállás a „rossz minőségű termék forgalomba hozatala”²⁴ amelynek a szabálysértő személy rossz minőségű terméket jó minőségűként értékesít. Mindkét tényállás alapvetően a megtévesztésre épít, a vásárló számára pozitív képet fest a termékről, elfedve annak valós tulajdonságait, ezáltal a fogyasztó nem tud megalapozott ügyleti döntést hozni.

²¹ 13/2024. (V. 30.) AB határozat az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény 44. § (2) bekezdésével kapcsolatos jogalkotói mulasztással előidézett alaptörvény-ellenesség megállapításáról

Elérhető:

[https://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/48973ad38fd61f74c1258a760060492c/\\$FILE/13_2024_AB_hat%C3%A1rozat.pdf](https://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/48973ad38fd61f74c1258a760060492c/$FILE/13_2024_AB_hat%C3%A1rozat.pdf)

²² A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény, Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200002.tv>, Letöltés ideje: 2024. május 8.

²³ Szabs.tv. 231.§

²⁴ Szabs.tv.236.§

Mindkét említett tényállásnál százezer forint az elkövetési érték felső határa. Amennyiben ezt meghaladó összegű áuról van szó, vagy több azonos cselekmény kapcsán érték-egybefoglalás²⁵ miatt haladja meg a szabálysértési értékhatárt az elkövető, azzal már sokkal súlyosabb, a büntető törvénykönyvbe²⁶ (a továbbiakban Btk.) ütköző cselekményt fog megvalósítani. Kiemelendő, hogy a Btk. a rossz minőségű termék forgalomba hozatalának²⁷ az alapesetét is büntettnek minősíti, míg a versenytárs utánzása²⁸ alapeseti tényállása vétség.

A büntetőjogi szabályozás változása, szigorodása is megfigyelhető az utóbbi évek hamisítási ügyei nyomán. Az Agrárminisztérium kezdeményezésére 2019. évben módosult a Btk, az említett tényállások pontosítása, kiegészítése történt meg, hogy még kevesebb teret hagyjanak a visszaéléseknek.

3. Bio élelmiszerek hamisítása

Az élelmiszer hamisításoknak speciális formája az, amikor olyan tulajdonságokat állítanak a termékről, mellyel az nem rendelkezik, értelemszerűen gazdasági haszonszerzési céllal. Az élelmiszercsalás leggyakoribb formája az EU-ban továbbra is a címkézési hiba, amely akkor fordul elő, ha egy termék címkéje nem tükrözi annak tényleges tulajdonságait, illetve ha megtévesztően más jelleggel ruházzák azt fel.

A bioélelmiszerek iránti kereslet kimutathatóan növekszik. A fogyasztói szokások vizsgálatával már a 2000-es évek közepén kimutatható volt, hogy „*a jövőben egyre nagyobb hangsúlyt kap az organikus, a hagyományos és tájjellegű, valamint kiemelten a funkcionális (egészségvédő) élelmiszerek fejlesztése. (...) Az ökotermékek egészséges táplálkozásban betöltött szerepét több kutatás is igazolja.*”²⁹ Mára ez a jóslat bizonyossággá vált. A tudatos fogyasztók próbálnak vegyszer-, illetve adalékanyagmentesen, egészségesen étkezni. Ahogy azonban nő a kereslet a bioélelmiszerek iránt, úgy nő a csalás mértéke is ebben a kategóriában, különféle felmérések azt mutatják, hogy továbbra is ez az egyik olyan élelmiszerfajta, amely a legnagyobb valószínűséggel válik csalás áldozatává, hiszen az átlagfogyasztó egyszerűen nincs abban a helyzetben, hogy ellenőrizze a címkén lévő állításokat. (Ez igaz a hagyományos élelmiszerekre is természetesen.) A biotermékeknél ahogy már említettem, általában nem a tipikus élelmiszerhamisítás történik. Az ökológiai gazdaságokban tilos génmódosított temékeket, meghatározott növényvédő szereket, bizonyos

²⁵ Lásd Btk. 462. §

²⁶ A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény, Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv>, Letöltés ideje: 2024. május 8.

²⁷ Btk. 415. §

²⁸ Btk. 419. §

²⁹ Szenté Viktória – Széles Gy. - Szakály Zoltán (2006): Az élelmiszer-fogyasztói magatartástrendek vizsgálata, kiemelt figyelemmel a stratégiai élelmiszerekre, Élelmiszer, Táplálkozás és Marketing III. évf. 2/2006., 5. old.

hormonkészítményeket alkalmazni. A bioélelmiszerekkel kapcsolatos leggyakoribb csalási mód, hogy a nem ökogazdaságban termelt hagyományos élelmiszerre „bio” címkét helyeznek el, azonban laboratóriumi vizsgálatok kimutatják a meg nem engedett anyagok jelenlétét. Az Euractiv által közzétett adatok szerint 2019-ben egy tematikus ellenőrzés során kiderült, hogy az ellenőrzött termékeknek mindössze 40%-a volt visszavezethető az eredeti termelőhöz, ami azt mutatja, hogy mennyire elengedhetetlen a megbízható partnerek és beszállítók kiválasztása az ökológiai termékek terén.³⁰

De mi is az a bio élelmiszer? „A *bio/öko/organikus élelmiszereket* „az ellenőrzött ökológiai gazdálkodás” szabályainak megfelelően állítják elő, amelynek alap-feltételrendszerét az IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movement)³¹ fogalmazta meg.”³² Az EU-s szabályozást tekintve e témában 2022. január 1-je óta a 2018/848. európai parlamenti és tanácsi rendelet³³ (továbbiakban: ÖkoR) van hatályban, mely megállapítja az ökológiai termelésre és az ökológiai termékek jelölésére vonatkozó alapvető szabályokat.

Az ÖkoR. alapján ökológiai terméknek minősül az ökológiai termelésből származó termék. Itt szükséges megjegyezni, hogy a vadon élő állatok vadászatából vagy halászatából származó termékek nem tekinthetők ökológiai termékeknek. Ennek az a magyarázata, hogy a „termék” előléte (mit evett az állat, milyen hatások érték a növényt) nem ellenőrizhető körülmények között zajlott. Az ökológia termelésnek pedig meg kell felelnie a jogszabályban rögzített feltételeknek.³⁴

Az ÖkoR. részletesen kifejti a céljait³⁵, melyek alapján az ökológiai termelés egy olyan fenntartható gazdálkodási rendszer, amely széles körben megfelel a környezetvédelem követelményeinek, hozzájárul a biodiverzitás megőrzéséhez és az állatjóléti célok megvalósításához, valamint előnyben részesíti a rövidebb ellátási láncokat a termelésben, ami által egy ember és természetközeli, hagyományosabb, egészségesebb gazdálkodási rendszer épülhet ki.

³⁰ A bekezdéshez lásd: Organic Food Fraud in the EU: Meaning, Examples & Prevention, Elérhető: <https://www.foodcircle.com/magazine/organic-food-fraud-eu-meaning-examples-prevention>, Letöltés ideje: 2024. május 9.

³¹ Bővebben lásd: <https://www.ifoam.bio/>, Megtekintés ideje: 2024. május 8.

³² Dr. Hofer Mária BIOÉLELMISZEREK FOGYASZTÁSÁNAK TENDENCIÁJA MAGYARORSZÁGON Doktori értekezés, Széchenyi István Egyetem, Győr, 2009., Elérhető: <https://rgdi.sze.hu/files/Ertekezések,%20tezisek/Hofer%20Mara%20-%20Doktori%20ertekezés.pdf>, Letöltés ideje: 2024. május 10., 17. old.

³³ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/848 rendelete (2018. május 30.) az ökológiai termelésről és az az ökológiai termékek jelöléséről, Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2018/848/oj?locale=hu>, Letöltés ideje: 2024. május 10.

³⁴ Lásd: ÖkoR. 3. cikk 1., 2 pontok

³⁵ Lásd: ÖkoR. 4. cikk

Az ÖkoR. az ökológiai élelmiszerek feldolgozására konkrét elveket³⁶ is rögzít. Ezek szerint az ökológiai élelmiszer ökológiai mezőgazdasági eredetű összetevőkből készül. Az adalékanyagok és technológiai segédanyagok használata minimális, kizárólag indokolt esetben lehetséges. Kizárják olyan anyagok és feldolgozási módszerek használatát, melyek a termék valódi jellegét illetően megtévesztőek lehetnek. Kizárt továbbá a mesterséges nanoanyagokat tartalmazó vagy azokból álló élelmiszer az ökológiai élelmiszertermelésben. Továbbá kizárólag külön jogszabályban meghatározott növényvédőszer használata engedélyezett.

A biogazdálkodás tehát elvileg természetes anyagokat használ az élelmiszertermeléshez, egészségesebb termékeket állít elő, emellett pedig a növekvő kereslet magas áron történő eladhatóságot biztosít. A vegyszermentessége miatt a környezetvédelemmel kapcsolatos zöld törekvések között is helyet biztosít az ökogazdálkodásnak.

Az EU-ban már 2020. évben indult egy program, mely az európai zöld megállapodás egyik fő intézkedéseként terjesztette elő „a termelőtől a fogyasztóig” elnevezésű stratégiát „A klímasemlegesség 2050-ig történő megvalósítását segíteni hivatott stratégia célja, hogy az uniós élelmiszerrendszer egy fenntartható modell irányába mozduljon el. Az élelmezés- és élelmiszerbiztonsággal kapcsolatos prioritások hangsúlyozása mellett a stratégia fő célja:

- *legendő, megfizethető és tápláló élelmiszert biztosítani bolygónk tűrőképességének határain belül*
- *felére csökkenteni a növényvédő szerek és műtrágyák használatát, valamint az antimikrobiális szerek eladását*
- *növelni az ökológiai művelésű területek volumenét*
- *ösztönözni a fenntarthatóbb élelmiszer-fogyasztást és az egészséges étrendet*
- *csökkenteni az élelmiszer-veszteséget és -pazarlást*
- *fellépni az élelmiszer-csalás ellen az élelmiszer-ellátási láncban*
- *javítani az állatjólétet.”*³⁷

A magyar szabályozás igazodik az EU-shoz, az Éltv. kimondja, hogy az ökológiai termelésre utaló kifejezéssel csak olyan élelmiszer vagy takarmány hozható forgalomba, amely rendelkezik az ÖkoR. szerinti tanúsítvánnyal, és megfelel a magyar jogszabályokban, valamint az Európai Unió közvetlenül alkalmazandó jogi aktaiban meghatározott feltételeknek.³⁸

4. A biotermékek hamisítása elleni küzdelem egyes elemei

³⁶ Lásd: ÖkoR. 7. cikk

³⁷ Lásd: A termelőtől a fogyasztóig stratégia tájékoztatója, Elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/from-farm-to-fork/>, Megtekintés ideje: 2024. május 10.

³⁸ Lásd: Éltv. 10/A. §

Az ökológiai termékek ellenőrzésének átfogó rendszere van az EU-ban, melyet uniós rendeletek határoznak meg. Ennek kezdeti lépései még a 90-es évekre tehetőek, a 1991-ben egy (azóta már hatályon kívül helyezett) Tanácsi rendelettel³⁹ vezették be az ökológia termelés kontrollrendszerét. Minden eljárási cselekménynek és intézkedésnek az a kiemelt célja, hogy a bioterméket vásárlók kétségek nélkül merjenek ilyen terméket vásárolni, mégpedig tekintet nélkül arra, hogy a terméket az EU-ban állították elő, vagy 3. országból került behozatalra.

Azt a tényt, hogy ezzel a kérdéssel folyamatosan foglalkozni kell, az Európai Számvevőszék e témában született jelentései is bizonyítják, a legutóbbi 2019-ben került kibocsátásra.⁴⁰ A jelentésben megállapításra kerül, hogy sok tekintetben ugyan javult a helyzet a 2012-es jelentésben megállapítottakhoz képest, azonban a nyomon követésben továbbra is vannak hiányosságok, nem minden termék követhető vissza a termelőig.⁴¹ Ez a körülmény pedig joggal ássa alá a fogyasztók biotermékekbe vetett bizalmát.

Az EU szabályozási keretén belül leginkább a tagállamok közigazgatási hatóságainak együttműködésére kerül sor. A legsúlyosabb, büntetőjogi tényállásokat is kimerítő határokon átnyúló esetekben, vagy például szervezett bűnözés felmerülése esetében van lehetőség büntetőjogi együttműködésre is. Az élelmiszer-csalások kapcsán igazságügyi együttműködés keretében tudnak megoldásokat keresni a tagállamok, ezen belül a bűnügyi jogsegély elemei valósulhatnak meg.

A büntetőügyekben más államokkal folytatott együttműködést a két- és többoldalú nemzetközi szerződések, valamint a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló törvény⁴² (a továbbiakban Nbjt.), ezen kívül pedig az EU-n belül az EU jogi eszközei biztosítják. Egy-egy konkrét bűncselekmény kapcsán meg kell vizsgálni, hogy van-e speciálisan a témára vonatkozó nemzetközi büntetőjogi dokumentum, egyezmény. Speciálisan az élelmiszerhamisításra vonatkozó egyezmény nem fellelhető, így e cselekménynek például a szervezett bűnözés keretében lehet létjogosultsága. Tagállami vonatkozásban a bűnügyi együttműködésről szóló törvény⁴³ rendelkezéseit kell alkalmazni amennyiben tagállami két- vagy többoldalú

³⁹ A Tanács 2092/91/EGK Rendelete (1991. június 24.) a mezőgazdasági termékek ökológiai termeléséről, valamint a mezőgazdasági termékeken és élelmiszereken erre utaló jelölésekről, Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A31991R2092>, Letöltés ideje: 2024. június 4.

⁴⁰ 04/2019. sz. Különjelentés: Az ökológiai termékek kontrollrendszere javult, de továbbra is vannak még kihívások, Elérhető: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR19_04/SR_organic_food_HU.pdf, Letöltés ideje: 2024. június 4.

⁴¹ Lásd U.ott 6. old.

⁴² Nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló 1996. évi XXXVIII. törvény, Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99600038.tv>, Letöltés ideje: 2024. augusztus 12.

⁴³ az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. törvény, Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200180.tv>, Letöltés ideje: 2024. augusztus 12.

nemzetközi szerződés másként nem rendelkezik. Az Nbjtv-t akkor kell alkalmazni, ha akár Európa Tanács, akár EU keretek között megszületett nemzetközi szerződés eltérően nem rendelkezik. A nemzetközi szerződések rendelkezései nem tartalmaznak részletes szabályokat arra vonatkozóan, hogy a rendelkezéseket Magyarországon mely hatóság hajtja végre és milyen eljárást követ ennek során. A bűnügyi együttműködésre akkor van lehetőség, ha a témában nincsen nemzetközi szerződés. Erre a viszonyosság ad lehetőséget, vagy ennek hiányában a jogsegély keretében van mód eljárni. Az ilyen irányú külföldi megkeresés teljesítéséről az igazságügyért felelős miniszter, illetőleg a legfőbb ügyész a külügyminiszterrel egyetértésben dönt.

Az Nbjtv. szerint a bűnügyi jogsegély formái:

- a) kiadatás,
 - b) büntetőeljárás átadása, illetve átvétele,
 - c) szabadságelvonással járó büntetés vagy ilyen intézkedés végrehajtásának átvétele, illetve átengedése,
 - d) vagyoneklobzás, elkobzás vagy ezzel azonos hatású büntetés vagy intézkedés végrehajtásának átvétele, illetve átengedése,
 - e) elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele vagy ezzel azonos hatású büntetés vagy intézkedés végrehajtásának átvétele, illetve átengedése,
 - f) eljárási jogsegély,
 - g) feljelentés külföldi államnál.
- (2) A bűnügyi jogsegélyt a miniszter vagy a legfőbb ügyész teljesíti, illetve kéri.

Az élelmiszerekkel kapcsolatos (közigazgatási) hatósági ellenőrzésekről külön rendelet (OCR)⁴⁴ született, mely az élelmiszer- és takarmányjog, az állategészségügyi és állatjóléti, növény-egészségügyi és növényvédőszerre vonatkozó szabályok, valamint az élelmiszer- és takarmányjog alkalmazásának biztosítása érdekében végzett hatósági ellenőrzésekkel és egyéb hatósági tevékenységekkel foglalkozik. Bevezető rendelkezései között fogalmazza meg azokat a legfőbb célkitűzéseket és alapvetéseket, melyek elérése érdekében kiadták. A rendelet megfogalmazása alapján a jogszabály arra irányul, hogy „*harmonizált uniós keretet hozzon létre a teljes agrár-élelmiszerlánc mentén végzendő hatósági ellenőrzések megszervezésére és a hatósági ellenőrzésektől eltérő más hatósági tevékenységekre vonatkozóan*”⁴⁵, melybe értelemszerűen az ökológiai gazdálkodás is benne foglaltatik.

⁴⁴ Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/625 rendelete (2017. március 15.) az élelmiszer- és takarmányjog, valamint az állategészségügyi és állatjóléti szabályok, a növényegészségügyi szabályok, és a növényvédő szerekre vonatkozó szabályok alkalmazásának biztosítása céljából végzett hatósági ellenőrzésekről és más hatósági tevékenységekről, Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32017R0625>, Letöltés ideje? 2024. augusztus 12.

⁴⁵ Lásd U.ott bevezető rendelkezések (20) pont

Több olyan eszköz is a tagállamok rendelkezésére áll, mely a visszaélések felszámolásában jelentős szerepet játszik. A TRACES⁴⁶ (TRade Control and Expert System) például egy olyan nyomon követési eszköz mely az EU-n kívülről behozott élelmiszerek útját kíséri végig és probléma esetén azonnali kommunikációt tesz lehetővé. Világszerte több, mint 70 ország, köztük 31 harmadik ország is csatlakozott a TRACES (IMSOC) rendszerhez, amely 33 nyelven, a nap 24 órájában elérhető, idén 20 éves a rendszer. A TRACES-t a 90/425/EGK tanácsi irányelv értelmében a 2004/292/EK bizottsági határozattal vezették be. 2002-ben mintegy 3000 bejelentés érkezett a rendszerbe, ami mintegy 330%-os növekedést jelent 1999-hez képest (698), 2021-ben elérték a megdöbbentő 23674 értesítést. Fontos, hogy ez a rendszer nemcsak a hatóságok között működik, hanem a fogyasztói portálja révén az átlagfogyasztó is értesülhet az élelmiszerbiztonsági problémákról, visszahívásokról. Az elmúlt fél év adatait megtekintve több mint 2200 értesítést találhatuk Európa szerte! Ezek megdöbbentő adatok, azonban a nyilvánosság visszatartó ereje jelentős. Minél tudatosabban a vásárlók, annál kevesebb tér marad a visszaélésekre.

Speciálisan az ökológiai termékekre is létrehoztak egy információs rendszert, ez az ún. OFIS⁴⁷ (Ökogazdálkodási Információs Rendszer), mely lehetővé teszi az EU tagállamok valamint Norvégia, Izland és a Bizottság közötti elektronikus adatcserét, illetve adatok terjesztését az európai polgárok és gazdasági szereplők számára. A rendszerben információkat kaphatunk az engedélyezett összetevőkről és az ökológiai termelést ellenőrző hatóságokról és szervekről.

Az információk megfelelő áramoltatása mellett az EU aktív fellépésre is törekszik az élelmiszerbiztonság területén, illetve ezen belül az ökológiai termékek ellenőrzése kapcsán is. Ennek keretét adja a fentebb már említett OPSON művelet⁴⁸, amely már több mint egy évtizede segíti a fogyasztók és a tisztességes élelmiszeripari vállalkozók védelmét Európában. Az EU élelmiszerkereskedési hálózata hatékonyan egészíti ki a bűnüldöző hatóságok és az igazságszolgáltatási rendszer munkáját az EU-ban, hiszen ez Interpol és az EUROPOL koordinálásával valamennyi tagállami hatóság részt vesz benne. Az összehangoltság és az egységes fellépés valódi változást hozhat az élelmiszerkereskedés elleni küzdelemben. Időről-időre az OPSON keretében tematikus vizsgálatokat végeznek, melyekről nyilvános jelentéseket tesznek közzé. A biotermékek hamisításával kapcsolatosan ki kell

⁴⁶ További információért lásd: <https://portal.ncbih.gov.hu/traces>, valamint https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/traces_en?prefLang=hu&trans=hu

⁴⁷ Az OFIS kezdőoldala elérhető: https://ec.europa.eu/agriculture/ofis_public/index.html?lang=en, Megtekintés ideje: 2024. május 18.

⁴⁸ Az OPSON műveletről bővebben lásd: <https://www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/operations/operation-opson>, Megtekintés ideje: 2024. május 25.

emelni az OPSON VIII művelet⁴⁹, mely az élelmiszervisszaéléseken belül a biotermékekre is fókuszált. Az Európai Bizottság 2018-ban (4 hónap időtartamot felölve) az Europollal együttműködve indította el ezt az OPSON műveletet, mint célzott fellépést az ökológiai termékekkel kapcsolatban, hogy feltárja a csalárd gyakorlatokat. A kezdeményezés keretében több, mint 67 ezer ellenőrzés zajlott, a részvevő hatóságok több mint 90 000 tonna bioterméknek minősített importált terméket vizsgáltak meg. Az ellenőrzés eredményeképp 16 000 tonna és 33 millió liter potenciálisan veszélyes hamis élelmiszert és italt foglaltak le több mint 100 millió euró értékben, 672 embert tartóztattak le.

5. Konklúzió

Az élelmiszercsalások óriási száma miatt úgy tűnik, hogy szélmalomharcot vívunk e téren. Azonban mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy visszaszorítsuk a visszaéléseket. Végső soron rendkívül fontosnak tartom a hatékony és szigorú tagállami szabályozást, de a valódi eredményt egy európai szintű védelmi rendszerrel lehet elérni. A folyamatos és összehangolt hatósági kontroll elengedhetetlen. Az OPSON művelet keretében láthatóan nagyon hatékonyan és nagy számban tudják feltárni a jogsértéseket a részvevő hatóságok.

Még ennél is fontosabb a fogyasztók felvilágosítása egyrészt arról, hogy mire érdemes figyelniük a vásárláskor, másrészt, hogy hol tudnak utána nézni a problémás termékeknek.

Véleményem szerint a biotermékek kapcsán a minősítés folyamatos kontrollja és a hatósági ellenőrzések mellett a kívánt eredményeket a rövid ellátási láncok további fejlesztése jelenthetné. A fogyasztók érdeklődését fel kell kelteni a helyi piacok, kistermelői termékek, kisgazdaságok iránt. Ez általánosságban jó hatással van az élelmiszer biztonságára, azonban a bio termékek esetében ez hatványozottan igaz. Az egészséges termékek fogyasztása, ezen át pedig az emberi egészség védelme alapvető nemzeti érdek is. Az ökológiai gazdaságok akár folyamatos állami támogatására szükség van. A szigorú kontroll mellett a bürokratikus terhek szükséges szintre minimalizálása is fontos a gazdák számára. Emellett vissza kellene térni a szezonális termékek fogyasztására, ehhez azonban a fogyasztók önmérséklete és edukációja szükséges.

⁴⁹ Europol nyilvános tájékoztatás - OPSON VIII. művelet - Elemző jelentés, 2020. március 12., Elérhető: https://food.ec.europa.eu/system/files/2020-11/official-controls-food-fraud_opson-viii-report.pdf, 10. old. Letöltés ideje: 2024. június 4.

Dícsérendő, hogy jelenleg éppen társadalmi egyeztetése zajlik az új ökológiai gazdálkodási támogatási felhívásának és a tervezet figyel arra is hogy az éghajlatváltozás miatt megjelenő új növénykultúrák is támogathatóak legyenek⁵⁰. Természetesen nem minden termék esetében van mód azt helyi szinten megtermelni. Ezek esetében például az okostelefonokkal is egyszerűen ellenőrizhető QR kódos nyomkövetési rendszerek széles körű elterjesztése jelenthet megoldást. Eerre már vannak kezdeményezések, melyeket továbbfejleszteni szükséges.

⁵⁰ Társadalmasításon az új ökológiai gazdálkodás támogatás felhívás tervezet, Elérhető: <https://www.nak.hu/tajekoztatasi-szolgalatas/kornyezetgazdalkodas/107727-tarsadalmasitason-az-uj-okologiai-gazdalkodas-tamogatas-felhivas-tervezet>

Irodalomjegyzék:

BÁNÁTI D.-TÓTH O.: Tapasztalás és tudomány: az élelmiszer-biztonság rövid története. Az empirikus ismeretek szerepe az élelmiszer-biztonság fejlődésében, Élelmiszervizsgálati Közlemények – 2023. LXIX. évf. 4. szám, Elérhető: <https://eviko.hu/index.php/eviko/article/view/257/301>

CSÁK CS.-HORNYÁK ZS.-KOCIS B. E.-OLAJOS I.-KÓKAI-KUNNÉ SZABÓ Á.-SZILÁGYI J.E.: Agrárjog – A magyar agrár- és vidékfejlesztési jogi szabályozás lehetőségei a globalizálódó Európai Unióban, Miskolci Egyetemi Kiadó 2020.

HOFER MÁRIA.: Bioélelmiszerek Fogyasztásának tendenciája Magyarországon, Doktori értekezés, Széchenyi István Egyetem, Győr, 2009., Elérhető: <https://rgdi.sze.hu/files/Ertekezesek,%20tezisek/Hofer%20Mara%20-%20Doktori%20ertekezes.pdf>,

REITERER ZOLTÁN: Az élelmiszerlánc közigazgatási jogi szabályozása, PhD értekezés, Miskolci Egyetem, 2016., Elérhető: http://193.6.1.94:9080/JaDoX/Portlets/documents/document_24590_section_2_0257.pdf,

SZEITZNÉ SZABÓ MÁRIA: Szemelvények az élelmiszerbiztonság történelméből, Élelmiszervizsgálati Közlemények - 62. évf. 1. sz. (2016. LXII. évf. 1. szám), Elérhető: https://epa.oszk.hu/03100/03135/00263/pdf/EPA03135_elelmiszervizsgalati_kozlemenyek_2016_01_900-916.pdf

SZENTE V. – SZÉLES GY. - SZAKÁLY Z. (2006): Az élelmiszer-fogyasztói magatartástrendek vizsgálata, kiemelt figyelemmel a stratégiai élelmiszerekre, Élelmiszer, Táplálkozás és Marketing III. évf. 2/2006.

UZONYI GYÖRGYNÉ: Az EU agrártermék és élelmiszer-szabályozási rendszere, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet, 2020.

Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal: Termékviisszahívások, Elérhető: <https://portal.ncbih.gov.hu/termekviisszahivas>

Operation OPSON XI. (2021. 12. -2022. 05.), Elérhető: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/food-fraud-about-27-000-tonnes-shelves>

Organic Food Fraud in the EU: Meaning, Examples & Prevention, Elérhető: <https://www.foodcircle.com/magazine/organic-food-fraud-eu-meaning-examples-prevention>

A termelőtől a fogyasztóig stratégia tájékoztatója, Elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/from-farm-to-fork/>

04/2019. sz. Különjelentés: Az ökológiai termékek kontrollrendszere javult, de továbbra is vannak még kihívások, Elérhető: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR19_04/SR_organic-food_HU.pdf,

Europol nyilvános tájékoztatás - OPSON VIII. művelet - Elemző jelentés, 2020. március 12., Elérhető: https://food.ec.europa.eu/system/files/2020-11/official-controls-food-fraud_opson-viii-report.pdf

Jogszabályok, előterjesztések, bírósági döntések

Az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló 2008. évi XLVI. törvény

A közigazgatási szabályszegések szankcióiról szóló 2017. évi CXXV. törvény

A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény

A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

A nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló 1996. évi XXXVIII. törvény

Az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. törvény

Az Európai Parlament és A Tanács 178/2002/EK rendelete (2002. január 28.) az élelmiszerjog általános elveiről és követelményeiről, az Európai Élelmiszerbiztonsági Hatóság létrehozásáról és az élelmiszerbiztonságra vonatkozó eljárások megállapításáról

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/848 rendelete (2018. május 30.) az ökológiai termelésről és az ökológiai termékek jelöléséről

A Tanács 2092/91/EGK Rendelete (1991. június 24.) a mezőgazdasági termékek ökológiai termeléséről, valamint a mezőgazdasági termékeken és élelmiszereken erre utaló jelölésekről

Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/625 rendelete (2017. március 15.) az élelmiszer- és takarmányjog, valamint az állategészségügyi és állatjóléti szabályok, a növényegészségügyi szabályok, és a növényvédő szerekre vonatkozó szabályok alkalmazásának biztosítása céljából végzett hatósági ellenőrzésekről és más hatósági tevékenységekről

13/2024. (V. 30.) AB határozat az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény 44. § (2) bekezdésével kapcsolatos jogalkotói mulasztással előidézett alaptörvény-ellenesség megállapításáról

Végző előterjesztői indokolás az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló 2008. évi XLVI. törvény és a Magyar Állatorvosi Kamaráról, valamint az állatorvosi szolgáltatói tevékenység végzéséről szóló 2012. évi CXXVII. törvény módosításáról szóló 2020. évi LIII. törvényhez - Indokolások Tára 2020/70., Elérhető: <https://jogkodex.hu/doc/3940673>